

**SMART**



E-ISSN:2630-631X

International

**Social**

**Mentality And**

**Researcher**

**Thinkers Journal**



**Vol: 9 Issue: 69 MARC.**

**Editor**

Prof.Dr. E.Muge CETINER

**2023**

**COMMUNICATION**



[www.smartofjournal.com](http://www.smartofjournal.com)



[editorsmartjournal@gmail.com](mailto:editorsmartjournal@gmail.com)





## FROM THE EDITOR / EDİTORDEN / ОТ РЕДАКТОРА

### English

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) journal began its publication in 2015. SMARTJOURNAL is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

### Türkçe

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) dergisi 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır. SMARTJOURNAL, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan uluslararası, hakemli ve e-dergidir.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizlerle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyarız.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

### Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНОЙ ПСИХИАТРИИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ» (SMARTJOURNAL) начал свою публикацию в 2015 году. SMARTJOURNAL - это международный, справедливый и электронный журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые разделяют вашу работу с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в социальных науках с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы гордимся тем, что видим вас в наших вещательных, консультационных или судебных советах.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение. Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER













**GENERIC PAGE / JENERİK / ОБЩАЯ СТРАНИЦА****JOURNAL ADMINISTRATION / DERGI YÖNETİMİ / УПРАВЛЕНИЕ ЖУРНАЛА**

<b>Editor / Editör/Редактор</b>		
Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER	Istanbul Kultur University, Istanbul/Turkey	
<b>Disciplines Editor / Disiplin Editörleri / Редактор дисциплин</b>		
Prof. Dr. Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Prof. Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Prof. Dr. Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir Un.
Prof. Dr. Nauşabayeva HEKİMOĞLU	International Relations	Bitlis Eren University
Prof. Dr. Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Prof. Dr. Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Prof. Dr. Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Prof. Dr. Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel Un.
Prof. Dr. Sabahat GOK	Business Management	Pamukkale University
Prof. Dr. Abdikalık KUNİMJAN	Pedagogy	Kazakh State University
Prof. Dr. Fikret SOYER	Sports Science	Sakarya University
Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Prof. Dr. Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Prof. Dr. H.Secil FETTAHLIOĞLU	Marketing	Kahramanmaraş S.U.
<b>Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист</b>		
Dr. Anna KAMINSKI	Vladivostok State University	
Dr. ZHI Huan Menc Huang	Minzu University of China	
<b>Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса</b>		
Tatiana KORLOVA		

**ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU/ КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ**

Dr. Abdımanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Ablımanat ZHOLDASBEKOV	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Afağ SADIKOVA	Baku State University
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA	Eurasian Research Institute
Dr. Akhan BİZHANOV	Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Dr. Alia R. MASALİMOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Abdikalık KUNİMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University
Dr. Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. A.S. KİDIRŞAYEV	Western Kazakhstan State University
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Dr. Badrıddin MAKSUDOV	Tajik National University
Dr. Bahıt KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University
Dr. Bakıt OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA	Al-Farabi Kazakh National University
Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Cynthia CORREA	Sao Paulo University
Dr. Dınarakhın TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics
Dr. Elena Belik VENIAMİNOVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Fujimaki HARUYUKI	Tottori University
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Hasan KAYA	Erciyes University
Dr. Jenishbek DUYSHEYEV	Toktomamatov International University
Dr. Jun NAGAYASU	Tohoku University
Dr. Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Karlıgash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Latkin A. PAVLOVIC	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogical University
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh
Dr. Mahbub Ul ALAM	Bangladesh Islami University
Dr. Maira ESİMBOLOVA	Kazakhstan Narkhoz University
Dr. Maira MURZAHMEDOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Maryash KADRALİNOVA	Kostanay College of Social Adaptation
Dr. Merina B. VLADİMİROVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR	Kyrgyzstan Elaralık University
Dr. Muhabbat KURBANOVA	Tashkent State University
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ	University of Eurasia

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEV	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vlademir VISLIVİY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZİTONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
<b>PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU/ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ</b>	
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmasılı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shigeke KAMISHİMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMİN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KİYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKİ	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
<b>REFeree LIST / HAKEM LİSTESİ / СУДЕЙСКИЙ СПИСОК</b>	
Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ	Ankara Social Sciences University
Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK	Karabük University
Prof. Dr. Barış METİN	Uşak University
Prof. Dr. Fatma Ebru İKİZ	Dokuz Eylül University
Prof. Dr. Filiz ÇOLAK	Uşak University
Prof. Dr. Murat BAŞAR	Uşak University
Prof. Dr. Halil Altay GÖDE	Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Rengin KARACA	Dokuz Eylül University
Associate Prof.Dr. Adem BAYAR	Amasya University
Associate Prof.Dr. Berna YÜNER	Yozgat Bozok University
Associate Prof.Dr. Bünyamin AYDEMİR	Atatürk University
Associate Prof.Dr. Enis Baha BİÇER	Sivas Cumhuriyet University
Associate Prof.Dr. Fikret YAMAN	Afyon Kocatepe University
Associate Prof.Dr. Nağihan TANIK ÖNAL	Niğde Ömer Halisdemir University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLİOĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assistant Prof.Dr. Abdullah MISİRLİOĞLU	Sivas Cumhuriyet University
Assistant Prof.Dr. Aysel KORKMAZ	Yozgat Bozok University
Assistant Prof.Dr. Döne ARİSOY	Kafkas University
Assistant Prof.Dr. Ebru EZBERCİ ÇEVİK	Erciyes University
Assistant Prof.Dr. Esra CİĞERCİ	Afyon Kocatepe University
Assistant Prof.Dr. Erkan ÇİMEN	Süleyman Demirel University
Assistant Prof.Dr. Mehmet SEYHAN	Gaziantep University

Assistant Prof.Dr. Necmettin GÜL	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assistant Prof.Dr. Hakan DOĞAN	Kırıkkale University
Assistant Prof.Dr. İsmail ABALI	İğdır University
Assistant Prof.Dr. Yasemin SEVİM SALMAN	Dokuz Eylül University
Instr. Dr. Elif Okur TOLUN	Çankaya University
Instr. İsmail EFE	Kırıkkale University
Instr. Özlem SARIALAN	Kocaeli University
Res. Asist. Dr. Berat KOÇYİĞİT	Süleyman Demirel University
Dr. Serap GÜRSEL	Kocaeli University
<b>NAİLE ÇEVİK</b>	
	Internation Scientific Indexing (ISI)
	Google Scholar (Academic Google)
	SOBIAD Atıf Dizini
	Scientific Indexing Services (SIS)
	Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
	Cite Factor Academic Scientific Journals
	ResearchBible (Academic Resource Index)
	Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
	Root Society for Indexing and Impact Factor Service
	I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)
	Active Search Results Engineer (ASR)
	OCLC WorldCat

**CONTENTS / İÇİNDEKİLER / СОДЕРЖАНИЕ****Elham Hasan Y. Gejam & Bülent Yıldız**

The Mediating Role of Knowledge Sharing and Intrapreneurship in the Effect of Social Capital on Innovativenessk **2905-2920**

**Mahmut Nevfel Elgün & Ali Ödemiş**

Determination of the Target Market In Export Marketing With Competitive Intelligence Based Approach And Automotive Spare Parts Sektor Application Example **2921-2930**  
Rekabet İstihbaratı Temelli Yaklaşım İle İhracat Pazarlamasında Hedef Pazar Tespiti Ve Otomotiv Yedek Parça Sektörü Uygulama Örneği

**Merve Tatarhan & Erdoğın Bozkurt**

Psikolojik Danışmanlıkta Beceri Eğitimi Üzerine Bir Derleme **2931-2940**  
A Review on Skills Training in Psychological Counseling

**Osman Emin Cenik & Zülküf Güneli**

Endüstriyel Üretim Prefabrikte Betonarme Sistemlerin Mimari Yapılarda Kullanım Alanları ve Standart Betonarmeye Göre Avantajları **2941-2950**  
Usage Areas Of Industrial Production Prefabricated Reinforced Concrete Systems in Architectural Buildings and The Advantages Compared to Standard Reinforced Concrete

**Daniz Sheibaniaghdam & Ayşen Esra Bölükbaşı Ertürk**

Türkiye ve İran Cami Mimarisinde Çağdaş Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme **2951-2967**  
An Evaluation on Contemporary Approaches in Mosque Architecture in Turkey and Iran

**Nurullah Karakullukcu; Alpay Ergun; Rağna Ergun; Taner Albayrak & Aydın Abanoz**

Zamana Bağlı Olarak Eğitim Çalışanlarında Görülen Tükenmişlik Duygusu **2968-2984**  
The Feeling of Burnout in Education Employees Depending on Time

**Hatice Kadioğlu Ateş; Orhan İstemihan & Ali Baylan**

Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar **2985-2999**  
Problems Experienced by Classroom Teachers

**Başak Sönmezer; Müge Büyük; Hayati Bekar & Uğur Büyük**

Öğretmenler Odası Konuşmaları: İçerikleri, Etkileri ve Yansımaları **3000-3014**  
Teachers' Lounge Discussions: Contents, Impacts and Reflections

**Sadiye Tutsak & Murat Gülmez**

Demokrat Parti'nin Dini Propagandaları Bağlamında Arapça Ezan Yasağının Kaldırılmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tutumu **3015-3024**  
The Republican People's Party's Stance on the Repealing of the Ban on the Adhan in Arabic in the Context of the Religious Propaganda of the Democratic Party

**Hamdiye Deniz Yıldırım**

Şarkikaraağaç Yöresi Geçiş Dönemi Folkloru: Doğum İnanış, Uygulama ve Ritüelleri **3025-3031**  
Şarkikaraağaç District Transition Period Folklore: Birth Beliefs, Practices, And Rituals

**Filiz Keskin**

Postmodern Bir Trajedi: Gözü Kara Alaturka **3032-3041**  
A Postmodern Tragedy: Gözü Kara Alaturka

**Şuayip Eren**

Türkiye'de Spor Bilimlerinin Tarihsel Temelleri **3042-3049**  
Historical Foundations of Sports Sciences In Türkiye

**İ.Volkan Sarıkan & Seval Koçak**

Sosyal Adalet Liderliğinin Öğrenci Okul Motivasyonu Üzerindeki Rolü **3050-3059**  
The Effect of Social Justice Education on Students' School Motivation

**Mustafa Şahin**

Kamuda İnsan Kaynakları ve Performans Yönetimi **3060-3070**  
Human Resources and Performance Management in The Public

**Ayla Birinci**

Cam Sanatında Yığın Kavramı

The Concept of Stacks in Glass Art

3071-3079

**Gül Bahar Bayıroğlu & Osman Pepe**

Spor Bilimleri Öğrencilerinin Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri

Hypothetical-Creative Reasoning Skills of Sports Sciences Students

3080-3085

**Begümhan Turgut**

Yaşlı Bakım: Modern Teknolojiler

Elderly Care: Modern Technologies

3086-3093

**Ertuğrul Temizyürek**

Yerel Bir Tarih Çalışması 1844-1845 Temettuat Defterlerine Göre Aydınşeyh Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı

A Local History Study According To The 1844-1845 Dividend Temettuat

Social and Economic Structure of Aydınşeyh Village

3094-3118

**Mustafa Kaya; Hasan Arıcılık & Murat Baysal**

21. Yüzyıl Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumlarının Belirlenmesi

Determining 21st Century Teachers' Attitudes Towards Distance Education

3119-3126

**Özlem Gözün Kahraman; Şenay Şirin Kaya & Fatma Güngören**

Küçük Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Uygulamaları ve Gereksinimleri

Child Raising Practices and Requirements of Mothers with Small Children

3127-3141

**Oya Otar & Yılmaz Daşlı**

Ameliyathane Çalışanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi

Evaluation Of Health Promoting Lifestyle Behaviors Of Operating Room Staff

3142-3157

**Ömer Sezgin Kırççek & Hakan Rodoplu**

Covid-19 Pandemi Döneminin Hava Yolu Kargosuna Etkisi: Turkish Cargo Örneği

The Effect of the Covid-19 Pandemic Period on Airline Cargo: The Example of Turkish Cargo

3158-3164



## The Mediating Role of Knowledge Sharing and Intrapreneurship in the Effect of Social Capital on Innovativenessk \*

### ABSTRACT

In the current economic climate, businesses must adopt innovative approaches to acquire and maintain a competitive edge. Social ties play a crucial role in creating and sharing resources necessary for the successful completion of creative projects. Social capital has emerged as a critical factor in fostering creativity and originality. To remain innovative, organizations must leverage their workforce's expertise to create value for the business. Effective knowledge management is only possible when employees are willing to engage in knowledge-sharing activities. Furthermore, intrapreneurship, defined as employees' initiatives to innovate within the company, is crucial to an organization's innovative success. The purpose of this research is to explore the role of information sharing and intrapreneurship in mediating the impact of social capital on the ability to generate new ideas within an organization. The sample comprises 508 workers from Libyan firms, and data was collected via a questionnaire. Prior to data analysis, the validity and reliability of research scales were assessed. The study employed Process Macro to analyze the data. The results revealed that the influence of social capital on innovation was moderated, to some extent, by knowledge diffusion and intrapreneurship. The importance of social capital, information exchange, and intrapreneurship for innovation has been established in many studies. This study's findings highlight the critical role of knowledge diffusion and intrapreneurship in mediating the impact of social capital on innovation. By shedding light on the mechanisms that foster innovation in organizations, this research has practical implications for businesses looking to maintain their competitive edge in an ever-evolving economic climate.

**Keywords:** Social Capital, Innovative Behavior, Intrapreneurship, Knowledge Sharing

Elham Hasan Y. Gejam<sup>1</sup>   
Bülent Yıldız<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Gajam, E. H. Y. & Yıldız, B. (2023). "The Mediating Role of Knowledge Sharing and Intrapreneurship in the Effect of Social Capital on Innovativenessk", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2905-2920. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68513>

Arrival: 22 December 2022

Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

### INTRODUCTION

Innovation has become the building block of every company because the business world is transforming rapidly every day. Innovation is characterized by technological advances, short product life cycles, and a high rate of new product development. The innovation pace has transformed the nature of global economic growth. Companies must have innovative business strategies to create and sustain competitive advantage (du Plessis 2007, p. 20). Social relationships and effective information management are essential for innovation (Tsai, 2018, p. 304). Therefore, innovation entails the organization of interior and exterior resources. Companies interested in innovative projects must manage the assets developed and shared through social relationships. Therefore, social capital is critical for innovation (Sanchez-Famoso et al., 2019, p. 2). Social capital, a determinant of organizational innovation, has recently received considerable attention (Sanchez-Famoso et al., 2014, p. 951).

Knowledge sharing is a vital component of innovation, which depends on how companies use their employees' knowledge, skills, and experiences to create organizational value. Knowledge sharing is essential for responding to job opportunities and generating ideas for innovative organizational actions. Knowledge sharing allows companies to meet customer needs in a cost- and time-effective manner (Singh et al., 2021, p. 790) because employees mobilize distributed learning processes and motivate organizational development and change by sharing information (Mura et al., 2013, p. 527).

Companies are interested in efficiency and productivity to thrive in today's shifting market environment. Companies that adopt the right attitude by defining and promoting intrapreneurship are more likely to have internal entrepreneurs capable of developing new products and ideas to improve their performance (Ogidi, 2014, p. 19). Intrapreneurship is critical because every company needs new concepts to thrive. As a result, it is necessary for it to encourage the entrepreneurial potential that is present in its personnel (Seshadri & Tripathy, 2006, p. 18).

In this context, this study investigated whether Libyan employees' knowledge-sharing and intrapreneurship capacities mediated the impact of their social capital on their innovative behaviors.

\* This study was prepared by benefiting from the PhD thesis of Elham Hasan Y. GEJAM.

<sup>1</sup> PhD Candidate., Kastamonu University, Business Administration, Kastamonu, Türkiye

<sup>2</sup> Assoc. Prof. Dr., Kastamonu University, Business Administration, Kastamonu, Türkiye



## THEORETICAL FRAMEWORK

This section defines “social capital,” “knowledge sharing,” “innovativeness,” and “intrapreneurship.”

### Social Capital

Social capital is characterized by social and corporate trust and social networks and norms. It is an effective term in contemporary sociology because its consequences are readily recognizable (Evangelinos & Jones, 2009, p. 335). It is social resources accessed or mobilized for a purpose (Lin 2001, p. 29). Lyda Judson Hanifan was the first to introduce “social capital” to underline the significance of the participation of regenerating urban communities in sustaining democracy and development (1916) (Alguezaui & Filieri, 2010, p. 892). Social capital helps organizations meet their needs and survive in a competitive world. In other words, social capital enables organizations to share knowledge, create value, gain competitive advantage, outperform their rivals, and improve themselves (Allameh, 2018, p. 859).

The social capital theory posits that high-quality organizational activities allow companies to build, maintain, and utilize relationships, fostering opportunities for constructive actions and facilitating competitive advantage (Dost & Badir, 2019, p. 1459). Social capital is a productive capital that helps organizations achieve their objectives. Social capital cannot be substituted but can be specific to particular activities. It is embedded in the structure of relationships among actors (Landry et al., 2002, p. 686). The social capital theory provides an explanation of the social resources that are responsible for the construction of the elements that make up a social network. Social capital is also a total resource that creates value. Social capital establishes a common understanding among people and pushes them to achieve common goals (Ghahtarani et al., 2020, p. 190). Social capital consists of both a network structure and the potential resources mobilized by that structure. Therefore, social capital, a set of resources based on network relationships, has three components: structural, relational, and cognitive (Yu et al., 2013, p. 781).

### Structural Social Capital

Structural social capital is a general model of contacts among actors (Nahapiet & Ghoshal, 1998, p. 244). It enhances communication and information flow within organizations as it improves information quality, relevance, and timeliness by facilitating actors' access to information sources. Network design offers conduits for knowledge communication because system concentration or connectivity impacts the plasticity or inconveniency of information flow (Camps & Marques, 2014, p. 325). Structural social capital involves social interaction (Chang et al., 2011, p. 1795). It shows us that we must comprehend network ties' qualities, characteristics, and configurations to cultivate and utilize social capital. If we do this effectively, we can have the opportunity to adapt to maximize the benefits of social capital (Manu & Walker, 2006, p. 480). The depth and breadth of member ties are also indicators of structural social capital (Lee et al., 2015, p. 886). It also describes the characteristics and configurations of those connections (Mazzucchelli et al., 2021, p. 743).

### Cognitive Social Capital

Cognitive social capital is shared codes, languages, and vision (Lee et al., 2015, p. 886). It is about the degree to which individuals in a social network have a mutual standpoint. Its resources are common languages and codes (Chang & Chuang, 2011, p. 10). In fact, a vision shared among peers plays a crucial role in shaping individuals' shared perceptions of in what way they should interact (Cappiello et al., 2020, p. 423). The shared language includes various delicate forms of communication and distinction that mean something special to those who use the words or terms. Networks also share codes (Manu & Walker, 2006, p. 480). Effective communication is associated with the vision of cognitive social capital because it impacts how well information is communicated to members (Lee et al., 2015, p. 888). Cognitive social capital also involves the representations, interpretations, and meanings shared by actors (Margaret & Nathaniel, 2019, p. 3). Cognitive social capital is intertwined with features, such as a shared language or vision that supports a shared understanding of common goals and norms of action (Aslam et al., 2013, p. 29). Cognitive social capital represents the resources one has developed to share expertise and experience, acquire knowledge, and establish expert discourse and practice norms. Cognitive social capital accumulates when people have more experience and interact more with others. Cognitive capital significantly affects local knowledge-seeking and access to partners (Yan & Guan, 2018, p. 247).

### Relational Social Capital

Relational social capital involves trust, norms, obligations, and sameness (Camps & Marques, 2014, p. 325). It is a sense of closeness among actors. Trust and credibility play a crucial role in promoting the exchange of information, reducing the time spent obtaining information and opening up a window for greater informality

(Cappiello et al., 2020, p. 423). Many sociologists have explored relational social capital to explain how resources are mobilized and used. Trust is a critical asset for relationships that is vital in its own right (King et al., 2019, p. 124). Relational social capital delineates the type of relationships people have had over the history of interactions. It refers to entities based on those relations (van Dijk et al., 2016, p. 331). It is an influential component of capital that defines network relationships in terms of trust, norms, and recognition (Allameh, 2018, p. 859). When people have faith in one another and good expectations for the motivation and behavior of other teams, they are more likely to work together and offer constructive criticism. Therefore, trust is critical in employee interaction (Mazzucchelli et al., 2021, p. 743).

### **Knowledge Sharing**

Knowledge is an organization's critical resource and asset (Swanson et al., 2020, p. 89). Knowledge-based organizations constitute a crucial component of modern societies and have a significant market share. Organizations utilizing information can put their knowledge into practice through human value-added aspects (vision, entrepreneurship, concepts, and experiences) (Allameh, 2018, p. 858). Thus, information is a valuable, rare, and unique resource that provides an organization with a sustainable competitive advantage (Milkovic et al., 2020, p. 517). Information management is a crucial driver of economic growth for companies. Information is a strategic and dynamic component for companies with sustainable competitive advantage (Goswami and Agrawal, 2020, p. 172).

Knowledge sharing represents information management processes. Researchers have examined knowledge sharing at organizational and individual levels. At the individual level, knowledge sharing is how much information employees share (Bhatti et al., 2021, p. 442). At the organizational level, knowledge sharing is about seizing, coordinating, and reusing knowledge and rendering it available to others (Hussein et al., 2016, p. 485). Knowledge sharing also refers to employees or teams within or across an organization exchanging and discussing information through different channels (Yao et al., 2020, p. 607). Knowledge sharing is also the exchange of information by organizational units for current and future benefits (Eidizadeh et al., 2017, p. 253). Essentially, knowledge sharing is the process through which one individual imparts their understanding to another. Through this transfer, one gains new advantages for new actions. Knowledge sharing, thus, adds value to organizational knowledge (Kuo et al., 2014, p. 698).

Working groups need to improve knowledge sharing to achieve their goals because it helps members share their experiences and knowledge. Inadequate knowledge sharing weakens working groups' competitive position and effectiveness (Tsai et al., 2014, p. 13). While knowledge-sharing is a natural and automatic function, it is controllable at the individual level. If companies fail to facilitate knowledge-sharing, their employees are likely to lose that information after leaving their companies (Wickramasinghe, 2015, p. 2).

### **Intrapreneurship**

Although "entrepreneurial employee" is a relatively recent concept, the phenomena it refers to have long been known as entrepreneurship (van der Sijde et al., 2013, p. 25). Intrapreneurship, also known as corporate entrepreneurship, is undertaking new ventures to capitalize on new opportunities and create economic value (Parker, 2011, p. 20). To date, most scholars have defined employee intrapreneurship as actions illustrated by taking initiative and generating new ideas (Gawke et al., 2017, p. 89). Intrapreneurship is the individual or organizational development of innovative behaviors or phenomena. The spirit of organizational entrepreneurship is the process in which employees pursue chances independently of the resources they control within the organization (Özsungur, 2020, p. 200). Intrapreneurship is defined as intra-organizational entrepreneurship that helps large and mature organizations to revitalize and flourish (Sinha & Srivastava, 2015, p. 761). Intrapreneurship is thinking outside the box to do new things and pursue opportunities. It is a process in which employees pursue chances irrespective of the resources they already control. It is intentions or behaviors that deviate from the existing organizational entrepreneurial spirit or the usual way of doing business (Auer Antoncic & Antoncic, 2011, p. 591). Intrapreneurship is a form of entrepreneurship improved and implemented by employees. To date, researchers have focused only on firm ownership to study entrepreneurship. Therefore, some scholars have developed the concept of intrapreneurship to define a bottom-up innovation process generated by employees and joint venture teams (Woo, 2018, p. 146).

### **Innovation**

Innovation is developing new devices, techniques, or materials. It means adopting a new idea or behavior (Chen et al., 2019, p. 1004). It also means finding a new way of doing something or rendering something new useful (Tsai et al., 2013, p. 1211). Innovation begins with generating new ideas. Once it is generated, it must

be tested. Innovation is more than generating creative ideas. It is the combination of ideas with resources and expertise and applying those ideas to new processes or products (Segarra-Ciprés et al., 2019, p. 869).

There are two types of innovation: exploratory and exploitative. Exploratory innovation is developing new products and services, while exploitative innovation is using existing knowledge, products, and services to serve customers better (Chatterjee et al., 2020, p. 5).

Innovation is critical for companies to stand out among their rivals and maximize profits (Tuncel, 2011, p. 153). Innovation is the principal strategic driver of economic growth and development (Scuotto et al., 2020, p. 1) because it profoundly affects business performance (Hou et al., 2019, p. 490). Managerial support is also necessary for innovation. Managerial support is the closest contextual influence on innovative behavior, which is promoted by organizational support, which is affected by national cultural support (Lukes & Stephan, 2017, p. 139).

The rapid development of market conditions and technology puts companies in a precarious situation where they have difficulty continuing their activities as their products and services lose value and become obsolete over time. Companies must develop new products to continue their activities, maximize their profits, and maintain their position in the market (Paksoy, 2017, p. 68).

Team innovation refers to introducing and implementing ideas designed in a way that is new and useful for a team. Team innovation encourages members to achieve innovative goals because it allows them to comprehensively exchange information and consider different perspectives (Li et al., 2018, p. 98).

## LITERATURE REVIEW AND HYPOTHESIS GENERATION

Social capital promotes knowledge sharing, value creation, organizational performance, and improvement (Allameh, 2018, p. 859). It provides avenues that reduce the time and effort required to collect information in network-related social relationships. Knowledge sharing is easy to maintain when networks have solid connections and direct ties among members (Chang & Chuang, 2011, p. 10). Social capital also plays a significant role in developing skills necessary to generate knowledge (Hoffman et al., 2005, p. 98). Organizational social capital promotes knowledge sharing. Social capital facilitates access to vast sources of information (Kim, 2018, p. 137) and plays a key role in knowledge acquisition and transfer among network members (Rhodes et al., 2008, p. 247). Social capital affects individual knowledge creation, inter-organizational knowledge transfer, and incremental and radical innovation (Yan & Guan, 2018, p. 244). Social capital is integral to knowledge acquisition for numerous reasons. For example, it is based on identities and relationships. Intergroup social interaction paves the way for a sense of identity, providing full access to knowledge stocks (Mu et al., 2008, p. 88).

Intra-organizational knowledge sharing promotes innovation by boosting creativity and inspiring new knowledge and ideas. Strong ties are important channels of information that make people more accessible and willing to help (Camps & Marques, 2014, p. 326).

Social capital promotes organizational innovation (Ganguly et al., 2019, p. 1107). It is key to managing complex and risky innovation processes imbued with challenges (Camps & Marques, 2014, p. 325). It enables innovation developers (R&D teams or work groups) to learn about customers' experiences, perceptions, demands, expectations, and preferences, ultimately improving work teams' innovative performance (Tsai et al., 2013, p. 1211). Innovative activities are no longer limited to R&D departments. Innovation is increasingly dependent on companies' social capital. Defined as a knowledge-intensive process, companies utilize the knowledge in external networks. The more social capital companies derive from networks, the better they are at innovating (Alguezaui & Filieri, 2010, p. 902). Value is created through social capital in the long run. Informally held social structures and networks facilitate the sharing of resources and the development of novel products (Tsai & Ghoshal, 1998, p. 473).

By sharing information, one can learn and recombine different types of information and translate new ideas into innovation. Therefore, knowledge sharing encourages individual innovation (Wang et al., 2017, p. 1113). Individuals, work teams, and companies sharing knowledge exhibit high performance and generate new ideas and innovations (Yu et al., 2013, p. 780). Knowledge sharing is integral to innovation. Companies encouraging teams to share information tend to use their skills and experience to innovate (Mazzucchelli et al., 2021, p. 744). Organizations that share information effectively are more likely to have unique knowledge that is hard to be imitated by their rivals. This paves the way for effective organizational innovation (Chen et al., 2016, p. 847). When employees start sharing information, opportunities arise for new complementary combinations of knowledge that stimulate the development of new products to meet customers' needs. Knowledge sharing allows employees to use their knowledge to innovate products. Companies that share

information can generate new knowledge and develop new products (Chowdhury et al., 2020, p. 3276). Knowledge sharing helps people generate and innovate ideas and knowledge. Knowledge sharing emerges when people are enthusiastic about helping each other to generate new ideas and capabilities (Munir & Beh, 2019, p. 275).

Developed social interaction networks positively impact the creativity of R&D employees. Research shows a relationship between social capital, innovation, and entrepreneurship. Moreover, social capital is a critical component of entrepreneurship, start-ups, and product innovation (Dost & Badir, 2019, p. 1459). Entrepreneurs are part of social networks. They use social capital to identify opportunities for entrepreneurship and growth. Social capital supports risk-taking that contributes to sustainability in company management. The greatest advantage of social capital is that it allows entrepreneurs to access information and resources to do business. For instance, start-up entrepreneurs benefit from creating and exchanging social capital because networks provide insight into industry leaders (Kulkov et al., 2021, p. 3).

Innovation is the specific entrepreneurial tool that entrepreneurs use changes as an opportunity. Entrepreneurship and innovation overlap. Innovation needs entrepreneurship to achieve commercial success to meet market needs (Zhao, 2005, p. 28). Intrapreneurship culture is a company's ability to develop a work environment that fosters creativity, innovation, and entrepreneurship. Therefore, intrapreneurship culture is an essential determinant of innovation. In other words, companies with work environments that foster innovation are more likely to generate more product and process innovation. Thus, it is reasonable to assume that the desire to innovate should precede the innovation itself (Benitez-Amado et al., 2010, p. 551). Intrapreneurs are considered innovators because intrapreneurship helps employees articulate new ideas and strategies for business growth and adopt behaviors to identify and use new ways of doing business (Olokundun et al., 2017, p. 2.). Organizational members carry out processes. This is linear with entrepreneurship, which underlines the discovery of new territories and opportunities. Therefore, the courage and spirit of entrepreneurship are injected into innovation (Hastuti et al., 2016, p. 86).

Social capital affects knowledge sharing (Aydıntan et al., 2010; Yu et al., 2013; Lee et al., 2015). The subdimensions of social capital affect knowledge sharing, which in turn affects innovation (Ganguly et al., 2019; Kim & Shim, 2018). Structural and relational social capital significantly affect knowledge sharing, which in turn significantly affects team innovation capacity (Mazzucchelli et al., 2021). Knowledge sharing also mediates the effect of social capital on service innovation (Çöp & Topçu, 2019).

Research suggests that social capital affects innovation (Faccin et al., 2017; Fandino et al., 2019; Martínez-Pérez et al., 2016; Chen et al., 2016). Social capital affects product innovation (Carmona-Lavado et al. 2010). Knowledge sharing significantly affects team and service innovation (Ratasuk & Charoensukmongkol, 2020; Rahmi & Indarti, 2019; Kuo et al., 2014). Knowledge sharing significantly impacts innovation capacity (Yeşil & Dereli, 2013) and product and process innovation (Lei et al., 2019).

Intrapreneurship significantly affects innovation performance (Ekingen et al., 2018), social innovation (Esen & Şekerdil, 2017), and new product development and team innovation climate (Aslan & Yıldız, 2019).

Research shows that social capital significantly affects innovation, knowledge sharing, and intrapreneurship. Knowledge sharing and intrapreneurship also significantly affect innovation. In this context, the following are the research hypotheses:

*H1: Knowledge sharing mediates the effect of social capital on innovative behavior.*

*H2: Intrapreneurship mediates the effect of social capital on innovative behavior.*

## **MATERIALS AND METHODS**

This study investigated whether intrapreneurship and knowledge sharing mediated the effect of social capital on innovative behavior. The sample consisted of 558 employees from companies operating in Libya. Data were collected face-to-face using a survey. The study was approved by the Social Sciences and Humanities Research and Publication Ethics Committee of Kastamonu University (Date: 4/8 & No: 25.12.2020).

The social capital and knowledge-sharing scales were derived from Allameh (2018). The intrapreneurship scale was derived from Gawke et al. (2019). The innovativeness scale was derived from Lukes & Stephan (2017). The resistance to change scale was derived from Pereira et al. (2019).

Figure 1 shows the research model.

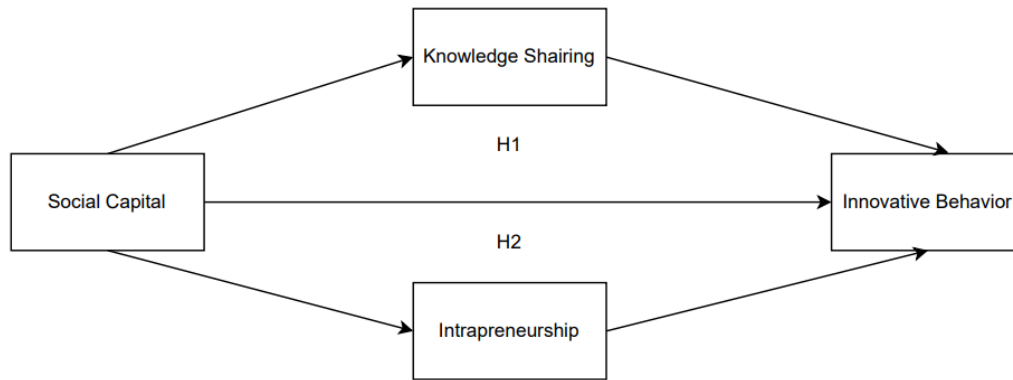


Figure 1: Research Model

Table 1 shows the sociodemographic characteristics.

Table 1: Sociodemographic Characteristics

Gender	Frequency	Percentage
Woman	246	41.8
Man	342	58.2
Age (year)	Frequency	Percentage
18-25	66	11.2
26-35	142	24.1
36-45	176	29.9
46-55	168	28.6
≥56	36	6.1
Specific work experience (year)	Frequency	Percentage
0-1	43	7.3
2-4	95	16.2
5-7	146	24.8
8-10	266	45.2
≥11	38	6.5
General work experience (year)	Frequency	Percentage
0-1	35	6.0
2-4	106	18.0
5-7	136	23.1
8-10	257	43.7
≥11	54	9.2
Position	Frequency	Percentage
Manager	69	11.7
Employee	519	88.3
Education (degree)	Frequency	Percentage
Primary school	11	1.9
Middle school	52	8.8
Associate's	206	35.0
Bachelor's	222	37.8
Master's	97	16.5

Three in five participants were men (58.2%). More than half of the participants were 18 to 45 (65.2%). More than a quarter of the participants were older than 45 (34.7%). Seven in ten participants had 5 to 10 years of specific work experience (70%). More than half of the participants had 5 to 10 years of general work experience (66.8%). Most participants were employees (88.3%). More than half of the participants had associate's or bachelor's degrees (72.8%).

Exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) were conducted to determine the validity and reliability of the scales.

Table 2 shows the EFA results of the social capital scale.

**Table 2: Social Capital EFA**

	Structural	Relational	Cognitive	Mean	SD
SC1	.658			3.89	.756
SC2	.761			3.67	.804
SC3	.834			3.78	.785
SC4	.795			3.74	.887
SC6		.798		3.91	.813
SC7		.842		3.94	.806
SC8		.629		4.08	.781
SC10			.752	3.79	.930
SC11			.847	3.91	.901
SC12			.848	3.88	.923
KMO: .865 Chi-square: 2909.579 SD: 45 Sig: .000 Total variance explained: 72.533%					

The EFA revealed a three-factor structure. Therefore, the scale had three subscales: structural, relational, and cognitive. Each subscale had a factor loading of greater than 0.50. Two items (one from relational and one from cognitive) were removed because they were loaded on different factors. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) was greater than 0.60, for which Chi-square was significant, indicating sampling adequacy for factor analysis. The scale explained 72.533% of the total variance.

Table 3 shows the EFA results of the knowledge-sharing scale.

**Table 3: Knowledge sharing EFA**

	Factor Loading	Mean	SD
KS1	.816	3.73	.832
KS2	.875	3.81	.804
KS3	.839	3.81	.838
KS4	.847	3.90	.926
KMO: .777 Chi-square: 1167.732 sd: 6 Sig: .000 Total variance explained: % 71.325			

The EFA revealed a one-factor structure, with factor loadings greater than 0.50. The KMO was greater than 0.60, for which Chi-square was significant, indicating sampling adequacy for factor analysis. The scale explained 71.325% of the total variance.

Table 4 shows the EFA results of the innovative behavior scale.

**Table 4: Innovative Behavior EFA**

	Factor Loading	Mean	SD
IN1	.757	3.94	.785
IN2	.804	4.01	.670
IN3	.779	4.10	.689
IN4	.806	4.02	.800
IN5	.787	3.97	.844
IN6	.667	4.06	.773
KMO: .821 Chi-square: 1587.784 sd: 15 Sig: .000 Total variance explained: % 58.971			

The EFA revealed a one-factor structure, with factor loadings greater than 0.50. The KMO was greater than 0.60, for which Chi-square was significant, indicating sampling adequacy for factor analysis. The scale explained 58.971% of the total variance.

Table 5 shows the EFA results of the intrapreneurship scale.

**Table 5:** Intrapreneurship EFA

	Strategic Innovation Behavior	Entrepreneurial Behavior	Mean	SD
INT2	.718		3.47	1.036
INT3	.756		3.76	.798
INT4	.710		3.73	.949
INT5	.776		3.87	.953
INT6	.809		3.80	.994
INT7	.766		3.74	.887
INT8	.687		3.73	.906
INT9	.775		3.83	.932
INT11		.674	3.93	.989
INT12		.698	3.89	1.011
INT13		.706	3.93	1.000
INT14		.836	3.88	.969
INT15		.820	3.85	.982
INT16		.870	3.74	1.032
INT17		.763	3.68	1.061
KMO: .939 Chi-square: 7042.974 sd: 105 Sig: .000 Total variance explained: % 68.374				

The EFA revealed a two-factor structure. Therefore, the scale had two subscales: strategic innovation behavior and entrepreneurial behavior. The subscales had factor loadings of greater than 0.50. One item from each subscale was removed because they were loaded on different factors. The KMO was greater than 0.60, for which Chi-square was significant, indicating sampling adequacy for factor analysis. The scale explained 68.374% of the total variance.

Table 6 shows the CFA goodness-of-fit values.

**Table 6:** CFA Goodness-of-Fit Values

Variable	$\chi^2$	df	$\chi^2/df$	GFI	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
<b>Criterion</b>			$\leq 5$	$\geq .85$	$\geq .90$	$\geq .90$	$\leq .08$	$\leq .08$
Social capital	123.92	31	3.997	0.959	0.968	0.953	0.0415	0.071
Knowledge sharing	4.295	1	4.295	0.996	0.996	0.978	0.0097	0.076
Innovative behavior	18.524	6	3.087	0.99	0.991	0.974	0.0171	0.068
Intrapreneurship	350.873	83	4.227	0.926	0.961	0.945	0.0519	0.079

The CFA results showed that all scales met acceptable goodness-of-fit criteria (Hair et al., 2010).

Reliability was analyzed after EFA and CFA. Moreover, CFA values were used to calculate average variance explained (AVE) and component reliability (CR) values. Table 7 shows the results.

**Table 7:** Reliability and Component Validity

Variable	AVE	CR	Cronbach's Alpha	Number of Items
Social capital	0.59	0.93	0.88	10
Knowledge sharing	0.59	0.84	0.86	4
Innovative behavior	0.47	0.84	0.85	6
Intrapreneurship	0.61	0.95	0.94	15

The analysis showed that all scales had Cronbach's alpha values  $> 0.70$ , indicating that they were reliable. All scales but the innovative behavior scale had AVE values  $> 0.50$ . All scales had CR values  $> 0.70$ . However, an AVE close to 0.50 is also accepted if other conditions are met (Aydın et al., 2021). The innovative behavior scale had an AVE value of 0.47, close to 0.50. These results showed that all scales had component validity.

Skewness and kurtosis values were checked to determine whether the data were normally distributed. Table 8 shows the results.

**Table 8:** Normal Distribution Test

	N	Min	Max	Mean	SD	Skewness	Kurtosis
Social capital	588	1.10	5.00	3.8612	.58303	-.726	1.934
Knowledge sharing	588	1.00	5.00	3.8112	.71777	-.977	1.811
Innovative behavior	588	1.00	5.00	4.0176	.58304	-.639	1.744
Intrapreneurship	588	1.00	5.00	3.7887	.73316	-.570	.215

All scales had skewness and kurtosis values of -2 to +2, indicating that they were normally distributed.

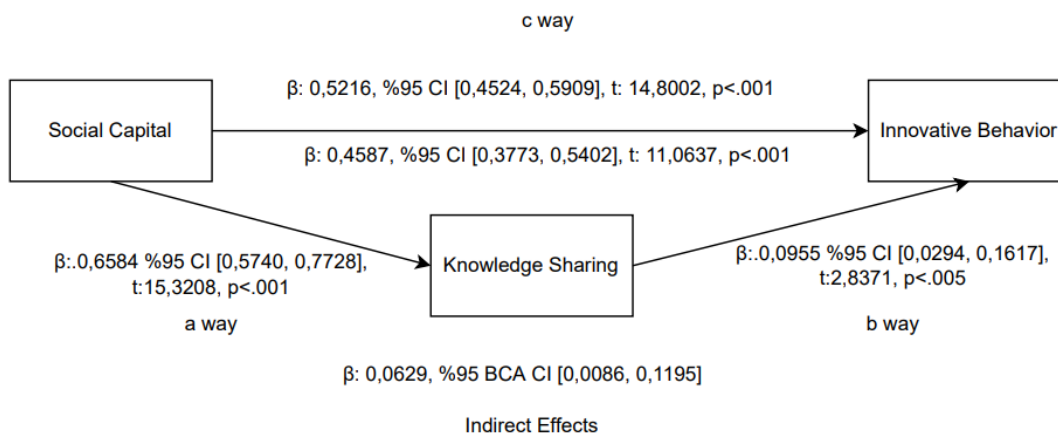
A correlation analysis was conducted to ascertain the direction and strength of the relationship between the scales. Table 9 shows the results.

**Table 9:** Correlation Analysis

	Social capital	Knowledge sharing	Innovative behavior	Intrapreneurship
Social capital	1			
Knowledge sharing	.535**	1		
Innovative behavior	.522**	.363**	1	
Intrapreneurship	.488**	.199**	.496**	1

Social capital was moderately correlated with knowledge sharing and innovative behavior ( $p < 0.01$ ). Social capital was weakly correlated with intrapreneurship ( $p < 0.01$ ). Knowledge sharing was weakly correlated with innovative behavior and intrapreneurship ( $p < 0.01$ ). There was a weak correlation between innovative behavior and intrapreneurship ( $p < 0.01$ ).

A process macro analysis was performed to determine whether knowledge-sharing and intrapreneurship mediated the effect of social capital on innovative behavior. Figure 2 shows the results.

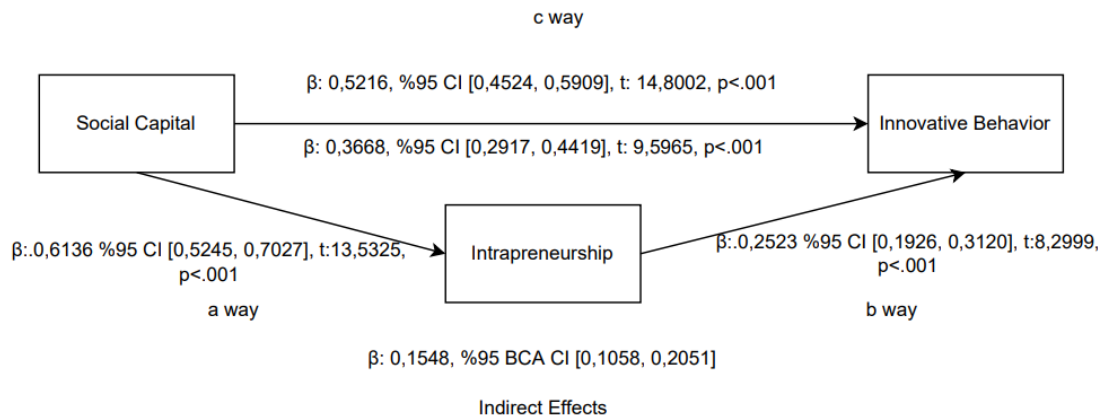


**Figure 2:** Knowledge Sharing Mediation Test

The results showed that social capital positively affected knowledge sharing (path a) ( $F(1.586) = 234.72$ ,  $p < .001$ ;  $\beta: 0.6584$ , 95% CI [0.5740, 0.7728],  $t: 15.3208$ ,  $p < .001$ ). R square was 0.2860, indicating that social capital explained 28.60% of knowledge sharing. Knowledge sharing significantly affected innovative behavior (path b) ( $\beta: 0.0955$ , 95% CI [0.0294, 0.1617],  $t: 2.8371$ ,  $p < .005$ ). Social capital positively affected innovative behavior (path c) ( $F(2.585) = 114.86$ ,  $p < .001$ ;  $\beta: 0.4587$ , 95% CI [0.3773, 0.5402],  $t: 11.0637$ ,  $p < .001$ ). R square was 0.2820, indicating that social capital and knowledge sharing explained 28.20% of innovative behavior. In the absence of the mediating variable "knowledge sharing," the effect of social capital on innovative behavior (path c), i.e., total effects, was also significant ( $\beta: 0.5216$ , 95% CI [0.4524, 0.5909],  $t: 14.8002$ ,  $p < .001$ ). The indirect effects were significant when knowledge sharing was added to the model as the mediating variable ( $\beta: 0.0629$ , 95% BCA CI [0.0086, 0.1195]). This is because the confidence interval for indirect effects does not include the lower and upper values of zero. The effect size ( $K^2$ ) was 0.0629, indicating a small effect because it was not close to 0.25. This result indicated that knowledge sharing had a small mediating effect (Gürbüz, 2019).

Figure 3 shows the results regarding the mediating role of intrapreneurship.





**Figure 3:** Intrapreneurship Mediation Test

The results showed that social capital positively affected intrapreneurship (path a) ( $F(1.586) = 183.12, p < .001$ ;  $\beta: 0.6136$  %95 CI [0.5245, 0.7027],  $t: 13.5325, p < .001$ ). R square was 0.2381, indicating that social capital explained 23.81% of intrapreneurship. Intrapreneurship significantly affected innovative behavior (path b) ( $\beta: 0.2523$  %95 CI [0.1926, 0.3120],  $t: 8.2999, p < .001$ ). Social capital positively affected innovative behavior (path c) ( $F(2.585) = 156.65, p < .001$ ;  $\beta: 0.3668$ , %95 CI [0.2917, 0.4419],  $t: 9.5965, p < .001$ ). R square was 0.3488, indicating that social capital and intrapreneurship explained 34.88% of innovative behavior. In the absence of the mediating variable "intrapreneurship," the effect of social capital on innovative behavior (path c), i.e., total effects, was also significant ( $\beta: 0.5216$ , %95 CI [0.4524, 0.5909],  $t: 14.8002, p < .001$ ). The indirect effects were significant when intrapreneurship was added to the model as the mediating variable ( $\beta: 0.1548$ , %95 BCA CI [0.1058, 0.2051]). This is because the confidence interval for indirect effects does not include the lower and upper values of zero. The effect size ( $K^2$ ) was 0.1548, indicating a small effect because it was not close to 0.25. This result indicated that intrapreneurship had a small mediating effect.

The results confirmed H1 and H2.

## CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The results showed that knowledge sharing and intrapreneurship partially mediated the effect of social capital on innovative behavior. The results indicate that companies should pay attention to social capital, maximize knowledge-sharing, and promote intrapreneurship activities to gain a competitive advantage over their rivals. They should also facilitate such projects as "I Have an Idea" to encourage their employees to develop original ideas.

The impact of social capital on innovation has recently become an area of theoretical research. Today, it is assumed that the accumulation of information by companies depends not only on the market or hierarchy but also on social capital accumulated within regions through interaction and learning networks (Landry et al., 2002, p. 682).

Many companies have established online knowledge-sharing systems to allow employees to share knowledge. However, sometimes employees are reluctant to share their valuable and essential knowledge. In other words, they tend to hoard knowledge and be skeptical of knowledge shared by others, which is difficult to change (Nguyen & Malik, 2020, p. 1242).

Knowledge management is a social process that needs to consider social and cultural factors. Large and small companies can gain a competitive advantage if they integrate their employees' knowledge, expertise, and skills and use the most effective management practices in their daily operations. Therefore, employees must share knowledge and translate it into practice (Hu et al., 2009, p. 42). Knowledge sharing affects innovation, problem-solving, creativity, knowledge creation, organizational efficiency, learning, and performance. Companies interested in knowledge sharing should have deliberate strategies and provide favorable environments for training their employees (Goswami & Agrawal, 2020, p. 174). Companies with effective information systems for collecting and sharing information can gain a competitive advantage because they can stand out among their rivals and maintain high standards for innovation capability (Yao et al., 2020, p. 612).

People should not be coerced into sharing knowledge but should be encouraged to do so. Motivated people are more likely to share knowledge. If the content is not reliable, however, participants run the risk of having their specialized knowledge or reputation destroyed. Participants are likely to be less willing to share knowledge if no rewards compensate for the costs of sharing (Chang & Chuang, 2011, p. 11).

Building trust between individuals and groups is essential in fostering social capital. Mutual trust enables people to help and collaborate. This collaboration is based on trust. To put it another way, social capital measures how well people know and trust one another in a group. Social change leads to collaborative interactions (Yen et al., 2015, p. 216). Therefore, researchers should perform model analysis by adding the variable "trust" to our model to determine its role in the relationship between knowledge sharing and social capital. Members trusting one another tend to develop new products, improve processes, and acquire knowledge. When people trust each other unconditionally, they share information and news voluntarily (Yen et al., 2015, p. 217).

Intrapreneurs are the only sustainable source of gaining a competitive advantage. Leaders are looking for skilled employees who can deal with challenges and bureaucracy. Therefore, leaders can make a difference by promoting learning (Molina & Callahan, 2009, p. 392). Traditional management systems focus more on mitigating immediate challenges at the expense of compromising without anticipating the future. However, companies should devote significant resources to identifying new growth paths to dominate their competitors. In order to achieve their organizational goals, companies should encourage their employees to develop core competencies that support organizational renewal, including intrapreneurship (Rivera, 2017, p. 138). Research shows that employees contribute to intrapreneurship. For example, employees help R&D departments design new products. Moreover, employees at various levels of management facilitate and implement entrepreneurial ideas (Gawke et al., 2019, p. 807).

Managers should organize award programs, projects, and group events. These activities help managers acquire new ideas and transform them into new products and services (Esen & Şekerdil, 2017, p. 28). Managers should recruit more proactive people for innovative jobs and less proactive people for routine jobs where innovation is less of a priority (Amo, 2006, p. 294-295).

This study had two limitations. First, the results are sample-specific and cannot be generalized to all employees. Second, we recruited participants from a certain region in Libya.

## REFERENCES

- Alguezaui, S. & Filieri, R. (2010). "Investigating the role of social capital in innovation: sparse versus dense network", *Journal of Knowledge Management*, 14 (6) 891-909
- Allameh, S.M. (2018). "Antecedents and consequences of intellectual capital: The role of social capital, knowledge sharing and innovation", *Journal of Intellectual Capital*, 19 (5) 858-874.
- Amo B.W. (2006). "The Influence from Corporate Entrepreneurship and Intrapreneurship on White-Collar Workers' Employee Innovation Behaviour", *Int. J. Innovation and Learning*, 3 (3), 284-298
- Aslan H. & Yıldız B. (2019). "İç Girişimciliğin Yeni Ürün Geliştirme Üzerindeki Etkisinde Takım Yenilik İkliminin Aracı Rolü", *ÜİİİD-IJEAS*, 24, 73-92
- Aslam H.N.M., Shahzad K., Syed A.R. & Ramish A. (2013). "Social Capital and Knowledge Sharing as Determinants of Academic Performance", *Institute of Behavioral and Applied Management*, 25-41
- Auer Antoncic, J. & Antoncic, B. (2011). "Employee Satisfaction, Intrapreneurship and Firm Growth: A Model", *Industrial Management & Data Systems*, 111 (4) 589-607.
- Aydın B., Arıca R. & Arslantürk Y. (2021). "The Effect of Novel Coronavirus (COVID-19) on Travel Risk Perception", *Journal of Yasar University*, 16 (61), 378-392.
- Benitez-Amado, J., Llorens-Montes, F.J. & Nieves Perez-Arostegui, M. (2010). "Information Technology-Enabled Intrapreneurship Culture and Firm Performance", *Industrial Management & Data Systems*, 110 (4) 550-566.
- Bhatti, S.H., Zakariya, R., Vrontis, D., Santoro, G. & Christofi, M. (2021). "High-Performance Work Systems, Innovation and Knowledge Sharing: An Empirical Analysis in The Context of Project-Based Organizations", *Employee Relations*, 43 (2) 438-458.
- Camps S. & Marques P. (2014). "Exploring How Social Capital Facilitates Innovation: The Role of Innovation Enablers, Technological Forecasting & Social Change", 88, 325-348.

- Cappiello G., Giordani F. & Visentin M. (2020). "Social Capital and Its Effect on Networked Firm Innovation and Competitiveness, *Industrial Marketing Management*, 89, 422-430.
- Carmona-Lavado A., Cuevas-Rodríguez G. & Cabello-Medina C. (2010). "Social and Organizational Capital: Building the Context for Innovation, *Industrial Marketing Management* 39, 681–690
- Chang C.W., Huang H.C., Chiang C.Y., Hsu C.P. & Chang C.H. (2011). "Social Capital and Knowledge Sharing: Effects on Patient Safety, *Journal of Advanced Nursing*, 1793-1803
- Chang H.H. & Chuang S.S. (2011). "Social Capital and Individual Motivations on Knowledge Sharing: Participant Involvement as a Moderator, *Information & Management*, 48, 9-18.
- Chatterjee S., Moody G., Lowry P.B., Chakraborty S. & Hardin A. (2020). "Information Technology and Organizational Innovation: Harmonious Information Technology Affordance and Courage-Based Actualization, *Journal of Strategic Information Systems*, 29, 1-23.
- Chen, L., Zheng, W., Yang, B. & Bai, S. (2016). "Transformational Leadership, Social Capital and Organizational Innovation", *Leadership & Organization Development Journal*, 37 (7) 843-859.
- Chen, C.-H.V., Yeh, P.-W. & Madsen, J. (2019). "Contingent Worker and Innovation Performance in Electronics Manufacturing Service Industry", *Chinese Management Studies*, 13 (4) 1003-1018.
- Chowdhury, M., Prayag, G., Patwardhan, V. & Kumar, N. (2020). "The Impact of Social Capital and Knowledge Sharing Intention on Restaurants' New Product Development", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32 (10) 3271-3293.
- Çöp, S. & Topcu M. (2019). "Sosyal Sermayenin Hizmet İnovasyonu Üzerine Etkisinde Bilgi Paylaşımının Aracılık Rolü: Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (1), 31-48.
- Dost, M. & Badir, Y.F. (2019). "Generation or Adoption? The Role of Social Capital", *Management Decision*, 57 (7) 1457-1471.
- du Plessis, M. (2007). "The Role of Knowledge Management in Innovation", *Journal of Knowledge Management*, 11 (4) 20-29.
- Eidizadeh, R., Salehzadeh, R. & Chitsaz Esfahani, A. (2017). "Analysing the Role of Business Intelligence, Knowledge Sharing and Organisational Innovation on Gaining Competitive Advantage", *Journal of Workplace Learning*, 29 (4) 250-267.
- Ekingen E., Ekemen M.A., Yıldız A. & Korkmazer F. (2018). "The Effect of Intrapreneurship and Organizational Factors on the Innovation Performance in Hospital", *Revista de cercetare și intervenție socială*, 62, 196-219
- Esen M. & Şekerdil R. (2017). "The Effects of Intrapreneurship on Social Innovation: A Research in İzmir" *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 7(1-2), 13-30
- Evangelinos, K.I. & Jones, N. (2009). "An Analysis of Social Capital and Environmental Management of Higher Education Institutions", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 10 (4) 334-342.
- Faccin K., Genari D. & Macke J. (2017). "Interorganisational Social Capital and Innovation: A Multiple Case Study in Wine Producers Networks in Serra Gaúcha", *RAI Revista de Administração e Inovação*, 14 (1), 52-56.
- Fandiño, A.M., Formiga, N.S. & de Menezes, R.M. (2019). "Organizational Social Capital, Resilience and Innovation Validation of a Theoretical Model for Specialized Workers", *Journal of Strategy and Management*, 12 (1) 137-152
- Ganguly, A., Talukdar, A. & Chatterjee, D. (2019). "Evaluating the Role of Social Capital, Tacit Knowledge Sharing, Knowledge Quality and Reciprocity in Determining Innovation Capability of an Organization", *Journal of Knowledge Management*, 23 (6) 1105-1135
- Gawke J.C., Gorgievski M.J. & Bakker A.B. (2017). "Employee Intrapreneurship and Work Engagement: A Latent Change Score Approach", *Journal of Vocational Behavior*, 100, 88-100.
- Gawke J.C., Gorgievski M.J. & Bakker A.B. (2019). "Measuring Intrapreneurship at the Individual Level: Development and validation of the Employee Intrapreneurship Scale (EIS)", *European Management Journal*, 37, 806-817.

- Ghahtarani A., Sheikhmohammady M. & Rostami M. (2020). "The Impact of Social Capital and Social Interaction on Customers' purchase Intention, Considering Knowledge Sharing in Socialcommerce Context", *Journal of Innovation & Knowledge* 5, 190–198.
- Goswami, A.K. & Agrawal, R.K. (2020). "Explicating the Influence of Shared Goals and Hope on Knowledge Sharing and Knowledge Creation in an Emerging Economic Context", *Journal of Knowledge Management*, 24 (2) 172-195
- Gürbüz S. (2019). *Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara
- Hair, J. F.; Black, W., C.; Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. (Seventh edition). New York: Pearson Publications.
- Hastuti A.W., Abu Talib N.B., Wong K.Y. & Mardani A. (2016). "The Role of Intrapreneurship for Sustainable Innovation through Process Innovation in Small and Medium-sized Enterprises: A Conceptual Framework", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(3) 83-91.
- Hoffman, J.J., Hoelscher, M.L. & Sherif, K. (2005). "Social Capital, Knowledge Management, and Sustained Superior Performance", *Journal of Knowledge Management*, 9 (3) 93-100.
- Hou, B., Hong, J. & Zhu, R. (2019). "Exploration/exploitation Innovation and Firm Performance: The Mediation of Entrepreneurial Orientation and Moderation of Competitive Intensity", *Journal of Asia Business Studies*, 13 (4), 489-506.
- Hu M.L.M., Horng J.S. & Sun Y.H.C. (2009). "Hospitality Teams: Knowledge Sharing and Service Innovation Performance", *Tourism Management*, 30, 41-50.
- Hussein, A.T.T., Singh, S.K., Farouk, S. & Sohal, A.S. (2016). "Knowledge Sharing Enablers, Processes and Firm Innovation Capability", *Journal of Workplace Learning*, 28 (8) 484-495.
- Kim S. (2018). "Public Service Motivation, Organizational Social Capital, and Knowledge Sharing in the Korean Public Sector", *Public Performance & Management Review*, 41 (1), 130-151.
- Kim, N. & Shim, C. (2018). "Social Capital, Knowledge Sharing and Innovation of Small- and Medium-Sized Enterprises in a Tourism Cluster", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30 (6), 2417-2437
- King B., Fielke S., Bayne K., Klerkx L. & Nettle R. (2019). "Navigating Shades of Social Capital and Trust to Leverage Opportunities for Rural Innovation", *Journal of Rural Studies*, 68, 123-134.
- Kulkov, I., Barner-Rasmussen, W., Ivanova-Gongne, M., Tsvetkova, A., Hellström, M. & Wikström, K. (2021). "Innovations in Veterinary Markets: Opinion Leaders' Social Capital", *Journal of Business & Industrial Marketing*, 36 (13) 1-14.
- Kuo, Y.-K., Kuo, T.-H. & Ho, L.-A. (2014). "Enabling Innovative Ability: Knowledge Sharing as a Mediator", *Industrial Management & Data Systems*, 114 (5) 696-710.
- Landry R., Amara N. & Lamari M. (2002). "Does Social Capital Determine Innovation? To What Extent?", *Technological Forecasting & Social Change* 69, 681 – 701
- Lee, S., Park, J.-G. & Lee, J. (2015), "Explaining Knowledge Sharing with Social Capital Theory in Information Systems Development Projects", *Industrial Management & Data Systems*, 115 (5) 883-900.
- Lei, H., Nguyen, T.T. & Le, P.B. (2019). "How Knowledge Sharing Connects Interpersonal Trust and Innovation Capability: The Moderating Effect of Leadership Support", *Chinese Management Studies*, 13 (2) 276-298.
- Li, C.-R., Li, C.-X. & Lin, C.-J. (2018). "How and When Team Regulatory Focus Influences Team Innovation and Member Creativity", *Personnel Review*, 47 (1), 95-117.
- Lin, N. (2001). *Social Capital*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Lukes, M. & Stephan, U. (2017). "Measuring Employee Innovation: A Review of Existing Scales and the Development of the Innovative Behavior and Innovation Support Inventories Across Cultures", *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 23 (1) 136-158.
- Manu, C. & Walker, D.H.T. (2006), "Making Sense of Knowledge Transfer and Social Capital Generation for a Pacific Island Aid Infrastructure Project", *The Learning Organization*, 13 (5) 475-494.

- Margaret S.M. & Nathaniel H.N. (2019). "Impact of Subsidiaries' Cross-Border Knowledge Tacitness Shared and Social Capital on Mncs' Explorative and Exploitative Innovation Capability", *Journal of International Management*, 25, 1-16.
- Martínez-Pérez, Á., García-Villaverde, P.M. & Elche, D. (2016). "The Mediating Effect of Ambidextrous Knowledge Strategy Between Social Capital and Innovation of Cultural Tourism Clusters Firms", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28 (7), 1484-1507.
- Mazzucchelli A., Chierici R., Tortora D. & Fontana S. (2021). Innovation Capability in Geographically Dispersed R&D Teams: The Role of Social Capital and IT Support", *Journal of Business Research*, 128, 742-751.
- Meidute-Kavaliauskiene, I., Yıldız, B., Çiğdem, Ş. & Činčikaitė, R. (2021)." An Integrated Impact of Blockchain on Supply Chain", *Applications. Logistics*, 5, 33, 1-18.
- Milkovic R., Petrovic D., Mihic M., Obradovic V. & Todorovic M. (2020)." The Integration of Social Capital and Knowledge Management –The Key Challenge for International Development and Cooperation Projects of Nonprofit Organizations", *International Journal of Project Management*, 38 (8), 515- 533.
- Molina, C. & Callahan, J.L. (2009). "Fostering Organizational Performance: The Role of Learning and Intrapreneurship", *Journal of European Industrial Training*, 33 (5) 388-400.
- Mu, J., Peng, G. & Love, E. (2008). "Interfirm Networks, Social Capital, and Knowledge Flow", *Journal of Knowledge Management*, 12 (4) 86-100.
- Munir, R. & Beh, L.-S. (2019). "Measuring and Enhancing Organisational Creative Climate, Knowledge Sharing, and Innovative Work Behavior in Startups Development", *The Bottom Line*, 32 (4) 269-289.
- Mura, M., Lettieri, E., Radaelli, G. & Spiller, N. (2013). "Promoting Professionals' Innovative Behaviour Through Knowledge Sharing: The Moderating Role of Social Capital", *Journal of Knowledge Management*, 17 (4) 527-544.
- Nahapiet J. & Ghoshal S. (1998)." Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage", *The Academy of Management Review*, 23 (2) 242-266
- Nguyen, T.-M. & Malik, A. (2020). "Cognitive Processes, Rewards and Online Knowledge Sharing Behaviour: The Moderating Effect of Organisational Innovation", *Journal of Knowledge Management*, 24 (6) 1241-1261.
- Ogidi A.E. (2014)." Intrapreneurship and Corporate Innovation", *SCSR Journal of Management and Marketing*, 1 (2), 19 - 32
- Olokundun M., Falola H., Ibidunni S., Ogunnaike O., Peter F. & Kehinde O. (2017)." Intrapreneurship and Innovation Performance: A Conceptual Model", *Academy of Strategic Management Journal*, 17 (2), 1-5.
- Özsungur, F. (2020). "The Effects of Ethical Leadership on Work Engagement, Intrapreneurship, and Service Innovation Behavior: Sample of Chambers of Commerce and Industry", *International Journal of Public Leadership*, 16 (2) 199-216.
- Paksoy, H.M. (2017)." The Factors Affecting Promotion of New Products Put in Market by the Companies", *Journal of Research in Entrepreneurship Innovation and Marketing*.1(1), 67-86.
- Parker S.C. (2011)." Intrapreneurship or entrepreneurship?", *Journal of Business Venturing* 26, 19–34
- Pereira, V.R., Maximiano, A.C.A. & Bido, D.d.S. (2019). "Resistance to Change in BPM Implementation", *Business Process Management Journal*, 25 (7), 1564-1586
- Rahmi, D.Y. & Indarti, N. (2019). "Examining the Relationships Among Cognitive Diversity, Knowledge Sharing and Team Climate in Team Innovation", *Team Performance Management*, 25 (5/6), 299-317.
- Ratasuk, A. & Charoensukmongkol, P. (2020). "Does Cultural Intelligence Promote Cross-Cultural Teams' Knowledge Sharing and Innovation in the Restaurant Business?", *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 12 (2) 183-203.
- Rhodes, J., Lok, P., Yu-Yuan Hung, R. & Fang, S. (2008). "An Integrative Model of Organizational Learning and Social Capital on Effective Knowledge Transfer and Perceived Organizational Performance", *Journal of Workplace Learning*, 20 (4) 245-258.

- Rivera, M.J. (2017). "Leveraging Innovation and Intrapreneurship as a Source for Organizational Growth", *International Journal of Innovation Science*, 9 (2) 137-152.
- Sanchez-Famoso M., Maseda A. & Iturralde T. (2014). "The Role of Internal Social Capital in Organisational Innovation. An Empirical Study of Family Firms", *European Management Journal*, 32, 950-962.
- Sanchez-Famoso V., Pittino D., Chirico F., Maseda A. & Iturralde T. (2019). "Social Capital and Innovation in Family Firms: The Moderating Roles of Family Control and Generational Involvement", *Scandinavian Journal of Management*, 35 (3), 1-13.
- Scuotto V., Beatrice O., Valentina C., Nicotra M., Di Gioia L. & Briamonte M.F. (2020). "Uncovering the Micro-Foundations of Knowledge Sharing in Open Innovation Partnerships: An Intention-Based Perspective of Technology Transfer", *Technological Forecasting & Social Change*, 152, 1-15.
- Segarra-Ciprés, M., Escrig-Tena, A. & García-Juan, B. (2019). "Employees' Proactive Behavior and Innovation Performance: Examining the Moderating Role of Informal and Formal Controls", *European Journal of Innovation Management*, 22 (5), 866-888
- Seshadri D.V.R. & Tripathy A. (2006). "Innovation Through Intrapreneurship: The Road Less Travelled", *Vikalpa*, 31 (1), 17-29.
- Singh S.K., Gupta S., Busso D. & Kamboj S. (2021). "Top Management Knowledge Value, Knowledge Sharing Practices, Open Innovation and Organizational Performance", *Journal of Business Research*, 128, 788-798.
- Sinha N. & Srivastava K.B.L. (2015). "Intrapreneurship Orientation and Innovation Championing in Indian Organizations", *Global Business Review* 16 (5), 760-771.
- Swanson E., Kim S., Lee S.M., Yang J.J. & Lee Y.K. (2020). "The Effect of Leader Competencies On Knowledge Sharing and Job Performance: Social Capital Theory", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 42, 88-96.
- Tsai, W. & Ghoshal, S. (1998). "Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks", *The Academy of Management Journal*, 41 (4) 464-476.
- Tsai Y.H., Joe S.W., Ding C.G. & Lin C.P. (2013). "Modeling Technological Innovation Performance and Its Determinants: An Aspect Of Buyer-Seller Social Capital", *Technological Forecasting & Social Change*, 80, 1211-1221
- Tsai Y.H., Ma H.C., Lin C.P., Chiu C.K., & Chen S.W. (2014). "Group Social Capital in Virtual Teaming Contexts: A Moderating Role of Positive Affective Tone in Knowledge Sharing", *Technological Forecasting & Social Change*, 86, 13-20.
- Tsai, F.-S. (2018). "Knowledge Heterogeneity, Social Capital, and Organizational Innovation", *Journal of Organizational Change Management*, 31 (2) 304-322
- van der Sijde P., Veenker S. & During W. (2013). "Intrapreneurship in Smes: About The Role of Management and R&D", *European Journal of Business and Social Sciences*, 1 (11) 24-30.
- van Dijk, A., Hendriks, P. & Romo-Leroux, I. (2016). "Knowledge Sharing and Social Capital in Globally Distributed Execution", *Journal of Knowledge Management*, 20 (2) 327-343.
- Wang, J., Yang, J. & Xue, Y. (2017). "Subjective Well-Being, Knowledge Sharing and Individual Innovation Behavior: The Moderating Role of Absorptive Capacity", *Leadership & Organization Development Journal*, 38 (8) 1110-1127.
- Wickramasinghe, V. (2015). "Knowledge Sharing and Service Innovativeness in Offshore Outsourced Software Development Firms", *VINE*, 45 (1), 2-21
- Woo, H.R. (2018). "Personality Traits and Intrapreneurship: The Mediating Effect of Career Adaptability", *Career Development International*, 23 (2) 145-162
- Yan Y. & Guan J.C. (2018). "Social Capital, Exploitative and Exploratory Innovations: The Mediating Roles of Ego-Network Dynamics", *Technological Forecasting & Social Change*, 126, 244-258.
- Yao, J., Crupi, A., Di Minin, A. & Zhang, X. (2020). "Knowledge Sharing and Technological Innovation Capabilities of Chinese Software SMEs", *Journal of Knowledge Management*, 24 (3) 607-634.

Yen Y.F., Tseng J.F. & Wang H.K. (2015). "The Effect of Internal Social Capital on Knowledge Sharing", Knowledge Management Research & Practice, 13:2, 214-224.

Yeşil S. & Dereli S.F. (2013). "An Empirical Investigation of the Organisational Justice, Knowledge Sharing and Innovation Capability", Procedia - Social and Behavioral Sciences 75, 199 – 208

Yu. Y., Hao J.X., Dong X.7. & Khalifa M. (2013). "A Multilevel Model for Effects of Social Capital and Knowledge Sharing in Knowledge-Intensive Work Teams", International Journal of Information Management, 33, 780-790

Zhao, F. (2005). "Exploring the Synergy Between Entrepreneurship and Innovation", International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 11 (1) 25-41

### Appendix 1: Scale Items

<b>Social Capital</b>
In my organization, I have a very good relationship with my colleagues
My colleagues know what knowledge I have at my disposal
I know what knowledge could be relevant to which colleague
Within my organization, I know who has knowledge that is relevant to me at their disposal
I feel connected to my colleagues.
I know my colleagues will always try and help me out if I get into difficulties
I can trust my colleagues to lend me a hand if I need it
I can rely on my colleagues when I need support in my work
My colleagues and I always agree on what is important at work
My colleagues and I always share the same ambitions and vision at work
My colleagues and I are always enthusiastic about pursuing the collective goals and missions of the whole organization
The culture and management style of our organization is very similar to ours
<b>Knowledge Sharing</b>
In my organization, when employees learn new thing, they share it with their colleagues
In my organization, employees gain more knowledge through the exchange of information with each other
In my organization, knowledge sharing is a common activity
In my organization, employees share past experiences with their colleagues
<b>Innovation</b>
I try new ways of doing things at work
I prefer work that requires original thinking
When something does not function well at work, I try to find new solution
I try to get new ideas from colleagues or business partners
I am interested in how things are done elsewhere in order to use acquired ideas in my own work
I search for new ideas of other people in order to try to implement the best ones
<b>Intrapreneurship</b>
I undertake activities to realize change in my organization
I undertake activities to change the current products/services of my organization
I contribute ideas for strategic renewal for my organization
I conceptualize new ways of working for my organization
I utilize insights of other experts to innovate in my organization.
I undertake activities that change the structure of my organization.
I undertake activities that change the work practices of my organization
I exploit opportunities in the labor market or society to renew my organization.
I actively mobilize people and resources to change my organization.
I undertake activities to set up new business units
I undertake activities to reach new market or communities for my organization
I undertake activities that result in new departments outside of my organization
I conceptualize new ways of service for my organization
I undertake activities that result in new projects within my organization
I actively establish new collaborations with experts outside of my own profession
I conceptualize new products for my organization
I undertake activities that result in new departments within my organization



## Determination of the Target Market In Export Marketing With Competitive Intelligence Based Approach And Automotive Spare Parts Sektor Application Example \*

*Rekabet İstihbaratı Temelli Yaklaşım İle İhracat Pazarlamasında Hedef Pazar Tespiti Ve Otomotiv Yedek Parça Sektörü Uygulama Örneği*

### ABSTRACT

Countries strive to achieve a successful and sustainable export performance in a hyper-competitive environment. The ways, methods, and tools used by that countries in exportation are changing and developing with the effect of technological developments. Turkey is the world's 17th largest economy among the 31 countries which export most of the ranks and the goal is to be among the top 20.

Turkey; In order to demonstrate its high export performance in a hyper-competition environment, it has set itself an export target of USD 500 billion within the scope of its 2023 export vision. For this purpose to include Turkey in the sector with 24 companies export target for 2023 it is to encourage exports, the main source of development.

The aim of this study is to collect target-oriented operational information for the products that Turkey's exporters need from secondary sources. In addition, Yaman Koç's Foreign Trade Target Market Matrix method is the methodological basis of this study in order to present an example of target market determination for the product within the scope of Competition Intelligence.

In the study, automotive spare parts sector was chosen as the sample sector. The product is a brake lining product which is an important mechanical component that produced in the automotive spare parts sector. It is anticipated that the methodology used in the study will provide a strategic export roadmap for the enterprises in the related sector and similar sectors.

**Keywords:** Hyper Competition, Competitiveness Intelligence, Export, Secondary Data Source, Brake Pad, Target Market Detection

### ÖZET

Hiper rekabet ortamında başarılı ve sürdürülebilir bir ihracat performansı ortaya koymaya çalışan ülkelerin ihracatta kullandıkları yol, yöntem ve araçlar teknolojik gelişmelerin etkisiyle rekabet üstünlüğü sağlayacak şekilde değişerek gelişimini sürdürmektedir.

Dünyanın 17. büyük ekonomisi olarak en çok ihracat yapan ülkeler arasında 31. sırada yer alan ve hedefi ilk 20 arasında yer almak olan Türkiye, hiper rekabet ortamında yüksek ihracat performansını ortaya koyabilmek için 2023 ihracat vizyonu kapsamında kendisine 500 milyar dolarlık bir ihracat hedefi koymuştur. Türkiye 2023 ihracat hedefi doğrultusunda 24 sektörü kapsayacak şekilde firmaları kalkınmanın ana kaynağı olan ihracata teşvik etmektedir.

Bu çalışma, ülkemiz ihracatçıların ihtiyacı olan ürüne yönelik hedef odaklı operasyonel bilginin, amaçlar çerçevesinde ikincil veri kaynaklarından toplanması ve Rekabet İstihbaratı alanında çalışmalar yapan Yaman Koç'un Dış Ticaret Hedef Pazar Matrisi yöntemiyle Rekabet İstihbaratı kapsamında ürüne yönelik bir hedef pazar tespiti örneği ortaya koymaktadır. Çalışmada yer alan örnek sektör Türkiye'de önemli bir sektör olan ve ülkemizin küresel anlamda rekabet edebilme potansiyeli yüksek otomotiv yedek parça sektörüdür. Ürün ise otomotiv yedek parça sektöründe önemli bir mekanik aksam olan fren balatası ürünüdür. Çalışmada uygulanan yöntemin hem ilgili sektörde hem de benzer sektörlerde yer alan işletmeler için stratejik bir ihracat yol haritası oluşturmasında fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Hiper Rekabet, Rekabet İstihbaratı, İhracat, İkincil Veri Kaynağı, Fren Balatası, Hedef Pazar Tespiti

### INTRODUCTION

After World War II, the rapid development of technology in many fields, especially in the field of communication, caused the world to become global and enabled the concept of globalization to penetrate all economic, social and political fields. Today, the fact that concepts and phenomena such as global markets,

Mahmut Nevfel Elgün<sup>1</sup>   
Ali Ödemiş<sup>2</sup>

#### How to Cite This Article

Elgün, M. N., & Ödemiş, A. (2023). "Determination of the Target Market In Export Marketing With Competitive Intelligence Based Approach And Automotive Spare Parts Sektor Application Example", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2921-2930. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68953>

Arrival: 18 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

\* This article was created from the master's thesis conducted by the second author under the supervision of the first author.

<sup>1</sup> Assist.Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences, Department of Business Administration, Konya, Türkiye

<sup>2</sup> PhD Student., KTO Karatay University, Faculty of Political Sciences, Business Administration, Konya, Türkiye



global customers, global wants, needs and preferences are subject to the field of marketing and the business world is an indicator of the economic dimension of the concept of globalization.

The concept of globalization has brought about new concepts and phenomena as well as a new perspective on the concept of competition. It has brought differences in competing with competitors within the scope of the fields, markets and customer masses in which businesses operate. With the globalization of markets, two different companies operating in the same sector at two different ends of the world have become competitors. Thus, businesses must now aim to become active exporters and even international companies. The marketing activities of businesses should not only be limited to national markets but also cover international markets, otherwise they will be unlikely to operate in their sectors for many years. The biggest help for companies to overcome this situation is the information that has become important with the developing communication technologies and the emerging concept of globalization. Indeed, entering, operating and competing permanently in global markets will require high knowledge and experience, but thanks to the developing communication technologies, it will be fast and easy for companies today to access all kinds of data, intelligence and information necessary for them to open up to global markets and compete permanently in global markets. The most important feature of this data, intelligence and information is that they are target-oriented operational, which will give companies the opportunity to compete in global markets with global competitors on global terms and will facilitate companies to achieve strategic and tactical superiority over their competitors. The use of all data, intelligence and information that provide target-oriented operational information to companies in order to achieve strategic and tactical superiority over competitors is briefly called Competitive Intelligence.

In summary, in order for companies to operate in their sectors for many years in global conditions, they need Competitive Intelligence, which includes all target-oriented, operational information and equipment that will enable them to open up to international markets as active exporters and compete in these markets by providing strategic and tactical superiority over their competitors. The lack of sufficient scientific studies in the field of Competitive Intelligence in our country has been preferred in order to set an example for future studies in this field and to help the exporting companies of our country in their activities in international markets and in their competition with their competitors.

In the study, firstly, the concept of Competitive Intelligence, which is a new subject and concept in the academic world, is discussed and the competitive intelligence system and its characteristics, the competitive intelligence cycle, the competitive intelligence process and its elements, and the contribution of Competitive Intelligence to businesses and its importance in export marketing are emphasized. Then, a model proposal for export marketing within the scope of Competitive Intelligence is presented for target market identification by analyzing the data obtained from the Trade Map database. This section constitutes the research model of the study.

## COMPETITION INTELLIGENCE

### The Concept of Competitive Intelligence

Since Competitive Intelligence is a new concept, its theory and practice are constantly evolving, and there are not enough studies in the domestic literature in the academic sense, there is no common definition that has been agreed upon. However, it is known that the origin of Competitive Intelligence dates back to the Art of War, which was written by the famous General Sun Tzu about 2500 years ago and is the oldest book on strategy. In The Art of War, Sun Tzu emphasized the importance of knowing oneself and one's opponent. This importance is also valid in today's global market conditions.

Before the definition of Competition Intelligence, the data and information stages, which are the process of obtaining intelligence, will be defined in the table with an example, and then the definition of the English word "Intelligence", which is the Arabic word "Intelligence" in Turkish, will be made. "Intelligence" In English, it means information that has been analyzed and is ready to be used in decision making (Kahaner, 1996: 21).

Data is the numerical determination of some aspects of an observation or experiment. Data is often used synonymously with data in our language. Data is a determination, a figure that needs interpretation and does not make sense on its own. For example, the figures expressing the amount of sales in certain periods to customers in these channels of an enterprise with various sales channels are data. Unless this data is analyzed and interpreted, it is a series of numbers (Koçel, 2014: 34).

Information is the process of making data meaningful by using some criteria. If we continue with the example in the explanation of data, the total sales made to each customer in a certain period by classifying the figures of

sales made in different sales channels in a certain period on the basis of customers is an information to the user. Briefly, information is the association of data with other things (Koçel, 2014 : 35).

Competitive Intelligence has been defined by many researchers in two ways: process and product. Competitive Intelligence as a process is the acquisition of information about competitors' activities from public and private sources using legal and ethical methods. Competitive Intelligence as a product is information about the current and future behavior of competitors, suppliers, customers, public institutions, subsidiaries, markets and the general business environment, as well as technological trends and ecological developments. Competitive Intelligence is data mining on information sources and the use of appropriate analytical techniques to aggregate the information gathered. Myburgh and Zanassi stated that information must go through an analysis process in order to be transformed into intelligence (Akpınar, Edin, 2006 : 2).

The Society of Competitive Intelligence Professionals (SCIP) has defined Competitive Intelligence as the ethical collection, analysis and dissemination of important, targeted, up-to-date, proactive, complete and actionable intelligence on the characteristics of the business environment, competitors and the organization itself (Akpınar, Edin, 2006: 2).

Today, there are different views on the origin of competitive intelligence. One group shows the starting point of Competitive Intelligence as market research and market intelligence research. The other group argues that RI includes traditional environmental scanning and market research and in many ways goes beyond these approaches (Akpınar, Edin, 2006: 3). IR is also called by many names; competitor intelligence, business intelligence, strategic intelligence, market intelligence, professional competitive intelligence, technology intelligence and technical intelligence. There is a very common distinction between these names according to the objective of the intelligence (Gonagle, 2012 : 9).

As can be seen, there are many different definitions about RS. However, it is seen that the starting point of CP is market and competitor intelligence in the studies on CP. In the domestic literature, Ahmet Seviçin conducted a survey on the enterprises ranked in the top 500 in terms of size in Turkey in his study titled "A Research on the Applications of Competitive Intelligence Systems in the Top 500 Enterprises in Turkey" in 2005. In his survey, Seviçin also questioned the department where Competitive Intelligence activities are carried out and the department that needs competition the most. When the answers given by the enterprises to these questions are examined, the percentage of Competitive Intelligence activities carried out in the Marketing-Sales department of the enterprises is 80, and the department that needs intelligence the most is determined as the marketing department with 52.1 percent. This situation stems from the fact that marketers have a duty to obtain in-depth information about markets, customer wants and needs, competitors, etc. for many years, to analyze and interpret this information and to carry out related marketing activities in the light of this information (Seviçin, 2005: 194).

So, if we define RS within the framework of marketing;

Competitive Intelligence can be summarized as a set of target-oriented activities that continue after collecting information, taking action and taking action in order to foresee the situation of markets and competitors and possible developments in order to create a strategic and sustainable superiority and to collect appropriate strategies, tactics and plans (Koç, 2016: 14-15).

### **Development of Competitive Intelligence**

Today, the IR used in businesses has been greatly influenced by the work of state intelligence organizations, which are indispensable activities of every era. In his work *Il Principe* (The Prince), Machiavelli drew attention to the need for large-scale intelligence activities to ensure and maintain power in similar ways in the army and state administration (Machiavelli, 1997). The foundations of competitive intelligence in today's Germany date back to the 15th century when the Fürst Fugger Bank acquired intelligence for its own sales force. In these reports, called the Fugger News, intelligence about the known world obtained through agents was sent to those who did business with the bank and to some princes in the region. Another example of intelligence in these lands is the orders sent to senior officers on foreign missions in the 15th century requesting regular reporting of political, economic and commercial information to central units. More modern German intelligence activities are seen in the 18th century. In Europe, the Germans succeeded in capturing the international patent and production rights of most formulas and processes with their intelligence activities against French and British companies, especially in the chemical sector (Rouch & Santi, 2001 : 552-559).

Emperor Meiji, who ruled Japan between 1868 and 1912, broke the traditional closed structure of Japan by realizing a series of political and social events called the Meiji Restoration, and in order to bring the best solutions in the world to his country, he invited experts from different western countries to his country and

increased the knowledge accumulation. With a similar practice after the Second World War, Japan sent tens of thousands of market researchers all over the world to conduct research on products related to photography and imaging technology, and accordingly, the photographic technology sector constituted one of the driving forces of modern Japan (Akpınar & Edin, 2007 : 3).

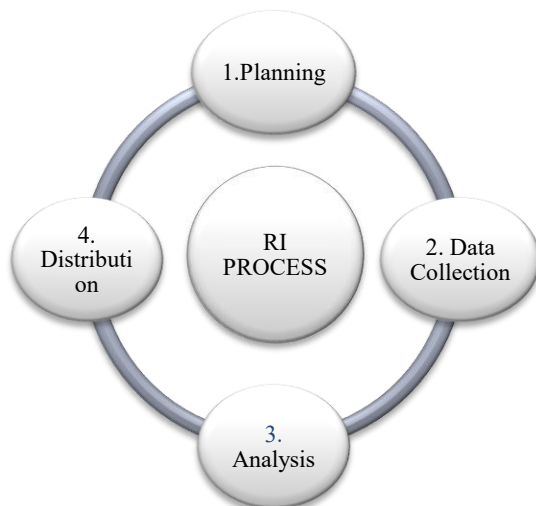
Intelligence activities in the British Empire, known as the empire on which the sun never sets, date back much earlier than Japan, and intelligence activities in the countries under the imperial rule were regularly reported to central units (Rouch & Santi, 2001 : 552-559).

As one of the consequences of the economic and political rivalry between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics during the Cold War period following the Second World War, the activities of intelligence agencies in the economic field have made significant contributions to modern competition intelligence practices (Akpınar & Edin, 2007 : 3).

### Competitive Intelligence Process

Based on the definition of RS in the marketing environment and previous definitions, it is seen that RS emerges at the end of a process. In addition, the studies conducted in the field of RS reveal the common belief that RS is the product of a process. In his book "Competitive Intelligence" published in 1997, Larry Kahaner defined the process of RS in four stages. The first stage of the IR process identified by Kahaner consists of planning the intelligence, the second stage consists of collecting the data and information needed from different sources, the third stage consists of analyzing it, and the fourth stage consists of sharing it with the relevant decision-makers and groups.

**Figure 1:** Competitive Intelligence Process



Source: [www.wisdomjobs.com](http://www.wisdomjobs.com) , (01.04.2018)

#### Planning

Planning is defined as a phase that covers the planning of all management activities from the identification of needs to the delivery of the intelligence product to the user ([www.cia.gov/kids-page/6-12th-grade/who-we-are-what-we-do/the-intelligence-cycle.html#top](http://www.cia.gov/kids-page/6-12th-grade/who-we-are-what-we-do/the-intelligence-cycle.html#top), 2013). This phase refers to both the beginning and the end of the cycle. At the beginning of the cycle, special needs and expectations are determined together with the intelligence users, and at the end of the cycle, the intelligence product that will support strategic decisions creates new expectations and causes a new cycle to begin (Akpınar, Edin, 2006: 5).

In the planning phase, it is especially important to identify "Key Intelligence Topics". Since it is not possible to collect, process and analyze all the information around the business with today's technologies, it is necessary to determine the issues that affect the business the most (Akpınar, Edin, 2006 : 5).

#### Data Collection

As we understand from its name, this stage involves the collection of data and information from sources in order to produce the relevant intelligence that businesses need. Four different groups of data and information sources, internal and external, primary and secondary, are specified in the collection phase (Akpınar, Edin, 2006 : 5).

Internal primary sources include data obtained from the departments of the enterprise and the personnel of these departments. Internal secondary sources are stated as reports, researches, congress and fair impressions (Akpınar, Edin, 2006 : 5).

Examples of external primary sources include competitors, partnerships, customers, suppliers, distributors, former employees of competitors or the sector, consulting firms, banks, institutions such as chambers of commerce, academic units, fairs, exhibitions, congresses and conferences (Akpınar , Edin, 2006 : 5). Examples of external secondary sources are competitors' publications, public reports and publications, all kinds of private sector publications and articles, data banks and the internet (Akpınar, Edin, 2006 : 5). Within the framework of the definitions made, it shows that the data and information gathering stage is a very important stage for the IR process. Accurate data and information to be obtained at this stage will have a direct impact on the successful outcome of the RS process by providing the necessary RS at the end of the process.

### **Analysis**

Before proceeding to the analysis phase, the data and information collected in the previous phase are sorted and their reliability is checked. This process is done in order to prepare for the analysis phase. The success of the RS experts at this stage concerns the whole process. In addition, the quality level to be achieved at this stage will ensure the effective use of information technologies at the analysis stage (Akpınar, Edin, 2006 : 69).

At this stage of the IR process, the raw data and information collected and checked for reliability are translated into a target-oriented operational form and an intelligence product is obtained. While dictionary definitions of the concept of analysis generally refer to the separation of the whole into parts, analysis in IR refers to reaching the whole by moving from parts (Seviçin, 2005: 186).

Larry Kahaner defines analysis in terms of IR as the process of transforming disconnected data into intelligence (Kahaner, 1998, :96). The main characteristic of the analysis phase is the use of various analysis techniques to make the data significant, to establish links between the data and to produce a scenario based on them. However, while this stage requires the use of various analysis techniques, it also requires the use of cognitive skills such as thinking, judging, synthesizing, intuiting, etc. to a significant extent. Therefore, analysis is not a purely scientific stage, but also an artistic one.

### **Distribution**

It covers the production of intelligence that will meet the needs through various stages and the transmission of the resulting intelligence product to the relevant units and users within the organization. The distributed intelligence product must be reliable, responsive and target-oriented operational.

The transferred intelligence is now ready for use, and after this stage, the delivery of intelligence to the targets of the users is entirely related to the ability of the users to use the intelligence effectively.

### **Competition Intelligence Ethics**

Knowing the new market conditions that have emerged as a result of the events in the target markets and the tactics followed by competitors in the target market will provide businesses with strategic and tactical superiority over their competitors. Competitive information can be collected from many different sources. This information can be collected from newspapers, magazines or the internet, or it can be in the form of industrial espionage activities such as wiretapping and theft (Özdemir, 2010: 70).

In his study titled "An Ethical Field Research in Competitive Intelligence Collection" in 2010, Erkan Özdemir stated that the concept of competitive intelligence is often confused with the concept of corporate espionage or industrial espionage and that corporate espionage is generally defined as legal and/or unethical information gathering activities (Özdemir, 2010: 71). In his book "New Generation Foreign Trade Intelligence" published in 2016, Yaman Koç stated that obtaining information ethically and legally constitutes one of the main principles of IR (Koç, 2016: 17). It is clear from these two discourses that the concepts of "Competitive Intelligence" and "Corporate Espionage", which seem to be conceptually close to each other, are actually two very different concepts. SCIP (The Society Of Competitive Intelligence Professionals), an organization of Competitive Intelligence Professionals headquartered in the USA, defines industrial espionage or corporate espionage as both ethical and illegal practices that are on the fine line between legal industrial intelligence gathering tactics and illegal industrial espionage practices, and defines competitive intelligence as strictly ethical practices (Crane, 2005: 2).

## PURPOSE OF STUDY

The aim of the research is to emphasize the importance of competitive intelligence in export marketing and to set an example of target market determination within the scope of competitive intelligence for the brake pad product, which is an important mechanical component in the automotive supply industry sector, and to set an example for companies working on other parts in the sector. Thus, it is aimed to increase the efficiency and competitiveness of the automotive sub-industry sector, which is an important sector in our country and in which approximately 5 thousand companies operate, in the world markets and to contribute to our country to reach the export figure of 500 billion dollars, which is one of the 2023 targets of our country.

## SCOPE AND LIMITATIONS OF THE STUDY

The research is limited to the scope of the data obtained from the Trade Map database and was conducted for the brake pad product. The information obtained as a result of the research can be generalized for similar businesses operating in the automotive spare parts sector. The data used in the research consists of figures from official government sources.

## THEORETICAL FRAMEWORK

Previous studies on target market identification in international trade within the scope of Competitive Intelligence;

Altunok (2015) analyzed the data obtained from the Trade Map database. He then used the panel data fixed effects model for statistical significance of the data. Altunok (2015)'s significance test includes the rate of change in imports and the amount of change. As a result of the significance tests, Altunok (2015) concluded that the countries' import change rate is significant at 1% level for the import change rate and the import change amount is significant at 10% level.

Küpcü (2016) analyzed the data obtained from the Trade Map database to identify potential target markets for the high-voltage fasteners product and reached potential customer information in the target markets determined from the internet-based directory information provider Dun & Bradstreet (D & B) and Kompas, which shares contact information of companies, and mentioned the effectiveness of secondary data in the use of export market research.

In his study, Gündüz (2017), using in-depth interviews and questionnaire method, concluded that competitive intelligence is used to achieve competitive advantage, strategic planning and decision-making purposes, and that the level of application of competitive intelligence is higher in large enterprises and enterprises with high export intensity and export diversity. The study concluded that the moderating effect of competitive intelligence in the relationship between international market selection and export performance is significant for export diversity and export profitability, which leads to the conclusion that the use of competitive intelligence in international market selection provides competitive advantage to enterprises.

Altan (2018) used secondary data obtained from TradeMap to identify export target markets for the harvesting and threshing machinery sector. By analyzing the data obtained from the Trade Map database for the harvesting and threshing machinery sector, he determined the potential target markets for the harvesting and threshing machinery sector and reached the potential customer information in the target markets determined from the internet-based directory information provider Dun & Bradstreet (D & B) and Kompas resources that share contact information of companies and mentioned the effectiveness of secondary data in the use of export market research.

## RESEARCH METHODOLOGY

The statistical data used in the research were taken from the ITC-TRADE MAP database in tables and formatted in the Microsoft-based excell program, and the Target Market Matrix determined by Yaman Koç and subject to our research was created and interpreted and used to identify potential target markets.

The tables that make up the 'Target Market Matrix' are as follows;

1. World imports in years
2. World Import indicators
3. World exports in years
4. World export indicators
5. Turkey exports in years

## 6. Turkey Export indicators. (Koç, 2016 : 107).

Trade Map provides data based on the Harmonized System (HS), whose name in our country is the Customs Tariff Statistics Position Tariff Schedule.

The HS code number of the brake pad subject to the research was determined as 681381 - Amyant-free brake pads and pads (www.gumrukmevzuat.com, 2018). Other factors that may affect the market in possible target countries were not addressed in the research. For example, demographic factors such as the growth of the country's population, etc., cultural factors in the market and marketing were not addressed. Although at first glance, this may seem to have taken the research to an abstract dimension and create the perception that the conditions tend to move away from reality to a certain extent, the actual competitiveness and actual growth in a market is already realized as a mix of these factors. Actual competitiveness means that many factors have already been overcome and it is possible to be competitive because they can be overcome (Camitez, Koç, Akşehir Chamber of Commerce and Industry : 8 ).

### **SAMPLE OF THE STUDY**

The sample of the research is Turkey's exports of brake pads, an important mechanical component in the Automotive Spare Parts Sector, to 15 countries in 2016 and 2017 and in the first 4 months of 2018. The universe of the research is Turkey's Automotive Spare Parts Sector brake pad product exports. Since the export figures for these products are dynamic, it was prioritized to select the latest figures as much as possible in the sample selection. The fact that there are around 5,000 sub-industry companies in Turkey, the automotive sub-industry in our country, the production capacity, diversity and the standards it has reached, and the fact that it has reached a level that can meet at least 85% of the spare parts needed by the vehicles produced in our country, etc. have been the factors that led to the selection of the Turkish Automotive Spare Parts sector as the sample in the research.

### **TARGET MARKET IDENTIFICATION IN EXPORT MARKETING WITH COMPETITIVE INTELLIGENCE BASED APPROACH**

Target markets were determined as a result of the matrix obtained by combining the tables created from the data obtained from trademap, including world imports, world import indicators, world exports, world export indicators, Turkey exports and Turkey Export indicators on excel.

Table 1: Turkey's Target Country Markets

	İTHALATÇILAR	KANADA	FRANSA	POLONYA	İSPANYA	JAPONYA	ÇİN	GÜNEY AFRİKA	İTALYA	BREZİLYA	MEXİKA	KUVEYT	KENYA	BELÇİKA	ENDONEZYA	HOLLANDA
DÜNYA İTHALATI	2016 İthalat Değeri	15.890	11.073	31.016	10.971	33.822	7.758	5.152	19.100	19.659	16.797	14.663	5.418	16.639	24.592	9.204
	2017 İthalat Değeri	20.516	14.240	33.893	12.734	35.302	9.191	6.203	20.107	20.563	17.586	15.048	5.795	16.861	24.772	9.304
	Artış / Azalış	4.626	3.167	2.877	1.763	1.480	1.433	1.051	1.007	904	789	385	377	222	180	100
	Oran (%)	29	29	9	16	4	18	20	5	5	5	3	7	1	1	1
DÜNYA ÇEYREKLER İTHALATI	2017 İlk Çeyrek İthalat Değeri	4.108	3.952	7.365	3524	8.585	2.698	1.184	4.868	6.417	4.240	0	-	-	6376	-
	2018 İlk Çeyrek İthalat Değeri	5.016	3.892	8.747	3949	9.358	0	1680	6.242	5.391	5.003	0	-	-	0	-
	Artış / Azalış	908	-60	1.382	425	773	-2.698	496	1.374	-1026	763	0	-	-	-6376	-
	Oran (%)	22	-2	19	12	9	-100	42	28	-16	18	-	-	-	-100	-
DÜNYA İTHALAT TİCARİ GÖSTERGELERİ	2017 İthalat Değeri	20.516	14.240	33.893	12.734	35.302	9.191	6.203	20.107	20.563	17.586	15.048	5.795	16.861	24.772	9.304
	Cari Açık / Fazla	-18.843	-9.621	-16.992	27.139	232.662	-229	-4.672	-15.725	60.089	2.169	-15.037	-5.783	-110	-18.377	-926
	Birim Fiyat	0	4.914	5.129	5739	12.374	13.093	2.600	5.768	15277	3.862	27.662	2.435	6.208	4.866	4.720
	2013-2017 Değersel Büyüme (%)	0	-20	8	13	18	-3	5	3	-25	5	1	6	11	30	33
	2016-2017 Değersel Büyüme (%)	29	29	9	16	4	18	20	5	5	5	3	7	1	1	1
	Dünya İthalatındaki Payı (%)	2,4	1,7	4	1,5	4,2	1,1	0,7	2,4	2,4	2,1	1,8	0,7	2	2,9	1,1
	Tedarikçi Ülkelerin Ortalama Mesafesi (km)	6.494	1.526	2.070	4.660	4.463	8.244	10.166	2.077	9.583	5.971	6.806	8.352	1.565	4.555	6.355
	Tedarikçi Ülkelerin Yoğunluğu	0.16	0.7	0.26	0.18	0.31	0.23	0.22	0.26	0.26	0.34	0.2	0.21	0.18	0.3	0.37
TÜRKİYE YILLAR İHRACATI	2016 İhracat Değeri	0	0	261	3	0	0	6	-	0	64	7	0	2	0	1
	2017 İhracat Değeri	0	0	101	26	0	1	35	-	0	36	4	6	3	0	0
	Artış / Azalış	0	0	-160	23	0	1	29	-	0	-28	-3	6	1	0	-1
	Oran (%)	-	-	-61	767	-	-	483	-	-	-44	-43	-	50	-	-100
TÜRKİYE ÇEYREKLER İHRACATI	2017 İlk Çeyrek İhracat Değeri	-	0	12	7	-	0	0	9	-	5	4	0	3	-	0
	2018 İlk Çeyrek İhracat Değeri	-	0	8	1	-	0	49	40	-	0	0	0	0	-	3
	Artış / Azalış	-	0	-4	-6	-	0	49	31	-	-5	-4	0	-3	-	3
	Oran (%)	-	-	-33	-86	-	-	-	344	-	-100	-100	-	-100	-	-

Source : ITC, <https://www.trademap.org> , (05.07.2018)

When Table 1 is analyzed, the countries with a current account deficit of 10 million dollars or more are Canada with -18.843 million dollars, Indonesia with -18.377 million dollars, Poland with -16.992 million dollars, Italy with -15.725 million dollars and finally Kuwait with -15.037 million dollars. Considering the import unit prices of these countries, the average import unit price was calculated as 8,685 dollars. The country with the highest import unit price among these countries is Kuwait with 27,662 dollars. In the table, current information on the target markets can be seen in the world quarterly imports and Turkey quarterly exports tabs. When the quarter tabs are analyzed, it is seen that Canada, Italy and Poland among the primary target markets increased their imports in the first 4 months of 2018 compared to the first 4 months of 2017. As the calendar of 2018 progresses, these figures will change with the actual exports realized, so it would not be correct to use the quarters tab alone as a guide in determining the target market, in our study, 2016, 2017 and 2018 are considered in order to evaluate the years together. Considering all these data, each company can determine its target markets according to its own objectives among the primary target market countries for Turkish enterprises exporting brake pad parts sector. For example, businesses that aim for high profit margins and have invested or are considering investing in quality can focus on markets where unit prices are large. This country would be Kuwait with 27,662 dollars. Firms that will export for the first time can also target markets where the amount and rate of growth have increased. These countries will be Canada with an import increase of 4,626 million dollars from 2016 to 2017, Poland with an increase of 2,877 million dollars and Italy with an increase of 1,007 million dollars. Finally, businesses that want to enter countries in depth and want to be permanent in the long-term period should focus on country markets with large actual import potential. These

countries will be Poland with an import potential of 33,893 million dollars, Indonesia with 24,772 million dollars and Canada with 20,516 dollars in 2017.

## CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In our study, the brake pad product, which is an important component in the automotive spare parts sector, was selected as an example for target market identification in export marketing with a competitive intelligence-based approach. The GTIP number of the selected product and the foreign trade figures of the countries related to the brake pad product subject to the research were obtained from the Trade Map database. As a result of combining the data obtained by making some calculations in the MS Excell program, the Foreign Trade Target Market Matrix, which shows all of the target market selection criteria in a single table, allows us to filter these criteria according to certain values, allows us to prioritize some criteria and express some criteria numerically and makes the selection of target markets an easier process, has been created for the brake pad product. The study differs from previous studies in this respect. With this study, a strategic road map for exporter enterprises operating in the brake pad parts sector has been revealed. This strategic road map is not limited to the sector in question, but can be applied to other sectors. As a result of the study, it has become easier to identify target markets and target markets for brake pad exporters. Within the framework of the data obtained as a result of the study, each company can determine its target markets according to its own objectives. For example, companies that aim for high profit margins and have invested or are considering investing in quality can focus on country markets where unit prices are large. Firms that will be exporting for the first time can also identify target markets where the amount and rate of growth have increased. In the long term, businesses that want to enter countries in depth and want to be permanent should focus on country markets with large actual import potential. Thus, Turkish exporters can identify different target markets according to their goals, expectations and potentials by using the data obtained from this study.

## REFERENCES

- Akpınar, Haldun, İbrahim Edin, ‘‘Rekabet İstihbaratı’’, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt : 7, Sayı: 28, İstanbul, 2007, s. 1-8.
- Altunok, Mahmut, ‘Uluslararası Pazarlamada Rekabet İstihbaratı Temelli Keşifsel Pazar Araştırması Ve Uygulamalı Bir Model Önerisi’’, Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015.
- Altan, Muzaffer, ‘‘ Uluslararası Pazarlamada İkincil Veriler Kullanılarak Hedef Pazar Seçimi Ve Bir Model Önerisi’’, Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018.
- Canitez, Murat ve KOÇ, Yaman (2012). Akşehir Kirazı İhracat Pazar Araştırması, <http://www.atso.org.tr> , Erişim Tarihi (27.05.2018).
- Crane, Andrew, ‘‘In The Company Of Spices : When Competitive Intelligence Gathering Becomes Industrial Espionage’’, Paper Published In Business Horizons , Sayı : 48, Nottingham, 2005, s. 233-240.
- Gündüz, Mehmet Akif, ‘‘Rekabet İstihbaratının Uluslararası Pazar Seçimindeki Rolü.’’, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.
- J. Mc. Gonagle, C. M. Vella, ‘‘Proactive Intelligence – The Successful Executive’s Guide To Intelligence.’’, Springer, Lodon, 2012.
- Kahaner, Larry (1997), Competitive Intelligence – How To Gather, Analyze, And Use Information To Move Your Bussiness The Top, [https://books.google.com.tr/books?id=K3QfGoGSzmoC&pg=PA7&hl=tr&source=gbs\\_toc\\_r&cad=3#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=K3QfGoGSzmoC&pg=PA7&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false) , (06.03.2018).
- Koçel, Tamer (2014). İşletme Yöneticiliği, 15, İstanbul : Beta.
- Koç, Yaman (2016). Yeni Nesil Dış Ticaret İstihbaratı – Veriyi Konuşturma Sanatı, 1, Bursa : Kuzgun Kitabevi.
- Küpcü, Ali, ‘‘İkincil Verilerin İhracat Pazar Araştırmalarında Kullanımına Yönelik Etkinliği Ve Bir Model Önerisi’’, Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016.
- Machiavelli, Prens, Çeviren : Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Özdemir, Erkan, ‘‘Rekabet İstihbaratı Toplama Ve Etik : Bir Alan Araştırması’’, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı : 43, İstanbul, 2010, s. 67-95.



Rouch, Daniel, Patrice Santi, ‘‘Competitive Intelligence Adds Value : Five Intelligence Attitudes’’, European Management Journal, Cilt : 19, Sayı : 5, Paris, 2001, s. 552-559.

Seviçin, Ahmet, ‘‘Türkiye’de İlk 500’e Giren İşletmelere Rekabet İstihbaratı Sistemi Uygulamalarına İlişkin Bir Araştırma’’, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt : 23, Sayı : 2, Ankara, 2005, s. 181-205.

### **İnternet Kaynakları**

The Competitive Intelligence Cycle Marketing Strategy , <https://www.wisdomjobs.com/e-university/marketing-strategy-tutorial-106/the-competitive-intelligence-cycle-13905.html> , Erişim Tarihi : 01.04.2018

<http://www.cia.gov/kids-page/6-12th-grade/who-we-are-what-we-do/the-intelligence-cycle.html#top>, Erişim Tarihi (01.04.2018).

ITC, Trade Map,

<https://www.trademap.org>, Erişim Tarihi (05.07.2018).



## Psikolojik Danışmanlıkta Beceri Eğitimi Üzerine Bir Derleme

*A Review on Skills Training in Psychological Counseling*

### ÖZET

Bireylerin stresli yaşam koşulları, gelecek kaygıları, kayıpları, kişilerarası ilişki problemleri, ruhsal çöküş ve kriz durumları ya da kendini daha iyi tanıma arzuları zaman zaman onları yardım almaya sevk etmektedir. Bu noktada psikolojik danışmanlığın koruyucu, önleyici ve geliştirici rolü önemli ölçüde devreye girmektedir. Gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülen psikolojik danışma hizmetleri bireylere kendini tanıma ve öz-farkındalık geliştirme; bireysel, sosyal ya da akademik problemleriyle baş etme mekanizmaları kazandırma ve genel anlamda psikolojik sağlamlığı artırma fırsatı sunmaktadır. Bireylerin maksimum düzeyde potansiyellerini kazanmalarına yardımcı olmak ise etkili bir danışma süreci gerektirmektedir. Bu sebeple danışmanların profesyonel anlamda birtakım bilgi ve becerilere sahip olması beklenmektedir. Bu amaçla mikro öğretim programları teorik bilginin yanı sıra öğrenilenin gerçek yaşama entegre edilmesi anlamında uygulama çalışmalarına ağırlık veren bir öğretim tekniği olarak geliştirilmiş ve öğrencilere kazandırdığı nitelikler mikro beceri olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda literatürde “yardım becerileri” ya da “mikro beceri” olarak nitelendirilen bu becerilere yönelik çeşitli sınıflandırmalar yapıldığı ve bu becerilerin danışman adaylarına kazandırılması sürecine ilişkin birçok eğitim programı geliştirildiği görülmektedir. Özellikle ilişki kurma esasına dayanan psikolojik danışmanlık bu açıdan kaliteli ve etkili bir eğitim programının zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada psikolojik danışmanlık eğitimi, danışmanlık becerileri ve sınıflandırılması, beceri eğitimi programları başlıkları altında bir derleme yapılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında, yerli ve yabancı literatürde dikkat çeken çalışmalar “tartışma ve öneriler” bölümünde tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Psikolojik Danışma, Yardım Becerileri, Mikro Beceri, Beceri Eğitimi, Mikro Öğretim

### ABSTRACT

Stressful living conditions, future anxieties, losses, interpersonal relationship problems, mental breakdown and crisis situations or their desire to know themselves better sometimes lead them to seek help. At this point, the protective, preventive and improving role of psychological counseling comes into play. Psychological counseling services carried out on a voluntary basis provide individuals with self-knowledge and self-awareness development; It provides the opportunity to gain coping mechanisms with individual, social or academic problems and to increase psychological resilience in general. Helping individuals achieve their maximum potential requires an effective consultation process. For this reason, consultants are expected to have some professional knowledge and skills. For this purpose, micro teaching programs have been developed as a teaching technique that focuses on practical studies in the sense of integrating what is learned into real life as well as theoretical knowledge, and the qualities that students gain are defined as micro skills. In this context, it is seen that various classifications have been made for these skills, which are described as "help skills" or "micro skills" in the literature, and many training programs have been developed regarding the process of gaining these skills to counselor candidates. In particular, psychological counseling based on relationship building brings the necessity of a quality and effective training program in this respect. Therefore, in this study, a compilation was made under the titles of psychological counseling education, counseling skills and classification, and skill training programs. In the light of the information obtained, the remarkable studies in the domestic and foreign literature were discussed in the "discussion and suggestions" section and suggestions were made.

**Keywords:** Psychological Counseling, Helping Skills, Micro Skill, Skill Training, Micro Teaching

### GİRİŞ

Ruh sağlığını koruma hizmetlerinde günümüzde ön plana çıkan psikolojik danışmanlık gün geçtikçe mesleki değerini daha fazla kazanmakta, üniversitelerde daha fazla kabul gören lisans eğitimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel veya grupla da uygulanabilen psikolojik danışma; daha çok bireyin iyi oluş halinin yükseltilmesine, kişilerarası ilişkileri düzenleme ve günlük yaşam stres ve krizlerinin aşılmasına yardımcı olabilecek bir profesyonel yardım hizmeti olması sebebiyle de oldukça kabul görmektedir. Ancak herkes

Merve Tatarhan<sup>1</sup>   
Erdoğan Bozkurt<sup>2</sup> 

**How to Cite This Article**  
Tarhan, M. & Bozkurt, E. (2023). “Psikolojik Danışmanlıkta Beceri Eğitimi Üzerine Bir Derleme”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2931-2940. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.67490>

Arrival: 02 December 2022  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Yüksek Lisans Öğrencisi., Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Amasya, Türkiye

<sup>2</sup> Dr. Öğretim Üyesi., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

psikolojik danışma yapamamaktadır. Bir meslek olarak içinde barındırdığı bilgi ve becerilere sahip olmayı gerektirmektedir. Profesyonel ve etkili bir danışma için bu beceriler büyük önem taşımaktadır (Şahin ve ark., 2019). Bu becerilerin bireylere kazandırılmasının yolu da formal bir eğitim sürecinden geçmektedir.

Becerilerin öğrenilmesi gerektiği kadar verilen eğitimin niteliği de bu noktada kaliteli psikolojik danışmanlar yetiştirmek adına öne çıkmaktadır. Bu noktada eğitim kalitesini artırmaya yönelik yapılan çalışmalarda 1960lı yıllarda öğretmen yetiştirme modeli olarak kullanılan “mikro öğretim” stili karşımıza çıkmaktadır. Mikro öğretimin temeli Albert Bandura’ya ait olan Sosyal Öğrenme Kuramı’na dayanmaktadır (Bilen, 2015). Dolayısıyla eğitimin özü taklit, rol-model alma ve gözlem aracılığıyla öğrenme sağlamaktır. Aynı zamanda mikro-öğretim; eğitim alan kişilerin beceri ve özgüvenlerini geliştirmelerini sağlamakta, geri bildirim ve uygulama imkânı sunarak bilginin kalıcı olmasını hedeflemektedir (Otsipius, 2014). Kısaca alınan teorik eğitimi pratiğe dökmek için en etkili yolunu sunan bir öğretim stili olarak kullanılmaktadır.

Mikro öğretimin yalnızca öğretmen yetiştirmede değil diğer mesleklerde de bir eğitim stili olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber psikolojik danışmanlık için de bazı mikro beceriler tanımlanmış ve bunlara yönelik eğitim modelleri öne sürülmüştür. Bu becerilerin ilk defa sistematik olarak belirlenmesinde ve eğitim programları geliştirmesinde Carl Rogers’ın etkisi oldukça büyük olmuştur (Daniels, 1994; Hill ve Lent, 2006). Dolayısıyla ilk zamanlarda Rogers tarafından belirlenen terapötik koşullar (empati, koşulsuz kabul ve saygı, saydamlık) birer beceri olarak nitelendirilmiş ve bu becerilerin öğretilmesi amaçlanarak eğitim programları geliştirilmiştir.

Psikolojik danışmanlık eğitiminin amacı temel bilgi ve becerilere sahip, mesleki kimliğini kazanmış yetkin danışmanlar yetiştirmektir (Aladağ ve ark., 2014). Psikolojik danışmanların yetkinliği ise; danışmanların danışmanlık becerilerini yerinde kullanabilme ve uygulayabilme, danışanla etkili iletişim kurabilme, süreç yönetimi özelliklerini taşıması demektir (Çekici, 2019). Bunun sebebi oturumlar sürecince danışmanların her türlü jest, mimik, hareket ve sözel ifadelerinin danışan üzerinde etki bırakmasıdır (Denizli, 2009). Dolayısıyla kaliteli eğitim demek nitelikli danışman demek, nitelikli danışman demek ise amacına ulaşan danışma süreci (danışanda değişim gözlenmesi) demektir. Bu kapsamda, yukarıda sözü edilen becerilere yönelik yetkinlik durumunun danışman adaylara danışmanlık eğitimi boyunca kazandırılması için psikolojik danışma eğitmen ve öğreticilerine büyük bir sorumluluk düşmektedir (Aladağ, 2013).

Sonuç olarak ilgili alan yazın incelendiğinde, psikolojik danışmanlık beceri eğitimi programları ve uygulama etkililikleri hususunda yapılan farklı araştırma, inceleme ve analiz çalışmaları yapıldığı görülmüştür. Buradan hareketle bu çalışmada, psikolojik danışmanlık tanımı, psikolojik danışmanlık eğitimi tarihçesi, mikro öğretim, psikolojik danışmanlık yardım becerileri, psikolojik danışmanlık beceri eğitim programları başlıkları ele alınmıştır. Daha sonra psikolojik danışma beceri eğitimi programlarının etkisi üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş, ülkemizde psikolojik danışmanlık becerilerinin öğretim sürecine dair literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular tartışılarak bir derleme çalışması yapılmış ve beceri eğitimine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### Psikolojik Danışmanlık

1900lü yıllarda ABD’de Frank Parson’un mesleki rehberlik hareketiyle gelişmeye başlayan psikolojik danışmanlığın geçmişi daha eskilere dayansa da bilimsel anlamdaki tanım ve dayanakları 20. yy’da şekillenmeye başlamıştır. Buna göre psikolojik danışma, insanların hayatlarında pozitif değişimlerle sonuçlanabilecek bireysel hedeflerini gerçekleştirmelerine yol göstermeyi gaye edinen bir yardım sistemidir (Özoğlu, 1982).

1997’de Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (American Counseling Association)’nin kabul ettiği profesyonel psikolojik danışma tanımına göre psikolojik danışma “Ruh sağlığı, psikoloji ve gelişim ilkelerinin; bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve etkileşimsel müdahale stratejileri yoluyla bireyin iyi oluşu, bireysel ve meslek gelişimi ile patoloji konularını ele alacak şekilde uygulanması” şeklinde ifade edilmiştir (Hackney ve Cormier, 2008; Öncü, 2015). Dolayısıyla bu uygulamaları gerçekleştirebilmek için psikolojik danışmanların birtakım bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Hackney ve Cormier (2008)’e göre sahip olduğu bu bilgi ve becerilerle birlikte bir psikolojik danışmanın taşıdığı nitelikli danışma sürecine önemli derecede etki etmektedir. Danışma etkililiğini belirleyen bu bilgi ve becerileri danışmanlara kazandırmak ve uygulamaya dökmelerini sağlamak da formal bir eğitimle mümkün olmaktadır (Gladding, 2000).

## Psikolojik Danışmanlık Eğitimi

ABD’de gelişmeye başlayan psikolojik danışmanlığın eğitim olarak verilmesi, yeterliklerinin belirlenmesi, teorik ile uygulama derslerinin geliştirilmesi ve standartlarının ortaya konması gibi nitelikli eğitimi amaç edinen pek çok adım yine ABD’de atılmıştır (Meydan, 2014). İlk zamanlarda “psikolojinin babası” olarak bilinen Freud ve arkadaşları tarafından psikoanalitik temelli bir eğitim modeliyle danışman eğitimi benimsenmiş olsa da 1950lerde Carl Rogers, “Birey Merkezli Terapi” adlı kuramını geliştirmiş ve psikolojik danışmaya ait yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Rogers bu kuramıyla günümüzdeki psikolojik danışma sürecine ilişkin uygulamaların, ilkelerin ve terapötik tekniklerin de temelini atmıştır (İkiz ve Karaca, 2011).

Bir psikolojik danışmada bulunması gerekli olan mesleki beceriler; danışanla ilişki kurma, yardım/psikolojik danışma, vakayı kavramsallaştırma, tanılama, strateji geliştirme ve müdahale becerileri gibi birçok beceriyi kapsamaktadır. (Cormier ve Hackney, 2008; Hackney ve Cormier, 2009). Bu konu hakkında Rogers psikolojik danışmanların sahip olması gereken üç temel faktörü şart koşturmuştur. Bunlar: 1. koşulsuz kabul ve saygı, 2. empati, 3. saydamlık ve içtenlik olarak belirlenmiştir. Danışma sürecinin etkili olabilmesi psikolojik danışmanın bu koşulları ne oranda uygulamaya dökülebildiğiyle doğrudan ilişkili olmaktadır.

Psikolojik danışmanlık eğitim ve öğretimine yönelik standartlar ise ilk defa 1981 yılında kurulan Psikolojik Danışma ve İlgili Programların Akreditasyonu Kurulu (The Council for Accreditation of Counseling and Related Programs [CACREP]) tarafından ortaya konmuştur. (Adams, 2006). CARCEP tarafından belirlenen ve günümüzde hala geçerliliğini koruyan psikolojik danışmanlık yeterlik alanları şu şekilde sıralanmaktadır: İnsan Gelişimi-Psikolojik Temeller, Sosyo-kültürel Temeller, Eğitimsel Temeller, Yardım Becerileri, Grupla Çalışma Becerileri, Mesleki Gelişim, Bireyi Tanıma ve Değerlendirme, İstatistiksel Beceriler, Araştırma ve Program Değerlendirme, Profesyonellik (Bektaş, 2006).

Tüm bu beceri, yeterlik ve terapötik koşullar danışmaya ne kadar iyi entegre edilirse danışan kendini güvende hissedecek (İkiz ve Karaca, 2011) ve danışmaya daha etkin katılım gösterecektir. Tam bu noktada danışan ile danışman arasında gerçek bir ilişki (Hackney ve Cormier, 2008) kurulmuş olacaktır. Böylece danışanın kendini açması sağlanarak ortaya çıkan gizil ve saklı yönler, terapötik ilişkiye daha somut bir yol çizmesi sebebiyle danışman için kolaylık sağlayacaktır. Dolayısıyla kritik boyutta ele alınması gereken danışman becerilerinin eğitiminin de yine aynı değer ve önemde göz önüne alınması gerekecektir. Bu durum da en etkili ve kalıcı öğretim stillerinin aranmasına zemin hazırlayacaktır.

## Mikro Öğretim

Bir öğretim stratejisi olarak kullanılan mikro-öğretimin uygulamaya geçirilmesi 1960lı yıllarda başlamaktadır (Allen ve ark., 1972; Allen ve Ryan, 1969; Higgins ve Nicholl, 2003; Wragg, 1999). Bu stratejinin bazen bir yöntem bazen de bir teknik olarak karşımıza çıkması olağandır (Yavuz, 2021). Dolayısıyla mikro öğretim için farklı tanımlamalar mevcuttur. Buna göre Allen (1980) mikro öğretimi; zamanın ve öğrenci sayısının sınırlı olduğu gerçek bir sınıf ortamında öğretmen adaylarına öğretme becerilerini edinmelerini, uygulamalarını ve geliştirmelerini öğretmek için kullanılan bir teknik olarak tanımlamıştır. Quinn (2005) mikro öğretimi, beceri kazanma sürecinde etkili bir araç olan grup etkinlikleri olarak tanımlamıştır.

Bir başka tanımda ise mikro öğretimin öğretmen yetiştirme uygulamalarında eğitim alanlara kimlik kazandırma ve araştırma becerilerini geliştirme amacıyla kullanılan bir yöntem olduğu söylenmiştir (Küçükahmet, 2004). Mikro öğretim, Aydın (2016) tarafından ise öğretim süreci içerisinde zayıf ve geliştirilmesi gereken yönlerin anlaşılabilmesi açısından eğitimcilere kolaylık sağlayan ve fikirlerin yansıtılmasına imkân tanıyan etkili bir eğitim tekniği olarak tanımlanmıştır. Tanımlardan da yola çıkarak mikro öğretimin temel fikrinin pratik yapma, geribildirimde bulunma ve değerlendirme sayesinde öğretimi ilerletmeye yardım etme amacı taşıdığını söyleyebiliriz (Orlich ve ark., 1990).

Öğretmen adayları yetiştirme uygulamalarında kullanılan mikro öğretim; belirli beceriler hususunda mevcut performansı ilerletme, sunum esnasında özgüveni yükseltme, bunların yanı sıra kendi stilini geliştirme (Farris, 1991), ekonomiklik ve gerçek koşullarda uygulama deneyimi ortaya koyması yönlerinden faydalıdır (Tok,2016). Mikro-öğretim uygulamaları, öğrenilen bilginin pratiğe aktarılmasına katkı sağladığı için öğretmen adaylarına uygulanmasının yanı sıra diğer meslek adaylarının eğitiminde de oldukça önemli bir yere sahiptir (Güven ve ark., 2016). Daha önce bahsedildiği üzere insanlarla ilişki kurmanın ön plana çıktığı danışma sürecinin başarılı olabilmesi için psikolojik danışmanların belli başlı yetkinliklere yani bazı mikro becerilere sahip olması gerekmektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik mesleki eğitiminin de eğitim fakültesi çatısı altında verilmesi, mikro öğretim tekniğinden faydalanarak mikro danışmanlık becerileri kazanmalarına olanak tanıdığından psikolojik danışman adayları için de oldukça önem arz etmektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalar da mikro öğretimin amacına ulaştığını kanıtlar niteliktedir. Buna göre psikolojik danışmanın en önemli becerilerinden birisi olan iletişim faktörüne yönelik olarak mikro öğretimin konuşma becerilerini geliştirir nitelikte olduğu (Bulut, 2015; Bulut ve ark., 2016; Kuru, 2017; Uzunyol, 2019); aynı zamanda mikro öğretimin özgüven üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu (Bilen, 2014; Tok, 2016) görülmektedir. Tok (2016) ise öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasında özgüvenin yanı sıra mikro öğretimin teori ve pratik arasında bağ kurularak becerileri geliştirdiği, bireylere kendini değerlendirme ve hatalarını düzenleme imkânı sunduğu, deneyimler yoluyla heyecan kontrolü sağlayan daha faal ve keyifli bir öğretim tekniği olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu kaynaklara göre mikro öğretimin mesleği icra etme boyutunda bireylerin yeterlik inancı kazanması üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Ancak Çoban (2015)'a göre mikro öğretimin amacına ulaşması, yeterli teknoloji kullanımıyla (kamera, mikrofon, bilgisayar, projeksiyon, vb.) ve eğitimcilerin de teknolojiye uygunluğuyla mümkündür. Bu da mikro öğretimin en önemli gereksinimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

### **Psikolojik Danışmanlık Yardım Becerileri (Mikro Beceriler)**

Profesyonel hazırlık programları teori ve beceri olmak üzere iki temele göre yapılandırılır. İyi bir teorik temele sahip olan danışman adaylarının bir sonraki önemli konusu danışma becerileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Saputro ve Wandig (2022) çalışmalarında, mikro danışmanlık becerilerinin rehberlik ve danışma sürecinde danışmanlar tarafından uygulanması gereken çok önemli beceriler olduğunu vurgulamışlardır. Buna göre mikro beceriler, danışman eğitiminin olmazsa olmaz parçaları olarak nitelendirilebilir.

Literatüre bakıldığında danışma becerileri ile ilgili farklı tanımlar olduğu görülmektedir. Bu tanımlar arasında psikolojik danışma becerilerinin önemine vurgu yapan Egan (1997), danışmanı danışman olarak nitelendirebilmenin bu becerilere bağlı olduğunu ve bu becerilere sahip olmayan danışman adaylarının becerikli sayılamayacağını belirtmiştir. Bir başka tanımda ise bu beceriler “yardım becerileri” adı altında incelenmiştir. Buna göre danışanla terapötik ilişki kurmayı sağlayan, hayatlarına dokunabilme noktasında danışmanın kullandığı tüm sözel ve sözel olmayan beceriler yardım becerileri olarak tanımlanmıştır (Hill ve O'Brien, 1999).

Ivey ve Ivey (2003) ise oturum sürecinde danışanla iletişim ve etkileşim kontaktı sırasında psikolojik danışman için yardımcı unsur niteliği taşıyan her bir beceri için “mikro beceri” ifadesini kullanmıştır. Bu tanımlara göre çalışmamızda da mikro beceri olarak ele aldığımız psikolojik danışma becerilerinin en önemli işlevinin danışanla iletişim kurmayı sağlamak olduğu (Meydan, 2014); danışmanlığın, danışman ve danışan arasında özel bir ilişki içermesi (Saputro ve Wangid, 2022) sebebiyle etkili bir psikolojik danışma eğitimi sürecinde bu becerilerin danışmanlara kazandırılması gerektiğinin önemi (Aladağ, 2013) göze çarpmaktadır.

Whiston ve Coker (2000)'a göre psikolojik danışma becerileri, danışman adaylar açısından danışma sürecinin nasıl yürütüleceğine dair bir rehber niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla konu hakkında yapılan çalışmalar da mikro becerilerin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Yapılan bir araştırmaya göre ileri seviye danışma becerileri, oturumlarda danışanla ilişki geliştirme (Rutter ve ark., 2008; Volungis ve Goodman, 2017) ve danışanların danışmaya daha uyumlu olmalarına katkı sağlamaktadır (Volungis ve Goodman, 2017). Zaduqisti ve arkadaşları (2019) ise yaptıkları çalışmada danışmanların beceri eğitimi sonucu; mesleki etik kurallarını göz önünde bulundurma, samimiyet ve empati, danışmaya isteklilik ve kişisel farklılar konusunda daha etkin (Balci, 1996) ve yetkin bir şekilde kendilerini geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

### **Mikro Becerilerin Sınıflandırılması**

Alan yazın incelendiğinde psikolojik danışma becerilerinin farklı çalışmalarda aşamalı bir şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir. Egan (1997) üç aşamalı bir sınıflama yaparak aynı zamanda danışma sürecinin aşamalarına da vurgu yapmıştır. Buna göre birinci aşama olan “Danışanların Değişim Gerektiren Temel Sorunlarını Netleştirmelerine Yardımcı Olma” aşamasında danışmanın basit düzeyde empati, saygı ve samimiyet, dürüstlük becerilerini kullanması; ikinci aşama yani “Danışanların İhtiyaç ve Arzularını Anlama ve Yardımcı Olma” aşamasında danışmanın ileri seviye empati, kendini açma, yüzleştirme ve şimdi ve buradalık becerilerini kullanması; üçüncü ve son aşama olan “Danışanların Hedeflerine Ulaşmasını Sağlayan Stratejik Yöntemler Bulmalarına Yardımcı Olma” aşamasında ise birinci ve ikinci aşamadaki bütün becerilerin yanı sıra danışmanların eylem planı geliştirme ve destek sağlama becerilerini kullanması gerektiği belirtilmiştir. Hill ve O'Brien (1999) da becerileri üç aşamalı olarak; 1. Keşfetme (dikkat, duygu ve içerik yansıtma, soru sorma vb.), 2. İçgörü Kazandırma (kendini açma, yüzleştirme yapma, yorumlama vb.), 3. Eylem becerileri (yönlendirme, bilgi sunma, izleme vb.) şeklinde sınıflandırmışlardır.

Carkhuff (2000) da yine becerileri üç aşamalı bir sınıflama yaparak açıklamıştır. Buna göre beceriler; tepki verme, kişiselleştirme ve adım atma becerileri olarak sıralanmaktadır. Ivey ve Ivey (2003) ise becerileri iki

grupta ele almıştır. İlk aşama “Danışan Öyküsü Alma” becerileri gerektirirken ikinci aşama “Danışanın Yeni Öyküler Oluşturmasını Sağlama” yönünden birtakım beceriler gerektirmektedir. Bu aşamalarda becerilerin basitten karmaşığa doğru bir yol izlediği görülmektedir. Daha önceki çalışmalarda (Carkhuff, 2000; Egan, 1997; Hill ve O’Brien, 1999) da belirtildiği üzere bu çalışmada (Ivey ve Ivey, 2003) da dikkat verme becerisinden başlamak kaydıyla soru sorma, yansıtma, kendini açma, yüzleştirme vb. şeklinde ilerleyerek psikolojik danışma sürecinin hangi aşamada olduğuna bağlı olarak beceri düzeyinin daha ileriye taşınması kaydıyla hiyerarşik bir sistemde beceri sınıflandırması yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu sınıflamaların dışında psikolojik danışma becerilerinin temel ve basit seviyeden başlayarak daha ileri ve karmaşık bir seviyeye doğru sıralandığı, “temel beceriler” ve “ileri beceriler” olmak üzere iki boyutta da ele alınabildiği görülmektedir (Aladağ, 2013). Burada “temel beceriler” basit düzeyde dikkat, soru sorma, konuşmaya teşvik etme, içerik ve duygu yansıtması yapma, özetleme vb. gibi süreç becerilerini kapsarken; “ileri beceriler” ise içgörü oluşturma, danışanı harekete geçirme, yorum yapma, yönlendirme vb. daha profesyonel becerileri kapsamaktadır (Bradley ve Fiorini, 1999; Ivey ve Ivey, 2003; Longborg ve ark., 1991).

## PSİKOLOJİK DANIŞMANLARA BECERİ EĞİTİMİNİN VERİLMESİ

Rogers (1957), psikolojik danışman eğitiminin genellikle rastgele bir şekilde gerçekleştirildiğini öne sürmüştü ve bunun üzerine ilk kez aynalı oda sistemini kullanarak ve danışma oturumlarını ses kaydına alarak psikolojik danışma sürecini aydınlığa kavuşturup gözlemlenebilen, öğretilen bir düzene sokmuştur (Baker ve ark., 1990). Başka bir deyişle oturumlar oldukça mahrem bir süreçti ve danışan ile danışman bu süreçte yalnızdı. Bu durum danışmaya katkıda bulunacak bir dış gözün yani bir süpervizör yardımının en büyük engelleyicisi olmuştu. Bu sebeple danışman becerileri, yalnızca teorik olarak ya da süpervizyon niteliğinde bir vaka konferansı aracılığıyla psikoterapi simülasyonlarında öğretilmekteydi (Matarazzo ve Patterson, 1987; akt. Baker ve ark., 1990).

Literatür incelediğinde teoriye dayalı bu öğretim stiline “Geleneksel Beceri Eğitimi (GBE)” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Buna göre GBE, psikolojik danışmaya yönelik becerilerin anlatım tekniği kullanılarak sözlü bir şekilde sunulması; bunun yanında rol alma, alıştırma ve etkinliklerin yapıldığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Hayes ve ark., 2003). Başka bir ifadeyle GBE için öğretmenin daha etkin, öğrenenin ise daha edilgen rol oynadığı bir yöntem denilebilmektedir.

Rogers’ın öne sürdüğü video ve ses kaydı alma fikri geleneksel eğitimin modern teknoloji ile entegre edilmesini sağlamış ve eğitim sisteminde bir yenilik gerektirmiştir. Bunu takiben 1960’lı yıllardan itibaren psikolojik danışma beceri eğitimine yönelik araştırmalar yapılmaya başlanmış ve bununla ilgili pek çok sistemli eğitim programları ortaya konmuştur (Yaka, 2013). Bu programlar sayesinde eğitimcilerin birincil amacının en etkili beceri eğitimi yöntemlerini bulmak ve bunları sınavarak eğitim sürecini daha kaliteli bir hale ulaştırmak olduğu görülmüştür (Aladağ, 2013). İlgili alan yazına göre özellikle 1960-1970 yılları arasında beceri eğitimi programlarının geliştirilmesi açısından oldukça faal bir dönem olduğu anlaşılmıştır.

Yardım becerilerinin öğretilen bir hale getirilmesi, danışman adaylarının başkalarına yardımcı olma konusunda eğitilebilmelerine ve kendi gelişmelerini ilerletebilmelerine imkân tanımıştır (İkiz ve Karaca, 2011). Dolayısıyla söz konusu olan 1960-1970 yılları arasında uygulamaya konan bazı eğitim programları yaygın olarak kullanılmış, aynı zamanda diğer programlar için de rol-model olmuştur (Daniels, 1994; Hill ve Lent, 2006). Bu programlar arasında en önemlileri Kagan ve arkadaşları (1965; akt. Hill ve Corbett, 1993) tarafından geliştirilen “Kişiler Arası Süreci Hatırlama”, Ivey ve arkadaşlarının (1968) geliştirdiği “Mikro Beceri Eğitimi” ve Carkhuff (1969; akt. Hill ve Corbett, 1993) tarafından ortaya konulan “İnsan Kaynağını Geliştirme” yaklaşımlarıdır. Programların danışman eğitimi üzerine etkisine yönelik yapılan çalışmalarda sözü edilen üç eğitim yaklaşımının da danışmanlara yardım becerileri kazandırması açısından etkili olduğu anlaşılmıştır (Baker ve ark., 1990; Brown ve Lent 2008).

## Kişiler Arası Süreci Hatırlama (KASH)

“Kişiler Arası Süreci Hatırlama (KASH)” tekniği, psikolojik danışmanların danışma sürecinde kullanmış oldukları iletişim becerilerinin kendilerinde doğuştan var olduğu ancak performans endişesi duymaları sebebiyle bu becerilerine ket vurdukları temeline dayanmaktadır (Denizli, 2009). Bu yaklaşıma göre danışmanlar oturum sırasında görüşmeyi video kaydına almaktadır. Bir süpervizör eşliğinde izlenen videolarda danışmandan danışanla etkileşim sırasında ortaya çıkan temel duygu ve düşüncelerini tanımlaması istenir. KASH tekniği, danışmanları video kaydını izlerken öz-eleştiri ve yüzleştirme yapmaktan çok oturum sırasında aklından geçenler, düşünceleri ve duyguları üzerine yoğunlaştırmaktadır. Dolayısıyla danışmanlar bu eğitim yaklaşımıyla insan etkileşimleri sırasında kendi iç süreçlerine karşı daha duyarlı ve açık hale gelmektedirler (Larsen ve ark., 2008).

## İnsan Kaynağını Geliştirme (İKG)

Carkhuff (1969; akt. Hill ve Corbett, 1993)'a ait "İnsan Kaynağını Geliştirme (İKG)" programına göre danışmanlar dikkat verme, duygu ve içerik yansıtma, yüzleştirme yapma, saygı duyma, şeffaflık, yorumlama, somut olma, açıklık ve yönlendirme becerilerini kazanmak durumundadır (Denizli, 2009). Araştırmalar, iyi kişilerarası becerilerin, yardım ilişkisinin etkili olabilmesi için bir ön koşul olduğunu göstermiştir (Lloyd ve Maas, 1993). Carkhuff (2021)'a göre yardım sürecinin etkili olmasını sağlayan iki temel faktör vardır. Bunlar tepki verme ve başlatmadır. Empati, duyarlılık, samimiyet, somutluk ve özgünlük durumları danışanın kendini keşfetmesi ve içgörü kazanmasına yardımcı olan tepki verme becerisini açıklarken; başlatma becerisi de problemin çözümüne yönelik olarak danışanı harekete geçirme faktörüdür. Bunun yanı sıra Carkhuff (2021); kişiselleştirme, ilgi ve özen gösterme gibi temel yardım etme becerilerinin öneminden de bahsederek öncelikle kişilerarası ilişkilere vurgu yapmıştır.

İKG modeline göre eğitim ilk olarak "ilgi ve özen gösterme" becerilerinin kazanımıyla başlamaktadır. Daha sonra içeriğe, duyguya ve anlama tepki verme şeklinde üç beceriyi barındıran "teпки verme" aşaması yer almaktadır. "Kişiselleştirme" evresinde anlamı, problemi ve hedefi kişiselleştirme becerileri; son olarak "harekete geçme" aşamasında ise hedeflerin belirlenmesi, değişime yönelik program geliştirme, değişimi gerçekleştirecek eylemler için hazırlık yapma ve eylemleri değerlendirme ve izleme becerileri danışman adaylara kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra İKG'nin etkisi üzerine yaptıkları incelemede Baker ve arkadaşları (1990), psikolojik danışma becerilerinin aday danışmanlara kazandırılma sürecinde modelin orta düzeyde etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

### Mikro Beceri Eğitim Modeli

Ivey ve arkadaşları (1968) tarafından geliştirilen "Mikro Beceri Modeli" ise üzerinde en fazla çalışılan ve incelenen eğitim programıdır (Daniels, 1994). Bu model beceri eğitimi sürecinde danışmana/danışman adayına rol-model olma, deneme-yanılma, teknolojik araç gereçlerin kullanımı ve sürece yönelik geribildirimde bulunma faktörlerini temel alan bir yaklaşımdır (Denizli, 2009). Bu model, "Danışmanların kompleks davranışlarının danışman tarafından anlamlandırılabilmesine yardımcı olacak beceriler mikro düzeye indirgenerek öğretilirse, ancak o zaman danışmanlar becerileri özümseyerek uygulayabilir" temeline dayanmaktadır. Modelin dikkat çeken özelliklerinden en önemlisi ise parçalara ayrılan becerilerin her birinin tek tek yani bir seferde yalnızca bir becerinin öğretilmesidir.

Mikro Beceri Eğitimi; dikkat, yüzleştirme, şimdi ve burada olma, açık olma, yansıtma, yüzleştirme, saydamlık, samimiyet, empati vb. gibi psikolojik danışmanların kullanması gereken tüm mikro becerileri kapsamaktadır. Bu becerilerin öğretilmesi aşamasında ise pek çok eğitim yöntemini bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre anlatma, okuma yapma, görsel, ses veya video aracılığıyla rol-model sunulması, örnek uygulamalar yapılması, ses ya da video kayıt yöntemiyle geri bildirimde bulunulması yöntemlerini bir arada kullanan bir eğitim yaklaşımıdır.

### TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Uzun yıllar boyu süregelen bir tarihi geçmişi bulursa da hızla gelişen ve değişen toplumsal süreçlere ayak uydurmanın beraberinde getirdiği bazı ruhsal problemler, günümüzde psikolojik danışma ve ilgili yardım süreçlerine gösterilen ilgiyi artırmıştır. Bununla beraber ön plana çıkan bir konu ise psikolojik danışman eğitimi olmuştur. Her meslek gibi psikolojik danışmanlığın da kendine özgü bilgi ve beceriler gerektirdiği ortaya konmuştur. Özellikle Birey Merkezli Terapi yaklaşımının kurucusu Amerikan psikolog Carl Rogers'ın alana katkılarıyla günümüz psikolojik danışma ilke ve tekniklerinin temeli atılmıştır. Buradan hareketle Rogers danışmanların terapi sürecinde etkili ve faydalı olabilmeleri için öne sürdüğü üç temel danışma becerisini (empati, saygı, içtenlik) geliştirmeleri ve tecrübelerini becerileriyle birleştirmeleri gerektiğini (Tan, 1992) vurgulamıştır.

Öncelikle geleneksel eğitim modeliyle-GBE ile- verilmeye başlanan psikolojik danışmanlık eğitimi Rogers'la beraber yeni bir boyut kazanmış ve gelişen teknolojiyi de kullanarak modern bir boyut kazanmıştır. Bu kapsamda daha sonradan izlemek ve dinlemek amacıyla video ve ses kaydı alınmaya başlanmış ve danışman adaylara eğitimcilerin/süpervizörlerin geribildirimde bulunması danışma sürecini görünür ve incelenebilir kılmıştır. Bu sayede danışman adaylar iyi oldukları noktaları, eksik ya da hatalı yönlerini net bir biçimde görme, tanıma ve telafi etme fırsatı bulmuştur. Beceri eğitimine yönelik yapılan bir araştırmada görüntüye dayalı olarak yürütülen eğitim modelinin en etkili eğitim ve geribildirim araçlarından biri olduğu ortaya çıkmıştır (Freeman ve McHenry,1996). Ancak Yaka (2013) ise yaptığı çalışmada mikro beceri eğitiminin dikkatini verme, asgari düzeyde teşvik, soru sorma, içerik ve duygu yansıtma becerilerinin kazanımı açısından geleneksel yöntemle aynı oranda etkili olduğunu söylemiştir. Bunun sebebini ise, psikolojik danışmanların

uygulama sonrası görüntü ve ses kayıtlarına yönelik geribildirim alma sürelerinin kısıtlı olmasına bağlamıştır. Buradan hareketle öğrenilen becerinin kalıcılığının uygulama ve geribildirim miktarıyla orantılı olduğu söylenebilir.

Saputro ve Wandig (2022) yaptıkları çalışmada psikolojik danışmanların ustalaşmaları gereken şeyin mikro beceriler olduğu konusunda hemfikir olduğunu ve danışmanlarının bu becerileri uygulamalarının çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Böylece danışanın da danışma seansındaki uyum sürecinin maksimum düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymuşlardır. Aladağ ve arkadaşları (2014) da beceri eğitimine ilişkin olarak psikolojik danışman adaylarının görüşlerini almıştır. Bu doğrultuda adaylar; beceri eğitiminin ve teknolojik öğretim yöntemleri kullanmanın etkili olduğunu, böylece mesleki özyeterlik düzeylerinin arttığını ve mesleki kimlik kazandıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmayı destekler nitelikte olan bir diğer çalışmada ise psikolojik danışman adaylarının temel düzey becerilerini etkili kullanmalarının aldıkları eğitim ile doğru orantılı olduğu söylenmiştir (Emül ve Öz Soysal, 2021).

Psikolojik danışmanın en temel faktörlerinden birisi olan empati kurma üzerine yapılan bir çalışmada İkiz (2006), danışman beceri eğitiminin empati becerisi ve kullanımı üzerinde olumlu bir yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Konu hakkında Hill ve Lent (2006), beceri eğitimi programlarının etkili olmasının en önemli sebebinin birden çok öğretim yönteminin bir arada kullanılması olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Meydan (2014), bu öğretim yöntemlerinin beceri kazanmada etkili bir rolü olsa da tek başına yeterli olmadığını söylemiştir. Buna göre psikolojik danışma sürecinin en önemli öğelerinden birisinin süpervizyon olduğu vurgulanmıştır. Bu noktada danışanların geribildirim almalarına en etkili aracılık eden gelişimsel yöntemin süpervizyon süreci olduğu söylenebilir.

Ülkemizde psikolojik danışman beceri eğitimi üzerine yapılan çalışmalar sınırlı olsa da mevcut çalışmalar olduğu görülmüştür. Buna göre Meydan (2014) Türkiye’de danışman beceri eğitim programlarının (İKG, KASH, vb.) mevcut sistemde işlemediğini belirtmiştir. Aladağ (2013) da beceri eğitimi üzerine yaptığı incelemede ülkemizde psikolojik danışma eğitimi verilen lisans düzeyindeki eğitim sürecinde beceri kazanımına ilişkin olarak yalnızca bir dersin mevcut olduğunu ve bunun da “Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri” adlı üç kredilik bir ders olduğunu söylemiştir. Dersin işleniş tarzının ise bilgiye dayalı bir teorik süreç olduğunun altı çizilmiştir. Bu doğrultuda Yaka (2013)’ya göre Türkiye’de danışman beceri eğitimi genellikle GBE yaklaşımı ele alınarak verilmektedir. Yani ülkemizdeki eğitim modelinin daha çok didaktik bir süreçten ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Yine Aladağ (2013), yurtdışında basitten karmaşığa giden beceri eğitimi sürecinin aksine ülkemizde psikolojik danışma becerileri eğitiminde terapötik koşullara ve temel düzey becerilere önem verildiğini belirtmiştir. Ek olarak eğitim sürecinde uygulamaya yönelik “Kurum Deneyimi” ve “Bireyle Psikolojik Danışma” derslerinin de yalnızca birer dönem olarak verilmesi, kullanılan yardımcı kitapların genellikle çeviri eserler olması beceriye yönelik ve kültüre özgü eğitimi sınırlandırarak danışmanların teoriyi pratiğe dökmelerini zorlaştırmıştır. Boyacı (2018) da konu hakkında ülkemizdeki psikolojik danışmanların uygulamada zayıf ve yetersiz kaldığını, dolayısıyla eğitim sürecinin uygulama yönünden sınırlı olduğunu ve uygulamalar esnasında etkili süpervizyon desteği sağlanmasının önemine ilişkin vurgu yapmıştır.

Bu çalışmalardan hareketle Carkhuff (2021)’un da bir sanat olarak tanımladığı psikolojik danışmanlık yardım sürecinin insan hayatlarına etkisi oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Böylesine can alıcı bir konunun literatürde daha fazla yer bulması önem arz etmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere ülkemizde ve genel olarak danışma beceri eğitimi, beceri eğitimi süreci, uygulama süreçleri ve eğitimin etkilerine yönelik araştırmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda psikolojik danışman eğitiminde deneysel çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir (Boyacı, 2018; Yaka, 2013).

Literatür incelendiğinde danışmanların becerileri özümsemesinin ve uygulama yapmalarının gerekliliği gözler önüne serilmiştir. Buna göre eğitimcilerin psikolojik danışma beceri eğitimi programlarının mevcut durumlarını gözden geçirerek uygulama ağırlıklı bir süreç olarak şekillendirmeleri tavsiye edilmektedir. Model sunma, örnek vaka incelemeleri, video ve ses kaydı, danışma uygulaması yaptırma gibi yöntemleri daha sık kullanarak danışman adayların becerileri pekiştirmesi sağlanabilir. Özellikle yapılan uygulamaların mutlaka bir süpervizör eşliğinde birebir geribildirim yoluyla değerlendirmeye sunulması da adaylarda istendik davranışlar oluşturma yolunda önemli katkılar sunacaktır. Süpervizör kontrolünün okullarda yalnızca bir dönemle sınırlı kalmaması, eğitim sonrası süreçte de devam etmesinin, danışmanların sürece ilişkin kaygılarını hafifleteceği ve yeterlik inancı kazanmalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada psikolojik danışmanlıkta kullanılan becerilerin, beceri eğitimi programlarının önemi ve nitelikleri hakkında literatür incelenmiş ve elde edilen verilere yönelik bir derleme yapılmıştır. Çalışmada ele aldığımız psikolojik danışmanlık beceri eğitimi hakkında genel ve güncel süreçte literatürde



yeteri kadar incelemenin olmadığı görülmüştür. Psikolojik danışman beceri kazanımına yönelik olarak girdi ve çıktılarının değerlendirilmesi; eğitimcilerin ve uygulayıcı danışman adayların görüşlerinin alınarak danışman eğitimi niteliğinin belirlenmesi ve geliştirilmesi; buna bağlı olarak eğitim programlarının içerik, uygulama ve zaman açısından revize edilmesi ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu ihtiyaçların giderilmesi halinde danışma becerilerini etkili şekilde kullanabilen nitelikli psikolojik danışmanlar yetişeceği ve bu sayede danışanlarda değişim yaratabilme gücüne sahip kaliteli danışma süreçlerinin ortaya çıkacağı ön görülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Adams, S. A. (2006). Does CACREP accreditation make a difference? A look at NCE results and answers. *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory and Research*, 34(1-2), 60-76. <https://doi.org/10.1080/15566382.2006.12033824>
- Aladağ, M. (2013). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarında psikolojik danışma uygulaması öncesinde psikolojik danışma becerileri eğitimi: betimsel bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 55-79.
- Aladağ, M., Koç, İ. ve Yaka, B. (2014). Psikolojik danışma becerileri eğitimine ilişkin psikolojik danışman adaylarının görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(3), 859-886. <https://doi.org/10.12738/estp.2014.3.1958>
- Allen, D. W. (1980). Microteaching: a personal review. *British Journal of Teacher Education*, 6(2), 147-151. <https://doi.org/10.1080/0260747800060206>
- Allen, D. ve Ryan K. (1969). *Microteaching*. Addison-Wesley.
- Allen, D. W., Cooper, J. M. ve Poliakoff, L. (1972). *Microteaching* (17. bs.). US Department of Health, Education, and Welfare, Office of Education, National Center for Educational Communication.
- Aydın, İ. (2016). *Öğretimde denetim* (6. bs.). Pegem Akademi.
- Baker, S. B., Daniels, T. G. ve Greeley, A. T. (1990). Systematic training of graduate-level counselors: Narrative and meta-analytical reviews of three major programs. *The Counseling Psychologist*, 18(3), 355-421. <https://doi.org/10.1177/0011000090183001>
- Balcı, S. (1996). *Danışma becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeyine etkisi* [Doktora tezi]. 19 Mayıs Üniversitesi.
- Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43-59.
- Bilen, K. (2014). Mikro öğretim tekniği ile öğretmen adaylarının öğretim davranışlarına ilişkin algularının belirlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 181-203.
- Bilen, K. (2015). Effect of micro teaching technique on teacher candidates' beliefs regarding mathematics teaching. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 609-616. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.590>
- Boyacı, M. (2018). Türkiye’de psikolojik danışman eğitimi ve karşılaşılan sorunlar: Güncel bir durum değerlendirmesi. *ERPA 2018*, 1(1), 335-340.
- Bradley, C. ve Fiorini, J. (1999). Evaluation of counseling practicum: National study of programs accredited by CACREP. *Counselor Education and Supervision*, 39(2), 110-119. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1999.tb01222.x>
- Brown, S. D. ve Lent, R. W. (2008). Handbook of counseling psychology. N. Ladany ve A. G. Inman (Ed.), *Developments in counseling skills training and supervision içinde*, (ss. 338-354). John Wiley and Sons, Inc
- Bulut, K. (2015). *Mikro öğretim tekniğinin Türkçe öğretmen adaylarının konuşma beceri ve kaygularına etkisi* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bulut, K., Açık, F. ve Çiftçi, Ö. (2016). Mikro öğretim tekniğinin Türkçe öğretmen adaylarının konuşma becerilerine etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(1), 134- 150.
- Carkhuff, R. R. (2000). *The Art of Helping in The 21st Century* (8. bs.). Human Resource Development Press Inc.
- Carkhuff, R. R. (2021). *21. Yüzyılda yardım etme sanatı*. (R. Karaca ve F. E. İkiz, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 2000, 8. bs.).
- Cormier, S., s Hackney, H. (2008). *Counseling Strategies And Interventions* (7. bs.). Pearson Education Inc.

- Çekici, F. (2019). The relationships between the big five personality traits and attitudes towards seeking professional psychological help in mental health counselor candidates: Mediating effect of cognitive flexibility. *Educational Research and Reviews*, 14(14), 501-511. <https://doi.org/10.5897/ERR2019.3706>
- Çoban, A. (2015). Öğretmen eğitiminde mikro-öğretim ve farklı yaklaşımlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 219-231. <https://doi.org/10.17755/esosder.43863>
- Daniels, T. (1994). Assessing counsellor training programs. *Guidance and Counseling*, 9(3), 4-7.
- Denizli, S. (2009). Psikolojik danışma süreç ve sonuç araştırmaları kapsamında psikolojik danışma becerileri üzerine bir tarama. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(1), 1-21.
- Egan, G. (1997). *Psikolojik Danışmaya Giriş: Kişilerarası ilişkiler kurmada ve kişisel yardım hizmetini vermede sistematik bir model*. Brooks/Cole Publishing Company.
- Emül, B. ve Öz Soysal F. S. (2021). Psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerileri ve özyeterliliklerine ilişkin görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 500-514. <https://doi.org/10.51460/baebd.934119>
- Farris, R. A. (1991). Micro-peer teaching: organization and benefits. *Education*, 111(4), 559-562.
- Freeman, B. ve McHenry S. (1996). Clinical supervision of counselors-in-training: A nationwide survey of ideal delivery, goals, and theoretical influences. *Counselor Education and Supervision*, 36(2), 144-158. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1996.tb00382.x>
- Gladding, S. T. (2000). *Counseling: A Comprehensive Profession* (8. bs.). Prentice Hall.
- Güven, S., Kahveci, Ö., Öztürk, Y. ve Akın, Ö. (2016). Türkiye’de mikro öğretim uygulamalarıyla ilgili yapılan çalışmaların içerik analizi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 2(1), 19-34.
- Hackney, H., ve Cormier, S. (2008). Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı (T. Ergene, S. Aydemir, Çev.). Mentis Yayıncılık (Orijinal eserin basım tarihi 2005)
- Hackney, H., ve Cormier, S. (2009). *The Professional Counselor: A Process Guide to Helping* (6. bs.). Pearson Education USA.
- Hayes, B. G., Taub, G. E., Robinson, E.H., III ve Sivo, S. A. (2003). An empirical investigation of the efficacy of multimedia instruction in counseling skill development. *Counselor Education and Supervision*, 42(3), 177-188. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2003.tb01810.x>
- Higgins, A. ve Nicholl, H. (2003). The experiences of lecturers and student in the use of microteaching as a teaching strategy. *Nurse Education in Practice*, 3(4), 220-223. [https://doi.org/10.1016/S1471-5953\(02\)00106-3](https://doi.org/10.1016/S1471-5953(02)00106-3)
- Hill, C. E. ve Corbett, M. M. (1993). A perspective on the history of process and outcome research in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 40(1), 3-24.
- Hill, C. E. ve Lent, R. W. (2006). A narrative and meta-analytic review of helping skills training: Time to revive a dormant area of inquiry. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 43(2), 154-172. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.43.2.154>
- Hill, C. E., ve O’Brien K. M. (1999). *Helping Skills: Facilitating Exploration, Insight and Action*. American Psychological Association.
- Ivey, A. E. ve Ivey, M. B. (2003). *Intentional Interviewing and Counseling: Facilitating Client Development in A Multicultural Society*. Brooks/Cole Publishing Company.
- Ivey, A., Normington, C. J., Miller, C. D., Morrill, W. H. ve Haase, R. F. (1968). Microcounseling and attending behavior: An approach to prepracticum counselor training. *Journal of Counseling Psychology*, 15(1), 1-12. <https://doi.org/10.1037/h0026129>
- İkiz, F. E. (2006). *Danışma becerileri eğitiminin danışmanların empatik eğilim, empatik beceri ve tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi* [Doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- İkiz, E. ve Karaca, R. (2011). Danışma becerileri eğitiminin psikolojik danışmanların empatik becerisine etkisi. *Education Sciences*, 6(2), 1585-1595.
- Kuru, O. (2017). Mikro öğretim tekniğinin akıcı konuşma becerisine etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 792-810.
- Küçükahmet, L. (2004). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Alkım Yayınları.

- Larsen, D., Flesaker, K. ve Stege, R. (2008). Qualitative interviewing using interpersonal process recall: investigating internal experiences during professional-client conversations. *International Journal of Qualitative Methods*, 7(1), 18-37. <https://doi.org/10.1177/160940690800700102>
- Lloyd, C. ve Maas, F. (1993). The helping relationship: the application of Carkhuff's model. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 60(2), 83-89. <https://doi.org/10.1177/000841749306000205>
- Longborg, S., Daniels, J. A., Hammond, S. G., Houghton-Wenger, B. ve Brace, J. (1991). Counselor and client verbal response mode changes during initial counseling sessions. *Journal of Counseling Psychology*, 38(4), 394-400. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.38.4.394>
- Meydan, B. (2014). Psikolojik danışman adaylarına psikolojik danışma becerilerinin kazandırılması: karşılaştırmalı bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(3), 110-123.
- Orlich, D. C., Harder, J. R., Callahan, C. C., Kauchak, D. P., Pendergrass, R. A., Keogh, A. J. ve Gibson, H. (1990). *Teaching Strategies* (3. bs.). Heat and Company.
- Otsupius, I. A. (2014). Micro-teaching: A technique for effective teaching. *African Research Review*, 8(4), 183-197. <http://dx.doi.org/10.4314/afrev.v8i4.15>
- Öncü, H. (2015). Psikolojik danışma müdahalesi olarak bireysel psikolojik danışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 389-407.
- Özoğlu, S. Ç. (1982). *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Quinn, F. M. (2005). Principles and practice of nurse education. *Nurse Education Today*, 25(8), 680-681.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103. <https://doi.org/10.1037/h0045357>
- Rutter, P. A., Estrada, D., Ferguson, L. K. ve Diggs, G. A. (2008). Sexual orientation and counselor competency: The impact of training on enhancing awareness, knowledge and skills. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 2(2), 109-125. <https://doi.org/10.1080/15538600802125472>
- Saputro, H. ve Wangid, M.N. (2022). Micro-counseling skills mastery of guidance counselors at junior high schools. *European Journal of Education Studies*, 9(5), 186-193. <http://dx.doi.org/10.46827/ejes.v9i5.4284>
- Şahin, İ., Togay, A. ve Atıcı, M. (2019). Psikolojik danışman adaylarının terapötik beceri ve koşullara ilişkin algıları. *Journal of Human Sciences*, 16(1), 56-72. <https://doi.org/10.14687/jhs.v16i1.5347>
- Tan, H. (1992). *Psikolojik Yardım İlişkileri, Danışma ve Psikoterapi*. MEB Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi.
- Tok, Ş. (2016). Mikro öğretim yönteminin öğretmen adaylarının özyeterlik inançlarına ve mesleğe yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim*, 45(212), 5-25.
- Uzunyol, C. (2019). *Mikro öğretim tekniğinin ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin konuşma beceri ve kaygılarına etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Volungis, A. M. ve Goodman, K. (2017). School violence prevention: Teachers establishing relationships with students using counseling strategies. *Sage Open*, 7(1), 1-11. <https://doi.org/10.1177/2158244017700460>
- Whiston, S. C. ve Coker, J. K. (2000). Reconstructing clinical training: Implications from research. *Counselor Education and Supervision*, 39(4), 228-253. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2000.tb01235.x>
- Wragg, E. C. (1998). *An Introduction to Classroom Observation*. Routledge.
- Yaka, B. (2013). Mikro Beceri Eğitimi Programı'nın psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerilerine etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(2), 1-24.
- Yavuz, E. (2021). *Mikro öğretim yönteminin iki dilli yedinci sınıf öğrencilerin yazma becerilerine etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Zaduqisti, E., Rozak, P., Dyatmika, T. ve Bakhri, S. (2019). Counseling skills training for service officers of women's empowerment and child protection consultation institute (LKP3A) in Pekalongan Regency. *Islamic Studies Journal for Social Transformation*, 3(2), 146-163. <https://doi.org/10.28918/isjoust.v3i2.2250>



## Endüstriyel Üretim Prefabrike Betonarme Sistemlerin Mimari Yapılarda Kullanım Alanları ve Standart Betonarmeye Göre Avantajları

*Usage Areas Of Industrial Production Prefabricated Reinforced Concrete Systems in Architectural Buildings and The Advantages Compared to Standard Reinforced Concrete*

### ÖZET

Bu makalede, endüstriyel üretimin günümüzde birçok alanda kendini göstermek olmasından kaynaklı mimari anlamda yapı sektöründeki yerini anlatılmaktadır. Endüstriyel üretimin süreci hızlandırması, iş gücünü minimize etmesi ve çevresel anlamda sürdürülebilir çözümler sunması nedeniyle son dönemde oldukça fazla alanda ürün üretmeye başlamıştır. Mimari yapı sektöründe geleneksel olarak ifade edilen standart betonarme sistemler halen yaygın olarak kullanılmaktadır. Üretimde malzemenin aynı olmasına rağmen süreçteki farklı girdiler; maliyet, kalite, zaman, iş gücü, çevresel etkiler vb. prefabrike üretim betonarme sistemlere göre farklılık göstermektedir. Makalenin ilerleyen kısımlarında bu farklılıkların neler olduğu ve endüstriyel üretimin mimari yapı alanındaki kullanım alanlarına değinilmiştir. Prefabrike betonarme sistemler üretim yeri ve şantiye alanına taşınmasına kadar olan süreçte hangi yapısal elemanların ihtiyaçları karşılayabilmekte olduğunu bakılmıştır.

Mimari yapı sektöründe en çok kullanılan malzeme olarak halen betonarme karşımıza çıkmaktadır. Betonarme ile üretilen yapıların yapı ömrü yaklaşık 40-50 yıl gibi olmasından kaynaklı sürdürülebilir yapılar olduğu söylenebilir. Ancak üretim sürecinde yeterli hassasiyetin gösterilmediği durumlarda kullanılan malzeme için gerekli olan su kullanımı, demir donatıdaki atık miktarı ve moloz olarak ifade edilen beton kalıntılarının yaratmış olduğu çevresel ve ekolojik zararlar göz ardı edilmemelidir. Bu noktada endüstriyel üretim önemli bir rol oynamaktadır.

Prefabrike üretim makalenin de içeriğinde yer aldığı gibi hem mimari yapı sektöründe birçok alanda ürün çözümü sağlarken aynı zamanda hem çevresel anlamda hem de uzun vadede ekonomik anlamda faydalar sağladığı görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Endüstriyel Üretim, Prefabrike Sistemler, Standart Beton, Mimari Yapı Elemanları

### ABSTRACT

In this article, it explains its place in the building sector in terms of architecture, to the fact that industrial production shows itself in many areas today. The fact that industrial production accelerates the process, minimizes the workforce and offers environmentally sustainable solutions, it has recently started to produce products in many areas.

Standard reinforced concrete systems, which are traditionally expressed in the architectural construction sector, are still widely used. Although the material is the same in production, different inputs in the process; cost, quality, time, labor, environmental effects, etc. prefabricated production differs according to reinforced concrete systems.

In the following parts of the article, what these differences are and the usage areas of industrial production in the field of architectural structure are mentioned. It has been examined which structural elements can meet the needs in the process until the prefabricated reinforced concrete systems are transported to the production site and the construction site.

Reinforced concrete is still the most widely used material in the architectural construction sector. It can be said that the structures produced with reinforced concrete are sustainable structures to the fact that the structure life is about 40-50 years. However, in cases where sufficient sensitivity is not shown in the production process, the use of water required for the material used, the amount of waste in the iron reinforcement and the environmental and ecological damages caused by concrete residues expressed as rubble should not be ignored. At this point, industrial production plays an important role.

As it is included in the content of the prefabricated production article, it is seen that while providing product solutions in many areas in the architectural construction sector, it also provides benefits both in terms of the environment and in the long term in economic terms.

**Keywords:** Industrial production, Prefabricated systems, Standard concrete, Architectural elements

## GİRİŞ

Ekosistem dengesinin bozulmasının temelinde kentleşmeyle beraber artan yapılaşma yatmaktadır. Binalar dünya genelinde yapım süreci itibarıyla en çok enerji tüketen ve çevreye zararları olan birimlerdir. Yoğun hammadde ve enerji tüketimi doğal kaynakların sınırlarını zorlamakta, doğaya salınan zararlı kimyasallar da bu süreci hızlandırmaktadır.

Osman Emin Cenik<sup>1</sup>   
Zülküf Güneli<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Cenik, O. E. & Güneli, Z. (2023). "Endüstriyel Üretim Prefabrike Betonarme Sistemlerin Mimari Yapılarda Kullanım Alanları ve Standart Betonarmeye Göre Avantajları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2941-2950. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.67814>

Arrival: 21 December 2022  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Yüksek lisans Öğrencisi., İstanbul Aydın Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye  
<sup>2</sup> Prof. Dr., Zülküf Güneli, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Yapıların çevre üzerindeki olumsuz etkileri arttıkça iyi mimari tanımı da insanları olumsuz çevre şartlarından koruyan mimariden, çevreyi yapıların insan etkisiyle oluşturduğu olumsuz etkilerden koruyan mimariye evrilmiştir [4].

Endüstriyel üretim bugün hayatımızın içerisinde yer alan önemli üretim tekniklerinden birisidir. Geleneksel yöntemlerden farklı olarak üretim hızı oldukça yüksek olan bir alandır. 19. yüzyılın başlarından beri sanayileşme, imalat sektöründe gelişme için büyük bir alan bulmuştur, ancak inşaatta önemli bir gecikme göstermektedir (Hasol,1967). Hasol bu gecikmenin nedenini şu şekilde açıklamıştır;

- ✓ Çok büyük inşaat yatırımları en iyi şekilde planlanmalı ve çok karmaşık imalatlar mükemmel bir şekilde geliştirilmelidir. Bu, birçok bilimsel disiplinin geniş çaplı katılımını gerektirir.
- ✓ Otomotiv ve benzeri sektörlerde olduğu gibi az sayıdaki üretim sahasıyla uzak mesafede yer alan ihtiyaç alanlarının ihtiyaçlarını karşılayamayışı. İhtiyaçlar yerel duruma göre değişir, bu nedenle üretimin buna göre ayarlanması zorlaştırması.
- ✓ İnşaat sektöründeki üretimin uzun süreli yatırımlar oluşu ve bu nedenle 40-50 yıllık ihtiyacına yönelik üretim ve öngörü gerektirmesi
- ✓ İhtiyaç sahiplerinin farklı gelir gruplarından gelmesi nedeniyle başta yaşam alanı olmak üzere bina alımı söz konusu olduğunda ödeme ve satın alma güçleri büyük farklılıklar göstermektedir. Bu, üretimi bir dereceye kadar çeşitlilikle çok farklı maliyet gruplarına bölmeyi gerektirir.
- ✓ Dar sanat anlayışı ve insanların bireysel tutumlarının sınırları inşaat sektöründe de görülmesi

Endüstriyel yapı sistemleri geleneksel yapı sistemlerinden makineleşme, rasyonelleşme, prefabrikasyon şeklinde üçe ayrılırlar.

1947 yılında Fransa’da “Union Syndicale Nationale de la Prefabrication”ın kuruluşu sırasında prefabrikasyon şöyle tanımlanmıştır.

“Kullanma amacına göre mukavemet, görünüm, ikamete uygunluk, konfor, süre ve asgari bakım yönlerinden normal şartlara yeterli şekilde cevap verebilecek tutarlı bir inşa sistem meydana getirmek üzere, teşkil edici kısımlarının çoğunluğu atölyede modern endüstriyel metotların hassasiyeti ile ve seri halinde imal edilmiş olan yapı çeşidi prefabrikasyon olarak kabul edilir (Hasol, 1967).

Bir inşaat yöntemi olarak prefabrikasyon, en genel tanımıyla bir fabrika ortamında malzemelerden, bileşenlerin toplu olarak üretilmesi ve daha sonra bu üretilen elemanların montaj için fabrika ortamından şantiye sahasına taşınması süreci olarak tanımlanabilir (Doğruöz, 2005).

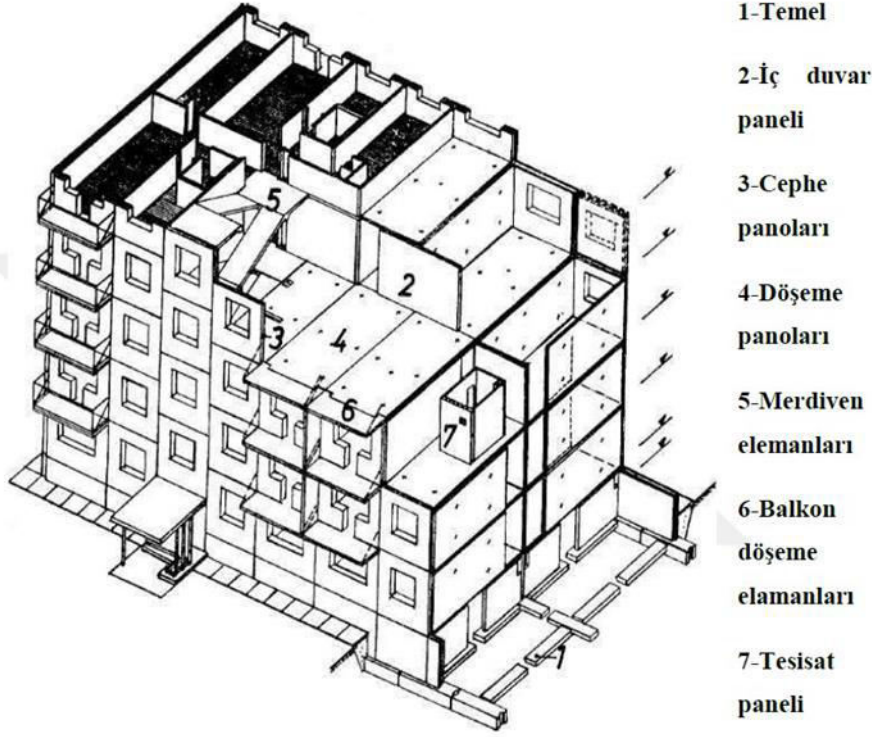
Prefabrike betonarme yapı elemanlarının inşaat projelerinin yapımında kullanılması, projenin toplam maliyetinin düşürülmesi, projenin hızlı bir şekilde bitirilmesi ve inşaa edilmesi gibi birçok avantaj sunar. Ayrıca malzemenin istenen kalite ve dayanıklılığını sağlar, malzeme israfını azaltır, modülerleştirme ve standardizasyon potansiyelini artırır ve şantiyelerde meydana gelebilecek işle ilgili yaralanmaların sayısını önemli ölçüde azaltır.

Mimari yapılarda en çok kullanılan malzeme olarak karşımıza betonarme yapılar çıkmaktadır. Endüstriyelleşmenin başlamasıyla birlikte betonarmenin üretim şekli de farklılaşmış ve sanayi devrimiyle birlikte yeni teknolojiye uyum sağlayarak hazır üretime geçilmiştir. Bugün geleneksel olarak ifade ettiğimiz standart betonarme sistemlerden birçok konuda farklı avantajlar sağlayan prefabrike betonarme sistemler bu makalede ifade edilmeye çalışılmıştır. Malzemenin üretim sürecinden taşıma sürecine kadar ele alındığı çalışmada günümüzün şüphesiz en önemli sorunu olan sürdürülebilirlik kavramı kapsamında da değerlendirilme yapılmış ve karşılaştırılmıştır.

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mimari yapılarda üretim birçok alt başlık içerisinde sınıflandırılır. Betonarmenin yer aldığı kaba inşaat alanında prefabrike üretime dair birçok alandan bahsedilebilir. Prefabrike betonarme parçalar, fabrikada hazırlanan kalıplarda seri üretilip, şantiyeye nakledilir, vinçle montajı yapılır ve özel olarak proje bazlı tasarlanır ve hazırlanır (Kargılı, 2005).

Kargılı (2005), çalışmasında mimari yapı sınıflarını Şekil 1’de gösterildiği gibi ifade etmiştir.



**Şekil 1:** Başlıca mimari yapı elemanlarının sınıfsal gösterimi

**Kaynak:** Kargılı, 2005.

#### 1. Temel

Mimari yapıların temel sistemleri genellikle hazır olarak üretilmemektedir. Endüstriyel üretim bunu sağlamasına rağmen genellikle yapının oturum yeri, bina üzerinde oluşacak ağırlıkların değişmesi ve bu tip elemanların taşınmasında oluşabilecek güçlüklerden dolayı tercih edilmemektedir.

#### 2. İç duvar paneller

İç duvar paneller binanın içerisinde yer alan, taşıyıcı bir rol üstlenmeyen sadece bölücü duvarlardan oluşan bir sistemdir. Prefabrik beton duvarlar, kafes kirişlerle birbirine bağlanan iki prefabrike beton levhadan oluşur. Bu nedenle genellikle çift duvar veya boşluklu duvar olarak da adlandırılırlar. Eleman duvarlarının şantiyede monte edilmesi durumunda, boşluk alan betonla doldurularak pürüzsüz betonarme bir duvar elde edilir. Prefabrike duvar, herhangi bir kat planına ayrı ayrı uyarlanabilir ve bu nedenle herhangi bir inşaat projesi için uygundur. Eleman duvarı bodrum inşaatı, çok katlı bina ve endüstriyel inşaat için kullanılır [15].



**Şekil 1:** İçi boşluklu betonarme bölücü duvar

**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir, 2019.

### 3.Cephe Panelleri

Prefabrik olarak fabrikada üretilen cephe elemanları her türlü binaya monte etmek mümkündür. Elemanlar; isteğinize göre astarlı veya astarsız, çift katlı, yalıtımlı ve dokulu olabilir.



Şekil 3: Prefabrike Üretilen Cephe Elemanları

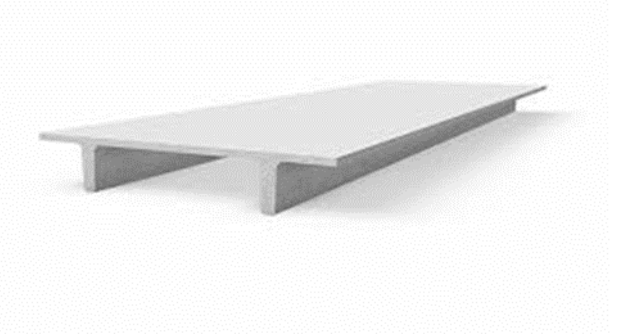
**Kaynak:** <https://www.prefab.org.tr/icerik4030.html?urun-gruplari/cephe-elemanlari&tr>

Daha ince kesitlerle geniş açıklık geçebilme ve yüksek yük kapasitesine sahiptir. Yerinde dökme sistemlere göre düşük öz yüke sahiptir. Yüksek üretim ve uygulama hızı sağlar. Hava koşullarından bağımsız üretim yapılabilir [1].

### 4. Döşeme Panelleri

Döşeme panelleri yapının yatay birleşenlerini ifade eder. Standart betonarmede üretilen döşemenin endüstriyel ortamda hazır bir şekilde üretilmesiyle elde edilir. Şantiye ortamında vinç yardımı ile birleştirme işlemleri yapılır. Dört ayrı gruba ayrılabilir. Bunlar; Çift T döşeme elemanları, boşluklu döşeme, filigran döşeme, asmolen döşeme kirişleri

Çift T döşeme elemanları; döşeme, çatı ve cephe elemanı olarak kullanılabilir. Büyük yatırım maliyetleri gerekmez. Bu nedenle herhangi bir prekast beton üreticisinden temin edilebilir.



Şekil 2: Çift T Döşeme Elemanı

**Kaynak:** <https://www.prefab.org.tr/icerik4030.html?urun-gruplari/cephe-elemanlari&tr>

Boşluklu döşeme; Ölü yükleri azaltmak ve daha büyük açıklıklardan geçmek için döşeme kalınlıklarında boşluklar sağlamak ancak prefabrikasyona uygulanabilir gelişmiş üretim teknikleri sayesinde mümkün olmuştur. Bu üretim teknikleri ile ön gerdirmeye cihazları kullanılarak özel kayışlar üzerinde mekanik olarak seri üretim gerçekleştirilerek 60 cm veya 120 cm genişliğinde ve 10 cm ila 46 cm kalınlığında elemanların üretimine olanak sağlanmaktadır [1].



Şekil 5: Ön Gerdirmeli Boşluklu Döşeme

**Kaynak:** <https://www.prefab.org.tr/icerik4030.html?urun-gruplari/cephe-elemanlari&tr>

Filigran Döşeme; prefabrike beton döşemesi, yerinde bir beton takviyesi ve yapısal olarak gerekli üst donatı ile birlikte bir betonarme döşemenin üretildiği yarı mamul betonarme bir parçadır. Üretime ve tesise özel olarak 2,45 m, 2,48 m, 2,50 m ve 3,00 m arasında değişebilen standart genişliklerde 5 cm kalınlığında beton plaklardır. Prefabrik beton döşeme düzgün bir alt görünümüne sahiptir. Tüm olağan kat planları ve yapısal gereksinimler uygulanabilir. Merdiven açıklıkları, bacalar vb. için girintiler bireysel üretimlerde dikkate alınır [2].

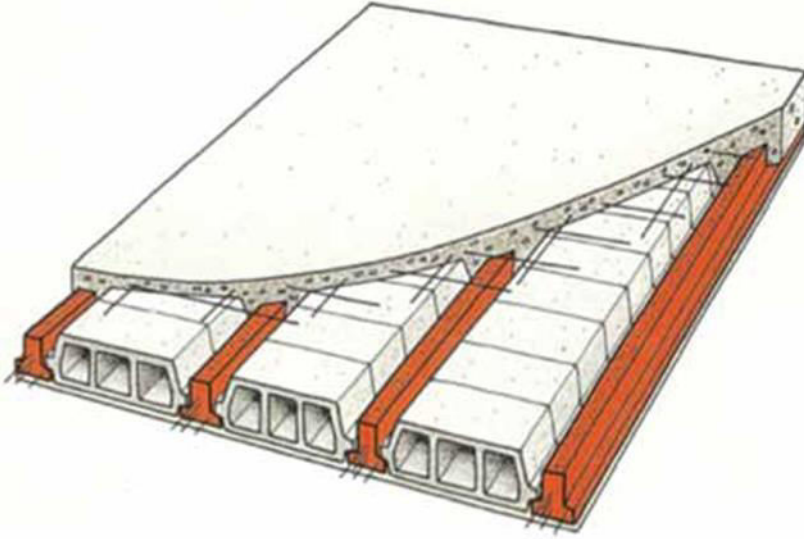


Şekil 6: Filigran döşemenin şantiyeye geldikten sonraki ilk ve son hali

**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir, 2021.



Asmolen Döşeme Kirişleri; Prefabrik döşeme kirişleri asmolen döşeme teşkilinde kullanılan prefabrik elemanlardır. Bu kirişler öngerilmeli olarak üretilirler. Yerinde dökülen betonla tablalı kesit oluşturularak kompozit olarak çalışırlar [1].



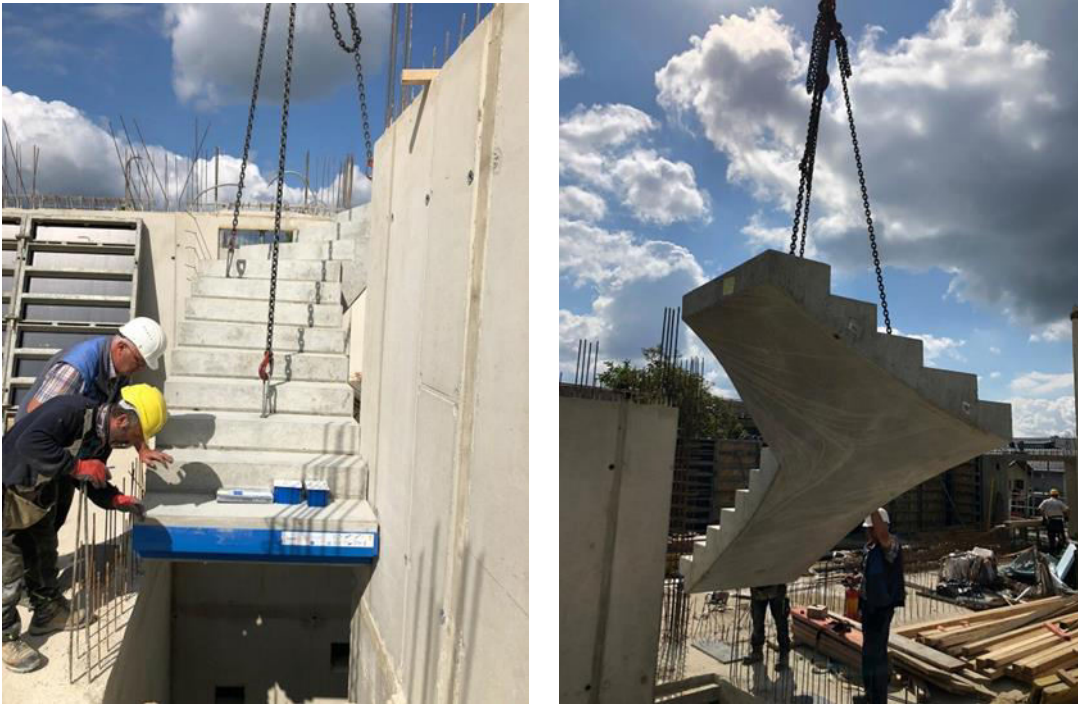
Şekil 7: Prefabrike Asmolen Döşeme Kirişleri

Kaynak: <https://www.prefab.org.tr/icerik4030.html?urun-gruplari/cephe-elemanlari&tr>

#### 5. Merdiven Elemanları

Betonarme merdivenlerin projeye uygun şekilde ihtiyaca yönelik endüstriyel ortamda üretilmesi ile elde edilir. İster içeride ister dışarıda olsun, prekast beton merdivenler çeşitli şekillerde kullanılabilir ve güvenlikle ilgili ve bina fiziği gereksinimlerini de karşılayan bireysel ve ekonomik bir çözüm sağlar.

Prefabrike merdivenler güvenli, esnek ve yüksek yangından korunma ve darbe sesi yalıtımı standartlarını karşılar. Prefabrike merdivenler pürüzsüz beton kalitesinde üretilir. Prefabrik merdivenler, inşaat ilerledikçe kat kat kurulur. Montajdan sonra direkt olarak üzerinde yürünebilir [3].



Şekil 8: Prefabrike üretilmiş merdivenin şantiyede montaj araması

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir, 2021.

Şantiye ortamına getirilen merdiven vinç yardımıyla yerine yerleştirilir. Döşemeden döşemeye oturması sağlanır.

Standart betonarmede üretim süreci zor olan merdivenin bu şekilde şantiye ortamına getirilmesi hem zaman açısından hem kalıplama sürecindeki eleman gücü ve kirlenme açısından iki sistem arasında oldukça büyük bir fark yaratmaktadır.

#### 6.Balkon Döşeme Elemanı

Prekast beton balkonlar modern, sağlam ve maksimum esneklik sunar. Yaratıcılığın neredeyse hiçbir sınırı yoktur. Engelsiz geçişler gibi çeşitli şekiller ve özel istekler hem teknik hem de ekonomik olarak uygulanabilir.

Prekast beton balkonlar, denenmiş ve test edilmiş destek sistemleri kullanılarak ana yapıdan termal olarak kolayca ayrılabilir ve böylece termal köprülerden kaçınılabilir. Beton yüzeyin yüksek kalitesi, yağmur suyu drenajı söz konusu olduğunda büyük avantajlara sahiptir. Yüksek boyutsal doğruluk, panelin üst tarafındaki her noktanın tam olarak planlanan eğime sahip olmasını ve su birikintisi oluşmamasını garanti eder [3].



**Şekil 9:** Hazır Betonarme Balkon Döşemesi

**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir, 2022.

Bu tarz üretim sağlanan balkonlarda tesisat sistemleri de projeye özel üretilip gönderilebilmektedir.

#### 7.Tesisat Paneli

Tesisat elemanı olarak üretilen prefabrike paneller genellikle bodrum katlar için üretilen ışıklık açıklıkları şömine, baca, şaftlar, merdiven çekirdeği gibi alanlardır. Örneğin baca tipik olarak üç tabaka halinde inşa edilir ve mineral elyaftan yalıtkan bir tabaka ile kaplanmış seramik bir iç borudan oluşur. Yalıtılmış boru ise beton bir ara parçaya monte edilir. Bu baca binanın içine kurulur ve böylece bir tuğla bacanın yerini alır. Baca konumu serbestçe seçilebilir.



**Şekil 10:** Prefabrike Üretim Aydınlik Açıklığı

**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir, 2021.

#### Standart Betonarme Sistemler

Betonarme sistemlerde konvansiyonel olarak adlandırılan sistemlerin inşaat yönteminin en büyük özelliği, malzeme üretimi dışındaki tüm üretimin şantiyede yapılması ve emeğin yoğunlaşmasıdır. Teknolojinin gelişmesine rağmen ülkemizde yaygın olarak kullanılan bir yapı sistemidir (Akmandor, 2011).

Beton; agrega, çimento ve suyun belirli oranlarla karıştırılmasıyla elde edilen bir yapı materyalidir. İhtiyaç duyulan yerlerde kimyasal veya mineral katkı maddeleri de karışıma eklenmektedir. Başlangıçta beton plastik bir materyaldir. Sonradan katılaştırılmasıyla mukavemet kazanır [4].

Sistemde kullanılan betonarme, kullanım ömrü boyunca doğal hammadde ve enerji tüketerek, çevreye ve insan sağlığına olumsuz etkisi olan katı atık ve tehlikeli emisyonlar üretmektedir (Coşkun & Esin, 2011). Beton içeriğinde %70 oranında agrega, %20 oranında su, %10 oranında çimento yer almaktadır. İhtiyaç duyulması halinde en çok %5 oranında katkı maddesi eklenebilir [5].

Beton hazırlanmış, şekillendirilebilirlik, yüksek mukavemet, kısa inşaat süresi, dış etkilere karşı dayanıklılık vb. gibi yönleriyle bugün en yaygın kullanılan yapı malzemelerinden birisidir. Bunların arasında dayanıklılık yönüyle beton sürdürülebilirlik açısından önemli bir işlev edinmektedir (Coşkun & Esin, 2011).

Standart beton yüzey uygulaması esnasında tercih edilecek olan betonun karıştırılması, taşınması, yerleştirilmesi ve yüzey işlemi uygulanması aşamalarına önem verilmesi gerekir. Bunların yanı sıra karıştırma araçları özenle temizlenmeli, hazır beton üretiminde tercih edilen betonier makineleri farklı işlerde kullanılmamalıdır. Karıştırma işlemi ile yüzey homojenliğini mümkün kılmalı ve normalden daha uzun sürmelidir. Vibrasyon işlemi yeterince sıkışmayı oluşturacak kadar yavaş ancak derz meydana getirmeyecek kadar hızlı gerçekleştirilmelidir. Vibrasyon 30-40 cm'lik katmanlar halinde uygulanmalıdır. Bunun nedeni beton yüzeyinde hava kabarcıklarının oluşmasını önlemektir [10].

Standart betonarme sistemlerin su tüketim betonlama aşaması ve bakım-kürleme esnaslarında gerçekleşir. Kürlemede, özellikle yaz aylarında, sıcaklık arttıkça su tüketimi artar. Ayrıca, toz emisyonlarını önlemek için bina alanları ara sıra sulanmaktadır.

Katı atıklar standart betonarmede sık rastlanılan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Beton araçlarının çevrede oluşturdukları beton sızıntıları, kalıp ve donatıların bağlanması aşamasında oluşan parçaların oluşturdukları atıklar ve kalıp sökümü esnasında çivi ve kalıp parçalarından oluşan atıklar gibi sıralanabilir.

Yapı alanından bir araya getirilen standart betonarme sistemler araç trafiği açısından da sürdürülebilirliğe zarar vermektedir. Her bir aracın etrafa ve doğaya verdiği tahribat düşünüldüğünde oldukça önem arz eden bir problem olarak atfedilebilir.

Standart betonarme sistemlerde insan gücü ve emeğine vardır. Kalıp, inşaat demiri ve betonun şantiyede birleşmesi, depolandıkları ve hazırlandıkları alanlardaki yaşam alanını bozmakta, doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

## DEĞERLENDİRME VE BULGULAR

Betonarme sistemler genel olarak bakıldığında materyal olarak aynı malzeme olmalarına karşın uygulama şekli olarak birbirlerinden ayrılmaktadır. Standart betonarme sistemlerde betonarmenin ilk gününden şimdiye kadar ki sürecinde büyük bir gelişim göstermeden geleneksel tekniklerle devam edilmektedir. Bu durum şantiye alanında üretim sağlanırken problemlerin devam etmesine neden olur. Kalite ve standartlar gereği iyi ürün çıkarmak hem zaman hem de iş gücü açısından kayba neden olmaktadır. Endüstriyel üretimle meydana gelen prefabrike betonarme, standart üretim betonarmenin bu tarz problemlerine cevap olabilmek amacıyla piyasaya sürülmüştür. Ürünlerden elde edilecek kalitenin standart ve ön görülebilir olması, inşaatın birçok alt başlığında kendine yer bulabilmesi ve uzun vadede sağlamış olduğu ekonomik ve çevresel fayda kendisini göstermektedir.

Her iki betonarmenin şantiyedeki oluşumuna kadar olan süreçten bahsedecek olursak; Prefabrike betonarmeden inşaat demiri şekillendirilir, beton dökülür ve daha sonra tek bir yerde kurumaya bırakılır. Beton kullanıma hazır hale gelir gelmez parçalar halinde şantiyeye sevk edilir ve gerekli birleşimler şantiye sahasında gerçekleştirilir. Bu süreç, betondaki ideal kürleme koşullarını sağlamış olur. Standart betonarme uygulamaları doğrudan sahada iş makineleriyle getirilen betonun önceden projeye uygun hazırlanmış demir donatılı yapılmış ve kalıplanmış haline dökülür, şekillendirilir ve kürlenir.

Prefabrike betonarme ile standart betonarme arasındaki farkı üretimde önemli olan bazı başlıklar ışığında değerlendirecek olursak;

Kalite açısından: Prefabrike beton tek bir fabrikada karıştırıldığı, döküldüğü ve kürlendiği için, süreç boyunca ideal koşullar ve doğru ölçümler korunabilir. Standart betonarmedeki sahadaki dökülecek betonun lojistiği

bunu çok daha zor hale getirmektedir. Döküm yapılan alanın trafik için uygunluğu, iş makinelerinin yolda kaybettiği zamandan dolayı betonun kalitesinde oluşabilecek farklılıklar, uygulama yapılacak günün nemine ve sıcaklığına değişkenliği kalite için bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. İşi çok daha az hassas araçlarla yapmanız gerekiyor. Bu açıdan fabrikada üretim ortaya çıkarılan ürünün daha kaliteli olması sonucunu doğuruyor (Arieff ve Burkhart, 2002).

Yenilikçi üretim açısından: Endüstriyel bir yapı üretim şekli olan beton prefabrikasyon, dünya çapında en yoğun kullanıma sahip prefabrike üretim tekniğidir. Prefabrike yapı elemanları, büyük ölçekli inşaatlardan küçük ölçekli projelere kadar strüktürel, dekoratif ve altyapı elemanları olarak yoğun olarak uygulanmaktadır (Mtech Consult Limited, 2008). Bu nedenle hazır betonarme endüstrisi hem inşaat süresini azaltarak maliyetten tasarruf etmek hem de sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için modern inşaat yöntemlerini ve yenilikleri benimseyerek somut çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır (Koca, 2010).

İş verimliliği açısından: Prefabrike betonarme, yalnızca planlamada değil, uygulamada da emek açısından daha verimlidir. İş bir fabrikada yapıldığından, şantiyede bulunmayan alet ve makineler kullanılarak sonuç emek-zaman açısından en üst düzeye çıkarılır. Şantiyede döküm yapılırken makine ile yapılabilecek işler elle yapılmak zorunda kalınmaktadır. Bu işçilik maliyetlerini artırır ve süreci çok daha pahalı hale getirir. (Tolkamp,2003)

Kürlenme Koşulları açısından: Prefabrike betonarmede kürlenme koşulları bir fabrikada kontrol edilebildiğinden, mukavemeti veya kaliteden ödün vermeden hızlandırılabilir. Standart betonarmede durum böyle değil. Şantiyede betonun kürlenmesini hızlandırmak için yapabileceğiniz bazı şeyler olsa da bu zordur ve genellikle lojistik zorluklara ve masraflara değmez. Ayrıca, hassas değişkenlerin hesaba katılması zor olduğundan, beton kalitesinin düşme riski vardır. Hızlandırılmış sertleşmeye ihtiyacınız olduğunda, güvenli bir şekilde ilerlemenin avantajlı olduğu alan prefabrike üretim betonarmedir.

Tam Mukavemet açısından: Beton zamanla mukavemet kazandığından, kurduktan hemen sonra tam olarak hazır değildir. Ancak Prefabrike betonda bu kürlenme süreci şantiyeye varmadan önce gerçekleşir. Standart betonda durum böyle değil. Kalıp oluşturma, beton dökme, betonun kurummasını beklemek ve kalıp sökmek gibi zaman alıcı işleri yapmanız ve bu da beklemeniz gerektirir. Bu, inşaatı geciktirebilir ve maliyetleri artırabilir. Tamamen kürlenmiş beton plakaların geldikleri anda uygulanmaya hazır olması çok daha fazla zaman ve maliyet tasarrufu sağlar.

Depolama açısından: Prefabrike beton, malzemelerinizi önceden dökmenizi ve gerekene kadar saklamanızı sağlar. Standart betonarme ile görevlerin üst üste binmesi ve verimliliğin artırılması neredeyse imkansızdır. Standart betonarme için gereken büyük miktarda alan ve işçilik nedeniyle, genellikle malzemelerinizin hazır olmasını beklerken inşaatı duraklatmanız gerekir.

Yalıtım açısından: Prefabrike beton fabrikada üretildiğinden, yerinde standart betonarmeye eklenemeyen bazı elementler betona dahil edilebilir. Ek yalıtım en yaygın unsurlardan biridir. Beton döşeme içine ek yalıtım ekleyerek, bir bina inşa ederken hem işçilikten hem de mimari tasarım alanından tasarruf edebilirsiniz. Kullanılan prefabrike beton paneller, minimum asma yalıtım eklenmiş geleneksel betonun yalıtım gücüne sahiptir.

Özel Donatı: Prefabrike beton elemanlara özel yalıtım eklenebildiği gibi, özel yapısal donatı da eklenebilir. Bu, döşemelerin standart betonarmenin basitçe yapamayacağı bir kalınlıktaki yükleri desteklemesine izin verdiği için belirli projeler için kritik öneme sahiptir. Bir binayı yapısal olarak sağlam hale getirmek için gereken malzeme miktarını azaltarak, mevcut kaynakları korurken maliyetten tasarruf edilmesini sağlar.

Ek olarak, özel yüksek dayanımlı beton, hassas karıştırma ve kürlenme koşulları gerektirir. Bu koşullar standart betonun yerinde dökümde kontrol edilemez. Ancak fabrika inşaatı, çevre koşullarının daha iyi kontrol edilmesini sağladığından, inşaatınız için yüksek dayanımlı özel beton kullanabilirsiniz. Bu aynı zamanda başka hiçbir şekilde elde edilemeyen mimari tasarımlar oluşturmanıza da olanak tanır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Endüstriyelleşme sonucu ortaya çıkan yapı alanında da sürdürülebilirliği destekleyen ve aynı zamanda atık oranında büyük bir fark gösteren prefabrike betonarme sistemler standart betonarmenin kullanıldığı alanlarda kendini göstermeye başlamıştır. Sonuç olarak inşaat yöntemini değerlendirirken ve seçerken çeşitli faktörleri göz önünde bulundurmalıdır.

Her iki teknik avantaj ve dezavantajlar sunar ve özellikle prefabrike beton elemanlar oldukça etkili olabilir ve büyük inşaatlar tarafından yaygın olarak kullanılır.

Prefabrike beton elemanların avantajları (kısa montaj süresi, inşaat süresinde azalma, kapama ve sıyırma gerektirmez, inşaat alanında donatı, montajına gerek yoktur, yüzey ve uygulama kaliteleri daha iyi korunabilir) birçok açıdan cazip gelse de dezavantaj (ulaşım, kısa vadede maliyet, planlama aşamasında karar verme, inşaat alanında depolama) gibi faktörünü de göz önünde bulundurulmalıdır.

Endüstriyellemenin bize verdiği avantajlar bizim ekolojik açıdan, mali açıdan, tasarım açısından ve iş gücü açısından hızlı bir ilerleme atabildiğimiz oluşan bir noktaya getirmiştir. Ülkemiz ve dünyamız bu kadar atık, iklim, ekonomik ve çevre sorunları yaşarken endüstriyelleme bize inşaat sektörü için daha az atıkla ekolojik bir avantaj sağlıyor.

İster yerinde dökme ister prefabrik beton döküyor olunsun, başarımın anahtarı, tekliften teslimata kadar tüm iş akışını düzene koymaktır. Doğru teknoloji ve ileriye dönük planlama çok fazla zaman ve para kazandırabilir.

## KAYNAKÇA

HASOL, D., (1967). “Yapının Endüstrileşmesi” Mimarlık Dergisi, Sayı 40.

DOĞRUÖZ, İ., (2005). “Prefabrike endüstri yapılarının tasarımı, onarımı güçlendirilmesi ve maliyet karşılaştırılması”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

KARGILI, F., (2005). “Prefabrike betonarme panolu yapıların teşkili tasarımı ve maliyet analizi”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Koca, S. (2010). Prefabrike beton endüstrisinde atık yönetimi ve geri dönüşüm olanakları (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

POLAT, G., DAMCI, A., (2007). “Türk inşaat sektöründe prefabrik betonarme yapı elemanlarının kullanımını etkileyen faktörler”. İnşaat Yönetimi Kongresi, 2007

Arieff, A. ve Burkhart, B. (2002). Prefab. ISBN 10: 1586851322 / ISBN 13: 9781586851323, Published by Gibbs Smith.

Mtech Consult Limited. (2008). Waste reduction potential of precast concrete manufactured offsite (was 003-003: offsite construction case study). Waste & Resources Action Programme. Banbury: Oxon.

<https://www.prefab.org.tr/icerik4030.html?urun-gruplari/cephe-elemanlari&tr>

<https://fdu.de/produkt/elementwaende/>

<https://www.fdb->

[fertigteilbau.de/fileadmin/user\\_upload/broschueren/2\\_2427\\_Wohnungsbaubroschuere\\_mit\\_Links.pdf](https://www.fdb-fertigteilbau.de/fileadmin/user_upload/broschueren/2_2427_Wohnungsbaubroschuere_mit_Links.pdf)

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.2 , Sayı 2, 57-73.

Hamzakadı, A. (2019). Çevre Kaynaklarının Korunmasında Yapı Bilgi Modellemesi Teknolojisi ile Yeşil Bina Oluşumunun Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü.

Karagüler, M. E. (2014). Mimari Beton Uygulamaları, THBB Hazır Beton Dergisi, 73-83.



## Türkiye ve İran Cami Mimarisinde Çağdaş Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme\*

*An Evaluation on Contemporary Approaches in Mosque Architecture in Turkey and Iran*

### ÖZET

Müslümanların ana ibadet mekânı olan cami, zaman içinde ihtiyaçlar doğrultusunda biçimlenip şartlar ve imkanlar çerçevesinde değişim göstererek günün teknolojisine göre evrilmiştir. Ancak 17.yy'dan sonra bu yaklaşım devam etmemiştir. Böylece olanakların gelişmesine rağmen 17.yy. cami tarzı, günümüzdeki hâkim cami imgesini teşkil etmektedir. Bu imgeden uzaklaşmamaya çalışan birçok caminin yanında zamanın imkanlarını kullanmaya çalışıp zaman içinde olmazsa olmaz hale gelen elemanları yorumlayarak kullanan hatta hiç kullanmayan camiler de bulunmaktadır. 17.yy. cami imgesinden sıyrılıp aynı zamanda cami imajını vermeye çalışan camiler dünyanın birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır.

Yeni yaklaşımla ortaya çıkan cami tasarımlarına bir yandan toplum belleğinde yer almış geleneksel cami mimarisi diğer yandan yeni yaklaşımla yapılan mevcut örneklerin incelenmesi altyapı oluşturmaktadır. Bu çalışma, geleneksel cami mimarisinde önem taşıyan bileşenlerin çağdaş camilerde kullanımının niteliğini inceleyerek bu alt yapının zenginleştirilmesini amaçlamaktadır.

Çalışmada İslam dininin iki farklı okunuşuna sahip olup 17.yy. cami mimarisinde önemli etkisi olan Türkiye ve İran ülkelerinden İstanbul Sultan Ahmet Cami ve İsfahan Mescid-i İmam esas alınmıştır. Bu iki ülkede cami mimarisinde günün şartlarına uygun form arayışında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, caminin dış görünümündeki elemanlar ve özellikler, camide bulunan mekanlar, camide bulunan elemanlar ve donatılar başlıkları altında, öncelikle ülkenin geleneksel cami örneği ile kıyaslanıp daha sonra iki ülkeden sunulan örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bir caminin bütün elemanlarında aynı yaklaşım karşımıza çıkmamakla beraber, çağdaş cami bileşenlerinde gelenekselin tekrarlanması, gelenekselin yorumlanarak tekrarlanması, gelenekselin tamamen ortadan kalkması ve geleneksele yeni bir şey eklenmesi olarak farklı yaklaşımlara karşılaşılmıştır. Ayrıca iki ülkenin gerek geleneksel gerekse çağdaş cami örneklerinde iklimsel, kültürel ve mezhepsel farklılıkların cami mimarisine yansımaları gözlenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Çağdaş Cami, Türkiye'de Cami, İran'da Cami, Sünni Cami, Şia Cami

### ABSTRACT

The mosque, which is the main place of worship of Muslims, is evolved according to the technology of the day in an architectural sense and formed in line with the needs and changes within the framework of the conditions and opportunities. However, after the 17<sup>th</sup> century, this approach did not continue. Today, despite the development of the possibilities, the 17<sup>th</sup> century's mosque style constitutes the image of the prevailing mosques. Beside a large number of mosques trying to stick to this image, there are also mosques that try to use today's possibilities and interpret or even remove the elements that have become indispensable over time. Nowadays in many parts of the world, we can find several mosques that try to give up the image of 17<sup>th</sup> century mosques yet trying to specify the building is a mosque.

This study is based on the Sultan Ahmet Mosque in Istanbul, Turkey and Imam Mosque in Isfahan, Iran as examples that had effective role in the mosque architecture of 17<sup>th</sup> century. In these two countries, the new approaches that emerged in the search for a suitable form for the contemporary mosque architecture, *the elements, and features of the exterior of the mosque, the elements and items in the mosque and the places in the mosque* were comparatively investigated through provided examples. The reflection of climatic, cultural, and sectarian differences of the two countries, in both traditional and contemporary examples, on the mosque architecture was observed.

**Keywords:** Contemporary Mosque, Turkey's Mosques, Iran's Mosques, Sunni Mosques, Shia Mosques

## GİRİŞ

İbadet mekanları bütün uygarlıklarda en önemli yapıların arasında yer almıştır. İslam dininin temel ibadet mekânı Arapçada *mescid* denilen mekandır. İslam dininin kutsal kitabı Kuran'da her ne kadar cami mimarisine doğrudan bir tanımlama yapılsa da bütün dinlerde olduğu gibi kutsal bir alan yaratmak ve dini ritüellerin uygulanmasına karşılık vermek esas alınarak belli özelliklere sahip olan bir ibadet mekânı ortaya çıkmıştır (Hamzenejad ve Arabi, 2014).

İslam dininin büyük bir coğrafyaya yayılması neticesinde camiler İslam tarihi boyunca kültürel ve iklimsel etkenler, kullanılan malzeme ve günün teknolojisine göre farklı uygulamalarla farklı biçimlerde oluşmuştur. Böylece İslam dini ortaya çıkıp yayılmaya başladığından bu yana cami yapısı zaman içinde değişime direnmemiştir. Aksine karşılaştığı birçok kültürün mimari üslup özelliklerini benimseyerek çağının en ileri teknolojisini temsil eden yapı türü olmuştur (Güzer, 2009). Ancak bu yaklaşım 17.yy. a kadar devam etmiştir

\* Bu makale ilk yazarın BAP projesi kapsamında gerçekleşen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

<sup>1</sup> Öğr. Gör., Karabük Üniversitesi, Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, Karabük, Türkiye

<sup>2</sup> Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük, Türkiye

Daniz Sheibaniaghdam <sup>1</sup>   
Ayşen Esra Bölükbaşı  
Ertürk <sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Sheibaniaghdam, D. & Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2023). "Türkiye ve İran Cami Mimarisinde Çağdaş Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2951-2967. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68080>

Arrival: 31 December 2022  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

(Necipoğlu, 1993). Böylece 20yy.'a gelindiğinde, özellikle 1950'den bu yana (Holod vd., 1997) cami mimarisinde iki yaklaşım ile karşılaşmaktadır. Birinci yaklaşım 17.yy. stilini tekrarlamaya devam eden camiler, ikinci yaklaşım ise yeni form arayışında geleneksel yaklaşımdan uzaklaşmaya çalışan camilerdir.

Bu iki yaklaşımı irdelemek günümüzde birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmalarda bir yandan 17.yy. stiline öykünerek günün koşulları ve imkanlarını yapı tekniği ve malzeme açısından değerlendirmeyip neticede eklektik ve "kitch" eserlerin ortaya konulması (Güzer, 2009) sorgulanmaktadır. Diğer yandan ise kubbe ve minare gibi elemanların zaman içinde toplum belleğinde cami simgesi olarak kabul edilmesine ve Endonezya'dan Amerika'ya kadar birçok camide bulunmasına dikkat çekilerek, bu simgeler olmadan müslümanların ibadet mekanını diğerlerinden nasıl ayırt edileceği sorusu öne sürülmektedir (Khan, 2008).

Günümüzde teknoloji ve malzemenin gelişmesi daha özgür formların yaratılmasına imkân sağlamaktadır. Ayrıca teknolojinin hızla gelişmesi, insanoğlu (kullanıcının) hayatını ve ihtiyaçlarını güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bu durum çağdaş cami mimarisinde, günün şartları ve imkanları çerçevesinde, yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını neden olmaktadır. Bu camilerin gelenekselden uzaklaşma çabası, cami mimarisinde yeni form arayışında olmanın bir göstergesidir. Bu kaçınılmaz arayışın alt yapısını oluşturmak için geleneksel cami mimarisini tanıma gereğinin yanında mevcut yeni yaklaşımlara sahip olan tasarımların incelenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada cami mimarisinde yeni yaklaşımlar ele alınmış ve bu camilerin geleneksel camilerden nasıl uzaklaşmaya çalışıldığı incelenmiştir.

Sözü geçen konu sadece Türkiye'de değil müslümanların bulunduğu başka ülkelerde de geçerlidir. Bu nedenle bu çalışmada nüfus çoğunluğu müslümanlardan oluşan iki ülke; Türkiye ve İran seçilmiştir. İki ülkeyi beraber ele almak, bir yandan örneklerde çeşitliliğin artmasını sağlarken diğer yandan iki farklı kültür ve daha da önemlisi aynı dinin iki farklı okunuşuna sahip olan bu iki ülkede, cami mimarisindeki yeni yaklaşımları kıyaslamak fırsatı sunmuştur.

Bu çalışmada İran'da ve Türkiye'de yeni yaklaşıma sahip olan camilerin mimari bileşenlerini her ülkenin geleneksel cami örneğine göre irdelemek ve daha sonra iki ülkenin gelenekselden nasıl ayrıldığını örnekler üzerinden sunup kıyaslamak amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşmak için incelenen geleneksel camiler ve mimari bileşenleri ile ilgili bilgiler öncelikle literatür incelemesi ve kütüphane araştırmaları yapılarak elde edilmiştir. Çağdaş cami örneklerinde bilgiler çalışma sahasında, daha önceden hazırlanmış olan özgün katalog çerçevesinde toplanmıştır. Cami bileşenleri, dış görünümdeki elemanlar, mekanlar ve plana yansıyan işlevler, caminin içinde bulunan elemanlar olarak üç kategoride ele alınmaktadır. Bu camilerin incelenmesi ve yorumlamasında ayrıca "ikincil kaynaklar yani ortadaki malzeme üzerine, diğer kişilerin yorumlarından" (Archer, 1999) da faydalanılmıştır.

## TÜRKİYE VE İRAN ÇAĞDAŞ CAMİLERİN GELENEKSEL ÖRNEĞE GÖRE İNCELENMESİ

Türkiye ve İran cami mimari gelişim sürecinde ortaya çıkan çeşitli cami tipleri, "geleneksel cami" teriminin ne kadar geniş bir alanı kapsadığını göstermektedir. Böylece ilk önce çağdaş caminin hangi geleneksel cami tipine göre değişim gösterdiğini tanımlamak gereği duyulmaktadır. Bu çalışmada cami mimarisinde geleneksel yaklaşımdan uzaklaşmaya çalışan günümüzdeki camiler incelenirken, Türkiye ve İran'dan birer örnek seçilmiş olup geleneksel cami mimarisi ele alınırken bu iki örnek çalışmaya esas teşkil etmektedir. Dolayısı ile bu çalışmada geleneksel cami özellikleri incelenirken bu iki caminin özellikleri kastedilmektedir. İki ülke beraber ele alındığından, seçilen örneklerin kronolojik yakınlığı önem taşımaktadır. Böylece aynı döneme ait cami olarak Türkiye'den Sultan Ahmet Cami (1617) ve İran'dan Mescid -i İmam (1629) esas alınmıştır.

İstanbul'da tarihi yarımada'da I. Sultan Ahmet tarafından Sedefkar Mehmet Ağa'ya yaptırılan Sultan Ahmet Cami 1609-1617 yılları arasında inşa edilmiştir. Sultan Ahmet Meydanı'nda bulunan cami gerek mimari özellikleri gerekse çini süslemeleri ile Osmanlı mimarisinin önemli eserlerinden ve hatta bu ölçekte ve klasik Osmanlı cami geleneğinde yapılan son örneklerdendir. Mescid-i İmam<sup>3</sup> ise Safevi döneminde başkent olan İsfahan şehrinin Nakş-i Cihan Meydanı'nda bulunmaktadır. Cami'nin yapılması 1611-1629 yılları arasında gerçekleşmiştir. Mimar Ali Akbar İsfahani camiyi birinci Şah Abbas 'ın emri üzerine yapmıştır. Caminin mimari özellikleri ve *kaşi* (çini) süslemeleri bu yapının "İsfahani Stilinin" önemli örneklerinden biri olmasını sağlamıştır.

Safevi döneminde Şiilik İran'da resmi mezhep ilan edilmiştir. Böylece bu dönemden sonra ortaya çıkan yaklaşımlar daha önceki camilerde karşımıza çıkmamaktadır. Dolayısı ile İran'da çağdaş camiler, geleneksel cami örneğine göre irdelenirken bu konunun vurgulanması gerekmektedir. Dikkate alınması gereken diğer husus seçilmiş olan iki caminin sahip oldukları geleneğin son örneği olmalarıdır. Sultan Ahmet Cami, klasik Osmanlı geleneğinin son örneklerinden birisini teşkil ederken Mescid-i İmam, İsfahani Stilinin son

<sup>3</sup> Cami daha önceden Mescidi Şah ismini taşıyaktaydı ancak 1979 İslam devriminden sonra Mescid-i İmam ismini almıştır.

yapılarından sayılır. Dolayısı ile ilerleyen zamanlarda ortaya çıkan camiler bu yapılara öykünerek inşa edilmeye devam etmiştir. Sonuç olarak İran'da İsfahan Tarzı ve Türkiye'de Osmanlı Klasik dönem mimarisinden sonra bu üslupların üzerine gelişme söz konusu değildir. Bu ülkelerin mimarisi bundan sonra özellikle cephe anlayışı açısından batı mimarisinde gelişen akımlara ve dünyada kabul gören çağdaş mimari akımlara öykünerek devam etmiştir.

Gelenekselden günümüze değişim gösteren camilerin incelenmesinde dikkate alınması gereken konu, çağdaş cami örneklerinde elemanların hepsinin aynı yaklaşımla değişime uğramamasıdır. Camide bir eleman yorumlanarak değişime uğrarken, aynı camide başka bir elemanın tamamen ortadan kaldırılması ile karşılaşılabilir. Bu nedenle bu çalışmada incelemenin camilerde bulunan elemanlar üzerinden yapılması gereği duyulmuştur.

Çalışmanın akış şemasında (Şekil 1) gösterildiği gibi, ilk önce her ülkenin çağdaş camileri dış görünümde olan elemanlar, camide bulunan mekanlar ve camide bulunan elemanlar açısından o ülkenin geleneksel cami olarak belirlediğimiz örneği ile karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise iki ülkenin çağdaş camileri karşılaştırılmıştır.



**Şekil 1:** Akış Şeması

**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir.

Türkiye çağdaş cami örneklerinden, Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTTİM Cami, Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami , Bedirye Tiryaki Cami, Alacaatlı Uluyol Cami, Doğramacı Cami, TEK Cami ve İran çağdaş cami örneklerinden Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, İmam Rıza Din- Kültür Merkezi, Alcevad Cami, Jondishapur Üniversitesi Cami, Algedir Cami, Alireza Dibaji Cami, Muhammed Resulallah Cami, Karkhane-i Simane Buşehr Cami, bu çalışmada incelenen örneklerdir.

## CAMİNİN DIŞ GÖRÜNÜMÜNDE BULUNAN ELEMANLAR VE ÖZELLİKLER

Geleneksel bir cami incelenirken, onu bulunduğu kent bağlamında ele almak gerekmektedir. Özellikle orta çağ döneminde cami kentin en önemli dini merkezi ve aynı zamanda siyasi ve sosyal merkezi olduğundan dolayı bu konu büyük önem taşımaktadır (Hassan, 1972).

Bu kadar önemli bir statüye sahip olan bir yapının belirgin olabilmesi, onu diğer yapılardan farklı kılan ve yapının cami olmasını vurgulayan elemanlara sahip olmasına yol açmıştır. Kubbe ve minare gibi elemanların çıkış noktası işlev olsa da zaman içinde cami imgesinde vazgeçilemez unsurlar haline gelmiştir. Dolayısı ile caminin dış görünümünde bulunan elemanlar incelenirken, kubbe ve minare elemanları önem taşımaktadır. Bu elemanların niteliği daha önce sözü geçen ve geleneksel olarak tanımladığımız iki camide farklı olsa da her iki camide de karşımıza çıkmaktadır. Ancak caminin dış görünümünde bu elemanların yanında giriş vurgusu, iç-dış görsel ilişkisi, binanın yönü-yapının aksı ve caminin çevresinde bulunan sınır mesafesi gibi özellikler bazı farklılıklar taşımaktadır.

### Örtü Sistemi

Osmanlı döneminde, Ayasofya ile rekabet etkisinde gelişen Mimar Sinan eserleri (Necipoğlu, 1993), Türkiye cami mimarisinde bir dönüm noktası olmuştur. Kuban'ın (1987) açıkladığına göre Sinan cami yapısında yaygın olan dikdörtgen plan şemasına müdahale etmeden strüktürü çözerek kubbeli baldeken formunu kullanıp mekânı sadece kubbe ile örtmeyi başarmıştır. Merkezi kubbe yanında düz çatı ihtiyacını ortadan kaldırıp bütün mekânı tek bir kubbe ve yanında yarım kubbeler vasıtası ile örtterek merkez odaklı bir cami yapısı elde etmiştir. Mimar Sinan ekolünün devamında ortaya çıkan Sultan Ahmet Camide de bu özellikler



karşımıza çıkmaktadır. Caminin örtüsü tek cidarlı basık kubbe ve dört yarım kubbeden oluşmaktadır ve kubbeye geçiş büyük pandantifler ile sağlanmıştır.

Sultan Ahmet camisinde olduğu gibi, Mescid-i İmam'da da kubbe karşımıza çıkmaktadır (Şekil 1). Burada da kubbe merkezi bir mekân yaratmak ve aynı zamanda vahdet (birlik) kavramını vurgulamakta kullanılmıştır (Bemanian ve Silvayeh, 2013). Yalnız Mescid-i İmam'da kubbeyi incelerken unutulmaması gereken konu bu caminin dört eyvanlı cami tipinde olmasıdır. Böylece Sultan Ahmet Camiinde olduğu gibi, bütün mekân tek bir kubbe altında yer almamaktadır ve ana kubbe sadece mihrabın önündeki mekânı örtmektedir.

Mescid-i İmam'ın sivri kubbesi çift cidardan oluşmaktadır. İki cidar kullanımı kubbenin dış görünümdeki vurgusunu sağlarken iç mekânda kubbe altının insan ölçeğine yakın olmasına imkân verir (Pirnia, 2004). Ayrıca bu yaklaşım yapının akustiğinin kontrolünü kolaylaştırarak ana kubbenin altındaki sesin, iki yan tarafında bulunan mekanlara iletilmesini sağlar (Ashkan ve Ahmad, 2009). Kubbeye geçiş elemanı olarak, Sasani mimarisinde yaygın olan tonoz bingi kullanılmıştır.



Şekil 2: Sultan Ahmet Cami, Mescid-i İmam Kubbesi

Kaynak: <https://www.wondermondo.com> erişim tarihi: 03.05.2019, <https://www.arel.ir> , erişim tarihi: 03.05.2019

Çağdaş camiler ele alındığında (Şekil 2) her iki ülkede kubbe kullanımı karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yaklaşım geleneksel örneklerde olduğu gibi teknik açıdan değil, kubbe imgesinin ön plana alındığı örneklerde kendini gösterir. Böylece kullanılan kubbelerin hiçbirisi geleneksel örneğin birebir aynısı değildir ve sadece kubbe kullanımı açısından geleneksel yaklaşım tekrar edilmiştir. Bunun yanında her iki ülkede kubbeyi yorumlamaya çalışan örnekler bulunmaktadır. Bu camilerde kubbenin doğrudan kullanımı karşımıza çıkmamaktadır. Ancak göğe yükselme çabası farklı formlar yaratılarak denenmiştir. Denenen formlar aynı niteliğe sahip olmayıp örneklerin bir kısmında yarım küreyi yorumlamaya çalışılırken bir kısmında piramit ya da zigurat formu gibi farklı geometriler kullanıp göğe yükselerek geleneksel imgeden uzaklaşmaya çalışılmıştır. Kubbe kullanımı ve göğe yükselme yaklaşımını tamamen ortadan kaldıran örnekler her iki ülkede de karşımıza çıkmaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri	Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklennesi			
Caminin Dış Görünümünde Bulunan Elemanlar ve Özellikler	Çatı Örtüsü	Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Bedriye Tiryaki Cami, Alacaath Uluyl Cami, Doğramacızade Cami, TEK Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Tahrir Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Jondishapur Üniversitesi Cami, Alireza Dibaji Cami, Muhammed Resulallah Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTİM Cami, Sancaklar Cami, Mogan Cami	Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Kodus Cami, Nezam Mafı Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Alcevad Cami, Algedir Cami, Karkhane-i Simane Buşehr Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTİM Cami	Hz. İbrahim Cami, Kodus Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Algedir Cami, Karkhane-i Simane Buşehr Cami
							

Şekil 3: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Çatı Örtü Sistemi

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

## Minare

Minare, caminin dış görünümünde bulunan önemli elemanlar arasında yer almaktadır. Ancak İslam'ın ilk döneminde yapılmış olan camiler incelendiğinde minarenin yer almadığı görülmektedir. Başka bir deyişle minare daha sonraki dönemlerde cami mimarisinde benimsenmiştir. Minarenin cami mimarisinde kullanılması, Emevi döneminde, kilise çan kulesinden etkilenecek şekilde başladığı öne sürülmekle birlikte (Bloom, 1991), Abbasi döneminde yaygın kullanıma kavuşmuştur (Bloom, 2002).

Sultan Ahmet Cami altı minarye sahiptir. Üç şerefesi olan dört minare, haremde çevresinde yer almaktadır. Diğer iki minare ise iki şerefelidir ve avlunun giriş cephesinin iki tarafında bulunmaktadır. Minarelerin planda simetrik olarak yer alması, sağladığı estetik görünüşünün yanında cami yapısının daha dayanıklı olmasına sebebiyet vermektedir (Doğangün vd., 2006). Minare bileşenlerini, diğer Osmanlı minarelerinde olduğu gibi,

temel, kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve alem teşkil etmektedir. Minareler taştan yapılmıştır ve şerefelerin altında taş oyma süslemeler bulunmaktadır (Şekil 4).

İstafahan Mescid-i İmam'da ise, dört minare bulunmaktadır. İki avlunun giriş eyvanının yanında diğer ikisi ise caminin hareme giren eyvanının yanında yer almaktadır. Temel, gövde, şerefe ve üzerinde pergola, petek, kubbe ve alem minarenin bileşenlerini teşkil etmektedir. Minarenin dördü de tek şerefelidir ve altında mukarnas işlemleri bulunmaktadır (Şekil 4). Minareler tuğladan inşa edilip çini ile kaplanmıştır. Dikkate alınması gereken konu, minare yüksekliklerinin cami kubbesini geçmemesidir. Şia inancında Hz. Ali'nin yaklaşımı<sup>4</sup> esas alınarak minare kubbeden daha alçak yapılmaktadır. Ayrıca Şiaların egemen olduğu ve Abbasilere karşı olan Fatimiler döneminde minare yapılmamaktadır. (Hillenbrand, 1999) Mescid-i İmam'ın yer aldığı Negş-i Cihan Meydanı'nın diğer kenarında bulunan Şeyh Lütfullah Camiinde de minare inşa edilmemiştir.



Şekil 4: Sultan Ahmet Cami Ve Mescid-i İmam Minaresi

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile minare işlevini kaybetmiştir. Ancak zaman içinde toplumdaki cami imgesinde yer almasından dolayı cami yapısında bulunmaktadır. Çağdaş camiler ele alındığında (Şekil 5) iki ülkede minareye karşı farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de çağdaş camilerde minare yorumlanarak camide kullanılmaya devam etmekte olup tamamen ortadan kalkması, incelenen örneklerde söz konusu değildir. İran'daki çağdaş camilerde ise minarenin yorumlanarak kullanıldığı camilerin yanında minaresi olmayan camiler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Minare elemanı, bu iki ülkede mezhepsel nedenlerden dolayı aynı öneme sahip değildir.

Değerlendirme Ölçütleri	Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi	
Caminin Dış Görünümünde Bulunan Elemanlar ve Özellikler	Şakirin Cami, TEK Cami	Kıralı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTTİM Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat, Fakültesi Cami, Mogan Cami, Bedriye Tiryaki Cami, Alacaathı Uluöl Cami, Doğramacızade Cami	Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Hz. İbrahim Cami, Kodus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, Alireza Dibaji Cami, Muhammed, Resulallah Cami	TBMM Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Lale Park Namazgah, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Alcevad Cami, Jondishapur Üniversitesi Cami, Algedir Cami, Karikhane-i Simane, Busehr Cami
Minare					

Şekil 5: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Minare

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

## Giriş Vurgusu

Caminin dış cephesinde bulunan en önemli eleman giriştir. Giriş, camiye şehre bağlayan aynı zamanda onu şehir bağlamından ayıran eleman olarak önem taşımaktadır (Zakeri vd., 2019). Bu çalışmada incelenen geleneksel camilerde, ana ibadet mekanına giriş avlu vasıtası ile gerçekleşmektedir. Böylece ilk sokaktan

<sup>4</sup> Ezan okunan yüksekliğin, çevredeki evlerin haremine baktığından dolayı yıkılmasına emr edilmiştir (Bloom, 2002).

avluya sonra avludan kapalı ibadet mekanına geçilir. Dış cephede bulunan avlu girişi davetkar olabilmesi için vurgulanmaktadır.

Sultan Ahmet Cami’de birden fazla giriş bulunmaktadır. Bu girişlerin en büyüğü ve daha çok süslemeye sahip olanı kuzey cephededir. Ana giriş mihraptan geçen kible aksının üzerinde simetrik bir şekilde yer almıştır. Bu konumlanma onun cephedeki en önemli eleman olmasına dikkat çekmektedir. Bu giriş dışarı çıkan bir prizma olarak cephede vurgulanmakta olup caminin hareketli formuna karşın cephe iki boyutlu bir düzende uygulanmıştır (Gebhard, 1963). Ana giriş ayrıca üzerinde bulunan taş oyma mukarnas süslemeleri ile caminin daha yalın olan diğer girişlerinden farklıdır (Şekil 6).

Mescid-i İmam’ın ana girişi bir eyvandan oluşmaktadır. Cami, bulunduğu Nakş-i Cihan meydanının kenarına uyumlu bir şekilde yerleşmiştir. Giriş eyvanının aksı mihrabın bulunduğu aks üzerinde değildir. Caminin giriş cephesi, önünde bulunan açık alan ve cephenin ikinci katında yer alan eyvanlardan dolayı, iki boyutlu düz bir cepheden uzaklaşıp davetkar ve üç boyutlu bir forma sahiptir. Eyvan taş ve çini kaplıdır. Eyvanda yer alan mukarnas süslemeleri de çini ile kaplanmıştır (Şekil 6)



Şekil 6: Sultan Ahmet Cami, Mescid-i İmam Giriş Vurgusu

Kaynak: <http://www.arkiv.com>, erişim tarihi: 04.05.2019, Yazar tarafından üretilmiştir.

Türkiye’de incelenen çağdaş örneklerde (Şekil 7) giriş, geleneksel örnekte olduğundan daha sade ve mütevazı uygulanmaktadır. Bazı camilerde giriş elemanın üzerinde en fazla bir kitabe bulunmaktadır. İran’da incelenen çağdaş camilerde (Şekil 7) ise, geleneksel örnekte bulunan yaklaşımı tekrarlayan camilere rastlanmıştır. Camilerin bir kısmında eyvan formu yorumlanarak kullanılmaktadır. Bunun yanında, girişi diğer yapılardan daha vurgulu olmayan camiler de karşımıza çıkmaktadır. İran’ın geleneksel mimarisinde eyvan kullanımı birçok yapı çeşidinde karşımıza çıkmakta ve dini imgesinin yanında kültürel ve iklimsel açıdan anlam taşımaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri	Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi
Caminin Dış Görünümünde Bulunan Elemanlar ve Özellikler	Şakirin Cami	Bedirye Tiryaki Cami, Doğramacı zade Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTTİM Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami, Alacaath Uluyol Cami, Doğramacızade Cami, TEK Cami	Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Alcevad Cami, Algedir Cami, Buşehr Cami
Giriş Vurgusu	Hız İbrahim Cami, Alireza Dibaji Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Jondishapur Üniversitesi Cami, Resulallah Cami		Kınalı Ada Cami, BUTTİM Cami

Şekil 7: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Giriş Vurgusu

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

## CAMİDE BULUNAN MEKANLAR

### Harem<sup>5</sup>e Giriş Aşamaları

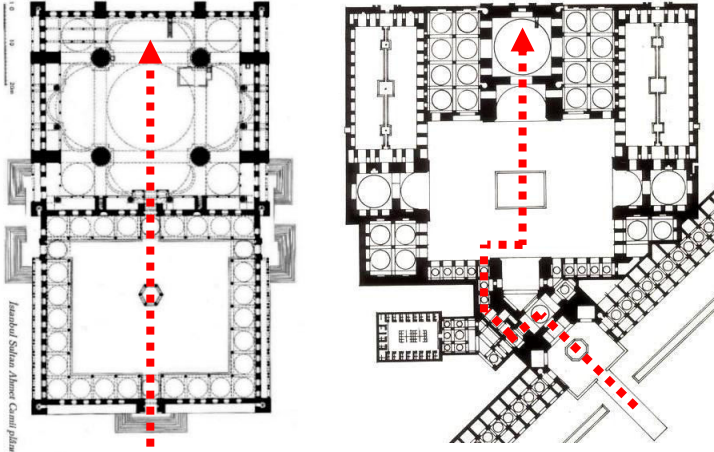
İslam kozmolojisinde vahdete giden bir yolculuk söz konusudur (Nasr, 1978). Bu yolculuk esnasında insan kendi hicabından kurtulup Allaha ulaşmaktadır. Caminin ana ibadet mekanına olan giriş aşamaları özellikle İran camilerinde bu kavramın mimari yansımasıdır (Mohammadian Mansur, 2007). Cami bir yandan şehrin

<sup>5</sup> Harem (حرم) ve harim (حريم) farklı terimlerdir. Harim, caminin dış mekanında bulunan saygılı alan dır harem ise caminin çekirdeğini oluşturan ana ibadet mekanıdır. İbadet için gelen kişi harimden (حريم) geçerek mahram (محرم) olur ve sonra hareme (حرم) girer.

kamu alanının merkezinde yer alarak (Madanipour, 2003) diğer yandan da ibadet için toplanan insanların maneviyata odaklanmasını sağlayabilen bir mekan olmalıdır. Böylece ibadet mekanına geçiş, camiye giriş itibarıyla mekansal bir hazırlanma ile gerçekleşmektedir. Camiye giriş yönü, sözü geçen iki geleneksel camide farklıdır. Sultan Ahmet Cami’de ana giriş ve mihrap aynı aks üzerinde iken Mescid-i İmam’da camiye kible yönünde girmek saygıdan uzak sayılıp engellenmektedir.

Sultan Ahmet Cami’de ilk olarak bir dış avlu karşımıza çıkmaktadır (Şekil 8). Cami, bu avluda bir üst kotta inşa edilmiştir. Böylece taç kapıdan önce basamaklar bulunmaktadır. Camiye birden fazla giriş mevcuttur ancak bu çalışmada ana giriş esas alınmıştır. Daha önce bahsedildiği gibi ana girişin cephesinde yer alan taç kapı cami girişini vurgulamaktadır. Merkezinde bir şadırvana sahip olan revaklı avludan geçtikten sonra cami haremının (Türkçe kaynaklarda harim) giriş cephesinde yer alan son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat mekanının ortasında mukarnas taş işçiliği ile süslenen nişin içinde ana mekâna giriş kapısı mevcuttur. Haremin kuzey tarafının iki katta inşa edilmesinden dolayı giriş kısmı insan ölçeğine daha yakındır. Bu bölümün iki tarafı bir basamak üzerinde yapıp parmaklıklarla ana mekândan ayrılmıştır. Bu aşamadan sonra yüksek bir kubbenin altında yer alan ana ibadet mekânı (*harem*) bulunmaktadır. Sultan Ahmet Cami’de bu geçitlerin hepsi kible aksında yer almaktadır.

Mescid-i İmam’a gelince bu aşamalar *harim* denen bölgeden başlamaktadır. Caminin giriş cephesi, yanında bulunan diğer yapıların hizasından geri çekilerek iç bükey bir form oluşturup girişin önünde bir mekân sağlamıştır. Bu mekân caminin *harimidir*. Bir diğer deyişle caminin içine dahil değildir ancak saygılı alandır. *Harim* ‘i tanımlamak için geri çekilip içbükey forma sahip olan cephenin merkezinde, giriş eyvanı bulunmaktadır. Bu eyvandan *heşti* alanına geçilir. *Heşti*<sup>6</sup>den caminin avlusu görünür ancak oradan avluya direk geçiş için engel teşkil eden bir seki bulunmaktadır. Böylece gelen kişiler avluya değil *dalan*’a (*dehliz*) yönlendirilir. *Heştin*in iki tarafında iki *dalan* mevcuttur ve avluya giriş bu *dalan*lardan geçerek sağlanmaktadır. Avluda dört eyvan yer almaktadır. Kible yönünde olup caminin ana ibadet mekanına giriş teşkil eden eyvan, iki kenarında yer alan minareler ve arkasında bulunan kubbe ile vurgulanmıştır. Böylece avludan eyvana ve daha sonra caminin *harem*ine geçilmektedir. Kompleks giriş aşamaları, kültürel bir yaklaşım olup İran’ın geleneksel konut mimarisinde de karşımıza çıkmaktadır. Mescid-i İmam’da geçitler aynı aks üzerinde yer almamaktadır. Giriş, heşti ve dehlizlerden geçerken fark edilmeden kible yönünden 45 derece kayarak, cami Negş-i Cihan meydanının aksına uyum sağlayacak bir şekilde konumlanmıştır (Şekil 8).

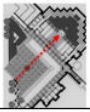

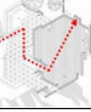





Şekil 8: Sultan Ahmet Cami ve Mescid-i İmam Planı

**Kaynak:** <https://okuryazarim.com>, erişim tarihi: 03.05.2019, <https://urlzs.com/yR7F>, erişim tarihi: 03.05.2019 (yazar tarafından düzenlenmiştir).

Türkiye’deki çağdaş camilerde (Şekil 9), giriş aşamalarını teşkil eden mekanları geleneksel örnekte olduğu gibi tekrarlayan camilerin yanında bu mekanları ortadan kaldıran ve yorumlayarak kullanan cami örnekleri karşımıza çıkmıştır. Ancak avludan itibaren camiye kible yönünde ve mihrap doğrultusunda girme geleneğinden uzaklaşan cami örneklerine sıklıkla rastlanmıştır. İran’da incelenen çağdaş camilerde (Şekil 9) ise geleneksel cami örneğinde bulunan aşamaların ortadan kalkması ve yorumlanarak kullanılması karşımıza çıkmıştır. Bu örneklerin genelinde camiye kible yönünde girmeme geleneği tekrarlanmaktadır.

<sup>6</sup> *Heşti*, İran geleneksel mimarisinde binanın içi ve dışı arasında, beklemek için ve dalanlara giden yol ayrımını yapabilmek için kullanılan bir mekandır. Bu mekân sadece camide değil geleneksel konut mimarisinde de önem taşımaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması		Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması		Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması		Geleneksele Yeni Bir şey Eklennesi	
Camide Bulunan Mekânlara	Hareme Giriş Aşamaları	TBMM Cami, BUTTİM Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Tiryaki Cami, Doğramacıza de Cami, TEK Cami	Jondishapur Üniversitesi Cami, Alireza Dibaji Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, Eyüp Yıldız Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami,	Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, İmam Rıza Din- Kültür Merkezi, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami, Karkhane-i Simane Busehr Cami.	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Nezam Mafi Cami, Alcevad Cami, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami, Karkhane-i Simane Busehr Cami	Sancaklar Cami	Nezam Mafi Cami, Alcevad Cami,	
									

Şekil 9: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Hareme Giriş Aşamaları

Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

## Avlu

Avlu, caminin ilk yapılışından beri cami planının önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Mecid-i Nebevi’de olduğu gibi cami avlusu sadece ibadet için kullanılan bir mekân değil, insanların sosyal, kültürel ve politik meseleler için toplandığı mekân olmuştur. Bunun yanında avlu, daha önce bahsedildiği gibi caminin ana ibadet mekanına giriş aşamalarından birisi olup içeri ve dışarıyı, şehri ve ibadet mekanını birbirine bağlayan ve bu arada bir hazırlık aşamasını oluşturan mekân rolünde de olmuştur.

Sultan Ahmet Cami avlusu dört taraflı revaklı avlu tipinde ve hareme eşit ölçekte inşa edilmiştir (Şekil 10). Avluda sütunlar üzerinde sivri kemerler ve üzerinde revak kubbeleri bulunmaktadır. Avlunun merkezinde bir şadırvan bulunmaktadır. Avlunun zemini mermer taştan yapılmıştır. Revak bölümünün zemini avludan bir kademe üstte inşa edilerek bu bölüm daha da tanımlı bir şekilde avludan ayırt edilmiştir.

Mescid-i İmam’da avlu, dört eyvanlı tipinde yapılmıştır (Şekil 10). Böylece dikdörtgen avlunun her kenarında bir eyvan yer almaktadır. Eyvanların yanında revaklar, *hücre* denen odalar ve caminin ana mekanının iki tarafında yer alan medreselerin girişi, avluyu çevreleyerek aradaki boşluğu ortaya çıkarmıştır (Makani, 2015). Dolu-boş kavramının orantılı bir şekilde kullanılması, avluyu çevreleyen cephelerde de devam edilmesi bu tasarım ilkesinin kullanımı daha da vurgulamıştır. Avlunun merkezinde bulunan havuz boşluğu vurgulamak için oldukça alçak yapılmıştır.



Şekil 10: Sultan Ahmet Cami, Mescid-i İmam Avlusu

Kaynak: <https://www.tripadvisor.com.tr>, erişim tarihi: 12.04.2019, <https://en.wikipedia.org>, erişim tarihi: 12.04.2019.

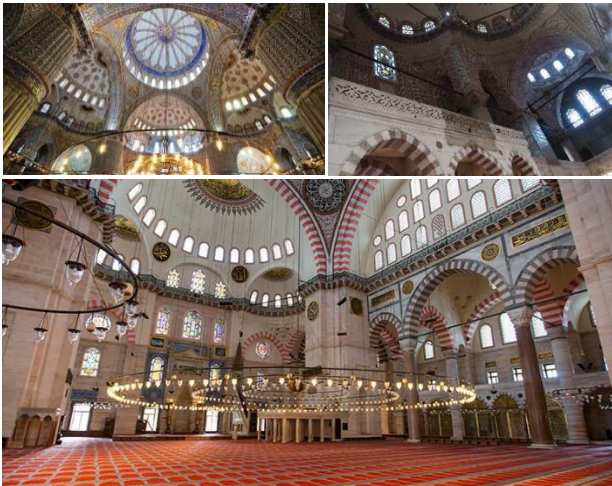
Türkiye’de çağdaş örnekler (Şekil 11) bakıldığında gelenekselde olduğu gibi tanımlı geometriye sahip olan cami avluları bulunmaktadır. Bunun yanında çeşitli materyallerle etrafı çevrilerek tanımlanan avlular da söz konusudur. Bu örneklerde avlu, tasarımın bir parçası değildir ve caminin bulunduğu parsel, avlunun şekillenmesini sağlamıştır. İran çağdaş cami örneklerinde (Şekil 11) geleneksel cami örneğinde olduğu gibi dört kenarında eyvanı olan camiye rastlanmamıştır. Ayrıca avlusu olmayan camiler de karşımıza çıkmaktadır. İran’da kuru iklim neticesinde gelişen *bağ* mimarisi geleneksel mimaride avlu ve çevre tasarımını etkilemiştir. Mescid-i İmam’ın planı dört eyvanlı bir avluyla tanımlanmakta iken bu yaklaşım çağdaş camilerde vurgulanmamıştır. Ancak aşağıda (Şek 11) verildiği üzere Alireza ve Dibaji Camileri dışında, avlusu bulunan camilerde tanımlı geometri kullanılmıştır. Avlusu olmayan camilerde de cami girişinde tanımlı ve tasarımın parçasını oluşturan boş bir alan bulunmaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması		Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması		Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması		Gelenekselin Yeni Bir şey Eklenmesi	
Camide Bulunan Mekâmlar	Avlu	Şakirin Cami, Bedirye Tiryaki Cami,	Alireza Dibaji Cami	TBMM Cami, BUTTİM Cami, Alacaatlı Uluöl Cami, Doğramacı zade Cami	Tahran Üniversitesi Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Merkezi, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Jondishapur Üniversitesi Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, Eyüp Yıldız Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Nezam Mafi Cami, Alcevad Cami, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami, Karkhane-i Simane Buşehr Cami,	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami, Alacaatlı Uluöl Cami	Nezam Mafi Cami, Alcevad Cami

Şekil 11: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Avlu  
Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

## Harem Ve Kadınlar Mahfili

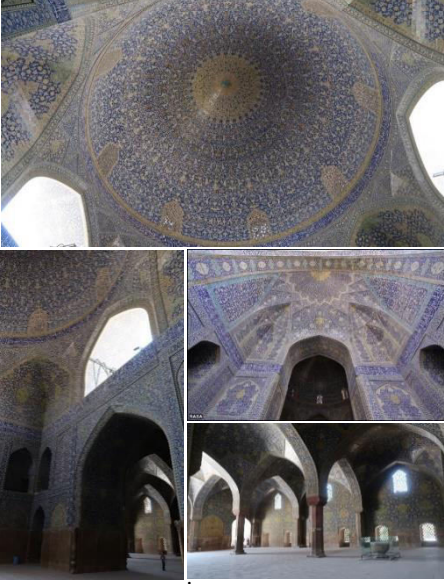
Caminin çekirdeğini, *harem* ya ana ibadet mekânı teşkil etmektedir. Bu bölümün mekân kurgusu zaman içinde değişerek, Mescid-i Nebevi'yi esas alan küfe planlı camilerden, Türkiye'de merkezi planlı camiler ve İran'da dört eyvanlı planlı camilere evrilmiştir. Türkiye'de mihrap önünün vurgulanması için yapılan kubbe zaman içinde hâkim olup merkezi plana dönüşmüştür (Güler ve Aktuğ Kolay, 2010). Bu yaklaşımda, caminin ana mekanını genişletmek için strüktürünü teşkil eden baldekinin yanlarına mekanlar ve üzerine yarım kubbeler eklenmiştir (Doğangün vd., 2006) böylece ana ibadet mekanının tamamı bir mekânda toplanabilmıştır. Sultan Ahmet Cami, bu plan tipinin örneklerindedir (Şekil 12)



Şekil 12: Sultan Ahmet Cami Haremi

Kaynak: <http://ozcekim.com.tr>, erişim tarihi: 03.05.2019.

İran'da bu süreç kubbe ve eyvan elemanlarının cami mimarisinde kullanılması ile gerçekleşmiştir (Nemati ve Shahlai, 2015). Eyvanın planda yer alması, kapalı ve açık mekân kullanımının yanında yarı açık mekanların ortaya çıkıp kapalı ve açıklık arasında yumuşak bir geçiş sağlayarak mekân kurgusunu zenginleştirmiştir (Azadi ve Taghipour, 2017). Mescid-i İmam İsfahan bu plan tipinde yapılmıştır. Merkezi plan tipinden farklı olarak bu planda ibadet mekanının tamamı tek çatı altında yer almamaktadır. Mescid-i İmam İsfahan'da *harem*, kubbe ile örtülen bir mekân ve iki yanında çatısı küçük kubbelerle kapatılan mekanlardan oluşmaktadır (Şekil 13).



Şekil 13: Mescid-i İmam Harem

Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

Harem incelenirken dikkate alınması gereken diğer konu, kadınların camideki yeridir. Geleneksel camilerde kadınlar için ayrılan bir bölüm bulunmaktadır. Bu mekan bazen bir asma katta yer alır bazen de parmaklıklarla ayrılan sekiler, bayanların namaz kıldığı mekanı oluşturur (Kuban, 1973). Böylece caminin içinde kadın erkek ayrımı söz konusudur. Bu yaklaşımın yanında, (Reda, 2004) makalesinde, Hz. Muhammed'in hayatı döneminde camide kadın-erkek ayrımının olmadığı ve bu ayrımın ilk defa Kudüs'ün fethinden sonra Mescid-i Aksa'da ortaya çıktığını öne sürmektedir. Çalışmada incelenen Sultan Ahmet Cami ve Mescid-i İmam'da kadınlar ve erkekler ayrı mekanlarda namaz kılmaktadır. Ancak bu mekân Sultan Ahmet Cami'de girişin üstünde bulunan asma katta çözümlenmiştir. Mescid-i İmam'da ise kadınlar mahfili olarak ayrılan bir mekân bulunmamaktadır.








Türkiye'de yeni yaklaşıma sahip olan camilerin (Şekil 14) genelinde *harem*, plan şemasında merkezi mekân geleneği devam etmektedir. Bunun yanında dikdörtgen planda yapılmış olan camiler de bulunmaktadır. Bu örneklerin hepsinde harem tek üniteli bir mekân niteliğindedir ve alanların farklı niteliklere sahip olarak ayrılması söz konusu değildir. Harem tavanını doğrudan bir kubbe oluşturan camilerin yanında, örtü sisteminde kademelendirme veya tavanı yükselterek kubbe imgesini yaratmaya çalışan örnekler bulunmaktadır.

İran geleneksel örneğinde harem, *kumbedhane* ve *şebistan*<sup>7</sup> olarak iki bölümden oluşmaktadır. Çağdaş örneklerde (Şekil 14) bu iki mekânın yorumlanarak beraber kullanıldığı örneklerin yanı sıra, harem bölümü sadece kumbedhane ya sadece şebistandan oluşan örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerin bazısında doğrudan kubbenin kullanılması görülmektedir. Ayrıca kubbe altı algısını yaratmak için kademelendirerek çatı yükseltmesi yapılan örnekler de mevcuttur. Bunun yanında çatısı olmayan örneğe de Lale Park Namazgahı'nda rastlanmıştır.

Kadınlar mahfili, Türkiye'de incelenen camilerin (Şekil 15) birçoğunda geleneksel örnekte olduğu gibi asma katta çözümlenmiştir. Bunun yanında bazı örneklerde kadınlar mahfili alt katta bulunmaktadır. Kadınlar mahfilinin paravanla erkekler bölümünden ayrılıp aynı katta çözümlenmesi ise Sancaklar Cami'de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kadınlar mahfilinin bulunmadığı örneklere de rastlanmıştır.

İran geleneksel örneğinde kadınlar mahfili olarak ayrılan bir bölüm söz konusu değildir. Bayanlar kumbedhanenin yanındaki şebistanda bir paravanla ayrılan mekânda erkeklerle aynı katta namaz kılmaktadır. İran çağdaş cami örneklerinde (Şekil 15) kadınlar mahfilinin gelenekseldeki yaklaşıma karşın asma katta çözümlenmesi karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu camilerin bazısında üst katta kadınlar mahfili olmasına rağmen erkeklerin namaz kıldığı mekânın yanında paravanla kadınlar için ayrılan bir mekân da mevcuttur. Üst katta namaz kılma ikincil olarak ele alınabilir. Bu mekân, cami kalabalık olduğunda kullanılmaktadır. Bu durumda kadınların hepsi mahfil kısmında namaz kılmaktadır. İran camilerinde kadınların özellikle üst katta ibadet etme zorunluluğu yoktur. Bunun yanında kadınlar mahfilinin mekân olarak erkeklerin yan bölümünde ya da aynı katta arkada tasarlanmış örnekleri de bulunmaktadır. Ayrıca kadınlar mahfili olmayıp sonradan eklenen örnekler de karşımıza çıkmıştır.

<sup>7</sup> Kumbedhane bölümünün üzerinde kubbe bulunmaktadır. Şebistan bölümünde ise çatı, sütunlarla taşınmaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması		Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması		Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması		Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi	
Camide Bulunan Mekânlar	Harem	Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Alacaatlı Uhiyol Cami, Doğramacızade Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, TEK Cami	Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Alireza Dibaji Cami	Etimesgut Cami, BUTTIM Cami, Bedirye Tiryaki Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Tahrân Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Kudus Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami	Kınalı Ada Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, Sancaklar Cami, Mogan Cami	Lale Park Namazgah, Nezam Mafi Cami, Alecvad Cami, Jondishapur Üniversitesi, Karkhane-i Simane Buşehr Cami		
									

Şekil 14: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Harem

Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması		Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması		Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması		Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi	
Camide Bulunan Mekânlar	Kadınlar Mahfili	Etimesgut Cami, Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami, Bedirye Tiryaki Cami, Alacaatlı Uhiyol Cami, Doğramacızade Cami, TEK Cami	Tahrân Üniversitesi Cami	Lale Park Cami	Kınalı Ada Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, BUTTIM Cami		Kınalı Ada Cami, Sancaklar Cami, Mogan Cami	Vali Asr Cami ve Din-Kültür Merkezi, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Jondishapur Üniversitesi Cami, Algedir Cami, Alireza Dibaji Cami, Muhammed Resulallah Cami	
									

Şekil 15: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Kadınlar Mahfili

Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

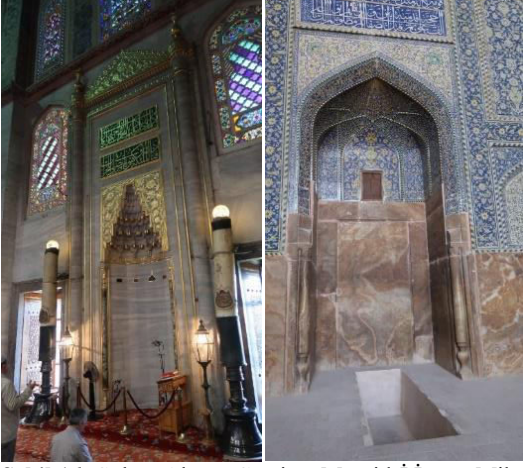
## CAMİDE BULUNAN ELEMANLAR VE DONATILAR

### Mihrap

Müslümanların kıblesi olan Kâbe'nin yönünü göstermek amacı ile kible duvarında bulunan mihrap, zaman içinde camide yer alan en önemli elemanlardan biri haline gelmiş olsa da İslam'ın ilk döneminde inşa edilen camilerde bu elemana rastlanılmamaktadır (Ettinghausen vd., 2003). Sultan Ahmet Cami'de birden fazla mihrap bulunmaktadır. Esas ibadet mekânı olan mihrap nişi, kible duvarında bulunan Çokgen niş şeklinde yer almaktadır (Şekil 16). Niş, taştan yapılar üst kısmında mukarnas bezemeler ve altın yıldız kakma süslemeleri ile vurgulanmıştır. Ayrıca nişin üstünde iki kitabe yer almaktadır. Kible duvarında vitray işlemleri olan pencereler ışığı içeri almaktadır. Ayrıca mihrabın iki yanında bulunan ve yere kadar uzanan pencereler, dışarı ile görsel ilişkiyi sağlamaktadır. Mihrap, bir basamak (seki) üzerine inşa edilerek, ana namaz mekânından bir kademe üstte yapılmıştır.

Mescid-i İmam'da da birden fazla mihrap bulunmaktadır. Ana mihrap nişi kible duvarının üzerinde camide olan eyvan formunda inşa edilmiştir (Şekil 16). Mihrap yerden yarıya kadar taş kaplıdır ve üst kısmı, üzerinde motifler bulunan çini ile kaplanmıştır. Ayrıca mihrap nişinin üstünde iki kitabe yer almaktadır. Kible duvarında pencere bulunmamaktadır ve namaz kılarken dışarı ile görsel ilişki engellenmiştir. Mihrap namaz mekânı ile aynı yükseklikte yapılmıştır ancak önünde bir çukur bulunmaktadır. Cemaat namazında imam orada namaz kılar. Şia inancına göre imam, ona uyan namaz kılanlardan daha yüksek bir yerde durmamalıdır. Caminin kalabalık olup cemaatin dışarı taşması durumunda daha alçak olan avluda namaz kılanların imama uyabilmesi için bu çukur mihrabın önünde yapılır.





Şekil 16: Sultan Ahmet Cami ve Mescid-i İmam Mihrabı  
Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Türkiye’de incelenen çağdaş camilerde (Şekil 17) mihrap, form, yükseklik ve bezeme açısından geleneksel örneğin tekrarlanması ya da yorumlanması şeklinde uygulanmaktadır. Mihrapta bulunan iç bükey niş, örneklerin hepsinde tespit edilmiştir. İran camilerinde (Şekil 17) ise bu yaklaşımın yanında mihrap nişinin ortadan kalkması özelliğine Alcevad Cami ve Lale Park Namazgahı’nda rastlanmıştır.

İki ülkede mihrapta karşımıza çıkan bir diğer farklı yaklaşım, mihrap önünün yüksekliğidir. Türkiye geleneksel cami örneğinde mihrap önünde bir seki bulunurken, İran’da mihrabın önünde, imamın namaz kılan insanlardan daha yüksekte olmaması için, bir çukur bulunmaktadır. Her iki ülkenin çağdaş camilerinde bu geleneğin bazı örneklerde tekrarlanması ve bazısında ise ortadan kalkması tespit edilmiştir.

Değerlendirme Ölçütleri	Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi
Caminin İçinde Bulunan Elemanlar	Mihrap			
	Kınalı Ada Cami, Derinkuyu Cami, TBMM Cami, Eyüp Yıldız Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Mogan Cami, TEK Cami	Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Alireza Dibajı Cami	Etimesgut Cami, BUTTİM Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Bediye Tiryaki Cami, Alacaatlı Ulu Cami, Doğramacızade Cami,	Şehrek e Gerb Ulu Cami, Nezam Mafi Cami, İmam Rıza Din-Kültür Merkezi, Jondishapur Üniversitesi Cami, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami, Karkhane-i Simane Būşehr Cami

Şekil 17: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Mihrap  
Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

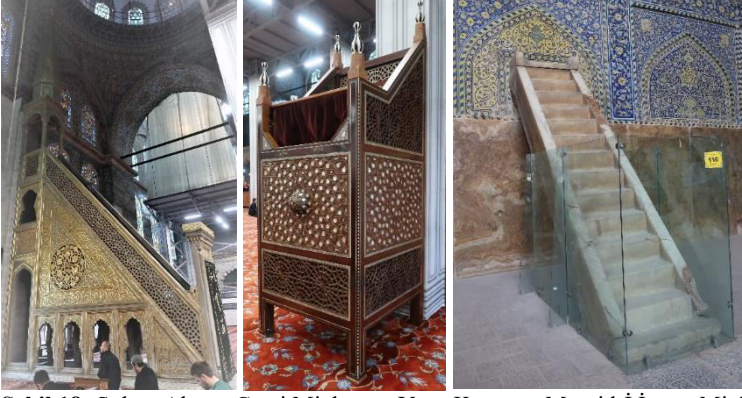
### Minber, Vaaz Kürsüsü

Caminin içinde bulunan önemli elemanlardan birisi olan minber, hutbe okunması için kullanılan basamaklı bir kürsüdür (Hillenbrand, 1999). Hz. Muhammed’in hutbe okumak için kullandığı üç basamaklı kürsü, İslamın ilk döneminde dini misyondan ziyade toplum liderinin oturup hutbe okuduğu bir eleman olarak daha çok siyasi misyona sahip olmuştur (Creswell, 1958). Minberin yanında, caminin içinde bulunan elemanlardan diğeri vaaz kürsüsüdür. Bu eleman İslamın ilk dönemindeki camilerde bulunmamaktadır. Fatimiler döneminden itibaren yaygın olmuştur. Zaman içinde minber sadece cuma ve bayram namazı hutbeleri için kullanılmıştır (Apa, 2010).

Sultan Ahmet Cami minberi (Şekil 18), camide bulunan belkide en görkemli elemandır. Minber, mihrabın sağ tarafında yer almaktadır ve camide Konumu sabittir. Kaide, giriş, aynalık altı bölümü, yan aynalıklar, korkuluk, köşebent, köşk, köşk yan pano, kasnak, külah ve alem, minberin başlıca bileşenlerini meydana getirmektedir. Minberin üzerini bitkisel ve geometrik motifler süslemektedir. Malzeme olarak mihrapta taş kullanılmaktadır. Vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmıştır ve üzerinde geometrik ahşap işlemleri bulunmaktadır. Prizmatik bir forma sahiptir ve vaaz veren kişi onun içinde durup konuşmasını yapmaktadır.

Mescid-i İmam minberi (Şekil 18), mihrabın sağ tarafında yer almaktadır. Form olarak basamaklar ve oturma yerinden ibarettir. Üzerinde süsleme bulunmamaktadır. Malzeme olarak mermerden inşa edilmiştir. Minber yere ve arkasında bulunan duvara bitişik olarak yapılmıştır. Minberin duvarla birleşen yerinde duvarın

üzerindeki bezemeler minberin yerini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, minber ve arkasında bulunan bezemenin beraber düşünüldüğünün göstergesidir. Camide vaaz kürsüsü yer almamaktadır.



Şekil 18: Sultan Ahmet Camii Minberi ve Vaaz Kürsüsü, Mescid-İ İmam Minberi  
Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.




Minber ve vaaz kürsüsü, Türkiye’de incelenen çağdaş camilerde (Şekil 19, 20), Sultan Ahmet Camii’de olduğu gibi, cami içinde bulunan en önemli öğelerdendir. Bu camilerde minberin yeri her zaman mihrabın sağ tarafındadır. Minber yukarıya doğru yönelişi olan bir tasarım elemanıdır. Ayrıca vaaz kürsüsü de konuşma yapmak için kullanılan bir diğer elemandır. Bunlar geleneksel örnekte olan formların tekrarı veya yorumlanması olarak değişmekte ancak incelenen camilerin hepsinde bir standart olarak bulunmaktadır.

İran camilerinde (Şekil 19) ise bu elemanlar bir tasarım ögesi olarak karşımıza çıkmamaktadır. İncelenen camilerin bir kısmında, geleneksel örnekte olduğu gibi sadece basamaklardan ibaret olan minbere karşın bezemenin ağırlık kazandığı büyük minberler karşımıza çıkmıştır (Algedir Camii ve Hz. İbrahim Camii örneğinde). Ayrıca minberi olmayan cami örnekleri de mevcuttur. İran örneklerinde vaaz kürsüsü olarak bazen küçük bir minber, bazen bir masa kullanılmaktadır.

Bu elemanlarda karşımıza çıkan fark, iki ülkede gerçekleşen cuma namazından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de cuma namazı tüm camilerde kılınırken İran’da cuma namazı her şehirde tek mekânda kılınmaktadır. Bu insan kalabalığını karşılayabilen mekân, *müsella* dır. Büyük şehirlerin genelinde minber yerini asma kat ile zeminden yükseltilmiş ve imamın ayakta konuşma yaptığı sırada önünde durduğu bir masaya dönüşmüştür. Böylece İran’da minber her cumada kullanılan bir eleman değildir. Bayram gibi özel münasebetlerde üstünde hutbe okunur. Vaaz kürsüsü için genelde daha küçük bir minber kullanılır böylece bazı camilerde iki minber bulunmaktadır.

Değerlendirme Ölçütleri	Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi
Caminin İçinde Bulunan Elemanlar Minber	Kınalı Ada Camii, Derinkuyu Camii, TBMM Camii, Eyüp Yıldız Camii, BUTTİM Camii, Marmara İlahiyat Fakültesi Camii, Bedriye Tiryaki Camii, Alacaatlı Uluyol Camii, TEK Camii 	Etimesgut Camii, Yeşil Vadi Camii, Sancaklar Camii, Mogan Camii, Doğramacızade Camii 	Şakirin Camii 	Tahran Üniversitesi Camii, Lale Park Camii, Lale Park Namazgah, İmam Rıza Din- Kültür Merkezi, Jondishapur Üniversitesi Camii, Karkhane-i Simane Buşehr Camii 

Şekil 19: Türkiye ve İran Çağdaş Camii Örneklerinde Minber  
Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması		Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması		Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması		Geleneksele Yeni Bir şey Eklenmesi	
Caminin İçinde Bulunan Elemanlar	Vaaz Kürsüsü (Türkiye)- İmamın Namaz Kıldığı Çukur (İran)	BUTTIM Cami, TEK Cami	Kudus Cami, Nezam Mafî Cami, İmam Rıza Din- Kültür Merkezi, Alcevad Cami, Alreza Dibaji Cami, Karkhane-i Simane Busehr Cami	Kınalı Ada Cami, Etimesgut Cami, Derinkuyu Cami, Eyüp Yıldız Cami, Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Bedriye Tiryaki Cami, Alacaatlı Uluyol Cami, Doğramacıade Cami		TBMM Cami, Şakirin Cami, Mogan Cami	Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Jondishapur Üniversitesi Cami, Algedir Cami, Muhammed Resulallah Cami		
									

Şekil 20: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Vaaz Kürsüsü

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

## Havuz-Şadırvan

İncelenen iki ülkede mimariye yansıyan farkların biri su elemanının kullanımınıdır. Türkiye’de avlunun merkezinde bir şadırvan bulunmaktayken İran camilerinde bir havuz karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, iki mezhepte abdest alma farkının mimari yansımasıdır. Sünni mezhebinde abdest alındığında ayak yıkanırken Şia mezhebinde ayağa *mesh* çekilir.

Türkiye’de geleneksel camilerde genel olarak şadırvan bir yandan estetik amaçla diğer yandan abdest alma mekânı olarak inşa edilmiştir (Kuban, 1973). Aynı yaklaşımı havuz kullanımında da görmek mümkündür. Ancak çalışmada geleneksel cami örneği olarak yer alan Sultan Ahmet Cami’de şadırvan abdest alma mekânı olarak kullanılmamaktadır. Abdest muslukları Sultan Ahmet Cami’de yan duvarların üzerinde revaklı bir mekânda çözümlenmiştir. Sultan Ahmet Cami’nin şadırvanı avlunun merkezinde yer alan altıgen bir prizma biçimindedir (Şekil 21). Altı sütun, altı kemer ve üzerinde bir kubbe bu yapının strüktürünü teşkil etmektedir. Yapının üzerinde lale ve karanfil motifleri bulunmaktadır. Sütunların başını mukarnaslar süslemektedir. Bu çevresi kapalı şadırvan, aslında fiskiyeli bir havuzdur ve şadırvan geleneğini sürdürmek için avluda yer almıştır.

Havuz, İran mimarisinde birçok yapıda karşımıza çıkan bir elemandır. Havuz, cami avlusunun merkezinde kuru iklimi dengelemek, binayı yansıtarak onun daha görkemli gözükmesini sağlamak ayrıca abdest almak amacı ile yapılır. Mescid-i İmam avlusunun merkezinde bulunan havuz, dikdörtgen şeklinde inşa edilmiştir ve ortasında bir fiskiye bulunmaktadır (Şekil 21). Abdest almak için ayrıca *dalan* (*dehliz*) bölümünden ulaşılabilen bir mekân bulunmaktadır.



Şekil 21: Sultan Ahmet Cami Şadırvanı, Mesdid-İ İmam Havuzu

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Türkiye’de bulunan çağdaş örneklerde (Şekil 22) şadırvanın yorumlanarak kullanıldığı camilerin yanında şadırvanın ortadan kalkıp yerini havuza bıraktığı camiler de bulunmaktadır. Bazı örneklerde hem şadırvan hem havuz kullanılmıştır. Bazısında ise çeşme bulunmaktadır. İncelenen örneklerde suyun çevre tasarımında kullanılıp avlunun su unsuruyla vurgulanması söz konusudur.

İran örneklerine (Şekil 22) bakıldığında geleneksel havuz kullanımının yanında havuzun formunun yorumlanarak kullanılması da karşımıza çıkmıştır. Bazı camilerde avlunun ortadan kalkmasıyla havuzda kalkmıştır. Ancak havuzun binanın içinde kullanıldığı örnek de mevcuttur (Algedir Cami). Bu örneklerde, havuz abdest almak için kullanılmamaktadır. Sonuç olarak her iki ülkenin çağdaş camileri o ülkenin geleneksel örneğine göre farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu yaklaşımların bazısı iki ülkede benzer bir

şekilde gerçekleşmiştir. Ancak kültürel, iklimsel ve mezhepsel etkenlerden dolayı bazı konularda farklılıklar da söz konusudur.

Değerlendirme Ölçütleri		Gelenekselin Tekrarlanması	Gelenekselin Yorumlanarak Tekrarlanması	Gelenekselin Tamamen Ortadan Kalkması	Geleneksele Yeni Bir şey Eklmesi
Caminin İçinde Bulunan Elemanlar	Şadırvan (Türkiye)- Havuz (İran)	TEK Cami	Derinkuyu Cami, BUTTIM Cami, Alacaatlı Uluyol Cami	Kınalı Ada Cami, TBMM Cami, Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Sancaklar Cami	Kınalı Ada Cami, TBMM Cami, Yeşil Vadi Cami, Şakirin Cami, Sancaklar Cam', Marmara İlahiyat Fakültesi Cami, Alacaatlı Uluyol Cami
		Hız İbrahim Cami, Jondışapur Üniversitesi Cami, Alreza Dibaji Cami, Karkhane-i Simane Buşehr Cami	<u>Nezam Mafi</u> Cami, İmam Rıza Din- Kültür Merkezi, Algedir Cami	Vali <u>Asr</u> Cami ve Din-Kültür Merkezi, Tahran Üniversitesi Cami, Lale Park Cami, Lale Park Namazgah, Hz. İbrahim Cami, Kudus Cami, Şehrek e Gerb Ulu Cami, Alcevad Cami, Muhammed Resulallah Cami	

Şekil 22: Türkiye ve İran Çağdaş Cami Örneklerinde Vaaz Kürsüsü

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

## SONUÇLAR

Bu çalışmada İslam dinin farklı mezheplerini benimseyen aynı zamanda cami mimarisinin gelişiminde önemli rol sahibi olan Türkiye ve İran'dan çağdaş camiler sunulmuştur. Seçilen camiler, aynı dönemlerde inşa edilen Türkiye'den Sultan Ahmet Cami ve İran'da Mescid-i İmam, her iki ülkenin klasik dönem cami mimarisini yansıtmaları nedeniyle esasa alınarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Buna göre her iki örnek temel alınarak günümüz çağdaş cami mimarisindeki uygulamalar ile mimari bileşenlerde benzer özellikler ya da farklılıklar ortaya konulmuştur. Çalışmada caminin dış görünümdeki elemanlar ve özelliklerinden örtü sistemi, minare ve giriş vurgusunu, camide bulunan mekanlardan, harem'e giriş aşamaları, avlu, harem ve kadınlar mahfili ve caminin içinde bulunan elemanlar ve donatılardan mihrap, minber, vaaz kürsüsü, çukur, havuz ve şadırvan ele alınmıştır.

İncelenen çağdaş camilerde, geleneksel elemanların tekrarlanması, geleneksel elemanların yorumlanarak kullanılması, geleneksel elemanların tamamen ortadan kalkması veya geleneksel elemanlara yeni bir şey eklenmesi olarak farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak bir caminin bütün elemanlarında aynı yaklaşım karşımıza çıkmamakla birlikte camideki elemanların niteliği birbirinden bağımsızdır. Örneğin bir camide kubbe elemanı tamamen ortadan kalkmışken, aynı camide geleneksel yaklaşımı tekrarlayan mihrap ya minber karşımıza çıkabilmektedir.

İki ülkede caminin dış görünümünde bulunan elemanlar ve özelliklere bakıldığında, örtü sistemi ve giriş vurgusunda benzer yaklaşım gözlenmiştir. Örtü Sisteminde iki ülkenin çağdaş camilerinde farklı şekillerde olsa da genel olarak göğe yükselme kaygısı bulunmaktadır. Bu genel yaklaşımın yanında zemin kotunun altında yapılan (Sancaklar Cami, Türkiye) veya çatısı olmayan (Lale Park Namazgah, İran) camiler de karşımıza çıkmaktadır. Giriş vurgusu da her iki ülkede geleneksele nazaran daha sade yapılmaktadır. Mimare kullanımı ile ilgili olarak, iki ülkede mezhep farkından dolayı farklı yaklaşımla karşılaşmaktayız. İki ülkeden sunulan geleneksel cami örneğinde minare önemli eleman olsa da İran çağdaş camilerinde minare Türkiye'de olduğu gibi olmazsa olmaz bir eleman değildir. Bu nedenle çağdaş camilerde minaresiz örnekler sıklıkla rastlanmaktadır.

Camide bulunan mekanların niteliğine gelince İran camilerindeki hareme giriş aşamalarının kompleksliği dikkat çekmektedir. Çağdaş cami örneklerinde her ne kadar bu aşamaların sadeleşmesi önümüze çıksa da kültürel etkenlerin neticesinde hareme direk girmekten çekinilmektedir. Her iki ülkenin çağdaş cami örneklerinde geleneksel avlunun tekrarlanması nadir görülmektedir. Ancak kuru iklimten dolayı İran mimarisinde büyük öneme sahip olan avlu, çağdaş camilerde Türkiye'deki örnekler nazaran daha çok niteliğini kaybetmiştir. Türkiye çağdaş örneklerinde haremde tek merkezi plan kullanımı açısından geleneksel örneğe daha sadık kalınmıştır. Kadınlar mahfiline gelince Türkiye örneklerinde genel olarak kadınlar için özel bir mekân önümüze çıkmaktadır ki bu yaklaşım geleneğin devamı olarak nitelendirilebilir. İran örneklerinde ise çağdaş camilerde kadınlar için ayrılan özel mekân karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım geleneksel örnekte olduğundan farklıdır. Geleneksel örnekte mezhepsel nedenlerden dolayı kadınların caminin belli bir bölümüne sınırlanması söz konusu değildir.

Camide bulunan elemanlar ve donatılardan mihrap her iki ülkenin çağdaş camilerinde önem taşımaktadır. Türkiye'deki örneklerde mihrap, minber ve vaaz kürsüsü genelde bir takım halinde tasarlanmıştır ve caminin olmazsa olmaz bileşenlerinden sayılmaktadır. İran örneklerinde ise uyulan mezhepten dolayı Cuma namazının

her şehirde tek mekanda (*müsella*) kılındığı için minber ve vaaz kürsüsü Türkiye'deki kadar önem taşımamaktadır. Su elemanı, iki mezhepte abdest alma eylemindeki farktan dolayı, Türkiye camilerinde şadırvanda, İran camilerde ise havuzda karşımıza çıkmaktadır. Türkiye çağdaş camilerde şadırvan geleneği devam etmektedir. İran'da ise çağdaş camilerdeki havuzların niteliği abdest için uygun olmadığından bu havuzları mezhepten ziyade iklimsel ve kültürel etkenlerin neticesi olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Sonuç olarak çalışmamıza örnek teşkil eden her iki ülkenin camileri birlikte ele alındığında aynı elemanda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Her iki ülkede en yaygın mezhepler olan sünni ve şia mezhepleri arasındaki farklılıklar dışında ibadet ve ibadetin önemli bir bölümünü oluşturan namaz aynı şekilde uygulanmaktadır. Ancak iklimsel, kültürel ve mezhepsel farklar cami mimarisine yansımıştır. Cami bileşenlerinin birçoğu İslamın ilk döneminde yapılan camilerde bulunmadığı ve zaman içinde farklı nedenlerden dolayı cami mimarisinde benimsendiği göz önünde bulundurulduğunda bu elemanların genel imgesi aynı olsa da bulunduğu bölgenin koşullarına ayak uydurup şekillenmesi söz konusu olmuştur. Bu nedenle hem geleneksel hem çağdaş cami örneklerinde iki ülkede aynı eleman ele alındığında farklı formlar ve hatta farklı derecede önemseme ile karşılaşılmaktadır.

## KAYNAKÇA

APA, G. (2010). Osmanlı Geç Dönem İstanbul Vaaz Kürsüleri.

ARCHER, L. (1999). On the methods of research/Araştırma yöntemleri üzerine, METU Faculty of Architecture Press, Ankara.

ASHKAN, M., & AHMAD, Y. (2009). Persian Domes: History, Morphology And Typologies. ArchNet-IJAR, 3(3).

AZADI, M., & TAGHIPOUR, M. (2017). Compare Spatial Structure-Function Imam Mosque In Isfahan And Shiraz Vakil Mosque. Journal Of Researches In Islamic Architecture, 5(9), 19-30.

BEMANIAN, M. R., & SILVAYEH, S. (2013). بررسی نقش گنبد در شکل دهی به مرکزیت معماری مسجد (Study the role of the dome in shaping the center of the mosque architecture). Armanshahr Architecture & Urban Development, 14(5), 105-121.

BLOOM, J. M. (1991). Creswell and the Origins of the Minaret. Muqarnas, 55-58.

BLOOM, J. M. (2002). The Minaret, Symbol of Faith and Power. AramcoWorld(53), 1-7.

CRESWELL, K. A. (1958). A short account of early Muslim architecture.

DOĞANGÜN, A., TULUK, Ö. İ., LIVAOĞLU, R., & ACAR, R. (2006). Traditional Turkish minarets on the basis of architectural and engineering concepts. Paper presented at the Proceedings of the 1st International Conference on Restoration of Heritage Masonry Structures, April.

ETTINGHAUSEN, R., GRABAR, O., & JENKINS, M. (2003). Islamic art and architecture 650-1250 (Vol. 59): Yale University Press.

GEBHARD, D. (1963). The problem of space in the Ottoman Mosque. The Art Bulletin, 45(3), 271-275.

GÜLER, M., & AKTUĞ KOLAY, İ. (2010). 12. yüzyıl Anadolu Türk camileri. İTÜDERGİSİ/a, 5(2).

GÜZER, A. (2009). Modernizmin Gelenekle Uzlaşma Çabası Olarak Cami Mimarlığı. Mimarlık Dergisi, 348, 21-23.

HAMZENEJAD, M., & ARABI, M. (2014). بررسی اصالت اسلامی ایرانی در مساجد نوگرایی معاصر؛ مطالعه موردی: طرح (Investigating Iranian Islamic Authenticity in Contemporary Modern Mosques; Case Study: Vali-e-Asr Crossroads Mosque of Tehran). Journal Of Studies On Iranian-Islamic City(15), 42-61.

HASSAN, R. (1972). Islam and urbanization in the medieval Middle-East. Ekistics, 108-112.

HILLENBRAND, R. (1999). Islamic art and architecture: Thames and Hudson.

HOLOD, R., KHAN, H.-U., & MIMS, K. (1997). The mosque and the modern world: architects, patrons and designs since the 1950s: Thames and Hudson London.

KHAN, H. (2008). Contemporary Mosque Architecture. Isim Review, 21(1), 52-53.

KUBAN, D. (1987). The style of sinan's domed structures. Muqarnas, 4, 72-97.

KUBAN, D., "100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi", Gerçek Yayın Evi, İstanbul, (1973).

- MADANIPOUR, A. (2003). Public and private spaces of the city: Routledge.
- MAKANI, V. (2015). Central Courtyard in Traditional Mosques of Iran. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6 S7), 356-356.
- MOHAMMADIAN MANSUR, S. (2007). سلسله مراتب محرّمیت در مساجد ایرانی (Hierarchy of confidentiality in Iranian mosques). *Honar – Ha – Ye – Ziba-Memari-Va-Shahrsazi*(29), 59-68.
- NASR, S. H. (1978). *An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines: Conceptions of Nature and Methods Used for Its Study by the Ikhwan Al-Saf: Shambhala, Boulder, New York, Distributed in the US by Random House.*
- NECIPOĞLU, G. (1993). Challenging the past: Sinan and the competitive discourse of early modern Islamic architecture. *Muqarnas*, 10, 169-180.
- NEMATI, M., & SHAHLAEI, A. (2015). تحول فضایی در معماری مسجد چهارایوانی نسبت به مسجد شبستانی (مطالعه موردی: مسجد جامع اصفهان) (Analytic Study of Mosques Architecture in “Shabistani” and “FourIwan” Patterns (Case Study: the Great Mosque of Isfahan). *Hoviat Shahr*, 9(22), 75-86.
- PIRNIA, M. K. (2004). *Stylistics of Iranian architecture*. Tehran: Soroush-e-Danesh Publication (In Persian).
- REDA, N. (2004). Women in the mosque: Historical perspectives on segregation. *American Journal of Islam and Society*, 21(2), 77-97.
- ZAKERI, S. M. H., RAMEZANIE MEHRIYAN, S. N., HAKIMZADEH, P., & SOTUDE, F. (2019). بررسی ارایه های پیشگاه ورودی مفصل اتصال بنا با شهر در مساجد تاریخی شیراز (Investigating the presentations of the front entrance of the joint connection with the city in the historical mosques of Shiraz). *Journal Of Studies On Iranian-Islamic City*(32), 61-76.



## Zamana Bağlı Olarak Eğitim Çalışanlarında Görülen Tükenmişlik Duygusu

*The Feeling of Burnout in Education Employees Depending on Time*

### ÖZET

Bu çalışmanın amacı önceki çalışmalardan yola çıkarak tükenmişlik kavramına ilksin kavramsal bir çerçeve sunmaktır. Modern toplumlarda değişim ve gelişim hayatın her alanında hızlı bir şekilde devam ederken bu durum birçok sorunun da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sorunların biride tükenmişliktir. Tükenmişlik özellikle insanlarla yüz yüze ilişki kurulması gereken mesleklerde çalışan bireylerde daha fazla görülmektedir.

Tükenmişliğe yönelik olarak gerçekleştirilen ilk çalışmalardan (Freudenberger,1974; Maslach ve Jackson,1981) bu zamana kadar yapılan çalışmalara bakıldığında, bir taraftan değişik meslek veya işlere yönelik tükenmişlik düzeyi tespitleri yapılırken, diğer taraftan kavrama ilişkin teorik yapının oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

Cinsiyet, yaş, kişilik, görev süresi, değerler, sosyal destek gibi kişisel ve sosyal özellikler, iş yükü, iş üzerindeki kontrol seviyesi, ödüller, örgüte karşı duyulan aidiyet duygusu ve adalet gibi iş ve örgüte ilgili özellikler tükenmişlikte azaltıcı veya artırıcı bir etkiye sahiptir.

Öğretmenlik mesleği de insanlarla birebir ilişki kurmanın zorunlu olduğu meslek grubunda yer aldığından eğitim çalışanlarında tükenmişlik duygusu sık görülmektedir. Öğretmenin tükenmişlik yaşaması, eğitim hizmetinin kalitesini azaltacağından ülkenin eğitim hedefine ulaşmasına, yetişen neslin çağın gerektirdiği donanıma sahip olmasına ve sağlıklı bir kişilik geliştirmesine engeldir. Eğitimi ilgilendiren hiçbir sorun ötelenmemeli en kısa zamanda çözümlenmelidir.

Son olarak çalışmada tükenmişlik ile baş etmeye yönelik olarak gerek bireysel gerekse örgütsel düzeyde neler yapılabilir sorusuna yanıt aranmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Eğitim Çalışanı, Öğretmenlik Mesleği, Tükenmişlik

### ABSTRACT

The purpose of this use is to present a framework for the concept of birth based on previous studies. While change and development continue rapidly in all areas of life in modern societies, this situation causes many problems to arise. This celebration is to celebrate one. Burnout is more common in people working in professions that require face-to-face contact with people.

It is observed that the range of changes made from the initial studies on burnout (Freudenberger, 1974; Maslach and Jackson, 1981) until now, while determining the level of expansion for different professions or jobs, on the one hand, is tried to be created by considering them according to the region.

Personal and social characteristics such as gender, age, personality, tenure, values, social support, workload, level of control over the job, rewards, sense of help towards the organization, and justice related to the job and organization have the characteristic of decreasing or increasing use in education. has.

Since the teaching profession includes a profession where it is mandatory to establish one-to-one relationships with people, the feeling of completion in education and employment is common. Since the teacher's childhood will reduce the confidentiality of the education service, reaching the education goal in the country prevents the classrooms of the growing generation from being equipped and developing a healthy personality. Any problem that will receive the training should not be postponed and should be resolved as soon as possible.

Finally, an answer was sought to the question of what can be done at the individual level in order to start with embracing children.

**Keywords:** Education Worker, Teaching Profession, Burnout

### GİRİŞ

Tükenmişlik uzun süren iş yoğunluğu, çalışma ortamından kaynaklanan stres ve kişisel problemler sonucunda bireyin iş veriminin düşmesidir. “Tükenmişlik; başarısızlık, yıpranma ve tatmin edilemeyen istekler sonucunda bireyin iş yapabilme kabiliyeti, enerjisi, güç veya kaynaklarında tükenmenin başlaması” olarak

**Nurullah Karakullukcu** <sup>1</sup>

**Alpay Ergun** <sup>2</sup>

**Rağna Ergun** <sup>3</sup>

**Taner Albayrak** <sup>4</sup>

**Aydın Abanoz** <sup>5</sup>

### How to Cite This Article

Karakullukcu, N., Ergun, A., Ergun, R., Albayrak, T. & Abanoz, A. (2023). “Zamana Bağlı Olarak Eğitim Çalışanlarında Görülen Tükenmişlik Duygusu”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2968-2984. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68326>

Arrival: 13 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Müdür Yrd., Ataköy İlyas Kılıç İlkokulu, MEB, Samsun, Türkiye

<sup>2</sup> Müdür, Ataköy İlyas Kılıç İlkokulu, MEB, Samsun, Türkiye

<sup>3</sup> Müdür, Tekkeköy İlkokulu, MEB, Samsun, Türkiye

<sup>4</sup> Müdür Yrd., Gülsüm Sami Kefeli Ortaokulu, MEB, Samsun, Türkiye

<sup>5</sup> Müdür, Hacı İsmail İlkokulu, MEB, Samsun, Türkiye

tanımlamıştır (Freudenberger, 1974: 159). Tükenmişliğin belirli özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Yorgunluk, sinirlilik hali, huzursuzluk, uykusuzluk, umutsuzluk, sürekli kızgınlık, depresyon, insanları kendinden uzaklaştırmadır. Tükenmişliği yaşayan meslek çalışanlarının, bilhassa insanlarla yüz yüze ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı öğretmenlik, hemşirelik, avukatlık, doktorluk gibi mesleklerde fazlaca olduğu gözlenmektedir. Günümüzde pek çok meslek dalı çalışanın insanlarla yüz yüze iletişim kurması bir mecburiyettir. Öğretmenlik de insanlarla yüz yüze iletişim kurulması gereken mesleklerin başında gelmektedir. Bu nedenle öğretmenler tükenmişlik duygusu ile karşılaşması en muhtemel risk grubu içerisinde yer almaktadır.

Öğretmenlik, çalışma ortamının zorluğu sebebiyle güç ve yıpratıcı bir meslektir. Çalışma şartları ve ortamlarında çok fazla stres yaratan sebeplerden dolayı eğitim çalışanları tükenmişliği yaşama bakımından riskli grupta yer almaktadırlar. Zor şartlarda ve stres içinde görev yapan öğretmenin hizmet kalitesinde düşme vücut sağlığında ve çevresiyle olan sosyal ilişkilerde bozulma meydana gelebilir (Peker, 2002).

Eğitimde en önemli unsur verilen eğitim hizmetinin kaliteli olmasıdır. Bir okulun kaliteli eğitim verebilmesinde en önemli öğelerden birisi de “öğretmen” unsurudur. Öğretmenlerin kaliteli eğitim hizmeti sunabilmesi için uygun çalışma ortamlarının sağlanması gerekir. Eğitim çalışanlarının tüm bu beklentilere cevap verebilmeleri için, bedensel sağlığının yanında ruhsal yönden de sağlıklı olmaları çok önemlidir. Kendi dertleriyle uğraşan bir öğretmenin verimli olması mümkün değildir. Bu sebeple eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik sebeplerinin incelenip, belirlenmesi ve çözüm yollarının aranması kaliteli eğitim hizmeti verme de büyük bir öneme sahiptir.

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### Tükenmişlik

Herbert Freudenberger tarafından tükenmişlik kavramı 1974 yılında ilk kez ortaya konmuştur. “Tükenmişlik; başarılı olamama, yıpranma ve tatmin edilemeyen istekler sonucunda bireyin iş yapabilme kabiliyeti, enerjisi, güç veya kaynaklarında tükenmenin başlaması” olarak tanımlamıştır (Freudenberger, 1974: 159).

Tükenmişlik; yorgunluk, uzun süren bitkinlik, çaresiz kalma ve umutsuzluk, olumsuz benlik kavramı ile yaptığı çalışmaya, hayata ve diğer bireylere karşı olumsuz tutumlar içeren, bedensel, ruhsal ve düşünsel boyutlu bir semptomdur.

Tükenmişlik özellikle, bireylerle yüz yüze iletişimin zorunlu olduğu meslek gruplarında görülen, işin yapısı gereği yaşanan stresle baş edememe sonrası görülen bedensel ve duygusal alanlarda duyulan tükenme durumuyla varlığını gösteren bir durumdur (Tuğrul ve Çelik, 2000). Tükenmişlik insan bedeninin stres durumuna karşı gösterdiği üç aşamalı tepki sonrası ortaya çıkmaktadır. Hans Selye bu durumu “Genel Uyum Sendromu” şeklinde ifade etmiştir (Aydın, 2002).

Lamberton ve Minor (1995), stresle karşılaşan bireyde ilk aşamada stres kaynağıyla yüzleşme ya da strese neden olan kaynaktan kaçma tepkisi ortaya çıktığını; bu durumu “alarm aşaması” olarak adlandırır (Aydın, 2002). Bir sonraki aşama ise ‘uyum aşamasıdır. Stresin kökeniyle uyuma ulaşırsa durum normale döner. Bu aşamada yitirilen istek ve takat tekrardan geri kazanılır ve vücutta yarattığı hasar giderilmeye çalışılır. Fakat stresin kökeniyle başa çıkılmaz ve uyum sağlanamazsa bedensel takat ve istek kullanılmaz ve son aşamaya geçilir. Bu durum da ‘tükenmişlik aşaması’dır.

Tükenmişlik, yaptığı işin özelliğinden dolayı bireylerle yüz yüze iletişim kurmak zorunda olan çalışanların uzun süre yoğun duygusal isteklerle karşılaşmaları nedeniyle yıpranma, çaresiz kalma, hayal kırıklığı, çalıştığı işe, işyerine, iş arkadaşlarına ve hayata karşı olumsuz duyguların birliktelik ettiği bir durumdur.

Tükenmişlik insanlarla yeterli empatinin kurulamaması, kişisel başarıdaki azalma düşüncesi, iş geriliminin fazla hissedilmesi, iş ortamındaki stres sebepleri ile baş edememe olarak da görülebilir. Bireyleri tehdit eden bir durum olan tükenmişlik fenomeni yerine; “çalışma ortamında yaratıcılığın yok olması”, “bıkkınlık”, “çalışan personelin iş stresi”, “aşırı iş yapma sendromu”, terimleri de kullanılabilmektedir (Işıkhan, 2004).

Özet olarak tükenmişlik, insanlarla yoğun iletişim kurulmasının zorunlu olduğu mesleklerde çalışan kişilerde görülen, mesleğin koşullarından dolayı karşılaşılan stresli durumlarla baş edilememe sonucunda bedensel ve ruhsal olarak tükenme hissiyle kendini gösteren bir durumdur.

Maslach (1982) tükenmişlik kavramı ile ilgili en geçerli iki tanımdan birini yapmıştır. Yaptığı meslek gereği insanın gittikçe artan baskı ve stres sonucunda kendisini bedensel, duygusal ve zihinsel yönden güçsüz veya bitkin hissetmesi olarak ifade edilmektedir. Bu bakımdan tükenme üç ayrı boyuta ayrılmaktadır: Duygusal tükenme, duyarsızlaşma, düşük kişisel başarı.



## Tükenmişlik Modelleri

Bireylerin stresle baş edebilme düzeylerindeki farklılıklardan dolayı oluşan tükenmişliğin nedenlerini açıklamak için farklı modeller geliştirilmiştir.

### Maslach Tükenmişlik Modeli

Maslach tükenmişlik modeli tükenmişliği üç bölüme ayırmıştır.

- ✓ Duygusal Tükenme
- ✓ Duyarsızlaşma
- ✓ Kişisel Başarının Azalması

Duygusal Tükenme: Bireye, yaptığı işten dolayı çok fazla sorumluluk verilerek aşırı derece duygusal olarak tüketilmiş olması durumudur. Duygusal tükenme, tükenmişlik belirtisinin başlangıcıdır. İnsanlarla yüz yüze iletişimin fazla olduğu meslek gruplarında görülmektedir. Psikolojik olarak baskı altında kalan çalışan kendini zorlar ve başka insanların duygusal tepkileri karşısında ezilir. Ortaya çıkan bu durumu duygusal tükenme örneği olarak gösterebiliriz.(Yerlikaya, 2000).

Tükenmişliğin merkezinde olan bu kavram tükenmişliğin kişisel stres boyutunu içerir. Çalışan bireyin yorgun ve ruhsal açıdan kendini gereğinden fazla yıpranmış hissetmesi, başka bir ifade ile kişiye işinde aşırı yüklenilmiş olma durumudur. Duygusal tükenmeyle kişi enerjisinin tükendiğini hissettiğinde duygusal bir çöküntü yaşar ve çalıştığı yerde hizmet sunduğu kişilere eskiden olduğu gibi verimli ve sorumlu olamadığını düşünür. Stres ve kaygı duygusunu yaşayan kişiye bir sonraki gün işe gitmek ve çalışmak çok zor gelmektedir. Bu durum iş yerine hiç veya vaktinde gitmeme, psikolojik şikâyetler sebebiyle devamsızlık yapma, işten çıkma gibi hem işyeri hem de çalışan bakımından verimli olmayan bir sonuçla karşı karşıya kalınmaktadır. Duygusal tükenme, tükenmişliğin temel boyutu ve belirtisi olarak kabul edilmiştir (Sürgevil, 2005). Duygusal tükenme, genel olarak çalışan kişilerin diğer insanlara yardım ederken beklenen duygusal isteklerin çok fazla olması nedeniyle ortaya çıkan bıkmama durumunu ifade eder. Çalışan kişi depresif duygularıyla kendisini yalnız, sahipsiz ve güvensiz hisseder. Bunun sonucunda çalışanın özel hayatında gerginlik artar, arkadaşlık ilişkileri zayıflar, umutsuzluk duyguları artmaya başlar. Aynı stres ortamında çalışan ancak stresle başa çıkmada yetersiz kalan bireylerde duygusal tükenme daha fazla görülür.

Duyarsızlaşma: Bu boyutu yaşayan bireylerde olaylara karşı ilgisizlik, isteksizlik başka kişilere mesafeli davranmak veya mesafeli yaklaşma, küçük görme ve kaba davranışta bulunma eğilimi görülmektedir. Tükenmişliğin sosyal boyutunu ifade eder. Bu boyutu yaşayan çalışanlar hizmet verdikleri insanlara karşı eşya gibi davranır, küçük düşürücü sözler söyler, umursamazlar ve insanlara alaycı bir tutum sergilerler. Esasında bu davranışların temelinde bir yabancılaşma duygusu ve savunma mekanizması bulunmaktadır (Kayabaşı, 2008). Mesleği sebebiyle iletişim kurduğu kişilere ve mesleğine karşı geliştirilen katı, soğuk, ilgisiz tutumlardır. Bu durumdaki çalışanlar, iletişim kurdukları kişilere ve çalıştıkları kuruma karşı, umursamaz mesafeli bir tavır gösterirler. Duygusal tükenme durumunda olan birey, üzerindeki duygusal baskıyı azaltmak için kaçış yolunu kullanır. Diğer bireylerle olan ilişkilerini, işin yapılması için lazım olan en alt seviyeye indirir. İnsanları kafasında sınıflandırır ve onlara belli şablonlara göre davranır. Sonuç olarak değişmez kurallara göre davranan bir bürokrata benzer. Bu davranışlar duyarsızlaşmanın ilk belirtileridir. Duygusal tükenmeye yakalanmış birey diğer bireylerle arasına bir çeşit duygusal tampon oluşturur. Ancak iş gereği diğer kişilerle yoğun iletişim içerisinde olup, araya mesafe koymak çok da basit değildir. Genel olarak “başı dertte” olan kişiler, diğer kişilerle aralarına mesafe koymayı seçerler. Ortaya çıkan ve büyüyen soğuk, ilgisiz yapı tükenmişliğin ikinci boyutu olan duyarsızlaşmayı oluşturur (Özipek Karabıyık, 2006).

Kişisel Başarının Azalması: Kişisel başarı, çalışanların kendilerini işlerinde başarılı görüp görmemesi ile ilgilidir. Çalışanın kendisi hakkındaki değerlendirmesinin olumsuz olması durumunda işi ve yaptığı işi gereği karşılaştığı bireylerle ilişkilerine bağlı başarı ve yeterli gelme duygularında azalma gözlemlenir. İşinde ilerleyemediğini hatta gerilediği düşüncesine kapılan birey verdiği uğraşın boşa gideceği ve suçluluk düşüncesi çalışan bireyin çalışma isteğini düşürür ve başarması için gerekli davranışları yapmasını engeller. Bireyin, diğer bireyler hakkında geliştirdiği negatif düşünceler sonucunda kendisi hakkında da negatif düşünceler geliştirir (Kayabaşı, 2008).

### Edelwich Tükenmişlik Modeli

Edelwich ve Brodsky (1980) tükenmişliği dört bölüme ayırmıştır.

- ✓ Şevk ve Coşku Bölümü
- ✓ Durağanlaşma Bölümü

- ✓ Engellenme Bölümü
- ✓ Umursamazlık Bölümü

*Şevk ve Coşku Bölümü:* Bu bölüm bireyin işi ile ilgili umudunun arttığı mesleki beklentilerinin en üst seviyede olduğu bölümdür. Kişi işini en güzel şekilde yapabilmek için üst seviyede performans sergiler. Kişi için mesleği her şeyin önünde gelir. Hizmet verdiği kişilerden gösterdiği çabalarından karşılığında takdir görmeyi bekler. Fakat verilen uğraşlar, kalıplaşmış tutumlar, türlü kurallar ve problemler sebebiyle beklediği karşılığı bulamaz. Bundan dolayı birey yavaş yavaş durgunluk dönemine girer.

*Durağanlaşma Bölümü:* Bu bölümde bireyin isteklerinde azalma, enerji düzeyinde eksilmeler görülmeye başlar. Kişi mesleğini yaparken daha önce ilgilenmediği durumlardan rahatsız olmaya başlamıştır. İşine olan ilgi düzeyi azalır, yaptığı işi sorgulamaya başlar, hayal kırıklıkları yaşar.

Sadece iş yapıyor olmayı sorgulamaya başlamıştır. Bu durumun devam etmesi sonucu iş doyumunu düşer. Özel hayatı, spor arkadaşlarıyla olan ilişkisi boş zamanlarında yaptığı etkinlikler yapmış olduğu işe göre daha önemli bir hal alır.

*Engellenme Bölümü:* İnsanlara hizmet vermek için büyük bir istekle çalışmaya başlayan kişi çalışma koşullarını, sistemi ve insanları değiştirmenin çok zor olduğunu anlar. Sürekli engellenme durumuyla karşılaşan birey mesleğini devam ettirip ettiremeyeceğini sorgulamaya başlar. Bu bölümde kişi çift taraflı engelleme ile karşı karşıya kalır.

Birincisi hizmet sunduğu bireylerin isteklerine cevap veremediği için engellenmesi; ikincisi ise, hizmet sunduğu bireylerin isteklerinden zaman bulup bireysel ihtiyaçlarını gerçekleştiremediği için engellenmesidir. Engellenme durumuyla karşılaşan birey bir zaman sonra içe kapanır, uygunsuz savunma mekanizmaları geliştirir ya da durumdan kendini çekme davranışını gösterir. Bu durumun devam etmesi sonucu dördüncü bölüm umursamazlık bölümüne girilir.

*Umursamazlık Bölümü:* Bu bölümde derin bir duygusal kopma, inancın tamamen kaybolması, karamsarlık ve ilgisizlik görülür. Umursamazlık ve duyarsızlık kişinin yapmış olduğu tüm bölümlerine yansır. Bu durumda kişi işinden zevk almamaya başlar ve çalışma hayatı kişi için kendini gerçekleştireceği bir alan olmaktan çıkar. Mesleğini sadece sosyal güvence ve ekonomik zorunluluktan dolayı sürdürür. Bu bölümü yaşayan çalışan iş yerinden zamanından önce çıkmaya başlar ve rapor alarak iş yerinden kendisi uzak tutmaya çalışır.

### **Suran ve Sheridan Tükenmişlik Modeli**

Suran ve Sheridan (1985) yaklaşımı gözlem ve deneyimlere dayanmaktadır. Erickson'un kişilik gelişimi kuramına dayanmaktadır. Tükenmişliği gelişim özellikleri bakımından benzer özellik gösteren dört aşamaya ayırarak ayrıntılı bir şekilde incelenmesini konu alan yaklaşımdaki aşamalar şu şekildedir;

1. Kimlik, Ödev Karmaşası
2. Yeterlilik, Yetersizlik
3. Üretkenlik, Dinginlik
4. Yeniden Düzenleme, Hayal Kırıklığı

Aşamalardan her biri, tükenmişliğin ortaya çıkmasında etkili olan yaşam şeklini açıklamaktadır. Bu modele göre tükenmişlik her aşamada yaşanma olasılığı olan çatışmaların doyumsuz kalmasıyla meydana gelmektedir (Şanlı, 2006)

*Kimlik, Ödev Karmaşası:* Mesleki gelişim ile ilgili hususların etkin şekilde konu edildiği, lisenin son sınıfı ve üniversite hayatının ilk senesinde başlamaktadır. Bu dönem kişisel ve mesleki kimlik rollerinin meydana geldiği, bireysel ve mesleki psikolojik gelişim bakımından kritik bir dönemdir. Kimlik ve rol karmaşası arasındaki çatışmalar meslek seçimi ve kişisel hedeflerin tanımlanmasında ağırlık kazanmaktadır. Ebeveyn olma, sosyal çevre destek, yönlendirme ve kendine saygı hususlarında önemli kaynaklardır. Sorunun temeli "Nasıl bir uzman olacağım?" sorusunu kapsamaktadır. Bu sorunun cevabı mesleki seçim yönünde kişiye yol gösteren ilk duygulara dayanmaktadır. Meslek seçimini doğru yapamayan kişi gelişimini anlamlı bir şekilde tamamlayamayacağından gelecekteki yaşamında rol karmaşası yaşayacaktır. Bu şekilde, bireyin tükenmişlik tohumu atılmış olur. Kimlik, "Bütün yönlerimle ben kimim? sorusuna cevap bulma sürecidir.

*Yeterlilik, Yetersizlik:* Kimlik süreci ve kişinin işinde yeterlilik duygusuna sahip olması sonucu kişisel-sosyal hayatını olumlu bir şekilde bütünleştirmesiyle tamamlanır. Buna çıraklık dönemi denir. Bu sürede birey becerileri geliştirir ve bağımsızlaşır. Bu aşamada birey, kimliğini diğer bireylerin gözünde profesyonel bir şekilde geliştirir ve bu konuyla ilgili duyduğu kaygının büyük bölümü kaybolur. Artık soru "yaptığım işte ne

kadar iyi olabiliyim?” sorusudur. Bunun en iyi çözümü, kendisini aynı işi yapan aynı seviyedeki kişilerle karşılaştırmak ve birkaç yıl sonraki pozisyonda kendisini hangi seviyede olduğunu görmeye çalışmaktır. Kendini başkalarıyla karşılaştırma, “Çoğu uzmanın yaptığı kadar hatta onlardan çok daha iyi olurum” düşüncesine sebep olmaktadır. Bu dönemin oluşumu yirmili yaşların başında gerçekleşmektedir. Bu kıyaslanmanın neticesi olumsuz olursa, kişi bireysel yetersizlik ve mesleki açıdan aşağılık duygusu yaşamaya devam eder. Mesleki bakımdan beklentileri katı olan bireylerin tükenme riski olabilir. Yeterlik ise bireyin karar verdiği işte kendini değerli hissetmesini öğrenme sürecidir (Şanlı, 2006).

*Üretkenlik, Dinginlik:* Çıraklık süreci sona eren kişi sistemden bağımsız hale gelir ve onun için artık meslek hayatı başlamıştır. Otuzlu yaşlarda başlayan bu süreç ve otuzlu yaşların sonlarına kadar devam eder. İlk kararlar; mekan ve kendine özgü stil (küçük bir okulda mı yoksa büyük bir üniversitede mi çalışmak istiyor; öğretmen mi veya öğretim üyesi mi olmak istiyor?) kararlaştırılmaya başlanmaktadır. İlgi, yatkınlık ve beceriler açık hale gelmiştir. Beceri özelleşmeye başlar ve bir tanesi ilgi ve özel yetenek için belirginleşir. Bu noktada uzmanlaşmış kişi, kariyerinin amacını ilk defa sorgulamaktadır. Bu durum özel hayatını, evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı erteleme için daha zor bir süreçtir. Kariyerin amacı sorgulanır kişisel mutlulukla arasındaki ilişki değerlendirilir. Bu durumla baş edebilmek, çocuk sahibi olup anne olmak isteyen fakat kariyerine de ara vermek istemeyen kadınlar için daha da zordur.

Bu aşamada birey üretici rolü üstlenmektedir. Birey yaşamını düzene koyup, bütün gücünü iş hayatında verimli olmak ve üretken bir hayat sürdürmek için sarf eder. Eğer kişi kendine özgü stil ve ilgi geliştirememiş ise amaç yoksunluğu ve hedefsizlik içine düşer. Yeteneklerini üretken olarak kullanma ortamı bulamazsa, daha önceki elde ettiği başarılarının da anlamı kalmayacaktır. Birey ne yapacağını bilemez hale gelir. “Hepsi bu mu?” duygusu etkin olmaya başlar ve tükenmişlik duygusu yaşamaya başlar. Verimlilik ise “üretken olma, kişinin kendisini doğru şekilde ifade etmeyi ve o şekilde davranmayı öğrenmesi” sürecidir (Şanlı, 2006).

*Yeniden Düzenleme, Hayal Kırıklığı:* Üçüncü aşama devam ederken kişi içinde bulunduğu duruma kendini düşüren seçimlerini sorgulamaya başladığı dönemdir. Kişinin mesleği konusunda doyumunsuzluğu olabilir. Kişi yeteneklerini kullandığı yıllardan sonra, bıkmaya ve tükenmişlik yaşamaya başlayabilir. Stres, bıkkınlık ve yorgunluk kişinin yaşamında egemen duruma gelmektedir. Bu dönemde klasik orta yaş krizi, incinme ve ölüm korkusu bireyin düşüncesine hâkim olmaktadır. Yaptığı işin ve çabalarının hayal ettiği bir yaşamı sağlamada yetersiz olduğunu düşünebilir. Yeniden oluşturma ise, bireyin özel ve meslek hayatında olmak istediği kişi olabilmesi için yeni bir yöntem bulma sürecidir.

### **Perlman ve Hartman’ın Tükenmişlik Modeli**

Perlman ve Hartman’ın Tükenmişlik Modeline göre tükenmişlik, strese gösterilen tepkinin bir sonucudur. İnsanlar strese sebep olan durumla karşılaştıklarında bilişsel, fiziksel ve davranışsal olarak tepki gösterirler. Tükenmişlik olgusu fiziksel tükenme, azalan iş verimliliği gibi davranışsal tükenme belirtilerini içermektedir. Kişilik özelliklerini, sosyal ortamın tükenmenin etkisi ve algılanışında önemli olduğunu göstermektedir. Bireyler strese karşı etkili ya da etkili olmayan tepki göstermeleri sonucunda bir takım istenmeyen durumlarla karşılaşabilirler. Bu yaklaşımın dört aşaması vardır (Özipek Karabıyık, 2006).

*Durumun Strese Sevk Etme Derecesi:* Bu aşamada durumun strese sevk etme derecesi belirlenir. İki temel durum bulunmaktadır: Kişinin yetenek ve becerileri algısal veya gerçek örgütsel istekleri karşılamaya yetmeyebilir veya iş, kişinin arzu, gereksinim ve değerlerine uygun olmayabilir. Bu aşamada stresin düzeyini birey ve örgüt değişkenleri arasındaki uyumsuzluğun derecesi belirlemektedir.

*Algılanan Stresin Düzeyi:* Strese sebep olan pek çok etmen, bireylerin kendilerini stres altında algılamalarıyla neticelenir. İlk aşamadan sonraki aşamaya geçiş, iş ve örgüt değişkenlerine bağlı olduğu kadar, kişinin kişilik özelliklerine de bağlıdır.

*Strese Gösterilen Tepki:* Strese verilen üç temel tepki çeşidini kapsamaktadır. Fizyolojik, bilişsel ve davranışsal belirtilerden hangisinin veya hangilerinin meydana geldiğini bireysel ve örgütsel değişkenler tespit etmektedir.

*Strese Gösterilen Tepkinin Sonucu:* Gösterilen tepki sonucunda iş doyumunu ya da iş yapma seviyesinde bir değişim olabilecektir. Ruhsal ve fiziksel sağlık durumunda bir bozulma oluşabilir. Çalışan işten ayrılabilir. Diğer bir ihtimal ise devamlı yaşanan stresin sonucu olarak “tükenmişlik” yaşayabilir.

### **Tükenmişliğin Sebepleri**

Tükenmişlikte etkili olan faktörler incelendiğinde birçok sebepten söz edilebilir. Bu sebeplerin bir bölümü tükenmeyi yaşayan bireyin kişisel özelliklerinden, diğer bölümü ise içinde bulunduğu örgütsel ortamdan

kaynaklanmaktadır. Tükenmişlikte etkili olan bütün nedenleri incelemek mümkün olmadığından, bazı kişisel ve örgütsel nedenlere yer verilmiştir.

Tükenme insanın belirlediği hedefleriyle ilişkilidir. Tükenen birey yaşama dair beklentilerine ulaşamayınca hayal kırıklığı yaşar. Eğer kişi ulaşabileceği hedeflerin çok üzerinde bir amaç belirler ve mümkün olmayan bu amaca ulaşmak için ısrar ederse huzursuzluk yaşaması yakın demektir. Tükenmişlik; beklentilerle gerçeklerin örtüşmemesinden kaynaklanan durumdur. Hayatının büyük bir bölümünü işkolik olarak geçirip, amaçladığı şeylere kavuşamayan kişi, iç dünyasında çatışmalar yaşar öz kaynaklarını ve yaşam enerjisini yitirir. Bu bireyler tükenme duygusuyla daha fazla etkileşim içerisinde kalırlar (Tümekaya, 1996).

Hayali hedeflere sahip olmak, duygusal ve düşünsel yorgunluk, kişinin kendisini aşırı motive etmeye çalışması, değişmez kurallar koyup her şeyi dört dörtlük gerçekleştirme arzusu, insanlarla zıtlasma ve liyakatli olmadan üst kadrolara terfi etme isteği tükenmişliğe yol açmaktadır.

Kişinin yaşı, medeni durumu, işine olan bağlılık derecesi, hedefleri, kişilik yapısı, yaşadığı stres, mesleki doyum derecesi, çalıştığı işin zor olması, kurumun tipi, çalışma saati, iş yükü, rol belirsizliği kişinin tükenme yaşamasını etkiler.

Önemli kararlara katılamama, ödüllendirmenin az olması, örgüt içi çatışmalar, adaletsizlik, işin fazla çalışma gerektirmesi, hizmet verilen insanlarla ilişkiler, personel yetersizliği, örgüt ortamının iyi olmayışı, ele geçen paranın az oluşu gibi etkenler tükenmenin nedenlerindedir (Çam, 1995). Tükenmişliği tek bir nedene bağlama mümkün değildir. Her insan tükenmişlik yaşayabilir fakat sebepleri, süresi ve belirtileri bireyden bireye değişebilir.

### **Kişisel Tükenmişlik Sebepleri**

Tükenmişlik ile yaş arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Kişisel tükenmişlik sebepleri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde mesleğe yeni başlayıp, istekli ve idealist olan çalışanların daha fazla mesleki alanda tükenmişlik duygusu yaşadığı belirlenmiştir. Bunun sebebi büyük arzu ve heyecanla çalışmaya başlayan çalışan istediği başarıyı yakalayamayıp, beklediği takdir ve ödüllendirmeye karşılaşmayınca, istediklerine ulaşmak için daha fazla emek harcar ve sonucunda ve hızlı bir şekilde tükenmektedir.

Yapılan araştırma bulgularına göre işe yeni başlayan çalışanlar, yaşı yüksek ve deneyimli çalışanlara oranla daha fazla tükenmişlik yaşamaktadırlar. Bu durum farklı beklenti düzeylerini olması nedeniyle genç çalışanlar tükenirler. Yaşlı, olgun, tecrübeli çalışanlar ise tükenmişliğe karşı daha dirençli olmaktadır (Izgar, 2001).

Cinsiyet, medeni durum, çalışılanın işine aşırı sadakatli olması, bireysel hedefler, yaşadığı stres, mesleki tatmin derecesi, amirlerinden yeteri kadar destek görememesi, kişinin almış olduğu eğitim, iş hayatında başarılı oluşu, yetersizliği tükenmeye yol açar (Izgar, 2001).

Öz denetimli olma veya dış kontrol odaklı olma, bireysel istekler, beklenti seviyesi, işkolik olma, stresli bir kişilik yapısı kontrolsüzlük, başaramama korkusu, kendi ihtiyaçlarına önem vermeme, fazla çalışma, ekonomik sıkıntılar, sosyal hayattan kopuş, kendi değerlerinden vazgeçme, hoşnut olmayan yetiştirilme biçimi ve kariyerin noktalanması vb. bireysel faktörler tükenmişliğin sebepleri olarak sıralanabilir.

### **Örgütsel Tükenmişlik Sebepleri**

Yapılan işin özelliği, çalışılan yer, çalışma şekli, iş yerinin özellikleri, sorumluluk, işin stresli oluşu, işle ilgili alınan kararlara katılmama, örgütün işlemedeki yanlışlar örgütsel tükenmişlik sebebidir. Yapılan işin tempolu bir çalışma gerektirmesi, hizmet verilenlerle (öğrenciler, veliler) olan ilişkilerde yaşanan sorunlar, personel desteği alamama (kurum içi öğretmen ve diğer destek personeli, hizmetli, memur vb.) örgütsel tükenme sebebidir. Yetersiz araç gereç, olumsuz örgüt ortamı ve havası, maddi ve toplumsal sebepler, gelişme fırsatı bulamama, teknoloji alanındaki gelişmeler, işin özelliği ve önemi, hızlı kararlar alma zorunluluğu, geri dönüt noksanlığı, iş ortamında cinsel taciz, meslekte uzun çalışma süresi örgütsel tükenme sebebidir. Sosyal destek, iş güvenliği, dinlenme sürelerinin yetersiz olması, müşterinin ihtiyaçlarının parasal, bürokratik, idari sebeplerle gerçekleştirilememesi, denetim mekanizmasının yetersiz olması gibi çalışma ortamı sorunları, üstleriyle veya çalışma arkadaşlarıyla iletişimin zayıf oluşu, adil olmayan ödüllendirme, sorumluluk fazlalığı ve destek yetersizliği örgütsel tükenmişlik sebeplerinin başlığı altında birleştirilebilir (Sürgevil, 2005).

### **Öğretmenlik Mesleği**

Meslek olarak öğretmenlik, alanıyla ilgili sahip olduğu tüm bilgi ve beceriyi, ülkenin eğitim müfredatına uygun olarak muhataplarına öğretme sanatıdır. Öğretmen, öğretim işini planlı, programlı ve bilimsel yöntemlere uygun olarak gerçekleştiren bir meslek mensubudur. Ülkelerin bilinçli nesil yetiştirmesi ve modern dünya devletleri ile rekabet edebilmelerinin tek yolu çağın gerektirdiği nitelikte eğitim öğretim hizmeti

vermeleriyle mümkün olabilir. Bu durum eğitimin ayrılmaz ve de en önemli öğelerinden biri olan öğretmenin nasıl bir niteliğe sahip olması gerekir sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. "Öğretmenlerin sahip olmaları gereken temel özellikler nelerdir?" diye bakıldığında pek çok özelliği sayabiliriz. Bunların başında iyi bir öğretim becerisine sahip olma gelmektedir. Öğretmenler öğretim yöntem ve tekniklerini çok iyi bilmeli ve farklı zeka türlerini dikkate alarak ders işleme iyi bir öğretim faaliyeti için önemlidir. Sınıf içi öğrenme ortamını iyi hazırlayabilmeli ve öğrenciyi derse motive edebilmelidir. Yeterli alan bilgisine sahip olmanın yanında her geçen gün alanıyla ilgili çıkan yeni bilgileri öğrenmelidir yani öğretmenler aynı zamanda sürekli öğrenen olmalıdır. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, öğretim materyallerini çeşitlendirmiştir. Yenilikleri kullanamayan öğretmenin modern çağda öğrenci karşısında etkili olabilmesi kolay değildir. Özetle nitelikli bir öğretim için öğretmenler; öğrenciyi tanıyabilmeli, iletişim becerisi üst düzeyde olmalı, alan bilgisi iyi olmalı, teknolojiyi kullanabilmeli ve her alanda kendini yenileyip geliştirmelidir. Günümüz eğitim sisteminde öğretmen, her şeyi bilen ve öğreten olmaktan çok öğrenciyi öğrenme konusunda rehberlik eden kişi konumuna gelmiştir.

### **Öğretmen Mesleğinde Tükenmişlik**

Öğretmenlerin tükenmişlik yaşamasının nedenleri stres, öğretim şartlarının değişmesine uyum sağlamada zorluk, meslektaşları arasında kabul görmeme, iş yükünün fazla olması, kalabalık sınıflar, yönetim baskısı, destekten yoksunluk, teftiş edilme kaygısı, okul aile işbirliğinin zayıf olması gibi nedenleri sayabiliriz. Öğretmenlerde tükenmişliğe neden olan en önemli etkenlerden biri de strestir. Stresin birçok nedeni bulunmaktadır. Meslek temelli stres ve bunun sonrası meydana gelen tükenmişlik duygusu Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümünde öğrenim gören bazı üniversite öğrencilerine uygulanan araştırma sonucunda öğretmenlerde tükenmişlik yaratan stres kaynakları şu şekilde belirtilmiştir: (Arıcan, 2009)

#### **Eğitim Sistemiyle İlgili Tükenmişlik Sebepleri:**

- ✓ Eğitim politikasının sürekli değişmesi
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenlere sahip çıkmaması
- ✓ Siyasilerin eğitime çok fazla müdahale etmesi
- ✓ Eğitimde kalitenin düşmesi
- ✓ Eğitime gereken önemin verilmemesi
- ✓ Eğitim programın gereksiz ayrıntılarla dolu olması
- ✓ Programlarda öğrencilerin dikkate alınmaması

#### **Yönetici ve Denetmenler İle İlgili Tükenmişlik Sebepleri:**

- ✓ Şeffaf ve katılımcı bir yönetimin olmayışı
- ✓ Okul yöneticileri ve denetmenlerden takdir görememe
- ✓ İdarecilerin eğitimi sistemini iyi idare edememeleri
- ✓ Ast-üst arasında çatışma yaşanması
- ✓ Öğretmenler arasında ayrımcılık yapılması
- ✓ Denetmelerin rehberlikten ziyade eksik bulma amacını taşıması
- ✓ Denetimden kaynaklanan korku, endişe, baskı
- ✓ Kariyer yapma olanağının olmaması
- ✓ Okulda demokratik bir ortamın olmaması

#### **Öğrencilerden Kaynaklanan Tükenmişlik Sebepleri:**

- ✓ Öğrencilerle iyi bir iletişim kuramama
- ✓ Sınıfların kalabalık olması
- ✓ Öğrenci kalitesinin düşmesi
- ✓ Öğrencileri derse motive edememe
- ✓ Öğretmenlerin sınıf yönetiminde sıkınlar yaşamaları

**Görevden Kaynaklanan Tükenmişlik Sebepleri:**

- ✓ Meslektaşlarla iletişim kuramama, geçimsizlik
- ✓ Gereksiz işlerin, kırtasiyeciliğin fazla olması
- ✓ Ekonomik sıkıntıların yaşanması, maaşın yetmemesi
- ✓ Fazla ders yükü
- ✓ Her şeyi mükemmel yapma isteği
- ✓ İstenilen başarı düzeyine bir türlü ulaşamama
- ✓ Mesleğinde ilerleme imkânı olmaması
- ✓ İş ortamında haksızlığa uğrama, destek bulamama
- ✓ Velilerden gerekli desteği alamama ve sık sık karşı karşıya gelme
- ✓ Öğretmenler arasındaki siyasi ayrışma (Aydın, 1993).

**Tükenmişliğin Belirtileri**

Tükenmişlik sunulan hizmetin kalitesinde azalmaya sebep olduğu gibi çalışan insanların sağlığının da bozulmasına neden olmaktadır. Tükenmişliğin belirtileri incelendiğinde, çok değişik belirtilerle ortaya çıktığı görülmektedir. Oruç (2007) tükenmişliğin belirtilerini üç farklı grup altında sıralamıştır. Bunlar; Tükenmişliğin fiziksel belirtileri, davranışsal belirtileri ve duygusal belirtileri.

**Fiziksel Belirtileri**

- ✓ Fiziksel olarak enerji kaybı yaşama
- ✓ Baş ağrılarının sık gözlenmesi
- ✓ Uyku sorunu yaşama
- ✓ Mide ve bağırsak hastalıkları
- ✓ İştahsızlık
- ✓ Zayıflama
- ✓ Genel ağrı ve sızılar
- ✓ Yüksek kolesterol
- ✓ Kalp rahatsızlığı
- ✓ Soğuk algınlığı ve sık sık gribe yakalanma
- ✓ Kalp çarpıntısı
- ✓ Hastalıklara karşı vücut direncinin azalması
- ✓ Hatırlamada problemler yaşama

**Davranışsal Belirtiler**

- ✓ Ani sinirlenme
- ✓ İş ortamında müşterilerle tartışma yaşama
- ✓ İşe gitmek istememe
- ✓ Birçok konuyu şüphe ve endişe ile karşılama
- ✓ Alınganlık gösterme ve takdir görmediğini düşünme
- ✓ İşten doyum alamama ve işe geç gelmelerde artma
- ✓ Alkol kullanımında artma
- ✓ İlaç kullanımında artma
- ✓ Kendine olan saygıda ve güvende azalma

- ✓ Yakın arkadaşlarla problemler yaşamak
- ✓ Kendini ortamdan soyutlayıp, uzaklaşma, içe kapanma ve sıkıntı duyma
- ✓ İtaatkarlık, suçluluk hissi, iççerleme
- ✓ Ümitsizlik, umutsuzluk, kolay ağlama, motive olamama
- ✓ Umursamazlık, hareketsizlik
- ✓ Yansıtma
- ✓ Kendi kendine zihinsel çaba içerisinde olma
- ✓ Örgütlemelerde yetersiz kalma
- ✓ Rol çatışması yaşama, görev ve kurallarla ilgili karmaşa
- ✓ İş arkadaşlarına gereğinden fazla güvenme ya da onlardan uzaklaşma
- ✓ İşyerine yönelik ilginin yok olması
- ✓ İşleri erteleme ya da sürüncemede bırakma
- ✓ Başarısız olduğunu düşünme
- ✓ Tembellikte direnç gösterme
- ✓ İş hakkında konuşmaktan kaçınma, dalga geçme ve suçlayıcı olma

### **Duygusal Belirtileri**

- ✓ Tükendiğini ve hiç kimseye verecek bir şeyinin kalmadığını hissetme
- ✓ Kendini ve işini olumsuz tanımlama
- ✓ Takdir edilmediğini, beğenilmediğini düşünme
- ✓ Huzursuz, heyecanlı ve gergin olma
- ✓ Ailevi sorun yaşama
- ✓ Uykunun düzensiz oluşu
- ✓ Depresyon
- ✓ Psikolojik rahatsızlıklar
- ✓ Aşırı öfke, tepkilerde abartılı olma
- ✓ Hayal kırıklığı
- ✓ Değersizleştiğini düşünme
- ✓ İşlerin daha kötüye gideceğini düşünme, karamsar olma
- ✓ Yabancılaşma
- ✓ Özgüven kaybı
- ✓ Aşırı duygusallık
- ✓ Kaygı

İwanicki (1983) tükenmişlikle ilgili belirtileri üç değişik dereceye ayırmıştır. Farklı derecelerde ele aldığı tükenmişliğin her derecede çeşitli davranışlarla gözlenebileceğini söylemektedir. Tükenmişlik, düşük, orta ve yüksek olacak şekilde üç değişik grupta incelenmek ve ortaya çıkan davranışları şu şekilde sıralanmak mümkündür (Vızlı, 2005).

**Düşük Derece Tükenme Gösterenler:** Belirli bir süre sinirlilik hali, alınganlık gösterme, yorgunluk, kaygı ve sonuçsuz kalan çabalarda bulunma.

**Orta Derece Tükenme Gösterenler:** Düşük derecede tükenme gösterenlerdeki belirtilerin aynıları vardır fakat bu belirtiler biraz daha sık görülmektedir.

**Yüksek Derece Tükenme Gösterenler:** Fiziksel olarak hastalıklar yaşamaya başlama, ülser, kolit, kronik ağrılar ve baş ağrısı gibi rahatsızlıklar bildirirler. Aile içi sıkıntılar şeklinde ortaya çıkan semptomlar ise; evden

uzaklaşma, eşini ve varsa çocuklarını ihmal etme, cinsel hayatında sorunlar yaşama, aile bireyleri tarafından sevilmediğini hissini yaşama olarak sayılabilir.

### **Tükenmişlikle Başa Çıkma Yolları**

Tükenmişliği yaşayan birey bu olumsuzluğu yok sayma yerine, sorunu belirleyip sorundan kurtulma yollarını bulması gerekmektedir. Bu durumda kişinin görev yaptığı örgütün yetkililerine de iş düşmektedir. Oluşturulmuş olan sistem bireyin en etkin şekilde çalışabileceği şekilde dizayn edilmeli, mevcut sorunlar acilen çözüme kavuşturulmalıdır. Bu çözümler hem çalışan hem de örgüt tarafından kabul edilebilir olması gerekmektedir. Kişi önce kendisini tükenmişlik sorununa iten nedenleri tanımlamalıdır ve önlem almalıdır. Bireyin tükenmişlikle başa çıkabilmesi için çalışma şartlarını gözden geçirebilir.

Tükenmişlik duygusuyla başa çıkma yollarını oluşturmak ve bunları hayatta uygulayabilmek için kişisel kontrol mekanizmaları oldukça önemlidir. Çalışma ortamlarını düzenleme imkânının az olduğu iş yerlerinde öncelikle bireysel başa çıkma yöntemleri kullanılmaktadır. Diğer bir faydalı yöntem; tükenmişlik duygusunu engellemek ve tedavi etmek için takım çalışması oluşturmaktır. Çalışma ortamlarında sosyal destek amaçlı gruplar oluşturmak ve toplantılar düzenleyerek benzer şartlar altında çalışanların çalışma ortamlarının zorlukları ve stresle baş etme yöntemleri hakkında karşılıklı olarak fikir alışverişinde bulunmaları da başka bir uygun yöntem olabilir.

Eğitim içerikli uygulamaların bünyesinde bireysel baş etme yöntemlerini geliştirmek amacıyla oluşturulmuş teknikler yer almaktadır. Girgin (1995), tükenmişlik ile başa çıkma yöntemlerini; bireyde yapılabilecek değişiklikler, görev ve rol yapısındaki değişiklikler ve yönetime ilişkin değişiklikler olmak üzere 3 grupta incelemiştir.

### **Bireyde Yapılabilecek Değişiklikler**

Karşılaşılan sorunlarla mücadele edebilme noktasında kişiye iletişim taktikleri ve stratejik taktikler verilebilir. Kişiyi sportif, sanatsal ve sosyal etkinliklere yönlendirerek bir yandan ortamdan uzaklaşması, diğer yandan da kişinin farklı gruplara katılımı sağlanmalıdır. Tüm bunların yanı sıra çalışma ortamında önemli değişiklikler yapılarak ortam daha iyi hale getirilebilir (Girgin, 1995; Izgar 2001) tükenmişlikle bireysel olarak mücadele edebilmek için;

- ✓ Gerçekçi hedef belirlenmeli; Bireyler gerçekleşmesi mümkün olmayan hayali projeler, idealler belirler ve bu uğurda mücadele ederse ulaşamama durumunda tükenmişlik yaşamaya başlarlar. Belirlenen hedefler gerçekleştirilebilir olmalıdır.
- ✓ Mola; Çalışan bireyler yoğun stres altında kaldıkları zaman fiziksel sorunlar yaşayacakları için; yorgunluktan kaçmaları, bir süre işe ara vermeleri, çay molaları, iş arkadaşları ile sohbet etme, rahatlama yollarını arama stres ve yorgunluktan korunmada başvurulabilecek bir yöntemdir.
- ✓ Tükenmişlikle ilgili bilgi sahibi olma, işe başlamadan önce işin zorlukları ve riskleri hakkında bilgi sahibi olma
- ✓ İş değişikliği yapma; Gösterilen tüm çabaya rağmen işle ilgili sorunlardan kişi kurtulamıyorsa işini değiştirmesi faydalı olacaktır Aksi halde birey daha çok sıkıntıyla karşılaşacak ve tükenme yaşayacaktır.
- ✓ İşe ara verme; Zaman zaman işe ara verme çalışanların işle ilgili eksikliklerini gidermek amacıyla verilen hizmet içi eğitim kurs ve seminerleri çalışanların iş stresini hafifletme de bir çözüm yolu olarak düşünülebilir.
- ✓ Kendini tanıma; Bireyin yeteneklerini bilmesi ve gereksinimlerinin farkında olması tükenmişlikle mücadelede hayli önemlidir.
- ✓ Kendini gerçekleştirme; Bireyler var olan yeteneklerini kullanarak kendini gerçekleştiremeye çalışırlar. Eğer kişi bunu başaramazsa psikolojik olarak sağlığını kaybetme durumu ve tükenme riski ile karşı karşıya kalmaktadır.
- ✓ Benlik geliştirme; Bireyin kendisini objektif bir şekilde tanıması ve kabul etmesi, doğru bir benlik geliştirmesine veya kişiliğin eksik tarafını geliştirip tamamlamasına katkı sağlayacağından tükenmişliği önlemede önemli bir araç olduğunu belirtmiştir (Özipek Karabıyık, 2006).

### **Görev ve Rol Yapısındaki Değişiklikler**

Uzun süre aynı görev yerinde ve aynı bireylerle çalışmak bıkkınlık vererek tükenmişliğe neden olabilir. Öğretmenlere rotasyon getirilerek belli bir süreyi dolduran öğretmenlerin görev yerleri ve ortamları değiştirilebilir. Görev yerinin değişmesiyle farklı bir çevreye girecek olan eğitim çalışanı yeni ortamında



olumlu bir imaj oluşturmak isteyecektir. Bu durumda onun işine daha fazla önem vermesini ve çalışmasını sağlayacaktır.

### Yönetime İlişkin Değişiklikler

Örgüt içinde görev dağılımı yapılırken mümkünse çalışan bireylere seçim hakkı tanınarak, sevecekleri ve ilgi duydukları işleri yapmaları sağlanabilir. Eğer çalışan insanların çalışmak istedikleri işi tercih etme imkanları bulunmuyor ise yönetim ve organizasyonu yürüten bireyler görev dağılımlarını yaparken, çalışanların kişilik özelliklerini, çalışma ortamlarını ve sağlık durumlarını uygun olarak yapmaları yerinde olacaktır. Bütün bunlarla birlikte çalışma ortamlarında belirli aralıklarla değişiklik yapmak küçük grup toplantıları düzenlemek, yeteneklerini gösterebilecekleri olanakları sağlamak ve çalışanları yüreklendirmek gerekir. Tükenmişlik ile başa çıkma yolları araştırıldığında, çalışılan kurumdaki iletişimsel sorunların giderilmesinin önemi görülecektir. Yönetimde görev alan bireylerin çözüm bulması gereken başlıca problemler ise, beslenme, sağlık, dinlenme, ulaşım, terfi ve çalışma ortamının fiziksel durumu olarak saptanır. Tükenmişlik duygusu yaşayan çalışanlar sadece işe değil diğer meslektaşlarına da ilgilerinin azaldığı ve kaybolduğu görülmektedir. Tükenmişliğin daha ileri aşamalarında alkol ve madde(ilaç) bağımlılığı gibi zararlı alışkanlıklarda da artış görülür (Yerlikaya, 2000).

Rogerts (1984), idarecilerin tükenmişlik duygusunu azaltmak için yönetim alanında çeşitli önlemler alabileceklerini bildirmektedir. İşlerin sıkıştığı zamanlarda yardımcı personel ve ek donanım sağlamak; serbest karar verme imkânları sağlamak, çalışanların kararlara katılım olanaklarını arttırmak; başarılı olan çalışanları takdir etmek; ödüllendirmeyi gözden geçirmek; bireysel dinleme ve kendini geliştirme için tanınan sürelerde artış sağlamak; kişiler arası ilişkilerin şeklini değiştirmek; iletişimin niceliğini azaltıp niteliğini arttırmak; işin gerektirdiği sorumluluk düzeyini tekrardan ayarlamak; çalışanlara yeni görevler vermek ve üst düzey yöneticilerin desteğini almak bu tür önlemlere örnek gösterilebilir (Izgar, 2001).

### Tükenmişliğin Önlenmesine İlişkin Öneriler

- ✓ Öncelikle tükenmişliği herkesin başına gelebileceğini düşünün
- ✓ Stresle başa çıkma konusunda kendinizi geliştirin
- ✓ Rahat olun ve rahatlama yollarını öğrenin, karşınıza sorunlar çıktığında panikleyip sorunu daha fazla büyütmeyin, üstesinden gelmeye çalışın
- ✓ Zamanınızı ve enerjinizi planlı programlı kullanın, boşa harcamayın
- ✓ İşinizi yaparken iyimser, çözüm odaklı, yardımsever olmaya çalışın
- ✓ Çalışma ortamında her türlü düşünceye açık olun, saygılı olun
- ✓ Sürekli yoğun tempoda çalışmaktan kaçının, mola vermeyi asla ihmal etmeyin
- ✓ İşinizde yenilikler yapın, monotonluktan kurtulmaya çalışın
- ✓ İş arkadaşlarınızla sağlam ilişkiler kurun
- ✓ Çalışma ortamında iş arkadaşlarınızla aranızın açılmasına sebep olacak her türlü tartışmalardan uzak durun
- ✓ Stresin yaşamın bir parçası olduğunu unutmayın, strese yol açan durumlarla karşılaştığınızda çözüm yolları deneyin, rahatlayın, stresin zararlı etkilerinden uzaklaşın
- ✓ Kendinize zaman ayırın, ailenizle ve arkadaşlarınızla vakit geçirin
- ✓ Uyku düzenine dikkat edin, spor yapın
- ✓ Sosyal gruplara katılın
- ✓ İş ve özel hayattaki monotonluğu azaltmak için faaliyetlere katılın
- ✓ Eğlenin, çocuklar gibi şen olun, kitap alın, televizyon seyredin hayatı çok fazla dert edinmeyin

Kayhan (2011), Tükenmişlik duygusu ile başa çıkabilme yöntemlerini uygulama alanları bireysel çalışan, çalışma grupları ve işverenler olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Tükenmişlikle baş edebilmek için strateji belirlemek, planlama yapmak ve planın uygulanmasını sağlamak daha çok işveren veya çalışma şartlarını kararlaştıranlara bağlı olduğunu belirtmektedir (Aktaran Soysal, 2011).

Bireysel ve grup olarak çalışanlar: Tükenmişlik ile baş etme yöntemleri geliştirmek ve bunları hayata geçirebilmek için kişisel kontrol odakları oldukça önem taşımaktadır. Aynı zamanda çalışma ortamlarını

denetleme imkânının olmadığı veya az olduğu yerlerde de tükenmişlik ile bireysel başa çıkma yöntemleri önemlidir. Tükenmişliği önlemede ya da iyileştirmede takım çalışması oluşturmak diğer bir faydalı yöntemdir.

Organizasyon yöntemleri, kişisel kontrol teknikleriyle problemin aşılamadığı hâllerde organizasyon teknikleri uygulanmaktadır. Bu teknikler; Çalışma ortamında yenilik, danışmanlık hizmeti; örgüt olarak sorun çözmek gibi üç ana unsurdan meydana gelmektedir.

- ✓ *Çalışma Ortamında Yenilik:* Yoğun çalışma, tembellik, belirsizlik veya çatışmanın neden olduğu stresi azaltmak için basit ve en etkili yöntemdir. Bununla birlikte iş ve çalışan arasındaki ahenkin sağlanmasına da destek olur. Çalışma ortamında yenilik yapılması ile ilgili yöntemler; zahmetli ve yorucu işleri eşit şekilde dağıtarak iş yükünün aynı bireyler üzerinde kalmasına engel olmak, yorucu işlerde değişimli çalışılmasını sağlamak, gün içerisinde çalışanlara iş dışı sosyal etkinlikler için süre tanımak, çalışanlara özel programlar yapmaları için fırsat vermek.
- ✓ *Danışmanlık Hizmeti:* Çalışanlar danışmanların öneri ve eleştirilerine daha açık hale gelirler. Aynı zamanda çalışanların işle ilgili görüşleri de alınarak onların fikirlerini ciddiye almış olurlar.
- ✓ *Örgüt Olarak Sorun Çözmek:* Toplam kalite yönetimin ulaşmak istediği bir amacı da çalışma ortamının doğru bir şekilde değerlendirilmesi, sorunların meydana gelmeden önlem alınması veya ilk çıkış anından itibaren ele alınmasını sağlayacak kalıcı bir çözüm mekanizmasını oluşturmaktır. Okul içerisinde personelin tükenmişlik yaşanmaması için yöneticilerin alabileceği önlemlerle ilgili öneriler şunlardır:
- ✓ Okul yöneticileri ve denetmenler öğretmenlerin olumlu davranışlarını takdir etmelidirler. Özellikle denetim ve teftişlerde karşılaştıkları öğretmenlerin olumsuz yönlerinden çok olumlu yönlerine vurgu yapmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenlerin kişisel ve mesleki alanda gelişimlerini katkı sağlamak için gerekli kurs, hizmet içi eğitim programları açılmalıdır.
- ✓ Öğretmenlerin öğrencilerle nitelikli iletişim kurması için bu alanda varsa eksikliğini giderebilme imkânı sağlanmalıdır.
- ✓ Öğretmenlerin meslektaşları ile uyum sorunu yaşamalarına neden olan durumların belirlenmeli ve olumsuzluğun ortadan kaldırılması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- ✓ Öğretmenlerin iş dışındaki zamanlarını değerlendirebileceği, sosyal açıdan kendilerini geliştirebilecekleri ve var olan özelliklerini kullanabilecekleri imkânlar sağlanmalıdır.
- ✓ Öğretmenlere mesleğe yeni başladıklarında onları bekleyen sorunlar hakkında gerçek bilgilere yer verilmeli ve olumlu yönde bir yapılandırmaya gidilmelidir.
- ✓ Mesleğe yeni başlayan aday öğretmenler karşılaştıkları bütün sorunlarda yalnız bırakılmamalı gerekli rehberlik yapılmalıdır (Özipek Karabıyık, 2006).

## ALAN ARAŞTIRMASI

### Tükenmişlikle İlgili Yapılan Araştırma ve Yayınlar

Peker (2002), “Anaokulu, İlköğretim ve Lise Öğretmenlerinde Mesleki Tükenmişliğin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” (Bursa şehir merkezindeki farklı kademe okullarda görev yapan 90 öğretmenle yapılmış araştırma) isimli çalışmasında; okul düzeyinin, cinsiyetin, öğrenim durumu ve mesleki kıdemini tükenmişlikle ilişkisini araştırmıştır. Öğretmen tükenmişliği ölçeği; görülen idari destek; işe bağlı stresle başa çıkabilme, iş doyumu, öğrencilere yönelik tutumlar alt ölçeklerinden oluşmaktadır.

*Farklı Kademelerdeki Okullarda Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Puanlarına İlişkin Değerlendirme:*

“Görülen İdari Destek ve “İşe Bağlı Stresle Başa Çıkabilme” alt ölçeklerine göre; farklı kademelerdeki okullarda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Alt ölçeklerden alınan puanlar değerlendirildiğinde farklı kademe okullarda görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

“İş Doyumu” alt ölçeğine göre; anaokulunda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri puan ortalaması 9.50 ile en düşük tükenmişlik düzeyini göstermektedir. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması 12 olmuştur. Lisede görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik puanları ortalaması ise 15.53’e çıktığı görülmüştür. Bu durum bize farklı kademelerdeki okullarda görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Lisede görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik puanının anaokulu ve ilköğretim okulunda görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek oldukları görülmüştür.

“Öğrencilere Yönelik Tutumlar” alt ölçeğine göre; anaokulunda görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması 4.30 ile en düşük seviyede çıkmıştır. İlköğretimde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması 5.90 orta düzeyde çıkmıştır. Lisede çalışan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması ise 8.27 ile en yüksek seviyede çıkmıştır. Bu alt ölçeğin sonuçlarına göre yapılan değerlendirme bize farklı kademelerde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin değişkenlik gösterdiği sonucunu göstermektedir. İlköğretim ve lise öğretmenleri anaokulunda çalışan öğretmenlere göre daha fazla tükenmişlik yaşamaktadır.

#### *Okul Kademesine Bakılmaksızın Cinsiyete Göre Tükenmişlik Puanlarına İlişkin Değerlendirme:*

“Görülen İdari Destek” ve “İşe Bağlı Stresle Başa Çıkabilme” alt ölçeklerine göre; erkek ve kadın öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalamalarının birbirinden çok farklı olmadığı ve her iki alt ölçekte de anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.

“İş Doyumu” alt ölçeğinde erkek öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması 14.50 olmuş iken, kadın öğretmenlerin tükenmişlik puanlarının ortalaması 11.20 çıkmıştır. Bu alt ölçeğe göre erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları anlaşılmaktadır.

“Öğrencilere Yönelik Tutumlar” alt ölçeğine göre; tükenmişlik düzeyleri puan ortalamaları erkek öğretmenler için 6.38 bayan öğretmenler için ise 5.89 olarak belirlenmiştir. Yani ortalama puanlar birbirine çok yakın olduğu için bu alt ölçeğe göre tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

#### *Öğretmenlerin Öğrenim Durumuna Göre Tükenmişlik Puanlarına İlişkin Değerlendirme:*

“Görülen İdari Destek” ve “İşe Bağlı Stresle Başa Çıkabilme” alt ölçeğine göre öğretmenin öğrenim seviyesi ne olursa olsun (lise ve dengi okul, 2, 3 yıllık veya 4 yıllık yüksekokul) görülen idari destek alt ölçeğine göre alınan tükenmişlik puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak stresle başa çıkabilme alt başlığında fark görülmektedir. Lise ve dengi okul mezunu olan öğretmenlerin tükenmişlik puanları mezuniyeti 2 yıllık yükseköğretim, 3 yıllık yükseköğretim, 4 yıllık yükseköğretim kurumları olan öğretmenlere göre daha düşük olduğu görülmektedir. 2 yıllık yükseköğretim kurumundan mezun öğretmenlerin tükenmişlik puanları, 3 yıllık yükseköğretim kurumundan ve 4 yıllık yükseköğretim kurumundan mezun olan öğretmenlere göre daha düşük çıkmıştır.

“İş Doyumu” alt ölçeğinde öğretmenlerin öğrenim durumuna göre tükenmişlik düzeyi puanları anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Lise ve dengi okul mezunu öğretmenlerin iş doyumunu tükenmişlik puanları mezuniyeti 2 yıllık yükseköğretim, 3 yıllık yükseköğretim, 4 yıllık yükseköğretim programları olan öğretmenlerin tükenmişlik puanlarından daha düşüktür. 2 yıllık yükseköğretim programı mezunu öğretmenlerin tükenmişlik puanları 3 yıllık ve 4 yıllık yükseköğretim programlarından mezun olan öğretmenlerin puanlarından daha düşük çıkmıştır.

“Öğrencilere Yönelik Tutumlar” alt ölçeğine göre öğretmenlerin öğrenim seviyesine göre farklılık göstermektedir. Lise ve dengi okul mezunu öğretmenlerin tükenmişlik puanları 3 yıllık yükseköğretim, 4 yıllık yükseköğretim programlarından mezun öğretmenlerin tükenmişlik puanlarından daha düşüktür. 2 yıllık yükseköğretim programı mezunu öğretmenlerin tükenmişlik puanları 3 yıllık yükseköğretim ve 4 yıllık yükseköğretim programlarından mezun olan öğretmenlerin puanlarından daha düşük çıkmıştır.

Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre Tükenmişlik Puanlarına İlişkin Değerlendirme; Mesleki kıdem durumları öğretmen tükenmişliği belirleme alt ölçeklerinden hiç birisinde alınan puanlar anlamlı bir şekilde birbirinden farklılaşmamıştır.

Ardıç ve Polatçı (2008) “Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama” isimli çalışmalarında akademik personelin tükenmişlik düzeylerini tespit etmek ve tükenmişlik düzeylerini etkileyen çeşitli değişkenlerle (cinsiyet, yaş, medeni durum, akademik unvan, ders yükü ve mesleği seçme nedeni) olan ilişkisini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma verileri incelendiğinde, cinsiyet değişkeninin tükenmişlik üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Duyarsızlaşma daha çok genç yaşta olan akademisyenlerde görülmektedir. Kişisel başarının ise tecrübeli akademisyenlerde daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi tecrübe sahibi bireyler geçmişten getirilen deneyimlerinin etkisiyle gençlere oranla daha dayanıklı, olgun ve tecrübeleri sayesinde tükenmişliğe karşı direnç göstermeleridir. Kişisel başarı düzeyi üzerinde medeni hal ve sahip olunan çocuk sayısı değişkenlerinin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akademik unvan değişkeni açısından, tükenmişliğin tüm boyutlarında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. En fazla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ile en az kişisel başarı düzeyine sahip olan grup araştırma görevlileri olarak tespit edilmiştir. Ders saati sayısı incelendiğinde; bir hafta içerisinde girilen ders yükünün fazla olması duyarsızlaşma düzeyini artırmaktadır. Daha fazla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşayan grubun haftalık

ders saati çok olan akademisyenler olduğu görülmektedir. Mesleği isteyerek tercih edenler ile isteyerek tercih etmeyenlere bakıldığında, akademisyenliği isteyerek tercih edenlerin diğerlerine göre duygusal tükenme yaşamaları bakımından daha az ve kişisel başarı yaşamaları bakımından daha fazla olduğu görülmektedir.

Girgin (2010), ‘‘Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin Araştırılması’’ adlı araştırmasında (2008–2009 Eğitim öğretim yılında, İzmir-merkez ilçelerinde çalışan ve tesadüfi yöntemle seçilen 158 gönüllü öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet dağılımına göre öğretmenlerin 102’si kadın, 56’sı erkek öğretmenler oluşturmaktadır. Tükenmişlik puanları ile cinsiyet, medeni hal, mesleki kıdem yılı, halen çalıştıkları okuldaki hizmet süreleri, çalışılan okul türü, ders yükü, çalıştıkları okulun kendi beklentilerine uygunluğu ve mesleklerini severek yapıp yapmadıkları konularındaki görüşleri arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre duygusal tükenmişlik puanları bakımından önemli farklılıklar görülmemiştir. Medeni hale göre duyarsızlaşma boyutu puanlarına bakıldığında, bu değişkeninin etkisinin önemli olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşma açısından evli olan öğretmenler, medeni durumu bekâr olan öğretmenlerden daha şanssızdır. Çalışma yılı ve duygusal tükenmişlik ilişkisine incelendiğinde, 21 yıl ve üzeri hizmeti olanların daha şanslı olduğu belirtilmektedir. En şanssız grubun ise 6–10 yıl arasında çalışıyor olanlar olduğu görülmektedir. Çalışma süresine göre kişisel başarı puanlarına bakıldığında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Göreve yeni başlayan öğretmenlerin meslekte 6–10 yıl arası çalışan öğretmenlerden daha şanslı olduğu belirtilebilir. Çalışılan okul türüne göre duygusal tükenmişlik puanlarının varyans analiz sonuçlarına bakıldığında en şanslı grubun lise kademesinde görev yapan öğretmenlerin, en şanssız grubun ilköğretim ikinci kademesinde görev yapan öğretmenlerin olduğu görülmektedir. Çalışılan okuldaki hizmet sürelerine göre duygusal tükenmişlik puanlarının varyans analizi sonuçlarına bakıldığında, aynı okulda uzun süre görev yapmak duygusal tükenmişlik bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Okuldaki çalışma süresi yükseldikçe duygusal tükenmişlik puanları da yükselmektedir. Ulaşılan sonuçlara göre 0–2 yıl arası aynı kurumda görev yapan öğretmenler en şanslı grup, 11 yıl üzeri görev yapan öğretmenler en şanssız grup olduğu belirtilmektedir. Ders yükü değişkeni ile tükenmişlik arasındaki ilişki incelendiğinde, duyarsızlaşma ile ders yükü arasında istatistiksel bakımdan önemli farklılıklara ulaşılmıştır. 11- 20 saat dersi olan öğretmenler duygusal tükenmişlik bakımından en şanslı grup olarak belirlenmiştir. En şanssız grubun ise 21- 30 saat derse giren öğretmenlerdir. Beklentilerine uygun olan okulda görev yapan öğretmenlerin daha şanslı oldukları saptanmıştır. Mesleğini severek yapanlar ile maddi amaçla yapanların tükenmişlik puanları incelendiğinde; mesleklerini sadece maddi kazanç sağlamak amacıyla yapan öğretmenlerin duygusal tükenme puanları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Görevini severek yapanlar, tükenmişlik yaşamamaktadır.

Kayabaşı (2008) ‘‘Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri’’ (Yenimahalle, Mamak, Altındağ ve Keçiören ilçelerinde çalışan 190 öğretmenle yapılan çalışma) öğretmenlerin cinsiyet, medeni hal, yaş, mezun olunan okul, kıdem yılı ve branş alt problemlerinin tükenmişlikle ilişkisini incelemek için yapılan çalışmanın sonucunda;

Birinci alt problem olarak belirlenen öğretmenlerin cinsiyetlerinin (%56,2’si kadın %43,8’i erkek) duygusal tükenmişlik düzeyi ve duyarsızlaşma arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ancak kişisel başarı düzeyi arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre cinsiyet duygusal tükenme ve duyarsızlaşma üstünde belirleyici bir unsur değilken kişisel başarı düzeyinde belirleyici bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci alt problem medeni durumlarına göre, (%59,4’ü evli %40,6’sı bekâr) öğretmenlerin kişisel başarı, duyarsızlaşma ve duygusal tükenme düzeylerinde anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Yani öğretmenlerin evli olup olmamaları tükenmişlik düzeylerini etkileyen bir etken değildir. Üçüncü alt problem öğretmenlerin yaşları ile tükenmişlik seviyeleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin yaşı ne olursa olsun her yaş seviyesinde tükenmişlik yaşayabilirler. Yaş tükenmişlik için tek başına yeterli bir sebep değildir. Dördüncü alt problem olarak belirlenen mezun olunan okulun; duyarsızlaşma, duygusal tükenmişlik, kişisel başarı üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Beşinci alt problem olarak öğretmenlerin mesleki kıdem yıllarının tükenmişlik seviyelerini etkileyip etkilemediği araştırılmış ve mesleki kıdem az ya da çok olması ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Mesleki kıdem az oluşu veya fazla oluşu tükenmişlik üzerinde etkili değildir. Altıncı ve son olarak öğretmenlerin branşları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuçlar öğretmenlerin branşları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermiştir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

### Sonuç

Bu araştırmanın sonucunda; tükenmişlik, çalışanların yoğun iş temposu, üst düzey beklenti, hizmet verilen insanlarla yaşanan gerilim, stres, ilerleme olanağından yoksunluk, hak ettiğini alamama, aşırı iş yükü ile

çalışıldığı halde yeteri kadar söz hakkının olmayışı gibi nedenlere bağlı olarak çalışanların iç kaynaklarının zamanla azalmasıdır.

Tükenmişlik kişiler ve örgütler üzerinde önemli etkileri olan bir durumdur. İlk kez 1974 yılında Herbert Freudenberger tarafından tanımı yapılan, içinde bulunduğumuz çağda kurumlar ve çalışanlar açısından istenmeyen sonuçlar doğuran tükenmişlik duygusu, bireyleri ve çalışma hayatını olumsuz etkilemektedir.

Tükenmişliğe etki eden faktörler araştırıldığında pek çok sebepten bahsedilebilir. Bu sebeplerin bir bölümü çalışan bireyin kişisel özelliklerinden kaynaklanır, diğer bir bölümü ise çalışma ortamından kaynaklanmaktadır. Öğretmenlik mesleği, çalışma ortamındaki aşırı stres kaynakları nedeniyle tükenmişlik bakımından yüksek risk grubunda bulunan mesleklerin başında gelmektedir. Öğretmenlerin tükenmişlik yaşamalarının sonuçları büyük öneme sahiptir ve çözülmesi gereken acil sorunların başında gelir. Ülkeler eğitim politikalarıyla gelecek nesillerini çağın gerektirdiği şekilde yetiştirmeyi amaç edinirler. Bu hedeflere ancak eğitim kurumlarıyla ulaşılabilir. Öğretmen eğitimin ayrılmaz en önemli iki ögesi biridir. Öğretmenin tükenmişlik yaşamasını sonuçları açısından değerlendirsek sadece öğretmeni ilgilendirmeyip, öğrencilere, eğitim kurumuna, veliye, topluma ve öğretmenin ailesine kadar uzanan pek çok olumsuz sonuçlar doğurur. Mesleki açıdan tükenmişlik yaşayan öğretmen sadece kendi sağlığını kaybetmekle kalmayıp, öğrenciye verilen eğitim hizmetinin kalitesini azaltır, öğrencinin sağlıklı bir gelişim göstermesini engeller ve eğitim sürecini zayıflatır.

Eğitim çalışanlarının tükenmişlik yaşama nedenlerini belirlemek amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde tükenmişliğe neden olabilecek alt problem olarak; cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, yöneticilerden destek görme, aynı iş yerinde uzun süre çalışma, mesleği isteyerek seçme, mezun olunan okul, çalışılan sosyal çevre, ekonomik kazanç, branş, haftalık ders yükü gibi alt problemlerin tükenmişlik düzeylerini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Araştırma sonuçları ele alındığında tükenmişlik üzerinde etkisi araştırılan aynı alt problemin (örneğin mesleki kıdem) farklı araştırmacı farklı yer ve kişilerle yapılan araştırmalarda aynı sonucu vermediği görülmektedir. Sorunu ortaya çıkarmak için tükenmişlikle ilgili daha geliştirilmiş derinlemesine araştırmalar yapılmalıdır.

Öğretmenin tükenmişlik yaşaması, eğitim hizmetinin kalitesini azaltacağından ülkenin eğitim hedefine ulaşmasına, yetişen neslin çağın gerektirdiği donanıma sahip olmasına ve sağlıklı bir kişilik geliştirmesine engeldir. Eğitimi ilgilendiren hiçbir sorun ötelenmemeli en kısa zamanda çözümlenmelidir.

Tükenmişlik kavramıyla ilgili bütünsel bir bilgiye ulaşmak; hem çalışanlar bakımından, hem de yöneticiler bakımından tükenmişliğin etkilerini ortadan kaldırmada önemli bir aşamadır. Asıl amaç tükenmişliğin önüne geçmek olsa da, tükenmişlik görülmeye başladıktan sonra da gerek kişisel gerekse örgütsel çerçevede yapılabilecek pek çok şey bulunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, tükenmişlik bir gecede ortaya çıkan bir durumdan değildir, bir süreci kapsamaktadır. Bundan dolayı işaretleri doğru algılamak, farkına varma ve zamanında müdahale hususunda özellikle yöneticiler ve örgütlere önemli görevler düşmektedir.

### Öneriler

- ✓ Eğitim çok yönlü bir süreç olduğundan ilk başta öğrencilerin ihtiyaçlarını dikkate alan çağın gereklerine uygun, uygulanabilir bir eğitim programı hazırlanmalıdır.
- ✓ Kısa aralıklarla eğitim programlarında köklü değişiklikler yapılmamalı, ihtiyaç duyulduğunda programlar yenilenmelidir.
- ✓ Okullar sadece dersliklerden ibaret olmamalı, kütüphane, laboratuvar, resim atölyesi, müzik sınıfı, spor salonu gibi ihtiyaç duyulan tüm bölümlere sahip olmalı.
- ✓ Öğretmen seçme ve yetiştirme yönteminde yeni bir düzenleme yapılmalıdır.
- ✓ Mesleği severek yapma, tükenmişlik yaşama bakımından önemli bir etkidir. Bundan dolayı meslek seçiminde gençlerin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve ebeveynleri tarafından baskı altına alınmaması gerekmektedir.
- ✓ Öğretmenlik mesleği gençlere iyi tanıtılmalı isteyen ve kişilik olarak bu mesleğe uygun olanlar öğretmen olarak yetiştirilmelidir.
- ✓ Öğretmen olmak için eğitim fakültesine başlayan bir öğretmen adayı okulunu bitirince atanma kaygısı taşımamalı, bütün enerjisini nitelikli öğretmen olmak için harcayıp kendini yetiştirmelidir.

- ✓ Meslekte çalışan bütün öğretmenlere uygun zamanlarda sürekli hizmet içi eğitim vererek değişim ve kendilerini yenilemelerinde onlara rehberlik yapılmalıdır.
- ✓ Tüm atama ve yer değişiklikleri kabul edilebilir bir yönetmelikle yapılmalı, meslekte ilerlemek isteyen öğretmenlere bu fırsat verilmelidir.
- ✓ Okul idaresi ve üst kademe yöneticiler tarafından öğretmenler arasında hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmamalıdır.
- ✓ İdare ve müfettişler tarafından yapılan denetimler öğretmenin eksikliğini bulup onu eleştirmek için değil, öğretmeni geliştirme amaçlı yapılmalıdır.
- ✓ Görevini özverili bir şekilde yapan ve başarılı olan öğretmenler mutlaka taltif edilmelidir.
- ✓ Kurum içinde öğretmenler arasındaki sorunlar, fikir ayrılıkları ve çatışmalar gruplaşmalara varmadan tarafsız bir şekilde çözülmelidir.
- ✓ Ekonomik açıdan sıkıntı çeken insanın kendini geliştirmesi ve çevresine karşı verimli olması çok mümkün değildir. Öğretmenlere verilen ücret ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede olmalıdır.
- ✓ Öğretmenler ve diğer eğitim personeli çok uzun süre aynı kurumda çalıştırılmamalı rotasyonla görev yerleri değiştirilmelidir.
- ✓ Okulda sorun yaşayan öğretmen kendi başına bırakılmamalı, okul idaresi öğretmene sahip çıkmalıdır.
- ✓ Okul idaresi, öğretmen, veli işbirliği yapara ortak bir anlayışla öğrencileri geleceğe hazırlamalıdır.
- ✓ Bu çalışmalar sadece bilim insanlarının araştırmaları olarak kalmayıp, eğitimin kalitesini düşüren öğretmen tükenmişliğine sebep olan unsurların ortadan kaldırılması için yetkili olan tüm birimler gereken tedbirleri almalıdır.

#### KAYNAKÇA

- Ardıç K. & Polatçı S. (2008). “Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2008: 69-96.
- Arıcan, T. (2009). “Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik ve Okul Yönetiminde Bürokrasi”, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M. (2002). İş Yaşamında Stres, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, M. (1993). Çağdaş Eğitim Denetimi, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Çam, M. O. (1995). Tükenmişlik, Saray Medikal Yayıncılık, İzmir.
- Freudenberger, N.J. (1974). “Staff Burnout”, Journal of Social Issues, 30: 159-165.
- Girgin, G. ( 1995 ). “İlkokul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğin Gelişimini Etkileyen Değişkenlerin Analizi ve Bir Model Önerisi”, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Girgin, G. (2010). “Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin Araştırılması”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(32):31-48.
- Işıkhan, V. (2004). Çalışma Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yolları, Sandal Yayınları, Ankara.
- Izgar. H. (2001). Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kayabaşı, Y. (2008). “Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri”, Sosyal Bilimler Dergisi, 10(20):191-212.
- Oruç, S. (2007). “Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özipek Karabıyık, V. (2006). “Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik Düzeyi ve Nedenleri”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Peker, R. (2002). “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişliklerine Etki Eden Faktörler”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1):305-318.
- Soysal, A. (2011). İş Yaşamında Tükenmişlik, Çimento İşveren Dergisi, 25(6): 17-29.

- Sürgevil, O.(2005). “Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörler: Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi,20(2):95-105.
- Şanlı, S. (2006). “Adana İlinde Çalışan Polislerin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tuğrul, B. & Çelik E. (2000). “Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,2(12):1-10.
- Tümkaya, S. ( Adana, 1996 ). “Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Basa Çıkma Davranışları”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Vızlı, C. (2005). “Görme Engelliler İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerle Normal İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması Üsküdar İlçesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yerlikaya, A.(2000). “Köy ve Şehirlerde Çalışan Sınıf Öğretmenlerinde Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.



## Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar

*Problems Experienced by Classroom Teachers*

### ÖZET

Sınıf öğretmenliği uzmanlık gerektiren bir meslektir. Sınıf öğretmenleri, ilkököl düzeyindeki çocukları birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar okuma yazma, aritmetik, anadil eğitimi, bilişsel beceriler, sosyal gelişim vb pek çok alanda bilgi, beceri ve tutum geliştirmesine rehberlik ederler. Sınıf öğretmenleri çocuklarla günün altı ders saatini beraber geçirdikleri uzman kişilerdir. Dört yılı da dikkate alınır bir çocuk için sınıf öğretmenin yeri çok önemlidir. Mesleğini seven, çocuklarla güçlü iletişim kurabilen, motivasyonu yüksek öğretmenlerin geleceğin mimarı çocuklarımızı katkısının yüksek olacağı söylenebilir. Sınıf öğretmeni yetiştirme politikaları cumhuriyetten günümüze pek çok değişikliklere uğramıştır. Köye farklı öğretmen yetiştirme programları deneyimlenmiştir. Köy enstitüleri de bu deneyimler içinde en önde olan modellerdendir. Öyle bir toplumsal sistem olsun ki içinde yaşayan vatandaşlar hiçbir soruna sahip olmasın. Böyle bir düzen mümkün olmamakla birlikte öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar zaman içinde farklılıklar göstermektedir. Bu sorunların tanımlanması mesleğe ilişkin gelinen noktayı anlamak açısından önem arz etmektedir. İlgili çalışmada sınıf öğretmeni olan toplam kırk yedi tane sınıf öğretmeniyle çalışılmıştır. Öğretmenlerin tüm meslek yaşamında yaşadıkları sorunları dile getirmeleri istenmiştir. Raporlaştırılan sorunlar belli temalar altında sunulmuştur. Öğretmen görüşlerinden örnek alıntılara da yer verilmiştir. Öğretmen görüşlerine göre yaşanan fiziki donanım sorunları arasında kalabalık sınıflar, materyal eksikliği, birleştirilmiş sınıflar, kantin yetersizliği, personel-yardımcı (temizlik görevlisi, güvenlik görevlisi, memur) yetersizliği ve taşınmaz eğitim yer almaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Sınıf öğretmenliği, İlkokul, Sorun, Sınıf Öğretmenleri.

### ABSTRACT

Classroom teaching is a profession that requires expertise. Classroom teachers guide primary school children to develop knowledge, skills and attitudes in many areas such as literacy, numeracy, mother tongue education, cognitive skills, social development, etc. from the first to the fourth grade. Classroom teachers are specialists with whom children spend six lesson hours a day. Considering all four years, the place of the classroom teacher is very important for a child. It can be said that teachers who love their profession, can communicate strongly with children and are highly motivated will have a high contribution to our children, who are the architects of the future. Classroom teacher training policies have undergone many changes from the republic to the present. Different teacher training programs have been experienced in the village. Village institutes are among the leading models among these experiences. Let there be such a social system that the citizens living in it will not have any problems. Although such an order is not possible, the problems experienced by teachers vary over time. The definition of these problems is important in terms of understanding the point reached regarding the profession. In the related study, a total of forty-seven classroom teachers were studied. Teachers were asked to express the problems they experienced in their entire professional life. The reported problems are presented under certain themes. Sample quotations from teacher opinions are also included. According to the teachers' opinions, the physical equipment problems experienced include crowded classrooms, lack of materials, combined classrooms, inadequacy of the canteen, lack of personnel-assistant (cleaning officer, security guard, civil servant) and bussed education.

**Keywords:** Classroom Teaching, Primary School, Problem, Classroom Teachers

## GİRİŞ

İlkokul, bireylerin yetiştirilmelerinde ileriki yaşamlarının şekillenmesinde önemli katkıya sahip olan ve eğitim sürecinin ilk basamağı olması nedeniyle de bütün eğitim hayatının temelini oluşturan bir öğretim kademesidir (Cerit, 2008). Öğretmenin başarısı, öğrenme öğretme sürecindeki başarısı ile paraleldir (Bayındır, Çavdar ve Gökçe, 2016). Türk eğitim sistemi, tarihi ve kültürel mirasın getirdiği şartlarla birlikte dünyada yaşanan değişimden bağımsız olarak düşünülemez. Eğitim kurumları, toplumun sosyal ve kültürel isteklerine cevap verecek demokratik ve katılımcı bir yaklaşımla, işlevsel bir şekilde yeniden yapılandırılmalıdır (Oktay, Oğuz ve Ayhan, 2001:8). Bir ülkenin ileriye gitmesinde temel olan eğitimidir (Kadioğlu Ateş, 2015: 19-24). Eğitim, insanın yaşamış olduğu hayatı değerleriyle birlikte mutlulukla devam ettirmedeki önemli bir destektir. Bu

Hatice Kadioğlu Ateş<sup>1</sup>   
Orhan İstemihan<sup>2</sup>   
Ali Baylan<sup>3</sup>

### How to Cite This Article

Kadioğlu Ateş, H., İstemihan, O. & Baylan, A. (2023). "Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 2985-2999. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68356>

Arrival: 15 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD, İstanbul, Türkiye

<sup>2</sup> Okul müdürü, MEB, İstanbul, Türkiye

<sup>3</sup> Okul müdürü, MEB, İstanbul, Türkiye



amaçla, içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel özelliklerine uygun yaşam becerileri ve değerlerine sahip bireylerin yetiştirilmesi kıymetlidir (Kızılcılık ve Erjem, 1994: 17-26). Değişen ve kendini her konuda geliştirip yenileyen dünyada temelini yitirmeden değişime ve yeniliklere adapte olan insanlar yetiştirmenin zorlukları öğretmenler tarafından bilinmektedir. Öğretmenlik, toplumun huzur ve esenliğini sağlayacak şekilde gelecek nesilleri yetiştirme, bireysel vatandaşlık sürecini geliştirme görevini üstlenen, özverili insanların üstlendiği kutsal bir meslektir (Kadıoğlu Ateş ve Kadıoğlu, 2018: 109). Eğitim, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir (Senemoğlu, 2001). Öğretmenlik mesleği; eğitim ile ilgili sosyo kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik açıdan bilgiye sahip, alanı ile ilgili iyi bir eğitim alınmış olmayı gerektirir (Kuran, 2002). Öğretmenlik, yükseköğrenim gerektiren özel bir uzmanlık alanıdır (Özdemir ve Yalın, 2000). Öğretmenlik bir sevgi ve gönül işidir (Kızıлтаş, Harmatov ve Sarıçam, 2012). Bir ülkenin geleceğinin mimarı, öğretmenlerdir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Etkili bir eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde öğretmenlere büyük bir sorumluluk yüklenmiştir (Cerit, 2008). Öğretmenlik gelecek nesilleri yetiştirme görevini üstlenmiş, toplumların huzur ve refahını sağlayacak şekilde bireylerin vatandaşlaşma sürecini kolaylaştıran, onların bilgi, beceri, tutum ve davranışlar öğrenmesini sağlayan; rollerinin bilincinde, sorumlulukları yüksek, fedakar bireylerce icra edilen kutsal bir meslektir. Erken çocukluktan ergenliğe kadar eğitim kurumlarında eğitim gören insan öğretmeniyle manevi bir birliklik de kurar (Kadioglu Ateş ve Kadioglu, 2018). Öğretmenlik manevi sorumlulukları olan beden ve zihnen yorgunluğun yaşandığı mesleklerin başında gelmektedir. Gelecek nesillerin yetiştirilmesi ve şekillendirilmesinde önemli bir etkiye sahip olan öğretmenlik sadece uzmanlık gerektiren değil en az bunun kadar önemli olan insan sevgisi ve fedakârlık gerektiren bir meslektir (Argon ve Koçak, 2019). Öğretmenlik mesleği toplumdaki her çeşit mesleğe sahip geleceğin vatandaşlarını yetiştirdiği için oldukça önemli bir meslek grubudur. Sınıf öğretmenin toplumun inşasında rolü oldukça büyüktür.

## İLKOKULA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME TARİHİ

Osmanlı döneminde Türk eğitim sisteminde ilk olumlu atılım, 1824’de padişah 2. Mahmut’un bir fermanla ilköğretimi zorunlu kılması olmuştur. İlk devlet okulları 1847’de kurulmuş; 1869’da Ali Paşa’nın nazırlığı döneminde “ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” (Milli Eğitim Genel Tüzüğü) kabul edilmiştir. Bu nizamnamede, kız çocuklarının da devlet okullarında eğitileceklerinden bahsedilmiştir (Koçer, 1983). Doğrudan okul öncesi eğitim alanındaki çalışmalara Emrullah Efendi’nin Nazırlığı sırasında, 1913 yılında çıkarılan “Tadrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkatı” (Geçici İlköğretim Kanunu) ile başlanmıştır. Bu kanunda Ana mektepleri ve sıbyan sınıflarının ilköğretime bağlı olduğu bildirilmektedir. Bu kanunla ilk defa okul öncesi yılları ile ilköğretim okullarının ayrıldığı görülmektedir. Bu yasada adı geçen Ana Mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 1915 yılında İstanbul’da Darül Muallimat’a bağlı bir öğretmen okulu açılmıştır. 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu gereğince okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme görevi Yüksek Öğretim Kurumlarına devredilmiştir. “Ana Okulu Öğretmenliği Ön Lisans” programı 1980- 1981 öğretim yılından itibaren uygulanmaya konulmuştur. 1991-1992 öğretim yılından itibaren anaokulu öğretmenliği programı dört yıla (lisans düzeyine) çıkarılmıştır (Başer vd., 1995). 16 Mart 1848’ de Darülmualim adında modern anlamda bir öğretmen okulu İstanbul’ da açılmıştır. Bu tarih öğretmen okullarının ilk açılış tarihi olarak kabul edilmektedir. 1851’de Darülmualimin nizamnamesiyle öğretmenlik bir meslek olarak kabul edilmiştir (Tekişik, 2003). 1868 yılında İstanbul’ da Darülmualimin-i Sıbyan açılmıştır. (Başer vd., 1995). 1869 yılında Darülmualimin-i Ali (Yüksek Öğretmen Okulu) ve 1870 yılında Darülmualimat (Kız Öğretmen Okulu) kurulmuştur. 1. Meşrutiyet döneminde birer tane sadece İstanbul’da bulunan öğretmen okullarının sayısı Abdülhamid döneminde çoğaltılarak taşraya yayılmıştır. 1908 yılında 30 öğretmen okulu birden açılmıştır (Duman, 1991). Bayan öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul’ da kurulan Darülmualimat meşrutiyet döneminde Darülmualimat-ı Aliye adını almış ve ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır (Öztürk, 1998). Milli Eğitim Bakanlığı köyler için yeni tip bir öğretmen yetiştirme programını uygulamaya koymuştur. 17 Nisan 1940’da 3803 sayılı Köy Enstitüsü ve Sanat Erbabı yetiştirme kanunu çıkarılarak köy enstitüleri kurulmuştur. Kurulmalarında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un büyük emeği geçmiştir. Köy Enstitülerinin amacı “bilgisizlikle daha iyi mücadele etmek, bunu yaparken köylerin sosyal ve ekonomik yapısında öğretmen ve eğitim kanalıyla düzelmeler, gelişmeler sağlamak; köy kökenli, yalnızca köye yararlı olabilecek, ellerinde kalem ve kitaptan çok, kazma, kürek, çapa bulunan öğretmenler yetiştirmek” tir diye açıklamaktadır (Akyüz, 2004).

Türkiye’ye davet edilen John Dewey’in Maarif vekaletine verdiği raporda köy hayatına uygun öğretmenler yetiştirmeye yönelik yeni tip muallim mekteplerinin kurulması hakkındaki tavsiyeleri köyün modernleşmesi çabalarını daha somut bir tarzda gündeme taşımıştır. ”Köy muallim mektepleri”nin kurulması kabul edilmiştir 1936’da köye göre öğretmen yetiştirmek amacıyla “eğitmen kursları” kurulmuştur (Aşıkoğlu, 2000). Az nüfuslu köylere kısa zamanda yetiştirilecek bir elemanın gönderilmesi fikri benimsendi. Böylece eğitim

yetiştirilmesine geçildi. Askerliğini çavuş ya da onbaşı olarak yapmış köy gençlerinden bir grup 1936 yılında 6 aylık bir kursa alındı. Kursta okuma yazma yöntemleri öğretildi; çağdaş tarımsal üretim teknikleri gösterildi ve bunlarla uygulamalar yaptırıldı. Kursu bitirenler köylere atandı, denemeden geçirildi ve bunların başarılı oldukları gözlemlendi. Böylece kurslar çoğaltılarak eğitmen yetiştirme sürdürüldü. Ardından 1937’de iki köy öğretmen okulu açıldı. Köy öğretmen okullarına köy çocukları alındı. Bunlara genel kültür derslerinin yanında uygulamalı tarım ve sanat dersleri verildi. Uygulama umut vericiydi, köy öğretmeni yetiştirilmesinin sürdürülmesine karar verildi. 1938’de Köy Enstitüleri ve Köy Okulları Teşkilat Kanunu çıkarıldı. Bu kanunlarla; eğitime yeni işlevler yükleniyordu, köy enstitüleri kuruluyordu, köy eğitim sistemi getiriliyordu, eğitim yönetimi yeniden biçimlendiriliyordu. Getirilen bu yeniliklerin tümü yeni bir kavram yeni bir eğitim felsefesi getiriyordu ki bunların bütününe birden Köy Enstitüsü Sistemi denilebilirdi (Yücel, 1997).

## KÖY ÖĞRETMENLİĞİ, MÜDÜR YETKİLİLİK VE BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIFLAR

Atatürk döneminden itibaren eğitimin en temel problemi; ilköğretimi yaygınlaştırmak, okuma yazma sorununu çözmek ve öğretmen yetiştirmektir. Kırk bine yakın küçük köyün okul ve öğretmen sorununu çözmek içinden çıkılması zor ve karmaşık bir problemdir (Koç, 2013). Köy Enstitüleri, köydeki hayatı canlandırarak kılavuzları yetiştirecek, ayrıca köyün türlü uğraşlarla çözemediği problemler, o bölgenin Enstitüsüne aktarılacak, bunlar bilimin ve deneyin sürekli güçleri ile aydınlığa kavuşturulacaktır. Köy yaşamının şartları geliştirilirken bu alandaki duraklamaların nedenlerini ortadan kaldıracak çabalar da aynı doğrultuda sürdürülecektir (Aşıkoğlu, 2000). Köy enstitüleri geniş bir öğretmen kaynağına sahiptir. Özellikle tarım ve teknik alanda kuramcılardan çok uygulamalı öğretim yapacak elemana gereksinim duymaktadır. Eğitim sistemimizi usta öğretici kavramı ilk kez köy enstitüsü sistemi ile girmiştir. Bu kadar değişik kaynaktan gelip diploma imtiyazına sahip olmayan öğretmen ve usta öğreticilerin büyük bir proje içinde görev başında iş eğitimi yaklaşımı ile amaca göre eğitilmeleri avantajı bulunmaktadır. Tonguc’a göre enstitülerde elde edilen başarının en büyük payı bu kurumlarda bir çok zorluğu göze alarak çalışan fedakar öğretmenlere aittir (Altunya, 2002). Köy enstitülerine köyde doğmuş büyümüş köy okulunu bitirmiş çocuklar büyük bir titizlikle seçilerek alınıyordu. Köy enstitülerinin yönetim ve öğretim kurulları gerek derslerde gerekse enstitünün genel yaşamı içinde öğrencilerin kişisel gelişimlerinin sağlamak ile yükümlü idi. Köy enstitüleri yönetmeliğine göre bu kurumlarda öğrenci başarısı üç şekilde belirleniyordu. a)öğretmenin yapacağı kontrol ile elde edilen kanaat b)Sanat tarım ve iş alanlarında öğrencilerin gösterecekleri başarı ve çalışma durumları ile bunların değerlendirilmesi c)sınavlar (Öztürk 1998).

Köy enstitülerinde öğrenciler üçüncü sınıfa gelince isteyen öğrenciler sağlık koluna ayrılır ve köy sağlık memuru olarak yetiştirilirler. Beşinci sınıf öğrencilerinin meslek dersleri izlenelere göre tamamlandıktan sonra öğretmen olmalarına yakın meslek uygulaması yapılırdı. Öğrenciler gruplara ayrılarak bölge köy okullarına dağılırlardı. Her grup uygulamanın başlama tarihinden bir ay önce başlayarak kendilerine ne gerekli ise hazırlarlardı. Bu öğretmen adayları köy okulunu teslim alırlar eğitim ve öğretimi idare ederlerdi gerekirse müdür ve öğretmenler grupların çalışmalarını kontrol ederlerdi. Bu uygulamalardan sonra genel bir sınava tabi tutulurlardı. Geçer not alanlar Hasanoğlu yüksek köy enstitüsüne gidebilmek için seçilirlerdi (Evren, 1998). Köy enstitüleri 1954 de kapatılarak İlköğretmen okulları açılmıştır. İlköğretmen okullarında ilköğretim öğretmeni yetiştirme süresi ilk yıllarda ilkokul üzerine 6 yıl iken 1970 yılında yapılan değişiklikle bu süre 7 yıla çıkarılmıştır. 14/06/1973 tarih ve 1739 sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu” öğretmenlerin yükseköğrenim görmesi zorunluluğunu getirmiştir ve 1974-1975 eğitim öğretim yılında iki yıllık eğitim enstitüleri kurulmuş ve ilköğretmen okulları öğretmen liselerine dönüştürülmüştür. 1982 yılında eğitim enstitüleri iki yıllık eğitim yüksekokullarına, öğretmen okulları 1989-1990 öğretim yılından itibaren dört yıllık eğitim süresine kavuşturulmuştur (Yıldızhan v.d., 2022: 143).

Birden fazla sınıfın bir derslikte tek öğretmen yönetiminde eğitim öğretim görmesine dayalı sisteme birleştirilmiş sınıflarda öğretim denir. Müdür yetkili öğretmen, okulun amaçlarına uygun olarak yönetilmesinden, değerlendirilmesinden ve geliştirilmesinden sorumludur (Samancı, 2015). Birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup teşkil etmek suretiyle bir öğretmen tarafından yetiştirilmesine “Birleştirilmiş sınıf öğretimi” denir (MEB, 1968). Birleştirilmiş sınıflı okullar Türk Eğitim Sisteminin değişmez ve vazgeçilmez bir ögesidir (Gözler, 2009).

Birleştirilmiş sınıflar, iki ya da daha çok sınıfın, bir grup teşkil ederek bir öğretmen yönetiminde birlikte çalışmasıdır. Bu biçimde yapılacak öğretime, “Birleştirilmiş sınıflarda öğretim” denilir (Binbaşoğlu, 1999). Birleştirilmiş sınıflı okulların tercih edilme nedenleri arasında öğrencilerin bağımsız çalışma alanlarında kendi öğrenme sorumluluklarını almaları, farklı hazır bulunuşluk düzeyine sahip çocukların kendi akranlarıyla birlikte çalışabilmeleri, onlarla işbirliği yapmaları, gerektiğinde kendilerini zorlamaları, liderlik becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaları ve paylaşım konusunda olumlu tutum geliştirmeleri gösterilmiştir (McClellan & Kinsey, 1999 akt. Keser Özmentar ve Civelek, 2017). Öğretmen ve öğrenci sayısının azlığı, ekonomik

yetersizlikler, okul ihtiyacı, yerleşim birimlerinin dağınıklığı, nüfus yoğunluğunun azlığı, birleştirilmiş sınıf uygulamasının nedenleri arasında sayılabilir (Köksal, 2002).

Birleştirilmiş sınıf uygulamasında, farklı sınıf seviyesindeki öğrenciler birbirleriyle etkileşim içerisinde. Farklı gelişim ve hazırbulunuşluluk düzeylerindeki öğrenciler aynı ortamda, düzeylerine uygun öğretme-öğrenme yaşantıları getirmektedir (Abay, 2006). Kırsal alanda yaşayan halk, çocuklarının aileleri yanında ve yasadıkları yerlerde okumasını arzu etmektedir. Yatılı ve pansiyonlu okullar yerine birleştirilmiş sınıflı okulları tercih etmektedirler (Gözler, 2009). Türkiye'nin coğrafi koşulları, sosyal ve ekonomik yapısı birleştirilmiş sınıf uygulamasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Ülkemizde her ilde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullar vardır. Avrupa birliği üyesi ülkelerin hemen hepsinde, ABD, Kanada, Japonya gibi dünyanın gelişmiş ülkelerinde de birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullar mevcuttur. Taşınabilir eğitime rağmen birleştirilmiş sınıf uygulamasının devam ettiriliyor olması bir sorun gibi algılanabilir fakat Türkiye'nin coğrafi yapısı bu uygulamayı zorunlu kılmaktadır (Köksal, 2005).

Köyde öğretmen olmak; köy hayatını bilmek ve köyde yaşayabilmektir. Birleştirilmiş sınıf öğretmeni, hem okuluna hem de köylüye karşı sorumludur. Okulu ile köy yaşamını bütünleştirir. Köylünün kalkınmasına ve gelişimine rehberlik eder (Sidekli, Coşkun ve Aydın, 2015). Birleştirilmiş sınıflarda görev yapan öğretmenler, genellikle meslekî yaşamlarının ilk yıllarını çalışmaktadırlar (Dursun, 2006). Türkiye'de birleştirilmiş sınıflı köy ilköğretim okulları için öğretmen yetiştirme işi Cumhuriyetin ilk yıllarında ele alınarak iki köy öğretmeni okulu açılmıştır. 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik bunalımın Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri, öğretmen okullarından mezun olanların köylerde en az beş yıl görev yapma zorunluluğunun getirilmesi, şehir öğretmeni, köy öğretmeni ayırımının yapılması gibi nedenlerle istenilen verim alınamayan bu okullar, 1926-1932 yılları arasında hizmet verdikten sonra kapatılmıştır (Karagöz, 2005). Türkiye'de son dönemlerde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okul sayısında yüzde 52, öğrenci sayısında yüzde 67, öğretmen sayısında ise yüzde 78 oranında bir azalma gerçekleşti. Bu sayısal azalma nedeniyle bu ülkede 8.457 köyde artık okul yok, öğretmen yok. Ayrıca taşınabilir uygulamanın başladığı 1989-1990 eğitim öğretim yılını izleyen 22 yılda 120 trafik kazasında 48 öğrenci yaralanmış, 62 öğrenci ise hayatını kaybetmiştir (Akçadağ, 2017). Türkiye'deki ilkokulların yaklaşık % 27'si birleştirilmiş sınıf içeren okullardır (MEB, 2016).

## SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÜNCEL OLASI SORUNLARI

Öğretmen yetiştirmenin 4 yıllık eğitim fakültelerine bırakılması olumlu bir gelişme olmakla birlikte plansız olarak birçok üniversitenin açılması, ihtiyaca göre değil de üniversitelerin akademik yapısına göre öğretmen yetiştirme programlarına öğrenci alınması, 4 yıllık sisteme geçilmesi ile aradaki 2 yılda mezun verilememesi bu geçiş döneminin olumsuzlukları olarak karşımıza çıkmıştır. Bu nedenlerle ilköğretim ikinci kademe öğretmenlerinde ve sınıf öğretmenliğinde ciddi sayıda öğretmen açığı oluşmuştur. Bakanlık yakın tarihimizde 1996 yılında sınıf öğretmeni ihtiyacını karşılamak için pedagojik formasyonu olmayan iktisat, işletme, açık öğretim, suni tohumlama, veterinerlik gibi farklı branşlardan mezun olan 150 bin kişiyi sınıf öğretmeni olarak atamıştır. Tanzimat döneminden başlayarak hızlı bir yenileşme ve meslekleşme süreci yaşanmasına rağmen hiçbir pedagojik formasyonu olmayan 150 bin kişinin sınıf öğretmeni yapılması eğitim tarihimizin en büyük çelişkilerinden biridir. Ülkemizde 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesi ile ilkokullar tekrar bağımsız okul yapısına kavuşmuş, 5 yıl olan ilkokul süresi 4 yıla indirilmiştir. İlkokulların eğitim süresinin 4 yıla indirilmesi sınıf öğretmeni ihtiyacının azalmasına neden olmuştur (Yıldızhan v.d., 2022). Ortalama yüzde yirmi azalan sınıf öğretmeni ihtiyacının karşılanması için yandaki öğretmenlerin ortaokullara branş öğretmeni olarak geçmelerine hak tanınmıştır. Sınıf öğretmenliğinden branş öğretmenliğine geçen bu öğretmenlerin ortaokul sadece 5. Sınıf değil 6.7.8. sınıfla da öğretim yaptıkları gerçeği düşünülecek olursa yaşayabilecekleri sorunlar anlaşılabilir. Zira hizmet önce lisansta temel eğitim çağına eğitim vermek amacıyla yetiştirilen öğretmenlerin ortaokulda ergenlik ve erinlik dönemindeki öğrencilerin ruhsal, sosyal, psikolojik ve bilişsel gelişim özelliklerini ne kadar bildikleri, onlara ne derece yararlı oldukları düşünülebilmektedir. Ortaokula bağlanan beşinci sınıftan sonra anasınıfları ile 1.2.3. sınıfların birleştirilmesi, 4. Sınıfların da ortaokul bünyesinde olması, anasınıf ve sınıf öğretmenliği çatısının bir araya getirilmesi de sözkonusu olabilir. Branşlaşma dördüncü sınıfta başlayarak alanında uzman öğretmenlerle öğretim gören öğrencilerin bilgi beceri seviyeleri daha yüksek bir hale getirilebilir. Anasınıfında sadece bir yıl eğitim görüp sınıf arkadaşlarından ve öğretmenlerinden ayrılan çocuğun ilkokula uyumu da zor olabilmektedir. Anasınıfından aldığı öğrencisini 3. Sınıfa kadar getiren öğretmen ilkokula yazma öğretimi için anasınıfı seviyesini de kullanabilmektedir.

Sınıf öğretmeni yetiştirme tarihi incelendiğinde pek çok model karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz bu modeller arasında en çok eleştirilene de köy enstitüleridir. Köy enstitüleri ile köy çocukları zeki, çalışkan, başarılı ve istekli olma durumlarına göre seçiliyor ve eğitiliyorlardı. Hem öğretmen, hem ziraatçı hem de sağlıkçı olan enstitü mezunları halkı eğitecekleri bir ülke sevdası ile atandıkları köylere hizmet etmeye gidiyorlardı. Mezunlar köye giderken onlara lojman ve okul kurmaları için arazi, küçükbaş büyükbaş hayvan da

veriliyordu. Modern tarım tekniklerini kullanarak her türlü ekim biçim yapan öğretmen köylülere daha iyi verimle toprağı nasıl işleyeceklerinin de örneğı oluyordu. Salça, reçel, pekmezi konserve yapımı ile halka yardım ediliyor, köylünün ineğı hastalandığında gerekirse veteriner olarak tedaviye başlıyorlardı. Enstitülerde temizlik işçisi, yemek hizmetlerinde çalışan ücretli eleman yer almıyor tüm işler öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılıyordu. Kızlar elbise kesip biçiyor saç tıraşı yapıyor bulaşık yemek işleriyle ilgileniyor, erkekler her türlü inşaat boya badana işlerini görüyordu. Her enstitü mensubu bir müzik aletini çalma yeterliğine sahipti. Enstitüden mezun olup giderken kendi yaptıkları bavulları, diktikleri takım elbiseler ve donandıkları bilgiyle yetiştikleri okullarına veda ediyorlardı. Atandıkları köye çağdaş medeniyetlere ulaşmak için gerekli her türlü altyapıyı, görgüyü, aydınlığı taşıyorlardı. Savaş sonrası kurulan genç cumhuriyetin yükselmesinde, halkın uygarlığa koşmasında her biri nefer görevi üstlenmişlerdi. Hem çorak toprakları yeşertiyor kurak Anadolu ekilip biçilip bereketiyle halkı selamlıyordu hem de çocukları köylüleri bilgiye, ilime, irfana, edebiyata, şiiire doyuruyorlardı. Genç Türkiye'nin hızla kalkınmasında köylünün geliştirilmesinde enstitü mezunu sınıf öğretmenlerinin azimle, fedakarlıkla görevlerini icra etmeleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Kısaca enstitü mezunları aydın birer köylü olarak Türk toplumunun gelişmesine etkin rol oynuyorlardı. Sorunlarını da aylık olarak mektuplarla dönemin Milli Eğitim Bakanına iletiyor, taşradan merkezi teşkilatla bağlantılı olarak işlerini yürütüyorlardı. Kitap okuma, tiyatro, piyes oynatma, şiir müsabakaları, okuma geceleri gibi her türlü sosyal ve eğitimsel aktivitelerle köylülere örnek oluyorlardı. Günümüzdeki köye atanan öğretmenleri düşünürsek dört yıllık üniversite hayatında köyde yaşama ilişkin herhangi bir eğitim almayan öğretmenin yaşamı boyunca köy görmediyse köye alışması hiç kolay olmayacaktır. Köyde çalıştığı eğitim bölgesinde yerleşen öğretmenin halkla iletişimi muhakkak farklıdır. Ancak şehirde büyümüş birinin köyün kısıtlı olanaklarını kabul edip kendi fiziksel ve psikolojik sağlığını koruyarak mutlu bireyler yetiştirmesini beklemek de gerçekleştirilmesi mümkün bir hedef olarak görülmektedir. Öğretmen yetiştirme aşamasında hizmet öncesinde köy yaşamına ait köy sosyolojisi dersinin alınması, köylünün özelliklerinin bilinmesi, köy kültürü hakkında bilgi sahibi olunması için önemli sayılabilir.

Eğitim programları tarihi incelendiğinde 2005 yılı ilkökul programlarında köklü değişiklikler yapıldığı dikkat çekmektedir. İlgili tarihe kadar kabul edilen programlarda herhangi bir felsefeden bahsedilmezken 2005 yılı programında yapılandırmacılık felsefesi programların temelini almıştır. Bu felsefe ile davranışçılık akımı sona ermiştir. Yapılandırmacılık felsefesiyle öğrenme öğretme süreci, hedefler, ölçme değerlendirme vb tüm eğitim ile ilgili kavramlar yeniden yapılandırılmıştır. Yapılandırmacılık felsefesinde sınavlar değil süreçteki öğrenme durumları önemlidir. Ancak halen pek çok sınava tabi tutulan öğrenciler sınav başarılarına göre değerlendirilmektedir. Bu ikicilikle yapılandırmacılık felsefesiyle ders işleyen öğretmen doğal olarak test çözmek yerine uzun zaman alan öğrenci merkezli öğrenme yöntemlerini kullanacaktır. Ancak bilgiyi ölçen sınavlar karşısında test çözmeyen yapılandırmacı öğretmenin öğrencileri derece yapamayacaklardır. Doğal olarak yapılandırmacı öğretmenlik rolünü üstlenmek yerine az zamanda çok bilgi aktaran, test çözdüren, bol bol sorular yanıtlayan öğretmen olmak tercih edilecektir. Bu sorun ortadan kaldırılmalı, yapılandırmacılık felsefesi ile yola çıkıldıysa sınavlar ülkesi olma durumu sona erdirilmelidir.

2005 yılında değişen eğitim felsefesiyle ilkökuma yazma öğretimine bitişik eğik yazı ile başlanmıştır. Yapılandırmacılık felsefesi bireyin özelliklerine vurgu yapan bir anlayış olduğundan çocukların kendi özelliklerini katabilecekleri el yazısını kullanmalarının faydalı olacağı gerçeğı öne çıkarıldı. Yalnız unutulmuş konu şu idi; Türkçede alt satıra taşan kuyruklu, üst satıra kayan noktalı ve şapkalı çok kıvrımlı harfler yer almaktadır. Türkçemizde ayrıca çok uzun harf barındıran kelimeler de vardır. Elin hiç kaldırılmaması kuralı yazan kişiye zorluk çıkarmakta son heceye gelindiğinde bazen baştaki kelime unutulabilmektedir. Öğrenciler bağlantı yapmaya çalışırken yeni harfler türetmekte ve kelimenin anlaşılması maalesef mümkün olmamaktadır. Bitişik eğik yazının eğik olması ilkökul öğrencilerinin okunaklı ve güzel yazmasına zorluk çıkaran bir başka unsur olarak ele alınabilir. 12 yıl uygulanan bitişik eğik yazı 2017 de kaldırıldığında dik temel yazmayı bilmeyen öğrenciler sınıf öğretmenliği bölümünü seçtiyseler kuralına uygun yazmada sorunlar yaşayabilirler. Öyle ki sınıf öğretmenliği programında geçmişte yer alan güzel yazı teknikleri dersi de kaldırıldığından bu öğretmen adaylarının ilkökul öğrencilerine kuralına uygun ve güzel yazı yazdırmaları için bireysel çaba harcamaları gerekiyorsa sanat eğitimi desteğı almaları gerekebilir.

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada değişen dinamikler dikkate alınarak Türk eğitim sisteminde çok kültürlü eğitimin öne çıkarılması gerektiğı söylenebilir. Özellikle Arap baharı ile ülkemize göç eden vatandaşların Türkçeyi anadil olarak mı yabancı dil olarak mı alması hususunda bir takım yasal düzenlemeler yapılabilir. Türkçeyi konuşup yazamayan öğrencilere sahip sınıf öğretmenin hem kültürel olarak gruba dahil olmalarını sağlamak hem de akademik başarıya ulaşmalarına yardımcı olmak için elinden geleni yapması gerekmektedir. Çok farklı kültürden insanların bir arada sorunsuz bir şekilde eğitim öğretim hayatı yaşayabilmesinin anahtarı hiç şüphesiz çok kültürlü eğitim kavramından geçmektedir. Günümüzde globalleşen

dünyayla birlikte ulus devletleri yerine çok uluslu milletlere bırakmıştır. Bu bağlamda çok kültürlü eğitime yönelik eğilimlerin arttığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte özellikle kültürün taşıyıcısı olan dil, çalışmalarda yoğunluk kazanmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin, ülkedeki göçmen çocuklarının eğitim sorunlarına ilişkin araştırmalar ivme kazanmıştır. Küçük yaşta farklılıklara saygının öğrenilmesinde ailelere ve özellikle erken çocukluk döneminde görev yapan ilkökul öğretmenlerine yönelik çalışmalar da önemli görülmektedir. Hizmet öncesinde öğretmen eğitimlerinin de çok kültürlü eğitime önem verilmesi ve günümüz öğretmenlerin bu donanımlarla yetiştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulabilir.

Yüksek öğretim programlarına ihtiyaçtan fazla sayıda öğretmen adayının alınması eğitim tarihimizin en büyük sorunlarından biri olan “atanamayan öğretmenler” sorununu da beraberinde getirmiştir (Yıldızhan v.d., 2022:144). Kamu Personeli Seçme Sınavından istenilen puanı tutturamayan aday öğretmenler senelerce kadro beklemektedirler. Atanan öğretmenler de genelde merkezden uzak köy okullarında göreve başlatılmaktadır. Tüm branşlar içinde en zor şartlarda en uzak dağ köylerinde göreve başlayan sınıf öğretmenleri atanır atanmaz müdür yetkili öğretmen olarak görev alabilirler. Köye atanan yeni bir öğretmenin barınma sorununu çözmesi, doğal şartlara karşı savaşması, eğitim öğretim faaliyetlerini planlayıp düzenlemesi ve uygulaması gibi pek işle aynı anda meşgul olabilir. Köy öğretmenlerinin okulun her türlü ısınma, boya badana ihtiyaçlarını karşıladıkları da başka bir gerçektir. Resmi yazışmalar, her türlü yöneticilik görevini icra etmek aday öğretmenin bulunduğu görev yerine uyum sağlama sürecinde zorluk çıkaracak durumlardan biri olabilir. Devlette çalışmak yerine özel sektörde çalışan öğretmen sorunları arasında yeterli ücret alamama, fazla mesai yapma, mobbinge maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

İdeal bir öğretmende bulunması gereken niteliklerin başında konu alanında ve pedagojik formasyon alanında yeterli olmak gelmektedir. Hizmet öncesi eğitim sırasında öğretmen adaylarının ciddi bir eğitimden geçirilmesi öğretmenlerin gerek konu alanı gerekse pedagojik formasyon alanında yeterli olmalarını sağlayabilir. Benzer şekilde hizmet içi eğitim yoluyla öğretmenlerin alanları ile ilgili yeni gelişmelerden haberdar edilmeleri ve öğretmenlerin kendilerini sürekli yenilemeleri alanlarında yeterli olmalarını kolaylaştırabilir. Ayrıca öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri ve yenileyebilmeleri için M.E.B. tarafından gerekli olanaklar verilmelidir. Kariyer yapmak isteyen öğretmenlere yüksek lisans ve doktora çalışmalarını yürütmeleri için kolaylıklar, ayrıcalıklar sunulabilir. Kongreye, konferansa, bilimsel toplantılara gitmeleri teşvik edilebilir. Böylelikle öğretmenler akademik anlamda kendilerini geliştirecekleri fırsatları yakalayabilirler.

Bu araştırmanın temel amacı sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunları ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda şu alt amaç incelenmiştir:

1. Sınıf öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar nelerdir?

## YÖNTEM

Çalışma, nitel araştırma kapsamı içinde yer almaktadır. Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı sorunların belirlenmesini amaçlayan bu araştırma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında bir büyük şehirin merkezine bağlı ilçelerinde görev yapan toplam 47 tane sınıf öğretmenin deneyimleri üzerine yapılandırılmıştır. Öğretmenlerin açık ve net bir şekilde görüşlerini ifade etmeleri için hiçbir demografik özellikleri sorulmamıştır. Kartopu örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada yapılandırılmamış açık uçlu sorular kullanılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde kategoriler oluşturularak içerik analizi yapılmıştır. Tümdengimsel yöntem kullanılmıştır. Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı eğitsel, mesleki, sosyal ve yönetsel bütün sorunlar işlenmiştir. Elde edilen veriler çeşitli temalar halinde sınıflandırılarak betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizin amacı, ham verilerin okuyucunun anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir biçime sokulmasıdır. Betimsel çözümlemede elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çözümlemede görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Altunışık v.d., 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu nedenle sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunları derinlemesine ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerin ifade ettikleri düşünceleri okunarak uygun şekilde kodlaması yapılmıştır. Veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin doğal ortamı olan çalıştıkları kurumlarda görüşmeler yapılmıştır. Öğretmenlerde herhangi bir olumsuz duygu yaratmamak adına ses ve görüntü kaydı alınmamıştır. Görüşmeler, formlar üzerine araştırmacı tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla elde edilen bulgular yansız bir şekilde sunulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmanın alt problemi bir

başka araştırmacı ile birlikte kodlayıcılar arası güvenilirlik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bunun için Miles ve Heberman (1994)'ün  $P(\text{Uzlaşma yüzdesi}) = \frac{Na(\text{Görüş Birliği})}{Na(\text{Görüş Birliği}) + Nd(\text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$  formülünden yararlanılmıştır. Hesaplama için iki tane öğretim üyesine kodlar/sorunlar ve temalar verilmiş düzenlemesi istenmiştir. Birinci akademisyen 37 tane kodu/sorunu 8 tane kategori-tema altına dört farklı kodda görüş ayrılığı olarak yerleştirmiştir. Hesaplamalar sonucunda güven 0.80 çıkmıştır. Güvenirlik yüzdesi %70'in üzerinde olduğu için araştırma güvenilir kabul edilmiştir. Araştırmada verilerin çözümlenmesinde, nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtların önce benzer ve farklı yönleri bir araya getirilmiş daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre anlamlı bir şekilde düzenlenerek temalar oluşturulmuştur. Öğretmenlerden teyit alınmıştır. Bu şekilde bir veri toplama yönteminin sınırlılığı aşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın verileri kovit salgınından önce elde edilmiştir. 2019-2020 eğitim öğretim yılı birinci döneminde elde edilen veriler için etik izin gerekmemektedir.

## BULGULAR

Görüşmeye katılan birleştirilmiş sınıf öğretmeni okulun fiziki yapısı ile ilgili sorunlarını şu şekilde ifade etmektedir:

### Köy Yaşamına İlişkin Sorunlar

- ✓ köy hayatına uyum sağlayamama
- ✓ köye gidip gelme ile ilgili sorunlar
- ✓ köy insanıyla iletişim kuramama
- ✓ köyde birleştirilmiş sınıfta tek başına müdür yetkili öğretmenlik yapmak zorunda olmak

«Okulun ve lojmanın eğitim öğretime hazırlanması muhtarın görevi olarak algılanıyordu. Bana lojman ve okul anahtarları muhtar tarafından verilmişti. Tekrar büyüğe atamam çıktığında diğer öğretmene okulu ve lojmanı devir teslim yaptığımda muhtar neden anahtarları kendine değil de yeni gelen öğretmene verdiğimi sormuştu. Benim üzerime zimmetli bir yapı ile ilgili muhtara neden hesap vermem gerektiğini halen anlamıyorum. Köye geldiğim ilk gün ile köyü terk ettiğim gün başta muhtar olmak üzere herkesin tavrı bambaşkaydı. Köyü çok sevmem gerektiğini, ilelebet orada kalmam gerektiğini düşünüyorlardı. Hatta geçmişlerde köyde kalmayıp ilçe merkezine gel git yapan bayan öğretmenin annesiyle beraber yaşadığı ve yıllarca rahatsızlık çektiği olayı anlatırken gülüyor köyümüze sevmeyene öyle olur burası nasıl sevilmez keşke ölseydi diye arkalarından dedikodu ediyorlardı. Bu sahneleri kanım donarak dinliyordum.»

“Ben büyük bir şehirde doğup büyüdüm. Üniversiteyi de yaşadığım şehirde kazanıp okudum. Anne babam ben dünyaya gelmeden önce -ortalama 25 yıl- küçük bir şehirden büyük şehre göç etmiştir. Ailem sosyo ekonomik kültürel bakımdan ortanın üstü bir seviyede yetişmiştir. Ailemin ekonomik geliri oldukça yüksektir. Hiç köyde yaşamamıştım. Memleketim olan şehre hayatım boyunca iki kere birer haftalık tatiller sebebiyle gittim. Atandığım dönemde yaşadığım büyük şehri tek tercih olarak yazmıştım. Tüm Türkiye’de herhangi bir bölgeye atanmayı kabul ediyorum tercihini de kabul ettim. Valilik emrine atandım. Köye atanacağımı bilmeden başvurumu yapmıştım. Atandıktan sonra il ve ilçe milli eğitimdeki yöneticiler tarafından istifa etmeyip görevde kalmaya zorlandım. Köyde yaşayacağım sorunların hiç birini öngöremedim. Bilseydim asla köyde yaşamazdım. Hatta asla mesleğe devam etmezdim. Halen öğretmenim. Ama şehirde. 18 yıl şehirde, sadece 2 yıl köyde öğretmenlik yaptım. Köyde öğretmen olmanın sınıf öğretmenliği ile yakından uzaktan ilgisi yok. Bu deneyimi yaşamaktan hiç memnun kalmadım. Köyden hiç kimse ile görüşmüyorum. Yıllarca arayan köylülere yanlış numara deyip telefonun kapattım. Hatta ısrarlarına devam ettikleri için telefon numaramı değiştirdim. Köyden yolu İstanbul’a düşenler aynı apartmanda oturduğum dayım, erkek kardeşim, dedemin ziyaretini geldiklerinde kendileriyle görüşmeyi kabul etmedim. Köyde öğretmen olmak bana göre değil. Köy insanı ne kadar saygılı da olsa burada bizim isteğimize bağlı olarak iyi şartlarda yaşıyorsun biz istemezsek açlıktan ölür buralarda barınamazsın mesajını her daim veriyordu. Paran pulun olsa da köylülere her zaman muhtaç oluyordun. Yağı, balı, zeytini, halıyı, kilimi satarken dışarıya sattıklarının kat kat fazlasına bana satıp al hediyemiz olsun diyorlardı. Böyle hediyeleşmek hiç görmemişim. Köyde yaşamak hapiste yaşamak gibiydi. Psikolojimi senelerce düzeltmedim. Kendimi öğretmen olarak hissedemedim.”

“Kışın çok karlı yollarda köye ulaşmaya çalışıyorduk. Kalabalık bir okulda çalıştım. Bir keresinde bir köylünün kazını ezdik. Köylü sorun çıkarmıştı. Parasını istemişti. Ödeyince öğretmen sorun çözülmüştü. Çamur, kar, soğuk, yol olmaması, merkeze uzaklık,, fiziki şartlar oldukça sıkıntılıydı.”

“Lojman sorunumuz vardı. Köyde eski derme çatma bir lojman vardı. Tüm bekar bayan öğretmenler orada kalıyorduk. Eşyalarımız sığmıyordu mutfığa, odaya. Çok elverişsiz şartlarda yaşamak zorundaydık.”

“Tek başıma müdür yetkili öğretmen olarak atandığımdan her şeyi kendi kendime öğrendim. Eksiklerim olunca ilden arayıp nasıl yapacağımı anlatıyorlardı. Okulun her şeyi bendim. Öğretmenlik işlerim biraz aksıyordu müdürlük görevimden dolayı. Acemilik yaşadım ama müdürlük görevi açısından az zamanda çok şey öğrenmiş oldum. Ama tercihe bırakılsaydı asla ilk atamada tek başıma bir köyde müdür yetkili öğretmen olarak çalışmazdım.”

### **Fiziki Donanım Sorunları**

- ✓ kalabalık sınıflar
- ✓ materyal eksikliği
- ✓ birleştirilmiş sınıflar
- ✓ kantin yetersizliği
- ✓ personel-yardımcı (temizlik görevlisi, güvenlik görevlisi, memur) yetersizliği
- ✓ taşınmalı eğitim

“1998 yılında İstanbul'a geldiğimde yeni okulumdaki sınıf mevcudu 60 idi. Bir sonraki dönem 67 kişilik sınıfta öğrencileri üçer dörder kişi oturttum. 2000li yıllarda istanbulda fiziki yetersizlikler nedeniyle çok kalabalık sınıflar mevcuttu. Ama sonrasında yavaş yavaş yapılan okullarla kırklı otuzlu sınıf mevcutlarına ulaştık.”

«Okulda 1 tane bilgisayar, 1 tane yazıcı, 1 tane de tarayıcı vardı. Köyde internet bağlantısı yoktu. Hatlar çok eski olduğundan yeni hat çekilmesi için talepte bulunmuştum. Bir yılı aşkın sürede cevap gelmemiştii Telekomdan. Okulda A4kağıdı, karton, defter vs hiçbir araç gereç yoktu. Modeller, laboratuvar araçları, bayrak, kırtasiye malzemesi vs hiçbir şey olmaması çok ilginçti. Gönderdeki bayrak eski yırtık pırtık bir bayraktı. İstanbul'dan bir arkadaşşıma bir sınıf defteri ve bir bayrak sipariş etmişim. O göndermişti.»

“«Okulun boya badana işlerini odun kırma soba yakma kurma vb işlerini köy muhtarı hallediyordu. Veliler okul bahçesindeki ağaçların meyvelerini topluyor satıyor parasıyla bir veli temizlikçi olarak tutuluyor tüm yıl sobanın yakılması okulun temizlenmesi boyanması vb işleri yapıyordu. Düzeni muhtar kurmuştu kendiliğinden ben herhangi bir şey yapmadan devam ediyordu. Ancak okul çok küçüktü. Çok eskiydi. Tuvaletler bahçenin en uzak yerinde en tehlikeli duvarının atındaydı. Ama yeniden inşası gibi bir durum sözkonusu değildi. Yüz yıldan daha eski bir okuldu ama yenisinin yapılması ile ilgili hiçbir gelişme yoktu. Lojman da sanki tüm köylülerindi. Gelip lojmanı gezmek eşyalarımı görmek istiyorlardı. Her isteyen rahatça evime girip çıkıyordu. Bizim lojmanımız diye bahsediyorlardı. Muhtar dahil herkes benim ev sahibim gibi davranıyordu. Ama yakacak teminimi yapıyor, wc, mutfak, lavabo vb her türlü ihtiyacımı da karşılıyorlardı. »

### **Bürokrasi İle İlgili Yaşanan Sorunlar:**

- ✓ mobbinge maruz kalma
- ✓ ast-üst ilişkilerindeki anormallikler
- ✓ kayırmacılık
- ✓ Bayram kutlamaları
- ✓ nöbetler
- ✓ tayin zorluğu

“Nöbet tutmak oldukça sıkıntılı oluyor. İki kere nöbet esnasında düşürüldüm. Öğrenciler delice koşuyorlar. Etrafta kim varmış kime çarpmış hiç umurlarında olmuyor. Hamileyken bir çocuk karnıma yumruk atmıştı. Acilen hastaneye kaldırılmışım. Nöbetlerde zor yerlerde olmak resmen ceza gibi.”

“Bazı öğretmenler hiç nöbet tutmazken bazılarında da giriş saatinden yarım saat önce nöbet yerinde olmalısın diye uyarılar yapılıyor. Nöbette bir olay olduğunda ne yapılması gerektiğine ilişkin okulun ortak karar laması gerekiyor. Bunu bilmeyince veliyle karşı karşıya kalıyoruz. Acil durumda hastaneye götüreceğ miyiz, veliyi arayacak mıyız, öğrenciyi kendi öğretmenine mi ilgili müdür yardımcısına mı teslim edeceğiz... bunların hepsinin karar alınıp ona göre yapılması gerekiyor.”

“Eş durumuna bağlı tayinlerin çıkması oldukça zorlaştı. Aile anayasanın koruması altında ama. Kontenjan yoksa istediğiniz ile atanamıyorsunuz. Tayinlerin zorlaşması büyük bir sorun. Eş durumu, öğrenim özürlü tayinleri eskiden çok daha rahat oluyordu.”

“KPSS puanı, atanamama, göreve başlamak için senelerce beklemek çok büyük bürokratik sorunlar.”

“Bürokrasi nedir bilmiyordum. Hafta içi mesai saatlerinde il ve ilçe milli eğitime gittiğimde resmen hakarete uğruyordum. Senin yerin burası değil okuluna git deniyordu. Derdimi kimseye anlatamıyordum. İldeki memurlardan bile azar işittiğim olmuştu. Yeni başlayan öğretmene kendilerince böyle ayar veriyorlar. Tutanak nedir nasıl tutulur, ilişik nasıl kesilir, ekders nasıl hazırlanır, telefon faturaları nasıl ödenir hiç birini bilmiyordum. Sorduğumda da nasıl bilmezsin gibi ters cevaplar alıyordum. Okulun telefon faturalarını il milli eğitime göndereceksin dediler gönderdim. Ama üzerine resmi görüşmedir yazıp mühürlemem gerektiğini aylar sonra muhtardan öğrenecektim. Milli eğitim kendi şartlarımızla ödeyin diye geri yazı yazdı. Velilerden toplayıp muhtar ödedi. Nasıl onaylamam gerektiğini milli eğitimde çalışan memurlardan öğrendi. Orada çalışan o memurlar ne iş yapar niçin maaş alır kimin işini görür bilmiyorum. Her hafta ilden okulun evrak kutusuna konulan evrakları almak gerekiyordu. Muhtar bu işi hallediyordu. Acil yazılarda hatta kendi gidiyordu. »

“İl ve ilçe milli eğitimden çok kovuldum. Çık dışarı, şapkanı çıkar, resmi kıyafetle gel tarzı hakaret eden memurlar, müdürler çoktu. Sanki herkes kovmak için yer kolluyordu. Neyi yanlış yaptığımı anlamıyordum. Herhalde mesleğin başında birini görünce herkes kendini kıdemli olarak görüyor ve devrecilik davranışına bürünüyor.”

### İletişim Sorunları

- ✓ Öğrencilerle yaşanan sorunlar
- ✓ velilerle yaşanan sorunlar
- ✓ okul çalışanlarıyla yaşanan sorunlar
- ✓ diğer öğretmenlerle yaşanan sorunlar
- ✓ okuma yazma kursuna devam eden kursiyerlerle yaşanan sorunlar
- ✓ okul yöneticileriyle yaşanan sorunlar
- ✓ amirlerle yaşanan sorunlar

-“Bazı veliler kendi boş vakitlerini herkes için boş zaman olarak değerlendirip aradıklarında ve mesaj attıklarında dakikalarca meşgul ediyorlar. Anında geri dönüş bekliyorlar. Müsait olmama durumunu kabul etmiyorlar. Mesai saati dışında, akşam saatlerinde, haftasonu aranmak meşgul edilmek oldukça rahatsız edici bir durum. Özel zamanımızdan çaldıklarını fark etmiyorlar.”

-“Bir velim okula gelmezdi. Saatler süren telefon görüşmeleriyle beni rahatsız ederdi. O kadın yüzünden telefon numaramı değiştirdim. Sonra öğrenci geldi yeni numaranızı yazın dedi. Rahatsız ediliyorum veremem dediğimde biz asla rahatsız etmeyiz. Annem sakın öğretmenin numarasını almadan gelme dedi diye ısrar etti. Sonra beni müdüre şikayet etmişti neden numaramı vermiyorum diye.”

-“Sınıf öğretmenini öğrenciyi okuldaki her türlü sorundan ve kaza beladan koruyan bir süpermen olarak gören veliler mevcut. Bir öğrencim tenefüste bir çocukla çarpışıp gözlüğünü kaybetmişti. Velisi okulu birbirine katmıştı ve benden gözlük parasını talep etmişti.”

-“Velilerin öğrenciden beklentisi çok yüksekse bu iddiasını öğretmeni sürekli rahatsız ederek, sürekli çocuğunun durumunu sorarak, ısrarla neden başarılı olamıyor diye hesap sorarak rahatsız ediyor. Veliye de çocuğun kapasitesi belli neden bu kadar üst hedefler koyuyorsun çocuğuna diyemiyoruz tabi.”

«İlk günlerde herkes bir şey getiriyordu. Kendimi onlara borçlu hissediyordum. Yemeğe çağırıyorlardı. Ama bunu yaparken hadi gene iyisin yedirdik içirdik bugün de yemek derdin yok biz sana bakarız tavriyla yapıyorlardı. Para vermek istemediğimden her getirdiklerine karşılık küçük hediyeler hazırladım. Sebze, yoğurt, yumurta, ekmek getirene çorap, patik, başörtü hediye ediyordum. Gelen gidenden evde tek başıma oturamaz hale geldim. Hatta bana patik ör, yelek ör diyerek teklifte bulunup eline ip alan lojmana koşuyordu. Ödev veriyordum veliler çocukları lojmana gönderiyor öğretmenin yaptırın diye tembihliyorlardı. Okula görüşmeye çağırıyordum çocukla alakalı akşam oturmaya geliyorlardı ailece. Mesafe koymayı bilmiyorlardı. Senli benli konuşmalar, akıl verir gibi iş öğretmeler çok cansıkıcıydı. Hiç köyde yaşamamış olmam köyün köylünün psikolojisini özelliklerini bilmemiş olmam köyde öğretmen olarak başarılı olmama engel oldu.»



## Sosyal Sorunlar

- ✓ Servis sorunları
- ✓ Okula ulaşım sorunları
- ✓ Sosyal kulüp, eğitsel kol, bilgi yarışmalarına ilişkin sorunlar

“Öğretmen servisini kullanarak gidip geliyorum okuluma. Başkaları geç kalsa aranıyor, nerede kaldınız deniliyor. Beni bu dönem iki üç kere bırakıp gittiler. Mübarekler biriniz de arasın neden aramadınız diyorum. Kimsede ses seda yok. Şoföre beni unuttun diyorum, kimse ses vermedi gelmeyen olup olmadığını sorduğumda diyor. Servis zaten tıklım tıklım. Diğerleri çantalarını yan koltuğa koyuyor, ben ayakta kalıyorum. Eşyalarınızı alın diye uyarınca alamam çok ağır diyorlar. Eşyalar yere konulur, insanlar oturur diyorum. Neden bunu anlamıyor öğretmenler, neden cansız varlıklarına bavuluna, çantasına bir candan daha çok değer veriyor anlamıyorum”

“Yeni evlendiğimde okulum Avrupa yakasında evim ise Anadolu yakasındaydı. Sabah sekizde yola çıkıp öğlen 12’ye ancak yetişiyordum. Bir metro, bir metrobüs, bir otobüs, bir minibüs kullanıyordum. Akşam ise çocuklarını geç almaya gelenler de olursa akşam ezanından sonra okuldan çıkıp geceyarısı evde oluyordum. Saatlerce yolda olmak çok zordu. Aylarca böyle gittim geldim. Sonra 4\*4\*4 e geçildi. Atama beklerken sınıf öğretmenlerine boşluk değil fazlalık oluştu. Gene gidemedim evime yakın bir okula. Çok zorluklar yaşamıştım.”

“Özel kurumda çalışıyordum. Kurum müdürü öğretmenlere özel servis olmayacağını, öğrenci servislerini kullanacağını söyledi. Bunun üzerine kurumumdaki anaokuluna giden oğlumla beraber anasınıfı servisine bindik. Oğlum kucağımda gidip geliyordu serviste. Serviste de hostes yoktu. Benden hostes ücreti adı altında para talep ettiler. Durumu kurum müdürüne bildirdim. Şikayetim üzerine müdür ücreti ödeme madem hostes yok neden hostes parası verecekmisin dedi. Haftalar sonra servis şirketi beni aradı, oğlumun servise alınmayacağını bildirdi. Sadece beni taşıyabilirlermiş. Mecburen bütün taksitleri ödeyerek oğlumla beraber seervisle gelip gitmeye devam ettik. Okul yönetimi bana destek olmadı. Her zamanki gibi öğretmen her sorunda yalnız kalıyor, tek başına çözmek zorunda oluyor.”

“Araba kullanmaya cesaret edemediğim dönemde öğrenci servisini kullandım. Servis soförü ne istersen ver dedi. Öyle olmaz diyerek tam öğrenci parası kadar para verdim. Serviste yer olmuyordu. Sen servis düzenini sağla hocam öğrencileri sustur diye bana sorumluluk vermeye çalışıyordu. Hatta bir gün bir veliye beni gösterip hostesimiz de var servis öğretmenimiz de var hatta hemşiremiz bile var demişti. Sanki ben ücretle çalıştırdığı servis öğretmeniydim. Şaşkınlıkla izlemiştik konuşmasını. Ben ayın birinde başlamıştım servise. Her ayın 15inde bana servise biner binmez hocaamm çok acil paraya ihtiyacım var. 250 liran var mı akşam veririm diyerek tüm öğrencilerin önünde benden para istiyordu. Hiçbir zaman akşam parayı vermiyordu. Bir ayda iki kere para ödüyordum. Sonraları sen devlet memurusun sana kredi verirler. Bana şahit ol, kredi çekeceğim dedi. O günden sonra servisi kullanmamıştım.”

## Ücret Yetersizliğine İlişkin Sorunlar

- ✓ Maaşların düşüklüğü
- ✓ Ekdersin düşüklüğü
- ✓ Sınav ücretlerinin azlığı
- ✓ Kurs-etüt ücretlerinin azlığı
- ✓ Özel ders verme hakkının olmaması

“Özel okul diye maaşların çok fazla olduğu zannediliyor. Aslında hiç doğru değil. Çok çok düşük ücretlere çalışıyoruz.”

“Resmi olarak öğrencilerimize özel ders verme hakkımız yok. Ama bu kadar az ücretle nasıl geçineceğimizi kimse düşünmüyor.”

“Bekarken de geçinmiyordum. Evliyim eşim de öğretmen. Gene evliyken de geçinmiyorum.”

“Hafta sonu kursu, okuma yazma kursu açmak için talebin olması gerekiyor. Öğrenci sayısı azsa aldığın ücret az oluyor. Aynı mesaiyi harcıyoruz ama daha fazla öğrencisi olan daha çok para alıyor.”

“Okul yönetimi ısrarla haftasonu kursu açmamız için bize baskı yaptı. Hatta kurs açamayanları müdür yanına çağırdı ve okulun dahilisinden tek tek velileri arattırdı. Çocuğunu kursa göndermesi hususunda ısrar etmesi için öğretmene baskı yaptı. Kurs açamayan öğretmenlere bir kurs açamadın diye tepki gösterdi. Ben kursu açtım

ama iki öğrenci ücretini ödemedi. Müdür baş yardımcısı sen ödeyeceksin dedi. Kimse veliden o parayı almak için uğraşmadı. İlgilenmedi. Yalnız bırakıldım. Zorla açtırdıkları kursun öğrenim gören iki öğrencisine ait kurs parasını benden aldılar.”

“İki tane çocuğum var. Eşim de devlet memuru. Evimiz yok. Ben 50 yaşındayım. Bir tane arabamız var. Eşimle dönüşümlü kullanıyoruz. Ben sabahçı o öğrenci oluyordu zamanında şimdi tam zamanlı okullardayız. Bir hafta onda kalıyor bir hafta bende araç. Yakıt çok yakıyor ama gene aracımızı kullanıyoruz. Araç eşimdeyken ben dolmuşla gidiyorum. Taksiyle gidecek durumum yok. Neden bu şartlarda yaşıyoruz. Neden eşime de bana da birer araba sahibi olmadık. Neden evimiz kira. Neden çocuklarımı özel okullarda okutuyorum. Neden öğretmenlerin maaşı bu kadar düşük?”

“Bekarken şehre maaş almaya her gidişimde bir kuyumcudan çeyrek alıp ayırttırırdım. Dört sene köyde öğretmenlik yaptım. Atanıp İstanbul'a gelirken tüm çeyrekleri toplu olarak aldım. Evlenirken bana epey yardımcı oldu bu küçük birikim. Evlendikten sonra biriktiremedim. Neden çeyrek yerine tam altın alamadım. Neden evliyken de altın biriktiremiyorum. Ben fazla harcamıyorum. Maaşımız çok az kaldı enflasyona karşı.”

“İlk atandığımda bir dağ başına gittim. Annem bana tam on bin dolar verdi. Bunları harca. Eksiklerini al. Açlık çekme. Zorda kalma. Kimseye muhtaç olma dedi. İlk ay o parayı harcadım. İlk atama olduğundan harcırah verilmemişti. İki buçuk sene kaldım köyde. Tek kişiydim. 15 yıldır öğretmenim. Hiç on bin dolar biriktiremedim. Allaktan anneciğim borç diye vermedi.”

### Güvenlik Sorunları

- ✓ Terör olaylarının hedefi olmak
- ✓ kırsalda güvenliğin sağlanamaması
- ✓ Okulların güvenlik sorunları
- ✓ Öğrenci-veli için açık hedef durumda olmak

“Sınıfta yaptığı olumsuz davranışlardan dolayı uyarı alan bir beşinci sınıf öğrencimiz eve gidip babasını, amcasını, kuzenlerini, tüm erkek akrabalarını toplayıp okul müdür odasına ağza alınmayacak küfür ve hakaretlerle girip o sırada odada olan bana ve müdüre saldırmışlardı.”

“Bir veli toplantısında velilerden biri öğretmenimize ağza alınmayacak sözler söyleyip okulun altını üstüne getirerek toplantıyı terk etmişti.”

“Kendisine kaymakamlık yardımı vermediğim için engelli çocuğu olduğunu da bilmediğim bir anne eşinden yeni boşanmış olmanın tüm stresini benden almaya çalışıp bana okul çıkışı ağza alınmayacak sözler sarfetmişti.”

“1994 yılının sonlarında terör olaylarının yoğun olduğu bir ilimizde göreve başlamıştım. İki ay askerler güvenliği sağlayana kadar bekleyip görev yerimde başlama yapamamaıştım.”

“Okula bıçak getiren bir öğrenci arkadaşına uzattığı bıçağı almaya çalışan müdür yardımcısını yaralamak için uğraşmış ve etkisiz hale getirilmişti.”

“Her an kapı açılıp birinin hakaret dolu sözlerle çocukları korkutup beni rahatsız edeceği gerçeğiyle yaşamak iş motivasyonumu, yaşam doyumumu, işe ilişkin tüm hazzımı yok etmektedir.

“Dağ başında öğretmenken birinin camımı tıkladması, kapımı açmaya çalışması girişiminde bulunup bulunmaması tamamen onların insiyatifinde bir durumdu. Jandarma komutanı arayıp sorup rahatsız eden var mı diye benim güvenliğimi sağlamakla alakalı sorumluluğundan bahsediyordu. Ama köyde öğretmenken biliyordum ki orda güvenli olmamın tek şartı köylülerin bana bir şey yapmak isteyip istememelerine bağlıydı.”

### Eğitim Öğretimle İlgili Diğer Konulara İlişkin Sorunlar

“Program değişmiş, mihver ders mantığı yerini yapılandırmacı felsefeye bırakmış, hayat bilgisi ile ilgili ortak ders kitabı yerine üç sınıfa da farklı kitaplar dağıtılmıştı. Müfettişler bile nasıl ders işleneceği ile ilgili ortak bir karara sahip değildi. Bir grupla öğretmenli iki grupla ödevli yerine sürekli ödevli ders işliyordum. İlkokuma yazma öğrenmesi gereken birinci sınıflara sesleri tanıtıyordum çünkü ben hangi sınıfla ders işlesem diğerleri ödevlerini bırakıyor bizimle o dersi işliyordu. İkinci sınıfta okuma yazma bilmeyen 3 öğrenci vardı. İlk üç sınıftaki 20 öğrenci de tek bir seviyede olsa hiç sorun yaşamayacaktım ama bu şekilde hiç verimli olamıyordum. Fiş cümleleri yok dendi ama birleştirilmiş sınıfta fiş olmadan 1. sınıflara nasıl ilkokuma yazma öğretecektim. Fotokopi makinesi olmadığından her ödevi defalarca kere yazıp ellerine veriyordum. Çalışma

yapraklarını onar kere yazıyordum. Çok stresliydi. Yaptığım işten hiç zevk almıyordum. Üniversitedeki birleştirilmiş sınıflarda öğretim dersi bana hiçbir katkı sağlamamıştı.”

“Köy öğretmeniyken ilden ilçeden evrak almak götürüp getirmek zor işti. Şimdi elektronik yazışma var. Muhtar olmasa köyden sabah şehre inen araçla her hafta bir gün okulu kapatıp şehre gitmem gerekirdi. Muhtar köylerde yakacak temininde boya badana işlerinde çok yardımcıydı. Ama eğitim öğretim işlerine de fazlaca karışıyordu. Bir keresinde ben çok ödev veriyormuşum, diğer öğretmen de hiç ödev vermiyormuş diye ikimizi azarlamaya kalkmıştı. Bir ortasını bulun şu ödev işinin sizden köylü şikayetçi diyordu”

## SONUÇ

Sınıf öğretmenleri ilkokul (1.-4.sınıflarda) görev yapar. Ana dili eğitimi ve öğretimi başta olmak üzere ifade ve beceri derslerinin yürütücüsüdür. Sınıf öğretmenlerinin başta ana dili olmak üzere pek çok disipline hakim olması gerekir. Öğretmenlerin yetiştirilmesinde akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, yasa koyucular, YÖK, üniversiteler ve lisans programları önemli yer tutar. Yenilenen Sınıf öğretmenliği lisans programı 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmaktadır. Mevcut programdaki bir takım dersler kaldırılmış, bir kısmı birleştirilmiş bir takım yeni dersler eklenmiştir (Kadioğlu Ateş, 2019). Eski sınıf öğretmenliği programında yer alan anadili ve/veya anadiline hazırlayıcı-destekleyici zorunlu dersler 1. Yarıyıl Zorunlu Dersi, Türkçe 1 Yazılı Anlatım; 2. Yarıyıl Zorunlu Dersi Türkçe 2 Sözlü Anlatım; 3. Yarıyıl Zorunlu Dersi Türk Dili - 1: Ses Ve Yapı Bilgisi; 4. Yarıyıl Zorunlu Dersleri Çocuk Edebiyatı, Güzel Yazı Teknikleri, Türk Dili - 2: Cümle ve Metin Bilgisi; 5. Yarıyıl Zorunlu Dersleri İlkokuma ve Yazma Öğretimi; 6. Yarıyıl Zorunlu Dersleri Türkçe Öğretimi, Etkili İletişimdir. Lisans birinci sınıfta eski programlarda yer alan Türkçe 1 yazılı anlatım, Türkçe 2 sözlü anlatım, güzel yazı teknikleri derslerinin güncellenen programda kaldırıldığı görülmektedir. Seçmeli dersler arasında da yer almamaktadırlar. yeni sınıf öğretmenliği programında yer alan anadili ve/veya anadiline hazırlayıcı-destekleyici zorunlu dersler 1. Yarıyıl Zorunlu Dersi Türk Dili 1; 2. Yarıyıl Zorunlu Dersi Türk Dili 2 ; 3. Yarıyıl Zorunlu Dersi İlkokuma ve Yazma Öğretimi ; 4. Yarıyıl Zorunlu Dersleri Türkçe Öğretimidir. Yeni sınıf öğretmenliği programında yer alan anadili ve/veya anadiline hazırlayıcı-destekleyici seçmeli dersler meslek bilgisi seçmeli dersi, eleştirel ve analitik düşünme; genel kültür seçmeli dersleri, 1. insan ilişkileri ve iletişim, 2. kültür ve dil, 3. medya okuryazarlığı, 4. türk işaret dili; alan eğitimi seçmeli dersi 1. çocuk edebiyatı ve 2. kapsayıcı dil öğretimidir. Eski programla yenisi kıyaslandığında programın alan eğitimi ve öğretimi açısından yetersiz kaldığı ve güncellenmesi gerektiği önerisinde bulunulabilir.

Toplumsal yapıdaki ‘inanç, değer ve teknik’lerin değişmesi eğitimde de yeni arayışlara yol açmıştır. Yeni paradigmlar, yapı ve işleyişi ile pozitivist geleneğin egemen olduğu eğitim sisteminde topyekun bir değişimi, yani dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Yeniden yapılanmada amaç ve araçlar başlangıçta açık olarak belirlenmediğinde harcanan enerjinin boşa gitme olasılığı vardır. Toplumsal değerler, ekonomik gerçekler ve siyasal işlevi açısından eğitim sistemindeki yeniden yapılanmanın amaç ve araçlarının ortaya konması, harcanan çabaların odaklaşmasına katkıda bulunacaktır (Özden, 2005; 11-12). Günümüzde yapılandırmacı yaklaşımı temel alarak oluşturulan eğitim programları öğretmenlerin kendi yeterliliklerine ilişkin algılarını yeniden gözden geçirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öğretmenler değişen eğitim programlarına ve günümüz öğretmen rolünün değişen özelliklerine kendini uydurmak zorundadır. Çağın gerisinde kalmamak yolunda büyük çaba sarf etmek zorunda olan öğretmenin rolündeki başlıca değişiklik, öğrencisinin onun yegâne bilgi kaynağı olmadığına farkına varması ile ortaya çıkmaktadır (Oktay, 2004).

Öğretmenlik gelecek nesilleri yetiştirme görevini üstlenmiş, toplumların huzur ve refahını sağlayacak şekilde bireylerin vatandaşlaşma sürecini kolaylaştıran, onların bilgi, beceri, tutum ve davranışlar öğrenmesini sağlayan; rollerinin bilincinde, sorumlulukları yüksek, fedakar bireylerce icra edilen kutsal bir meslektir. Erken çocukluktan ergenliğe kadar eğitim kurumlarında eğitim gören insan öğretmeniyle manevi bir birliktelik de kurar. Öğretmenliği ruhi yönü de oldukça baskındır (Kadioğlu Ateş ve Kadioğlu, 2018). Hızla değişen dünya koşulları, değişen insan ilişkileri ve iletişimine yeni bir boyut getirmektedir. Sınıf ortamları da bu değişimden etkilenmektedir. Öğrenciler öğrenirken de birey olduklarını daha fazla hissetmek istemekte, daha duyarlı bir iletişim istemektedirler (Özabacı ve Acat, 2005).

Köyde öğretmenlik yapan öğretmenlerin eğitim öğretim faaliyetlerini sağlıklı yürütmekte problemler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenin köyde yaşamamış olmaması, stajyer öğretmenken müdür yetkililik görevini nasıl yapacağına ilişkin herhangi bir bilgisinin olmaması, uygulama derslerinde birleştirilmiş sınıf görmemesi sorun yaşamasının başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Köyün muhtarının il milli eğitimden alınacak-verilecek evrakların temini ve taşınması, okulun boya badana fiziksel şartları, temizliği için kaynak elde edilmesi, lojmanın çeşitli ihtiyaçları, okulun ve öğretmenin yakacak ihtiyacı durumlarında kendisine oldukça yardımcı olduğu da belirlenmiştir.

Müdür yetkili öğretmenlerinin öğretim hizmetlerinde en çok karşılaştıkları sorunlar; ders araç-gereçlerinin temini ve okul kütüphanesinin oluşturulması ve işletilmesi ile ilgili konular olup öğretmenler bazen bu sorunla karşılaşmaktadır (Akdoğan, 2007). Erdem (2018)'e göre birleştirilmiş sınıf öğretmenleri daha çok; iş yükü fazlalığı, fiziki koşulların yetersizliği, öğretim programının yürütülmesinde yaşanan sorunlar ve resmi işlerle ilgilenme zorunluluğunu birleştirilmiş sınıfların dezavantajı olarak belirtmiştir. Gözler (2009), Yıldız (2011), Kaya ve Taşdemirci (2005) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Döş (2013) birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin fiziki yapının yetersizliği, bakımsızlığı, tuvalet vb. yerlerin standartların çok altında olması, araç-gereç ve materyal yetersizlikleri, laboratuvar gibi eğitsel alanların hiç olmaması, rehberlik eksikliği, çevre desteği alamama ve ulaşım problemleri yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu bulgular çalışma sonuçlarını desteklemektedir. Duran, Sezgin ve Çoban (2011), Palavan (2012) ve Summak, Summak ve Gelebek (2011) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Sınıf öğretmenlerinin sorunlarını ortaya koymak öncelikle varolan sorunun hissedilmesi, tanımlanması açısından oldukça önemlidir. Kanun koyucuların, ülkeyi yönetenlerin, sınıf öğretmenlerinin amirlerinin varolan sorunları birinci elden duymaları çözüm yolları üretmelerine yardımcı olabilir. Tanımlanmayan, ortaya konmayan, ifade edilemeyen bir sorunun kendiliğinden çözülmesini beklemenin ne kadar faydasız olduğunu ifade etmek gereksizdir. Sınıf öğretmenlerinin ortaya koyduğu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin alınması açısından bir başka araştırma yapılabilir. Alanyazına katkı sağlayacağı düşünülen araştırmanın var olan sorunları betimlemesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Köy öğretmen olarak atanacak sınıf öğretmen adaylarına müdür yetkili öğretmenlik, köy psikolojisi, köyde yaşam vb dersler verilmelidir. Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarını yetiştirirken birleştirilmiş sınıflarda ders işleme olanağı oluşturmak amacıyla en az 1 aylık bir staj deneyimi yaşamaları sağlanmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Abay, S. (2006). "Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Öğretmenlerin Öğretme-Öğrenme Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akdoğan, M. (2007). "Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okullarında Görev Yapan Müdür Yetkili Öğretmenlerin Yönetim Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar", Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyüz, Y. (2004). Türk Eğitim Tarihi, Ankara, PegemA Yayıncılık, 9. baskı
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2001). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Adapazarı, Sakarya Yayıncılık.
- Altunya, N. (2002). Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri, İstanbul, Uygun Basım, 3. Basım.
- Argon T, Koçak S (2019). Öğretmenlerin Mesleki Yorgunluğu. Turkish Studies (Elektronik), 14(4), 2043 - 2069. 10.29228/TurkishStudies.23437
- Aşıkoğlu, R. (2000). Modernleşme Açısından Köy Enstitülerinin İşlevselliği Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, Afyon; Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal bilimler dergisi.
- Başer, N., Kırıcı, F., Başuğ, E., Tezcan, C., Şibik, N. (1995). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme (1848-1995). Ankara: Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası.
- Bayındır, N., Çavdar, H. ve Gökçe, M. (2016). "Öğretmen Adaylarının İdeal Öğretimsel Becerilere İlişkin Beklentileri", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9/1: 79-88.
- Binbaşıoğlu, C. (1999). Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim, Yenilenmiş 3.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen Kavramı İle İlgili Metaforlara İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri (Opinions of Students, Teachers and Administrators on the Metaphor of Teacher Concept). Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6 (4): 693-712.
- Çelikten, M., Sanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri (Teaching Profession and Characteristics), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (2), 207-237.
- Duman, T. (1991). Türkiye'de orta öğretime öğretmen yetiştirme. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Duran, E., Sezgin, F. ve Çoban, O.(2011). Aday Sınıf Öğretmenlerinin Uyum ve Sosyalleşme Sürecinin İncelenmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31,465-478
- Dursun, F. (2006). Birleştirilmiş Sınıflarda Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 33-57.

- Döş, İ. (2013). Birleştirilmiş Sınıflı İlkokulların Yönetim Sorunları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 ( 2 ), 237-250.
- Erdem, E. (2018). Birleştirilmiş ve müstakil sınıflı ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin öğrencilerin sosyal becerilerine ilişkin görüşleri, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Evren,N. (1998). Köy enstitüleri neydi ne değildi, Ankara: Gül diken yayınları
- Gözler, A. (2009). Birleştirilmiş Sınıflı Okulların Yönetim Problemleri ve Çözüm Önerileri, “Doktora Tezi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kadioğlu Ateş, H. (2015). Projeye Dayalı Öğrenme Yönteminin Öğrencilerin Görsel Sunu Uygulamalarına ve Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi. İstanbul: Morpa Ofset.
- Kadioğlu Ateş, H. (2019). Ana Dili Eğitimi Açısından Yeterliliği/Yetersizliği Bağlamında Yenilenen Sınıf Öğretmenliği Lisans Programına Bakmak, 3 Rd International Symposium Of Education And Values (3. Uluslararası Eğitim Ve Değerler Sempozyumu-Isoeva) Bildiri Özetleri Kitabı, Sözlü bildiri, 10-13 Ekim 2019, İstanbul.
- Kadioglu Ates, H. & Kadioglu, S. (2018). Identifying the Qualities of an Ideal Teacher in line with the Opinions of Teacher Candidates . European Journal of Educational Research , 7 (1) , 103-111 . DOI: 10.12973/eu-jer.7.1.103
- Karagöz, S. (2005). Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye’de öğretmen yetiştirme tarihi içindeki yeri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.
- Kaya, K. ve Taşdemirci, E. (2005). Birleştirilmiş Sınıf ile Bağımsız Sınıflarda ilk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Karşılaştırmalı incelemesi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (2), 1-26.
- Keser Özmantar, Z. ve Civelek, Ş. (2017). Sınıf Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bakış Açısıyla Müdür Yetkili Öğretmenlik Uygulaması. Mersin University Journal of the Faculty of Education, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(1): 323-347. DOI: <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.306016>
- Kızıldaş, E., Halmatov, M. & Sarıçam, H. (2012). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik Tutumları (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 12 (23), 173 – 189.
- Kızılcıkelik, S. ve Erjem Y. (1994). Sosyoloji Terimleri Sözlüğü. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Koç, N. (2013). Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri. İstanbul: İdeal.
- Koçer, H. A. (1983) “İlkokul Öğretmeninin Yetiştirilmesi 1923-1980” Cumhuriyet Döneminde Eğitim M.E.B Yayını No: 91 İstanbul.
- Köksal, K. (2002). Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim, Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- Köksal, K. (2005). Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim, (4. Baskı), Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- Kuran K. (2002). Okul Ve Sınıf Ortamı (Editör: A. Türkoğlu) Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Mikro Yayınları, Ankara.
- MEB. (1968). İlkokul Programı, İstanbul: M.E.B. Yayınları,
- MEB (2016). Milli Eğitim İstatistikleri. Örgün Eğitim 2015-2016. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oktay, A. (2004), Yaşamın Sihirli Yılları: Okulöncesi Dönem. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Oktay, A., Oğuz, O., Ayhan, H. (2001). 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. Serdar Eğitim Araştırma Yayıncılık: İstanbul.
- Palavan, Ö. (2012) Birleştirilmiş ve Bağımsız Sınıflı İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgilerin Kazanımlarına Erişim Düzeyleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(2), 281-294.
- Özabacı, N. & Acat, M. B. (2005). Sosyo Ekonomik Çevreye Göre İlköğretim Öğrencilerinin Başarısızlık Nedenleri . Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 6 (1) , 145-169 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ogusbd/issue/10986/131482>

- Özdemir, I. ve Yalin, H. (2004). Öğretmenlik Meslegine Giriş (Introduction to Teaching Profession). Ankara: Nobel Yayın
- Özden, Y. (2005). Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Öztürk, C. (1998). Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar. İstanbul: M.Ü.A.E.F. Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2001). Öğrenci görüşlerine göre öğretmen yeterlilikleri. Ankara Eğitimde Yansımalar Türk Millî Eğitiminde Öğretim ve Yönetim Ulusal Sempozyumu.
- Samancı, O. (2015). Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim. Ankara, Pegem Akademi.
- Sidekli, S., Coşkun, İ., & Aydın, Y. (2015). Köyde Öğretmen Olmak: Birleştirilmiş Sınıf. Trakya University Journal Of Social Science, 17(1): 311-331.
- Summak, M.S., Summak A.E.G. ve Gelebek, M.S. (2011). Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Sorunlar ve Öğretmenlerin Bakış Açısından Olası Çözüm Önerileri (Kilis İli Örneği). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(3), 1221-1238.
- Tekışık, H. H. (2003).“Öğretmen Adaylarına Son Ders ve Genç Öğretmenlere Mesaj” Çağdaş Eğitim Dergisi, 298, 1-16
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Qualitative research methods in the social sciences), Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, N. (2011). Birleştirilmiş Sınıflarda Görev Yapan Öğretmenlerin Çalıştıkları Yerin Kültürü İle Etkileşiminin Değerlendirilmesi, “Yüksek Lisans Tezi”, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldızhan, E.; Atasoy, M.; Üste, E. ve Tekin, H. (2022). Tarihimizde İlkokul Öğretmeni Yetiştirme. Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, 15(91), 135-146.
- Yücel, H. A. (1997). Köy enstitüleri ve çağdaş eğitim vakfı yayınları, Ankara



## Öğretmenler Odası Konuşmaları: İçerikleri, Etkileri ve Yansımaları

*Teachers' Lounge Discussions: Contents, Impacts and Reflections*

### ÖZET

Bu çalışmada öğretmenler odasındaki konuşmaların içeriği, mesleki ve sosyal açıdan öğretmenlere etkileri ile okul paydaşlarına yönelik yansımaları incelenmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kayseri İlinin merkez ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı 3 farklı ortaokulda ve farklı branşlarda görev yapan 30 öğretmen oluşturmuştur. Araştırma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmış ve fenomenoloji deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmış ve katılımcıların görüşleri kodlanarak tema ve kategoriler halinde sunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler odasında en çok konuşulan konular eğitimle ilgili konular ve eğitimle ilgili olmayan konular olarak kategorilere ayrılmıştır. Eğitimle ilgili olarak en çok, öğrenci başarı ve tutumu, öğretim süreçleri ve başarıyı artırmak için önlemler konularının konuşulduğu tespit edilmiştir. Eğitimle ilgili olmayan konularda ise en çok ekonomi, sağlık, siyaset ve günlük yaşam konuşulmaktadır. Öğretmenler odasında en çok konuşulan paydaşların öğrenci, veli ve öğretmen olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin mesleki gelişimlerine, okula ve mesleklerine bağlılıklarına, gerçekleştirecekleri etkinliklere, stresle baş etmelerine, günlük yaşamlarına ve sağlıklı yaşam tarzı oluşturmalarına etkisi konusunda katılımcıların görüşlerinin olumlu olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular literatür kapsamında yorumlanmış ve araştırma sonuçları doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Öğretmenler Odası Konuşmaları, Fenomenoloji, Öğretmen Görüşleri

### ABSTRACT

In this research, the content of conversations in the teachers' lounge, their effects on teachers from a professional and social perspective, and their reflections on school stakeholders were examined. Purposive sampling method was used in the research. The study group consisted of 30 teachers working in 3 different secondary schools and different branches affiliated to the Ministry of National Education in the central districts of Kayseri Province in the 2022-2023 academic year. The research was designed according to the qualitative research method and was carried out using the phenomenology pattern. Semi-structured interview forms were used as the data collection tool. Content analysis method was used in the analysis of the data and the opinions of the participants were coded and presented in the form of themes and categories. According to the results of the research, the topics discussed most in the teachers' room were categorized as educational topics and non-educational topics. In terms of educational topics, it was determined that the topics of student success and attitude, teaching processes and measures to increase success were discussed most. In non-educational topics, the topics of economy, health, politics and daily life were discussed most. It was determined that the stakeholders discussed most in the teachers' lounge were students, parents and teachers. It was determined that the participants' opinions were positive in terms of the effects of the topics discussed in the teachers' lounge on the professional development of teachers, their commitment to the school and profession, the activities they will carry out, coping with stress, their daily lives and forming a healthy lifestyle. The findings were interpreted within the scope of the literature and suggestions were made in accordance with the results of the research.

**Keywords:** Teachers' Lounge Speeches, Phenomenology, Teacher's Views

### GİRİŞ

İnsanların birlikte hareket etmelerini sağlayan ve kurumlarda etkili kullanılması gereken iletişim olgusu, söz konusu eğitim olduğunda daha fazla önem taşımaktadır. Bireylerin eğitilmesini ve geliştirilmesini sağlayan bir olgu olarak iletişim, okulun tüm paydaşları tarafından aktif olarak kullanılmakta ve bireyler arasındaki iletişimin niteliği, örgütsel iletişimin düzenlenmesinde belirleyici olmaktadır (Doğan vd., 2013, ss. 37-38).

Eğitim ve öğretimi sürdürmede önemli bir bileşen olarak öğretmenlerin eğitimle ilgili düşünceleri ve değerlendirmeleri, tutum ve motivasyonlarını etkileyebilmektedir. Bu noktada öğretmenlerin okul, öğrenci,

Başak Sönmezler<sup>1</sup>   
Müge Büyük<sup>2</sup>   
Hayati Bekar<sup>3</sup>   
Uğur Büyük<sup>4</sup> 

### How to Cite This Article

Sönmezler, B., Büyük, M., Bekar, H & Büyük, U. (2023). "Öğretmenler Odası Konuşmaları: İçerikleri, Etkileri ve Yansımaları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3000-3014. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68488>

Arrival: 21 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Öğretmen, MEB, Servet Akaydın İlkokulu, Kayseri, Türkiye

<sup>2</sup> Öğretmen, MEB, Servet Akaydın İlkokulu, Kayseri, Türkiye

<sup>3</sup> Müdür, MEB, Servet Akaydın İlkokulu, Kayseri, Türkiye

<sup>4</sup> Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kayseri, Türkiye

veli ve eğitim alanındaki düşüncelerini en fazla paylaştıkları ortam olarak öğretmenler odası öne çıkmaktadır (Akbulut ve Aslan, 2022, s. 587). Öğretmenlerin mesleki çalışmalarını yürütme, mesleki gelişimlerine katkı sağlama, sosyal ve mesleki boyutlarda iletişim kurma gibi faaliyetleri gerçekleştirdikleri öğretmenler odası, derslikler ve yönetimle ilgili alanlar kadar önem taşımaktadır (Terzi ve Arslan, 2021, s. 74). Öğretmenler odası çoğu devlet okulunda mimari yapının bir bileşeni olarak görülmektedir (Mawhinney, 2010, s. 973).

Birçok ülkede öğretmenlerin dinlenmesi, mesleki konuşmaların yapılması ve eğitsel hazırlıklarının tamamlanması için öğretmenler odası olarak adlandırılan odalarda oluşturulan sosyal ağlar, öğretmenler arasında mesleki paylaşımların yapılmasını sağlamaktadır. (Nayir, vd., 2017, s. 792). Öğretmenler odası, öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerini etkileyebilen fiziki yapıların ve psikolojik faktörlerin niteliği nedeniyle, eğitim kurumlarının önemli bir unsuru olarak görülmektedir (Arslan, 2016, s. 292). Okul algısını etkileyen, iletişim ve etkileşimi teşvik eden, fikirlerin paylaşıldığı, konuşmaların gerçekleştiği öğretmenler odası; fiziksel bir mekândan çok daha fazla anlam ifade eder ve bu açıdan etkin bir alan olarak kabul edilir (Akbulut ve Aslan, 2022, ss. 587-588).

Öğretmenler odasında ciddi bir zaman geçirilmektedir. Bu ortamda, öncelikle eğitim-öğretim ve diğer konularda etkileşim kurulmakta, iş birliği sağlanmakta (Yeşil ve Korkmaz, 2012, s. 109) ve bu iletişim “örtük mesaj” olarak nitelendirilmektedir (Newman, 1979, akt. Akbulut ve Aslan, s. 588). Newman (1979) öğretmenler odasında yapılan paylaşımların olumlu çıktılara dönüşebildiğini, Hammersley (1984) bazen de bu durumun olumsuz bir etki yaratabildiğini belirtmiştir (Akt. Gökalp vd., 2022, s. 1442). Mawhinney (2010, s. 972) dedikodu yapılmasından dolayı öğretmenler odasının negatif bir alan olarak algılandığını ancak bu söylemlerin tartışma ya da yapıcı konuşma olarak da kabul edilebileceğini vurgulamıştır. Goffman (1959) öğretmenler odasını, öğretmenlerin dinlenebilecekleri bir arka bölge olarak betimlemiştir; Ball (2012) ve Christensen (2013) ise mikropolitik öğelerin bu alana sirayet ettiğini belirtmiştir (Akt. Parks ve McKay, 2022, s. 3). Shapiro (2010, s. 616) öğretmenlerin mesleki kimliklerinin ön plana çıktığından dolayı öğretmenler odasında konuşulan konuların daha sınırlı ve yüzeysel olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Hargreaves (2001, ss. 504-506) öğretmenler arasındaki ilişkiler konusunda, meslektaş ilişkilerinin yakınlığın ve mesafenin birleşimi olduğunu, öğretmenlerin kalabalık içinde yalnızlık yaşadığını, asıl sorumluluklarının sınıfa karşı olsa da en fazla duygusallık boyutunu yetişkinlerle kurduğu ilişkilerin oluşturduğunu ifade etmiştir. Francis (2019) öğretmenlerin refahının, kişisel ve mesleki alanlarda kurulan iletişimden etkilendiğini ve etkileşim biçimlerine bağlı olarak oluşan iletişimin öğretmenlerin refahını destekleyebileceğini ya da engelleyebileceğini belirtmiştir.

Olumlu okul ikliminin oluşmasında okulun fiziki yapısı, öğretmen sayısı, öğretmenler odasının büyüklüğü, öğretmenlerin mesleki gelişimleri (Koç-Akran, 2020, s. 216) ve öğretmenler arasındaki iletişimin etkili olduğu bildirilmektedir (Koç-Akran, 2020; Şahin ve Atbaşı; 2020; Şenel ve Buluç, 2016). Öğretmenler arasındaki kişisel ve mesleki etkileşimler, öğretmenler odasının kültürüne, ortamına (Parks ve McKay, 2022, s. 5) ve öğretmenlerin okula ilişkin aidiyet hislerinin oluşmasına destek olmaktadır (Korkulutaş, 2019, s. 2). Bunun yanında öğretmenler odasında oluşan iletişim yapısının, okulun örtük programına da yön verebileceği düşünülmektedir. Öğretmen yetiştirme programlarında daha çok öğretmen-öğrenci ilişkisine odaklanıldığı görülmektedir. Ancak öğretim tek boyutlu değildir. Öğretmenlik mesleği de sadece öğretmen-öğrenci ilişkisinden oluşmadığından, öğretmenler arası iletişimin araştırılması gerekmektedir (Mawhinney, 2010, s. 977). Bu nedenle okul içindeki etkileşimin odak noktası olarak öğretmenler odasındaki iletişim, okulun tüm paydaşlarıyla olan ilişkilerine yansıtılabileceği için, öğretmenler odasında oluşan iletişim yapısının incelenmesinin, eğitim ve öğretimin etkili yürütülmesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada öğretmenlerin meslektaşlarıyla yoğun olarak etkileşimde bulunduğu öğretmenler odasındaki iletişimin betimlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Toplumların yapılandırılmasında önemli bir işleve sahip olan eğitim kurumlarında, öğretmenler odasındaki iletişim ve etkileşimle ilgili yapılan ulusal çalışmaların sayısının sınırlı olmasından yola çıkarak (Akbulut ve Aslan, 2022; Arslan ve Oral, 2019; Çakan, 2021; Gökalp vd., 2022; Koç-Akran, 2020; Korkulutaş, 2019; Nayir vd., 2017; Turhan vd., 2015; Yeşil ve Korkmaz, 2012), öğretmenler odasında kurulan iletişimin hangi alanlarda olduğunun, bu iletişimin öğretmenlerin hem sosyal hem de mesleki yaşamlarını nasıl etkilediğinin ve okul paydaşlarına yönelik yansımalarının ortaya çıkarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca eğitim ortamlarında nitelikli ve işlevsel bir iletişim ağının sağlanmasına farkındalık oluşturmak adına araştırmanın öğretmenlere, eğitimin tüm paydaşlarına ve araştırmacılara katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın amacı, “devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin, öğretmenler odasında konuştukları konuların içerikleri ve etkileri üzerine görüşlerini incelemek” olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

✓ Öğretmenler odasında genellikle hangi konular konuşulur?



- ✓ Öğretmenler odasında en çok hangi paydaşlarla ilgili konuşmalar gerçekleştirilir?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin mesleki gelişimine nasıl katkıda bulunur?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konuların, öğrencilere etkisi nasıldır?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, okul yönetiminin dikkatini çeker mi? Eğer çekerse, bu konularla ilgili olarak yönetimin yapmış olduğu değişiklikler veya uygulamalar var mıdır?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, okulun işleyişiyle ilgili bir tartışma içerir mi? Eğer içeriyorsa, bu tartışmalar nasıl sonuçlanır?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin okula ve mesleklerine duydukları bağlılığı nasıl etkiler?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin okulda yaşadıkları stresle başa çıkmalarına nasıl yardımcı olur?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin okulda gerçekleştirecekleri etkinliklere nasıl katkıda bulunur?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin günlük yaşamlarını nasıl etkiler?
- ✓ Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olma isteklerini nasıl etkiler?

## YÖNTEM

### Araştırma Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalarda, katılımcı görüşlerinin, deneyimlerinin alınarak, olgunun detaylı bir şekilde açıklanması ve problemin keşfedilmesi amaçlanmaktadır. Katılımcılardan bilgi almak için toplanan veriler genellikle metin tabanlıdır. Veri analizinde araştırmacı, ifadelerden tema, kategori gibi daha kapsayıcı anlamlar çıkarır. Sonuç olarak nitel araştırmalarda, temel olguya ilgili daha derin bir kavrayış edinmek için betimlemelerden, temalardan ve temalar arası ilişkilerden ortaya çıkan geniş kapsamlı veri derlemeleri sunulmaktadır (Creswell, 2012/2020, ss. 20-25).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların içerikler hakkında detaylı bilgi edinilmesi ve konuyla ilgili öğretmenlerin öznel algılarının ortaya çıkarılması amacıyla araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ile yürütülmüştür. Fenomenolojik yaklaşımda bireylerin olguları nasıl algıladığı detaylı bir şekilde betimlenmektedir. Verilerin toplanmasında, olguyu doğrudan deneyimlemiş bireylerle mülakatların yapılarak, insanların olayları nasıl hissettikleri, anlamlandırdıkları ve algıladıkları ortaya çıkarılmaktadır. Özetle bu yaklaşımda, bireylerin olguları nasıl tecrübe ettikleri ve betimledikleri üzerine odaklanılmaktadır (Patton, 2001/2018, ss. 104-106).

### Çalışma Grubu

Bu araştırmaya Kayseri ili merkez ilçelerinde 3 farklı devlet ortaokulunda ve farklı branşlarda görev yapan 30 öğretmen katılmıştır. Araştırmada örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. “Amaçsal (amaçlı) örnekleme, olasılı olmayan, seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır.” (Büyüköztürk vd., 2021, s. 92). Çalışma grubundaki öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar, branşlara göre sınıflandırılmasının ardından ilk sıradan başlayarak Ö1, Ö2, Ö3, ..., Ö30 olarak kodlanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

**Tablo 1:** Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Frekans
Cinsiyet	Kadın	23
	Erkek	7
Kıdem	1-10 Yıl	1
	11-20 Yıl	13
	21-31 Yıl	14
	32 Yıl ve Daha Fazla	2
Yaş	22-32 Yaş	1
	33-43 Yaş	10
	44-54 Yaş	17
	55 ve Daha Fazla	2
Eğitim Düzeyi	Lisans	26
	Yüksek Lisans	3
	Doktora	1
Branş	Türkçe	6
	Matematik	6
	Fen Bilgisi	6
	Sosyal Bilgiler	6
	İngilizce	6

### Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarında, bir konuya ilişkin önceden hazırlanmış sorular sistematik bir şekilde sorulmaktadır. Bu süreçte görüşmeciler, standart soruların dışına çıkarak daha fazla soru sorabilme serbestliğine sahiptir. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarının bu esnekliği sayesinde daha detaylı cevaplara erişilebilmekte ve görüşmeler arasında karşılaştırma yapma imkanı elde edilmektedir (Berg ve Lune, 2016/2019, ss. 121-123).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların betimlenmesi amacıyla literatür taraması yapılarak görüşme soruları hazırlanmış ve uzman görüşü doğrultusunda forma son hali verilerek, katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

### Verilerin Analizi

Öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Patton (2001/2018, s. 453) içerik analizini, metin (mülakat dökümleri, günlükler ve dokümanlar) analizi olarak tanımlamış, hacimli olan nitel materyalin anlamlandırılmasına yönelik nitel veri indirgeme çabası olarak ifade etmiştir.

İçerik analizi birçok nitel analiz yönteminin temelini oluşturmakta ve kodlama aracılığıyla verilerden anlamlı sonuçlar çıkarılmasında kullanılmaktadır. Hsieh ve Shannon (2005) içerik analizinde ham verilerden ortaya çıkan materyallerin kodlanarak, analiz edilen veri içeriğinden tümevarımsal olarak daha genel bir açıklama oluşturmanın amaçlandığını belirtmiştir. Güvenilir bir analizin yapılması için sistematik ve organize bir süreç oluşturularak verilerin azaltılması ve oluşturulan kategorilerin katılımcılar tarafından kullanılan anlam ifadelerini yansıtması gerekmektedir (Berg ve Lune, 2016/2019, ss. 343-350).

Araştırma verilerinin analizinde, katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar kodlanarak, benzer yapılar kategorilere dönüştürülmüştür. Belirlenen kategoriler birbiriyle karşılaştırılarak, araştırma soruları ve literatür kapsamında yorumlanmaya çalışılmıştır. Görüşme esnasından katılımcıların cevap vermek istemediği sorular analize dahil edilmemiştir.

### Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda, geçerlik ve güvenirlik gibi ifadeler yerine, tutarlılık ve teyit edilebilirlik gibi ifadeler kullanılmaktadır. İç ve dış geçerlik kavramları ise inandırıcılık ve aktarılabilirlik olarak yeniden tanımlanmıştır (Sönmez ve Alacapınar, 2019, ss.166-172). Araştırmanın inanılabilirliğini arttırmak için uzun süreli etkileşim ve uzman incelemesi stratejileri kullanılmıştır. Katılımcıların güvenini arttırmak için önce tanışılıp sohbet edilmiş, güven telkin eden, ikna edici ve net bir dil kullanılmış ve bilgilerinin başkasına aktarılmayacağına dair teminat verilmiştir. Katılımcıların görüşleri “Bunu mu demek istediniz?” ve “Doğru mu anladım?” gibi sorularla teyit edilmiş, yönlendirmeden kaçınılmış ve yargılayıcı ya da eleştirel bir dil kullanılmamaya özen gösterilmiştir. Araştırma planından sonuçlara kadar, her noktada uzman görüşü alınmıştır. Aktarılabilirliği değerlendirmek için, Guba ve Lincoln (1982) tarafından öngörülen amaçlı örnekleme ve ayrıntılı betimleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu yöntemler sayesinde, araştırma her aşamasının ayrıntılarıyla aktarılmış ve verilerin gerçek durumla ne kadar uyumlu olduğu belirlenmiştir. Nitel araştırmaların kendine özgü doğası,

araştırmanın tekrarlanması önlemektedir. Bu nedenle nitel araştırmalarda güvenilirlik ve tutarlılık ölçütleri kullanılmaktadır. Verilerin farklı şekillerde (görüntü, ses ve not tutma) kaydedilmesi, yapılan doğrudan alıntılar, verilerin ve bu verilerden çıkarılan kodların sık sık karşılaştırılması ve bir alan uzmanıyla ortak bir anlayış içinde veri analizi yapılması, araştırmanın güvenilirlik kanıtlarını oluşturmuştur. İçerik analizinde güvenilirliğin sağlanmasında, Miles ve Huberman'ın (1994) modelindeki içsel tutarlılık kavramına göre kodlayıcılar arasındaki görüş benzerliğinin [ $\text{Güvenirlik} = (\text{Görüş Birliği}) / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}) \times 100$ ], en az %80 oranında olması gerektiği belirtilmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002, akt. Baltacı, 2017, s. 8). Araştırmada veri setleri uzman görüşüne sunulmuş ve iç tutarlılık oranı % 95 olarak hesaplanmıştır. Etik unsurlar doğrultusunda her öğretmene numara verilerek doğrudan alıntılar yansıtılmıştır.

## BULGULAR

Öğretmenler odasında konuşulan konuların içerikleri ve etkileri üzerine görüşlerin incelendiği bu çalışmada öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar 11 tema altında toplanmış, veri içerikleri kategorilere ve kodlara ayrılarak tablolar halinde sunulmuştur.

Öğretmenler odasında genellikle hangi konular konuşulur şeklinde sorulan soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konularla İlgili Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konular	Eğitimle İlgili Konular	Öğrenci başarı ve tutumu	42
		Öğretim süreçleri	5
		Başarıyı artırmak için önlemler	4
		Öğrenci, veli ve okul paydaşları	2
		MEB politika ve uygulamaları	2
		Kariyer sınavları	1
		Eğitim teknolojileri kullanımı	1
	Eğitimle İlgili Olmayan Konular	Ekonomi	25
		Sağlık	22
		Siyaset	11
		Günlük yaşam	11
		Güncel haberler	5
		Spor	1

Öğretmenlere, öğretmenler odasında en çok hangi paydaşımızla ilgili konuşmalar yaparsınız şeklinde sorulan soruya verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

**Tablo 3:** Öğretmenler Odasında En Çok Konuşulan Paydaşlarla İlgili Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında En Çok Konuşulan Paydaş	İç Paydaşlar	Öğrenciler	27
		Veliler	25
		Öğretmenler	23
		Okul yönetimi	17
	Dış Paydaşlar	Sendikalar	13
		Bakanlık	10

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin en çok konuştukları paydaş temasının “iç paydaşlar” ve “dış paydaşlar” olarak kategorilere ayrıldığı, “iç paydaşlar” kategorisinde en çok konuşulan paydaşların “öğrenciler”, “veliler” ve “öğretmenler” olduğu; en az konuşulan paydaşın ise “okul yönetimi” olduğu görülmektedir. “Dış paydaşlar” kategorisinde en çok konuşulan dış paydaşların “Sendikalar” ve “Bakanlık” olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında en çok konuşulan paydaşlarla ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir: “Öğretmenlerin en çok konuştuğu paydaşları kesinlikle öğrencidir. Ardından veli, öğretmenler, okul yönetimi üzerinde konuşulmaktadır. Ben sendika ve Bakanlık ile ilgili konuşmalara çok şahit olmuyorum.” (Ö3). “En çok öğrenci davranışları ve derslerle ilgili veli-okul ilişkisi, öğretmenler arasındaki iş birliği, okul yönetimi ile görülen aksaklıklar, Bakanlık ve sendikalarla ilgili de zaman zaman konuşulur.” (Ö18). “Okulda öğretmenler odasında en çok öğrencilerle ilgili konular daha sonra öğrenci velileri, diğer öğretmenler, okul yönetimi, Bakanlık, sendikayla ilgili konuşmalar yapılır.” (Ö21). “En çok paydaşlarla konuşulan öğrenci-velidir. Eğitimin temel parçasıdır. Zaman zaman okul yönetimi hakkında da öğretmenler odasında konuşmalar yapılır.” (Ö23).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin mesleki gelişimine etkileri nelerdir sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Mesleki Gelişime Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Mesleki Gelişime Etkileri	Mesleki Gelişime Katkı Sağlar	Farklı öğretim yöntem ve teknikleri uygulanmasına katkı sağlar	14
		Güncel eğitim araştırma bilgilerinin paylaşılmasına katkı sağlar	13
		Eğitimde iyi örneklerin tartışılması yaygınlaşır	8
		Proje çalışmalarına katkı sağlar	3
		Okul iş ve işlemlerine katkı sağlar	2
	Mesleki Gelişime Katkısı Yoktur	Katkı sağlamaz	2
	İyi uygulamalar paylaşılmaz	1	

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların mesleki gelişime etkileri temasının, “mesleki gelişime katkı sağlar” ve mesleki gelişime katkısı yoktur” şeklinde kategorilere ayrıldığı, “mesleki gelişime katkı sağlar” kategorisinde en çok, “farklı öğretim yöntem ve teknikleri uygulanmasına katkı sağlar”, “güncel eğitim araştırma bilgilerinin paylaşılmasına katkı sağlar” ve “eğitimde iyi örneklerin tartışılması yaygınlaşır” görüşlerinin olduğu; en az ise “proje çalışmalarına katkı sağlar” ve “okul iş ve işlemlerine katkı sağlar” görüşlerinin olduğu görülmektedir. “Mesleki gelişime katkısı yoktur” kategorisinde ise az sayıda öğretmenin, “katkı sağlamaz” ve “iyi uygulamalar paylaşılmaz” görüşlerinde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların mesleki gelişime etkileri hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Kesinlikle evet, çünkü mevzu bahis olan konular öğretmenin kendi dersi içerisinde ihmal ettiği, fark etmediği bir davranışı veya bilgiyi içeriyor olabilir. Ya da ders işlenişi hakkında öğretmene yeni bir bakış açısı kazandırabilir.” (Ö4). “Özellikle derste uygulanan farklı yöntem ve teknikler ya da katıldığı seminer ve projeler hakkında bilgi alışverişi sağlar. Öğretmenler kendi sınıflarında bunları uygulama fırsatı bulabilirler.” (Ö25). “Öğretmenler odasında konuşulan konular maalesef öğretmenleri mesleki açıdan geliştirmemektedir. En azından ben geliştirdiğini düşünmüyorum. Öğretmenler sınıflarında uyguladıkları iyi örnekleri veya projeleri kendi zümreleri ile bile paylaşmıyor. Çünkü zamanla herkes kendine uygun bir çalışma disiplini benimsiyor ve bu disiplini değiştirmemek istiyor. Ama öğretmenlerin büyük bir bölümü yaptıkları her şeyi bireysel yapmayı tercih ettikleri için paylaşımlar çok da faydalı olmuyor.” (Ö28). “Yeni uygulanmaya başlanan konu ve etkinlikleri zümrelerim ile paylaşıp farklı sınıf ve konularda ne şekilde uygulayabileceğimiz tartışırız.” (Ö29).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğrencilere etkisi var mıdır, var ise ne gibi etkileri vardır sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

**Tablo 5:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğrencilere Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğrencilere Etkisi	Akademik Etkisi	Öğrencilerin sınıf içi derse katılımını (başarısını) artırması	7
		Öğrencileri değerli hissettirmesi	2
	Psikolojik Etkisi	Öğrencilerle olumlu ilişkiler geliştirilmesi	1
		Öğrencilerin detaylı tanınması	13
	Diğer Etkiler	Öğrencilere ekonomik yardım sağlanması	2

Tablo 5 incelendiğinde, 25 öğretmenin öğretmenler odasında konuşulan konuların öğrencilere etkisinin olduğunu düşündüğü, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğrencilere etkisi temasının, “akademik etkisi”, “psikolojik etkisi” ve “diğer etkiler” bakımından kategorilere ayrıldığı, “akademik etkisi” kategorisinde “öğrencilerin sınıf içi derse katılımını (başarısını) artırması”; “psikolojik etkisi” kategorisinde “öğrencileri değerli hissettirmesi” ve “öğrencilerle olumlu ilişkiler geliştirilmesi”; “diğer etkiler” kategorisinde “öğrencilerin detaylı tanınması” ve “öğrencilere ekonomik yardım sağlanması” görüşlerinin olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğrencilere etkileri hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Bir ay önce babasına kaybeden bir öğrencim belli bir süre okula devam edemedi. Okula geldiği dönemde de ruhen sınıfta değildi. Eksik olduğu yerleri öğretmen arkadaşlarımla belirledik. Ailesine sundum konuları. Eksiklerini tamamladı. Ve yazılılarda çok yüksek notlar aldı.” (Ö15). “Özellikle derslerine girdiğimiz öğrencilerin sınıf öğretmenleriyle konuştuğumuzda öğrenciyi daha detaylı tanıyoruz. Küçük destekler ve uyarılar performanslarını olumlu anlamda etkileyebiliyor.” (Ö16). “Öğrencilerin akademik başarısını artırıcı yönde etkisi olduğu gibi bazı konuşmalar ders içi performansı da etkilemektedir.” (Ö18). “Öğretmenler odasında ele alınan konular üzerinde durduğumuzda okul sınıf başarısı artıyor, olumlu ilişkiler gelişiyor.” (Ö19).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetimi uygulamalarına etkisi nelerdir şeklinde sorulara öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

**Tablo 6:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Okul Yönetimi Uygulamalarına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Okul Yönetimi Uygulamalarına Etkisi	Konuşmalar Okul Yönetiminin Dikkatini Çeker	Problemlerle ilgili çözümler tartışılır	19
		Öğretmenlerin görüşleri alınır	12
		Durum değerlendirmesi yapılır	4
	Konuşmalar Okul Yönetiminin Dikkatini Çekmez	Öğretmen desteklenir	4
		Konuşmalar çoğunlukla dikkate alınmaz	3
		Yönetim bazı konularda tek taraflı karar verir	2

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetimi uygulamalarına etkisi temasının, “konuşmalar okul yönetiminin dikkatini çeker” ve “konuşmalar okul yönetiminin dikkatini çekmez” olarak kategorilere ayrıldığı, “konuşmalar okul yönetiminin dikkatini çeker” kategorisinde, “problemlerle ilgili çözümler tartışılır”, “öğretmenlerin görüşleri alınır” “durum değerlendirmesi yapılır” ve “öğretmen desteklenir” görüşlerinin olduğu görülmektedir. “Konuşmalar okul yönetiminin dikkatini çekmez” kategorisinde daha az sayıda öğretmenin, “konuşmalar çoğunlukla dikkate alınmaz” ve “yönetim bazı konularda tek taraflı karar verir” görüşlerinde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetimi uygulamalarına etkisi hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Okul yönetiminiz gelen eleştirilere açıktır. Yapılan eleştirilere göre değişiklikler ve uygulamalar yapmaktadır. Örneğin okulumuzda çocukların davranışlarında özellikle ahlaki davranışlarında sorun olduğunu söylediğimizde gerekli tedbirleri alarak değerler eğitimine önem vererek her hafta bir değer konusu sınıflarımızda işlenmeye başlanmıştır.” (Ö1). “Okul yönetimi öğretmenlerin konuştuğu konuları değerlendirerek isteğe ve ilgiye göre değişiklik yapabilir. Eksik ve fazlalıklara göre düzenlemeler yapılıyor.” (Ö3). “Okul yönetimi her konuda öğretmenin yanındadır. Okul yönetimi gerek öğretmen gerekse öğrenci için her türlü yardımcıdır. Öğretmenlerin fikirlerine, düşüncelerine saygılıdır. Öğrencilerin faydası olacak her türlü uygulama vardır.” (Ö8). “Öğretmenler odasında konuşulan konular okul yönetiminin dikkatini çeker. Tedbir alınması gereken konular olursa ilgilenir.” (Ö10). “Öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetiminin dikkatini çektiğini düşünüyorum. Çünkü idaremiz bizim görüşlerimize her zaman değer verir. Düşüncelerimizi önemser. Örneğin gönüllü öğretmenlerle birlikte eğitim koçluğu yapmak istediğimizi bildirdik hemen çalışmalar yapıldı Müdür ve Müdür Yardımcılarımız önderliğinde. Toplantılar yapıldı. Veliler çağırıldı ve eğitim koçluğu uygulamaya konuldu.” (Ö15). “Öğrencinin yararına olacak konular genellikle öğretmenlerin fikirleri alınarak belirlenir. Ancak öğretmen yararına olabilecek konulara idare tek başına karar verir” (Ö16). “Okul idaresi uygun gördüğü konuları öğretmenlerin düşüncesini dikkate alarak değiştirdiği vardır, değiştirmeyip idareye göre karar verdiği de vardır.” (Ö23). “Okul idaresi hakkında konuşulmadıysa genellikle dikkat çekmez.” (Ö24).

Öğretmenlere, öğretmenler odasında okulun işleyişi ile ilgili yapılan tartışmalar genellikle nasıl sonuçlanır şeklinde sorulan sorulara verdikleri cevaplarla ilgili bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

**Tablo 7:** Öğretmenler Odasında Okulun İşleyişiyle İlgili Yapılan Tartışmaların Sonuçları Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Okulun İşleyişiyle İlgili Yapılan Tartışmaların Sonuçları	Olumlu Sonuçlanır	Sorunlar anlaşılır	11
		Uygun çözümler üretilir	10
		Öğrencilerin yararına sonuçlanır	2
	Olumsuz Sonuçlanır	Bazen olumsuz sonuçlanır	2
		Okul yönetiminin yaklaşımına göre değişir	1
		Fayda sağlamaz	1
	Tartışma Olmaz	Karşılaşmadım	6
		Tartışma içermez	4

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenler odasında okulun işleyişiyle ilgili yapılan tartışmaların sonuçları temasının, “olumlu sonuçlanır”, “olumsuz sonuçlar” ve “tartışma olmaz” olarak kategorilere ayrıldığı, “olumlu sonuçlanır” kategorisinde en fazla, “sorunlar anlaşılır” ve “uygun çözümler üretilir” görüşlerinin olduğu; en az ise “öğrencilerin yararına sonuçlanır” görüşünün olduğu görülmektedir. “Olumsuz sonuçlanır” kategorisinde daha az sayıda öğretmenin, “bazen olumsuz sonuçlanır”, “okul yönetiminin yaklaşımına göre değişir” ve “fayda sağlamaz” görüşlerinde olduğu görülmektedir. “Tartışma olmaz” kategorisinde, “karşılaşmadım” ve “tartışma içermez” görüşlerinin olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında okulun işleyişiyle ilgili yapılan tartışmaların sonuçları hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Sonuçta ortak bir karara varılır. Okul yönetimi öğretmenlerin isteklerine cevap verir, sorunları çözmeye çalışır. Olumlu sonuçlanır.” (Ö1). “Eleştirilen konular derlenip düzenlenerek okulun işleyişinde iyileştirmeyi sağlayacak şekilde uygulamaya koyulur.” (Ö3). “Bazı konular tartışılır fakat olumlu bir sonuç nadiren alınır.” (Ö13). “Öğretmenler odasında konuşulan konuları okulun işleyişiyle ilgili bir tartışma içerdiğine dair bir duruma şahit olmadım.” (Ö20). “Okulun işleyişiyle ilgili konularda okul yönetimi ve diğer bütün çalışanlar görüşmeler yaparak ortak kararlar alınır.” (Ö21). “Herkesin amacı okulun ve öğrencilerin iyiliği için

çalışmak olduğu için okulun işleyişiyle ilgili problemleri ortak çözümler getirmeye çalışıyoruz. Sözün özü genellikle tartışmalar meydana gelmiyor herkes uzlaşma yoluna gidiyor.” (Ö28).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin okula ve mesleklerine bağlılığına etkisi var mıdır, varsa nelerdir sorularına öğretmenlerin verdikleri cevaplara ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

**Tablo 8:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Okula ve Mesleklerine Bağlılığına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Okula ve Mesleklerine Bağlılığına Etkisi	Bağlılığı Etkiler	Olumlu ortam bağlılığı olumlu etkiler	19
		Olumsuz ortam bağlılığı olumsuz etkiler	9
	Bağlılığı Etkilemez	Bağlılığı etkilediğini düşünmüyorum	7
		Öğretmen zaten mesleğine bağlıdır	2
	Kararsız	Emin değilim	1

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin okula ve mesleklerine bağlılığına etkisi temasının, “bağlılığı etkiler”, “bağlılığı etkilemez” ve “kararsız” olarak kategorilere ayrıldığı, “bağlılığı etkiler” kategorisinde en fazla, “olumlu ortam bağlılığı olumlu etkiler” ve “olumsuz ortam bağlılığı olumsuz etkiler” görüşlerinin olduğu görülmektedir. “Bağlılığı etkilemez” kategorisinde, “bağlılığı etkilediğini düşünmüyorum” ve “öğretmen zaten mesleğine bağlıdır” görüşlerinin olduğu görülmektedir. “Kararsızım” kategorisinde ise bir öğretmenin “emin değilim” görüşünde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin okula ve mesleklerine bağlılığına etkisi hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Okul ortamı öğretmenler odasındaki ortam illaki okula ve mesleğe duyulan bağlılığı etkiler. İlimli bir ortam öğretmenin okula severek gelmesini, mesleğini severek ve üretken şekilde icra etmesini sağlar. Olumsuz ortamda ise şekilcilik ön plandadır. Paylaşım düşüktür. Bu durum okul başarısızlığını tetikler.” (Ö4). “Etkiler bence. Olumlu yaşanmışlıklar bağlarımızı güçlendirirken, olumsuzlar sıkıntı ve çekingenlik oluşturabilir.” (Ö5). “Bana göre etkilememelidir. Ne yaşanırsa yaşansın mesleğine ve kurumuna olan bağlılığını ve tutumunu etkilemesine izin verilmemelidir.” (Ö7). “Okula olan bağlılığı bu konuşmaların etkilediğini düşünmüyorum.” (Ö12). “Sohbetin, iletişimin, paylaşımın olduğu bir ortamda çalışmak okula aidiyet duygusunu artırır, istekli olmayı sağlar.” (Ö17). “Öğretmenler arasında konuşulan olumlu ve okulla ilgili güzel örnekler olumlu etki sağlarken, olumsuz konular da mesleğe duyduğumuz bağlılığı ters yönde etkiler.” (Ö21).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin stresle başa çıkmalarına etkisi nedir sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

**Tablo 9:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Stresle Başa Çıkmalarına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Stresle Başa Çıkmalarına Etkisi	Stresle Başa Çıkmalarına Yardımcı Olur	Birçok sorun birlikte çözümlenir	17
		Baş etme yöntemlerini gösterir	13
		Meslektaşlar birbirini destekler	5
		Paylaşmak rahatlatır	4
	Stresle Başa Çıkmalarına Kısmen Yardımcı Olur	Kısmi destek sağlar	1
		Stres türüne göre etki yapar	1
		Etkili olmaz	2
	Stresle Başa Çıkmalarına Yardımcı Olmaz	Stresi artıran koşullar oluşabilir	1
		Kapsamlı önlemler gereklidir	1

Tablo 9 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin stresle başa çıkmalarına etkisi temasının, “stresle başa çıkmalarına yardımcı olur”, “stresle başa çıkmalarına kısmen yardımcı olur” ve “stresle başa çıkmalarına yardımcı olmaz” olarak kategorilere ayrıldığı, “stresle başa çıkmalarına yardımcı olur” kategorisinde en fazla, “birçok sorun birlikte çözümlenir”, “baş etme yöntemlerini gösterir” ve “meslektaşlar birbirini destekler” görüşlerinin olduğu; en az ise ve “paylaşmak rahatlatır” görüşünün olduğu görülmektedir. “Stresle başa çıkmalarına kısmen yardımcı olur” kategorisinde az sayıda öğretmenin, “kısmi destek sağlar” ve “stres türüne göre etki yapar” görüşlerinde olduğu görülmektedir. “Stresle başa çıkmalarına yardımcı olmaz” kategorisinde az sayıda öğretmenin, “etkili olmaz”, “stresi artıran koşullar oluşabilir” ve “kapsamlı önlemler gereklidir” görüşlerinde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin stresle başa çıkmalarına etkisi hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “İnsanın yaşadığı stresin türüne göre değişir.” (Ö3). “Yardımcı olmaz. İnsanların günlük konuşmalarla karakterlerine dokunma olmuyor.” (Ö11). “Öğretmenlerin birbirlerine olan destekleri sadece okuldaki stresle başa çıkmada değil tüm olumsuzlukların atlatılmasına yardımcı olduğunu düşünüyorum. Çünkü fikir alışverişinin geleceği aydınlattığını düşünüyorum.” (Ö15). “Okulda yaşadığı bir problemi meslektaşlarıyla paylaştığında, arkadaşlarından aldığı destek veya farklı çözüm yolları öğretmen stresle başa çıkmasına yardımcı olabilir.”

(Ö17). “Öğretmenler odasında konuşulan konular okulda yaşanan stresi yönlendirebilmemize yardımcı olmayan yetmez. Bu stresi önlemek için daha üst düzey tedbir ve önleyici çalışmalara ihtiyaç vardır.” (Ö21). “Okulda yaşanan stres yaşantıları öğretmenler arasında paylaşıldıkça insan rahatlıyor ve olaya daha olumlu bakıyor olayı farklı açılardan görmeye başlıyor.” (Ö22). “Aynı problemi yaşayan iş arkadaşları ile ortaklaşa bunun üstesinden gelmek elbette kolaylaşacaktır.” (Ö27).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin gerçekleştireceklere etkinliklere katkısı var mıdır, varsa nelerdir şeklinde sorulan soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplara ilişkin bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

**Tablo 10:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Gerçekleştireceklere Etkinliklere Katkısı Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Gerçekleştireceklere Etkinliklere Katkısı	Mesleki Katkısı	Yeni bakış açıları kazandırması	13
		İyi uygulamaların örnek teşkil etmesi	5
		İş birliği sağlanması	4
	Kişisel Katkısı	Kültürel kazanımlar sağlaması	2
		Performans artırması	1
		Sosyal beceriler geliştirmesi	1
	Diğer Katkılar	Öğrencilerin daha iyi anlaşılması	3
	Katkı Sağlamaz	Etkileşim ve destek olmaması	1

Tablo 10 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin gerçekleştireceklere etkinliklere katkısı temasının, “mesleki katkısı”, “kişisel katkısı”, “diğer katkılar” ve “katkı sağlamaz” olarak kategorilere ayrıldığı, “mesleki katkısı” kategorisinde, “yeni bakış açıları kazandırması”, “iyi uygulamaların örnek teşkil etmesi” ve “iş birliği sağlanması” görüşlerinin olduğu görülmektedir. “Kişisel katkısı” kategorisinde az sayıda öğretmenin, “kültürel kazanımlar sağlaması”, “performans artırması” ve “sosyal beceriler geliştirmesi” görüşlerinde olduğu görülmektedir. “Diğer katkılar” kategorisinde az sayıda öğretmenin, “öğrencilerin daha iyi anlaşılması” görüşünde olduğu görülmektedir. “Katkı sağlamaz” kategorisinde bir öğretmenin “etkileşim ve destek olmaması” görüşünde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin gerçekleştireceklere etkinliklere katkısı hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Öğretmenler odasında konuşulan konular, öğretmenlerin okulda gerçekleştirdikleri etkinliklere olumlu yönde katkı sağlar. Etkileşimle birbirimizden öğreniyoruz.” (Ö10). “Fikir verebiliriz ve biz fikir edinebiliriz. Grup halinde çalışabiliriz. Ders içi etkinliklerine yeni yaklaşımlar katarak daha etkili ders işleyebiliriz.” (Ö5). “Öğrenci yetenekleri ile ilgili bilgiler edinip, yapılacak etkinliklerde öğrencilere ona göre görev verebiliriz.” (Ö12). “Diğer öğretmenlerin uyguladıkları iyi örnekleri öğrenip öğretmenin de dersine girdiği sınıflarda uygulamasını sağlar.” (Ö20). “Genelde öğretmenler çoğu konuda çekimser davranmakta, örnekleyemem.” (Ö24). “Okulda yapılacak etkinliklere farklı fikirler sunulabilir ve etkinliklerin zenginleştirilmesine ve bunların uygulanmasına yönelik olumlu katkılar sağlar. Yeni öneriler insanların bakış açısını zenginleştirerek yeni uygulamalar düzenlenmesine yardımcı olabilir.” (Ö25).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların günlük yaşamlarına etkisi sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

**Tablo 11:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Günlük Yaşamlarına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Günlük Yaşamlarına Etkisi	Etkisi Vardır	Etkinliklere katılmayı teşvik eder	13
		Sosyalleşmeye katkı sağlar	11
		Kültürel gelişime katkı sağlar	6
		Psikolojik gelişime katkı sağlar	2
	Kısmen Etkilidir	Çok az etkiler	2
	Etkisi Yoktur	Etkisi olmaz	2
		Yaşam tarzları bireyseldir	1

Tablo 11 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin günlük yaşamlarına temasının, “etkisi vardır”, “kısmen etkilidir” ve “etkisi yoktur” olarak kategorilere ayrıldığı, “etkisi vardır” kategorisinde en fazla, “etkinliklere katılmayı teşvik eder”, “sosyalleşmeye katkı sağlar” ve “kültürel gelişime katkı sağlar” görüşlerinin olduğu; en az ise “psikolojik gelişime katkı sağlar” görüşünün olduğu görülmektedir. “Kısmen etkilidir” kategorisinde az sayıda öğretmenin “çok az etkiler” görüşünde olduğu görülmektedir. “Etkisi yoktur” kategorisinde az sayıda öğretmenin, “etkisi olmaz” ve “yaşam tarzları bireyseldir” görüşlerinde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin günlük yaşamlarına etkisi hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Meslektaşının katılacağı bir faaliyete duyduğunda katılmak isteyen başka bir öğretmen mutlaka olacaktır.” (Ö4). “Günlük yaşama bir etkisi olmaz.”

(Ö11). “Örneğin okulumuzdaki bazı öğretmen arkadaşlarla kitap okuma kulübümüz var her ay bir kitap okur ve toplanıp (çay, kahve muhabbetinde) kitabımızı tartışırız. Tiyatro, konser gibi etkinliklere de birlikte katılırız.” (Ö16). “Hayır, etkilemez. Her öğretmenin kendine ait bir yaşam tarzı vardır.” (Ö18). “Öğretmenler odasında konuşulan konuların az da olsa günlük yaşama etkisi vardır.” (Ö21). “Yeni açılan bir kurs veya kültürel faaliyetler hakkında yapılan sohbetler, insanların farklı bir tecrübe doğrultusunda bunlara yönelmesini sağlıyor. Farklı bir öneri ve bakış açısı insanları bunları deneyimleme yönelik programlar yapmasını sağlıyor.” (Ö25).

Öğretmenler odasında konuşulan konuların, öğretmenlerin sağlıklı yaşam tarzına sahip olmalarına etkisinin olup olmadığı, var ise ne tür etkileri olduğu sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplara ilişkin bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

**Tablo 12:** Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Sağlık Yaşam Tarzına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	f
Öğretmenler Odasında Konuşulan Konuların Öğretmenlerin Sağlık Yaşam Tarzına Etkisi	Etkisi vardır	Motive eder	12
		Yaşam tercihlerini etkiler	9
		Destekleyici etkisi vardır	7
		Yeni bilgiler öğrenilir	2
	Etkisi yoktur	Etkilemez	2
		İnternet daha etkilidir	1
		Bireysellik ön plandadır	1
		Kişiyeye göre değişir	1

Tablo 12 incelendiğinde, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin sağlıklı yaşam tarzlarına etkisi temasının, “etkisi vardır” ve “etkisi yoktur” olarak kategorilere ayrıldığı, “etkisi vardır” kategorisinde en fazla, “motive eder”, “yaşam tercihlerini etkiler” ve “destekleyici etkisi vardır” görüşlerinin olduğu; en az ise “yeni bilgiler öğrenilir” görüşünün olduğu görülmektedir. “Etkisi yoktur” kategorisinde daha az sayıda öğretmenin, “etkilemez”, “internet daha etkilidir”, “bireysellik ön plandadır” ve “kişiyeye göre değişir” görüşlerinde olduğu görülmektedir. Öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin sağlıklı yaşam tarzlarına etkisi hakkında bazı alıntılar şu şekildedir: “Sağlıklı beslenme konusunda öğretmenler bildiklerini, duyduklarını diğer arkadaşlarla paylaşır. Onlar da öğrendiklerini yaşamlarına uygulamaya gayret gösterirler.” (Ö1). “Beden eğitimi öğretmenleri sağlıklı yaşam, spor etkinlikleri, sağlıklı beslenme konusunda paydaşlarıyla görüşmeler yaparak diğer meslektaşlarına rehber olmaktadır.” (Ö2). “Bireyler birbirini etkiler. Tabi birey etkilenmek istemiyorsa etkilenmez.” (Ö3). “Etkilemez. İnsanlar kendi bilgilerinin dışına çıkmazlar.” (Ö11). “Öğretmenlerin bir kısmının spor yapma, bir kısmının da sağlıklı beslenme istekleri, bazı öğretmenleri de teşvik eder.” (Ö28). “Özellikle beslenme konusunda birbirimize olumlu etkileriz. Dışarıdan hazır ya da paket gıda almamak adına birbirimizi yönlendiririz.” (Ö29).

## SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmenler odasında konuşulan konuların içeriğinin, öğretmenlerin mesleki ve sosyal yaşamlarına etkilerinin ve okul paydaşlarına yönelik yansımalarının incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar tümevarımsal şekilde kategorilere ayrılarak, bakış açıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenler odasında en çok öğrenci başarı ve tutumu, ekonomi ve sağlık konuları ile öğrenci, veli ve öğretmen paydaşlarının konuşulduğu belirlenmiştir. Öğretmenler odasındaki konuşmaların, öğretmenlere mesleki olarak, öğrencilere de akademik, psikolojik ve farklı alanlarda katkı sağladığı tespit edilmiştir. Araştırmada öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetimi tarafından dikkate alındığı ve öğretmenler odasında yapılan tartışmaların olumlu sonuçlandığı belirlenmiştir. Öğretmenler odasında yapılan konuşmaların, öğretmenlerin stresle başa çıkma süreçlerinde yardımcı olduğu, gerçekleştirecekleri etkinliklere katkı sağladığı, okula ve mesleklerine bağlılıklarında, günlük yaşamlarında ve sağlıklı yaşam tarzı oluşturmalarında etkili olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Bu bölümde çalışmada incelenen her bir araştırma sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen veriler literatürdeki çalışma sonuçlarıyla karşılaştırılarak sunulmuştur.



Araştırmada öğretmenler odasında eğitim alanında en çok öğrenci başarı ve tutumları, öğretim süreçleri ve başarıyı artırmak için önlemler hakkında konuşmaların yapıldığı; eğitimle ilgili olmayan konularda ise en çok ekonomi, sağlık, siyaset ve günlük yaşamla ilgili konuşmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Şekil 1’de katılımcı öğretmenlerin öğretmenler odasında konuştuklarını ifade ettikleri temel konu başlıkları ile ilgili oluşturulan kelime bulutu görülmektedir.



Şekil 1: Öğretmenler Odası Konuşmalarındaki Temel Konu Başlıkları

Araştırmada elde edilen verilere göre öğretmenler odasında en çok öğrencilerle ilgili konuların konuşulduğu tespit edilmiştir. Bu olgunun, beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Öğretmenler Odası, dinlenen bir yer olmakla birlikte, eğitim-öğretim süreçleriyle ilgili hazırlıkların, planların ve kararların da işe koşulduğu bir mekandır. Bununla birlikte öğretmenler odasında eğitimle ilgili konuların yanında kişisel konuların da gündeme gelmesi, öğretmenler Odasının hem pedagojik hem de psiko-sosyal işlevleri olan bir mekan olduğunu göstermektedir (Arslan ve Oral, 2019, s. 60). Akbulut ve Aslan (2022, ss. 603-604), araştırma sonuçlarına benzer olarak öğretmenler Odasının gündeminde en çok eğitim-öğretimle ilgili konular olduğunu, bu kapsamda okul iklimi, öğretim süreci, öğrenci davranışları ve öğretim yöntemlerinin konuşulduğunu, bununla birlikte sosyal, siyasal ve kişisel konuların da öğretmenler Odasında gündeme geldiğini tespit etmiştir. Nayir ve arkadaşları (2017, s. 803) öğretmenler Odasına en çok eğitimle ve öğrencilerle ilgili konuşmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Arslan ve Oral (ss. 60-61), öğretmenler Odasında en çok mesleki ve güncel konuşmaların yapıldığı; özel yaşam, dedikodu ve siyaset hakkında konuşmaların yapılmasının istenmediği sonucuna ulaşmıştır. Çakan (2021, ss. 3121-3122), öğretmenler Odasında en çok eğitimle ilgili konuların konuşulduğunu, bunu sırasıyla kişisel-ailesel, ekonomi, siyasi ve sağlık konularının takip ettiğini tespit etmiştir. Literatürde birçok araştırmacı benzer sonuçlara ulaşmıştır (Korkulutaş, 2019; Turhan vd., 2015; Yeşil ve Korkmaz, 2012).

Araştırmada öğretmenler Odasında öğrencilerin, velilerin ve öğretmenlerin en çok konuşulan iç paydaşlar olduğu; sendikaların ve Bakanlığın ise en çok konuşulan dış paydaşlar olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarına benzer olarak Pitt ve Kirkwood'un (2009, ss. 25-26) çalışmasında katılımcılar, öğretmenler Odasında en çok öğrenciler hakkında konuşulduğunu belirtmiştir. Aile katılımının öğrenci başarısında önemli bir faktör olması (Akbaşlı ve Diş, 2019; Aslanargun, 2007; Çelenk, 2003), velilerin öğrencilerin durumları hakkında bilgi almak için okulları daha sık ziyaret etmelerine neden olmaktadır (Yeşil ve Korkmaz, 2012, s. 118). Öğretmenler Odasında bilgi paylaşımı, ders materyallerini tedarik etme ve öğretim süreçleriyle ilgili iş ve işlemler söz konusu olduğundan (Gökalp vd., 2022, s. 1452), bu durum öğretmenlerin birbiriyle sıklıkla iletişimde bulunmasını gerektiriyor olabilir. Öğretmenler Odasında en çok konuşulan diğer paydaşların veliler ve öğretmenler olarak tespit edilmesinde bu durumların etkili olabileceği düşünülmektedir. Eğitimde sendikalaşma oranı fazla olduğundan (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2022; Eraslan, 2012), dış paydaşlarda en çok Sendikaların konuşulmasının da beklenen bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırmada katılımcıların çoğunun, öğretmenler Odasında konuşulan konuların, öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağladığı; az sayıda katılımcının ise katkı sağlamadığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Korkulutaş (2019, s. 106), öğretmenler Odasındaki iletişimin işlevsel olduğunu belirtmektedir. Akbulut ve Aslan (2022, ss. 604-605), araştırma sonuçlarına benzer olarak, öğretmenler Odasındaki konuşmaların, farklı bakış açıları oluşturduğu, öğretim sürecine katkı sağladığı; bununla birlikte az sayıda öğretmenin bu durumdan etkilenmediği sonucuna ulaşmıştır. Mawhinney'in (2010, s. 974) çalışmasında katılımcılar, meslektaşların

sınıf uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmanın, öğretim sürecini iyileştirdiğini, göreve yeni başlayan öğretmenlerin tecrübeli öğretmenlerden fikirler almalarının katkı sağladığını, meslektaşlardan gelen yardımın kendilerine güven verdiğini ifade etmiştir. İlgili çalışmada tüm mesleki paylaşımların sınıf öğretimine doğrudan ya da dolaylı olarak yansıdığı belirtilmiştir. Turhan ve arkadaşları (2015, s. 1006), meslektaşlar arasında kurulan iletişimin, deneyim ve bilgi açısından öğretmenlere katkı sağladığı; bazı öğretmenlerin ise bu durumdan etkilenmediği ya da negatif olarak etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, araştırmada az sayıda katılımcının mesleki gelişime katkısının olmadığı görüşüne benzerdir. Töremen (2004) de bu sonuca paralel olarak, öğretmenler odasında bilgi paylaşımının sınırlı olduğunu belirtmiştir (Akt. Turhan vd. 2015, s. 1006).

Araştırmada, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğrencilere akademik, psikolojik ve diğer etkilerinin (öğrencilerin yakından tanınması ve ekonomik yardım sağlanması) olduğu tespit edilmiştir. Berger (2021, ss. 37-38) araştırma sonuçlarıyla benzer olarak, öğretmenler odasındaki samimi ve rahat ortamın öğretmen-öğrenci ilişkilerini ve öğrenci başarılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenler odasında öğrencilerle ilgili konuşmaların yapılması, öğrencilerin yakından tanınmasını sağlayabilir. Eğitimde bireyi tanımanın, bireysel farklılıkların göz önüne alınarak eğitim ve öğretim süreçlerinin yürütülmesinin öğrencilere katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Aktepe, 2005, s. 22).

Araştırmada katılımcıların çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların okul yönetiminin dikkatini çektiği; daha az bir kısmının ise konuşmaların okul yönetiminin dikkatini çekmediği görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarıyla benzer olarak, Francis (2021, ss. 98-99) çalışmasında, öğretmenlerin okul yönetiminden destek görmemelerinin, öğretmenlerin ek görevler üstlenmesine, öz yeterlilik algılarının etkilenmesine yol açtığını, bu durumların öğretmenlerde strese neden olduğunu ve öğretmenlerin iyi oluşlarını (refahlarını) olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Okul yönetiminin desteğinin öğretmenlerin iş doyumunda etkili olduğu (Eser ve Bedel, 2017, s. 77) ve okul yönetimi ile öğretmenler arasındaki iletişim okulun tüm paydaşlarını etkileyebildiği için okul idaresi ile öğretmenler arasında etkili bir iletişim kurulmasının ve okulla ilgili kararlarda öğretmenlerin fikirlerinin alınmasının önemli olduğu ifade edilmektedir (Bayar ve Zengin, 2021, s. 274). Araştırmada az sayıda katılımcının, öğretmenler odasındaki konuşmaların okul yönetiminin dikkatini çekmediği görüşüne benzer olarak, Parks ve McKay'ın (2022, s. 10) çalışmasında bazı katılımcılar, okul yönetiminin öğretmenler odasını ziyaret etmelerinin, çatışma ya da izleme amaçlı olduğunu ve öğretmenlere destek sağlamadığını; okul yönetiminin aldığı kararların, öğretmenlerde duygusal ve zihinsel gerginlik yarattığını, bu durumun tükenmişliğe sebep olduğunu ifade etmiştir. Aynı çalışmada, katılımcılar okul yönetiminin bazı öğretmenlere farklı yaklaşımlarının olmasının, öğretmenlerin güvenlerini sarstığını ifade etmiş ve okulla ilgili düşüncelerini paylaşmak için okul yönetiminden daha fazla destek beklediklerini belirtmiştir.

Araştırmada katılımcıların çoğunun, öğretmenler odasında okulun işleyişi ile ilgili yapılan tartışmaların olumlu sonuçlandığı; bir kısmının, öğretmenler odasında tartışmaların yapılmadığı; daha az bir kısmının ise tartışmaların olumsuz sonuçlandığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenler odasında okulun işleyişine yönelik yapılan tartışmalarda, okul yönetiminin öğretmenlerin görüşlerini dikkate alması, sorunlara çözüm arayışında olması olumlu bir durumdur. Francis (2019, ss. 101-106), araştırma sonuçlarıyla benzer olarak, sorunlara zamanında ve profesyonel tepki veren bir yönetimin, öğretmenlerin refahını destekleyen bir faktör olduğunu; yetersiz idari destek ile yönetimin zamanında ve profesyonel tepki eksikliğinin ise öğretmenlerin refahını engelleyen faktörler olduğunu tespit etmiş ve okul yönetiminin destek olmasının, öğretmenlerin motivasyonlarına katkı sağladığını belirtmiştir. Araştırmada bazı katılımcıların, öğretmenler odasında tartışmaların olmadığı görüşüne benzer olarak, öğretmenler odasında çatışmaların çok fazla yaşanmadığı da belirtilmektedir (Töremen, 2004, akt. Turhan vd., 2015, s. 1006).

Araştırmada katılımcıların çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin okula ve mesleklerine bağlılığını etkilediği; daha az bir kısmının bağlılığı etkilemediği, bir katılımcının ise kararsız görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarıyla benzer olarak, Akbulut ve Aslan (2022, s. 602) öğretmenler odasındaki iletişimin, öğretmenlerin motivasyonlarını olumlu etkilediğini, Francis (2019, s. 96) duygusal tükenmişliğin düşük memnuniyete ve bağlılığa yol açtığını belirtmiştir. Öğretmenlerin birbirleriyle kuracakları olumlu ilişkilerin, bağlılığın oluşmasını sağlayabileceği (Biott ve Easen, 1994, akt. Mawhinney, 2010; Hargreaves, 2001; Pollard, 1993, akt. Gökalp vd., 2022) ve olumsuz iletişim ile örgütsel bağlılık arasında negatif bir ilişkinin olduğu bildirilmektedir (Ekinci, 2012; Mutlu, 2013; Şener, 2013). Parks ve McKay'ın (2022, ss. 11-13) çalışmasında bazı katılımcılar, öğretmenler odasında gruplaşmaların olduğunu, ilk grubun daha çok gücü ve statüyü temsil ettiğini ve bu gruba ait olmanın kendilerini idari destek anlamında özel hissettirdiğini; ikinci grubun ise motivasyonu yüksek ve okul yönetiminin takdirini almış öğretmenlerden oluşsa da bu gruba ait olmayanların dışlandığını ifade etmiştir. Çalışmanın sonucunda öğretmenlerin bir

dereceye kadar meslektaşlarıyla dostluk kurdukları, destekleyici bir çalışma ortamının, öğretmenlere enerji verebileceği ve mesleki yıpranma payını azaltabileceği belirtilmiştir.

Araştırmada, katılımcıların çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların stresle başa çıkmalarına yardımcı görüşünde olduğu; daha az bir kısmının stresle başa çıkmalarına yardımcı olmadığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarıyla benzer olarak, Francis (2019, ss. 98-117), öğretmenlerin, meslektaşlarıyla olan bağlantılarının, (molalarda vakit geçirmek) rahatlatma duygusunda etkili olduğunu, yönetim ve meslektaş desteğinin stres azaltıcı bir işlevi olduğunu belirtmiştir. Pitt ve Kirkwood'un (2009, s. 26) çalışmasında bir katılımcı, stresini öğretmenler odasında paylaştığını ve bunun iyi hissettirdiğini ifade etmiştir. Parks ve McKay'in (2022, s. 11) çalışmasında katılımcılar, meslektaşlar arasında oluşan güven ve desteğin, duygusal olarak kendilerini olumlu etkilediğini belirtmiştir. Meslektaş desteğinin, öğretmenleri olumlu yönde etkilediği birçok çalışmada bildirilmektedir (Karakuş, 2017; Törnük, 2019; Yıldırım ve Bayraktar, 2021).

Araştırmada katılımcıların çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin gerçekleştirecekleri etkinliklere mesleki, kişisel ve diğer alanlarda katkı sağladığı; bir katılımcının ise katkı sağlamadığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Mawhinney'in (2010, ss. 974-976) çalışmasında katılımcılar, öğretmenlerin molalarda gerçekleştirdikleri konuşmaların, fikirlerin sınıf öğretimine yansıtıldığını, konuşmalar sonucunda proje oluşturduklarını, gezi planladıklarını ve böylece kendiliğinden iş birliğinin oluştuğunu belirtmiştir. Araştırmada bir katılımcının, öğretmenler odasındaki konuşmaların öğretmenlerin gerçekleştirecekleri etkinliklere katkı sağlamadığı görüşüne benzer olarak, Hargreaves (2001, s. 523), birçok öğretmenin öğretim süreciyle ilgili meslektaşlarına övgüde bulunmadığını, bu durumun öğretmenler arasında rekabet olduğu anlamına gelebileceğini ifade etmiş ve öğretmenlerin öğretimi geliştirmek için, eleştiride bulunmak yerine aynı fikirde olma eğilimini daha çok tercih ettiklerini belirtmiştir.

Araştırmada, katılımcılarının çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin günlük yaşamlarını etkilediği; daha az kısmının ise etkilemediği görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Kaina (1994), öğretmenler odasındaki iletişimin, öğretmenler arasında oluşan kültüre etkisi olduğunu belirtmiştir (Akt. Akbulut ve Aslan, 2022, s. 605). Ben-Peretz ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenler odasındaki sosyal ortamın, öğretmenlerin, kişisel ve sosyal alanları üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir (Akt. Korkulutaş, 2019, s. 105). Parks ve McKay'in (2022, s. 11) çalışmasında bazı katılımcılar, sosyal yönelimleri olan meslektaş gruplarına bağlı olduklarını ve birbirlerine destek olduklarını belirtmiştir.

Araştırmada, katılımcılarının çoğunun, öğretmenler odasında konuşulan konuların öğretmenlerin sağlıklı yaşam tarzlarına etkisi olduğu; daha az kısmının ise etkisi olmadığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Literatürde bu konuyla ilgili çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak sosyal psikoloji perspektifinde, her bir kişinin tutumu ve davranışı sosyal etkileşim yoluyla başkalarından etkilenebilmektedir (İnceoğlu, 1985; Kağıtçıbaşı, 2005).

Sonuç olarak, öğretmenler odası mesleki ve sosyal alanların gelişimine katkıda bulunmakta, öğretmenlerin okula bağlılıklarını arttırmaktadır. Bu nedenle, okullarda öğretmenlerin gelişimine ve okul kültürüne katkıda bulunmalarını sağlamak için öğretmenler odasında bir öğrenme kültürü oluşturulması, öğretmenler arasındaki iletişimin desteklenmesi ve öğretmenlere yönelik özel etkinliklerin düzenlenmesi önerilmektedir. Öğretmenlerin özgürce konuşabilecekleri, düşünebilecekleri ve öğrenmeye devam edebilecekleri bir ortam oluşturulması, çeşitli eğitim programları düzenlenmesi ve bunun için kaynaklar sağlanması oldukça önemlidir. Ayrıca, okul içi ve okul dışı etkinliklerde öğretmenlerin etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak ve öğretmenlerin yeteneklerini ve uzmanlıklarını öğrencilerin gelişimine katkıda bulunmak için kullanmalarını desteklemek gerekmektedir. Böylece, öğretmenlerin mesleki yetkinlikleri ve öğrencilerin eğitim kalitesi artırılabilir. Öğretmenlerin akademik kültürlenmelerinin desteklenmesi, öğretmenler odalarının yaşam boyu öğrenme vizyonunu yansıtan ortamlara dönüştürülmesini sağlayabilir.

## KAYNAKÇA

Akbaşı, S. ve Diş, O. (2019). Öğretmen görüşlerine göre okul-aile iş birliğinin okul ortamına yararları. *Electronic Turkish Studies*, 14(7), 3597-3613.

Akbulut, H. ve Aslan, H. (2022). Öğretmenler odası konuşmalarının eğitim-öğretim sürecine etkisi: öğretmen görüşlerine dayalı bir değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 586-608. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1091289>

- Aktepe, V. (2005). Eğitimde bireyi tanımanın önemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 15-24.
- Arslan, S. (2016). Teachers' rooms environmental assessment scale: Development and psychometric evaluation. *International Journal of Higher Education*, 5(2), 292-297.
- Arslan, S. ve Oral, E. A. (2019). Öğretmen adaylarının staj yaptıkları okulların öğretmen odalarına ilişkin gözlemleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 51-65. <https://doi.org/10.17556/erziefd.503950>
- Aslanargun, E. (2007). Okul - aile iş birliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 119-135.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bayar, A. ve Zengin, A. (2021). Okul yöneticileri ile öğretmenler arasında meydana gelen iletişim problemlerinin eğitime yansımaları. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 5(2), 263-278. <http://dx.doi.org/10.32960/uead.940190>
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). Görüşmeye dramacı bir yaklaşım. A. Arı (Çev. Ed.) ve Z. S. Ertem (Çev.). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (4. Baskı, s. 113-171) içinde. İçerik analizine giriş. A. Arı (Çev. Ed.) ve E. Şentuna-Akay (Çev.). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (4. Baskı, s. 113-171 ve s. 343-378) içinde. Eğitim Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2016).
- Berger, S. (2021). "Hygge" in schools' environment: Associations of cozy elements in school physical environment with school climate and student achievement. [Master thesis]. Haifa University.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (30. Baskı). Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2020). Nitel ve nicel yaklaşımları kullanarak araştırma süreci. H. Ekşi (Çev. Ed.), Ş. Tatık (Çev.). *Eğitim araştırmaları nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi* (3. Baskı, s. 2-55) içinde. Edam Yayın. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). *Kamu Görevlileri Sendika Üye Sayıları Hakkında Tebliğler* [https://csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/kamu\\_gorevlileri-sendika-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/](https://csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/kamu_gorevlileri-sendika-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/) adresinden 1 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Çakan, S. (2021). İlkokullarda öğretmenler odasında konuşulan konular. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(77), 3116-3123. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2862>
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması. *İlköğretim Online E-Dergi* 2(2), 28-34.
- Doğan, S., Uğurlu, C. T., Yıldırım, T. ve Karabulut, E. (2014). Okul yönetimi ve öğretmen arasındaki iletişim öğretimi öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Türk Eğitim Dergisi*, 3(1), 34-47. <https://doi.org/10.19128/turje.181074>
- Ekinci, Ö. (2012). *Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin yıldırma davranışları ile örgütsel adanmışlıkları arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Eraslan, L. (2012). Günümüz öğretmen sendikacılığının değerlendirilmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 59-72.
- Eser, Ş. ve Bedel, E. F. (2017). İş doyumu, meslektaş ilişkileri ve okul idaresi desteği: okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir araştırma. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 72-79.
- Francis, M. (2019). *Inside the teacher's lounge: Teachers' perspectives on their well-being*. [Doctoral thesis]. California State University.
- Gökçalp, A., İnel, Y., Üztemur, S., ve Ünal, A. İ. (2022). Öğretmenlerin öğretmenler odasına ilişkin metaforik algıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(234), 1441-1456. <http://dx.doi.org/10.37669/milliegitim.83441>
- Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication and Technology Journal*, 30(4), 233-252.
- Hargreaves, A. (2001). The emotional geographies of teachers' relations with colleagues. *International Journal Of Educational Research*, 35(5), 503-527. [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00006-X](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00006-X)
- İnceoğlu, M. (1985). *Güdüleme yöntemleri*. Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). *Yeni insan ve insanlar* (10. Basım). Evrim Yayınevi.
- Karakuş, S. (2017). *Özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık ile mesleki sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

- Koç-Akran, S. (2020). Yeni öğretmenler odası tasarımı modeli yönelik öğretmen görüşleri. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 207-219.
- Korkmaz, Ö. ve Yeşil, R. (2012). Öğretmenler odasında gündem. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(31), 107-122.
- Korkulutaş, (2019). *Öğretmenler odasının sosyal ortam – iletişim koşulları ile öğretmenler odası memnuniyet düzeyinin öğretmen görüşleri bağlamında incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Mawhinney, L. (2010). Let's lunch and learn: Professional knowledge sharing in teachers' lounges and other congregational spaces. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), 972-978. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2009.10.039>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Mutlu, N. (2013). *Öğretmenlere göre psikolojik yıldırmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Nayir, K. F., Taneri, P. O. ve Akgündüz, M. (2017). Kapalı kapılar ardında: Öğretmen adaylarına göre öğretmenler odası. Ö. Demirel (Ed.) ve S. Dinçer (Ed.). *Eğitim bilimlerinde yenilik ve nitelik arayışı* (s. 791-809) içinde. Pegem Akademi. <http://dx.doi.org/10.14527/9786053183563b2.050>
- Parks, M. and McKay, L. (2022). Teacher emotions and emotional labour: The significance of staffroom relationships in an Australian high school. *The Australian Educational Researcher*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s13384-022-00529-0>
- Patton, M. Q. (2018). Nitel araştırmada çeşitlilik: Kuramsal yönelimler. M. Bütün (Çev. Ed.), S. B. Demir (Çev. Ed.), E. Bukova-Güzel (Çev.) ve H. Demircioğlu (Çev.). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2. Baskı, s. 75-124) içinde. Nitel analiz ve yorumlama. M. Bütün (Çev. Ed.), S. B. Demir (Çev. Ed.), A. Çekiç (Çev.) ve A. Bakla (Çev.). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2. Baskı, 431-539) içinde. Pegem Akademi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2001).
- Pitt, J. and Kirkwood, K. (2009). Destructive staffroom discourse. *Journal of Unschooling and Alternative Learning*, 3(5), 16-30.
- Shapiro, S. (2010). Revisiting the teachers' lounge: Reflections on emotional experience and teacher identity. *Teaching and Teacher Education*, 26(3), 616-621.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Şahin, A. ve Atbaşı, Z. (2020). Olumlu okul iklimi oluşturmada öğretmenin rolünün incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 672-689. <http://dx.doi.org/10.31592/aeusbed.742972>
- Şenel, T. ve Buluç, B. (2016). İlkokullarda okul iklimi ile okul etkililiği arasındaki ilişki. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 9(4), 1-12.
- Şener, O. (2013). Genel kamu liselerinde psikolojik yıldırma ve örgütsel bağlılık ilişkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 47-64.
- Terzi, E. ve Arslan, S. (2021). Öğretmen odalarının fiziksel-mekânsal koşullarının ve öğretmenlerin öğretmen odalarına ilişkin mekânsal doyum düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(17), 72-89. <http://dx.doi.org/10.46778/goputeb.904523>
- Törnük, N. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin yordayıcısı olarak mesleki sosyal destek algısı*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Turhan, B., Kaptan, A. ve Kahveci, H. (2015). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin öğretmenler odasına yönelik görüşleri. *Turkish Studies*, 10(3), 993-1008. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7794>
- Yeşil, R. ve Korkmaz, Ö. (2012). Öğretmenler odasında gündem. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 107-122.
- Yıldırım, B. ve Bayraktar, O. (2021). Öğretmenlerde meslektaş ilişkilerinin tükenmişlik duygusuna etkisi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(4), 295-308. <http://dx.doi.org/10.26677/TR1010.2021.708>



## Demokrat Parti'nin Dini Propagandaları Bağlamında Arapça Ezan Yasağının Kaldırılmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tutumu

*The Republican People's Party's Stance on the Repealing of the Ban on the Adhan in Arabic in the Context of the Religious Propaganda of the Democratic Party*

### ÖZET

Cumhuriyet Halk Partisi Dönemi'nde Türkçe'nin kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla bazı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalardan birisi olan Türkçe ezan ilk kez 30 Ocak 1932'de Fatih Camii'nde okunmuştur. Ezanın ilk kez Türkçe okunduğu dönemin başbakanı İsmet İnönü idi. Arapça ezanın resmen yasaklanması ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde 2 Haziran 1941 tarihinde olmuştur. Arapça ezan yasağı yaklaşık dokuz yıl süresince resmen uygulanmıştır. Demokrat Parti iktidarının din alanında ilk icraatı olan bu kanunu 16 Haziran 1950'de kaldırmış ve 17 Haziran 1950'de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Arapça ezanın kaldırılması, Demokrat Parti iktidarının uygulayacağı politikalar hakkında tahmin edilebilirliği artırmaktadır. Bu çalışmada; Arapça Ezan Yasağı Kanunu'nun kabul edilişi, uygulanması ve uygulamada çıkan sorunlar, DP'nin bunu propaganda aracı olarak kullanması ve kaldırılmasını etkileyen faktörler, bunun basına yansımaları, ortaya çıkan tartışmalar ve nihayet CHP'nin tutumu ele alınacaktır. Adı geçen düzenlemenin gerçekten ihtiyaç sonucu olarak ortaya çıkıp çıkmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunun yanında CHP iktidarı döneminde çıkarılan bir kanunun başka bir iktidar döneminde kaldırılması/düzenlenmesinde CHP'nin tutumu incelenecektir. Türkiye'de 27 yıllık CHP döneminin ardından başa geçen Demokrat Parti'nin, muhalefetle meclis içi ilişkilerini ortaya koyması açısından Arapça Ezan Yasağı Kanunu'nun meclis görüşmeleri önemli bir yer tutmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Arapça Ezan Yasağı, Propaganda

### ABSTRACT

During the Republican People's Party Period, some practices were carried out in order to popularize the use of Turkish. One of these practices was the Turkish adhan for the first time on January 30, 1932, at the Fatih Mosque. The prime minister of the period was İsmet İnönü, when the adhan was recited in Turkish for the first time. The official ban on the Arabic adhan was on June 2, 1941, when İnönü was president. The ban on the Arabic adhan was "officially" implemented for about 9 years. This law, which was the first act of the Democratic Party government in the issue of religion, was abolished on 16 June 1950 and was published in the Resmi Gazete on 17 June 1950. The abolition of the Arabic adhan increases the predictability of the policies to be implemented by the Democratic Party government. In this study; the adoption and implementation of the Arabic Adhan Ban Law, the problems in its implementation, the DP's use of it as a propaganda tool and the factors affecting its abolition, the reflections of this on the press, the debates, and finally the RPP's attitude will be discussed. It will be tried to reveal whether the aforementioned regulation really emerged as a result of necessity. In addition, the attitude of the RPP in the repeal/regulation of a law enacted during period of the RPP government in another government period will be examined. Parliamentary discussions of the Arabic Adhan Ban Law have an important place in terms of demonstrating the relations of the Democratic Party, which came to power after the 27-year RPP period in Turkey, with the opposition in the parliament.

**Keywords:** Democratic Party, Republican People's Party, Arabic Adhan Ban, Propaganda

### GİRİŞ

İlk kez Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıktığı düşünülen uygulamalardan biri olan Arapça ezan yasağının düşünsel temelleri daha öncelere dayanmaktadır. Ziya Gökalp'in 1918'de yayımlanmış olan "Vatan" başlıklı şiirinde geçen "Bir ülke ki cami'inde Türkçe ezan okunur, Köylü anlar ma'nasını namazdaki duanın..." dizeleri Arapça ezanın yasaklanmasını işaret etmese de ezanın Türkçe olmasının halk tarafından anlaşılmasını sağlayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla Türkçe ezan özelinde ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi fikri Cumhuriyet'in ilanından öncesine dayanmaktadır. Öte yandan milli mücadele döneminde, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de benzer bir görüş dile getirilmiştir. Dersim milletvekili Abdülhalik Tevfik Bey (Gençtürk) Cuma hutbelerinin halk tarafından anlaşılmasında güçlük çekildiğini, hutbelerin Türkçe şeklinde tercüme edilmesini teklif etmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, I. Dönem, Cilt 4: 453.) Görüldüğü üzere ibadetlerin

Sadiye Tutsak<sup>1</sup>   
Murat Gülmez<sup>2</sup>

How to Cite This Article  
Tutsak, S. & Gülmez, M.  
(2023). "Demokrat Parti'nin Dini Propagandaları Bağlamında Arapça Ezan Yasağının Kaldırılmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tutumu", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3015-3024. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68495>

Arrival: 21 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak, Türkiye

<sup>2</sup> Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ABD, Uşak, Türkiye

Türkçeleştirilmesi düşüncesi Cumhuriyet'ten önce farklı mecralarda yankı bulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise temel İslami kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından Kur'an'ın Türkçeleştirilmesi konusunu da kapsayan Diyanet İşleri Başkanlığı bütçe görüşmeleri 21 Şubat 1925 tarihinde gerçekleşmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem, Cilt 14: 227.) Bu doğrultuda Kur'an'ın tercümesi Mehmet Akif'e (Ersoy), tefsiri Elmalılı Hamdi'ye (Yazır) ve Tecrid-i Sarih tercümesi de Babanzade Ahmet Naim Efendi'ye yaptırılmıştır. (Köksal ve Kaya, 2011: 19.) 16 Mayıs 1933 tarihli belgeye göre ise Milli Eğitim Bakanlığınca Kur'an tefsirinin bastırılması gündeme gelmiştir. Hatta tefsirin dili arasında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında küçük çaplı anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Buna göre Diyanet İşleri Başkanlığı tefsirlerin dilinin kontrol edilmesine gerek görülmediğini söylerken Milli Eğitim Bakanlığı ise Kuran-ı Kerim gibi halk açısından önem arz eden eserin tefsirinin dil bakımından kontrolünün öneminden bahsetmekteydi. (BCA, 26-150-19/ 30-10-0-0.) İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi sürecinde ilk Türkçe ezanın 30 Ocak 1932 tarihinde Hafız İrfan Efendi tarafından Fatih camisinde okunacağı Son Posta Gazetesinde bildiriliyordu. (Son Posta, 30 Kanunisanı 1932: 11.) Arapça ezan ve kamet okuyanların üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezasına çarptırılmasını öngören kanun düzenlemesi ise 6 Haziran 1941 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. (Resmi Gazete, 6 Haziran 1941, Sayı: 4827: 1126.) Arapça ezan hakkındaki yasal düzenlemeler ayrı bir incelemenin konusunu oluşturacağından bu çalışmada bu süreç iktidar-muhalefet ilişkileri düzleminde incelenecektir. Arapça ibadet yasağının uygulanmasına karşı çıkan girişimler görülmüştür. Bu girişimler kapsamına ve kitlesine göre değişkenlik göstermektedir. Adı geçen Arapça ezan yasağının ve ona karşı gösterilen tepkiler büyük ölçekte olmayıp bastırılabilmiştir, ancak ilerleyen dönemlerde Arapça ezan yasağı hakkında düzenlemeler ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu yüzden Arapça ibadet yasaklarına verilen tepkiler, Demokrat Parti (DP)'nin politikasını direkt olmasa da dolaylı yoldan etkilemiştir. Diğer yandan 1946-1950 döneminde DP'nin Arapça ezan noktasında dini propaganda yaptığını görüyoruz. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kastamonu milletvekili Dr. Fahri Ecevit'e göre, DP üyeleri mürtecilerle iş birliği yapmıştı ve ezanı Arapça haline çevirmeyi vadedyordular. Bununla beraber DP, ilmiyal dağıtımını dini propaganda mahiyetinde uygulamalar yapacaklardı. (TBMM Zabıt Ceridesi, VIII. Dönem, Cilt: 1: 136.) Görüldüğü gibi DP dini propagandalarına 1950'den önce başlamıştı. DP iktidarını genel olarak değerlendiren Enver Karal, DP'nin DP lehine dini propaganda yapanlara nüfuz ve menfaat sağlandığını belirtmektedir. (Karal, 1960: 9.) CHP milletvekilleri, DP'nin bu noktadaki dini propagandalarına karşı birtakım tepkiler gösterse de "DP 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini çoğunlukla kazandı." (Son Posta, 16 Mayıs 1950.) Bu seçim zaferini gazeteci ve aynı zamanda CHP Kars milletvekili olan Hüseyin Cahit Yalçın şu şekilde açıklamaktadır:

*"İşte canla başla giriştikleri propaganda faaliyetleri hükümet mesuliyetini deruhte etmek ümidiyle değil, mümkün olduğu kadar çok milletvekili çıkarabilmek gayreti ile yapıldığı içindir ki propagandaları meşru ve dürüst addedilebilecek kılıktan çıktı, pek amiyane ve demagojik bir şekil aldı. Halkın din hissini tahrik etmekten bile çekinmediler. Fakat yalnız Arapça ezan karın doyurmayacağını bildikleri içindir ki halkı avlamak uğrunda mümkün ve gayri mümkün her şeyi vadettiler. Hayatı ucuzlattılar, askerliği kaldırdılar, vergilerin üzerinden sünger geçirdiler. Ormanları köylülere verdiler. İşçileri grev yapmakta serbest bıraktılar. Bütçede yüzlerce milyon liralık tasarruf yaptılar. Bunlar da kafi gelmedi. Dünya kurullarını hiçbir filozofun veya büyük devlet adamının yapamadığı bir mucizeyi yapacaklarını iddia ettiler. Hallerinden memnun olmayanlar bize gelsinler, biz kendilerini memnun edeceğiz, dediler. Hasılı, yeri, göğü, dünyayı ve ahreti hep vadettiler." (Yalçın, 1951:96.)*

Görüldüğü gibi din propagandaları DP'nin kitleleri bünyesinde toplamak için kullandığı bir araç olmuştur. Sadece din propagandaları sayesinde 1950 seçimlerini kazanmamış olsa da "kırgın kitle"den oy alabilme adına tüm fırsatları değerlendirmeye çalışılmıştır. CHP'nin yaklaşık 27 yıllık iktidarında ekonomik, sosyal, hukuki temelli farklı sebeplerle yönetimden memnun olmayan halk kitlelerini toplama konusunda DP başarılı olmuştur. DP demokrasi, inanç özgürlüğü söylemiyle Arapça ezan yasağından şikayetçi kesimi de kazanmayı bilmiştir. Bu kitlenin kazanılmasında din propagandalarının etkisi vardır.

DP'nin iktidara geldiğinde ilk icraatından birisi, Arapça ezan yasağını içeren Türk Ceza Kanunu'nun 4055 sayılı kanununun 526. Maddesini düzenleyerek Arapça ezanı yasağını 16 Haziran 1950'de kaldırmak olmuştur. (Resmî Gazete, 17 Haziran 1950, Sayı: 7535.) Bu noktada, CHP'nin Arapça ezan yasağının kaldırılması konusundaki DP'nin propagandalarına ve yasağının kaldırılışına verdiği tepkileri incelemek, 1950'den sonraki dönemde değişen siyasi düzenin partilerde ve siyasetçilerdeki etkilerini anlamamız açısından önemlidir. Adı geçen 1950 sonrası dönemde uzun süren CHP iktidarının sona erdiği, bunun yerinde DP iktidarının yaklaşık on yıllık iktidarının başlamasını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk siyasi hayatında değişen dinamikler, partiler arasındaki ilişkileri ve birtakım konulardaki tutumlarını etkilemiştir. Arapça ezan yasağı konusu ise bu tartışmalardan birisidir.

## ARAPÇA EZAN YASAĞI KANUNU'NUN KABUL EDİLMESİ

Öncelikle belirtmek gerekiyor ki Cumhuriyet'in ilanından sonra kamuoyunu uzun süredir meşgul etmesi ve uygulamalara başlanmasına rağmen Arapça ezan yasağının bir kanun olarak kabul edilişi ve Resmî Gazete 'de yayımlanması 1941 yılını bulmuştur. (Resmî Gazete, 6 Haziran 1941, Sayı:4827.) Bu yasağın uygulanması adı geçen kanunun Resmî Gazeteden yayımlanmasından önce gerçekleşmiştir. Bu noktada sadece ezanın değil birtakım ibadetlerin, eserlerin de Türkçeleştirildiğini görüyoruz. Örneğin ilk Türkçe Kur'an Yerebatan Camisi'nde 22 Ocak 1932 tarihinde okunmuş ve halk büyük ilgi göstermiştir. (Akşam, Son Posta, Cumhuriyet, Vakıf, 23 Ocak 1932.) Ardından 30 Ocak 1932 tarihinde Fatih Cami'sinde Hafız Rıfat (Bey) tarafından ikinci ezanı Türkçe okunmuş ve halk büyük ilgi göstermiştir. (Son Posta, Cumhuriyet, 31 Ocak 1932.) Türkçe ezan uygulaması sürecinde Kur'an'ın Türkçe okunması gibi örneklerle genel olarak ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmaları görülmektedir. Ezanın Türkçeleştirilmesi noktasındaki tartışmalar kendini ilerleyen zamanlarda (özellikle 1950'den sonraki dönemde) da gösterdiği için diğer ibadetin ya da kutsal metinlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarından ayrılmaktadır. Örneğin Kur'an'ın Türkçe tefsirleri gibi ibadetin Türkçeleştirilmesini içeren uygulama ilerleyen dönemlerde Türk siyasetini Arapça ezan yasağı kadar meşgul etmemiştir.

Türkiye'de Arapça ezanın Türkçeleştirilmesi süreci yaşanırken Atatürk'ün teşvikleriyle Türk Dil Kurumu'nun da Türkçenin düzenlenmesine yönelik pek çok çalışma yaptığı bilinmektedir. Bunların bir örneği Türkçedeki yabancı kelimelerin Türkçesini ikame edecek şekilde düzenlenmesidir. (Bkz. Birinci Türk Dil Kurumu Kurultayı: Tezler, Makaleler, Zabıtlar, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1933. Ayrıca Bkz. İkinci Türk Dil Kurultayı: Müzakere, Zabıtlar, Tezler, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ankara, 1934.) Ayrıca Şakir Ülkütaşır eserinde Türkiye'deki dil üzerine yapılan düzenleme tekliflerini, düşüncelerini ele aldığı kitabında bunu 1862 yılına kadar geriye götürmektedir. Ona göre, Antepli Münif Efendi 11 Mayıs 1862 tarihinde kurucusu bulunduğu Cemiyet-i İlmîyye-i Osmaniye'de Arap harflerine yeni şekil vermek, onları ıslah etmek, yazılış ve okunuşunu kolaylaştırmak gibi düşünceleri ortaya atmıştır. (Ülkütaşır, 1998: 16.)<sup>3</sup> Cumhuriyet ilan edildikten sonra ulus devletleşme sürecine giren Türkiye'de bu tartışmaların geri gelmesi bu noktada doğal gözükmektedir. Atatürk'ün "*Türkçe, dillerin en güzeli, en zenginidir. Yeter ki, bu dil şuurla işlenmiş olsun!*" (Bozkurt, 2000:52.) ifadesi bu noktada yapılan düzenlenmelerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ulus devlet inşası sürecinde dildeki düzenlemeler dilin, uluslaşma sürecindeki öneminden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber yukarı örneklerde de görülebileceği üzere dil ve yazı düzenlemeleri ve tartışmaları dikey ekseninde geçmişe, yatay ekseninde de çok boyutluluğa sahiptir. Dolayısıyla ezanın Türkçeleştirilmesi, ulus devlet inşasında bir araç olarak görülmüştür. Demokrat Parti bu konuyu siyaset sahnesine getirerek tartışma konusuna dönüştürmesiyle bu reformun araçsallığından çok amaç mahiyetine dönüştürmüştür.

## ARAPÇA EZAN YASAĞI KANUNU'NUN UYGULANMASINDA ÇIKAN SORUNLAR

Demokrat Parti'nin kurucuları bilindiği üzere eskiden CHP milletvekiliydiler. Bu noktada onların CHP çatısı altındayken Arapça ezan yasağına karşı tutumlarını ortaya koymak, onların kurdukları DP iktidarı döneminde Arapça ezan yasağı hakkındaki politikalarını açıklamaya yardımcı olacaktır. Demokrat Parti'nin dört isminden yetki anlamında öne çıkan iki isim Celal Bayar ve Adnan Menderes'tir. DP iktidarı döneminde yaklaşık on yıl Cumhurbaşkanlığı görevini ifa eden Celal Bayar'ın başbakanı bu süreçte kesintisiz Adnan Menderes'tir. Celal Bayar 1950'den önce Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik girişimi mevcut değildir. Hatta kendi cumhurbaşkanlığı döneminde bu yasak kaldırdıktan sonra Adnan Menderes'in bu kararına "kızdı, kızardı ve çok üzüldü. İstifayı bile düşünmesine rağmen Adnan Menderes'in '*politik hünerbazlığına*' teslim olmuştur." (Baban, 2009:49.) DP'de laiklik ile ilgili konularda bir ikiliğin olduğu malumdur ancak burada asıl önemli konu kimin belirleyici olduğudur. Bu konuda Tanel Demirel, laiklik noktasında son tahlilde kararların Bayar'ın verdiğini belirtmektedir. (Demirel,2021:116.) Bu durum aynı zamanda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın laiklik prensibini koruyucu tavrı 1950-1960 döneminde Başbakan Adnan Menderes'in politikalarını dengeleyici bir unsur olmuştur. İsmet İnönü'nün damadı olan gazeteci Metin Toker ise "*DP iktidara geldikten sonra kurucuların Arapça ezana karşı tutumlarını değerlendirmektedir. Ona göre Arapça ezan konusu açıldığında Celal Bayar susardı, Menderes evet ya da hayır demezdi, ancak evet dediğini belli ederdi, Fuat Köprülü iktidara geldiklerinde bu işi çözeceklerini ifade ederdi, Refik Koraltan'ın ise kimsenin anlamadığı lafları ettiğini*" söylemektedir. (Toker,1996: 48.) Nitekim Celal Bayar da ezan konusunda "*bu yasanın DP'nin ilk icraatı olarak ortaya konmasını hoş karşılamadığını, bu yasaya karşı olmasa da memnun olmadığını ve burulduğunu*" (Bozdağ, 1993: 105.) ifade etmektedir. İsmet Bozdağ Bayar'ın bu düşünlerini diğer iki DP

<sup>3</sup> Bu ve buna benzer birçok örnek mevcuttur. Ziya paşa halkın resmi dili anlayamadığını ve Arapça- Farsça kelimeleri aşırı kullanımının yersizliğinden bahsetmektedir. 1868'de Hürriyet'te yayımlanan Şiir ve İnşa başlıklı makalesi, aktaran Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil, Cumhuriyet*, İstanbul 1998, s.14. Yine Ahmet Vefik Paşa 1876 yılında yayımladığı sözlüğe Lehçe-i Osmani adını veriyor ve Türkçe ile Arapça ve Farsça asıllı olanlar arasında ilk açık seçik ve bilinçli bir ayırım yapıyordu. 19. Yüzyılın sonlarına doğru Şemsettin Sami ise Sabah gazetesinde çıkan Edebiyat-ı Müstakbelemiz adlı makalesinde "*Dilimizi sadeleştirelim, dilimizi Türkçeleştirelim diye bağurmaktan vazgeçmeyeceğiz*" diye yeni bir amaca yöneldiğine işaret etmiştir. Bkz. Turan, age., s.14.



kurucusu olan Fuat Köprülü ve Refik Koraltan ile paylaştığını bildirmektedir. (Bozdağ, 1993: 105.) Böylece Arapça ezan yasağının kaldırılması hususunda DP kurucuları arasında Menderes yalnız kalmış oluyordu. Arapça ezan yasağının kaldırılmasını gündeme getirmeye yatkın görünen isim Adnan Menderes'tir. Ancak onun CHP milletvekiliyken birtakım kurumlara ve uygulamaya karşı tutumuyla DP'deki düşünceleri farklılık göstermektedir. Örneğin 1932'de Aydın Halkevinin açılışında halkevlerinin milletin kültür ihtiyacını karşılamada önemine değinen Menderes, 1955 Yılı'nda başbakanken halkevlerine “*içi boşalmış, tarihe karışmış, partiler için utanç kaynağı*” olduğunu ifade eden bir tutumun içerisine girmiştir. (Aydemir,1968: 69.) Adnan Menderes'in süreç içerisinde fikirlerinin değişmesi ihtimali düşünülebilir. Buradaki değişimin nedenini Menderes'in siyasi kimliğinin değişiminde aramak gerekir. Menderes birtakım kurumların ve uygulamaların gereksizliğini vurgulamak için kendisinin başbakan olmasını beklemiştir. Örneğin Arapça ezan yasağının gerekli olmadığını ve kaldırılmasının gerektiği buna bir örnektir. Dolayısıyla Arapça ezan yasağı hakkındaki düzenlemeyi kendi başbakanlığı döneminde dile getirmesi yadırganacak bir durum değildir. Geçmişte Arapça ezan yasağına dair tepkileri incelemek, Menderes'in bu konudaki düşünce, davranış ve politikalarına ne kadar etki ettiğini anlamamızda yardımcı olacak bir araçtır.

Türkçe ibadet uygulamalarına karşı verilen tepkiler çeşitli olsa da nispeten kitle eylemi olan Bursa hadisesi Atatürk'ün müdahale etmesiyle tarihsel süreçte özel bir yere sahiptir. Atatürk, yurt gezisindeyken 1 Şubat 1933 tarihinde Bursa'da çıkan olay üzerinde Afyon'dan Bursa'ya hareket etmiştir. (Milliyet, 5 Şubat 1933.) Halktan birtakım kişilerin ezanı ve kameti Arapça okumaları üzerine bir polis memuru duruma müdahale etmiştir. Bunun üzerine bir kişi: “*Hristiyanlar ve Yahudiler istedikleri gibi ibadet edebiliyorlarken biz edemeyecek miyiz?*” diyerek dertlerini anlatmak üzere cemaatle birlikte Evkaf Müdürlüğü'ne giderek “*istemeyiz*” şeklinde bağırarak taşkınlık çıkarmışlardır. (Son Posta, 6 Şubat 1933.) Bu olay fazla büyümeden dizginlense de Müftü Nurettin, Sulh Hakimi Hasan Bey, Savcı Sakip Bey isimdeki memurlar görevlerinden ihmal gerekçesiyle uzaklaştırılmışlardır. (Cumhuriyet, 9 Şubat 1933.) Atatürk ise bu olay üzerine bunun fazla öneme sahip olmadığını, meselenin din değil, dil esasında olduğu yorumunu yapmıştır. (Cumhuriyet, 7 Şubat 1933.) 13 Ocak 1936 tarihli mektupta ise CHP Maraş İl Başkanı Burdur Saylavı, Türkçe selanın arasına Arapça karıştırıldığını, bunun üzerine müftü ile görüşülüp camilere uyarı yazısının yapılandırıldığını CHP genel sekreterliğine bildirmekteydi. (BCA, 190-0-0-1/ 611-121-1.) Yozgat'tan genel sekreterliğe gönderilen 22 Nisan 1936 tarihli mektupta ise Arapça ezan faaliyetlerinin geçen yıla oranla arttığı ifade edilmekteydi. (BCA, 190-0-0-1/ 611-121-1.) Bir başka somut olayda ise Karamanlı Hasan Gemalmaz adlı kişinin tekbiri Arapça aldığı belirtiliyordu. Bu eylemi Hasan Gemalmaz'ın Türkçe tekbiri bilmemesi üzerine gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine vali, müftüye vaizlerin ehliyetli kişilerden seçilmesi noktasında uyarı yapmaktadır. (BCA, 51-0-0-0/ 12-102-12.) Konya Valisi ise 17 Şubat 1938 tarihli mektubunda il müftüsüne gönderdiği mektupta halka Arapça tekbir gibi konularda uyarı yapıp yapılmadığını sormaktaydı. (BCA, 51-0-0-0/ 12-102-13.) 1948'e gelindiğinde ise Arapça Ezan Yasağı Hakkındaki Kanun'un, hatim, mevlit, bayram namazlarındaki tekbirleri kapsamadığını Diyanet İşleri bir genelge ile duyurmuştur. (BCA, 51-0-0-0/ 4-31-3.)

Yukarıda örnekleri verildiği üzere Arapça ezanın uygulamasında bazı sorunlar ve düzenlemeler görülmekle beraber bunların hiçbiri ciddi manada kitlesel eyleme dönüşmemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi devlet-halk arasındaki koordinasyonun başarısızdır. Sorun teşkil edici gelişmeleri CHP taşra örgütü merkeze bildirmeyi kendine görev edinmiştir. Bu sayede olası büyük sorunların önüne geçilmiştir. Buradan çıkartabilecek bir diğer sonuç ise yukarılarda belirtilen Türkçe ibadet tasarısı, Cumhuriyet devrimlerinin ulus devlet gayesini gerçekleştirme amacıyla yapıldığı halk tarafından da kavranmış olmasıdır. Bu kavrayışa bir örnek olarak CHP'nin politikalarına muhalif olarak görünen Büyük Doğu Dergisi'ni gösterebiliriz. Adı geçen derginin 25 Kasım 1949 tarihli 7.Sayısında Yahya Kemal'in “Ezansız Semtler” adlı eseri yayımlanmıştır. (Büyük Doğu Dergisi, 25 Kasım 1949, Sayı:7: 6.) Bu yazının ortasına eklenen notta ise “*27 yıl önce yazılan bu eseri yayımlamayı tercih ettik çünkü yazar bu günleri görmüş*” deniyordu. Bununla birlikte Yahya Kemal'in eserinde genel bir manevi boşluktan, dinsizlikten bahsediliyordu. Derginin belirtilen sayısında ezanın diliyle ilgili herhangi bir şikâyet gözlemlenmemektedir. Büyük Doğu Dergisi'nin bu tutumunu siyasi baskılarla açıklamak mümkün değildir, çünkü belirtilen dergi CHP Hükümetine yönelik daha ağır eleştirileri yapabilmektedir. Örneğin 8 Nisan 1949 tarihli Büyük Doğu gazetesi köy enstitülerini “*tarih boyunca Türk bütünlüğüne yapılan en büyük suikast*” olarak tanımlayabiliyordu. (Büyük Doğu, 8 Nisan 1949, Sayı:5.) Dolayısıyla Arapça ezan yasağı amaca yönelik bir araç olduğu halk tarafından idrak edilmiş ve halk tarafından benimsenmiştir.

## MUHALEFETTE VE İKTİDARDA DP DÖNEMİ ARAPÇA EZAN YASAĞI KANUNU HAKKINDA PROPAGANDALARI

TBMM'de 7 Haziran 1945 tarihinde verilen bir tavrıyla CHP içerisinde çok partili rejime doğru bir hareket başladı. Bununla beraber DP'nin resmen kurulması 7 Ocak 1946'yı bulacaktı. (Bayar, 1986: 47-48.) DP'nin

kuruluş sürecindeki en etkili isimlerden birisi eski başbakan ve CHP milletvekili olan Celal Bayar'dır. Bu itibarla DP'nin muhalefetine oluşmasındaki payı büyüktür. CHP'nin milletvekilliğini hatta idari görevlerini yürüten Celal Bayar ile birlikte Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan isimli dört üyesinin CHP Parti Grup Başkanlığı'na verdikleri bir tavrile, memlekette demokratik usullerin daha geniş tatbikine geçilmesini istediler. Dörtlü Tahrir olarak da bilinen bu tahririn altında sırasıyla Celal Bayar'ın, Refik Koraltan'ın, Fuat Köprülü'nün ve Adnan Menderes'in imzaları bulunuyordu. (...) Bayar 7 Aralık 1945'te 85 maddelik Tüzüğünü ilgili makama gönderdi. Partinin tüzüğünde başlıca şu esaslar bulunuyordu: Serbest seçim, dini politikaya alet etmemek, özel teşebbüse önem vermek, sendikaların kuruluşunu teşvik etmek. (Aydemir, 1967: 437-442.) Bu ilkelerden dini politikaya etmeme maddesi önemlidir çünkü Arapça ezan yasağının kaldırılması hususundaki propagandalar isteyerek ya da istemeyerek ihlal edilmiştir. Öte yandan DP'nin demokrasi ideallerini yerine getirmek için ibadet özgürlüğünün bir uzantısı olarak Arapça ezan okuyabilme özgürlüğü DP'nin uygulanması muhtemel ve yerinde politikadır. Çünkü halkın ibadetini istediği gibi yerine getirebilmesi demokrasi idealinin bir parçasıdır. Bunun propaganda malzemesine dönüştürülmesi ise DP'nin ilkelerine aykırı bir durumdur. Ayrıca DP içerisinde 1950-1960 döneminde zaman zaman ortaya çıkan parti içi hizipleşmelerin ilk örneklerinden birisi olarak DP'nin kuruluşundaki bu çelişkileri örnek gösterebiliriz. İktidar olma yolunda ilerleyen DP'nin propagandalarının konusu çeşitli olsa da bunlardan "üzerinde en çok durulanlar pazar ekonomisi ve din olmuştur." (Keyder, 2019: 151.) Bu noktada ezan da dinin içerisinde yer alması bakımından incelemesi gereken bir meseledir. Esasen demokrasi, özgürlük gibi kavramlar siyaset sahnesinde kullanıldığında yan ürün olarak din özgürlüğü konusu da tartışılır hale gelir. Bu kavramları ve konuları birbirinden ayırmak zordur. Burada altı çizilmesi gereken asıl nokta Türkiye'deki siyasi sistemin değişmesinden kaynaklanan partilerin tutum değişikliğidir. Bu etki-tepki ilişkisine örnek olarak DP'nin din kozuna karşılık olarak CHP'nin okullarda din eğitime izin vermesi, idari görev değişikliği olarak da İslamcı eğilimleriyle bilinen Şemsettin Günaltay'ın Hasan Saka'nın yerine Haziran 1948'de kabinenin başına getirilmesi verilebilir. (Zürcher, 2022: 249-250.) Öyle ki CHP 1957 seçimlerine yönelik dini propagandalarına din okullarını CHP'nin açtığı eklenmiş ve CHP'liler tarafından halka bildirilmiştir. (BCA, 30-1-0-0/ 43-254-17.) Demokrat Parti yöneticilerinin geçmişte CHP'de milletvekilliği ve idarecilik hizmetinde bulunmalarına rağmen bu dönemde halkevlerinin kapatılmasına, arapça ezan yasağının iptal edilmesine yönelik çabalarının olmaması iktidara gelmeden önce bu konularda ciddi itiraz girişimlerinde bulunmamaları, ayrıca çok partili hayata geçtikten sonra 1946-1950 yılları arasında bu konularda muhalif parti olarak ciddi eleştiriler getirmemeleri dikkat çekmektedir. Ancak DP'nin iktidar olduğu 1950 sonrası dönemde halkevleri ve Arapça ezan yasağı tartışılan konular olmuşlardır. Bu konuda İsmet İnönü'nün damadı olan gazeteci Metin Toker'in birtakım gözlemleri yerindedir. Ona göre "Bayar, Menderes'in ruhsal anlamda inişli çıkışlı olduğunu biliyordu. Menderes hükümet programını okurken eleştirilerini CHP'nin son yıllardaki icraatlarına yönelik yapıyordu ve son yıllar özellikle vurguluyordu çünkü ondan önce partinin dört kurucusu ki bunlardan birisi Celal Bayar'dır ve kabinede yer almıştır, CHP'nin icraatlarının içindeydiler. Bununla birlikte Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir iktidar Atatürk devrimlerini "halka mal olmuş, olmamış" şeklinde ayırımı" dile getiriyordu. (Toker, 1996: 36-37.)<sup>4</sup> Bu radikal ve karar alabilen tutum, başını Menderes'in çektiği bir hizip tarafından desteklendiği görülmektedir. DP yöneticilerinin ya da milletvekillerinin Arapça ezan yasağı gibi birtakım kanunları düzenleme vaatlerine, bu kanunun onların önceden (belirtilen isimlerin CHP'den ayrılmadan önce) CHP'de yer almaları engel olmamıştır. Bu durumu değişen siyasi roller ve pozisyonlarla açıklayabiliriz. DP, kendine demokrasiyi getirme, kollama misyonu olarak Arapça ezan yasağını kaldırmayı bir gereklilik olarak görmüştür. Fakat Arapça ezan konusunda DP içerisinde herkesin hemfikir olduğunu söylemek mümkün değildir.

Demokrat Parti'nin muhalefette olduğu dönemde ezanın diliyle ilgili birtakım tartışmalar meclis içinde ve meclis dışında görülmüştür. Bu tartışmalar dönemin gazetelerinde yer almasıyla her biri dini propaganda mahiyetindedir. Demokrat Parti'de görev yapan Yusuf Hikmet Bayur'un Türkçe ezanın Atatürk'le ilgisi olmadığını söylemesi üzerine Falih Rıfkı Atay bir yazısında Türkçe ezanın gerekliliğinin altını çizerek Atatürk'ün bu düzenlemeyle bizatihi ilgilendiğini ifade etmiştir. (Cumhuriyet, 8 Şubat 1949, Sayı: 8798.) Yine 1946-1950 döneminde önce DP'de yer alan daha sonrasında ise Millet Partisi'nin kurucularından olan İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni, mecliste "sağ ve sol cereyanlarla mücadele tasarısı" konulu meclis görüşmesinde Atatürk'ün Arapça ezanı yasaklamadığını, bunun Atatürk'ten sonra yasallaştığını belirterek o dönemin CHP'sini suçluyordu. (Son Posta, 9 Haziran 1949, Sayı: 1138.) DP'de Arapça ezan düzenlemelerinde Atatürk'ün etkisini azaltma çabaları görülmektedir. Nitekim Celal Bayar da ezan meselesini Atatürk'ün Türkçe ibadet reformları konusunda Arapça ezanla yetindiğini, ileriye götürmediğini ifade ederken Arapça ezan yasağını kanuna çevirenin Atatürk'ün ölümünden sonraki CHP idaresi olduğundan (Bayar, 1986: 111.)

<sup>4</sup> Bununla birlikte Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesinde Cumhuriyet kurulu ilk kez din siyasete alet ediliyordu. Bunda DP kazanında kişiliği değişen Yusuf Hikmet Bayur'un da payı vardı. Bkz. Cihat Baban, *Politika Galerisi Bir Devrin Hükümlerleri*, Timaş Yayınları, 2009 İstanbul, s.126.

bahsetmektedir. Görüldüğü üzere Arapça ezan yasağı ile Atatürk'ü ayırma gayretini 1950-1960 döneminin Cumhurbaşkanı Celal Bayar da tasdik etmektedir. Demokrasi, inanç özgürlüğü, hürriyet gibi kavramlar genel olarak DP muhalefatinin temel söylemleridir. 1946-1950 DP muhalefeti döneminde Arapça ezan yasağının kaldırılması dile getirilen bir konudur. DP ortaya çıkışıyla beraber demokrasiyi sık sık gündeme getiren bir parti olmuştur. Türkiye'ye demokrasiyi getirme amacıyla olan bu partinin ibadet özgürlükleri alanında düzenlemeler yapmaması beklenemez bir durumdur. İstenilen dilde ibadet edilme özgürlüğünü demokrasinin bir gereği olarak yansımaları bu durumun doğal sonucu olmaktadır. Bu bir manada Arapça ezan yasağının kaldırılması ile demokrasiyi iç içe geçmişliğe sürüklemiştir.

DP iktidarında ise Zafer Gazetesi 5 Haziran 1950 'de Arapça ezan yasağının kaldırılacağını yazarak Menderes'le görüşmeyi yayımlıyordu. Menderes, dini siyasete karıştırmamak koşuluyla dini görevleri yerine getirebilmesi vicdan hürriyetinin icabı olduğunu söylüyordu. (Zafer, 5 Haziran 1950, Yıl: 2 Sayı: 400.)

Demokrat Parti, hürriyet söylemini gerçekleştirmek için giriştiği Arapça ezan yasağını ibadete engel olarak görmektedir. Son Posta ise aynı gün "*laiklik konusunda yeni kararlar alınıyor*" şeklinde başlıkla Menderes'in söylevini paylaşıyordu. (Son Posta, 5 Haziran 1950, Sayı: 1494.) Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün ise bu tarihlerde antidemokratik kanunların süratle değiştirileceğini (Yeni İstanbul, 8 Haziran 1950, Sayı:190.) bildirmesi DP'nin başlangıçtan beri benimsediği, savunduğu demokrasi dilinin Arapça ezan yasağının kaldırılması konusuna somutlaştırma gayreti olarak yorumlanabilir. Bu noktada içerisinde eski CHP'lilerin de yer aldığı DP, zamanında tedbir olarak alınan Arapça ezan yasağını antidemokratik olarak görmektedir. DP'nin meclis grubunun toplanıp ezan meselesinin görüşüleceği ise 13 Haziran 1950 'da bazı gazetelerde yer alıyordu. (Zafer, Son Posta, 13 Haziran 1950.) Ertesi gün ise Adnan Menderes'in demecine yer veren Zafer Gazetesi'nde Menderes, Arapça ezan yasağını anayasaya ve laiklik prensiplerine aykırı olarak değerlendirmiştir. (Zafer, 14 Haziran 1950, Yıl:2, Sayı:402.) Yine Zafer Gazetesi 16 Haziran'ı işaret ederek adı geçen meselenin mecliste görüşüleceğini yazıyordu. (Zafer, 15 Haziran 1950, Yıl:2, Sayı:410.) Başbakan sıfatıyla Adnan Menderes, Arapça ezan yasağının zamanında lüzumlu olduğunun ancak artık kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. (Son Posta, 5 Haziran 1950, Sayı: 1494.) 14 Haziran tarihli Son Posta Gazetesi'nin manşetteki "*Demokrat Parti millete ne vaat etmişse yerine getirecektir*" başlıklı haberde Menderes, Arapça ezan yasağının parti içinde görüşülüp kaldırılmasının kararlaştırıldığını üstelik bunun Ramazan Bayramından önce gerçekleştirileceğini söylemesi (Son Posta, 14 Haziran 1950, Sayı: 1503.) dikkat çekicidir. Buna göre Arapça ezan yasağının kaldırılması muhalefetteki DP'nin bir vaadi olduğunu DP'nin etkili ismi ve Başbakan'ı Adnan Menderes kabul ediyordu. Yukarıda belirttiğimiz gibi Menderes bu yasağın başlangıcındaki gerekliliğini kabul etmiştir. Ancak başbakanlık görevine gelen Adnan Menderes, Arapça ezan yasağı konusunu demokrasi ve özgürlük kapsamında değerlendirmeleri daha ağır basmaktadır. Menderes'e göre Arapça ezan yasağı kabul edilemez ve anayasaya aykırıdır. Adnan Menderes'in Arapça ezan yasağı hakkındaki görüşlerinin basına yansımaları, Arapça ezan yasağının uygulandığı 1932-1950 dönemindeki yasanın gerekliliklerinden çok demokrasiye aykırılığı şeklinde yansımıştır. Böylece DP'nin din propagandalarının niteliği artmıştır. Bu da DP'nin din propagandalarının ezan özelindeki güçlü bir örneğini oluşturmaktadır.

## ARAPÇA EZAN YASAĞI KANUNU'NUN KALDIRILMASINDA CHP'NİN TUTUMU

Arapça ezan yasağının kaldırılması noktasında CHP'nin tutumunu incelemek, bu yasağın kaldırılmasının sebeplerini ve bu sebepleri oluşturan dinamikleri görebilmek açısından oldukça önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi meclis görüşmelerinde CHP, Arapça ezan yasağının kaldırılması noktasında DP ile ortak hareket etmiştir. Bu düzenleme yapılırken CHP adına konuşan Cemal Reşit Eyüboğlu, Arapça ezan yasağını milli devlet politikası gereğince uygulandığını belirterek milli şuurun kendiliğinden oluşacağına güven duydukları, bu konuyu tartışmayacaklarını, düzenlemeye destek vereceklerini ifade ediyordu. (TBMM Zabıt Ceridesi, IX. Dönem, Cilt: 1: 182.) Aslında bu tavır CHP'nin genel tutumunu yansıtmaktadır. Ona göre Arapça ezan yasağı milli devlet politikasının sağlanması için gerekliydi ama CHP, milli devlet politikasının kendi kendine oluşmasını beklemeye karar verdiklerini belirtmekteydi. Bu noktada milli devletin kendi kendine oluşacağına güven bir temenni niteliğindedir, asıl istenen değil. CHP iktidarında Arapça ezan yasağının kaldırılmasında sakınca görülmeseydi eğer kolaylıkla kaldırılabilirdi. Zira CHP iktidarı elinde bulundurduğu bu süreçte mecliste güçlü bir yasama gücüne sahipti. Kendi iktidarı döneminde CHP uzun süre Arapça ezan yasağı kaldırılmamış, aksine fiilen uygulanan bu yasak 1941'de kanunlaştırılmıştır. Dolayısıyla CHP'nin Arapça ezan yasağına karşı DP ile gösterdiği ortak tutumundaki bu çelişkili durum gözden kaçmamaktadır. CHP'nin ezan yasağı konusundaki tutumunda ani bir değişiklik gösterdiği sabittir. Bunu açıklamak için birtakım yeni gelişmelere bakmamız gerekmektedir.

Öncelikle Demokrat Parti'nin ortaya çıkışıyla Cumhuriyet tarihinin ilk ciddi muhalefet hareketi başlamıştır. Bununla birlikte 1950 yılında CHP çatışmasız bir şekilde dünyadaki çok partili demokrasiye geçiş

örneklerinden ayrılarak iktidarı Demokrat Parti'ye bırakmıştır. (Juan, 2017: 28) Dünyada bile eşine az rastlanan bir durumu temsil eden bu demokrasiye hızlı geçişin Türkiye'de de önemli etkisi olmuştur. Menderes'e göre CHP'liler büyük olgunluk göstermişlerdi. Demokrat Parti'nin de bu olgunluğa karşılık vermesi gerekiyordu. Uzun yıllar tek başına iktidarda bulunan CHP için seçim mağlubiyeti kolay olmayacaktır. (Baban, 2009: 142) Menderes'in değindiği gibi Demokrat Parti'nin iktidara geçmesi CHP'yi etkilemiştir, bununla beraber Türk siyasi hayatına da etki etmiştir. Bu etki kendisini iktidar-muhalefet ilişkilerinde de göstermektedir. Bu noktada CHP karar alan, alınan kararları icra eden konumundan alınan kararlara karşı muhalefet eden duruma gelmiştir. CHP'nin alınan kararlara karşı takındığı tutumu incelemek, çok partili ve yarışmacı demokrasiye geçen daha önemlisi partilerin eylemlerinin halk tarafından değerlendirileceği Türkiye'nin siyasi hayatını anlamada önemlidir.

CHP, iktidarda olan DP'ye karşı muhalefet ettiği dönemde mecliste Arapça ezan yasağının kaldırılmasına destek verseler de CHP iktidarının hiçbir döneminde Arapça ezan yasağının kaldırılması konusu ciddi biçimde gündeme gelmemiştir. Arapça ezan yasağının DP iktidarına kadar kaldırılmaması ya da gündeme gelmemesi, CHP'nin DP'nin Arapça ezan yasağının kaldırılması teklifine desteği ile çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır. Bunda siyasi partilerin pozisyonlarındaki değişiklikler önemli etkiye sahiptir. 1950'den sonraki dönemde ortaya çıkan siyasi iklim CHP'yi Arapça ezan konusunda çelişkili davranmaya itmiştir. Arapça ezan yasağını parti içinde görüşen, meclise getiren DP olmuştur. DP'nin güçlü karşı parti varlığı karşısında CHP, Arapça ezan yasağının kaldırılmasına evet oyu vermiştir. 1950 seçimleriyle iktidar değişikliğinin gerçekleştiği bir süreçte bu durumu açıklayabilecek bir kavram olarak demokrasiyi belirtebiliriz. 1960 darbesinden sonra demokrasinin ortadan kalktığı ilk fırsatta Arapça ezan yasağının tekrar gündeme gelmesi bu yüzden şaşırtıcı değildir. Milli Birlik Komitesinde Cemal Gürsel'in ezanın Türkçe okunması konusundaki teklifi sadece bir oyla reddedilmiştir. (Türkeş, 1977: 172.) Denilebilir ki CHP, Arapça ezan yasağının kaldırılmasına istemeden de olsa destek vermesinin sebebi, Arapça ezan duymak isteyen muhafazakâr kitleyi karşısına almaktan çekinmesidir. Belirtilen düzenleme; ezanın Arapça okunması değildir, ancak Arapça ezan yasağının kaldırılmasıyla okunacak ezanın dilinin Arapça olacağı adı konmamış bir gerçektir. Türkiye'nin siyasi hayatındaki dinamiklerin değişmesi, CHP'nin Arapça ezan yasağı konusundaki tutumunda değişikliğe de sebep olmuştur. “*Adnan Menderes Ezanın Türkçe okunmasını mecburi kılan kanunu iptal eden bir maddelik bir tasarı hazırladı ve meclise gönderdi. Halk Partisi, dara düşmüştü; teklif edilen kanuna karşı çıksa, zaten halk içinde kaybolan prestijini iyiden iyiye yok edecekti...*” (Bozdağ, 1993: 104.) İsmet Bozdağ'ın ortaya attığı “prestij” meselesi burada önem arz etmektedir. Türk siyasi hayatında partiler açısından imajın değer kazanması demokrasinin doğal sonucudur. Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle beraber, partilerin halk nezdindeki görünümüleri partiler adına önem kazanmıştır. CHP'nin iktidarı kaybetmesiyle birlikte imaj konusu CHP'de ve tutumlarında daha fazla gündeme gelmiştir. Özellikle Arapça ezan yasağının kaldırılması noktasında CHP'nin tutumunu belirlemede DP'nin geniş anlamda demokrasi dar anlamda ise din propagandaları etkili olmuştur. Bu noktada Demokrat Parti'nin Arapça ezan yasağının kaldırılması hakkındaki teklifi CHP grubunda görüşülmüştür. İsmet Bozdağ'a göre muhalefetteki CHP'nin en tartışmalı ve kaygılı grup toplantısı bu konuda yapılmıştı. (Bozdağ, 1993: 105.) İsmet İnönü'nün telkinlerine rağmen birtakım partili neredeyse Türkçe ezan uygulamasının hata olduğunu itiraf edecek durumdaydılar. Bu durum karşısında CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, toplantıda Türkçe ezanın milli bir dil ve şuur meselesi olduğunu, milli devlet politikası gereğince mümkün olan her yerde Türkçe konuşulmasını emrettiğini bunun üzerine namaza Türkçe ezanla davetin tercih edildiğini gruba güç olsa da kabul ettirdiklerini belirtmektedir. (Barutçu, 2001: 1019.) Başka bir CHP'li olan ve 1943'te CHP Kocaeli milletvekili seçilen Nihat Erim ise Menderes hükümetinin ilk işinin Arapça ezanın müsaade edileceğini söylemesi olduğunu, bununla kalınırsa şükretmeleri gerektiğini ve diğer inkılap tedbirlerinin de kaldırılmasından korkulduğunu (Erim, 2021: 458) ifade etmektedir. Son Posta Gazetesi'nin 17 Haziran 1950 tarihli haberine göre ise CHP'nin içinde Arapça yasağının kaldırılmasına destek verenler ve vermeyenler şeklinde gruplaşmanın olduğunu ancak yasağın kalkmamasını isteyenlerin hem mecliste hem de kendi gruplarında yenildiğini yazıyordu. Bununla beraber CHP'nin meclis görüşmesinde kanun düzenlenmesi hakkındaki DP'nin lehine görüş bildirmelerinin şaşkınlık yarattığını ekliyordu. (Son Posta, 17 Haziran 1950, Sayı: 1506.) Basında CHP'nin Arapça ezan yasağının kaldırılması konusundaki tutumunun şaşkınlık yaratması, CHP'nin iktidarı DP'ye teslim edinceye kadar uyguladığı kararlı ve idealist politikaları uygulayabilme zeminini kaybetmesiyle açıklanabilir. CHP'nin kararlı ve idealist politikalarına izin veren muhalefet eksikliğini bir parti olarak DP, geniş anlamıyla muhalefet hareketi yok etmiştir. Basında CHP'nin şaşkınlık yaratan bu tutumun bir kaynağı da değişen Türk siyaset hayatının yansması olarak CHP'nin imaj kaygısıdır. Arapça ezan yasağının kaldırılması konusunda CHP tam anlamıyla ortak bir tutum takınmamış olsa da son tahlilde mecliste DP'nin lehine hareket etmişlerdir. CHP'deki bu durum şaşkınlığa neden olmuş ve medyaya da yansmıştır. Belirttiğimiz gibi bu çelişkili durumun ortaya çıkmasında ülkenin siyasi durumunun ve CHP'nin seçim yenilgisinden sonra ortaya çıkan konumunun etkisi büyüktür.

17 Haziran'da ise Zafer Gazetesi, ezan tasarısının kanunlaşmasını manşetten verirken CHP'nin son güne kadar muhalefet etse de tasarının kanunlaşmasına karşı çıkmadıklarını yazıyordu. (Zafer, 17 Haziran 1950, Yıl: 2, No: 412.) Son Posta ise inkılabı ihanet ve irticaa avdet edebiyatı yapanların azınlıkta kaldığını, CHP'de Arapça ezan ve kamet aleyhtarlarının yenildiğini (Son Posta, 17 Haziran 1950, Sayı:1506.) manşetten verirken, Akşam Gazetesi bu haberi sade bir şekilde "*Arapça ezan bugünden itibaren serbes okunacak*" olduğunu bildiriyordu. (Akşam, 17 Haziran 1950, Sayı: 11381.) Arapça ezan yasağının kaldırılmasından sonra ise halkın bu durumdan duyduğu memnuniyet ifade ediliyordu. (Son Posta, Zafer, 18 Haziran 1950.) Burada altının çizilmesi gereken nokta CHP'nin tutumu olmuştur. Basında yer alan haberlerde bile CHP'nin meclisteki tutumunun şaşkınlık uyandırdığı işlenmiştir. Basına yansıyan CHP'nin ezan konusundaki ikircilikli tavrı son tahlilde meclis görüşlerinde Arapça ezan yasağının kaldırılmasına destek vermesiyle neticelenmiştir.

Görüldüğü gibi gazete içerikleri, partilerin ve siyasetçilerin eylem ve demeçlerinden oluşmakla beraber halkın tepkisini de içermektedir. Gazetelerin parti grup meclis görüşmeleri gibi konulara ilgi duyması ve bunları haber yapmaları partilerle halkı buluşturma görevi görürken partilerin tutumlarını ve söylemlerini etkilemiştir. Dolayısıyla DP'nin din propagandalarına karşı CHP'nin tutumunun değişmesinde siyasi pozisyonlar kadar olmasa da etkin gazetecilik faaliyetlerinin de etkisi vardır. Aynı zamanda dönemin siyasetçileri yaptıklarının ve söylediklerinin basın aracılığıyla halka ulaşacağını bilmeleri basını kontrol mekanizması aracına dönüştürmüştür.

## SONUÇ

Çok uluslu olan Osmanlı Devletinde Türkçe'ye yabancı kelime ve kavramların ziyadesiyle girmesi sorunu kendini geçmişten Cumhuriyet'e kadar hissettirmiştir. Bu konuyla ilgili birçok çalışma ve girişimler yapılmıştır. Ancak Türk dili ile ilgili en ciddi çalışmalar Cumhuriyet'in kabul edilmesinden sonra meydana gelmiştir. Bu noktada Atatürk'ün de girişimleriyle pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan bazıları daha sonra kalsa da birtakım düzenlemeler geri alınmıştır. Cumhuriyet'ten sonra bu meydana yapılan düzenlemeden birisi Arapça ezan yasağıdır. Bu yasağın, Cumhuriyet'in temel ideolojilerinden olan milliyetçiliğin bir yansıması bağlamında ele alınarak uygulanmaya konulmuştur. Bunun yanında diğer ibadetlerin Türkçeleştirilmesi de söz konusu olmuştur.

Türkiye'de 1950 yılında iktidar değişmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, 27 yıllık iktidarını Demokrat Parti'ye devretmiştir. Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi temel birçok konuda aynı düşünceye sahip olsa da din ve ekonomi konusunda bu iki parti farklılaşmaktadır. Nitekim din ve pazar konusu DP'nin 1950 öncesi üzerinde durduğu iki konu olmuştur. Demokrat Parti 1950 öncesi sistematik ve doğrudan bir şekilde din propagandası yapmamış olsa da hürriyet, özgürlük gibi kavramlarla dolaylı yoldan yapılan din propagandası mevcuttur. CHP'nin milli devlet politikasına yönelik uygulamaya koyduğu Arapça ezan yasağı DP'ye göre ibadet özgürlüğüne ve anayasaya aykırılık teşkil ediyordu. DP'nin etkili isimlerinden olan ve aralıksız yaklaşık on yıl boyunca başbakanlık yapmış Adnan Menderes'in başını çektiği DP üyeleri, partinin kurulmasından 1950 seçimlerine kadar Arapça ezan konusu üzerinden propaganda yapmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi ise iktidarda bulunduğu süreçte Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik ciddi bir girişimde bulunmamıştır. Buna rağmen DP'nin Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik meclise yaptığı teklife destek vermiştir. Bu ciddi tutum değişikliğinin sebebi, CHP'nin milli devlet politikasının gereği olarak Türkçe ezan hakkındaki görüşlerinin değişmesinden çok ülkenin içinde bulunduğu siyasi iklim durumudur. 1950 yılında CHP iktidarı DP'ye devretmiştir. Bu durum ülkedeki siyasi dinamikleri önemli anlamda değiştirmiştir. CHP'de seçim yenilgisinin etkisiyle birtakım konularda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu tartışma konularından birisi de Arapça ezan meselesidir. Ülkedeki siyasi durum CHP'nin ezan konusunda tutumunun değişmesine ve parti içi görüş ayrılıklarının doğmasına neden olmuştur. Bunun yanında CHP'deki adı geçen tutum değişikliklerinin bir sebebi de DP'nin din propagandalarıdır. Halkın bir bölümünü karşısına almak istemeyen CHP, Arapça ezan konusunda DP'ye meclis görüşmelerinde destek vermişlerdir. CHP'nin bu konuda DP'ye destek vermesinin bir sebebi de basındır. Ağırlıklı olarak incelediğimiz 1950 yılında gazetelerin sayfalarında siyaseti ve siyasetçileri aktif şekilde barındırmaları, siyasi partilerin eylemlerinde ve söylemlerinde dikkatli olmaya iterken partilerin halk nezdinde imaj sorununu artırmıştır. CHP'nin 27 yıllık iktidarındaki inkılapçı, idealist karakterinden grup kararı taviz verdiğini Arapça ezan yasağı konusunda görülmektedir. Bunda Türkiye'deki siyasal hayatın değişmesi ve CHP'nin çok partili iktidarından çok partili muhalefete geçmesi gibi sebeplerin etkisi vardır. Bununla birlikte DP'nin etkin din propagandaları, CHP'nin Arapça ezan yasağına karşı çelişkili tutumlar içerisine girmesine neden olmuştur. Bu durum medyada yer alan ifadelerle şaşkınlık yaratmıştır. CHP'nin bu tutum değişikliğini oy kaygısı ya da olası kamuoyu baskısı ile ilişkilendirebiliriz. Yarışmacı demokrasinin ve serbest seçimlerin 1950 yılında uygulanmasıyla birlikte CHP Arapça ezan konusunda halk nezdinde imajını "*tercih edilebilir*" bir parti görünümünü sağlamaya yönelik hareket ederken DP'nin din propagandalarının bunda etkisi olmuştur. Kısaca demokrasi sayesinde Arapça ezan

serbestisi sağlanarak geçmişe dönülmüştür. Bu durum bir manada “demokrasinin gericiliği” kavramına net bir örnek teşkil etmektedir.

## KAYNAKÇA

Akşam, 17 Haziran 1950, Sayı: 11381.

Akşam, Son Posta, Cumhuriyet, Vakıf, 23 Ocak 1932.

Aydemir, Ş. S. (1967). *İkinci Adam*, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967.

Aydemir, Ş. S. (1968). *İkinci Adam*, Cilt: III, Remzi Kitabevi, Ankara, 1968.

Baban, C. (2009). *Politika Galerisi Bir Devrin Hükümlerleri*, Timaş, İstanbul.

Barutçu, F. A. (2001) *Siyasi Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Cilt: II, Hazırlayan: Mustafa Everdi, Ankara.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 30-1-0-0/ 43-254-17.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 490-0-0-1/ 611-121-1.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 51-0-0-0/ 12/-102-13.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 51-0-0-0/ 12-102-12.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 51-0-0-0/ 4-31-3.

Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*, Hazırlayan: İsmet Bozdağ, Tercüman, İstanbul.

Bozdağ İ. (1993). *Değişim Şafağı*, Emre Yayınları, İstanbul.

Bozdağ, İ. (2004). *Darağacında Bir Başbakan Menderes*, (2. Baskı), Truva Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, M. E. (2000). *Atatürk İhtilali III*, Hazırlayan: Nurer Uğurlu Başkanlığında Komisyon, Cumhuriyet, İstanbul.

*Büyük Doğu Dergisi*, 25 Kasım 1949, Sayı: 7.

*Büyük Doğu Dergisi*, 8 Nisan 1949, Sayı: 5.

*Büyük Doğu Dergisi*, 8 Nisan 1949, Sayı: 5.

*Cumhuriyet*, 7 Şubat 1933.

*Cumhuriyet*, 8 Şubat 1949, Sayı: 8798.

*Cumhuriyet*, 9 Şubat 1933.

Demirel, T. (2021). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti ve 27 Mayıs Darbesi* (3.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Erim Nihat, (2021) *Günlükler 1925-1979*, Cilt I (2. Baskı), Haz: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gökalp, Ziya (1976), *Yeni Hayat Doğru Yol*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1976.

Karal, E. Z. (1960) *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Keyder, Ç. (2019). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, (19. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Linz, D.J. (2017) *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, (4. Baskı), Çeviren: Ergun Özbudun, Liberte Yayınları, Ankara.

*Milliyet*, 5 Şubat 1933.

*Resmi Gazete*, 6 Haziran 1941, Sayı: 4827.

*Son Posta* 14 Haziran 1950, Sayı: 1503.

*Son Posta*, 16 Mayıs 1950.

*Son Posta*, 17 Haziran 1950, Sayı: 1506.

*Son Posta*, 17 Haziran 1950, Sayı: 1506.

*Son Posta*, 30 Kanunisanı 1932.

- Son Posta*, 5 Haziran 1950, Sayı: 1494.
- Son Posta*, 5 Haziran 1950, Sayı: 1494.
- Son Posta*, 6 Şubat 1933.
- Son Posta*, 9 Haziran 1949, Sayı: 1138.
- Son Posta, Cumhuriyet*, 31 Ocak 1932.
- Son Posta, Zafer*, 18 Haziran 1950.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, I. Dönem, Birleşim: 61, Cilt: 4.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, IX. Dönem, Birleşim: 76, Cilt: 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, VIII. Dönem, Birleşim: 8, Cilt: 1.
- Toker, M. (1991). *DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, (2. Baskı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Turan, Ş. (1998). *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet, İstanbul.
- Türkeş A. (1977). *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, (2. Baskı), Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1998). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Cumhuriyet, İstanbul.
- Yalçın, H. C. (1951). "Muvazenesizlik ve Şiddet Amilleri", *Seçme Makaleler*, Ulus Basımevi, Ankara.
- Yeni İstanbul*, 8 Haziran 1950, Sayı: 190.
- Zafer*, 14 Haziran 1950, Yıl: 2, Sayı: 402.
- Zafer*, 15 Haziran 1950, Yıl: 2, Sayı: 410.
- Zafer*, 17 Haziran 1950, Yıl: 2, Sayı: 412.
- Zafer*, 5 Haziran 1950, Yıl: 2 No: 400.
- Zafer*, Son Posta 13 Haziran 1950.
- Zürcher, E. J. (2022) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*(gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. Basım / 6.Baskı), İletişim, İstanbul.



## Şarkikaraağaç Yöresi Geçiş Dönemi Folkloru: Doğum İnanış, Uygulama ve Ritüelleri\*

*Şarkikaraağaç District Transition Period Folklore: Birth Beliefs, Practices, And Rituals*

### ÖZET

İnsan sosyal bir varlıktır ve çevresinden ayrı düşünülemediği gibi çevresinden ayrı da davranamaz. Ait olduğu toplumun inanış ve ritüellerini benimseyen, uygulayan ve gelecek kuşaklara aktaran bireyin yaşamında önemli geçiş dönemleri vardır. Doğum, evlilik ve ölüm olarak adlandırılan bu geçiş dönemleri, bireyin yeni durumuna uyum sağlaması adına birtakım inanış ve uygulamaları da beraberinde getirir. Bireysel ve toplumsal anlam ve işlevleri olan bu inanış ve uygulamalar, kültürün oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

Yaşamın içindeki insan üzerinde çok büyük etkileri olan geçiş dönemi gelenek, inanış ve uygulamalarının gelecek kuşaklara aktarılması, somut olmayan kültürel mirasın korunarak yaşatılması adına önemli bir adımdır. Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum fiziksel ve biyolojik bir olgu olmakla birlikte aynı zamanda kültürel ve sosyal bir durumdur. Dünyaya yeni gelen bebek bakıma ve korunmaya muhtaçtır. Bebeğin gözlerini açtığı yaşama ve ait olduğu topluma tutunabilmesi anneye bağlıdır. Anne ve bebeği bekleyen bu uyum süreci ve ait oldukları topluma dahil oluşları inanış, uygulama ve ritüeller aracılığı ile gerçekleştirilir.

Bu çalışma, Isparta'nın Şarkikaraağaç ilçesindeki insan hayatının başlangıcı olan doğum ile ilgili inanış ve uygulamaları tanımlamayı ve bu uygulamaları değerlendirmeyi amaçlar. Çalışmada konuyla alakalı çeşitli inanışları tespit amacıyla kaynak kişi görüşlerine başvurulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen veriler ışığında, adet ve inanışların bir kısmının günümüzde halen eskisi gibi, bir kısmının çeşitli değişimlere uğrayarak yaşatılmakta olduğu bir kısmının ise tamamen ortadan kalktığı gözlemlenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kültür, Somut Olmayan Kültürel Miras, Şarkikaraağaç, Geçiş Dönemi, Doğum, İnanış, Ritüel

### ABSTRACT

Human is a social being and cannot act separately from his environment as well as cannot be thought of separately from his environment. There are important transition periods in the life of the individual who adopts, implements and transfers the beliefs and rituals of the society to which he belongs to future generations. These transition periods, called birth, marriage and death, bring along some beliefs and practices to adapt to the new situation of the individual. These beliefs and practices, which have individual and social meanings and functions, have an important place in the formation of culture.

Transferring the traditions, beliefs and practices of the transition period, which have great effects on the human being in life, to future generations, is an important step in maintaining the intangible cultural heritage. Birth, which is the first of the transition periods, is a physical and biological phenomenon, but it is a cultural and social situation. The newborn is in need of care and protection. It is up to the mother to live and hold on to the society to which the baby belongs. This adaptation process waiting for the mother and the baby and their inclusion in the society they belong to are realized through beliefs, practices and rituals.

This study aims to define the beliefs and practices related to birth, which is the beginning of human life in Isparta Şarkikaraağaç district, and to evaluate these practices. The study consulted the opinions of the source persons to determine various beliefs related to the issue. The data obtained as a result of the study show that some of the traditions and beliefs are still as before, some are kept alive by undergoing various changes and some are completely disappeared.

**Keywords:** Culture, Intangible Cultural Heritage, Şarkikaraağaç, Transition Period, Birth, Belief, Ritual

## GİRİŞ

Şarkikaraağaç ilkçağdan günümüze çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, önemli kültürel dokuları mevcut bir yerleşim yeridir. Varlık gösteren her toplum ilçenin bugün sahip olduğu kültürel yapının mimarı konumundadır. İlçe Isparta- Konya karayolu üzerinde bulunmaktadır. Isparta iline 120 km, Konya İline 145

Hamdiye Deniz Yıldırım<sup>1</sup>

### How to Cite This Article

Yıldırım, H. D. (2023). "Şarkikaraağaç Yöresi Geçiş Dönemi Folkloru: Doğum İnanış, Uygulama ve Ritüelleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3025-3031. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68531>

Arrival: 24 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

\* Bu Makale 2011 yılında TÜBİTAK tarafından desteklenen "Şarkikaraağaç Yöresi Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir İnceleme" adlı 2209 Üniversite Öğrencileri Yurt İçi/Yurt Dışı Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında ulaşılan verilerle hazırlanmıştır

<sup>1</sup> Doktora Öğrencisi., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı ABD, Muğla, Türkiye



km mesafede olup her mevsim ulaşım mümkündür. İlçede merkez belediyesi dâhil olmak üzere 3 belediye, 26 köy ve 1 köye bağlı 1 mahalle (Gedikli Köyü- Kumluca Mahallesi- Mada Adası) bulunmaktadır. Merkezde 8, beldelede 8 olmak üzere toplam 16 mahalle mevcuttur. İlçede idari teşkilatlanma yeterli düzeydedir. III. Kılıçarslan devrinde Miladi 1203 yılında Türk yurdu haline getirilen ve o dönemde adı “Karaağaç” olan ilçemiz, Denizli yöresi Kütahya Eyaletine bağlıyken, şimdiki Acıpayam’ın “Garbikaraağaç” olarak anılmasından dolayı, İlçemize Hamitoğulları döneminde “Şarkikaraağaç” adı verilmiştir. İlçenin adındaki "şarkî" sıfatı "doğuya ait, doğuda" mânâsına gelir. Karaağaç isminde Denizli iline bağlı bir ilçe daha bulunması, bundan dolayı da herhangi bir karışıklığa mahal vermemek için biraz daha doğuda olan Isparta'ya bağlı Karaağaç'a "şarkî", batıda olan Denizli'ye bağlı Karaağaç'a da "garbî" (batıya ait, batıda) sıfatı konulmuştur. Ancak sonraki yıllarda Denizli'nin Garbî Karaağaç'ı, adını Acıpayam olarak değiştirmiştir. Isparta'ya bağlı Karaağaç'ın önündeki "şarkî" kelimesi ise kaldırılmadan bugüne kadar kullanılmaktadır. Şarkikaraağaç, Yalvaç Karaağaç'ı olarak Yalvaç kazasına bağlı bir nahiye iken 1863 yılında İlçe olmuş, 1878 yılında Isparta Vilayetine bağlanmıştır. İlçe statüsü Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir (<http://www.sarkikaraagac.gov.tr/genel-bilgiler>).

İnsan yaşamı önemli dönüm noktalarıyla şekillenir ki bu dönüm noktaları doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek 2000: 131). Her geçiş döneminin kendine özgü tören, ritüel, uygulama, inanış ve kaçınmaları vardır. Kendine özgü tüm bu pratikler ait olduğu kültürü gözler önüne sermektedir. Şarkikaraağaç halk kültüründe geçiş dönemi ile ilgili inanmalarda Türk kültürünün eskiye dair izlerine bağlılığı görülmektedir. İncelendiğinde eski Türk kültürünün kabulleri zaman zaman eksilerek de olsa günümüzde halk tarafından benimsenip sürdürülmektedir. Benimsenmenin yanında kutsiyet kazandırılmaya çalışılmış ve İslamiyet’in gereği olduğuna inanılarak uyulması zorunlu hale getirilmiştir. Bu çalışmada geçiş dönemi olarak adlandırılan adet, inanma ve pratiklerin “doğum” başlığı konu edilmiştir.

## DOĞUM

Doğum toplumlarda mutlu bir olay olarak karşılanmaktadır. Kadının toplum içerisindeki yerini sağlamlaştırdığı gibi “anne” sıfatıyla saygınlık kazanmasını sağlarken erkeğin de “baba” sıfatını almasıyla dostları ve yakınları arasında saygınlığını arttırdığı gibi evlat sahibi olan erkeğin geleceğe güvenle bakmasını da sağlamaktadır (Örnek 2000: 132). Doğumun bir “geçiş” olması sebebiyle çevresinde çeşitli inanç, uygulama ve kaçınmalar toplanmaktadır. Bu pratikler annenin zaman zaman da babanın hamilelik öncesinden itibaren birtakım kuralları yerine getirmesini zorunlu kılar. Bu çalışmada, Şarkikaraağaç yöresi doğum inanışları, ritüel ve uygulamalardan yapılması gerekenler ve yapılmaması gerekenler üç ana başlıkta incelenmiştir. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası ana başlıkları kendi içlerinde alt başlıklara ayrılarak açıklanmıştır.

### Doğum Öncesi

Toplumun en küçük yapı birimi ve temel unsuru olan aile anne, baba ve çocuklardan oluşur. Çocuk, kadın ve erkeğin aile olabilmesi adına sahip olunması gereken önemli bir unsurdur. Türk toplumunda çocuk sahibi olamayan kadın ve erkeğe bakış olumlu yönde değildir. Oğuzların yaşamından izler taşıyan Dede Korkut Hikâyeleri’nden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda Bayındır Han’ın düzenlediği toyda oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı ise kara otağa kondurması ve bu ayırmada kara otağa layık görülen oğlu kızı olmayanı Tanrı Teala’nın beddua ettiğinin (Ergin, 2009) ifade edilmesi çocuksuz bireyin toplum dışına itildiğini ortaya koyduğu gibi otağların renkleri aracılığıyla da bireylerin statülerinin çocuk sahibi olmak ve sahip olunan çocuğun cinsiyeti doğrultusunda belirlendiğini göstermektedir. Türk halk kültürünü yansıtan bir diğer halk edebiyatı ürünü olan atasözlerinde “Doğurmayan kadınsa çebici olan keçi yeğdir” (Kadirzade, 2005:13) “Oğlanı kızı olmayan avrattan, eski hasır yeydir” ve “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir” (<https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>) ifadelerine rastlanmaktadır. Kadının meyvesiz ağaca benzetilmesinin yanı sıra eski bir hasırdan ve çebici olan bir keçiden daha kıymetsiz olduğunun ifade ediliyor olması kusur olarak görülen çocuksuzluğun çoklukla kadına atfedildiğini de ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze kusur olarak görülen çocuksuzluğa karşı toplum kendi içinde çeşitli çözümler bulmaya çalışılmıştır. Şarkikaraağaç yöresinde de kısırlığı gidermek ve gebe kalmak adına tıbbi sağaltma, halk hekimliği uygulamaları ve dinsel-büyüsel nitelikte çözüm önerilerine rastlanmaktadır. Söz konusu öneriler ve uygulamalar aşağıda alt başlıklar halinde ifade edilmektedir.

### **Kısırlığı Giderme- Gebe Kalma**

Şarkikaraağaç'ta kısırlığı gidermek ve gebe kalmak için modern tıbbı başvurulduğu gibi geleneksel yöntemler bağlamında kız ve erkek henüz küçük bir çocukken dahi çeşitli pratik ve sakınmaların var olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sakınma ve pratikleri üç başlıkta inceleyebiliriz.

### **Tıbbi Sağaltma(KK2, KK4, KK8, KK9)**

Şarkikaraağaç'ta tıbbi sağaltma için hastane, alanında uzman hekim ve ebelere başvurulmaktadır.

### **Halk Hekimliği- Geleneksel Sağaltma (KK1, KK3, KK5, KK10)**

Şarkikaraağaç'ta gebe kalmak isteyen kadına yönelik uygulamalardan biri, ebe gömeci otunun kaynatılması ve kadının kaynayan otun buğusuna oturtulması şeklindedir. Göbek çektirme işlemi de yine gebe kalmak isteyen kadına yönelik uygulamalardan bir diğeridir. Gebe kalmak isteyen kadının göbeğinde mısır koçanı döndürülerek yerinden oynadığına inanılan göbek yerine getirilmiş olur ve son olarak göbeğe sabun sarılarak göbeğin tekrar kayması engellenir. Yakı ismi verilen bantların bele yapıştırılması da halk hekimliği uygulamalarından biridir. Kısırlığı giderme amacıyla erkeklere çeşitli özel gıdaların yedirilmesi erkeklere yönelik uygulama olarak yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

### **Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar (KK1, KK2, KK3, KK5, KK7, KK10)**

Kısırlığı ortadan kaldırmak amacıyla ilçe merkezi ve köylerde bulunan yatır ve türbelere ziyarete gidilip kanlı ve kansız kurbanlar adanarak çocuk sahibi olmak için dualar edilir. Kısırlığı ortadan kaldırmanın yanı sıra hamileliğin düşükle sonuçlanması, gerçekleşen doğumun akabinde yaşanan bebek ölümlerinin engellenmesi amacıyla büyücü ve hocalara gidilerek muskalar yazdırılır. Türbe ve yatır ziyaretlerinden ayrı olarak yörede bulunan ulu ağaçlara bez bağlanır ve dilekler dilenir. Ağaçlara bez bağlama uygulaması eski Türk inanışlarındandır. Günümüzde Şarkikaraağaç'ta bir tür dilek duası olarak karşımıza çıkar. Eski Türk inanışlarında yer alan ölüden medet umma ise yatır ve türbe ziyareti olarak günümüze sirayet etmiş ve İslami bir hal almıştır.

### **Aşerme (KK1, KK2, KK4, KK6, KK8, KK9)**

Aşerme, hamileliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir haldir. Deyimin aslı aş yeme, şeklindedir ve yiyecek şeylerden tikslenme anlamına gelir fakat yermek fiilinin zamanla anlam değiştirerek "yükü kadının bazı yiyecekleri canının çekmesi ve o yiyecekleri yemekten kendini alıkoyamaması" anlamıyla kullanılmıştır (Boratav, 1999: 146). Şarkikaraağaç'ta hamilelik boyunca yiyecek ve içeceklerle ilgili çeşitli inanmalar ve uygulamalar mevcuttur. Hamile kadının canının her çektiği geciktirilmeden yedirilmeye çalışılır aksi takdirde çocuğun herhangi bir uzvunun eksik olacağına inanılır. Hamile kadının tatlı yiyecek ve içeceklere yoğun bir düşkünlüğü olursa bebeğin erkek olacağı ekşi yiyecek ve içeceklere düşkünlüğü olursa da bebeğin cinsiyetinin kız olacağına inanılır. Hamile kadın, aşerdiği ve yediği yiyeceklerden özellikle kırmızı renklilerinde ellerinin bulaşığı ile vücudunda herhangi bir noktaya dokunursa, bebeğin vücudundaki aynı noktada yenilen yiyeceğin şekline benzeyen bir leke oluşacağına inanılır (Çilek, domates, ciğer vb.). Aşerme sürecinde yiyecek ve içeceklerin yanı sıra çiçekler ile ilgili inanma ve dolayısıyla kaçınmalar da mevcuttur. Aşeren kadın gül koklarsa doğacak çocuğun herhangi bir yerinde gül beni olacağına inanıldığı için hamile kadının gül koklamasına izin verilmez (Göde 2005: 197).

### **Bebeğin Cinsiyetinin Tayini (KK2, KK4, KK5, KK8, KK9, KK10)**

Hamilelik boyunca bebeğin cinsiyetinin ne olacağı sorusu akıllardadır ve yörede bunu tespit için çeşitli pratikler ve inanmalar vardır. Hamile kadının büyüyen karnının şekli cinsiyet tayininde önemli bir veridir. Gebe kadının karnı öne doğru sivri ise bebeğin erkek yanlara doğru geniş ve yayvan ise kız olacağına inanılır. Annenin yüzünde lekelenmeler oluştu veya önceki haline oranla çirkin bir simaya sahip olmaya başladı ise bebeğin kız yüzünün eskiye oranla parladığı ve güzelleştiği görülürse bebeğin erkek olduğuna inanılır. Bu değişimin gerekçesi olarak ise kız bebeğin annenin güzelliğini aldığına dair inanıştır. Gebe kadının karnı henüz büyümeden cinsiyet tayini için gebe kadının haberi olmadan iki yastık yan yana yerleştirildikten sonra birinin altına makas diğerinin altına da bıçak koyulur. Odaya çağrılan gebe kadından birine oturması istenir, kadın eğer bıçak olan yastığa oturursa bebeğin erkek, makas olana oturursa kız olacağına inanılır. Bebeğin cinsiyetinin tayinine dair yöre halkının ifade ettiği son uygulama, gebe kadının göbeği üzerinde kendine ait saç teline yine kendine ait alyansının takılarak döndürülmesi uygulamasıdır. Saç teline takılmış haldeki yüzük kendi etrafında daireler çizerse bebek erkek şayet yüzük titrer veya sekmeye başlarsa bebeğin cinsiyetinin kız olduğuna inanılır.

## Gebe Kadının Kaçınmaları-Uygulamaları

Gebe kadın hamilelik boyunca kendisinin ve bebeğin iyiliği açısından bazı durum ve davranışlardan kendini ve bebeğini sakınırken bazı davranışları ise özellikle yapmaya çalışmaktadır.

### Kaçınmalar (KK2, KK4, KK9)

Hamilelik boyunca yapılmaması gereken davranışların başında gebe kadının ağır kaldırmaması ve ölüye bakmaması gelir. Anne karnındaki bebeğin görülen canlıya benzeyeceğine dair inanış sebebiyle gebe kadın, çirkin addedilebilecek canlılara bakmamalı, bakmak durumunda kaldığında ise her seferinde “aklımda” diyerek bebeğinin sağlıklı olmasını dilemelidir. Özellikle aşerme döneminde çok istediği gıdaları yerken vücudunun herhangi bir yerini kaşımamalı, dokunmamalı ancak kaşdı ve dokunduysa “aklımda” demelidir. Zira inanışa göre yediği gıda maddesinin renk veya biçiminin izi annenin kendi vücudunda dokunduğu aynı yer olmak suretiyle bebeğin de vücudunda oluşacaktır. Kaçınmalar, doğmamış bebeğin ahlaki yapısını ve doğum sonrası yaşam süresini de şekillendirir niteliktedir. Gebe kadın, izinsiz herhangi bir gıda maddesi yememelidir, yemesi durumunda bebeğinin hayırsız bir evlat olacaktır. Gebe kadının hamilelik boyunca saç kestirmesi yasaktır çünkü inanışa göre gebe kadın saç kestirirse bebeğin ömrü kısılır.

### Uygulamalar (KK1, KK3, KK5, KK7, KK8, KK10)

Gebe kadın bebeğinin sağlıklı ve güzel olması için güzel kişilere bakar, sağlığına daha fazla dikkat eder ve önceye oranla dahi iyi beslenmeye çalışır. Bebeğin görünüşü üzerinde etki edebilmek adına yöre halkının meyvelerden yararlandığı görülmüştür. İnanışına göre gebe kadın çokça ayva yerse bebek gamzeli olacaktır.

### Doğum Sırası (KK8, KK10)

Doğum sancıları başlayınca akla gelen ilk şey doğumun kolay ve başarılı geçmesidir. Anadolu Türklerinin geleneklerinde çeşitli doğurma yöntemleri mevcuttur. Oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak doğum gibi farklılıklar hamile kadının duruşuna, kullanılan aygıtlara ve yaptırılan hareketlere göre bölgeden bölgeye değişim gösterir (Boratav 1999: 148). Yöre halkı doğum sırası uygulamalarına dair üç uygulamadan bahsetmiştir. Uygulamalardan ilki halk arasında, Meryem Ana otu, Meryem Ana Eli ve Fatma Ana otu gibi isimlerle anılan ot ile ilgilidir. Doğum başladığında kuru haldeki yumru küçük ot bir bardak suyun içine konulur. Ot suyu içine çeker ve çektikçe açılmaya başlar. Ot genişleyip açıldıkça kadının da rahminin açılacağına ve doğumunu kolay bir şekilde yapacağına inanılır. Bardakta genişleyen otun suyu içildiğinde, ot yeniden kapanmaya başlayacaktır. Doğum yapan kadının da rahmi bu ot gibi yeniden kapanıp kısa zamanda iyileşmesi sağlanacaktır (Göde ve Ertürk, 202: 125). Yörede doğumun başladığı anda gebe kadının annesine haber verilmez zira gebe kadının annesinin haberi olduğu zaman doğumun zor olacağına inanılır. Doğum sırasındaki uygulamalarının sonuncusu, doğum yapan kadının saçları ile terinin silinmesidir. Bu işlemin hamilelik süresince kadının yüzünde oluşan lekeleri gidereceğine inanılır.

### Doğum Sonrası

#### Göbek Kesme- Yıkama- Tuzlama (KK5, KK7, KK8, KK10)

Çocuğun gözlerini yeni açtığı dünyada korunması ve geleceğinin olumlu yönde etkilenebilmesi için yapılan işlemler vardır. Doğumun gerçekleşmesine yardımcı olan ebe, yeni doğan bebeğin damağını üç kez kaldırır. Doğan bebek kız ise yanakları al al olsun diye göbek kordonunun kanı yanaklarına sürülür. Yeni doğan bebek sabırlı olsun diye doğduğundan itibaren üç ezan vakti geçene kadar annesini emmesine izin verilmez. Bebek doğduğunda yıkanır ve teri kokmasını diye tuzlanır. Şeker ve su ile yapılan karışım, doğumu takip eden birkaç gün boyunca çay kaşığı ile birer damla bebeğin ağzına damlatılır, yöre halkı bu uygulamanın yeni doğan sarılığını bertaraf ettiğine inanmaktadır. Hazırlanan aynı şekerli su bebek memeyi tutmadığı zamanlarda anne memesine sürülerek bebeğin memeyi tutmasına da yardımcı olur. Çocuğun “eşi” veya “sonu”na çocuktan bir parça gözüyle bakıldığı için hayvanların ulaşamayacağı derinlikte bir çukur kazılarak bu eş-son gömülür. Bebeğin göbeği, ileride hayırlı evlat olası yahut başarılı, okumuş bir birey olması için okul veya cami bahçesine gömülür.

#### Lohusalık- Lohusa Ziyareti (KK2, KK4, KK8, KK9, KK10)

Yeni doğum yapmış kadına “lohusa” adı verilir ve lohusanın doğumdan itibaren kırk gün her türlü belaya ve hastalığa karşı savunmasız olduğuna inanılarak onu korumak için yapılan uygulamalar vardır. Lohusa kadın ve bebeği kırk gün evden dışarıya çıkarılmaz. Lohusaya soğuk herhangi bir yiyecek ve içecek yedirilip içirilmez. Yeni doğan bebeğin cesaretli olması için lohusaya doğum yaptığı gün ciğer yedirilir. Lohusanın doğumdan kaynaklı acı ve ağrılarını aldığına inanıldığı için “palize” adı verilen, şeker, su ve nişastadan yapılmış yiyecek ılık olarak yedirilir. Doğum sonrası lohusaya süt, güç ve kuvvet olsun diye haşlanmış pirinçten “pirinç lapası” üzerine eritilmiş tereyağı dökülerek yedirilir. Lohusanın sütü çekilmesin diye olumsuz herhangi bir konu

kendisine aktarılmaz. Lohusa ve bebeğin yastıklarının altına kötü ruhlardan koruması için demir bıçak koyulur. Bebek sarılık hastalığına yakalanmasın diye annenin başına, bebeğin de yüzüne al yazma örtülür ve bebeğin yattığı yere miras olduğu bilinen altın takılır. Bebeğin doğumunu hayırlamak için gelen misafirler bebek erkek ise lohusaya mum getirirler ve yeni anne de misafirlerinin mum hediyesine karşılık mendil hediye eder. Yeni doğan bebek ile aynı sürede doğmuş olan bir başka bebek bir araya getirilmez. Kırk günleri birbirine aşağı yukarı eş olan bebeklerin ve annelerinin bir araya getirilmesinin bebeklerin “aydeş” olmasına yani sürekli ağlayıp yemeden içmeden kesilmesine sebep olacağına inanılır. Henüz kırkı çıkmamış bir bebek ile annesi yeni doğan başka bir bebeğin olduğu eve misafir olarak giderse yanında kendi evinden aldığı bir dikiş iğnesini götürüp ev sahibi yeni doğum yapmış annenin evindeki bir dikiş iğnesiyle değişir. Buna iğne değişme denir ve değişilen iğnelerin bebekleri aydeş olmaktan koruduğuna inanılır. Bebek görmeye gelen misafirler içerisinde regl dönemi içerisinde olan kişinin bebeğe bakması istenmez. Aksi takdirde bebeğin yüzünde kızarıklıklar oluşur ve “al basması” adı verilen hadise gerçekleşmiş olur. Düğün evinden gelen kişinin kırklı bebeğin yanına gitmesine izin verilmez, gitmek mecburiyeti var ise önce bir başka eve girip daha sonra bebeğin evine gitmesi istenir. Kırkı çıkana kadar bebeğin kıyafet ve bezleri asla dışarıda bırakılmaz. Emziren kadının canının çektiği bir şeyi yiyememesi durumunda yahut herhangi başka bir sebepten göğsünde şişlik, ağrı ve ateş meydana gelir. Söz konusu rahatsızlığın tedavisini ocaklı kişiler yapabildiği gibi onlardan aldığı bilgiyle emziren anne kendisi de yapabilir. Uygulama şöyledir; Gusül abdesti alınır, ıslak saçla tuvalete girilir ve saçlar şişen göğsün üzerine getirilerek taranır ve tarakla üç defa göğse vurularak ‘umdu vurdu’ denilir ve dökülen saçlar tuvalete atılır. Hastalık buradan çıkarılır. Sabaha kadar şişen göğüs iner, ağrı diner ve anne rahatlar (Göde ve Ertürk, 2021: 125).

### **Kırk Basması (KK1, KK3, KK5, KK7, KK8, KK10)**

Doğumdan itibaren kırk günlük süre içerisinde lohusa ve bebeğin yakalandığı hastalık, maraz gibi durumlara verilen genel ad kırk basmasıdır. Kırk gün boyunca lohusa ve bebeği evden dışarıya çıkarılmamaya çalışılır. Aynı zamanda doğan bebekler kırk gün boyunca birbirlerinin evine götürülmez aksi takdirde kırk basacağı ve ev sahibi olan bebeğin “aydeş” olacağına inanılır. Aydeş olan bebek her geçen gün kilo kaybeder, uyumakta ve yemekte güçlük çeker, gelişimi neredeyse durma noktasına gelir. Aydeş olan bebeğin iyileştirilmesi için bazı pratikler söz konusudur. Aydeş pişirme ocağı olarak bilinen ocağa hastalanan çocuk götürülür. Saç ayağı üzerine bebeğin sığacağı büyüklükte bir tencere koyulur ve altına odun koyularak temsili bir pişirme işlemi gerçekleştirilir. Ocaklı kişi bebeği alarak tencere içine yatırır, bebeği götüren kişi sorar “ne pişiriyorsun?” ocaklı cevap verir “aydeş pişiriyorum.” Getiren kişi tekrar sorar “pişirebiliyor musun?” ve ocaklı kişi cevap verir “ evet pişiriyorum” bu konuşma üç kere tekrar edilir. Bebeği getiren kişi ocaklıya “arılık” adı verilen bir miktar para verir. Tenceden çocuğu kucağına alan kişi hiç arkasına bakmadan evine gider. Aydeş olan bebeği iyileştirmek için uygulanan bir diğer pratik ise “aydeş yıkama”dır. Aydeş yıkama ocağı adı verilen yere götürülen bebek bir leğen içerisinde ılık su ile bebeğin yıkanması şeklinde gerçekleştirilir. Diğer uygulamada olduğu gibi bebeği getiren kişi ocaklıya sorar “ne yıkıyorsun?” ocaklı cevap verir “Aydeş yıkıyorum” bu soru ve cevap üç kere tekrar edilir ve yıkanan bebek temiz havluya sarılıp temiz kıyafetler giydirilerek arılık verilmesi sonrası arkaya bakılmadan eve götürülür.

### **Sarılık Süpürme (KK7, KK8, KK10)**

Sarılık süpürme işlemi doğum sonrası sarılık hastalığına yakalanan bebek tedavi edilmek amacıyla büyükleri tarafından bu konuda el almış kişinin eve çağırılması ile gerçekleşen bir uygulamadır. Sarılık olan bebeğin üzeri bir örtü ile örtülür ve eve çağırılan kişi elinde çalı süpürgesi ile evi süpürmeye başlar. Hane halkından biri sorar “ ne süpürüyorsun?” kadın cevap verir “ sarılık süpürüyorum” yine sorarlar “süpürebiliyor musun?” kadın cevap verir “ süpürüyorum tabi” bu konuşma üç kere tekrarlanır. Tüm evi süpürerek evin dış kapısına gelen kadın çalı süpürgesini kapının dışına bırakır ve evden ayrılır. Bu işlem ardı ardına üç gün gerçekleştirilir. Üçüncü günün uygulaması tamamlanınca işlemi yapan kadına arılık verilir.

### **Al Basması (KK1, KK2, KK6, KK8, KK10)**

Çocuk ve özellikle lohusa için en önemli tehlike “albastı, al-karısı, al-anası” diye adlandırılan olağanüstü bir varlık olduğuna inanılan varlıktır (Boratav, 1999:154). Şarkikaraağaç yöresinde alışılmışın dışında bir al basması hadisesi mevcuttur. Al karısının hasta etme özelliği daha da somutlaştırılıp bir takım değişimlere uğrayarak gerçek dünya insanına atfedilmiştir. Bilindik al karısının daha çok lohusa üzerinde olumsuz etkisi söz konusu iken ilçedeki inanmada bebeğin zarar gördüğü görülmüştür. Regl döneminde olan bir kadının kırkı çıkmamış bebeği görmesi istenmez aksi takdirde bebeğin yüzünde kırmızı lekeler oluşacağına inanılır ve bu duruma al basması denir. Korunmak için regl döneminde olan kimseler asla bebeğin yüzüne baktırılmaz. Al basması durumunda temizliğine dikkat edilerek tıbbi çözümler bulunur.

### **Kırklama İşlemi (KK2, KK5, KK7, KK8, KK10)**

Yeni doğan bebeğin doğumundan sonraki yirminci günde “gecesi gündüzü kırk” denilerek ilk kırklama işlemi yapılır ve mecbur kalınırsa bu kırklama işlemi sonrası ilk defa evden dışarı çıkarılır. İkinci kırklama işlemi de doğumu takip eden kırkıncı günde gerçekleştirilir. Kırklama işlemi bebeğin yıkanması şeklinde gerçekleşir. Yıkanacağı suyun sıcaklığı ayarlanır ve içerisine delinen bir yumurta ile kırk defa ölçülerek su eklenir. Suyun içerisine miras kalmış olduğu bilinen altın, ayrık otu, çivi, kırk adet taş ve metal para atılır. Bebek bu su ile yıkandıktan sonra ömrü uzun olsun diye uzak bir yere misafirlige götürülür.

## SONUÇ

Bu çalışmada insan yaşamının önemli dönüm noktaları olan ve halk biliminde “geçiş dönemleri” olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm üçlemesinin doğum basamağı Isparta ili Şarkikaraağaç ilçesi özelinde incelenmiştir. Geçiş dönemlerden doğum, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üçe ayrılmıştır ve araştırmalar sırasında Şarkikaraağaç yöresinde doğumla ilgili inanış ve uygulamaların çeşitliliği gözlemlenmiştir.

Doğumla ilgili inanış ve uygulamaların kısırlığı giderme ve gebe kalmaya yönelik uygulamalarının kadını merkeze aldığı ve yöre kadınlarının söz konusu uygulamaları kuvvetli bir inançla yerine getirdiği gözlemlenmiştir. Doğum öncesi uygulama ve kaçınmaların bebeğin sağlıklı olması ve fiziksel görünüşünün güzel olmasının yanı sıra güzel ahlak sahibi olabilmesi adına da önem taşıyan uygulama ve kaçınmalar olduğu gözlemlenmiştir. Şarkikaraağaç yöresi doğum sonrası inanış ve uygulamaları içerisinde iğne değişme, aydeş olma, sarılık süpürme gibi çok sık rastlanmayan uygulamaların nadir de olsa sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Türk kültüründeki demonik varlıklardan olan Al Karısı'nın sebep olduğu ve çoklukla lohusa kadına zarar verdiği bilinen “Al Basması” hadisesi Şarkikaraağaç yöresinde alışılmışın dışında bir görünüme ve inanca sahiptir. Kötücül ruhlardan olan Al Karısı, gerçek dünya insanında vücut bulmuştur ve lohusaya değil yeni doğan bebeğe zarar verir.

Şarkikaraağaç yöresinde yapılan incelemeler adet, inanış, ritüel, dinsel-büyüsel nitelikli işlemlerden en az uygulamanın yer aldığı aşamanın “doğum sırası” olduğunu ortaya koymuştur. Uygulama ve inanışların yoğun olarak gerçekleştiği aşamanın ise “doğum sonrası” olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu uygulama ve inanışlar ilçenin kültürel yapısı doğrultusunda şekillenmiş ve sürekliliği bu ölçüde sağlanmıştır. Geçiş dönemi inanmalarının eski Türk kültürü ile bağları olduğu hatta İslamiyet’le tanışma sonrası İslamiyet’e uyum sağlayarak değiştiği gözlemlenmiştir. Doğum hakkında yapılan uygulamalar, inanışlar ve ritüellerin temelinde hem anneyi hem de bebeği dış dünya ve olağanüstü kötülüklerden koruma maksadının olduğu tespit edilmiştir. Ocakların, el almış kişilerin ve yöre halkınca işinin ehli kabul edilen bireylerin yaşanılan sorunlarda çözüm noktasında büyük rol oynadığı görülürken zaman zaman tıbbi sağaltma yöntemlerine de başvurulduğu tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, doğum hususunda çeşitli adet, inanç, ritüel ve dinsel- büyüsel işlemlerin insanlık tarihi boyunca var olduğu, günümüzde Şarkikaraağaç yöresinde de kayıplar vermiş olsa dahi devam ettirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

## TABLolar

**Tablo 1:** Kaynak Kişi Bilgileri

	İsim- Soyisim	Cinsiyeti	Doğduğu Yer	Doğum Tarihi	Öğrenim Durumu	Görüşme Tarihleri
KK1	Nermin Doğanay	Kadın	Şarkikaraağaç	1968	İlkokul	12.10.2011
KK2	Nesibe Yurtsever	Kadın	Şarkikaraağaç	1957	İlkokul	14.10.2011
KK3	Zeynep Yıldırım	Kadın	Çarıksaray Kasabası	1939	Okur-Yazar Değil	12.10.2011
KK4	Fadime Keskin	Kadın	Şarkikaraağaç	1960	İlkokul	13.10.2011
KK5	Ülker Tatlısöz	Kadın	Şarkikaraağaç	1942	İlkokul	14.10.2011
KK6	Nazire Gürlek	Kadın	Şarkikaraağaç	1955	İlkokul	15.10.2011
KK7	Hamdiye Yıldırım	Kadın	Şarkikaraağaç	1936	Okur-Yazar Değil	11.10.2011
KK8	Hanife Yıldırım	Kadın	Kurucuova	1963	Ortaokul	11.10.2011
KK9	Duygu Süslü	Kadın	Şarkikaraağaç	1973	Ortaokul	14.10.2011
KK10	Fahriye Togay	Kadın	Şarkikaraağaç	1951	İlkokul	14.10.2011

## KAYNAKÇA

Acıpayamlı, O. (1974). Türkiye’de Doğumla İlgili Adetler ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Aksan, D. (2008). Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Altun, I. (2004). Kandıra Türkmenlerinde Doğum-Evlenme-Ölüm, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.

- Altun, I. (2008). Kocaeli/Suadiye Çepni Halk Kültürü, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- Araz, R. (1995). Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Artun, E. (2007). Türk Halkbilimi, Karahan Kitabevi, İstanbul.
- Başçetinçelik, A. (1998). Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum- Evlenme-Ölüm, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Boratav, P. N. (1999). 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, <https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php> ( e.t. 20.02.2023).
- Ergin, M. (2009). Dede Korkut Kitabı İnceleme, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Göde, H. A. (2005). Isparta Folklorunda Gül. Ulusal Isparta Gül Sempozyumu, Gül Kitabı (Gül Kültürü Üzerine İncelemeler), Isparta Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayını, 193-202.
- Göde, H. A., & Ertürk, F. K. (2021). Halk Hekimliği Uygulamalarında Isparta Örneği ve Halk Hekimliğinin Geleneksel Tamamlayıcı Tıpa Dönüşümü, Halk Kültüründe Sağlık, Motif Vakfı Yayınları, 117-132.
- İlyasova, K. C., & Kalafat, Y. (1998). Türkmenistan ve Türkiye Halk İnançlarında Doğum, Türkiye Diyanet Vakfı Yayıncılık, Ankara.
- İnan, A. (2017). Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı, Ankara
- Kadirzade, K. İ. (2005) Adetler, İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi (Türkiye Türkçesine Aktaran: Prof. Dr. Ahmet Doğan) Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini, Türk Kültürü Kaynak Eserleri Serisi:12, Ankara.
- Kalafat, Y. (2009). İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Berikan Yayınları, Ankara.
- Kalafat, Y. (1990). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M. Ö.(2018). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Onar, Z. (1978). Şarkikaraağaç, 4 Eylül Matbaası, Ankara.
- Örnek, S. V. (1981). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Örnek, S. V. (2000). Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şarkikaraağaç Kaymakamlığı, <http://www.sarkikaraagac.gov.tr/genel-bilgiler> (e.t. 14.04.2022).
- Topraklı, A. Y. (2012). Tarih ve Kültürümüzde Karaağaç Bilgi Şöleni, Semih Ofset, Ankara,
- Tulan, A. (2020). “İzmir Menemen Bölgesi Doğum Âdetleri”, Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 4(14), 51-62.
- Tunç, R. (2005). Şarkikaraağaç Tarihi, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- Turan, A. (1992). “Türk Folklorunda Albastı/Alkarısı İnanç”, Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II, Milli Folklor Yayınları, Ankara, s.77-115.
- Yıldırım, H. D. (2012). “Şarkikaraağaç Yöresi Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir İnceleme”, Lisans Bitirme Ödevi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta.



## Postmodern Bir Trajedi: Gözü Kara Alaturka

*A Postmodern Tragedy: Gözü Kara Alaturka*

### ÖZET

Yakın dönem Türk Tiyatrosu oyun yazarlığının önemli isimlerinden olan Özen Yula'nın pek çok oyununda olduğu gibi Gözü Kara Alaturka adlı oyunu da postmodern dönem insanının varlık sorununu döneme uygun araçlar kullanarak tartışmaktadır. Yazarın İstanbul üçlemesinin bir ayağını oluşturan oyun Harbiye semtinde 12 Eylül sonrasında geçmektedir. Yerel kodlar taşısa da evrensel uzanan derin mesajlar taşıyan oyun, takip etme, gözetleme, rol değişimi, tek tipleşme, aydın şizofrenisi, düşündürülmemeye, düşünememe, toplumsal kirlilik, suç eğilim, değerlerin yok oluşu ve geçmişe özlem gibi konuları ele alır. Oyunda zaman, mekân kurguları ve bunların oyun kişileri ile olan etkileşimleri de ayrıca anlatım aracı olarak hizmet eder. Gözü Kara Alaturka'nın oyun kişileri de yazarın pek çok oyununda olduğu gibi değişim, dönüşüm geçirmezler. İçinde buldukları belirsiz ve kaygan durumdan çıkmak için kendi kendilerine yetemezler. Bu tekinsiz, tehlikelerle dolu ve gelip geçici ilişkiler yumağını çözmek üzere bir çaba da göstermezler. Dolayısıyla yazarın dramatik tasarımı da yerleşik dramatik yapılarda görmeye alışkın olduğumuz gibi ilerlemez. Yani oyun kişilerinin içinde savruldukları durumlar, çözüme kavuşmak üzere boyut kazanan çatışmalar doğurmazlar. Bu oyun kişileri için değişim ancak ölüm yoluyla sağlanır. Postmodern yazının karakteristiklerinden olan gerçek ile kurgulanmış olanın somut ile soyut olanın birbirine karıştığı, kişileştirmenin her bir üyesinde olduğu gibi tasarının tamamında da bütünlüksüz yapılar dikkat çeker. Modern sonrası bireyin bütünlüksüz yapısı, ayrıca bazı dinsel motiflere göndermeler yapılarak da sergilenir. Yine postmodern yazında sıklıkla karşılaştığımız metinler arası ilişki bu oyunda da kurulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Postmodern, Özen Yula, Gözü Kara Alaturka

### ABSTRACT

Özen Yula, who is one of the important names of the Turkish Theater playwrights in the recent period, as in many plays, also discusses the existence problem of the postmodern period man by using tools suitable for the period. The play, which forms one part of the author's Istanbul trilogy, takes place in the Harbiye district after September 12. Although it has local codes, the play, which carries deep messages reaching to the universal, deals with subjects such as following, surveillance, role change, standardization, intellectual schizophrenia, not being thoughtful, inability to think, social pollution, tendency to crime, disappearance of values and nostalgia. In the play, time, space fictions and their interactions with the play characters also serve as a means of expression. The characters of the play of the Gözü Kara Alaturka, like many of the author's plays, do not undergo change or transformation. They are not self-sufficient to get out of the uncertain and slippery situation they are in. Nor do they make an effort to unravel this uncanny, dangerous and transitory tangle of relationships. Therefore, the author's dramatic design does not progress as we are accustomed to seeing in established dramatic structures. In other words, the situations in which the characters of the play are thrown do not give rise to conflicts that gain dimensions to be resolved. For these play characters, change is only possible through death. As in each member of the personification, where the real and the fictionalized, the concrete and the abstract, which is one of the characteristics of postmodern writing, are mixed together, incomplete structures draw attention in the whole design. The disintegrated structure of the post-modern individual is also exhibited by making references to some religious motifs. Again, the intertextual relationship that we encounter frequently in postmodern literature is also established in this play.

**Keywords:** Postmodern, Özen Yula, Gözü Kara Alaturka

### GİRİŞ

*Gözü Kara Alaturka*, 12 Eylül 1980 sonrası İstanbul'unda, sosyal çöküntünün zirve yaptığı Harbiye semtinde yer alan bir apartmanın yatak odasında bir araya gelen insanları konu alır. Oyun, bu döneme ilişkin yakın geçmişi unutmaları üzerine programlanmış ve düşünce özgürlüğü elinden alınmış gençliği gösteren Rüstem, bu dönemi takip eden doksanlı yılların uyuşturucu ve kaçakçılık batağına saplanmış ve artık hiç düşünemeyen gençliğini gösteren Süha, Figen ve Barbaros kişilerinden oluşur. Çağın medya anlayışının armağanı olan "takip etme" ve "gözetleme" alışkanlığı da birbirlerini takip eden karakterler ve yaşamın "kişiye özelliğini" yok eden apartmandan kurulu mekân yoluyla verilir. Bu yatak odası, aynı zamanda dış dünyanın kirliliğini, vahşetini, vurdumduymazlığını vs. gösteren sesleri de içine toplar. Postmodernliğin kendi yarattığı belirsiz,

Filiz Keskin<sup>1</sup>

### How to Cite This Article

Keskin, F. (2023).  
"Postmodern Bir Trajedi:  
Gözü Kara Alaturka",  
International Social Mentality  
and Researcher Thinkers  
Journal, (Issn:2630-631X)  
9(69): 3032-3041. DOI:  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68548>

Arrival: 25 January 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a Creative  
Commons Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

<sup>1</sup> Dr.Öğr.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Van, Türkiye



tekin olmayan, muğlaklık, içeren (Çabuklu, 2004: 10) ortamında ve bu oyun özelinde takip etme olgusunun bir başka karşılığı daha vardır. O da askeri darbe sonrasında geçen oyunda varlıklarına yönelik güvenlik açısından risk ve tehlikenin toplumsal yaşamın diğer pek çok yönüyle birlikte dünyevileşmiş olmasından (Giddens, 2004: 111) ileri gelen bir durumdur.

Toplumsal hafıza kaybına işaret eden oyunda, kişiler için zaman algısı da değişir. Aynı beylik laflarının dönüp dolaştığı günümüz yaşamı içinde “zaman” algılamasına gönderme yapılır ve bu döngüsellüğün verimsizliği eleştirilir. Monoton ve dairesel bir düzlemde seyir eden karakterler, yaşadıkları “an”ları önceden yaşamış gibi algırlarlar. Birbirlerinin sözlerini birebir tekrarlarlar ve tek tipleşmeye giden yolda rol alır, rol verirler. Rüstem’in hayatta olmayan oğlunun, onun yerini alması ise karakter soyutlaması için örnek oluşturur. Zaman, az önce sözünü ettiğimiz nedenlerle karakterler üzerinde, gelişim göstermeyen, durağan bir yapı kazanır. Ancak, onlar yine de zamanın çok hızlı geçtiğini algırlarlar. Bu durum, adeta geçmişi elinden alınmış ve gelecek korkusu yüzünden “şimdi”ye odaklanmış yeni kuşağın (iletişim araçlarının da yardımıyla) zamanı algılayış biçimidir. Postmodernin zaman kavramı bizim olağan zaman kavramımıza başka şekillerde de meydan okur ve bizi bugünü geçmişte, geleceği bugünde ve bugünü bir nevi zamansızlık içinde görmeye zorlar (Bennett, Royle, 2008: 354). Özen Yula, başta oyun yazarlığı olmak üzere diğer edebi türlerde de eserler vermiş üretken bir yazar olarak postmodern birey ve topluma yine postmodern edebiyatın anlatım teknikleri ile yaklaşmıştır. Yazar bu yolda bir yandan zaman ve içinde konumlandığı mekân kurguları ile alabildiğine oynar, diğer yandan ise zamanın acımasız akışı içinde savrulan insanın, geride bıraktıklarına dönme düşünü gösterir.

### BİR KUŞAĞININ TRAJEDİSİ

*Gözü Kara Alaturka*, 1980 dönemi Türkiye’sinin, toplum ve bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini ‘kara güldürü’ yöntemiyle tartışan bir oyundur. Düşünce özgürlüğünün, mevcut politik ortamın belirlediği sınırlar dâhilinde olabildiği, düşünen, aydın birey olmanın zorluklarının anlatıldığı oyunda, hukuk sistemi, kontrol mekanizmalarının yarattığı tehdit ortamı, toplumsal kirlenme, yitirilen ahlaki değerler ve şiddet, toplum, aydın ve bireysel şizofreni ve ölüm gibi konular, eskiye özlem motifleri ve mevcut duruma yönelik arayışlarla, tartışılarak gösterilir. 1980 olaylarına genç bir birey olarak tanıklık etmiş olan yazar, oyununu güldürü öğeleriyle öreerek, sürmekte olan bir takım kaygılarının önüne geçmek adına, “aydın” olma durumuna, kendi cephesinden temkinli yaklaşmıştır.

ÖZEN YULA: (...) Çünkü komedi eleştirileri daha kabullenilebilir hale getiriyor. En sert eleştiriyi bile uygun bir dille yapmak mümkün bu dünyada. En kapalı dönemlerde, 12 Eylül sonrasında bile insanlar yazdıklarının içinde eleştiri yapabildiler. Ama uygun dili bularak bu eleştiriyi yaptıklarında benimsendi. Komedi dünyayı dayanılabilir hale getiriyor. Bir tür panzehir...(Atmaca, 2005)

İlk perde kapandığında, son durum, evdekilerin iki kişi tarafından rehin alınmalarıdır. İkinci Perde başladığında ise tüm oyun kişilerini bir yandan rakı ve sarma sigara içip, diğer yandan Gönül Akkor’dan şarkılar dinleyip, hüzünlenirken buluruz. Oyunda eski günlerde popüler olan şarkılara yer verilmesi, toplumun, sokaktaki şiddeti, kötü olayları, birlik ve beraberlik içinde yaşayarak, göğüsleyebildiği alaturka dönemlere olan özlemi dile getirir.

ÖZEN YULA: (...) O zamanları yaşadığım için biliyorum, 80’e kadar alaturka dönemdi. Alaturka şarkılar dinlenirdi, aileler hep birlikte bir yerlere giderdi. Alaturka bir görgü, ahlak anlayışımız vardı. Dışarıda insanlar öldürülüyordu, işkenceler oluyordu. Ve o dönemde insanlar gülerken katlanabiliyorlardı dünyaya, tıpkı Ertem Eğilmez filmlerinde olduğu gibi. (Atmaca, 2005)

Şimdi ise insanları avutacak hiçbir şey kalmamıştır. O günlerin izlerinin hâlâ yaşandığını düşünen yazar, 80’den sonra alaturka hayatın da kesintiye uğradığını ve insanların hiçbir yolla avunamadığını düşünmektedir.

ÖZEN YULA: (...) Alaturkayı illa iyi bir anlamda kullanmıyorum ama bu ülkeye dairdi. Sonra onun yerini arabesk aldı. Dışarıdan bir göç. Yeni bir hayat kurma çabası. Şimdi de eskiye dönmeye çalışılıyor. Ben sadece o döneme nostaljik bir ziyaret yapmak istedim. Gidelim hep beraber hatırlayalım istedim. Hatırlayalım çünkü yaşanan çok kötü bir dönem oldu, geçti ama hâlâ izlerini taşıyoruz. (Atmaca, 2005)

Oyunda, 80’li yılların yarattığı toplumsal ve bireysel deformasyon, Amerika’da savaş sonrası acılarını unutmak için farklı arayışlara yönelen kuşakla gösterilmeye çalışılır. *Beat Generation* olarak adlandırılan bu kuşak aydınlarının yönelimleri, *Gözü Kara Alaturka*’nın oyun kişilerinde de “uyuşturucu kullanmak” “ahlaki değerleri yok saymak” gibi yaşam tercihleriyle karşımıza çıkar. Bunları yaparken, Amerika’nın aynı zamanda savaş karşıtı olan söz konusu kuşağı gibi hiç bir eleştiriyi dikkate almayıp, “kimin ne dediğine” aldırılmazlar ve uğradıkları olanca tahribata rağmen, acılarına sebep olan her türlü kuruma eleştirilerini yaparlar. Oyun kişileri,



toplumun koyduğu kuralların dışında yaşamakla birlikte, gözlerini kırpmadan cinayet işleyebilmekteyken, aynı zamanda birer düşünür gibi konuşur ve düzene karşı koyarlar.

Oyunda, günümüzün ağızdan ağza dolaşan aydın söylemlerinin, daha alt tabaka okur-yazarlar tarafından nasıl sahiplenildiğini görürüz. Oyun kişileri, medyanın öğrettiği Türkiye sorunlarını bildiklerini gösterirler (Hemiş Öztürk). Ezber edilmişçesine aynı söylemler döner dolaşır. Daha önce Süha'nın söylediklerini, az sonra Rüstem aynen tekrarlar. Kültürsüz olduğu için sevgilisi tarafından terk edilen ve bu eksikliğini kitap okuyarak tamamlamaya çalışan Süha, aydın modeli olarak Rüstem'i almıştır:

SÜHA:... Mesela öğrencilerin dayak yemesinden, birbirlerini yaralamalarından konuşalım mı? Ya da dama çıkıp çocuklarını kendilerine siper eden, evlerinin yıkılmamasını isteyen insanlardan? Ya da köprüye çıkıp, intihar edeceğim diye bütün gazetelere ve televizyon kanallarına çıkanlardan? Ya da maskeleri yüzlerinde gezen siyasetçilerden konuşalım istersen!" (Yula, 1998: 136)

RÜSTEM:... Mesela öğrencilerin dayak yemesinden, birbirlerini yaralamalarından konuşalım mı? Ya da dama çıkıp çocuklarını kendilerine siper eden, evlerinin yıkılmamasını isteyen insanlardan? Ya da köprüye çıkıp, intihar edeceğim diye bütün gazetelere ve televizyon kanallarına çıkanlardan? Ya da maskeleri yüzlerinde gezen siyasetçilerden konuşalım istersen! (Yula, 1998: 152)

### AYNILAŞAN OYUN KİŞİLERİNİN SONSUZ DÖNGÜSÜ

Yirmi yedi yaşındaki Süha, elli beş yaşlarında olan Gönül ve Rüstem, otuz yaşındaki Barbaros ve yirmi üç yaşındaki Figen'den oluşan oyunun beş kişilik kadrosuna, dış ses olarak Esat ve alt katta oturan çift de katılırlar. Oyun süresince, hepsinin gerçekte kim oldukları netlik kazanmaz. Nihayetinde anlaşılır ki aslında Süha'nın sevgilisi olan Figen, üç aydan beridir Barbaros'la birlikte yaşamaktadır. Kendini ilk başlarda İstiklal'de Tendon adlı bir kafede garson olarak tanıtan Süha'nın bu bilgilendirmesi, kaçakçı olduğu ortaya çıkınca çürümez. Muhtemelen, kaçakçılık işini, diğer işinin sunduğu olanaklarla sürdürmektedir. Aynı işi yapan Barbaros'un, aynı kafeye ara sıra gittiğini söylemesi, bu fikri destekler. Süha'nın kendisine ilişkin anlattığı "biten aşk" hikâyesi ise havada kalır. Onun, eski sevgilisiyle ilgili verdiği bilgiler Figen'le örtüşmez ama yaptıkları planın alaycı bir parçası gibi durur. Süha, kirli işleri uğruna Figen'i Barbaros'a bilerek göndermiştir. "Eski sevgili" hikâyesinde, yeni erkek arkadaşıyla Süha'nın çalıştığı yere giden kadın Figen ise yanındaki adam da kandırılan Barbaros'tur.

Oyunun çileli kadını Gönül ve bilge adamı Rüstem'in, çocukluk aşkı yaşadıkları, hatta sonradan bir oğullarının olduğu ortaya çıkar ama evlenip evlenmediklerine ilişkin bir bilgi verilmez. Bir kaza sonucu sakat kalan oğulları, sonra da balkondan düşüp ölünce, Rüstem ve Gönül birbirlerini suçlayarak ilişkilerini çıkmaza sokarlar. Gönül, üvey kardeşi Esat'la birlikte olmaya başlar ve Rüstem delirerek akıl hastanesine kaldırılır.

Rüstem, duvarlara yazı yazma alışkanlığını, o yıllardan bu yana sürdürmüştür. Önceleri birkaç defa hapse atılmıştır ama deli raporu sayesinde kurtulmuştur. Şimdi ise artık kimseler karışmamaktadır.

Rüstem'e, tedavi gördüğü hastanede "paranoid-şizofren" tanısı konmuştur. Rüstem'in paranoyaları oyunda da dikkat çeker. Birbirlerini takip etmekten kendilerini alıkoyamayan oyun kişilerinden Rüstem, bir yandan da takip edilme paranoyası yaşar:

RÜSTEM: Ben seni çok sevmiştim. Ama sen polisle çalışıyordun.

GÖNÜL: Ayol gene niye saçmalıyorsun durduk yerde? Beni polise alırlar mı hiç? Hiç sen bir karakolda benim gibi bir polis gördün mü?

RÜSTEM: Burada her şey olabilir.

GÖNÜL: Ulan, ben senin uğruna aşk şiirleri yazdığın karıyım. Bu polislik meselesi nereden çıktı? Duyan da hapse girip başına bir işler getirdin sanır. (Yula, 1998: 150)

Rüstem, deliliğinin yanı sıra "mahalle delikanlılığı" ile "aydın" arasında kalmış bir kimlik taşır. Rüstem, yirmi küsur sene öncesinde kalan sevgilisini, "başka bir adamın evinde" diye sorgulayabilen, aşkı için şiirler yazan, gerektiğinde sevgilisinin önünde ölüme siper olan bir kişi özelliği gösterirken, hayatı, sistemi, sistemin içinde olanları, "yedi milyar salak eleştirmen" ile tüm dünya insanlarını kastederek eleştiren, orijinal bir kişiliktir. Rüstem, "aklı başındayken hiçbir şeyi söyleyememek" derken, konuşma özgürlüğünün olmayışını eleştirir. Özgürce konuşmak için bu ülkede ya deli olmak ya da hapse girmeyi göze almak gerekmektedir. Ülkede konuşma özgürlüğü, vahşi kapitalizmin elverdiği ölçülerde ve ona hizmet eden ağızlara tanınmış bir haktır. Bu ağızlardan çıkanlar da Rüstem'e göre gerçeklere hizmet etmemektedir:

RÜSTEM: Gazetelerdeki haberleri boş ver sen! Gerçekte var olan durum, orada, yazanın isteğine göre değişiyor. Bambaşka gerçeklikler çıkıyor ortaya. Yazanın birikimi, kültürü, romantizmi ya da hırsı

neyse, sen onu okuyorsun. Gerçekte var olan veya olmuş olanı değil! Bambaşka gerçeklikler... Bugün, bu şehirde aşk, vahşi kapitalizmin izin verdiği kadar vardır. Vahşi kapitalizm öyle gerektiriyorsa, aşıklar ölür veya öldürülür. Hepsini bu! (Yula, 1998: 164)

*Kırmızı Yorgunları*'nda Betty'nin, Fatoş'a "ölmenin nasıl bir şey olduğunu" anlattırması gibi Gönül de Rüstem'den "nasıl deli olduğunu" anlatmasını ister. Rüstem'in, delirirken yaşadıkları, *Yakındoğu'da Emanet* oyunundaki Adam'ın hastane serüveniyle benzerlikler taşır. Adam, beyninin ön korteksi küçük olduğundan, içindeki şiddeti kontrol edemezken, Rüstem, konuşmaya devam ettiği için doktor tarafından beyninden bir parçayı almak suretiyle "ot" gibi yaşamaya mahkûm edilmekle tehdit edilmiştir. *Yakındoğu'da Emanet*'te ise doktoru uslu durması koşuluyla Adam'a protez bir göz takmıştır. "Uslu durmaktan" kasıt, sisteme ayak uydurmaktır. Her ikisi de buldukları oyunun düşünsel- eleştirel yanını gösteren Adam ve Rüstem karakterleri, ancak bir bütün içinde işlerlik gösterecek şekilde tasarlanmışlardır. Bu bakımdan zaten koşullu bir varlık gösteren Adam ve Rüstem'in yaşam içindeki "akıl ve akı kullanma" gibi edimleri sistemin baskı, tehdit ve kontrolü altına alınmıştır.

RÜSTEM: Delirmem mi?.. Tam olarak bilemiyorum!... Aklım başımdayken, hiçbir şeyi söyleyemiyordum. Sonra, rasgele konuşmaya başladım. Bir gün, aniden oluverdi. Başkalarının söylemediği şeyleri söylediğim için de insanlar üzerime geldiler. Ben de bıraktım ipin ucunu. Baktım, bana deli diyorlar. Sonra, tedavi etmeye çalıştılar beni. Daha doğrusu, onlar öyle diyorlardı. Ama insan, elektrik verilerek tedavi edilmez. Olsa olsa öldürülür. Bile bile yaptılar. Sonra, dövdüler. Kabul ediyorum, onlar akıllıysa, ben deliyim... Hatta bir doktor böyle hareket etmeyi sürdürürsem, beynimdeki bir parçayı ameliyatla kesip alacaklarını söyledi. Ot gibi olurmuşum. 'Paranoid-şizofren' diye bir rapor verdiler. Hastanede yer kalmayınca da, biraz iyileştigimi söyleyip bıraktılar beni. Anlamadığım şey, paranoid-şizofrenler bu kadar çok konuşurlar mı? (Yula, 1998: 153)

Rüstem bir de Süha için anlatır deliliğin ne olduğunu... Burada da az önceki tarifinde olduğu gibi sistem tarafından sanki "deli" olmaya ayarlanmıştır. Sistemin işine gelmeyen her türlü yeni düşünce susturulur ve aynı frekanstan gelen tekdüze bir sese dönüşür. Deliliğin tarifinin sonunda "okumak ve yazmak kurtarıyor" diyen Rüstem'in bu sözlerinde özgürce düşünebilme ve ifade edebilmeye övgü vardır:

SÜHA: Evet!...Delilik nasıl bir şey?

RÜSTEM: Şu nargileye benziyor. Dışarıdan birisi veya birileri, içinden bir şeyler söküp alıyorlar. İçin kaynıyor, bulanıyor. Bir sis çıkıyor içinde, bütün geçmişini örtüyor. Sonra, bütün sesler tekdüzeleşiyor; gittikçe, aynı frekanstan gelmeye başlıyor. Beyninde bir ateş, yakıyor seni. Azalıyorsun, sormuyorsun, yazıyorsun... Okumak ve yazmak kurtarıyor... bir yere kadar elbet! (Yula, 1998: 154)

Kimlik değişimi dikkat çekicidir. Gönül, konsomatris olduğu zamanlarda "Hicran" adını kullanmıştır. Figen'in gerçek adı ise Selma'dır. Son derece somut bir örnek olmakla beraber, bu (çoklu kimlik ve kişilik durumlarına hizmet eden) yazarın sık başvurduğu bir kişileştirme. Bundan da ötesi, kimlik değişimi Rüstem kişinin rolünün, kendini takip edip, yazdığı her şeyi bir kenara not eden ve hatta yeri geldikçe aynı söylemleri tatbik eden Süha ve sonra da sokakta beliren (oğlunun hayali olduğu izlenimi verilmiş) genç adama devredilmesi, kişileri yaşamdaki rolleri bakımından soyutlar:

RÜSTEM: Bu bir işaret. Bir sayfanın kapanmasına yakın, başka bir sayfa açılır. Böylelikle kitabın devamı gelir. Anlayacağın, benim sayfamın kapanmakta olduğuna işarettir bu.

GÖNÜL: O senin hüsnükuruntun!

RÜSTEM: Hiç de değil. Önce, Süha'nın varlığı, benim sayfamın bitmek üzere olduğunu gösteriyordu. Daha doğrusu, ben öyle sanıyordum. Ama o genç adamın varlığını öğrenince, yanlış işareti okuduğumun farkına vardım. Sayfamın bitişi şimdi belli oldu.

(...)

RÜSTEM: Bütün acılar geçer, mutluluk geçer; çünkü hayat geçer. Her gelen, bir gidenin hediyesidir... Bunları da duvarlara yazabilseydim keşke! (Yula, 1998: 176-177)

Yetmezmiş gibi Rüstem'in düşüncelerini bir süre sonra tekrar eden Figen de aynı döngüye ortak olur. Figen'e göre insanların hikâyeleri birbirlerinin tekrarıdır. İnsanların yaşadıkları o kadar birbirine benzemektedir ki hayalleri bile neredeyse birbirinin aynıdır. Rüstem, Figen'e katılarak (çünkü kendisini tekrarlamaktadır) bütün hikâyelerin birbirinin uzantısı olduğunu, mesela Gönül'ün, Figen'in şimdi yaşadıklarını daha önceden yaşadığını, kendisinin de Süha ve Barbaros'un yaşadıklarını daha önceden yaşadığını öne sürer (Yula, 1998: 180).

Oyun kişileri, cinayet gibi dehşet verici bir olayı bile son derece soğukkanlı bir şekilde işler ve karşılırlar. Sıra dışı bu gibi olayları sıradanlaştırarak, sıra dışı olurlar. *Gözü Kara Alaturka*, abartılı kişileştirme kurguları ve bu kişilerin davranış özellikleri ile grotesk bir yapı sergiler. Abartılı sesler çıkararak, boyuna seks yapan alt kat komşularının “komik” sesleri, apartman yaşamının insana armağanı olan hususiyetsizliği gösterirken, diğer yandan insanca yaşamı sorguladır. Bu çift, hayvanların bile kusursuzca becerebildiği, içgüdüsel bir eylem olan “seks” dışında hiçbir yaşam belirtisi göstermezler. Süha’nın sevgilisi de ayrılmadan önce tek ortak noktalarının “seks yapmak” olduğunu söyleyerek, insanın geldiği noktaya aynı yerden bakar.

Dayak yemekten kendi söylemiyle adeta “han kapısına” dönen Gönül’ün acı dolu yaşamının yanında yer yer gülümseten tavrı da grotesk bir görünüm sunar. Kitleleri yok etme gücüne sahip kimyasal silah yapımında kullanılacak kobra zehri ticareti yaparak, diğer yasa dışı işlerini gölgede bırakan Barbaros, Figen ve Süha, arada sırada aşktan, sevgiden, anne- baba olmaktan söz ederek garip bir kişilik gösterirler. Adeta canavara dönüşen bu kişilikler, kimi zaman güldürerek, kimi zaman pürüz çıkararak öldürdükten sonra hiçbir şey olmamış gibi yaşama devam ederek şaşırtırlar. Onların bu şaşırtmaları, olmadık yerde olmadık laflar etmeleriyle, delisinin, aslında aralarında en akıllısı olduğunu göstermeleriyle, kimin kim olduğu sürekli sorgulanarak, sürprizlerle dolu finale kadar devam eder.

Nasıl olurlarsa olsunlar, içinde buldukları feci dünyadan kurtulmak isteyen *Gözü Kara Alaturka*’nın oyun kişileri de yazarın diğer oyunlarında karşılaştığımız gibi uzaklara gitme özlemi duyarlar.

RÜSTEM:... Benim de zamanım olsaydı, neler neler yapabilirdim. Belki, alır başımı, giderdim uzaklara. Başka bir hayatın içinde bambaşka bir adam olurum. Başka şarkıları severdim. Başka kadınlara âşık olurum. Başka bir göğün altında başka rakılar içerdim. (Yula, 1998: 188)

Aynı sözleri daha önce Süha’dan duyan Gönül’ün, “*Sanki bu anı daha önceden yaşamış gibiyim!*” (Yula, 1998: 152) şeklindeki sözleri oldukça çarpıcıdır. İnsanların aynı söylemlerin dışına çıkamayan görüşleriyle, doğrusal değil, dairesel bir yaşam seyirleri olduğunu gösterir. Zaten, herkes birbirinin rollerini üstlenmiştir ve her yaşanan, bir öncekinin tekrarıdır.

Oyun kişilerinin yaşam öyküleri, yazarın, diğer oyunlarında sıkça karşılaştığımız bir yöntemle tek bir anlatım içinde özetlenmiştir. Yazarın, bazen bütün bir oyunu, bazen de oyun kişilerinden biri veya birkaçının yaşam öyküsünü tek seferde vermesine yeni bir örnek Rüstem ve Gönül’ün anlatısını verilebilir:

RÜSTEM: Eski bir oyun... çocukluğumuzda oynadığımız... Bir oğlumuz oluyordu güya... Sonra, pikniğe gidiyorduk günün birinde... Sonra, bir kaza geçiriyorduk... Çocuk topal kalıyordu...

GÖNÜL: Ona yoksunluğunu hissettirmeden büyütüyorduk... Derken bir gün balkona çıkıyordu... Parmaklıkların arasından başını çıkarıp sokağa bakıyordu... Derken omuzları da çıkıyordu parmaklıkların arasından... sonra vücudu... Yerin yaklaştığını görüyor... Hayır, yer ona değil, o, yere yaklaşıyor.

RÜSTEM: Sonra, onun ölümünden birbirimizi sorumlu tutuyorduk... Neticede kadın, üvey kardeşine âşık oluyordu, adam da deliriyordu...

GÖNÜL: Oyun bu! Bu kadarla da bitmiyordu tabii! Derken, günün birinde adam hastaneden çıkıyordu. Kadının aşkı da azalmış durumdaydı...

RÜSTEM: Karşılaşıyorlardı... Konuşmuyorlardı... İki de birbirini suçluyordu...

GÖNÜL: Böyle sürüp gidiyordu... Oyun işte! Şayet bu oyun gerçek olsaydı, o çocuk gerçekten yaşamış olsaydı, belki de, duvara yazı yazan genç adam kadar olacaktı. Topal genç adam! (Yula, 1998: 170-171)

Tüm bu anlatılanların, oyun olup olmamasından kuşku duyan Süha’ya Gönül’ün verdiği yanıt oldukça çarpıcıdır. “*Maazallah ya bir de gerçek olsaydı? Felaketi düşünabiliyor musunuz?*” (Yula, 1998: 171) diyen Gönül, tüm bu “felaket” diye tanımladıklarını yaşamıştır. Süha’nın dediği gibi eğer böyle bir şey yaşanmıyorsa, şimdi duvara yazıları yazan kimdir? Bu soru, yazarın oyunlarında yer yer karşılaştığımız soya çekim, çoklu kişilik, kişilik bölünmesi, ya da gerçekte olup olmadığı anlaşılabilen soyut kişiliklerin yol açtığı, kimi zaman “düş mü gerçek mi” olduğu anlaşılabilen yanılsamaları tekrar sorguladır. Bu gibi anlam yüklerinin dışında sorunun yanıtı, Rüstem’in devrinin kapanmasında ve oğlunun hayali üzerinden, yeni bir devrin başlamasında gizlidir.

Kitle menfaatlerini bir kenara bırakarak, bireysel arayışlara yönelen insan en büyük kötülüğü kendisine yapar. Böylece aslında kendi sonunu hazırlar ve varlık sorununu çözmek için türlü arayışlara girer. Oyunlarında ekseriyetle yüzyılın postmodern bireyinin arayışlarını ele alan yazar, İstanbul üçlemesinin sonuncusu olan *Gözü Kara Alaturka*’nın oyun kişileri aracılığıyla da zaman zaman “varlık” tartışmalarına kapı aralamıştır.

## OYUNDA ZAMAN VE MEKÂN TASARIMI

Oyun 1980 sonrasında geçer. Dönemin politik ortamının tahrip ettiği kuşağının, geçmişe duyduğu yoğun özlemi, o günleri anımsatan motifler yardımıyla anlatılır. Yazarın diğer oyunlarında olduğu gibi bu oyunda da zaman sıkıştırılmıştır. Geçmiş ve bugünü iç içe alan yazar, zamanın acımasız akışı içinde savrulan insanın, geride bıraktıklarına dönme düşüncesini gösterir. Zamanla oynayarak, zamandan intikam alır.

ÖZEN YULA: Zamanın akışı çok acımasız. Belli olan bir sona doğru yürüyeceğiz, bize katılanlar olacak, ayrılanlar olacak. Zamanı bir yerden kırmak, geriye çevirmek mümkün olsa, vaktiyle pişman olduğumuz noktaya geri dönsük ya da geçmiş yeniden ama bugünün duygularıyla yaşanırsa ne olur? Ben bunu sorgulamaya çalışıyorum. Zaman zaten benimle oynuyor. Ben de biraz onunla oynuyorum. (Atmaca, 2005)

Sahnesel olarak zaman, bir gecenin sabaha kavuştuğu süreyi kapsar. Oyun, sıcak bir ağustos gecesi başlar ve gün ağarana kadar sürer. Bu kadar kısa bir süre zarfında, hayatlar anlatılır, hesaplaşmalar yapılır, düzen eleştirilir, cinayetler işlenir... Zaman çok hızlı geçer. Daha doğrusu, bu kadar tempolu ve karmaşık bir yaşam içinde insanlar, zamanın akışını algılayamazlar.

GÖNÜL:...Gözünü açıp kapıyorsun, bir de bakıyorsun ömür geçmiş.

SÜHA: Hakikaten, günler ne kadar çabuk geçiyor. Gün geceye kavuşuyor, gece sabaha. Bir de bakıyorsunuz hafta geçmiş, ay geçmiş, yılbaşı gelmiş.

GÖNÜL: Ay, sana da şey oluyor mu, hani her yılbaşı geldiğinde, 'Yahu geçen yılbaşını daha yeni kutlamış gibiyim' diyor musun sen de?

SÜHA: Evet ya! Hatta bazı bayramlarda da aynı duyguyu yaşıyorum. (Yula, 1998: 132)

Süha ve Gönül'ün, zamanı hızlı olarak algılamaları, ardından ilerleyen sahnelerde oyun kişilerinin kıyametten söz etmeleri, İslam inancına göre kıyamet alametlerini akla getirir. İslam dinine göre, kıyamet kopmadan önce beliren alametlerden biri de zamanın yaklaşmasıdır. Zamanın yaklaşması "zamanın sanki hızlı geçiyormuş gibi bereketsiz, insanın bir şey yapamadığı, olayların hızla geçtiği, tatsız bir zaman" (Coşan) olarak yorumlanmaktadır.

GÖNÜL: Peki, şimdi hangi devir bitecek?

RÜSTEM: Sürat devri bitecek. Bundan böyle her şey yavaşlayacak. Dünya yavaşlayacak. İnsanın değil, tarihin kıyameti yaklaşıyor. (Yula, 1998: 177)

Oyun, İstanbul'un Harbiye'sinde, kottan ikinci katta yer alan bir apartmanın yüksek giriş dairesinde, bir yatak odasında geçer. Yazar, ortamı "*İstanbul'un sıcak bir ağustos gecesi. Şehirdeki çoğu insan kendilerini kıyı kasabalarına, yurtdışındaki turistik merkezlere atmış, eğlenmekte. Kalanlar ise boğucu sıcaklarla uğraşır, iyi kötü yaşıyorlar...*" (Yula, 1998: 128) diye betimlemiştir.

Bu yatak odasında, çift kişilik bir karyola, yanı başında bir sehpa, duvara dayanmış bir gardırop, yatağın yakınlarında bir sehpa üzerinde küçük boy televizyon, artık çalışmayan kalorifer peteğinin hemen önüne konulmuş müzik seti, duvarda, çerçevelemiş Marilyn Monroe'nin *Yaz Bekarı*\* adlı filminde, havalandırma ızgarasının üzerinde durup, eteklerini havalandırdığı ve Charlie Chaplin'in *Asri Zamanlar*\* filminde, dev makinenin içine girip kaybolduğu sahnelerin posterleri vardır. Yine, arkada, sağda koridora açılan oda kapısı ve arka sokağa bakan, perdeleri örtülü, açık bir pencere vardır (Yula, 1998: 128).

Mekânın bir yatak odası olarak seçilmesi, oldukça ilginçtir. Süha'ya ait olan bu yatak odası, kimin, kiminle ne ilişkisi olduğunun uzunca bir süre anlaşılmadığı oyun için uygun bir mekân olarak düşünülmüş olsa gerek. Ancak daha da önemlisi, televizyonun insanların özel hayatlarını dikizleme olanağı yaratması ve "gözetleme" alışkanlığını vurgulamak için seçilmiş bir mekândır. Yula'nın oyunlarının çoğunda karşımıza çıkan "takip etme" olgusu, (oyunun yazıldığı dönemde büyük izlenme oranlarına ulaşan BBG Evi gibi) televizyonların "bir eve doluşturulmuş insanların yaşamlarının en ince detayına kadar izlenmesi" formatına dayanan programlara gönderme yapar. Oyunda kullanılan yatak odasıyla, bu biçimin bir benzeri yaratılmak istenmiştir. Ara katta yer alan Süha'nın yatak odasına, alt ve üst katlardan diğer insanların özel yaşamlarından kopan sesler gelir. Bu

\* Orijinal adı The Seven Year Itch olan, Billy Wilder'in yönettiği, 1955 Amerikan yapımı film. Marilyn Monroe, filmde eşini ve oğlunu yaz için tatile yollanmış bir adamın üst katında oturan seksi ama masum bir yıldız adayını canlandırır.

\* Orijinal adı Modern Times olan Charlie Chaplin'in yazıp, yönetip, başrollerini oynadığı 1936 Amerikan yapımı sessiz film. Chaplin'in filmi, koca çarklar arasında sıkışıp, bir makineyi tamir ettiği ve otomatik yemek yeme makinesinin elinde maymuna döndüğü vurucu sahneleriyle vahşi kapitalizme ağır bir eleştiridir.

sesler bazen oyunun kritik noktalarında yükselerek, oyunun akışını değiştirip, bazen bir felaketi önleme görevi yapar. Rüstem, bu sesleri, antik Yunan oyunlarından bildiğimiz deus ex machina'a benzetir.

BARBAROS: (Sustalıyı Rüstem'in gırtlığına yaklaştırır.) Hadi bakalım, tahtlıköye bir-iki! (Tam Barbaros, Rüstem'in gırtlığına sustalıyı sallamak üzereyken, aşağıdaki kadının ciyak ciyak haykırdığı, adamın da Tarzan gibi bağırdığı duyulur.)

BARBAROS: Bu ne len?" (Yula, 1998: 160)

(...)

FİGEN: Barbaros yeter ya! Çocuk elbette senden! (Aşağı kattan kadının inlemeleri gelir. Ardından da adamın böğürtüleri. Hepsisi olduğu yerde kalır, birbirlerine bakarlar.)

BARBAROS: Gene mi lan?

GÖNÜL: A, ama bunlar da çok oldular! Köpekler gibi...

RÜSTEM: Tiyatroda olsak, 'deus ex machina' kavramına yeni bir boyut getirdiler diyebilirdik. (Yula, 1998: 182-183)

Sahneye gelen sesler, bunlarla sınırlı kalmaz. Asker uğurlayanların, polisten kaçanların seslerini, patlayan silah sesleri bastırır. Oyun kişileri, Harbiye'de geçen oyunda, bu takım seslere alışkın olduklarını gösteren tepkiler verirler. Dışarısı hiç de güvenli değildir. *Kırmızı Yorgunları*'ndaki gibi her yerin "bok" kokması, İstanbul'un genel atmosferini anlatan bir metafordur. Bu kokuları süpürecek, yani kirlilik yaratan her şeyi düzelterek bir güce ihtiyaç vardır.

SÜHA: Siz de ağustosun sıcağında, İstanbul'da kolonya koklayıp oturuyorsunuz!

GÖNÜL: Haliç'in kokusundan bunaldım. Sanki şehrin gazabı gibi bu koku!

SÜHA: Bir rüzgâr esse süpürüp götüreceksin kokuyu ama...

GÖNÜL: Hiçbir rüzgâr gerektiği vakit esmez ki!" (Yula, 1998: 135)

(...)

"GÖNÜL: Bir rüzgâr çıksa da şu bok kokusu gitse! Hadi o gitti diyelim, içimdeki bok kokusu nasıl gidecek? Hangi rüzgâr giderecek bu kokuyu?..." (Yula, 1998: 143)

Rüstem, düşüncelerini sokakta yer alan ve birbirlerine bir üçgen şeklinde bağlanan duvarlara yazmaktadır (Yula, 1998: 139). Tehlikelerle dolu olan sokağa yapılan bu şekil benzetmesi, ister istemez akıllara Bermuda Şeytan Üçgenini getirmektedir.

Mekânı yaşam alanı olarak aldığımızda, insanlar sırayla bu mekânı ziyaret ederler. Yazarın pek çok oyununda olduğu gibi bu oyunda da tek mekân kullanması, belki de aynı yaşam üzerinden gelip geçen insanların, rollerini birbirlerine devretmeleri düşüncesine hizmet etmektedir.

## OYUNDA VARLIK SORUNUNA TASAVVUFİ BİR BAKIŞ

Yula'nın oyunlarında birey, tüm insanlık adına önce ilk yaradılış günlerine döner. Tanrı'dan eksik olsa da insan, bütün olarak işleyebilen bir organizmadır. İnsan organizması, parçalarından birinin tek başına bir işe yaramadığı, herhangi birinin eksikliğinde, bütünü dengelerinin bozulduğu bir yapıdır. Bütün bir organizmayı hareket ettiren beyinde oluşabilecek herhangi bir sorun, o beyni taşıyan insanın yaşamını alt üst edebilmektedir. Aynı zamanda çeşitli derecelerde düşünme, arzulama gibi bir takım yeti ve dürtülerin kendi kontrol alanının dışında kendisine verilmiş özellikler olması da yazarın oyun kişileri yoluyla ayrıca tartıştığı konulardır.

İnsanoğlunun, şiddete olan eğilimi, yeryüzünden savaşları, acıları eksik etmemiştir. Ancak, acılar ne denli büyük olursa olsun, kendisini avutacak bir şeyler bulan insan, bunu da ancak kendi türdeşleriyle birlikte var olarak başarmıştır. İşte günümüz bireyinin trajedisi bu noktada kendini gösterir. Gelişen teknoloji, önce kitle bilincini insan hayatından yavaş yavaş kaldırmaktadır. Doğal olarak küçük insan topluluğu olan "aile" kurumunun hali de içler acısıdır. Yula'nın hiçbir oyununda "aile" kurumu sağlıklı olarak işlemez, hatta bir aile yapısı gösterilmez. Gelinek noktada zaten aile olmayan kişiler, bir kuşak önce dağılan yuvaların birer sonucudurlar. *Gözü Kara Alaturka*'da Süha'nın yatak odasına doluşan bu kişiler, günümüzde televizyonun sunduğu olanaklarla, yatak odalarından, başkalarının yatak odalarını gözetleme olanağına erişen insanları

\* Antik Yunan oyunlarında işler çıkılmaz bir hal alınca, bir düzenek yardımıyla gökten, oyun alanına indirilen, tanrı rolündeki oyuncu, sorunları çözer, olayları düzene sokardı.

gösterir adeta... Televizyonla yatıp, televizyonla kalkan insanların (izlenme yakalamak için) kurgulanmış sözde gerçek yaşamları adım adım izlemeleri, onlarla ağlayıp, onlarla gülmeleri, “aile” kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yatak odasında, birlikte kala kala bir aile gibi olduklarını söyleyen Rüstem, yabancılaşan aile kurumunu şu hüznü sözlerle anlatır:

RÜSTEM: Asıl merak ettiğim, bu ailenin ne zaman dağılacığı. Bilirsin, her ailenin bir tarihi vardır. Çocuklar büyür, soy kütüklerini silip giderler. Bazen, uzaklardan haber gönderirler. Belki bir iki telefon konuşması, kırık sözcükler... Sonra, bir yılbaşı yemeğinde bir araya gelinir. Duygular nasırlaşmıştır; yıllar, çocukları hırpalamış, ihtiyarları düşman kılmıştır. O yılbaşı gecesi, bütün aile bir hesaplaşmaya girişir. Her fert hem kendisiyle hem de çevresindekilerle hesaplaşır. Gece dediğin nedir ki? Biter ve aile bir daha bir araya gelmemek üzere dağılır. İşte, bizimki de bunun bir parodisi gibi. Acaba ailemiz ne zaman dağılacak? (Yula, 1998: 175).

Yazarın, *Yakındoğu'da Emanet* oyununun belki de merkezinde yer alan “insanlığın cennetten kovulması” meselesinde yer alan “yasak elma” (suça eğilim) ve “yılan” (suç aracı) gibi motiflere bu oyunda da rastlamak mümkündür. *Kırmızı Yorgunları*’nda her gelenin iştahla içtiği “elma suyunun” yerini bu oyunda “elma esanslı nargile tütünü” alır. “Elma” motifi, insanoğlunun suç işleme eğiliminin baş sembollerinden biridir. İnsanı suça iten “şeytan kılığındaki yılan” motifi ise yine insanın şeytanı kendi içinde barındırması, yılanın ancak bir araç olduğu düşüncesini yineler. *Gözü Kara Alaturka*’da, yılan zehri, nükleer silah yapımına ayırıştırıcı olarak katkıda bulunur. Yılan, kitleleri ortadan kaldırmaya yarayan bu silaha insan eliyle konmaktadır ve bu durumda “kötülük” insanın kendi varlığında aranmalıdır.

Özen Yula’nın oyun kişileri parçalara ayrılmıştır. Yüzyılın postmodern bireyine ayna tutan bu kişiler arayışlarını sürdürürken, Ömer Hayyam’dan, Feridüddin Attar’a\*, Halil Cibran’dan, Hallacı Mansur’a vb. kadar çeşitli düşünür ve şairlerin izlerini yansıtırlar. “Ermiş olma hali” ile “delirme hallerinin” eş değer görüldüğü oyunda, Rüstem’in hastane macerasına eş olarak *Guguk Kuşunun Yuvası* adlı film gösterilir. Filmde, tüm delilere önderlik eden, güç veren, baskıya karşı direnen ve başhemsireyle takışmasının bedelini beyninden bir parçanın kesilip alınmasıyla ödeyen bir adam vardır. Süha’ya göre mutlaka bir öncüyü takip edecek bir başkası olacaktır. Bayrak yarışı gibi turu önceden tamamlayanın elindeki bayrağı, yeni yarışmacı alacaktır. Ölümünden hemen sonra veya asırlar sonra da olsa bu mutlaka olacaktır (Yula, 1998: 172). Tıpkı, deli! Rüstem’in, oğlunun hayaletinin, Rüstem ölmeden hemen önce peyda olması gibi...

RÜSTEM: Ferideddin Attar öldükten uzun zaman sonra, kim olduğu bilinmeyen bir adam çıktı ortaya. Yazdıklarını Ferideddin Attar diye imzaladı. (Yula, 1998: 172).

*Gözü Kara Alaturka*’da Rüstem, *Yakındoğu'da Emanet*’te Adam, Tanrının kendinden bahsettiği özelliklerle, ama eksik yarattığı insanın zavallılığını gösterirler. Parçalanmışlık durumu, onların “beyinlerinin eksiltilmesi” durumuyla somutlaşır. Beyinlerindeki en ufak bir parçada oluşabilecek bir eksiklik, onları, (bu eksikliğin bulunduğu bölgeye göre) bazen bir canavar, bazen bir bitkiden farksız yapabilmektedir.

Yazarın diğer oyunlarında olduğu gibi *Gözü Kara Alaturka*’nın kişileri de tasavvufi düşüncede yer bulan, “her bir parçası Tanrı’yla eş, ama birçok yanıyla da Tanrı’dan eksik olan” insanoğlunun bütünlenme çabalarını, “vahdet-i vücut olmak” düşüncesine paralel giden bir anlayışı temsil ederler. Oyunda bütünlenme anlayışını bazı mutasavvıflara ve onların üzerinde durduğu düşüncelere bağlayan, söz konusu mutasavvıfların adını bazen doğrudan zikreden yazardır. Hallacı Mansur’un “*enel hak*”<sup>\*</sup> Feridüddin Attar’ın *Mantıku’t-Tayr*’da ifadesini bulan düşüncelerini alegorik düzleminden alarak oyunun anlamını çözmek üzere yaslanmak mümkündür. Nitekim tasavvuf düşünce alanı içinde “Mantıku’t-Tayr” ifadesi, “kuşdili” terimi ile karşılanmış ve vahdet-i vücut düşüncesini dile getiren eserlerde konu edilmiştir (Gülen, 2016: 518). Ayrıca Ömer Hayyam’ın “*Ben kendiliğimden var değilim bu varlığım, kendim çıkmış değilim elbet bu karanlık yola. Bir başka varlıktan gelmiş bendeki varlık. Ben dediğin kim ola, nerede, ne zaman var ola?*” (Hayyam, 1991: 73) bu ve bunun gibi rubailerinden yol almışa benzer. Yine aynı anlayış içerisinde Spinoza’nın Tanrı- insan ilişkisine panteist\* yaklaşımının izlerini de görmek mümkündür.

\*M.S. 1119’da Nişapur’da doğan ve 1193’de aynı yerde ölen Attar’ın, bätını görüşleri içeren Mazhar’ül Acaib ve Mantıku’t-Tayr adında eserleri vardır. Attar’ın görüşleri Anadolu mutasavvıfları Yunus Emre ve Mevlana’yı derinden etkilemiştir. (Bkz.:<http://www.historicalsense.com>)

\*Tasavvuf inancının odaklandığı ‘Ben Tanrı’ düşüncesidir. Hallacı Mansur’un idamına neden olan bu sözü, ‘evrende yer alan insanın, evreni var eden ve evreni kuşatan Tanrı’nın bir parçası olması’ mantığına dayanır. ‘Tanrı her yerde ise insanın da içindedir’ düşüncesi, ölümden sonra tüm ruhların tek vücut olarak, Tanrı’yla birleşmesine kadar gider.

\*Tanrı-alem ikiliğini kaldıran, Tanrı’nın her şeyi ihtiva ettiğini, hatta onun her şey olduğunu, dolayısıyla ne tabiatın ne de insanın müstakil varlıklar gibi görülemeyeceğini; onların sadece varlığın farklı tarzlardaki açılımlarından ibaret olduğunu ileri süren dini ve felsefi bir doktrindir. (Bkz: Aydın, 1987: 105)

## SONUÇ

Özen Yula, geride bıraktığımız yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türk Tiyatro yazınında oldukça etkili olmuş önde gelen yazarlardandır. Oyunlarında genel itibarıyla modern sonrası bireyin biline gelen ve insana dair olan tüm politikler nedeniyle yaşadığı sorunların sonuçlarını tartışır ve bunu da dramatik anlatımın yerleşik formlarının dışında kalarak yapar. Oyunlarında pek çok bakımdan ortak motifler göze çarpar. Bunlar tarihsel olandan evrensele, düşsel olandan gerçek olana, kültürel olandan dinsel olana, sanatsal olandan siyasal olana kadar çok çeşitli alanlardan seçilmiş motiflerdir. Yula'nın oyunlarında zaman ve mekân tasarımları da birer anlatım aracı olarak özellikle düzenlenmiştir.

*Gözü Kara Alaturka*, 12 Eylül sonrası değişen toplum düzenini kara güldürü yoluyla ağır bir dille eleştirir. Takip etme, gözetleme, rol değişimi, aydın şizofrenisi, düşündürülmeme, düşünememe, toplumsal kirlilik ve değerlerin yok oluşu, suça eğilim gibi konular ele alınır. İstanbul üçlemesinin bu son oyunu, mekân olarak bu düzeni yansıtmak üzere Harbiye semtinde geçer. Oyun kişileri, içinde buldukları keşmekeş nedeniyle zamanı algılayamazlar.

Modern sonrası toplum ve bireyinin trajedisini çeşitli şekillerde gösteren yazarın insanlık için bulduğu en iyi çözüm “ölüm”dür. Oyun toplu katliamla sonlanır. Oyunlarının geneline baktığımızda “ölüm” yazarın günümüz insanı için bulduğu tek çıkıştır. Ayrıca, evvelce kurulmuş, kendi değişmeyen ama oyuncularını sürekli değiştiren hayatın bir oyun ve ölümün tek hakikat olduğu düşüncesi bu oyunda da kendini gösterir. Yazarın, çoğu oyununda “evvel zaman içinde” diye başlayan masalları andıran anlatımları da olası ki bundan ileri gelmektedir.

Yula'nın *Gözü Kara Alaturka* adlı oyunu da diğer eserleri gibi postmodern dönem insanının varlık sorununu döneme uygun araçlar kullanarak tartışmaktadır. Yazarın İstanbul üçlemesinin bir ayağını oluşturan oyun Harbiye semtinde 12 Eylül sonrasında geçmektedir. Yerel kodlar taşısına da evrensele uzanan derin mesajlar taşıyan oyun, takip etme, gözetleme, rol değişimi, tek tipleşme, aydın şizofrenisi, düşündürülmeme, düşünememe, toplumsal kirlilik, suça eğilim, değerlerin yok oluşu ve geçmişe özlem gibi konuları ele alır. Oyunda zaman, mekân kurguları ve bunların oyun kişileri ile olan etkileşimleri de ayrıca anlatım aracı olarak hizmet eder. *Gözü Kara Alaturka*'nın oyun kişileri de yazarın pek çok oyununda olduğu gibi değişim, dönüşüm geçirmezler. İçinde buldukları belirsiz ve kaygan durumdan çıkmak için kendi kendilerine yetemezler. Bu tekinsiz, tehlikelerle dolu ve gelip geçici ilişkiler yumağını çözmek üzere bir çaba da göstermezler. Dolayısıyla yazarın dramatik tasarımı da yerleşik dramatik yapılarda görmeye alışkın olduğumuz gibi ilerlemez. Yani oyun kişilerinin içinde savruldukları durumlar, çözüme kavuşmak üzere boyut kazanan çatışmalar doğurmazlar. Bu oyun kişileri için değişim ancak ölüm yoluyla sağlanır. Postmodern yazının karakteristiklerinden olan gerçek ile kurgulanmış olanın somut ile soyut olanın birbirine karıştığı, kişileştirmenin her bir üyesinde olduğu gibi tasarımın tamamında da bütünlüksüz yapılar dikkat çeker. Modern sonrası bireyin bütünlüksüz yapısı, ayrıca bazı dinsel motiflere göndermeler yapılarak da sergilenir. Yine postmodern yazında sıklıkla karşılaştığımız metinler arası ilişki bu oyunda da vardır. Bazen bir filmde söz ederek ya da bir filmin afişini duvara asarak kurulan bu ilişkiler bazen de alaturka zamanlara olan özlemi göstermek üzere eski bir şarkıyla kurulmuştur.

## KAYNAKÇA

- Atmaca, E. (2005). Yula'yla Alaturka 80'ler, Röportaj, <http://www.radikal.com.tr/veriler/2005/04/25/yula>
- Aydın, M. (1987). Din Felsefesi, Karınca Matbaacılık, İzmir.
- Bennett A. Royle, N. (2018) Edebiyat Eleştiri ve Kurama Giriş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Coşan, M.E. Kıyamet Alametleri, <http://www.dervisan.com/kiyamet/970325.html>
- Çabuklu, Y. (2004). Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset, Kanat Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2004). Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gülen, F. N. (2016). Feridüddin Attar'ın Mantıku't-Tayr Mesnevisinde Metinlerarasılık, The Journal of Academic Social Science Studies, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3642> Number: 49 , p. 515-531, s.518.
- Hayyam, Ö. Bütün Dörtlükler, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.73.
- Hemiş, Ö.Ö. (2004). <http://www.okuyan.us.com.tr/icerik.asp?IcerikID=678>
- Keskin, F. (2006). “Özen Yula'nın Oyunlarında Zaman, Mekan ve Karakter İlişkisi”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

- Yula, Ö. (1996). Toplu Oyunları 1, Mitos Boyut Tiyatro/Oyun Dizisi, İstanbul.
- Yula, Ö. (1998). Toplu Oyunları 2, Mitos Boyut Tiyatro/Oyun Dizisi, İstanbul.
- Yula, Ö. (2002). Toplu Oyunları 3, Mitos Boyut Tiyatro/Oyun Dizisi, İstanbul.





## Türkiye’de Spor Bilimlerinin Tarihsel Temelleri \*

*Historical Foundations of Sports Sciences In Türkiye*

### ÖZET

Spor bilimleri tanımı umumi bir tabir çerçevesinde zikredilmekte ve değişik düzencelerin bir araya gelmesi ile meydana gelen yaygın perspektifi simgelemektedir. Bahsedilen tanım, sosyal çalışmalar, fen araştırmaları, sağlık sektörü ve eğitim alanının ana sistemindeki veri envanterinin spor ve spor bilimleri çerçevesine nakledilmesini içermektedir. Asıl üzerinde durulması elzem olan husus, temel alanlardaki bilim repertuarının doğrudan spor bilimleri kanalına aktarılmasının doğru bulunmayışıdır. Bundan sebeple, hâlihazırdaki bilgi donanımı yanında spor bilimlerine özel ar-ge çalışmalarının hayata geçmesi, taze yöntemlerin meydana gelmesi icap olmuştur. Spor, dünyada farklı medeniyetleri, farklı lisanları ve insanları bir arada buluşturan kuvvetli bir kulvardır. Spor bilimlerinin özümsemesi, ihtisas yapılması spor bilimlerini ihtiva eden unsurların idrak edilmesi ile hayat bulur. Spor bilimleri ile ilgili ana unsurlar iyi tahakkuk edilmedikçe ve kavramların bağları nitelikli bir zeminde bulunmadıkça spor tanımı hususunda beyan edilen yargılar ortaya koymak pek muhtemel değildir.

Bu çalışmada Türkiye’de spor bilimlerinin Cumhuriyet Dönemi itibariyle gelişimi, beden eğitimi ve spor dersinin eğitim sistemi içerisindeki politikaları, spor bilimleri program ve bölüm yapılanmaları literatürde taraması yapılarak incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Beden Eğitimi, Spor, Cumhuriyet Dönemi.

### ABSTRACT

The definition of sports sciences is mentioned in a general term and symbolizes the common perspective that occurs with the combination of different orders. Said definition includes transferring the data inventory in the main system of social studies, science research, health sector and education to the framework of sports and sports sciences. The point that is essential to focus on is that it is not right to transfer the science repertoire in the basic fields directly to the sports science channel. For this reason, besides the current knowledge equipment, it has become necessary to implement R&D studies specific to sports sciences and to create fresh methods.

Sports is a powerful lane that brings together different civilizations, languages and people in the world. The assimilation and specialization of sports sciences come to life with the understanding of the elements that include sports sciences. Unless the main elements related to sports sciences are well understood and the ties of the concepts are not found on a qualified basis, it is not likely to reveal the judgments declared on the definition of sports.

In the study, the development of sports sciences in Turkey in the Republican Era, the policies of physical education and sports courses in the education system, the program and department structures of sports sciences were examined and their progress processes were tried to be analyzed.

**Keywords:** Physical Education, Sports, Republican Period

## GİRİŞ

Eğitim insanoğlunun varoluşunun yanında, insanlık kayıtlarının radikal reformlara maruz kaldığı dönemlerde eğitim de yapısal anlamda radikal değişimler geçirmiştir. İnsanlık tarihinin ciddi reformlar yaşadığı zamanlarda, krallıklardan üniter yönetimlere geçiş sürecinde oluşan milli eğitim programları, hakimiyetin ve ortak bilincin inşasında kritik unsur olmuştur. Bu döneme kadar eğitim aile, dini oluşumlar ve STK’ların dikkat odağı iken, bu devirle birlikte devlet yönetimleri eğitim dünyasını kontrol altına almış, eğitimin sınırlarını ve şartlarını kendisi çizerek kamusal bir işlev talimhanesine dönüştürmüştür (Türkmen, 2013).

Yaşadığımız çağda sürekli olarak meydana gelen olaylar ve teknolojik yenilikler, insanlar üzerinde olumlu ve olumsuz izler bırakmaya başlamıştır. Eğitimin bu aşamadaki görevi halk nezdinde oluşan netice karşısında vasıflı ve donanımlı bir eleman potansiyel girdisi oluşturmaktır. Potansiyel insan gücü de bedensel, entelektüel, sezgisel ve toplumsal alanda sıhhatli olmayı zorunlu kılar. Böylece tedrisat ve irfan hayatında spor bilimlerinin rolüne önemli bir vurgu yapmaktadır (Heper, ve diğerleri, 2012).

1923 yılları itibari ile “beden eğitimi ve spor” alanına atfedilen kıymeti harbiyenin tezahürü kapsamında, bu alandaki gelişmelerin sistemsel unsurlarda önemli unsuru olması düşünceleri, Türk Spor Bilimlerinin tarihi

\* Bu çalışma "Türk Spor Bilimlerinin Tarihsel Temelleri" başlıklı tezsiz yüksek lisans proje ödevinden türetilmiştir.

<sup>1</sup> Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye

Şuayip Eren <sup>1</sup>

**How to Cite This Article**  
Eren, Ş. (2023). “Türkiye’de Spor Bilimlerinin Tarihsel Temelleri”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3042-3049. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68682>

Arrival: 02 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.



esaslarının belirlenmesi devamlı dikkatlerde olmuştur. Cumhuriyet henüz ilan edilmeden önce, 14 Ağustos 1923'te, TBMM'de arz edilen kabine tasarılarında "Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar'ülmüallimin'i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfiğ olunacaktır." ifadeleri söz konusu olmuştur. Böylece 1923'ün arifesinde beden eğitimi öğretmeni ihtiyacının giderilmesi için mektep hizmete girmesi hüküm altına alınmış, günümüzdeki spor bilimlerinin genetiği karakterize edilmiş ve mesleki programlar oluşturulmaya başlanmıştır (Türkmen, 2013).

Mustafa Kemal, spor konusunda ortaya çıkan gelişmeleri Türk reformlarının ilerlemesinde olmazsa olmazlardan birisi olarak onaylamıştır. Bundan dolayı Türk halkını çağdaş uygarlıklar düzeyinin ilerisi amacına uygun olarak spor bilimlerinde de muasır medeniyet düzeyi hedefine yönelmek Türkiye Cumhuriyeti'nin elzem amaçları arasında yerini almıştır. Böylece 1923'ün başlarından beri "beden eğitimi ve spora" atfedilen değer giderek artmış; yönetim bu alana gereken ehemmiyeti göstermiştir (Canşen, 2015).

## SPOR VE BEDEN EĞİTİMİ

Beşeriyetin zinde oluşunun en önemli göstergesi günlük fiziki aktiviteleridir. Refleksif olarak gayriihtiyari meydana gelen, yalnızca var olma ve hayatta kalma endişesini taşıyan bu aktiviteler, tabii fiiliyatlar dediğimiz tanımı doğurmaktadır. Kastedilen eylemler tabii yaşam koşullarına göre ayarlanmış bir denge içerisinde şekillenir ve değişime uğrar. İnsanların günlük yaşantılarında akarsular, dağlar, ovalar, yabani hayvanlar, zor iklim koşulları vb. ortamlarda hayatlarını idame ettirmeleri, doğal olarak da hareketlerini bu durumlara adapte olmalarını elzem hale getirmiştir. Doğal hareketlerin, uygarlığın sürekli bir değişim içerisinde olması bazı fizyolojik bozuklukları da beraberinde getirmiştir. Bu durum ise eski doğal yaşamın sağlığının dejenerasyonuna yol açmıştır (Tek, 2019).

Hareketsiz yaşamın meydana getirdiği bazı rahatsızlıklar ve klinik hastalıklar beden eğitimi ve sporu bir tedavi aracı olma durumuna getirmiştir. Böylece insan, yeni olguların getirdiği bozuklukları tabii olmayan hareketlerle veyahut çeşitli faaliyetler çerçevesinde onarmaya çalışmıştır. İşte tüm bunların neticesinde tabii ve tabii olmayan hareketler aracılığı ile oluşan varyasyonlar, bireyi rehabilite etme niteliği kazanarak "beden eğitimi" tanımı oluşturulmuştur. Vücut terbiyesi olarak da nitelendirebileceğimiz bu tanım, bedensel etkinlikler aracılığı kullanılarak eğitimin sağlanmasıdır. Bir rekabet etme veya şampiyon olma duygusu vb. amaçlarını gütmeyiz (Altuntaş, 2019).

Spor ise, çeşitli araçlar ile yapılan, kişilerin belirledikleri hedefleri doğrultusunda, kurallar vasıtası ile performansı artırıcı bedensel aktivitelerdir. Spor, önceleri sadece belli bir sosyal kesimin boş zamanlarında katıldıkları faaliyetler iken, günümüzde geniş kitlelere ulaşması ve organize bir güç haline gelmiştir. Ayrıca kurumsal bir yapıya bürünen spor sadece boş zaman etkinliği olmaktan çıkmış, artık bir meslekler grubu niteliği kazanmıştır (Turkay & Aydın, 2017, s. 179-189).

Spor yapmanın bilimsel amaçları arasında; kişisel yetenek gelişimine katkıda bulunarak genç ve dinamik kalmak, sağlıklı nesillerin başarma azmi kazanımını elde etmek ve yerel-ulusal-uluslararası yarışmalarda bireysel ve takım olarak üstünlük sağlamaktır. Beden eğitim ve spor arasında ise bireyin fiziksel, zihinsel, toplumsal ve duyuşsal gelişimini; aynı zamanda yaratıcılık, liderlik gibi vasıfların gelişmesini sağlayan bir uyum vardır (Altuntaş, 2019).

## SPOR VE BİLİM

İnsanoğlunun dünyaya gelişinden bugüne kadar hem sağlık hem de aktivite ve eğlence amaçlı olarak toplumsal hayatımızda yer alan sporun tarihi binlerce yıl öncesine uzansa da özellikle 1900'lü yılların başından itibaren organize edilmeye başlanılan ulusal ve uluslararası ölçekteki müsabakalarda geniş katılımcı ve izleyici kitlelerini bir araya getirmiştir. İnsanların her geçen gün spora olan ilgi ve alakası, devletlerin spor alanında rekabetçi mücadeleleri spor konusunun bilimsel çalışmalarda daha fazla yer almasına yol açmıştır. İlk dönemlerde literatür olarak spor kavramı; sağlık bilimleri veya eğitim bilimleri çerçevesinde bilimsel araştırmalara konu oluştururken, 1970'li yıllardan sonra literatürdeki bilimsel faaliyetlerdeki kapsam genişlemesi ile birlikte bağımsız bir araştırma alanı olarak bilim dünyasında ses getirmeye başlamış, bilim insanlarının dikkatlerinin üzerine toplanmasına olanak sağlamıştır (Bayar, 2010).

Günümüzdeki spor bilimlerini inceleyecek olursak spor, gerek sosyal alanda var olan bilimsel makaleler gerekse fen alanında var olan bilimsel makalelere konu olmuş, bu bilim dalları ile yakın iletişim kurarak bağların meydana gelmesine yol açmıştır. Bundan yola çıkılarak spor bilimlerinde birçok alt bilim dalları meydana gelmiş olup bunlar "hareket ve antrenman bilgisi, rekreasyon, beden eğitimi ve spor, spor yönetimi, spor ve sağlık bilgisi" olarak sayılabilir. Ayrıca küresel anlamda her geçen gün ortaya konulan bilimsel çalışmalar, inceleme ve araştırma raporları, akademik gelişmeler spor bilimleri alanında da kapsamlı hale

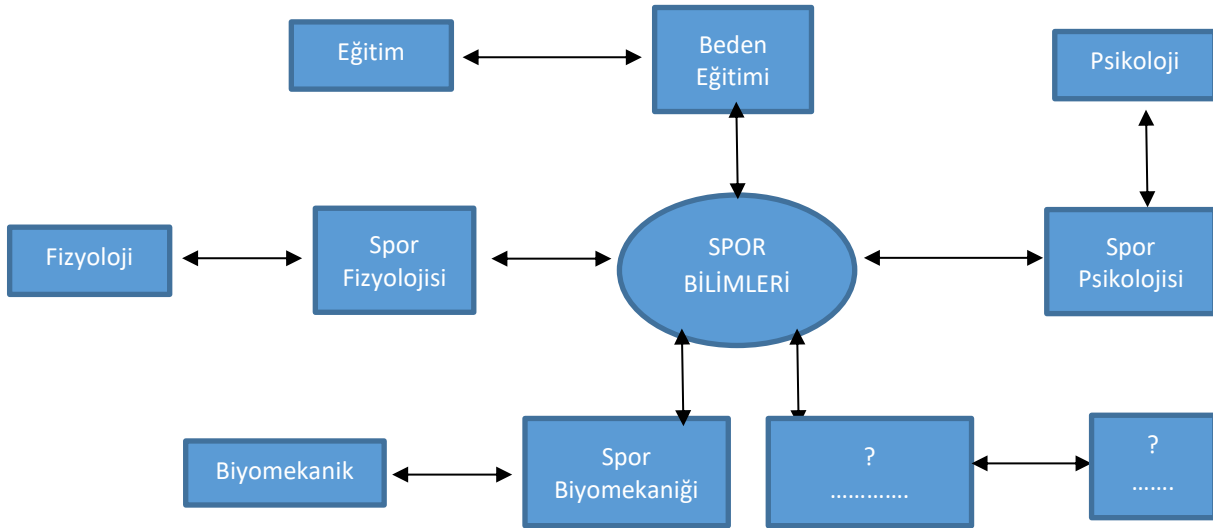
gelmiş olup sağlık, eğitim, sosyoloji, yönetim, ekonomi ve daha birçok konu alanında da ilerleme sağlanmıştır. Özellikle son yıllarda sporun sağlık sektöründe ve sosyal hayat becerilerindeki gelişmeler açısından yararları yönünden toplumda ve bilim dünyasında gözlemlenen ilgi, spor bilimleri alanyazınında yapılan bilimsel çalışmalar sayısında da önemli bir artışa vesile olmuştur (Altuntaş, 2019).

Spordeki mesleki düzey bölümleri ile ilgili ön plana çıkan farklı problemler belirlemektedir, bu sorunları şöyle sıralayabiliriz; hukuki zemin, mesleki nitelik ve tanıtım faaliyetleridir. Türkiye’de ise spor bilimlerinin kimliğine ve yerine dair bilim sınıflaması, temsil etme, tanıtıcı faaliyetlerde bulunma gibi spesifik bazı sorunlar ön plana çıkabilmektedir. Spor bilimlerinin klasik anlamda temelleri beden eğitime dayalıdır. Disiplinli bir yapıya sahip olmasına rağmen kavramsal, kurumsal ve işlevsel bazı zorluklarla karşı karşıya gelebilmektedir. Karşılaşılan tüm bu deformasyonlara rağmen evrensel literatürde “Spor Bilimleri” adı ile yerini almıştır (Mirzeoğlu & Çoknaz, 2006).

Bir disiplinin bilimsel olarak tasvir edilmesi için bazı kriterlere sahip olması ile mümkün olabilir. Bu kriterleri şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ Özel inceleme usullerini içeren, toplum nezdinde imtiyaza sahip bir muhteviyatının bulunması,
- ✓ Sistemsel olarak kendine has kavramlarının bulunması,
- ✓ Hem teorik, hem de pratiğe dönük olması,
- ✓ Neticeleri ile kabul görülmesi ve istikbali için sahip olduğu ihtiyatlarla sürece dayalı bir görevi başarıyla tamamlaması,
- ✓ Anlaşılabilir, yalın bir lisana içeriğini sürdürmesi,
- ✓ Küresel paradigmlar ve bunun yansıması olan milli bir bilimsel dilin olması.

“Spor, son evrelerinde, sporcuların yarışmak ve kazanmak için fiziksel, zihinsel ve teknik çabası; seyirciye heyecan ve estetik kazandırmaya yönelik sanatsal süreci; genel bütünlüğü içinde anatomi, fizyoloji, ortopedi, biyomekanik, psikoloji ve farmakoloji gibi disiplinlerin yardımıyla geliştirilmiş ve devam ettirilmiş bilimsel bir formdur. “ (Fişek, 1985, s. 21).



Şekil 1: Spor ve spor bilimlerinin kavramsal gelişimi

Kaynak: (Açıkada, 2023, s. 13)

## BEDEN EĞİTİMİNDEN SPOR BİLİMLERİNE GEÇİŞ

Beden eğitiminden spor bilimlerine geçiş çalışmaları ele alındığında, dünyadaki benzer uygulamalar gibi Türkiye’de de bu değişim çok yönlü bir etkileşimin ürünüdür. Türkiye’de değişim etkileyen unsurları göz önünde bulundurursak şu maddeler sıralanabilir (Mirzeoğlu & Çoknaz, 2006):

- ✓ Dünyada olup bitenleri takip etmek / Yeni meslek alanlarını irdelemek
- ✓ Spor ve fiziksel etkinlikleri, beden eğitimi çerçevesinde irdeleyememek
- ✓ Kişilik sarsılmaları ve bakir araştırmalar

Türkiye’de spor bilimlerinin tarihsel ilerlemesi ve spor branşına özgü mütehassısların hâlihazırdaki halinin incelenmesi düşüncesi ile bazı araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda spor bilimlerinin önemli birtakım problemlerle karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur. Bu problemlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz (Mirzeoğlu & Çoknaz, 2006):

- ✓ Yapısal sorunlar / Mesleki nitelik sorunları
- ✓ Hukuki düzenleme sorunları
- ✓ İstihdamın artması veya azalması

Memleketimizdeki spor bilimleri günümüzdeki biçimine 1990’da Hacettepe Üniversitesi’nin YÖK’ün onaylaması ile yürürlüğe giren “Sporcu Sağlığı, Sporda Psikososyal Alanlar, Spor Organizasyonu ve Yönetimi, Spor Eğitimi, Antrenman ve Hareket Bilimleri” anabilim dallarıyla hizmet verir. Tüm bu akademik kurumların adları zamanla güncellenerek şöyle belirlenmiştir: Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu ve isimleri belirtilen diğer anabilim dalları olarak belirlenmiştir (Mirzeoğlu & Çoknaz, 2006).

**Tablo 1:** Türkiye’de Spor Bilimlerinin Gelişimi

TÜRKİYE’DE SPOR BİLİMLERİNİN GELİŞİMİ		
S.N.	YIL	SPOR BİLİMİ ADI
1	1932	Gazi Terbiye Enstitüsü
2	1974-76	Spor Akademileri
3	1982	YÖK
4	1983-84	Lisansüstü Eğitim Marmara - Gazi
5	1989	Spor Bilimleri ve Tek. Böl. – Beş Ayrı Anabilim Dalı
6	1992	Yüksekokullar – Beş Ayrı Anabilim Dalı

**Kaynak:** (Açıkada, 2023, s. 32)

## TÜRKİYE’DE SPOR BİLİMLERİNİN İLK ADIMLARI

Sporun kurumsal olarak idare edilmesi ve alanların örgütsel olarak bir çatı altında toplanması 1923’ten sonra gerçekleşmiştir. Bu yıllardan evvel ise memleketimizde spor faaliyetleri hususi girişimler ile icra edilmekte idi. 1936’lı yıllara ulaşıncaya değin spor yönetimlerini “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı” idare etmiştir. Belirli kentlerde, İstanbul’daki bazı spor topluluklarında bazen batılı ülkelerden ülkemize ulaştırdıkları sporcularla müsabakalar organize etmişlerdir. Yapılan sportif faaliyetlerin yanında o dönemin favori branşlarından bazıları ile bireysel kategoride müsabakalar icra edilmiştir. TSK, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ise daha sonraki senelerde kurumsal yapıları ile ülkemizde spor alanlarında faaliyette bulunmuşlardır. 1986 yıllarına değin hizmetlerini sürdüren bu kurumlar bundan sonra Gençlik Spor Genel Müdürlüğü adı ile hizmet vermeye devam etmiştir. Ülkemizdeki spor örgütlenmelerinin ilki “Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı”dır. 1921 yılı Nisan ayında birlik delegelerinden meydana gelen heyet Ali Sami YEN liderliğinde İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği Yönetmeliği’ni dilimize çevirerek yurdumuzda tatbik edilmek üzere çalışmalar yapmışlardır (Kurt, ve diğerleri, 2016).

Türkiye’de spor bilimlerinin temelleri 1932’de Gazi Terbiye Pedagoji Enstitüsü’nün açılması ve beden eğitimi öğretmenliği tedrisat yapılanmasının yürürlüğe girmesi ile atılmıştır. Türk spor bilimi, 1970’li yıllarda spor akademilerinin meydana gelmesi ile günümüzdeki sistemsel ehemmiyeti kazanmıştır (Mirzeoğlu & Çoknaz, 2006).

Türklerde beden eğitimi öğretimi birincil olarak defa Emrullah Efendi (1858–1914) refakatinde “beden eğitimi ve spor” ismi ile muallim mekteplerinde, sultanilerde ve liselerde icra edilmeye koyulmuştur. Beden eğitiminin modern anlamda memleketimize dahil olmasında ve beden eğitiminin genişletilmesi ile tedrisatın her kademesine dahil edilmesinde Türk spor insanı Selim Sırrı Tarcan’ın ciddi destekleri olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitimcileri ihtisası amacı ile hizmete giren kurumlarda, beden terbiyesi dersinin de müfredata girmesi konusu gündemde sıklıkla dile getirilmiştir. Meydana gelen bu talep doğrultusunda Konya’daki “Orta Muallim Mektebi”, Ankara’ya nakledilmiş ve eğitimbilimi dalı da hizmete girerek, yeni adı “Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü” olmuştur. Ayrıca yapısında beden terbiyesi kolunun da eğitim vermesi amacı ile binanın etrafında antrenman alanı ve spor salonu inşa edilmiştir. 1932 senesinde bu yapıların bitirilip teslim edilmesinden sonra, “Talim ve Terbiye Kurulu” hükmü gereği beden eğitimi bölümü 3 dönem eğitim faaliyeti yürütmek maksadı ile hizmete girmiştir (Türkmen, 2013).

## CUMHURİYET DÖNEMİNDE SPOR BİLİMLERİ

Türkiye’de 1908’lerden hemen sonra devlet, akademik yapılanma gereği sportif faaliyetleri ve beden eğitimi masaya yatırmış, bu bilimler yalnızca mektepler ve tedrisat sistemleriyle kısıtlanmamış, aktüel dinamikleri

halinde olmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından itibaren beden eğitimi ve spora atfedilen değer giderek artmış, idare beden eğitimi ve sportif faaliyet sistemlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Atatürk, yeni yeni teşekkül etme döneminde dahi olmak kaydıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nde beden eğitimi ve spora ihtiyaç duyulan değerın gösterilmesi için birçok girişimin şahsen takipçisi olmuştur. Kendisi, memlekette uygulanacak olan politikaların en önde gelen prensipleri arasında yer alanların birinde de beden eğitimi olduğunu önemle vurgulayarak şu ifadeleri dile getirmiştir: “*Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti artırılmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir*”. Atatürk, bu hedefte zafer elde etmek için evvela ileri seviyedeki devletlerin bilim ve tekniklerinden faydalanmayı muhakeme etmiştir. Yeni kurulan kabine tasarılarına dahil edilen beden eğitimi öğretmeni ihtisas planı dahilinde icra edilen çalışmaları topluma ileten Atabeyoğlu, Atatürk'ün bu maksatla yabancı devletlere mahir kişileri yollamakla yetinmeyip, aynı zamanda yabancı ülkelerden de mütehasıs eğiticileri celp ettiğini belirtmektedir (Türkmen, 2013).

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıldan itibaren uzman kişiler tarafından beden eğitimi öğretmenleri ve sporun çeşitli dallarında uzman antrenörler ve hakemler yetiştirilmiş, aynı zamanda birçok yeni spor tesisleri yaptırılmıştır. Türkiye'de sporun geliştirilmesi için örgütlenmeye, kulüplere yer verilmiştir. Birçok kulübe aynı ve nakdi yardımlarda bulunulmuştur. Ayrıca yapılan çalışmalar ve mevzuat düzenlemeleri ile Türk sporunun teşkilatlandırılması, kurumsallaştırılması yönünde çok önemli adımlar atılmış olup tüm spor branşları bütün yurttaki faaliyet göstermesi sağlanmıştır. Anadolu'nun dört bir yanında sporcu yetiştirmek için gereken destek sağlanmış ve bu yetişen sporcular ülkemizde sporun gelişmesi, branşlaşması ve uluslararası arenalarda rekabet edebilir duruma gelmesinde çok önemli başarılar imza atmışlardır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk sporuna ve politikasına damgasını vurmuştur. Bugünün Türkiye'sinin spor yapılanmasının kökenini meydana getiren “Beden Terbiyesi Kanunu”, Atatürk'ün vefatına yakın tertip edilerek yürürlüğe girmiştir. Bilim insanları, bu yasanın düzenlenmesinde şahsen talimatlarına riayet edildiğini ve öyle hazırlandığını ifade etmektedirler (Kurt, ve diğerleri, 2016).

## BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARI

1938'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yasalaşan “3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu” gereği spor, mutlak suretle devlet garantörlüğüne dahil edildi. Zamanın koşulları göz önüne alındığında gayet modern bir anlayışla düzenlenen yasa sayesinde sportif faaliyetlerin memleket sathına aksetmesi düşünüldü. Dolayısı ile Türk sporu, 3530 sayılı bu kanunun hükümleri çerçevesinde, başbakanlığa bağlı bir “Devlet Kuruluşu” konumuna erişmiş oldu. (Kurt T., Kılıç M., Kılıç M.N., vd., 2016)

Eğitim olgusunun ön plana çıkan istikametleri çerçevesinde zikredilen beden eğitimi ve spor planlamaları da benzer zeminde değerlendirilmiş, düşünsel eğitimin aktif bir maksadı haline getirilmek istenmiştir. Devrin sivri baskıcı yönetimlerinin rol model görüldüğü senelerde temelleri atılan beden eğitimi ve spor örgütleri ve tatbik edilen tasarılar, bilhassa Alman ve Sovyet mekanizmalarından feyz almışlardır. Binaenaleyh, beden eğitimi ve spor programları, 1930'lu senelerde tüm yurttaki yetiştirilmesi için hukuki tertiplemeyi elzem hale getirmişse de, icra edilen bu hazırlıklar otoritelerin arzularını karşılayacak nitelikte hiçbir zaman yapılamamıştır. (Türkmen, M., 2013)

Sportif yeniliklerin, oluşan ihtiyaçlar ve zaman içerisinde gelişim gösteren koşullarına bağlı kalması için 1986 senesinde Türkiye'de spor alanlarındaki hizmetlerin ve sportif etkinliklerin yönetim vazifesini yürütmekle görevlendirilmiş olan (resmî kuruluş) Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün talimat ve sorumluluklarında ayarlamalar ifa edilerek yetkileri tanımlanmıştır. (Kurt T., Kılıç M., Kılıç M.N., vd., 2016)

Sorumlulukları şöyle sıralanabilir:

- ✓ Toplumun moral ve motivasyonunu artıran, stres atmasına yarayan sportif etkinliklerin düzenlenmesini sağlamak
- ✓ Rekreasyon çalışmalarını yönetmek
- ✓ Yeteneklerin geliştirilmesi için eğitimler organize etmek
- ✓ Bireylerin zararlı bağımlılıklarından sakınmaları amacı ile önlemler geliştirmek
- ✓ Sportif ittifakların oluşturulması ve spor bölümlerini tespit etmek amacı ile ihtiyaç duyulan unsurları belirlemek
- ✓ Spor birliklerini ve kolları geniş kapsamlı olarak teftiş etmek

## TÜRKİYE'DE SPOR BİLİMLERİ PROGRAMI VE BÖLÜM YAPILANMALARI

Beden terbiyesi ve değişik spor örgütlenmeleri, oluşturuldukları anlardan itibaren bir taraftan insanların sıhhatlerini iyileştirmeyi amaçlarken, diğer taraftan da verimliliği ilerletmeyi, performansını azaltma eğilimindeki kötü davranışlardan sakınmayı hedeflemiştir. Diğer yünden, bu topluluğun paydaşlarının bireysel kabiliyetlerini ilerletmeyi, ayrıca taze beceriler edindirmeyi, konum ve vakit imkânları çerçevesinde otorite kurmayı, böylece geniş anlamda ekonomik ve toplumsal kalkınmada meydana gelecek hasılatın bereketlenmesini gaye edinmiştir. Bu nedenle beden eğitiminin evrimsel ve toplumsal kıymeti, hissedilen zenginliğin dışında, atılan taktiksel bazı adımlar çerçevesinde nitelendirilir. Binaenaleyh vücut terbiyesi ile sporu “yeni vizyon” kategorize etmek niyeti ile yüklendiği sorumluluğun dışında defaten vurgulanmış ve spor kişisel bir rekreasyon vasfından öte, bir toplumsal siyaset faktörü tanımıyla nitelendirilmiştir. (Altuntaş, H., 2019)

Açıkada (2023, s. 32)'ya göre Türkiye'deki spor programları veya bölüm yapılanması şu şekilde oluşmaktadır:

1. Evre: 1931 - 1974 arası: Beden Eğitimi Bölümü
2. Evre: 1974 - 1981 arası: Beden Eğitimi Bölümü, Spor Akademisi, İzmir Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, ODTÜ Beden Eğitimi Rekreasyon ve Spor Bölümü
3. Evre: 1981 - 1992 arası: Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Eğitim Fakültesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksek Okulu, Fen-Edebiyat Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
4. Evre: 1992 - 1998 arası: Spor Bilimleri Teknolojisi Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Fen-Edebiyat Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
5. Evre: 1998- Günümüze kadar: Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Fen-Edebiyat Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Sağlık Bilimleri Fakültesi Spor Bilimleri Bölümü

Türkiye'de bulunan yüksek öğretim programlarındaki spor bölümleri ise beden eğitimi ve spor öğretmenliği, spor yöneticiliği, antrenörlük, spor bilimleri ve antrenörlük, rekreasyon, spor bilimi şeklinde sıralanmaktadır (Açıkada, 2023, s. 35).

### ATATÜRK'ÜN SPORA VERDİĞİ ÖNEM

Atatürk, bireysel nitelikleri bakımından sportif faaliyetlere ilgili bir önderdi. Küçük yaşlarındaki enerjisi, Selanik Askeri Rüştiyesi'nde cimmastik eğiticisi Teğmen Habib Bey'in katkıları vesilesiyle spora birebir ilgi alaka göstermesi, yarışmalara zaman ayıracak seviyede cirit oyununa, sıklığa ve at müsabakalarına önem verdi. Manastır Askeri İdadisi'nde katıldığı cimmastik kurslarında, Harp Okullarında ve Akademilerdeki yeteneği, talebelik deneyimlerinin ve askerlik kariyerinin meydana getirdiği becerilerle birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün kuruculuğunu yaptığı Türkiye Cumhuriyeti ve spor yatırımlarına istikamet oluşturmasında tesir etmiştir. Mustafa Kemal, spor sektöründe icra edilen faaliyetleri, Türk reformlarının ilerlemesinin mihenk taşları arasında nitelendirmiştir. Binaenaleyh Türk halkı çağdaş uygarlık düzeyi ilerisine ulaşma amacı ile beraber spor yatırımlarında da muasır medeniyetler hedefine giden yolda Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli amaçları arasında yerini almıştır: (Canşen, 2015, s. 43)

*“Açık ve kati olarak söyleyeyim ki; sporda muvaffak olabilmek için her türlü yardımdan ziyade, bütün milletçe sporun mahiyetinin ve değerinin anlaşılması gerekmekte, onu kalpte muhabbet ve vatani vazife olarak telakki eylemek lazımdır.”*

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde birçok alanda olduğu gibi spor konusunda da öncülük yapmıştır. Cumhuriyetin ilanından kısa bir zaman sonra Türk sporunun devlet politikası yolundaki ilk adımı Mustafa Kemal Atatürk tarafından atıldı. Devletin spora ve sporcuya sahip çıkarak onları maddi yünden desteklemesi şeklinde uygulanacak olan bu ilk adım ile Türk sporunun Cumhuriyet dönemindeki gelişiminin ilk adımları atılmış oldu (Doğan, 2003).

Mustafa Kemal Atatürk, spor yatırımlarının var olan uygarlığın kalkınma seviyesine, medeniyetlerin yeteneklerinin, gelişmişlik düzeylerini belirleyen öğeler arasında yer aldığını işaret etmiştir. Ayrıca Türk sporunun ileri düzeylere yükseleceği yöndeki ifadelerini sıklıkla beyan etmiştir. Sporun, sıhhat, toplumsal ve modern temalarla yekpare olduğunu vurgulamış, bu unsurların uygulanması amacı doğrultusunda ihtiyaç duyulan önlemlerin tatbiki mevzusunda sorumlulara hassasiyetlerini iletmiştir. Türkiye'deki spor ihtisas öğretim programlarının tertip edilmesine yakın ilgi gösteren Mustafa Kemal Atatürk, yurtdışındaki spor müfredatları ile ilgili araştırma yaptırmış, bu istikamette vücut terbiyesi eğitimi ve spor alanında yetenekli bireylerin tedrisat amacı ile yabancı ülkelere gitmelerine vesile olmuştur. Öncelikle kabiliyeti yüksek olan

talebeler “Terbiye-i Bedeniye” eğitimi için İsvaç’e gitmişlerdir. Daha sonra yurda dönen bu talebeler, İstanbul Kız Muallim Mektebi’nde yürürlükte olan izeilik ve yüzücülük kurslarında vazife yapmışlardır. 1932-1933 öğretim senesinde Ankara’da Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsünde beden eğitimi öğretmeni mezun etmek amacı ile Beden Terbiyesi Şubesi hizmete girmiş, ilk zamanlar 22 talebesi bulunan bu bölümün yönetimine Berlin Üniversitesi spor öğretim görevlisi Kurt Dainas atanmıştır (Canşen, 2015, s. 43-44).

Yabancı dilden Türkçeye çevrilen bir kitabın önsözünde Mustafa Kemal Atatürk şu ifadelere yer vermiştir (Tükenmez, 2013, akt. Canşen, 2015):

*“Köylere varıncaya kadar memleketimizin her tarafında, küliplere, Köy, nahiye, belediye, vilayet ve mektep müdürlerine faydalı olacağı ümidiyle bu eser Türkçeye çevrilmiştir. Bu münasebetle muhterem vali ve kaymakamlardan dileğim şudur: Köy ve şehir halkının nüfusuna göre tesis lazım gelen oyun ve spor yerlerini gösterir bir köy ve şehir planı yaptırmak. Beşer senelik planlarla bu yerleri tedricen tesis etmek. Bu yerlerin idamesi için mahalli bütçelerden muntazam yardımlar temin etmek.”*

Bu itibarlı yapıtın Türkçeye tercümesinden sonra beden eğitimi tedrisatları ifa edilmiş, memleketin dört bir yanında, en ücra yerlerde dahi spor propagandaları yapılmış, sportif faaliyetler özendirilmiş, yetenekli talebeler tedrisat amacı ile ülke dışına sevk edilmiş ve o zamanların meşhur spor insanları Türkiye’ye çağrılmışlardır. Çağdaşlaşma hedefinde sporun ehemmiyetli bir mevzu olması fikrinden yola çıkarak çağdaş spor, irfanı ve programları taze tasarlanmış olan cumhuriyete tatbik edilmiş; dans, tenis, atletizm, jimnastik gibi yeni spor kolları topluma tanıtılarak modern bir kültür meydana getirme arzulanmıştır (Canşen, 2015).

57 yıllık ömrünü Türkiye Cumhuriyeti’ne adayan ve çağın çok ötesinde vizyoner bir lider olan Mustafa Kemal Atatürk, gerek milli mücadele döneminde, gerekse cumhuriyetin ilanından sonra sporun modern toplumların gelişimindeki inancını her fırsatta göstermiştir. Atatürk genç kuşağın bilimin ışığında ruhen, ahlaken, zihnen ve bedenen çok iyi yetiştirilmesi gerektiğine inanmış; sporun genç Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası topluma entegrasyonu açısından çok önemli bir alan olduğunu vurgulamıştı. Ayrıca Atatürk’e göre kadının toplumsal yaşamda bulunduğu yer erkeklerle eşit seviyededir. Bu nedenle yapılan her yenilikte olduğu gibi spora yönelik faaliyetlerde de kadın sporculara imkân sağlanmış ve onlara da idarecilik vasıflarını tatbik etme fırsatı verilmiştir. Kadınların spor politikalarına katılmaları, modernleşme misyonu çerçevesinde mühim bir vasıf olması hasebiyle onlara gereken desteği sağlamış, kabiliyetlerini geliştirici eğitimlere katılmalarını teşvik etmiştir (Canşen, 2015).

## SONUÇ

Spor, insanlığın başlangıcına dayanan köklü bir geçmişe sahiptir ve toplumsal hayatımızda vazgeçilmez aktivitelerden bir tanesidir. Bireyler fakında olarak ya da olmayarak insanlık tarihinin başlangıcından itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde sporun içerisinde her zaman var olmuştur. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren doğa içerisinde yaşam mücadelesi veren insanoğlu farkında olmadan sporla iç içe yaşamış, yeni keşifler gerçekleştirdikçe spor da yeni özellikler elde etmiştir. Bu şekilde sporun gelişim süreci insanların gelişimine paralel olarak devam etmiş ve değişikliğe uğramıştır (Sunay, 2003).

Medeniyet yönünden ilerlemiş ülkelerdeki içtihatlar incelendiğinde, eğitim-öğretim sistemleri, sanatsal faaliyetleri, spor politikalarındaki başarıları olması hasebiyle buradaki sistemlerin faydalı olanları ile etkileşimde bulunulmuştur. Potansiyeli olan talebeler ihtisas yapma amacı ile yabancı ülkelere gitmelerine imkan tanınmış, aynı zamanda yurt dışından da bilginler ülkemize gelmişlerdir. Ülkemizin spor tarihinin en kuvvetli dönüm noktası ise Cumhuriyetin ilan edildiği dönem olarak ifade edilebilir. O zamanlarda tarihsel olarak pek çok gelişmelerden söz edilebilir, ancak en çok ön plana çıkan husus: memleketin tüm noktalarına spor ile ilgili enformasyon faaliyetlerinin icra edilmesi ve mevcut spor dallarının çoğaltılması. Ayrıca ülkenin modern normlara ulaşma hedefi; bilimsel, sosyal ve kültürel değerlerin yanında spor bilimlerinde de arzu edilen reformları yapabilmektir (Canşen, 2015).

Atatürk, Türk Sporuna gereken ehemmiyeti, spor politikalarının yayılması ve teşkilatlanma çalışmalarının artması için vermiştir. Onun penceresinden bakılacak olursa sporla elde edilebilecek ilerlemeler, çağdaşlaşma hedefine ulaşmada çok önemli bir yer işgal eder. Türk sporunun ileri düzeylere yükseleceği yöndeki ifadelerini sıklıkla dile getiren Atatürk, sporun toplumsal ve modern çizgilerle meydana geldiğini vurgulamış, Türkiye’deki spor ihtisas öğretim programlarının tertiplenmesine yakın ilgi göstermiştir. Spor bilimlerinin temellerini o dönemlerde atılmasını sağlayan Atatürk, ayrıca genç nesillerin faydalanabilecekleri spor tesislerinin inşa edilmesini sağlayarak onları farklı bireysel ve takım sporlarına özendirmeye çalışmıştır (Canşen, 2015).

Türk spor teşkilatlanmasının oluşmasında ve başarılı neticeler almasında en büyük pay sahibi devlet organları olmuştur. Gerek merkezi gerekse taşra teşkilatları vasıtası ile meydana gelen Türk Sporunun (nitelik ve nicelik anlamda) yapısı ilgili yasalara dayanmaktadır. Türkiye’de beden terbiyesi ve spor bilimlerinin, hemen hemen eş zamanlarda vasıflı bir halde temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde, ayrıca yükseköğretim kademelerinde işlevsel olarak yürürlükte olması dolayısı ile 1970-75’li yılların akabinde mühim adımların atıldığı tespit edilmiştir. Zaman içerisinde sürekli kendini yenileyen bu girişimler, yetkili kurum ve kuruluşlar ile denetim ve gözetim altına alınmakla birlikte, genç bireylerin yeteneklerinin farkına varmalarına vesile olmuş, aynı zamanda yapılan yönlendirme çalışmaları neticesinde spor bilimlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Tek, 2019).

Cumhuriyetimizin temellerinin atıldığı günden bugüne kadar farklı mecralarda çeşitli akademik kurum ve kuruluşlar etkisini göstermiş, Türk spor bilimlerinin tarihsel temellerini oluşturan nitelikteki paradigmlar genel itibari ile kişiden beklenilmeyen olumsuz davranışlardan sakınmayı hedeflemiş; bireysel kabiliyetlerini ilerletmeyi, ayrıca yeni beceriler edindirmeyi, konum ve vakit imkânları çerçevesinde otorite kurmayı, böylece geniş anlamda ekonomik ve toplumsal kalkınmada meydana gelecek hasılatın bereketlenmesini gaye edinmiştir. Bu nedenle beden eğitimi ve spor bilimlerinin evrimsel ve toplumsal kıymeti, hissedilen zenginliğin dışında, atılan taktiksel bazı adımlar çerçevesinde nitelendirilir. Türkiye’de arzu edilen randımanın yakalanabilmesi için doğru ve vasıflı altyapı oluşturulmalı, sportif kazanımların sürdürülebilir bir hale bürünmesi için tüm paydaşların ve mahir insanların görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Nihai olarak ulusal ve uluslararası arenalarda Türk Sporunu bilimsel temelleri üzerine koyduğu standartların sürekli üzerine koyarak mevcut çitayı ve muvaffakiyetini arttıracaktır (Devecioğlu, Çoban, & Karakaya, 2011).

Türkiye’de spor üniversitesinin olmaması spor bilimlerinin gelişimi açısından önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’nin farklı bölgelerinde bir veya birkaç tane spor üniversitesinin kurulması ihtiyacı vardır. Bu üniversitelerin kurulması öğrencilere, işverenlere ve topluma çok fazla katkısının olacağı düşünülmektedir. Spor üniversitelerinin kurulmasında spor tesislerinin ve iklimsel coğrafi özelliklerinde dikkate alınarak kurulması önerilmektedir.

## KAYNAKÇA

- Açıkada, C. (2023, 01 11). *Türkiye’de Spor Bilimlerinin Bilimlerinin Gelişimi*. Spor Bilim: <http://www.sporbilim.com/dosyalar/sporbilimleripdf.pdf> adresinden alındı
- Altuntaş, H. (2019). *Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Türk Eğitim Sistemindeki Yeri*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Bayar, P. (2010). Türkiye’de Spor Psikolojisinin Gelişimi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(4), 131-136.
- Canşen, E. (2015). Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 33-48.
- Devecioğlu, S., Çoban, B., & Karakaya, Y. E. (2011). Türkiye’de Spor Eğitimi Sektörünün Görünümü. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 627-654.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Heper, E., Sertkaya, Ö., Koca, C., Ertan, H., Kale, M., Terekli, S, Demirhan, G. (2012). *Spor Bilimlerine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kurt, T., Kılıç, M., Kılıç, M. N., Özbayraktar, F., Yücel, E., & Kıvanç, C. (2016). *Türk Spor Tarihi 11. Sınıf*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mirzeoğlu, N., & Çoknaz, D. (2006). Türkiye’de Spor Bilimleri ve Mesleki Sorunlar: Nitel Bir Analiz. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), 27-38.
- Spor Bilimlerinin Bilim Temelleri*. (2023, 01 11). Nevşehir Üniversitesi: <http://bizdosyalar.nevsehir.edu.tr/f8b0299f64d3b2df68ba61698952099a/bilim-temelleri-ders-sunum.pdf> adresinden alındı
- Tek, P. (2019). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Türkiye’deki Sporun Gelişimsel Sorunlarına Bakışlarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Turkay, H., & Aydın, A. D. (2017). Bir İnceleme: Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Spor Örgütlenmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(16), 179-189.
- Tükenmez, M. (2013, 11 7). Atatürk ve Spor. *Aydınlık Gazetesi*.
- Türkmen, M. (2013). Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri. *Turkish Studies*, 8(6), 729-740.





## Sosyal Adalet Liderliğinin Öğrenci Okul Motivasyonu Üzerindeki Rolü\*

*The Effect of Social Justice Education on Students' School Motivation*

### ÖZET

Öğrencilerin motivasyonunun sağlanmasında en önemli faktörlerden biri dahil oldukları eğitim örgütlerindeki adalet anlayışıdır. Bu araştırmanın amacı, sosyal adalet liderliğinin; öğrencilerin okul motivasyonu üzerindeki rolünü incelemektir. Yapılan bu çalışma ilişkisel tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar Merkez ilçesinde öğrenim gören 408 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilerin okul yöneticilerinin sosyal adalet liderliği algılarını belirlemek üzere “Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği” ; okul motivasyonlarını ölçmek amacıyla ise “Öğrencilerin Okul Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca yüzde, frekans analizi, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi betimsel analizler uygulanmıştır. Bulgular öğrenci görüşlerine göre okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği yüksek düzeyde bulunmuştur. Aynı zamanda öğrencilerin okul motivasyonlarının da yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bulunan korelasyon katsayıları değişkenler arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkinin olduğunu göstermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Liderlik, Sosyal Adalet Liderliği, Motivasyon, Öğrenci Okul Motivasyonu

### ABSTRACT

One of the most important factors in ensuring the motivation of students is the understanding of justice in the educational organizations they are involved in. The aim of this research is that social justice leadership; to examine the role of students on school motivation. This study was designed in relational scanning model. The sample of the research consists of 408 secondary school students studying in the central district of Afyonkarahisar. “Social Justice Leadership Scale” to determine the students' perceptions of social justice leadership of school administrators; In order to measure school motivation, “Student's School Motivation Scale” was used. Regression analysis was performed on the obtained data. In addition, descriptive analyzes such as percentage, frequency analysis, arithmetic mean and standard deviation were applied. According to the findings of the students, the social justice leadership of the school principals was found to be at a high level. At the same time, it was determined that the school motivation of the students was at a high level. The correlation coefficients found showed that there was a positive and significant relationship between the variables.

**Keywords:** Leadership, Social Justice Leadership, Motivation, Student School Motivation

### GİRİŞ

Öğrenci motivasyonu, eğitim hayatındaki hedeflere ulaşılabilmesinde var olan enerjii harekete geçirmek için kullanılan içsel bir süreçtir. Öğrencilerin öğrenme ve gelişme motivasyonunu koruyabilmesi için desteklenmesi önem taşımaktadır. Nitekim Çağış ve Yetim (2021), fiziki şartlar ve çevre öğrenci okul motivasyonun sağlanmasında önemli rol oynadığını; psikolojik desteğin de öğrenci motivasyonunun geliştirilmesinde önemli bir koşul olduğu ifade etmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin aldığı sosyal desteğin öğrencilerin öğrenmeye ve okula karşı olumlu tutum geliştirmelerinde rol oynadığını söylemek mümkündür. Özellikle son yıllarda gelişen demokrasiyle birlikte artan çok kültürlülük (Banting ve Kymlicka, 2003) ve sosyal yapıda giderek farklılaşan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel görünüm (Doytcheva, 2009) okulları pek çok sosyal grubun bir araya geldiği kurumlar haline getirmiştir (Polat, 2012). Bu durum motivasyon süreci yönetilirken, öğrencilerin motivasyon kaynaklarının farklı olabileceğine dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle farklı sosyal grupların bütünleştiği bir okul ortamı yaratmanın, öğrencilerin okula ve öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (Polat, 2009).

Dil, din cinsiyet, ırk, sosyo ekonomik düzey, özel gereksinimli olma gibi çeşitli özellikler nedeniyle eğitimden eşit düzeyde faydalanamayan grupların okul motivasyonunu sağlamada sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda okul motivasyonu eksik olan öğrencilerin başarı düzeyinin düşük olduğu görülmüştür (Korpershoek vd,2019). Sosyal gereksinim sahibi olma (Yolcuoğlu, 2009), okul terki veya çeşitli sebeplerden dolayı eğitim öğretimin dışına çıkma (Fortin vd., 2006), engeli yüzünden toplumsal yaşama adapte olmakta

İ.Volkan Sarıkan<sup>1</sup>   
Seval Koçak<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Sarıkan, İ. V. & Koçak, S. (2023). “Sosyal Adalet Liderliğinin Öğrenci Okul Motivasyonu Üzerindeki Rolü”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3050-3059.  
DOI:  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68742>

Arrival: 05 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

\* Birinci yazarın Sosyal Adalet Liderliğinin Öğrenci Okul Motivasyonu Üzerindeki Rolü adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

<sup>1</sup> Yüksek Lisans Öğrencisi., Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ABD, Uşak, Türkiye

<sup>2</sup> Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi ABD, Uşak, Türkiye

zorlanma (Theoris, 2007), sosyo ekonomik düzeyi açısından dezavantajlı olma (Karabağ Köse, 2019), risk altındaki (O'toole ve Due, 2015), alışılmışın dışında yönelimleri veya yetenekleri olma (Özdemir, 2017), başarısızlığı kabullenme (Özabacı, 2001) gibi nedenlerle ötekileştirilmiş ve sosyal açıdan dezavantajlı grupların motivasyonunun artırılmasında, bu grupları destekleyici liderlik davranışlarının önemli olduğu söylenebilir.

Dezavantajlı grupların pozitif anlamda desteklenmesi noktasında ortaya çıkan sosyal adalet liderliği, hiçbir bireyin arkada bırakılmadan olumlu bir örgüt iklimi oluşturulması noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Berkovich (2014) sosyal adalet liderliğini akıllara gelebilecek tüm ayrımları, üstünlükleri ortadan kaldırarak tüm paydaşlara eşit imkan tanıyan ve aynı mesafede duran liderlik modeli olarak tanımlamaktadır. Bu çalışma sosyal adalet lideri olarak okul müdürlerinin, sosyal grubuna bakılmaksızın tüm öğrencilerin desteklemesi ve okulu kapsayıcı, bütünleştirici ve demokratik bir anlayışla yönetmesi öğrencilerin motivasyonu üzerinde önemli bir rol oynayabileceği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle araştırmada sosyal adalet liderliğinin öğrenci okul motivasyonu üzerindeki rolü incelenmiştir.

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### Sosyal Adalet Liderliği

Sosyal adalet liderliği, saygı, farklılıkların kabulü, empati gibi özelliklerin üzerine kurulu bir süreç destekleyendir (Theoharis, 2007). Olumsuz gelişmelerin yaşandığı süreçlerde, çevresini hala olumluya ve kazanmaya inandırmak için çabalayan (Fraser, 2012), örgüt üyelerinin mutluluk ve güven düzeylerini yükseltmeye çalışan (DeMatthews ve Mawhinney, 2014), kapsayıcı programlar sonucunda örgüt verimliliğini önemseyen (Lea ve Cruickshank 2017) kişiler sosyal adalet liderliği rolüne bürünmüşlerdir.

Şehirde yaşayanların sorunlarına dikkat çekmek için kullanılan sosyal adalet kavramı daha sonra eğitim örgütlerinde ele alınarak çalışmalar hız kazanmıştır (Polat, 2007). Eğitim örgütlerinde sosyal adalet liderliği geleneksel yönetim anlayışında eksik görülen kısımları tamamlayabilmek için ortaya konulmuştur (Murtafha ve Watss, 2005). Eğitim örgütlerinde sosyal adalet liderliği istisnasız tüm öğrencilerin okulun olanaklarından eşit şekilde faydalanmasını sağlamayı amaçlayan yaklaşımdır. (Koçak ve Özdemir, 2019). Öğrencilerin sınıf, topluluk, aile ve daha geniş toplumsal düzeylerden dolayı oluşan dezavantajlarını azaltmak için çalışmalar (Akyürek, 2021; Chiu ve Walker, 2007). Bu nedenle okulun akademik programını tüm öğrencilere yönelik zenginleştirerek bütün öğrencilere ulaştırmanın yollarını ararlar ( Amaç, 2021).

Sosyal adalet liderliğinin boyutları; eleştirel bilinç, destekleme ve kapsama/kaynaştırma (Özdemir ve Kütküt, 2015). Eleştirel bilinç; eğitim örgütlerinin paydaşlarının kendi aralarında kültür, ekonomik durum, yaşantı gibi sebeplerden dolayı oluşabilecek farklılıklara dikkat çekerek bunları değerli kılma yaklaşımıdır (Özdemir, 2018). Öğrencileri eleştirel düşünmeye sevk ederek (Demirtaş ve Özer, 2005) eşitsizlikler karşısında durma konusunda bilinçlenmesi (Apple ve Beane, 2011), farklılara saygı duyma ve destekleme bilincini (Alsburry ve Shaw, 2005), öğrenciye dolayısıyla topluma kazandırabilmek için model olarak elinden geleni yapmaya çalışır (Çobanoğlu, 2021).

Destekleme boyutu; olumsuzluklarla başa çıkma konusunda dezavantajlı öğrencilere yardımcı olarak tüm öğrencilerin okul başarılarını artırma yaklaşımıdır (Tomul, 2009). Destekleme sürecinde okul içinde var olan eşitsizlikler ortadan kalkıp, demokratik bir örgüt ortaya konulacaktır (Enslin, 2006; Oakes vd., 2000).

Diğer boyutların ön koşulu olma özelliği de taşıyan kapsama/kaynaştırma boyutu; dezavantajlı öğrencileri göz ardı etmeden, özellikle öğrenme ortamını heterojen tutarak tüm öğrencilerin okuldan eşit şekilde faydalanmasını sağlanmasındır (Büyükgöze vd., 2018; Furman, 2012). Sosyal adalet lideri, özellikle dezavantajlı öğrencileri destekler. Öğrenme ihtiyacı ne olursa olsun tüm öğrencilerin bu ihtiyaçlarını aynı derecede, soyutlanmadan karşılamalarını sağlar (McKenzie ve diğ., 2008).

### Öğrenci Okul Motivasyonu

Motivasyon kaynaklarının neler olduğu araştırıldığında, bireyin beklentilerin önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Motivasyon kişisel olduğu için, beklentilere göre bir kaynak oluşturulursa daha verimli olacaktır. Fakat okulda öğrenci, veli, öğretmen, diğer personel ve yöneticilerden oluşan çok bileşenli ve genellikle kalabalık bir sistem vardır. Bu sistemin içinde her öğrenci için ayrı motivasyon kaynağı oluşturmak her zaman mümkün olamayabilir. 1980 yılından beri eğitim araştırmacıları tarafından motivasyonel ve bilişsel faktörlerin arasında olumlu ilişkiler olduğunu kanıtlayan çalışmalar gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir (Amrai vd., 2011; Demir ve Budak, 2016; Sivrikaya, 2019; Yağlı, 2014). Motivasyon aynı zamanda öğrenci davranışlarının yönlendirilmesinde ve disiplin olaylarının önlenmesinde en önemli kaynaklarından (Akbaba, 2006; Eryılmaz, 2013; Kaynak ve diğ., 2017; Linnenbrinck ve Pintrich, 2002).

Okulun fiziki şartlarının öğrencilerin temel fiziki ihtiyaçlarını doyurabilmesi okul motivasyonunun temelini oluşturur. Şensoy ve Sağöz (2015) okulun fiziksel imkanlarının öğrencilerin motivasyonlarını olumlu yönde etkilediğini ve bunun sonucunda öğrenci başarısının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Çağış ve Yetim (2021) okulun fiziki yeterliliklerinin, aynı zamanda psikolojik ihtiyaçların karşılanabilmesinin de ön koşulu olduğunu belirtmişlerdir.

Okulda öğrenci ve öğretmenlerin motivasyon seviyelerini yüksek tutmada birinci görev okul yöneticisine düşmektedir. Öğretmen için uygun bir çalışma ortamı öğrenci için ise öncelikle motive bir öğretmen ardından da fiziki ve psikolojik ihtiyaçlarının azami düzeyde karşılanması motivasyonunu artırır. Motivasyonu yüksek öğrencide negatif davranışlar gözlenmez, okula bağlılığı artar ve akademik başarısı yükselir (Ergül, 2005; Ratelle ve Duchesne, 2014).

### Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğrenci görüşlerine göre okul müdürlerinin sosyal adalet liderliğinin öğrenci okul motivasyonu üzerindeki rolünü belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- ✓ Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ve öğrenci okul motivasyonu ne düzeydedir?
- ✓ Sosyal adalet liderliği ve öğrenci okul motivasyonu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- ✓ Sosyal adalet liderliği öğrenci okul motivasyonunu anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

### YÖNTEM

#### Araştırma Deseni

Bu çalışmada okul müdürlerinin öğrenciler tarafından algılanan sosyal adalet liderliği ve öğrenci okul motivasyonu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma birden çok değişkenin birbirleriyle oluşan ilişkisini ve bu ilişkinin düzeyini inceleyen ilişkisel tarama modeliyle tasarlanmıştır (Karasar, 2005).

#### Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini 2021-2022 yılında Afyonkarahisar Merkez ilçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma evreninde 18486 öğrenci bulunmaktadır. Bu evren %5 hata oranıyla 377 öğrenci ile temsil edilebilmektedir (Krejcie ve Morgan, 1970). Evrenden örneklem belirlenirken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kayıp veri riski göz önünde bulundurularak 415 ölçek dağıtılmış, bunlardan 408 öğrenci araştırma örnekleme alınmıştır. Tablo.1’ de örnekleme ait demografik özellikleri gösterilmektedir.

**Tablo 1:** Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kız	245	60
	Erkek	163	40
Okul Türü	Ortaokul	341	83,6
	İmam-Hatip Ortaokulu	62	15,2
	Yatılı Bölge Ortaokulu	5	1,2
Sınıf	5	69	17,2
	6	98	24
	7	103	25
	8	138	33,8
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	58	14,2
	Ortaokul	123	30,1
	Lise	119	29,2
	Üniversite	80	19,6
Baba Öğrenim Durumu	Lisansüstü	28	6,9
	İlkokul	135	33,1
	Ortaokul	123	30,1
	Lise	83	20,3
Baba Öğrenim Durumu	Üniversite	53	13
	Lisansüstü	14	3,5

Tablo 1 de görüldüğü üzere 66 devlet okulundan 245’ i kız 163’ü erkek olmak üzere toplam 408 ortaokul öğrencisi ile çalışılmıştır. Bu öğrencilerin 341’ i ortaokul, 62’ si imam hatip ortaokulu, 5 ‘ i ise yatılı bölge okuluna kayıtlıdır.

#### Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada okul müdürlerinin algılanan sosyal adalet liderliğini ölçmek amacıyla Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği (Özdemir ve Kütküt, 2015) ve öğrencilerin okul motivasyonunu kullanmak amacıyla Öğrencilerin Okul

Motivasyonu Ölçeği (Kaynak, Özhan ve Kan, 2017) kullanılmıştır. Ölçeklerin psikometrik özellikleri aşağıda sunulmuştur.

Sosyal adalet liderliği ölçeği: Öğrencilerin okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışları ile ilişkili görüşlerini yansıtan 24 madde ve üç alt boyuttan oluşan ölçek (Özdemir ve Kütküt, 2015) kullanılmıştır. Ölçek beşli likert tipindedir. Ölçeğin oluşturulma çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi (dfa) çalışmaları şu şekilde bulunmuştur: [ $\chi^2 = 5561,536$ ;  $df = 249$ ;  $\chi^2/df = 2.11$ ;  $GFI = .97$ ;  $AGFI = .96$ ;  $RMSEA = .05$ ;  $CFI = .96$ ;  $NFI = .92$ ]. Araştırmacıların yaptığı güvenilirlik çalışmalarında ise Cronbach Alpha değerleri; destek alt boyutu için .91, eleştirel bilinç alt boyutu için .92, katılım alt boyutu için .72 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak ölçeğin uygulanabilir olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçeğe ait bazı maddeler şu şekildedir: (1) Başarısızlığı önleyecek tedbirler alır. (2) Farklı görüşlere açıktır. (3) Farklılıklara eşit mesafede durur. Bu çalışma kapsamında da ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi (dfa) çalışmaları yapılmış ve sonuçlar şu şekilde bulunmuştur: [ $\chi^2 = 597.79$ ;  $df = 247$ ;  $\chi^2/df = 2,4$ ;  $GFI = .89$ ;  $AGFI = .87$ ;  $RMSEA = .059$ ;  $CFI = .98$ ;  $NFI = .96$ ]. Aynı zamanda ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alpha değerleri; destek alt boyutu için .88, eleştirel bilinç alt boyutu için .88, katılım alt boyutu için .77 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği' nin bu çalışmada kullanmak için uygun olduğuna karar verilmiştir (Kline, 2011).

Öğrencilerin okul motivasyonu ölçeği: Öğrencilerin okul motivasyonunu ölçmek amacıyla 14 madde ve üç alt boyuttan oluşan ölçek ( Kaynak, Özhan ve Kan, 2017) kullanılmıştır. Ölçek 5' li likert tipindedir. Ölçeğin oluşturulma çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi (dfa) çalışmaları şu şekilde bulunmuştur: [ $\chi^2 = 213,33$ ;  $df = 72$ ;  $\chi^2/df = 2.96$ ;  $GFI = .92$ ;  $AGFI = .88$ ;  $RMSEA = .076$ ;  $CFI = .95$ ;  $NFI = .93$ ]. Araştırmacıların yaptığı güvenilirlik çalışmalarında ise Cronbach Alpha değerleri; hedef alt boyutu için .90, performans alt boyutu için .78, okula bağlılık boyutu için .88 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak ölçeğin uygulanabilir olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçeğe ait bazı maddeler şu şekildedir: (1) Okulda derslere katılıyorum. (2) Tatillerde okulu özlerim. (3) Sınıfımda en çalışkan öğrenci olmak isterim. Bu çalışma kapsamında da ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi (dfa) çalışmaları yapılmış ve sonuçlar şu şekilde bulunmuştur: [ $\chi^2 = 279.98$ ;  $df = 71$ ;  $\chi^2/df = 3,94$ ;  $GFI = .91$ ;  $AGFI = .87$ ;  $RMSEA = .085$ ;  $CFI = .94$ ;  $NFI = .92$ ]. Aynı zamanda ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alpha değerleri; hedef alt boyutu için .71, performans alt boyutu için .65, bağlanma alt boyutu için .70 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak Öğrenci Okul Motivasyonu Ölçeği' nin bu çalışmada kullanmak için uygun olduğuna karar verilmiştir (Kline, 2011).

### Verilerin Analizi

Bu araştırma, Afyonkarahisar ilinde resmi ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli yasal izinler alınmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci 2021-2022 eğitim öğretim yılında ilde bulunan ortaokullarda öğrenim göre 408 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci yüz yüze ve gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

Verilerin analizine geçmeden önce kayıp veri ve uç değer analizleri yapılmış, ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Ayrıca verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için basıklık ve çarpıklık katsayıları ile dağılım grafikleri incelenmiştir. Buna göre basıklık ve çarpıklık katsayılarının -2 ile +2 arasında olduğu görülmüş ve grafiklerin normal dağılım gösterdiğine karar verilmiştir (Geogre ve Mallery,2010; Morgan, Barrett, Leech ve Gloeckner, 2019). Ön analizler tamamlandıktan sonra araştırmanın analizine geçilmiştir. Bu kapsamda aritmetik ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasını kolaylaştırmak için aralık değeri teste sunulan en büyük değer ve en küçük değer arasındaki farkın ( $5-4=1$ ), testte verilen cevap sayısına bölünerek ( $4/5=.80$ ) .80 olarak hesaplanmıştır. 5 dereceli likert tipi ölçeğin aralıkları şu şekilde belirlenmiştir: Aralık 1,00 ile 1,79 arasındaysa: 'çok düşük'; 1,80 ve 2,59: 'düşük'; 2,60 ve 3,39: 'orta'; 3,40 ve 4,19: 'yüksek'; 4,20 ve 5,00 ise: 'çok yüksek'. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Sosyal adalet liderlik davranışlarının, öğrenci okul motivasyonunu yordayıp yordamadığını belirlemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Bu araştırma Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu' nun 12.05.2022 ve 2022-75 sayılı kararına uygun olarak gerçekleştirildi.

### ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın amacına uygun olarak öncelikle sosyal adalet liderliği ve öğrenci okul motivasyonuna ilişkin öğrenci algıları belirlenmiştir. Bu değişkenlerin aritmetik ortalaması ve standart sapması Tablo 2' de verilmiştir.

**Tablo 2:** Değişkenlere ve Alt Boyutlarına Yönelik Betimsel İstatistikler

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma
<b>Sosyal Adalet Liderliği</b>	408	3,66	,84
Destek	408	3,78	,86
Eleştirel Bilinç	408	3,79	,95
Kapsama	408	2,84	,70
<b>Öğrenci Okul Motivasyonu</b>	408	4,08	,70
Performans	408	3,80	,77
Bağlanma	408	4,03	,88
Hedef	408	4,40	,80

Öğrenci algılarına göre sosyal adalet liderliği ölçeğinden elde edilen genel ortalama yüksek düzeydedir ( $\bar{x}=3,67$ ). Öğrenci algılarına göre sosyal adalet liderliği alt boyutlarına bakıldığında eleştirel bilinç ve destek boyutu yüksek düzeyde iken, kapsama boyutu orta düzeydedir. Öğrenci okul motivasyonu ölçeğinin gelen ortalamasına bakıldığında yüksek düzeydedir ( $\bar{x}=4,08$ ). Ölçeğin alt boyutlarının ortalamalarına bakıldığında bütün ortalamalar yüksek görünmektedir.

Araştırmada ikinci olarak değişkenler arası ilişkiler incelenmiştir. Tablo 2'de okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ve alt boyutları ile öğrenci okul motivasyonu arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi sonuçları görülmektedir.

**Tablo 3:** Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği ve Öğrenci Okul Motivasyonu Arasındaki İlişki (Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi) (N:408)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Sosyal Adalet Liderliği(1)	1	,930**	,916**	,639**	,431**	,289**	,410**	,340**
Destek(2)		1	,762**	,443**	,428**	,312**	,404**	,320**
Eleştirel Bilinç(3)			1	,478**	,412**	,296**	,373**	,331**
Kapsama(4)				1	,171**	0,014	,212**	,169**
Öğrenci Okul Motivasyonu(5)					1	,775**	,844**	,822**
Hedef(6)						1	,476**	,484**
Performans(7)							1	,526**
Bağlanma(8)								1

\*\* . Korelasyonlar 0.01 düzeyinde anlamlıdır (iki kuyruklu)

Sosyal adalet liderliği ile öğrenci okul motivasyonu arasındaki korelasyon katsayılarına bakıldığında bu iki değişken arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ( $r=,431$ ;  $p<.01$ ). Bunun yanında öğrenci okul motivasyonu ölçeği ile sosyal adalet liderliği alt boyutlarından; destek, eleştirel bilinç boyutları arasındaki ilişki orta düzeyde ( $r$  öom-destek:428;  $p<.01$ ) (röom-eb:412;  $p<.01$ ), kapsama boyutuyla ilişkisi çok zayıf düzeydedir. ( $r=,171$ ;  $p<.01$ ).

Araştırmada son olarak okul müdürlerinin sosyal adalet liderliğinin öğrenci okul motivasyonunun anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığı incelenmiştir. Sosyal adalet liderliği alt boyutlarının öğrenci okul motivasyonuna ilişkin doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

**Tablo 4:** Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği Alt Boyutlarının Öğrenci Okul Motivasyonunu Yordamasına İlişkin Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Yordanan Değişken:Öğrenci Okul Motivasyonu					
Yordayıcı Değişken	B	S. Hata	$\beta$ (Beta)	t	P
Sabit	3,018	,117		25,793	,000
Destek	,187	,117	,580	15,559	,000
Eleştirel Bilinç	,136	,042	,227	3,217	,001
Kapsama	-,026	,021	-,063	-1,227	,221
R: .451	R <sup>2</sup> =,204				
F:34,468	P=.000				

Okul müdürlerin algılanan sosyal adalet liderlik davranışlarının, öğrencilerin okul motivasyonu üzerinde etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır (F:34,468,  $p=,000$ ). Okul müdürlerinin, algılanan sosyal adalet liderliği davranışlarının alt boyutlarının etkisi, öğrenci okul motivasyonu varyansının %20,4' ünü açıklamaktadır (R:451,R<sup>2</sup>:204,P<0,5). Regresyon katsayıları incelendiğinde, destek ve eleştirel bilinç alt boyutlarının tek başlarına etkisi anlamlı iken, kapsama alt boyutunun etkisi tek başına anlamlı bir etki göstermemektedir.

## TARTIŞMA

Sosyal adalet liderliği ölçeğine bakıldığında genel ortalamasının ve kapsama hariç alt boyutlarının sonuçlarının yüksek boyutta, kapsama boyutunun ise diğer alt boyutlara göre düşük, orta boyutta olduğu görülmüştür. Çobanoğlu (2021) öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada da sosyal adalet liderliği genel ortalaması, eleştirel bilinç ve destek alt boyutlarının ortalaması kapsama boyutundan yüksek çıktığı bulunmuştur. Bunun yanında yapılan çalışmalar incelendiğinde okul müdürlerinin algılanan sosyal adalet liderliği yüksek çıkmaktadır (Akyürek, 2021; Bozkurt, 2018; Özdemir ve Pektaş, 2017).

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre, okul müdürlerinin öğrenciler tarafından algılanan sosyal adalet liderliği ile motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğrenciler, okul müdürlerinin gösterdiği sosyal adalet liderliği sayesinde kendilerini öğrenimlerini devam ettirdikleri okulun bir parçası olarak görüp daha çok motive olmaktadır. Nitekim Kondakçı, vd. (2016) yaptıkları çoklu durum vakası çalışmasında sosyal adalet liderliğinin özellikle dezavantajlı grupların okul motivasyonu ve eğitim düzeylerinin yükselmesi için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Hasan vd. (2020) öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerinin okul motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bunların yanında yapılan çoğu çalışma da okullarda sağlanan sosyal adaletin, öğrencilerin motivasyonunu doğrudan veya dolaylı yoldan arttırdığını kanıtlamıştır.(Büyükgözde vd., 2018; Çınar ve Nayır, 2022; Egmond, 2020; Gören, 2019; Koçak ve Bozkurt Bostancı, 2020).

Çalışmanın bulgularına göre destek alt boyutunun öğrenci motivasyonu üzerinde tek başına anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Özellikle dezavantajlı öğrencilerin belirlenmesi ardından alınan tedbirlerin öğrencilerin okul motivasyonunu yükselttiği yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir (Alsbery ve Shaw, 2005; Kondakçı vd., 2016). Börü ve Boyracı (2016) yaptıkları çalışmada göçmen öğrencilerin eksiklerinin tamamlanması yönünde yapılması gerekenleri okul müdürleriyle çalışmışlardır.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulguya göre, eleştirel bilinç öğrenci motivasyonunu anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Ayyıldız (2022), öğrencilerin adalet bilincinin gelişebilmesi için eleştirel bir yaklaşım içinde olması gerekliliğini belirtmiştir. Nitekim Yarahmadi (2012)' nin yaptığı çalışmaya göre düşüncelerini kendi eleştirel bilinç süzgecinden geçirmek için özgür bırakılmış öğrencilerin motivasyonları daha yüksek çıkmaktadır. Ayrıca Özdemir (2017), bu tutumun öğrencilerin okula bağlılıklarını dolayısıyla da motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Dezavantajlı grupların, kendilerine göre sosyal, ekonomik, fiziksel, duygusal yönlerden daha avantajlı gruplarla eşit koşullara sahip olduğunda okul motivasyonunun arttığını ancak tek başına belirleyici olmadığı çalışmanın bir diğer sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. DeMatthews ve Mawhinney (2014) de yaptıkları çalışmada kaynaştırma öğrencilerin diğer gruplarla bir arada eğitim aldıklarında daha motive olduklarını kanıtlamışlardır. Ayrıca kapsayıcı okul kültürü ve öğretim programlarını örgütlerinde uygulayabilen okul müdürlerin daha başarılı oldukları yapılan çalışmalarla vurgulanmıştır (İra ve Gör, 2018; Mackey, 2014; Polat, 2020; Riehl, 2000).

Bu bulgulardan hareketle, akademik ve sosyal becerilerin destekleyicisi olan okul motivasyonunun sağlanmasında okul müdürünün sosyal adalet liderliği davranışlarının önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle okul müdürünün ayırım gözetmeksizin tüm öğrencilere eşit düzeyde sağladığı fırsatlar ve öğrencilerin bu fırsatlara ulaşabileceği bilinci, motivasyonlarını arttırmada çok büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda araştırmada okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarının öğrenci motivasyonu üzerinde rol oynadığı genel sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle öğrenci motivasyonunun geliştirilmesinde, sosyal adalet lideri olarak bir okul müdürünün öğrencileri desteklemesi, katılımcı, kapsayıcı ve bütünleştirici olması, öğrencilerde eleştirel bilince sahip bir anlayış geliştirmesi önemlidir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında uygulayıcılara ve bundan sonraki çalışmalara yönelik öneriler vermek mümkündür. Bu kapsamda okul müdürleri öğrenci motivasyonunu sağlayabilmek ve başarılarını arttırmak amacıyla okulun paydaşlarının profilini analiz edip, sosyal adaletin egemen olduğu bir okul iklimi oluşturmalıdır. Özellikle çok kültürlü yapıda olan okullarda öğrenciler arasındaki denge sağlanmalı ve eşitlikçi bir düzen oluşturulmalıdır. Kaynaklar dağıtılırken azınlık gruplar göz önüne alınmalı ve eşit şekilde faydalanıldığından emin olunmalıdır. Araştırma Afyonkarahisar ili Merkez İlçesi ortaokul öğrencileriyle sınırlıdır. Aynı araştırma farklı illerde ve farklı tür ve kademelerdeki okullarda uygulanabilir.

## KAYNAKÇA

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunikkefd/issue/2774/37170>

- Akyürek, M. İ. (2021). Okullarda sosyal adalet liderliği: Bir karma yöntem çalışması. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi (BAEBD)*, 12(2), 515-535. <https://doi.org/10.51460/baebd.847006>
- Alsbury, T. L., & Shaw, N. L. (2005). Policy implications for social justice in school district consolidation. *Leadership and Policy in Schools*, 4(2), 105-126. <https://eric.ed.gov/?id=EJ821156>
- Amrai, K., Motlagh, S. E., Zalani, H. A., & Parhon, H. (2011). The relationship between academic motivation and academic achievement students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 399-402. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.111>
- Apple, M. W., & Beane, J. A. (2011). *Demokratik okullar, güçlü eğitimden dersler*. Dipnot Yayınları.
- Ayyıldız, P. (2022). Eğitimde sosyal adalet liderliği. S. Girgin (Ed.), *Eğitimde Liderlik Yaklaşımları içinde* (s. 25-40). Efe Akademik Yayıncılık.
- Berkovich, I. (2014). A socio-ecological framework of social justice leadership in education. *Journal of Educational Administration*, 52(3), 282-309. DOI:10.1108/JEA-12-2012-0131
- Çobanoğlu, N. (2021). Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ile öğretmenlerin örgütsel özdeşleşme ve yöneticiye sadakat ilişkisinin incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 14(53), 2775-2799. <http://dx.doi.org/10.29228/joh.51078>
- Bozkurt, B. (2018). *Sosyal adalet liderliği ile yöneticiye bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Börü, N., & Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. 124 Neşe BÖRÜ - Adnan BOYACI *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), 123-158. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9818>
- Büyüköze, H., Şayir, G., Gülcemal, E., & Kubilay, S. (2018). Examining how social justice leadership relates to student engagement in high schools. *Çukurova University Faculty of Education Journal*, 47(2), 932-961. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuefd/issue/40033/373808>
- Chiu, M. M., & Walker, A. (2007). Leadership for social justice in Hong Kong schools. *Journal of Educational Administration*, 45(6), 724-739. DOI:10.1108/09578230710829900
- Çağış, Z.G. & Yetim, Ü. (2021). Temel psikolojik ihtiyaçların desteklenmesi. G. Arslan & M.Yıldırım (Ed.), *Okulda Pozitif Psikoloji içinde* (s.185-199). Pegem Akademi.
- Çınar, D. B., & Nayır, F. (2022). Eğitimde sosyal adalet liderliği ile okul aidiyet duygusu arasındaki ilişki: Kanonik korelasyon analizi. *Eğitim ve Bilim*, 47(211), 369-389. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/11280/3417>
- DeMatthews, D., & Mawhinney, H. (2014). Social justice leadership and inclusion: Exploring challenges in an urban district struggling to address inequities. *Educational Administration Quarterly*, 50(5), 844-881. <https://doi.org/10.1177/0013161X13514440>
- Demir, M. K. & Budak, H. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin motivasyon, bilişüstü becerileri ile matematik dersi başarılarının arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 30-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/35753/399474>
- Demirtaş, H., & Özer, N. (2015). Eleştirel kuram açısından eğitim ve eğitim yönetimi. *Journal of Teacher Education and Educators*, 4(2), 206-227. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/646446>
- Doytcheva, M., & Akıncılar-Onmuş, T. (2009). *Çokkültürlülük*. İletişim Yayınları.
- Enslin, P. (2006). Democracy, social justice and education: feminist strategies in a globalising world. *Educational Philosophy and Theory*, 38(1), 57-67. DOI:10.1111/j.1469-5812.2006.00174.x
- Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve motivasyon teknikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 67-79. [https://psycnet.apa.org/doi/10.1207/S15326985EP3702\\_2](https://psycnet.apa.org/doi/10.1207/S15326985EP3702_2)
- Eryılmaz, A. (2013). Okulda motivasyon ve amotivasyon: Derse katılmada öğretmenden beklentiler ölçeğinin geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/19398/205951>
- Fortin, L., Marcotte, D., Potvin, P., Royer, É., & Joly, J. (2006). Typology of students at risk of dropping out of school: Description by personal, family and school factors. *European Journal of Psychology of education*, 21, 363-383. DOI:10.1007/BF03173508

- Fraser, K. (2012). *Exploring The Leadership Practices of Social Justice Leaders at Urban Charter Schools* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. University of San Francisco.
- Furman, G. (2012). Social justice leadership as praxis: Developing capacities through preparation programs. *Educational administration quarterly*, 48(2), 191-229. <https://doi.org/10.1177/0013161X11427394>
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.). Pearson Press.
- Gören, S. Ç. (2019). *Sosyal adalet liderliği, okul yaşam kalitesi ve okula aidiyet duygusu ilişkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Hariri, H., Karwan, D.H., D., Haenilah, E.H., Rini, R., & Suparman, U. (2021). Motivation and learning strategies: Student motivation affects student learning strategies. *European Journal of Educational Research*, 10(1), 39-49. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.1.39>
- İra, N. & Gör, D. (2018). Eğitim fakültesi öğretim üyelerinin kapsayıcı eğitime yönelik görüşleri. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling* 7(2), 29-38. <https://www.tijseg.org/index.php/tijseg/article/view/44>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* ( 14.Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaynak, S., Özhan, M. B., & Kan, A. (2017). Ortaokul öğrencileri için okul motivasyonu ölçeği geliştirme çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 12(4), 293-312. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11336>
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of structural Equation Modeling* (3. Edition). Guilford Press.
- Kocak, S., & Bozkurt Bostanci, A. (2020). Does Public Leadership Improve School Effectiveness through Strengthening Teacher Professionalism?. *Eurasian Journal of Educational Research*, 90, 19-44. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1284159>
- Koçak, S., & Özdemir, M. (2019). Examining teachers' opinions on social Justice leadership: Sosyal adalet liderliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 16(4), 1164-1179. <https://doi.org/10.14687/jhs.v16i4.5871>
- Kondaççı, Y., Kurtay, M. Z., Oldaç, Y. İ., & Şenay, H. H. (2016). Türkiye'de okul müdürlerinin sosyal adalet rolleri. K. Beycioğlu, N. Özer, D. Koşar ve İ. Şahin (Ed.), *Eğitim yönetimi araştırmaları* içinde (s. 353-361). Pegem Akademi.
- Korpershoek, H., King, R. B., McInerney, D. M., Nasser, R. N., Ganotice, F. A., & Watkins, D. A. (2021). Gender and cultural differences in school motivation. *Research Papers in Education*, 36(1), 27-51. <https://doi.org/10.1080/02671522.2019.1633557>
- Kose, E. K. (2019). Examining the factors affecting the school engagement of at-risk students attending disadvantaged schools. *Education and Sciences*, 44 (199), 321-336. <https://doi.org/10.15390/EB.2019.7893>
- Kymlicka, W. & Banting, K. (2003). *Do multiculturalism policies erode the welfare state?*. LIS Working Papers, (366). <http://hdl.handle.net/10419/95602>
- Krejcie, RV ve Morgan, DV, (1970). Araştırma faaliyetleri için örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Eğitimsel ve Psikolojik Ölçüm*, 30, 607-610. [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkpozje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1809246](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkpozje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1809246)
- Lea, J., & Cruickshank, M. (2017). The role of rural nurse managers in supporting new graduate nurses in rural practice. *Journal of Nursing Management*, 25(3), 176-183. DOI:10.1111/jonm.12453
- Linnenbrink, E. A., & Pintrich, P. R. (2002). Achievement goal theory and affect: An asymmetrical bidirectional model. *Educational psychologist*, 37(2), 69-78. [https://psycnet.apa.org/doi/10.1207/S15326985EP3702\\_2](https://psycnet.apa.org/doi/10.1207/S15326985EP3702_2)
- Mackey, M. (2014). Inclusive Education in the United States: Middle School General Education Teachers' Approaches to Inclusion. *International Journal of Instruction*, 7(2), 5-20. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1085271>
- McKenzie, K. B., Christman, D. E., Hernandez, F., Fierro, E., Capper, C. A., Dantley, M., Gonzalez, M. L., McCabe, N. C. ve Scheurich, J. J. (2008). From the field: A proposal for educating leaders for social justice. *Educational Administration Quarterly*, 44(1), 111-138. <https://eric.ed.gov/?id=EJ783227>



- Morgan, G. A., Barrett, K. C., Leech, N. L., & Gloeckner, G. W. (2019). *IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation: Use and Interpretation*. Routledge Press.
- Murtadha, K. ve Watts, D. M. (2005). Linking the struggle for education and social justice: Historical perspectives of African American leadership in schools. *Educational Administration Quarterly*, 41(4), 591-608. <https://eric.ed.gov/?id=EJ717995>
- Oakes, J., Quartz, K. H., Ryan, S., & Lipton, M. (2000). Becoming good American schools: The struggle for civic virtue in education reform. *The Phi Delta Kappan*, 81(8), 568-575. <https://eric.ed.gov/?id=EJ603316>
- O'Toole, N., & Due, C. (2015). School engagement for academically at-risk students: a participatory research project. *The Australian Educational Researcher*, 42, 1-17. DOI:10.1007/s13384-014-0145-0
- Özabacı, N. (2001). Demografik özellikler ile okul başarısızlığına neden olan faktörler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(13), 135-150. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/366/2516>
- Özdemir, M. (2017). Sosyal adalet liderliği, okula yönelik tutum ve okul bağlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 267-281. DOI:10.15390/EB.2017.6281
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi: Alanın temelleri ve çağdaş yönelimler*. Anı Yayıncılık.
- Özdemir, M., & Kütküt, B. (2015). Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği'nin (SALÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16(3), 201-218. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59449/854081>
- Özdemir, M., & Pektaş, V. (2017). Sosyal adalet liderliği ve okul akademik iyimserliği ilişkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 576-601. <https://doi.org/10.12984/egedf.328458>
- Polat, M. (2020). Türkiye'deki araştırmalar bağlamında kapsayıcı eğitim ve okul yönetimi. H. Ulukan (Ed.), *Research in Education and Social Sciences* içinde (s. 323, 335). Duvar Kitapevi.
- Polat, S. (2007). Eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri. *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi*, 13(49), 61-83. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/170655/>
- Polat, S. (2009). Öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1), 154-164.
- Polat, S. (2012). Okul müdürlerinin çok kültürlülüğe ilişkin tutumları. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 42(42), 334-343. <http://efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/334-published.pdf>
- Ratelle, C. F., & Duchesne, S. (2014). Trajectories of psychological need satisfaction from early to late adolescence as a predictor of adjustment in school. *Contemporary Educational Psychology*, 39(4), 388-400. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.09.003>
- Riehl, C. J. (2000). The principals role in creating inclusive schools for diverse students: A review of normative, empirical literature on the practice of educational administration. *Review of Educational Research*, 70(1), 55-81. <https://eric.ed.gov/?id=EJ615876>
- Sivrikaya, A. H. (2019). The Relationship between Academic Motivation and Academic Achievement of the Students. *Asian Journal of Education and Training*, 5(2), 309-315. DOI: 10.20448/journal.522.2019.52.309.315
- Şensoy, S., & Sağısöz, A. (2015). Öğrenci başarısının sınıfların fiziksel koşulları ile ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87-104. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59449/854074>
- Theoharis, G. (2007). Social justice educational leaders and resistance: Toward a theory of social justice leadership. *Educational Administration Quarterly*, 43(2), 221-258. <https://doi.org/10.1177/0013161X06293717>
- Tomul, E. (2009). İlköğretim okullarındaki sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 126-137. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/597/77>
- Van Egmond, M. C., Hanke, K., Omarshah, T. T., Navarrete Berges, A., Zango, V., & Sieu, C. (2020). Self-esteem, motivation and school attendance among sub-Saharan African girls: A self-determination theory perspective. *International Journal of Psychology*, 55(5), 842-850. DOI: 10.1002/ijop.12651

- Yağlı, Ü. (2014). İngilizce dersinde öğrenmede kullanılan öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonun başarı ile ilişkisi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 108-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kebd/issue/67214/1049131>
- Yarahmadi, Y. (2012). The explanation and prediction of the student's school performance on the basis of explanation of internal motivational factors with structured functional model at rural in Sanandaj City High Schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 643-650. DOI:10.1016/j.sbspro.2012.06.711
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 43-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21099/227229>
- Zeynel, A. (2021). Kapsayıcı eğitim ve ilkokul öğretmenleri: Sistematik bir inceleme. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(19), 74-97. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1588494>



## Kamuda İnsan Kaynakları ve Performans Yönetimi

*Human Resources and Performance Management in The Public*

### ÖZET

İnsan kaynakları yönetimi örgütlerin kısıtlı kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilmesini sağlayan önemli bir yönetsel süreçtir. Kamu yönetiminin örgütlenme yapısı özel sektörlerdekinden daha farklı olduğu için insan kaynakları yönetiminde de özel sektöre göre kendine özgü farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar kamu yönetimindeki yapıya sonradan eklenmediği için uygulamada daha büyük problemlere yol açmaktadır. Önemli bir sorun haline gelen kaynakların etkin yönetilememesine yönelik düzenlemeler, yayınlanan genelgeler ve kamu çalışanlarına yapılan uyarılar amacına ulaşamamaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminde insan kaynakları ve performans yönetiminin durumu özel bir önem kazanmakta ve özel sektörden ayrı olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada, Türk kamu yönetimindeki temel sorunlara yönelik genel bir inceleme yapılmış ve özetlenmiştir. Türk kamu sisteminin insan kaynakları yönetiminde karşılaşılan sorunlar, temel olarak insan gücü ve norm kadro planlaması, kamu çalışanlarının eğitimleri, performans yönetimi ve değerlendirmesi, başarı değerlendirme ve teşvik etilme, teşvik ve ödül sistemi olmak üzere 5 başlık altında incelenmiştir. Böylece var olan sorunlara belirli bir çerçevede bakış açısı geliştirilerek çözüme yönelik kolaylaştırıcı olması beklenmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda, her başlık altındaki problemlerin Türk kamu sistemindeki anlık politika ve tepkiler nedeniyle problemlerin derinleştiği ve sistematikleştiği belirlenmiştir. Bu nedenle çözümlerin de genel bir sistematik çalışma sonunda geliştirilecek sistem modeliyle sağlanabileceği en güçlü önerilerden biri olarak görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Kamu Yönetimi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Performans Yönetimi

### ABSTRACT

Human resource management is an important managerial process that enables organizations to use their limited resources in the most efficient way. Since the organizational structure of the public administration is different from the private sector, there are also distinctive differences in human resources management compared to the private sector. Since these differences are added to the structure in public administration later, they cause bigger problems in practice. Regulations, published circulars and warnings to public employees, which have become an important problem, cannot reach their goals. For this reason, the situation of human resources and performance management in public administration gains special importance and should be handled separately from the private sector. In this study, a general examination of the main problems in Turkish public administration was made and summarized. The problems encountered in the human resources management of the Turkish public system have been examined under 5 headings: manpower and norm staff planning, training of public employees, performance management and evaluation, success evaluation and promotion, incentive and reward system. Thus, it is expected to be a facilitator for the solution by developing a perspective on existing problems in a certain framework. As a result of the examinations, it has been determined that the problems under each heading have deepened and systematized due to the instantaneous policies and reactions in the Turkish public system. For this reason, it is seen as one of the strongest suggestions that solutions can be provided with a system model to be developed at the end of a general systematic study.

**Keywords:** Public Administration, Human Resources Management, Performance Management

### GİRİŞ

Teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte örgüt yapılarının, işlev ve yönetim biçimleri de değişime uğramıştır. Bu duru küreselleşen dünya üzerinde var olmaya çalışan devlet ve işletmeleri hızlı değişimin gerektirdiği yenilenmeyi başarmaya zorlamaktadır. Diğer rakiplerle yarışabilecek düzeye ulaşabilmek için örgütler, insan kaynağı, doğal kaynaklar ya da ekonomik kaynaklar gibi elindeki tüm kaynaklarını etkin kullanmayı sağlamayı ve verimi en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir (Balkan, 2020). İnsan kaynakları yönetimi, son yıllarda firmaların rekabet için hayati bir öneme sahip olduğunun keşfedilmesiyle birlikte daha fazla önem kazanmıştır. Küreselleşen dünyada şirketler rakiplerinin önüne geçmek için doğru ve nitelikli insanlarla çalışmanın kaldıraç etkisi yarattığının farkına varmıştır (Bulut, 2017). Örgütlerin de hedeflerine en kısa sürede ulaşabilmesinde işe alma, eğitim, planlama, performans değerlendirme, geliştirme, ödüllendirme, doğru işe yönlendirme, işten ayrılma gibi stratejik faaliyetler insan kaynakları yönetimi kapsamına girer (Yıldırım, 2013).

Mustafa Şahin<sup>1</sup>

**How to Cite This Article**  
Şahin, M. (2023). "Kamuda İnsan Kaynakları ve Performans Yönetimi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3060-3070. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68748>

Arrival: 06 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Okul Müdürü, MEB, İzmir, Türkiye.

Kamu kurumları hem toplum yaşamının düzenlenmesinde ve kolaylaştırılmasında hem de ekonomik kalkınmaya katkısı bağlamında değerli ve önemli örgütlerdir. Kamu kurumlarının da yeniliklere hızla ayak uydurmayı başarması ve üst birimlerden alt birimlere kadar tüm personelin en üst düzeyde performans göstererek önce kendine, sonra örgüte ve dolayısıyla devlete katkı sağlaması hedeflenmelidir. Kurumsal, toplumsal, ulusal ve uluslararası değeri olan hedeflerin başarılmasında ve sürdürülmesinde en büyük paya sahip olan kilit unsur kamu kurumlarındaki yöneticilerdir. Kurumsal performansın etkin biçimde yönetilmesini sağlama yetkisine sahip yöneticilerin kurumsal hedeflerin farkında olması gerekir. Kurum hedeflerini gerçekleştirme yolunda yöneticilerin çalışanlarını iyi tanınması, çalışanların üstün performans göstermelerini sağlayacak performans değerlendirmelerini yaparak yeteneklerine uygun işlere yönlendirmesi ve bireysel eksikliklerinin örgüt faaliyetlerini aksatmayacak şekilde düzenlemesi kurumsal başarıyı ve verimliliği artıracaktır. Bu nedenle yöneticilerin nitelikleri ve insan kaynakları yönetim becerileri birçok açıdan önem taşımaktadır (Helvacı, 2002).

Yeniçağda kamu kurumlarının ulusal ve toplumsal hedeflerine ulaşabilmesi için insan kaynakları yönetimindeki sorunları belirleyerek, sorunun kaynağına yönelik çözüm adımları geliştirmesi gerekir. İnsan kaynakları ve performans iyileştirme yöntemleri geliştirerek verimliliği arttırabilen şekilde tasarlanması ve yöneticilerin doğru değerlendirmeleri yapabilecek ve çalışanları doğru yönlendirebilecek nitelikler taşıması önemlidir. Türkiye’de kamu idaresi bazı sebeplerden dolayı verimli ve etkin çalışmamaktadır. Bu sebeplerin başında kurumların başında bulunan yöneticilerin yeterince nitelikli olmaması gelmektedir. Var olan nitelikli yöneticilerin ise daha stratejik birimlerde görev alması ve yerel bölgelerde ya da alt birimlerde aktif olarak bulunmaması da performansın düşmesine neden olmaktadır. Önemli bir sorun haline gelen kaynakların etkin yönetilememesine yönelik kamu çalışanlarına uyarı amacıyla yayınlanan genelgeler ve yapılan uyarılar amacına ulaşmamaktadır (Batmaz, 2015: 13). Bu çalışmada Türk kamu yönetiminde insan kaynakları yönetimi kavramına kısaca değinilmiş, Türk kamu sisteminde insan kaynakları yönetimiyle ilgili sorunlar literatür ışığında aktarılmaya çalışılmıştır.

## KAMUDA İNSAN KANAKLARI YÖNETİMİ

### İnsan Kaynakları Yönetimi Kavramı

İnsan kaynakları yönetimi özel sektör bazında ortaya çıkmış ancak zamanla insan kaynakları yönetiminin önemi ve başarısı anlaşıldığından kamu örgütlerinde de uygulanmaya başlanmıştır. İnsan kaynakları yönetiminin yaygınlaşmasıyla birlikte örgüt yönetimi de insan odaklı bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Zamanla kamu ve özel sektör arasındaki insan kaynakları yönetimi farkları ortadan kalkmıştır (Asna, 1993).

“İnsan kaynakları yönetimi” kavramı, İngilizcede “human resource management” ve Fransızcada “gestion des ressources humaines” olarak geçmektedir (Aykaç, 1999). Türkçede ise pek çok farklı kelimeyle ifade edilmektedir. Bunlardan bazıları; personel yönetimi, insan gücü yönetimi, endüstriyel ilişkiler, çalışma ilişkileri, gibi sıralanabilir (Akçakaya, 2010). İnsan kaynakları yönetimi, bir örgütte insan kaynaklarının çevreye, bireye ve örgüte faydalı olacak biçimde etkin yönetilmesini sağlayan işlev ve çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilir (Akçakaya, 2012).

İnsan kaynakları yönetiminin birçok tanımı olmakla birlikte genel olarak bir yönetim felsefesi olduğu, insan odaklı bir hizmet anlayışını ifade ettiği belirtilmektedir (Tortop vd. 2010). İnsan kaynakları yönetimi; örgüte olan personel ihtiyacının belirlenmesi, ilan verilerek gelen başvuruların değerlendirilmesi ve uygun personelin seçilmesi, sağlıklı bir kurum kültürünün oluşturulması, kurum kültürünün çalışanlara aktarılması, motivasyonun yükseltilmesi, performans değerlendirilmelerinin yapılması, çatışmaların çözümü, bireyler arası ve guruplar arası iletişimin güçlendirilmesi gibi faaliyetleri kapsar (Fındıkcı, 2012).

İnsan kaynakları yönetimi terimi personel yönetimi kavramına göre daha modern ve geniş bir anlam içerir. Geleneksel personel yönetimi, kurum çalışanlarının eğitim, işe alma, işten çıkarma, sosyal haklar, performans, iş tatmini ve işgücü devrine katkıları gibi konularla geleneksel yöntemlerle ilgilenirken, modern insan kaynakları yönetimi daha bilimsel bir yaklaşımla davranış bilimleri tekniklerini kullanarak benzer sorunlara sürekli ve etkili çözümler geliştirmeyi hedefler (Özçelik, 2011).

### Kamuda İnsan Kaynakları Yönetimi

Kamu yönetimi, devletin amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan farklı alanlarda teşkilatlanarak oluşturulan örgütlerin yönetimini ifade eder. Metaforik olarak örgütler bedeni oluşturan organları temsil ederken, yönetim bu organların görev ve işlevlerinin idaresini temsil eder. Kısacası örgüt yapıyı oluştururken, yönetim işlevselliği ifade eder. İhtiyaç duyulan hukuk, ekonomi, sağlık gibi farklı alanları bir arada yönetmeyi kapsayan kamu yönetimi çok disiplinli bir sistemli bilgiler bütünü ve uygulamalarıdır (Özer, 2002).

Kamu, devletle doğrudan ya da ilgili kuruluşlarda faaliyette bulunan kişi ve grupların davranışlarıyla, örgüt ve kurumlardaki insan gücü, araç, gereç ve donanımlarını kapsar. Ayrıca kamusal siyasalların oluşturulması, siyasal kararların alındığı organlara teknik destek veren ve kararları uygulayan örgütler bütünüdür. Kamu yönetimi, kurumsal politikaların uygulanması için gerekli bireysel ve grup çalışmalarının bir araya getirilmesi ve uyumlu bir şekilde faaliyetlerinin sürdürülmesi olarak da belirtilebilir (Tortop vd. 2010: 265).

Kamu yönetimi, demokratik rejimde anayasal düzene dayanır. Kamu yararı ilkesi gereği kamusal problemleri çözmeyi hedefler. Genel olarak kamu yönetiminin en temel işlevi devlet işlerinin günlük ve rutin olarak yürütülmesini kapsar. Kamu yönetimini etkileyen unsurları; halk, kamu kurumları, kamu görevlileri, kamu politikası, mali kaynaklar ve kamu yöneticileri oluşturmaktadır (Yıldırım Atıcı, 2013: 20).

Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluş yıllarında Osmanlı Devleti'nden miras kalan kamu personel sistemi Tanzimat Fermanı ile kabul edilen sistemdir. Bu eski sistemin üzerine ideal bir sistemin oturtulmaması sürekli değişim ve reform ihtiyacı doğurmuştur. Cumhuriyet tarihinde kamu personeli sistemiyle ilgili olarak 1980 yılı milat gibi görülebilir. Bu tarihe göre kurulan sistemler "1980 öncesi personel yönetimi" ve "1980 sonrası insan kaynakları yönetimi" olarak ikiye ayrılır. Burada kısaca 1980 öncesine eski sistem, 1980 sonrasına yeni sistem olarak değinilecektir (Acar, 2019: 119).

Kamu yönetimi 1980 öncesinde genel olarak hiyerarşik, hantal, kuralcı ve bürokratik bir yapıya sahiptir. 1980'li yıllarla birlikte kamu yönetimi anlayışında siyasi ve ekonomik alanlardaki değişimlerin bir yansıması olarak stratejik yönetim anlayışıyla esnek, etkin, katılımcı, verimli, performans yönetimini merkeze alan ve piyasa odaklı bir yönelim ortaya çıkmıştır. Yaşanan yönetim anlayışındaki değişim halk ve devlet rollerinin yeniden yapılandırılmasıyla sonuçlanmıştır (Gözel, 2003: 195).

Yeni kamu yönetim anlayışıyla birlikte kamu kurumlarının ve çalışanların en üst düzeyde performans göstermeleri beklenmektedir. Özel sektörde uygulanan piyasa kurallarının kamuya taşınması kamu kurumlarında da performans değerlendirmelerinin önem kazanmasına neden olmuştur. Örgütün amaçlarından, ihtiyaçlarına, faaliyetlerinden elde edilen sonuçlara, yönetimden, çalışan personele kadar her anlamda performans değerlendirme gerçekleştirilerek kamu yönetimi yeniden yapılandırılmıştır (Karasoy, 2014: 257).

Günümüzde kamu kurumları ve yerel yönetimlerde insan kaynakları yönetimi en yoğun olarak kullanılan örgütlerdendir. Yerel yönetimlerde halkın ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan hizmet alımlarında ihaleler insan kaynakları birimi tarafından satın alınmaktadır. 2018 yılında yürürlüğe geçirilen 696 no'lu kanun hükmünde kararname ile ihalelerle yapılan alımlar artık insan kaynakları birimi tarafından sürekli işgören kapsamında yapılmaya başlanmış, var olan sorunların azaltılması hedeflenmiştir (Balkan, 2020).

### **Kamuda Performans Yönetimi**

Performans ölçümü ilk defa iş ölçümü olarak adlandırılan uygulamaların kullanılmasıyla başlar. Bilimsel yönetim akımının öncüsü olarak tanınan Taylor'un geliştirdiği bu uygulamayı Henry Ford, 1097'de otomotiv sektöründe üretimi basit, küçük işlere bölerek, niteliksiz ve ucuz işçi kullanarak uygulamıştır. Temel olarak kitlesel performans merkeze alıp, sonuç odaklı değerlendirme yöntemi hayata geçirilmiştir. 1920-1930 yılları arasında "liyakat değerlendirme" adıyla ilk işçi değerlendirme planları gerçekleştirilmiştir. İlk dönemlerde çalışanın kişisel özelliklerinin kriter olarak benimsendiği değerlendirmelerden, 1950'li yıllarda çalışanın üretimde elde ettiği sonuçlar üzerinden değerlendirme yapılmaya başlanmıştır. ABD'de özellikle beyaz yakalılar ve yöneticileri bu tür performans odaklı değerlendirme sistemleri ile izlenmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2019: 6).

Kelime kökü İngilizce'den gelen "performance" kelimesine dayanan performans kelimesinin anlamı "icra etmek, başarı, verim gücü" anlamlarına gelmektedir. Bir şeyi başarmak, zamanla olgunlaştırmak ve geliştirmek eylemlerini kapsar. Farklı kaynaklarda değişik tanımlamaları bulunan performans kavramı için yapılan tanımlardan bazıları şöyledir; "belirli zaman birimi içinde çalışanın görevini yerine getirmesiyle edinilen sonuçlar"; "belirli bir amaca yönelik olarak yapılan çalışmalarla ulaşılan kalite ve kantite seviyeleri"; "belirli bir sürede üretilen mal veya hizmet miktarı" veya "bireyin yeteneği ve motivasyonu arasındaki etkileşimin bir sonucu". Tüm tanımlarda baskın olarak kısıtlı sürede yapılan işin niteliği, niceliği ve işi gerçekleştiren bireyin gücü ifade edilmektedir (Yılmaz ve Turan, 2019: 316). Bireyden bireye değişim gösteren performans, çalışanların kurumsal amaçlara ne derecede bağlı olduğunu ve sahiplendiğini, dolayısıyla çalışma verimliliklerini belirleyen ve kurumsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlayan bir unsurdur.

Kurumlardaki yöneticiler, kurumdaki faaliyetlerin değerlendirilmesi amacıyla faaliyetin de niteliğine bağlı olarak bazı performans kriterleri belirler. Bu kriterler performansın çok boyutlu yapısı nedeniyle değişir ve yönetimin performans algısıyla ve anlayışıyla şekillenir. Örgütsel performans değerlendirmelerinde genel olarak performans unsurları girdi, karlılık, etkinlik, maliyet, verimlilik, müşteri memnuniyeti, yenilik,

çalışanların memnuniyeti, tutumluluk, kalite, hukuka uygunluk ve sonuç olarak sayılabilir (Yılmaz ve Turan, 2019: 316; Topsakaloğlu, 2015: 7).

Kamuda istenen bir performans düzeyinin elde edilebilmesi amacıyla yönetimin performans planlaması ile denetimini içeren bir anlayış geliştirilmesi süreci kamuda performans yönetimi olarak tanımlanır. Yönetimin bir aracı ve sistemi olarak kamuda performans yönetimi sonuç odaklı, performans hedef ve amaçları belirlenmiş plan ve programlar ile gerçekleştirilir (Özer, 2009: 30).

Dünya çapında kamu kurumları büyük ve köklü bir yapıya sahiptir. Kamudaki temel ihtiyaçların çözüm merkezleri olduğu için sağlık, eğitim, güvenlik, ulaşım, iletişim gibi birçok disiplini kapsayan dev bir mekanizma olarak görülebilir. Bu nedenle kamu sektörünün sürekli ve etkin işlemesi ekonomik, yaşamsal ve geleceğe yönelik birçok anlamda öneme sahiptir (Yılmaz, 2019: 34).

Kamudaki performans yönetim süreci genel olarak performans yönetim süreçlerindeki gibi planlama, uygulama, denetim ve geliştirme aşamaları olmak üzere 4 aşamadan oluşur. Kamudaki planlama aşamasının diğer sektörel yönetimlerden en önemli farkı gerçek durumun doğru belirlenerek geleceğe yönelik bir stratejik planlamayı içermesidir. Stratejik insan kaynakları yönetiminin de ilk basamağı anlamına gelen stratejik planlama aşaması kurumsal performansın gelişmesi için gerekli yapısal değişiklikleri yapmayı sağlayan ve temel yönetim işlevleri arasında denge kurmak için gerekli uzun dönemli kararların alınması anlamına gelir. Uygulama aşamasında ise kaynakların hesap verilebilirliğe uygun biçimde rapor edilerek en verimli ve tasarruflu biçimde kullanılması önem taşır. Değerleme aşaması performans yönetiminin denetimi anlamına da gelir ve kamu görevlilerinin kurum ilkelerine ve performans anlayışına uygun davranıp davranmadığı kontrol edilmelidir (Yenice, 2006).

Kamu yönetiminde özel sektördekinin tersine verimlilik ve performans dayalı bir sistem yoktur ve ücret sistemi sabit ödeme üzerine kurulu olduğu için çözümler zorlaşmakta, daha yaratıcı çözümlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Gün geçtikçe artan kalite ve nitelik talebinin karşılanması için maliyetin artırılması, halka vergi artışı olarak yansımaktadır. Devlet ve halk vergi artışını olumlu değerlendirmez ve tepki çekme olasılığı yüksektir. Vergilerin artması dışında var olan kaynakların da doğru değerlendirilemediğinin bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Vergi artışına alternatif olarak geliştirilebilecek çözüm ise kamu görevlilerinin bilgi, tecrübe ve niteliğinin yükseltilmesidir (Öztürk, 2006: 81). Bu bağlamda kamuda hali hazırda çalışan personelin değerlendirilmesi ve performans yönetiminin yapılması kaynakların da verimli değerlendirilmesi açısından öncelik taşımaktadır. Kamu kurumlarının yükümlü olduğu hizmet ve malların nitelikli, etkili ve verimli sunması için alınan yönetsel stratejik kararları içerir (Topsakaloğlu, 2015: 21).

Kamu kurumları ve kuruluşları devlet tarafından finanse edilir ve özel işletmelerin yatırım yapmaya gücünün yetmediği ya da yatırım yapmak için karlı bulmadığı alanlardaki açıkları kapatır. Kamu kurumlarının çeşitliliği ve çokluğu, finans kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle performans yönetimine ihtiyaç duyulur. İnsan kaynakları yönetiminin temel amacı, belirlenmiş ana hedeflere ulaşmaktır. Bazı temel amaçlar ve sağladığı faydalar şöyle sıralanabilir (Topsakaloğlu, 2015: 22; Bilgin, 2007: 60):

- ✓ Kurumsal hedefleri bireysel hedeflerle kombine ederek kamu çalışanlarının kurum amaçlarını benimsemesini sağlamak,
- ✓ Kamu görevlilerinin kurumsal başarısını ölçmek,
- ✓ Kamu yöneticilerinin halkın isteklerini dikkate alarak karar almaları,
- ✓ Kamu görevlilerinin motivasyonlarının artırılması,
- ✓ Değerlendirme geribildirimleriyle gelişme olanağı,
- ✓ Kamu mal ve hizmetlerinin etkin kullanımı,
- ✓ Kamu yöneticiliğine yükselmeye objektif kriter ve koşulların oluşması,
- ✓ Kamu kaynaklarının ve yetkilerinin hukuka göre kötüye kullanımının engellenmesi,
- ✓ Kamu görevlilerinin kendi menfaatine göre hareket etmesinin önüne geçmek.
- ✓ Performans değerlendirme ile bürokrasiden daha hızlı, yerinde ve zamanında denetim ve hizmetin sağlanması,
- ✓ Kamuya sunulan mal ve hizmetlerin halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasıdır.

## TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE SORUNLAR

Türkiye’de kamu yönetimi alanında gündeme gelen birçok yapısal reforma rağmen 2000’li yıllara kadar ciddi adımlar atılmamıştır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile mali yönetimin yeniden yapılandırılması sağlanmış yapılan yeniliklerle kamuoyunun kamu harcamaları hakkında bilgilendirilmesi sağlanmıştır (Erüz ve Arcagök, 2006: 3).

Avrupa Birliği’ne giriş süreci nedeniyle ülkede kamu yönetimi sorunlarına farklı yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmış ve reform çalışmaları hız kazanmıştır. En önemli değişiklikleri sağlayan çalışmalardan biri 2003’te 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yaşanmıştır. Bu kanun ile kamuda kaynak kullanımı ve kamu maliye ilkeleri yenilenmiş, yöneticileri merkeze alan ve performans esasına dayanan bir sistem geliştirilmiştir. Mali, idari, siyasi sorumluluk birimleri ayrılmış, tüm gelir ve gider bütçeleri birleştirilmiş, Sayıştay denetimi genişletilmiş, performans yönetiminden tüm kamu kurumlarının yararlanması sağlanmıştır (Öz ve Kaplan, 2009: 243).

2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 49, 54, 55. maddeleri gereğince Belediyelerde Performans Ölçüm Projesi (BEPER) hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında belediyelerde performans denetimi ve performans ölçütleri zorunlu tutulmuş, belediyelerin sağladığı mal ve hizmet ürünlerinde kalite, verimlilik, şeffaflık, hesap verebilirlik artırılmış, yerel yönetimlere kendi içinde izleme-geliştirme modeli kurma olanağı tanınmıştır (Nangır, 2007: 120). 2010 yılında 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun 36. maddesi ile Sayıştay denetim görevlerini düzenlilik ve performans denetimi olarak değerlendirmeye, hedef ve göstergeler doğrultusunda faaliyet sonuçlarının ölçülmesi yoluyla denetimler yapılmaya başlanmıştır (Eroğlu, 2019: 548). Tüm bu yeni yasalar kapsamında böylece, belediyelerin stratejik planları, faaliyet performans ölçümü, iç ve dış denetim kontrolü önem kazanmıştır. Birçok alanda performans çalışmaları ve performans dayalı ücretlendirme yapılmış; müşteri memnuniyeti, altyapı, kalite seviyelerinin artırılması, hizmet kalitesinin ödüllendirilmesi gibi performans ölçütleri geliştirilmiş ve uygulamaya koyulmuştur (Karasoy, 2014: 257). Proje kapsamında, performans kriterleri belirlenerek belediye hizmetleriyle ilgili 300 üzerinde soruya cevap alınmıştır. Ancak veri girişindeki problemler ve aksaklıklar nedeniyle proje başarılı bir biçimde tamamlanamamıştır (Eroğlu, 2019: 548).

Dünya çapında kamu kurumları büyük ve köklü bir yapıya sahip olmasına rağmen, özel sektörde geliştirilen verimlilik, kalite ve etkinlik yapısı kamuya yerleştirilememiştir. Her ülkede benzer sorunların yaşandığı kamusal yapı sorunları ülkelerin ekonomik büyümesinin önünde de büyük engel teşkil etmektedir. Kamu yönetiminde özel sektördekinin tersine verimlilik ve performans dayalı bir sistem yoktur ve ücret sistemi sabit ödeme üzerine kurulu olduğu için çözümler zorlaşmakta, daha yaratıcı çözümlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Yılmaz, 2019: 34).

Türkiye’de kamu faaliyetlerinin yürütülmesi çok sıkı bürokratik ve ayrıntılı kurallara bağlanmıştır. Bu nedenle işleyiş aşırı derecede yavaş ve bezdiricidir. Kuralların detaycı yapısı koşullar ve zaman değiştikçe uyum sağlama oranı düştüğü için uzun süre kullanılması mümkün olmayan ve sürekli güncelleme gerektiren, yeni kanun ve yönetmelik çıkarılmasını zorunluluğu getiren bir sonuç doğurmaktadır (Doğan, 2020). Türkiye’de kamu idaresi bazı sebeplerden dolayı verimli ve etkin çalışmamaktadır. Literatürde insan kaynakları uygulamalarında genellikle ele alındığı gibi beş başlık altında toplanan problemler aşağıda özetlenmektedir.

### İnsan Gücü ve Norm Kadro Planlanması

İnsan kaynakları yönetiminde, örgütün ihtiyacı belirlendikten sonra, örgütün başarısında stratejik rol oynayan faktörlerden en önemlisi, faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli beceri, kapasite ve yetkinliğe sahip personelin seçilmesi ve doğru pozisyonlara yerleştirilmesidir. Personelin amaçlara ulaşmadaki bilgi, beceri ve deneyimi hedeflere en kısa zamanda ulaşılmasında önem taşımaktadır. Bunun için açılan ilanın hedefe yönelik adayları başvuruya teşvik edecek biçimde düzenlenmesi iyi bir başlangıç olur. Gelen başvurular içinden işin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kişinin seçimi kuruma uyum sağlayabilmesi, kültürün aktarımının yapılması, aitik hissetmesi için bazı uygulamaların yapılması gerekir (Aktaş, 2020).

Kamu kurum ve kuruluşlarında kurumun amaçlarını en iyi biçimde gerçekleştirecek personelin yerleştirilmesi önemli bir konudur. Kamuda işgücü planlaması nitelikli insanların doğru kadrolara, yeterli sayıda ve doğru sürelerle yerleştirilmesini sağlamayı amaçlar. Böylece ihtiyaç duyulan kaynaklarının etkin ve verimli kullanılabilmesi sağlanır. Bunun başarılabilmesi örgüt ve iş analizlerinin reel bir biçimde yapılmasına, iş tanımlarının netleşmesine, işleri yürütmesi gereken personel sayısının nitelik ve sayısının belirlenmesine ihtiyaç vardır (Şimşek, 2002: 19).

2011 yılında 6111 Sayılı Torba Yasası ile kamuda personel sistemi önemli bazı değişiklikler yapılmıştır. Çıkarılan bu yasada sicil sisteminin kaldırılarak devlet memuru olarak işe başlayacak personelin

değerlendirilmeye alınmadan atanması ve başarılı devlet memurlarının ödüllendirilmesi yöntemi getirilmiştir. Terfilerde ise bireylerin devlet öncesi özel sektördeki çalışma sürelerinin de hesaba katılması kabul edilmiştir. Kamuda performans sistemi yerine geçen sicil sisteminin kaldırılmasının ardından yerine yeni bir performans sisteminin getirilmemesi liyakati zedeleyen sonuçlar doğurmuştur. Kamu yönetimindeki en büyük zaafardan biri iş analizinin yapılmaması, yerinde istihdamın olmaması, performans ölçümünün olmaması, sicil sisteminin kaldırılması sonucu uzmanların yerinde değerlendirilmemesi olarak ortaya çıkmaktadır (Acar, 2019: 133).

Türkiye’de kamu idaresi bazı sebeplerden dolayı verimli ve etkin çalışmamaktadır. Bu sebeplerin başında kurumların başında bulunan yöneticilerin yeterince nitelikli olmaması gelmektedir. Var olan nitelikli yöneticilerin ise daha stratejik birimlerde görev alamaması ve yerel bölgelerde ya da alt birimlerde aktif olarak bulunmaması da performansın düşmesine neden olmaktadır. Önemli bir sorun haline gelen kaynakların etkin yönetilememesine yönelik kamu çalışanlarına uyarı amacıyla yayınlanan genelgeler ve yapılan uyarılar amacına ulaşmamaktadır (Batmaz, 2015: 13). Bu problemlerin kökeninde ise yürürlükteki kamu personel rejimi bulunmaktadır. Türkiye’de açık ve kapalı sistem olarak tanımlanan iki farklı kariyer-personel sistemi uygulanmaktadır. Açık sistemde, “işe göre adam” olarak da bilinen kadro-pozisyon sistemin odağında iş vardır. Kapalı sistemde ise “adama göre iş” olarak bilinen kişiye yönelmiş kariyer sistemi uygulanmaktadır. Bu ikili sistem uygulaması liyakati derinden etkileyen ve zarar veren sonuçlar doğurmaktadır (Şen, 2020).

Uygulamalara bakıldığında norm kadro çalışmalarının yapılmadığını, gerçek ihtiyaç duyulan personel sayısının belirlenemediğini, iş tanımlarının net olmadığını, bazı işlerin hali hazır görevde bulunan herhangi bir kişiye yüklendiğini, atanan personelin niteliklerinin tam olarak değerlendirilemediği veya olması gerekenden farklı birimlerde görevlendirildiği gözlenmektedir. Yapılan düzenlemelerde eğitim sistemi ile bağlantı kurulmadığı, bireylerin ne eğitim seviyeleri ne bilgi birikimi ve tecrübelerinin dikkate alınmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum sistemde çok büyük aksaklıklara ve enerji kayıplarına yol açmaktadır. Güncel sorunların kökenine bakıldığında iktidarların anlık kararlarla günlük politikalarla aldıkları kararların sonucunda dolaşık ve çözülemez sistematik düzeyde problemlere dönüştüğü belirtilmektedir (Şen, 2020).

### **Kamu Çalışanlarının Eğitimi**

Gelişime açık kurumlar, çalışan personelleri için eğitim fırsatları sunarlar. Eğitimin, kişisel ve mesleki gelişimin çalışanları hakkı olarak ve üretimin ayrılmaz bir parçası olarak görürler (Bulut, 2017). Bir personel bir örgüte girdiği andan itibaren oryantasyon ile örgüt kültürünün aktarılması ilk eğitim aşamasıdır. Var olan kültür ne kadar iyi aktarılırsa personelin ortama uyum sağlaması o derecede yükselir. Aynı zamanda motivasyonu da yükselterek verimini etkiler. Bunların dışında çalışanın işle ilgili var olan bilgisinin yükseltilmesi ve etkinleştirilebilmesi için ya da güncellenerek rakiplerin düzeyine çıkarılabilmesi için de düzenlenecek eğitim faaliyetleri örgüte katma değer ve kar olarak yeniden yansımaktadır (Balkan, 2020).

Kamu kurumlarında çalışanlar işe başlamadan önce hizmet öncesi, başladıktan sonraki süreçte ise hizmet içi eğitim olmak üzere eğitimlere katılırlar. Kurumlarda sunulan hizmet içi eğitimler yeni başlayan işin nasıl yapılması gerektiğini, olması gereken davranış biçimini kazandırmak ve çalışan kesimin bilgi birikimini ve yeteneklerini geliştirmek, kapasitesini yükseltmek amacıyla verilir. Devlet görevlisi olarak işe yeni başlayacak atanan adayların ilk olarak atandığı kurumda hazırlayıcı ve temel eğitim alıp, staj döneminden geçmeleri ve başarılı olmaları gerekmektedir. Bu eğitimlerin süre ve içerikleri, değerlendirme esasları gibi ayrıntılar Başbakanlık tarafından hazırlanan yönetmeliklerle düzenlenir. Uygulamalara bakıldığında yeterli bütçe ayrılmaması ve nitelikli eğitimcilerin eksikliği nedeniyle eğitime gerekli önemin verilmediği ve bireylerin bazı işleri yaparken zorlandığı dikkati çekmektedir (Ekinçi, 2008: 180).

Kamu personeli talepleri incelendiğinde, personel yetersizliği gerekçesinin fazlalığı dikkati çekmektedir. Bunun yerine hizmet içi eğitimlerle mevcut personelin düzeyini yükseltmek kaynakların verimli kullanılmasını sağlayabilir durumdayken gereksiz düzeyde personel talebi, fazla kalabalık çalışma alanları, performans düşüklüğü, maddi kaynakların boşa harcanması gibi problemleri beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan sistemsiz ve bilinçsiz yapılan hizmet içi eğitimler o işin okulunu okuyarak diplomasını almış gerçek uzmanlarının işe alınmasının da önüne geçmektedir. Böylece uzmanlık alanı dışında ilgisiz işlerde çalışmak zorunda kalmakta hem işin olması gerektiği gibi yapılmasında problemler çıkmakta hem de sürekli farklı işlerde çalışarak belirli alanlarda uzmanlaşması da engellenmektedir (Şen, 2020).

### **Performans Yönetimi ve Değerlendirmesi**

Türkiye’de kamu sektöründe performans yönetimi politikaları; IMF, OECD, AB, Dünya Bankası gibi uluslararası politika aktörlerinden etkilenmektedir. Diğer yandan sürekli değişen hükümetlerle birlikte politikalar da sürekli olamamakta, daha çok hükümetlerin anlık tepkilerine ve kararlarına bağlı olarak



yürütülmektedir. Bu durum ise kamuda performans yönetiminin ve değerlendirmelerinin bütünsel olmasının önüne geçmekte, istikrarlı ve köklü olmasını engellemektedir (Özgür ve Aydın, 2018: 6).

Kamu yönetiminin katı bürokratik ve hiyerarşik yapısı ile merkezi yönetim tarafından dayatılan kurallar nedeniyle kamu performans yönetiminde birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bunların başında performans yönetiminin ne olduğunun ve kamu kültürüne nasıl aktarılacağına tam olarak anlaşılabilmesi gelmektedir. Kamu Performans Yönetimine uygun ölçüt ve uygulamaların tam geliştirilememiş olması aynı zamanda ilgili mevzuatın da tam olarak düzenlenememesine yol açmaktadır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışının kültüre derin bir şekilde işlemiş olması yeni insan kaynakları yönetimine de direnç geliştirilmesine neden olmaktadır. Yeni bir düzenin yerleştirilmesi bütün alışkanlıkları değiştirmek anlamına gelir ve yorucudur. Bu nedenle kamu kurumları da bu geleneksel yapıdan kopmayı istememektedir (Akçay ve Bilgin, 2016: 167).

Performans örgütlerde sadece kurumlar için değil aynı zamanda yöneticiler ve çalışanlar açısından da önemlidir. Yönetici ve çalışanların iş performanslarının yüksek olması, verilen görevleri zamanında ve istenen şekilde tamamlayabilmesi kendileri için bir özgüven kaynağı olacak, iş tatmini sağlayacak ve daha yüksek kariyer adımları için basamak olacaktır. Bu bağlamda performansın yüksek tutulması hem kurumlar yararına değil çalışanlar yararına da olacaktır (Zararsız, 2015). Kurum performansı üzerinde yöneticinin dinamik ve verimli bir şekilde karşısına çıkan iç ve dış sorunları çözmesi oldukça etkili bir unsurdur. Yöneticilerin nitelikleri, bilgi ve tecrübe birikimi ile aldıkları kararlar ve sergiledikleri davranışları diğer kamu çalışanlarının da davranışlarını ve verimliliklerini önemli derecede etkiler.

Örgütlerin yönetici kadrosunun etkili olabilmesi hem kamuda hem özel sektörde verimliliğin, uyumlu çalışma ortamının ve sürdürülebilirliğin sağlanması için önemlidir. Yöneticilerin liyakat esasına göre seçilip doğru konumlarda görevlendirilmesi hassas bir konudur. Yöneticinin sergilediği performans ve potansiyel belirleyici ve yol gösterici unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle örgüt içindeki çalışanların değerlendirilmesi için insan kaynakları yönetiminin bir fonksiyonu olarak değerlendirilme sistemi kurulması örgütün sağlığı açısından da hayati bir öneme sahiptir. Çünkü değerlendirme sisteminden elde edilen çıktılar insan kaynakları yönetiminde girdi olarak kullanılmaktadır ve yanlış sonuçlar yanlış işler yapılmasına neden olur (Mert, 2013).

Yöneticilerin performansa olan etkisi bireyler ve örgüt performansına etkisi olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Yöneticinin performansı nasıl etkilediği önemli bir sorudur. Yöneticinin karakter özellikleri dolayısıyla, yöneticinin yönetim anlayışı dolayısıyla ve uygulamaları dolayısıyla performansı etkilediği söylenebilir. Literatürde yöneticinin birçok performansa etkilerini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, performansın yöneticinin hangi özelliklerinden etkilendiğini üç temel başlık altında incelemektedir:

- ✓ Yöneticinin karakterinin etkisi
- ✓ Yöneticinin benimsediği liderlik tarzının etkisi
- ✓ Yöneticinin uygulamalarının etkisi

Mert (2013), yaptığı çalışmada kamu yöneticilerinin düzeylerine göre performansları ile potansiyelleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek değerlendirme sistemlerinin etkinliğini göstermiştir. Genel olarak kamu yöneticileri arasında ast düzeydeki yöneticilerin üst birimlerdeki yöneticilere göre daha yüksek potansiyele sahip olduğunu fakat değerlendirme sistemlerinde performans kriteri ön planda tutulduğu için potansiyellerinin değerlendirilmesini sağlayacak görevlere getirilmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Kamu yöneticilerinin yönetim konusunda düşük performansa ve yönetim konusunda yetersiz kalmasına neden olan en önemli etkenlerden biri olarak kayırmacılık gelmektedir. Üst düzeylerde tanıdığı olan niteliksiz kişiler ya da atandığı konuma uygun bilgi ve beceriye, özelliklere sahip olmayan kişiler görevlendirilebilmektedir. Türkiye'nin en büyük ve yaygın sorunlardan biri olan kayırmacılık sistemi alarm durumuna getirecek düzeye ulaşmıştır. Bu nedenle bir an önce yasalarda kayırmaya izin veren uygulamaların kaldırılması ve liyakat ilkesinin temel alınması gerekmektedir. Kayırmacılığın getirdiği en büyük sorunlardan biri yöneticinin yönetsel tavırlarının eksik ve yanlış olmasıdır. Yönetici olduğu için bencil davranması, koltuğun verdiği güven ve yetkiyle astlarına kötü ve haksız davranışlarda bulunması, söz hakkı vermemesi, yönetime dahil etmemesi, dinlemeden kararları tek başına alması, bası uygulayarak yaratıcılığı, çalışanların çalışma isteğini ve performansını azaltması sayılabilir (Yıldırım Atıcı, 2013: 48).

Önemli diğer bir sorun eğitim yetersizliği olarak görünmektedir. Oktay ve Turan (2018), yaptıkları çalışmada kamu yöneticileriyle yaptıkları görüşmelerde, kamu yöneticilerinin yaptıkları işleri içselleştiremediklerini, fazla kuralcı olduklarını ve yönetişimden ziyade merkeziyetçi yapıda otoriteden gelen görevleri yapmaya daha eğilimli olduklarını, hesap verme sorumluluğu taşımakla birlikte şeffaflığı bir denetim türü olarak

görmediklerini, vatandaşı müşteri gibi gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca özel sektörden hizmet alımı yaparken ucuz ve niteliksiz seçimler yapmadıklarını, sözleşmeli ve ucuz işçi çalıştırmayı doğru bulmadıklarını belirten kamu yöneticilerinin değişen dünya koşullarına uygun olarak değişmeleri gerektiğini düşünmelerine rağmen yönetime dayanan yeni kamu yönetimini çok içselleştiremedikleri için uygulamada problemler yaşadığını vurgulamaktadır.

### **Başarı Değerleme ve Yükseltme**

Kamu kurumlarında bir memurun bulunduğu konumdan daha yüksek yetki ve sorumluluğu olan bir konuma yükselmesi diğer bir deyişle terfi etmesi, en önemli ve etkin teşvik sistemidir. Terfi etme olanağının olması çalışanları daha verimli çalışmaya, yaratıcılığını kullanarak bilgi birikimini ve yeteneklerini geliştirmesine yönlendirmektedir. Kamu yönetiminde var olan planlı yükselme sistemi, daha yüksek yeterliliğe sahip memurların gelişmesini ve yükselmesini amaçlar (Ekinçi, 2008: 180).

Düzenlenen “Devlet Memurlarının Görevde Yükselme Esaslarına Dair Genel Yönetmelik”, kamu görevlerinin yönetmelik kapsamındaki görevlere atanabilmeleri için bazı kriterleri, yükselme sınavlarını, sınav tarihlerini, koşullarını, sınava dahil olan konuları, eğitimleri gibi ayrıntıları belirlemekte ve duyurmaktadır. Yönetmeliğin temel hedefi memurların yükselmeleriyle ilgili liyakat ilkelerini belirlemek ve sınavlarla yapılan terfilerde tarafsız bir sistemi oturtmaktır (Öztürk, 2006: 129).

Bulut (2017), özel ve kamu sektörlerinde insan kaynakları yönetiminin ne durumda olduğunu belirlemeyi amaçladığı çalışmada, tama modeli ile 21 özel ve 14 kamu işletmesinde çalışanların görüşleri alınmıştır. Kayseri ili kapsamında yapılan araştırma sonucunda örgütlerde genel olarak disiplin işlemleri, kurallar ve yönetmelikler, personel özlük işleri, kayıt tutma ve rutin işler adı altında sıklıkla uygulanmaktayken, iş değerlendirme, kariyer yönetimi, iş analizi gibi insan kaynakları uygulamaları daha nadir uygulanmaktadır. Koçluk ve mentorluk uygulamasının ise hiçbir işletmede kullanılmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya göre insan kaynakları uygulamaları, özel sektörde daha fazla kullanılmakta ve önem verilmektedir.

Türkiye’de kamuda uygulanan kariyer sisteminde kıdeme aşırı önem verilmektedir. Kıdem, yaşla birlikte kazanılan bir statüdür. Kişi sistemde kaldığı sürece yaşla birlikte kıdem sahibi olmakta ve çeşitli kariyer basamaklarındaki yükselme fırsatlarından faydalanmaktadır. Ancak bu sistemde belirli zamanlar geçmeden yükselme olanağı yoktur. Bu nedenle yetenekli ve yüksek performanslı kişiler hızla yükselmesinin önüne engel olarak çıkmaktadır. Bu durum, yetenekli ve kapasitesi yüksek kişilerin stratejik konulardaki etkinliğini ve katkısını azaltmaktadır. (Şen, 2020) Daha vasat kişilerle birlikte geçirilen zamanın potansiyelin körelmesine de neden olduğu söylenebilir.

### **Teşvik ve Ödül Sistemi**

Takdir görme ve onaylanma insanın doğasında var olan bir istektir. Bunun bir sonucu olarak algılanan ödüllendirilme ise bireylerin mutlu olmasını sağlayan ve yaptığı işlerle faydalı olduğunu aynı zamanda fayda gördüğünü hissettiren bir motivasyon kaynağıdır. Çalışanlar bazen sadece ödül için performansını arttırmakta ve zamanla bu süreklilik artık alışkanlığa dönüşmektedir. Bu nedenle insan kaynakları yönetiminde personelin iç ve dış motivasyonu ölçülerek ödüllendirme ile güçlendirilerek hem çalışan sadakati hem de motivasyonu artırılabilir. İnsan kaynakları biriminin bu dengeyi ve ödüllendirme sıklığını iyi planlaması gerekir (Balkan, 2020).

Devlet Memurları Kanunu ödül, ikramiye ve teşvik sistemi olağanüstü başarıya bağlı olarak yürürlüğe koyulan ve objektif bir değerlendirme yapılmayan bir yapıya sahip olduğu için kamu çalışanlarını olumsuz etkilemekte ve çalışmaya teşvik etmemektedir. Çalıştığının karşılığını görmeme düşüncesinin hakim olduğu kamu kurumlarında yerleşik bilinç, çalışanların motivasyonunu, etkinlik ve verimliliğini düşüren, enerjinin durağanlaşmasına yol açan bir yapı sergilemektedir. Aynı zamanda yürürlükte olan sicil sisteminin de öznel ve soyut nitelikler taşıması da soruna kaynak olmaktadır (Şimşek, 2002: 19).

Yıldırım (2013), insan kaynakları yönetiminin örgüt kültürüne olan etkisini özel ve kamu bankalarında inceleyerek aralarındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Yaptığı çalışmada insan kaynakları yönetimi ile örgüt kültürü arasında güçlü pozitif bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Örgüt Kültürü Ölçeği kapsamında incelenen 6 alt boyuttan güven ortamı, iletişim sisteminin etkinliği, vizyon paylaşma, katılımcılığın desteklenmesi, yaratıcılık ve yenilikçiliğe destek boyutlarında anlamlı bir farklılık gözlenemezken, ödüllendirme sistemi alt boyutunda kamu ve özel sektör arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Özel sektörde ödüllendirme sistemi puanları anlamlı düzeyde kamu bankalarına göre daha yüksektir. Kamu bankalarında ödüllendirme sisteminin olmadığı ya da daha verimsiz olduğu ifade edilmiştir.

## SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İnsan kaynakları yönetimi örgütlerin kısıtlı kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilmesini sağlayan önemli bir yönetsel süreçtir. Kamu yönetiminin örgütlenme yapısı özel sektörlerdekinden daha farklı olduğu için insan kaynakları yönetiminde de özel sektöre göre kendine özgü farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar kamu yönetimindeki yapıya sonradan eklenmediği için uygulamada daha büyük problemlere yol açmaktadır. Önemli bir sorun haline gelen kaynakların etkin yönetilememesine yönelik düzenlemeler, yayımlanan genelgeler ve kamu çalışanlarına yapılan uyarılar amacına ulaşamamaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminde insan kaynakları ve performans yönetiminin durumu özel bir önem kazanmakta ve özel sektörden ayrı olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışmada, Türk kamu yönetimindeki temel sorunlara yönelik genel bir inceleme yapılmış ve özetlenmiştir. Türk kamu sisteminin insan kaynakları yönetiminde karşılaşılan sorunlar, temel olarak insan gücü ve norm kadro planlaması, kamu çalışanlarının eğitimleri, performans yönetimi ve değerlendirmesi, başarı değerlendirme ve yükseltme, teşvik ve ödül sistemi olmak üzere 5 başlık altında incelenmiştir. Böylece var olan sorunlara belirli bir çerçevede bakış açısı geliştirilerek çözüme yönelik kolaylaştırıcı olması beklenmektedir.

Yapılan incelemeler sonucunda, ilk olarak kamu kuruluşlarına yerleştirilen personelin işgücü ve norm kadro planlamasındaki problemler dikkati çekmektedir. Kamu kuruluşunun amaçlarını bilen ve uyumlu personelin belirlenmesi, yetkinliklerinin ve kapasitesinin işe uygun olması ilk bakılması kriterlerdendir. Ancak kamu sektöründe kişilerin işe yerleştirilme biçimleri hem liyakat hem de uygun işle eşleşme sorunu yaratmaktadır. Ayrıca kamu çalışanlarının kendi uzmanlık alanı olan işe yerleştirilmek yerine farklı işlerde görevlendirilmesi hem yapılan faaliyetlerin olması gerektiği gibi yapılmasının önünde engel olarak çıkmakta hem de bir işi öğrenene kadar geçen zamanın getirdiği zararlar üzerine eklenmektedir. Diğer taraftan hizmetiçi eğitimlerin iyi planlanmadan personele verilmesi kaynakların yanlış kullanılarak maddi ve manevi kayıplara yol açmaktadır. Sonraki aşamada ise performans yönetimi ve değerlendirmelerinin tam olarak sistematik hale getirilememiş olması uygulamada aksamlara yol açmaktadır. Ayrıca kurumlarda düzenli ve sürekli değerlendirmelerin yapılamaması, kayırmacılığı olması var olan potansiyelin boşa harcanmasına neden olmaktadır. Başarı değerlendirme ve yükselme konusunda ise en etkin yöntemin kıdem olması, yetenekli personelin yükselmesini yavaşlatan, potansiyelini körelten bir durum ortaya çıkarmaktadır. Teşvik ve ödül sisteminin de özel sektördeki gibi çalışanların motivasyonunu yeterince desteklemediği, bu konuda etkin çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir. Her başlık altında belirlenen problemlerin Türk kamu sistemindeki anlık politika ve tepkiler nedeniyle derinleştiği ve sistematikleştiğini göstermektedir. Bu nedenle çözümlerin de genel bir sistematik çalışma sonunda geliştirilecek sistem modeliyle sağlanabileceği en güçlü önerilerden biri olarak görülmektedir.

Kamusal düzenin hiyerarşik ve bürokratik yapısı nedeniyle ve kamu çalışanların boş vermiş, kaynakların tasarrufunu önemsemeyen ve israf eden kırtasiyecilik zihniyeti nedeniyle büyük oranda kaybolan enerjinin daha dikkatli kullanılmasına ihtiyaç vardır. Kamu kurumlarından beklenen verimin ve kalitenin sağlanabilmesi, insan kaynakları yönetiminde nitelikli ve liyakat ilkesine dayanan bir sistemle mümkündür. Çalışanlarını dikkate almayan, yok sayan, performans ve özelliklerini izlemeden takdir ve teşvik etmeden yapılan faaliyetler çalışanların da mutsuz olmasına ve işine motive olmadan sadece yapmış olmak için yapmasına neden

## KAYNAKÇA

- Acar, O.K. (2019). "Personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine: cumhuriyet dönemi kamu personel yönetim tarihçesi", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24: 19-146.
- Akçakaya, M. (2010). "Örgütlerde Uygulanan Personel Güçlendirme Yöntemleri: Türk Kamu Yönetiminde Personel Güçlendirme", Karadeniz Araştırmaları. 25, 145-174.
- Akçakaya, M. (2012). "Kamu Sektöründe Performans Yönetimi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", Karadeniz Araştırmaları. 8(32), 171-202.
- Akçay, H. & Bilgin, K.U. (2016). "Kamu Performans Yönetimine Etkisi Açısından Psikolojik Sermaye", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12: 167-175.
- Aktaş, D. (2020). "Türkiye'de Devlet Memurlarının Başarısının Değerlendirilmesi: Milli Eğitim Bakanlığı Örneği", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED), 10(19): 267-296.
- Asna, A. (1993). Public Relations (Temel Bilgiler), İksad Yayınları, İstanbul.
- Aykaç, B. (1999). İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlaması, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Balkan, M. (2020). “İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi Belediye Çalışanları Üzerinde Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Batmaz, Y. (2015). “Denetim Üzerinden Kamu Yönetimindeki Değişimi Anlamak”, Sayıştay Dergisi, 98: 5-18.
- Bilgin, K.U. (2007). “Kamuda Ölçülebilir Denetime Hazırlık: Performans Yönetimi”, Sayıştay Dergisi, 65 (özel sayı): 53-87.
- Bulut, B. (2017). “Kamu Sektörü Ve Özel Sektör İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği)”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(2), 175-191.
- Doğan, K. C. (2020). “Türk Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, OPUS International Journal of Society Researches, 16(30): 2994-3017.
- Ekinci, F. (2008). “Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Uygulamasına Geçişin Çalışanların Verimliliğine Etkisi”, Maliye Dergisi, 155: 175-186.
- Eroğlu, H. T. (2019). “Bitmeyen Senfoni: Belediyelerde Performans Denetimi”, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2(3): 546-556.
- Ertüz, E. & Arcagök, M. S. (2006). Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Sistemi, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Ankara.
- Fındıkçı, İ. (2012). İnsan Kaynakları Yönetimi, Alfa Basın Yayın, İstanbul.
- Gözel, K.A. (2003). “Yeni Kamu Yönetimi Nedir?”, Türk İdare Dergisi, 438: 195-208.
- Helvacı, M.A. (2002). “Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2): 155-170.
- Karasoy, A. (2014). “Türk Kamu Yönetiminde Performans Yönetimine Bir Bakış”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10(22): 257- 270.
- Mert, İ.S. (2013). “Kamudaki Yöneticilerin Değerlendirilmesinde Performans ve Potansiyel Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”, Amme İdaresi Dergisi, 46 (2), 1-24.
- Nangır, E. (2007). Performans Esaslı Bütçeleme ve Türkiye’deki Pilot Uygulamalar, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Kontrol Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Oktay, E. & Turan, A. (2018). “Kamu Yönetiminde Yönetici Çıkmazı”, Maliye Dergisi, 145: 1-53.
- Öz, E. & Kaplan, E. (2009). “Türk mali sisteminin yeniden yapılandırılması”, Türk İdare Dergisi, Mart (446): 243-261.
- Özçelik, Ö. (2011). “Çalışanların İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Adalet Algısının Rol Performansı ve Ekstra Rol Performansı Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özer, A. (2002). “Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu yönetimi”, Sayıştay Dergisi, 59: 3-44.
- Özer, M.A. (2009). “Performans Yönetimi Uygulamalarında Performansın Ölçümü ve Değerlendirilmesi”, Sayıştay Dergisi, 73: 1-29.
- Özgür, H. & Aydın, G. (2020). “Türk Kamu Sektörü Bireysel Ve Kurumsal Performans Değerlendirme Politikasının Uygulama Aşamasının Analizi: 1965–2018”, Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 1 (3): 6-35.
- Öztürk, Ü. (2006). Organizasyonlarda Performans Yönetimi, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Şen, M. L. (2020). “Türkiye’de Kamu Personel Rejiminin Sistemsel Sorunları”, Strategic Public Management Journal, 6(12): 70-85.
- Topsakaloğlu, T. (2015). “Kamu Yönetiminde Performans Algısı Ve Yönetici İle Çalışan Arasındaki İletişimin Performansa Etkisi: Mutki Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H. & Özer, M.A. (2010). İnsan Kaynakları Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yenice, E. (2006). “Kamu kesiminde performans değerlendirmesi”, Maliye Dergisi, 150: 122-133.

- Yıldıran Atıcı, S. (2013). “Kamuda Yönetim Süreçlerindeki Yetmezliklerin Çalışan Davranışlarının Üzerindeki Etkisi Ve Çözüm Önerileri: (Çorum İli Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Yıldırım, C. (2013). “Örgüt Kültürü Ve İnsan Kaynakları Yönetimi Arasındaki İlişki: Kamu ve Özel Sektör Bankacılığında Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, B. (2019). “Kamuda Performans Yönetimi Ve Performans Değerlemesinin Yansıması: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, V. & Turan, A. (2019). “Kamuda Performans Yönetiminin Önemi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33 (46): 313-342.
- Zararsız, H. (2015). Kamu Kurumlarında Yöneticilerin Uyguladıkları Liderlik Davranışlarının Kurum Çalışanları Tarafından Algılanması Ve Performansları Üzerinde Etkisi: Şanlıurfa İli Kamu Kurumu Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.



## Cam Sanatında Yığın Kavramı

*The Concept of Stacks in Glass Art*

### ÖZET

Sanat, tarih boyunca bir anlatım içinde bulunmuştur. Bunun için çeşitli malzemelere ve anlatımı güçlendirmek için kavramlara ihtiyaç duyulmuştur. Birçok konu tarih boyunca farklı disiplinlerde işlenmiş ve bir anlatım dili oluşturmuştur. Yığın kavramı da özellikle plastik sanatlar alanında bir sanat konusu halinde işlenmiştir. Resim sanatında işlenişinin yanında seramik ve cam gibi disiplinlerde de anlatım aracı olmuştur. Bu makalede yığın kavramının yapay ve doğal olarak farklılıklarının üzerinde durularak cam malzeme özelinde değerlendirilmesi üzerinde durulmaktadır. Camın bir malzeme olarak birçok akımda kullanımı, yığın kavramında da etkin olmuştur. Yığın kavramının sanatla ilgili olmasının temel nedeni hayatın içinde çokça yer almasıdır. Yaşadığımız alanlar, oluşturduğumuz- biriktirdiğimiz eşyalar bu kavramı sosyal olarak hayatımıza, dolayısıyla sanatta işlenen bir konu haline getirmiştir. Çalışmada üretim ve tüketim arasındaki ilişki ile ortaya çıkan olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilebilecek durumlarda yığın kavramının nasıl ortaya çıkabildiği gibi konulara değinilmiştir. Tarih öncesi zamandan başlayarak, çağdaş sanata uzanan sanat üretimi içinde camın sanatsal ve endüstriyel gelişimi de ele alınmış, bu dönemlere ait bilgilerin olduğu kaynaklardan faydalanılmıştır. Yığın kavramı üzerinde geçmişten bu yana çalışan bazı sanatçıların çalışmaları konu üzerinden değerlendirilerek cam sanatı ile ilişkilendirilmiştir. Böylelikle yığın kavramının disiplinlerarası sanat alanlarında ne şekilde işlendiği ve bu işlenişin kronolojik olarak gösterdiği gelişim ele alınarak, literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Sanat, Cam, Cam Sanatı, Yığın, Yığın Kavramı

### ABSTRACT

Art has been in a narrative throughout history. For this, various materials and concepts were needed to strengthen the expression. Many subjects have been studied in different disciplines throughout history and have formed a language of expression. The concept of heap has also been treated as an art subject, especially in the field of plastic arts. In addition to its use in painting, it has also been a means of expression in disciplines such as ceramics and glass. In this article, it is focused on the evaluation of the stack concept in the glass material by emphasizing the artificial and natural differences. The use of glass as a material in many currents has also been effective in the concept of stack. The main reason why the concept of mass is related to art is that it takes place a lot in life. The spaces we live in, the things we create and collect have made this concept a subject that is processed socially in our lives and therefore in art. In the study, issues such as how the concept of mass can emerge in situations that can be evaluated as positive or negative, which arise with the relationship between production and consumption, are mentioned. The artistic and industrial development of glass is also discussed in the production of art starting from prehistoric times to contemporary art, and sources of information about these periods are used. The works of some artists who have been working on the concept of stack since the past have been evaluated over the subject and associated with the art of glass. Thus, it is aimed to contribute to the literature by considering how the concept of stack is processed in interdisciplinary art fields and the chronological development of this processing.

**Keywords:** Art, Glass, Glass Art, Stack, Stack Concept

## GİRİŞ

“Yığın” kelime anlamı olarak “bir şeyin yığılması ile oluşan küme, tepe” veya birçok kişinin veya nesnenin bir araya gelmesi ile oluşan kalabalık, küme, kitle, grup olarak tanımlanmaktadır (TDK). Evrende var olan canlı, cansız her çeşit nesnenin oluşturabildiği yığın kavramı, tekrar, istif ve biriktirme gibi anlamlara da gelmektedir. Biriktirilen veya tekrarlanan nesnelere kimi zaman bir enstalasyon parçası, kimi zaman ise süreci ifade eden bir materyal, kimi zaman ise performansın kendisi olabilmektedir. Yığın kavramının oluşmasında tıpkı camda olduğu gibi doğal ve yapay olarak sınıflandırılabilen bir yapı mevcuttur. Doğanın oluşturduğu yığın haline gelmiş alanlar doğal kategorisindedir. İnsan yapımı, daha çok istif mantığına dayalı olan ise yapay kategorisindedir. Bu süreçte sanatçının yığın kavramını bir ifade aracı olarak nasıl kullanacağı önem kazanmaktadır. Yığın kavramını sosyolojik olarak ele almak, etkileşimin nasıl geliştiğini ve sanat ile birlikte nasıl işlevselleştiğini anlamak açısından önemlidir. “İnsanların inanç, fikir ve değer birlikleri toplumu meydana getirmektedir. Bu özelliklerin olmaması toplumu oluşturmayacaktır. Bu durum da kümeleşmeyi getirerek statüyü yok edecektir. Bu durumda kalabalık psikolojisi ile bazı kişiler kolayca bu duruma adapte

Ayla Birinci<sup>1</sup>

### How to Cite This Article

Birinci, A. (2023). “Cam Sanatında Yığın Kavramı”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3071-3079. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68763>

Arrival: 07 February 2023

Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Erzincan, Türkiye

olarak sürüklenebilirler” (Ülken, 1969 s. 331). Tarih boyunca tüketim toplumunun bir getirisi haline gelen yığın, hiç olmadığı kadar üretmek ihtiyacının fazlasına odaklanma sonucunda oluşmuştur. Bu durum bolluğu da beraberinde getirmiştir. “Birikme, çokluk, kesinlikle en çarpıcı betimleyici özelliktir. Konservelerin, giysilerin, besin maddelerinin ve hazır giyim eşyalarının aşırı fazlalığıyla büyük mağazalar, bolluğun ilk görünümü ve düzenli yeri gibi” (Baudrillard, 2012, s. 17). Yaşadığımız toplumda her an ve her yerde karşımıza yığınlar çıkabilmektedir. Yapay olarak oluşturulan yığınların mekanik olarak birikmeye başladığı dönem, endüstri devrimi sonrasındaki zamanlara denk gelmektedir. Endüstri Devrimi sonrası seri üretim ile üretilen nesnelerin kitlesel olarak tüketilmesi, tüketim toplumu mantığına dayanmaktadır. Bu durum, tüketime yönlendirilmiş yeni bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

## SANATTA YIĞIN KAVRAMI

Sanat içerisindeki kavramları incelemek için önce sanatın neden var olduğu gibi konulara değinmek gereklidir. Tarih boyunca sanat dair yapılmış olan eserler birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Korku, güç, din vb. konular ele alınmış, sosyolojik olarak önemli bulunan şeyler de tercih sebebi olarak sayılmıştır. Tarih öncesi devirden bu yana duvar resimleri ile başlayan bu durum, çağdaş sanata kadar uzanan uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde birçok gelişimi, devrimi, gerilemeyi, akımı barındırmıştır. Yığın kavramı da sanat tarihi boyunca birçok disiplin için konu olmuş ve içerisinde barındırmış olduğu kavramsal çerçeve dahilinde konu edilmiştir. Doğa, yığın kavramını insan yaşamına dahil edebilen ve sanatın doğa içine nasıl var olabileceğini gösteren bir belirteç olmuştur. Yapay görülebilecek olan istiflenen kütükler, bazen kenarda bırakılmış masa ve sandalyeler, bazen sanayi bölgelerine görebileceğimiz araba lastikleri ve metal yığınları...Bu uzayıp giden bir liste olarak çeşitlendirilebilmektedir. Yığın düzen ve düzensizlik kavramlarını içinde barındırmaktadır. Doğal ve yapay yığın kavramı sanat eserlerinde bir konu olarak yer etmiştir. Doğada var olana nesnelere kendi içerisinde bir yığın halindeyken yapay bir yığın haline de dönüşebilmektedir. Görsel 1 bu duruma örnek gösterilebilir. Doğada oluşmuş, kendi içerisinde ormanları temsil eden kütükler bir yığın örneğidir. Ancak bu yığın, bir amaca hizmet etmek için ortamından uzaklaştırılıp yapay bir alan içerisindeki bir yığına dönüşmüştür.



Görsel 1. Yığın Halinde Bulunan Kütükler, 2022. Kaynak: Ayla Birinci Kişisel Fotoğraf Arşivi.

Plastik sanatlar özelinde düşünüldüğünde yığın kavramı resim sanatında sanat tarihi boyunca örneklendirilebilen eserlerde konu edilmiştir. Hayatın her alanında var olan bu kavramda genel olarak yapay yığınlar ile karşılaşmak ve yığınlar üretim-tüketim süreci sonucunda oluşmaktadır. Tüketim sonrası biriktirme, istifleme yığınları oluşturmuş, tükettiğimiz ve doğada dönüşümü uzun zaman alan nesnelere-atıklar, kalabalık olarak adlandırılan ev yığınları ve arabalar bu duruma örnek olabilmektedir. Sanat bu evrede bu farkındalık yaratma aşamasında rol oynamaktadır. Bu kavrama ilişkin birçok sanat eseri günümüze değin devamlılığını sürdürmektedir. Örneğin Bruegel’in 1563 yılında Babil kulesini resmetmiş olduğu çalışmanın anlatımında Yaratıcı’ya ulaşma isteği ön plandadır. İnşa edilen kule göğe gitgide yükselmeye devam etmiş, kendisine ulaşmaya çalışan insanların kendini beğenmişliğine kızan Yaratıcı aynı dili konuşan insanların dillerini birbirine karıştırmıştır. Birbirleri ile iletişim kuramayan insanlar yığına dönüşen bir kalabalık oluşmuş, kule de zamanla parçalanmaya başlamıştır. Kuleden ayrı olarak incelendiğinde soldaki arka plan birbirine geçmiş, yamuk yumuk, taştan evlerin tekrarı ile oluşan bir yığın görüntüsü taşımaktadır. Günümüz toplumunda da bu tarz yığın şeklinde ev görüntülerinin olması geçmiş ile bugün arasında bir bağa göndermedir.





başlangıçta kullanmadığı insan biçimlerini zaman içerisinde anlatımdan yoksun, kişisiz, soyut bir görünüm kazandırmıştır. Zaman içerisinde işlenen konu tüketim toplumunun temsiliyeti konumuna gelmiştir. Malzeme kimi zaman konunun bir parçası kimi zaman ise kendisi olmuştur. Cam ve seramik, taş, beton vb malzemeler de bu ifadeyi karşılayan bir materyal niteliği taşımaktadır.



Görsel 5. Murat İyem, Yığın, 2018.

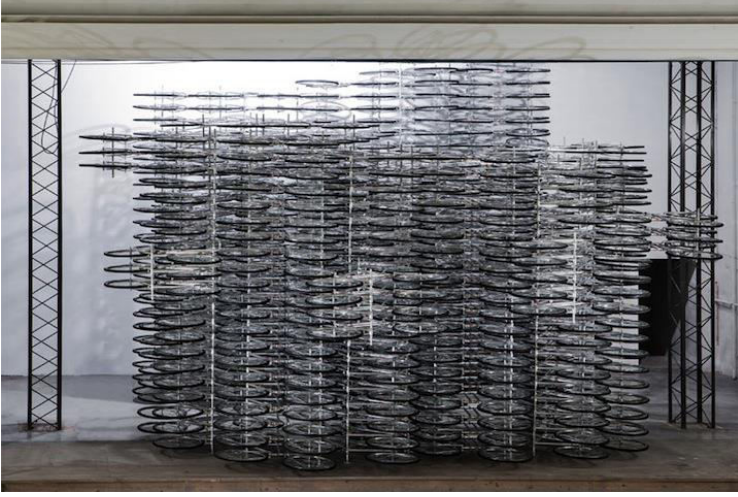
Kaynak: <http://www.artcityculture.com/sergiler/ressam-murat-irtemin-yigin-adli-yeni-sergisi-sanatseverleri-bekliyor/> Erişim Tarihi: 13.10.2022

Enstalasyon çalışması ile plastik bir dil oluşturan İyem, yığın kavramını yaşam içerisinde karşı karşıya kalınan durumların ifadesini sağlamaktadır. Bu yolla bir dünya yaratma arayışında olan sanatçı, malzeme seçiminde yün, yağlıboya, el yapımı kağıt ile atık malzemeleri kullanmaktadır. El yapımı kağıtları yıllarca biriktirerek kendi içinde bir yığın hali oluşturarak daha çok kentlerin sıkışıklığı, yerleşim planlarının dikey olarak organize edilmesi ile alanların ve insanların daralması gibi konuları işlemektedir. Seramik alanında hem yapay hem de doğal yığın görüntüleri çalışmalara yansımıştır. Plastik ifade biçimlerinde kimi zaman çamur ile kimi zaman şekillendirme sonrası sır ve pişirim tekniklerinin desteği ile yığın etkisi gösterilebilmektedir.



Görsel 6. Tonny Cragg, Yığın, Ahşap, Beton, Tuğla, Metal, Plastik, Tekstil, Karton ve Kağıt, 2000 x 2000 x 2000 mm, Tate Müzesi, 2016. Kaynak: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/cragg-stack-t07428> Erişim Tarihi: 11.10.2022

Nesneleri bir araya getirerek rastlantısal bir biçimde yığın kavramını malzeme çeşitliliği ile ele alan sanatçı Cragg, aslında insanlar tarafından zamanla şekillendirilen yığınların katmanlaşmasını, endüstri, bilim ve teknoloji yoluyla insanların doğa üzerindeki etkisinin ifade edilmiş şeklini de ele almaktadır. Bu durum ise malzemenin evrilerek bir anlatım yoluna girmesini sağlamaktadır.



Görsel 7. Ai Weiwei, Yığın, 2019.

Kaynak: <https://mymodernmet.com/ai-weiwei-stacked/> Erişim Tarihi:18.10.2022

Ai Weiwei, çalışmalarında sosyal, politik ve kültürel konuları yorumlayan, sanat eserleri oluşturmak için sürekli olarak yaratıcı bir yaklaşım sağlayan, çalışmaları ile fark yaratan bir sanatçıdır. Enstalasyon çalışmasında, metalik çerçeve ve lastik tekereler kullanmış ve labirent düzeni kurularak bir yığın oluşumu sağlamıştır. Sanatçı yaptığı çalışmalarda vermek istediği mesajlar doğrultusunda eleştirilerini gerçekleştirmektedir. Üretimin yoğunluğu anavatanı Çin’de üretim- tüketim sonucunda ortaya çıkan yığın tablosunu çalışmalarına konu edinmiştir.



Görsel 8. Ai Weiwei, Bang, Venedik Sanat Bienali, 2013.

Kaynak: <https://inhabitat.com/ai-weiwei-unveils-staggering-tower-of-886-repurposed-stools-at-the-venice-biennale/ai-weiwei-bang/> Erişim Tarihi:11.10.2022

Weiwei'nin “Bang” adlı eserinde her yönden sarkan üç ayaklı tabureler, o zamandan beri modern sanayi çağı tarafından gölgede bırakılan bir zanaatkarlık çağından itibaren yapılan taburelerin nesilden nesile aktarımını anlatmaktadır. Bu tabureler, sayısız aile üyesi tarafından ev içi durumlarda kullanılmış, biriktirilmişlerdir. Sanatçı bu çalışmasında tüketim kültürünü ve bu durumun doğurmuş olduğu yığın durumunu eleştirmektedir.

### CAM SANATINDA YIĞIN KAVRAMI

Cam sanatında, yığın bir kavram olarak kullanılabilir, bu kavram cam şekillendirme tekniklerinin tümü ile uygulanabilmektedir. Lakin cam füzyon tekniğinde, uygulanan diyagram ile birden fazla camın birbiri içerisinde birleşmesi sonucu oluşan yığın, kavram olarak bu teknik ile de bir anlatım sağlamaktadır. Camın hazır nesne olarak kullanımı, şekillendirilmiş bir şekilde kullanımı, parçalara ayrılmış-ufalanmış olarak kullanımı anlatım biçimi olarak tercih edilebilmektedir. Cam sanatsal bir ifade aracı olarak kullanılabilir ve birçok kavramı kendi içerisinde temsil ederek birçok akımın temsiliyetini malzeme olarak üstlenebilmektedir. Camın fiziksel özellikleri ile ifade edilmek istenen veya vurgulanmak istenen konuya ilişkin farklı olanaklar da sağlayabilmektedir. Yani malzeme, sanatçının ifade gücünü artırması adına ilişkilendirmeyi sağlayabilmektedir.



Görsel 9. Yığın halindeki atık cam şişeler,

Kaynak: <https://www.alamy.com/heap-or-load-of-empty-brown-glass-bottles-lying-in-the-road-at-an-accident-scene-with-shards-scattered-around-image337341276.html> ErişimTarihi:12.10.2022

Sanatçı Lungiswa Gqunta'nın 15.İstanbul Bienalinde sergilemiş olduğu çalışma ile cam parçalardan bir dizilim halinde yığın oluşturarak enstalasyon çalışmasını oluşturmuştur. Sanatçı eserlerinde ırk, mimari, mülksüzleşme, kapitalizm gibi konuları ele almaktadır. Çalışmaları ile cam şişe gibi sıradan kişisel eşyaları ve nesnelere kullanarak tarihsel sürekliliklerde var olan adaletsizlikleri incelemektedir. "15. İstanbul Bienalinde sergilemiş olduğu "Çimenler" isimli çalışmasında ters çevirip ahşap plaka üzerinde yerleştirdiği kırık şişeden bir "Çimenlik" yaratır. Apartheid Güney Afrika'sında sadece zengin beyazların yanı sıra ev yaşamı, güvenlik ve ırksal ayrıcalıklarla da ilişkilidir. Yabancıların girmesini engellemek için bahçe çitlerinin üzerine ters döndürülmüş kırık şeyler yerleştirilir. Gqunta'nın yapıtlarındaki şişeler ise, kapitalizm ve küreselleşmeyi simgelemenin yanında, isyanlarda kullanılan molotof kokteyllerine karşı bir gönderme içermektedir" (15. İstanbul Bienali, 2017, s.211). Sanatçı "Çimenler" isimli çalışmasında metalara, alkolizme ve mülkiyet sınırlarına ve yıkıcılığının yol açtığı toplumsal ayrışmaların yanı sıra şiddeti, yönetim ile ilişkilendirilmesi gibi konulara bir müdahale çabası içinde olmuştur. Sanatçı hazır nesnelere oluşturduğu yığın ile bir anlatım yolu çizmektedir. Yığın kavramının anlatımında cam ile ilişkili olarak yapılan çalışmalarda camın atıl halde bulunan kısmının değerlendirilerek (geri dönüştürülerek), bir konu üzerinden anlatımı mümkün olmaktadır. Sanatçı Lungiswa Gqunta da bu duruma örnektir. Oluşturmuş olduğu bir enstalasyon çalışması camı sanat nesnesi olarak kullanmıştır.



Görsel 10. Lungiswa Gqunta, Çimen 1(Lawn), İyi Bir Komşu, 15th İstanbul Bienali 2016/17.

Kaynak: 15. İstanbul Bienali Kitabı s.210-211

Camı çalışmalarında kullanan bir diğer sanatçı olan Yann Marussich yapmış olduğu performansında kırık camları bir küvetin içinde yığın olarak kullanmıştır. "Sanatçı anlatımında bedenini acı içinde bırakarak yaklaşık 1 saat süren performansında dünyada hapsolarak var oluşunu ve bu durumdan kaçışını ifade etmeyi amaçlamıştır" (Marussich, 2017).



Görsel 11. Yann Marussich, "Keskin Kenar", 2017.

Kaynak: <https://yananmarussich.ch/home.php>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

Tonny Cragg'e ait olan "Kümüllüs" çalışmasında yarı saydam bir yüzey elde etmek için kumlanmış cam kaplardan oluşmaktadır. Yüzeyleri, burada modern teknolojinin kullanımıyla hızlanan yavaş erozyon sürecini akla getirmekte, vazoların, şişelerin ve kaselerin her katı yukarıdaki cam rafı destekliyor gibi görünmektedir. Cragg, "Kümüllüs" çalışması gibi "Yığın" çalışmasını da aynı anlatım üzerinde kurgulayarak ortaya çıkarmıştır. Çalışmalardaki yığın kavramın doğa ve kültür referanslarıyla nesnelerin bir araya gelmesi, sanatçı için bu kavramın oluşmasında yol gösterici olmuştur. Sanatçının çalışma prensibinin bakıldığında, eklemeli bir düzenleme ile gerçekleştiği görülmektedir.



Görsel 12. Tony Cragg, Kümüllüs, Kumlanmış Cam, 2650 x 1200 x 1200 mm, 1998.

Kaynak: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/cragg-cumulus-t07792> Erişim Tarihi: 12.02.2022

Görsel 13. Tony Cragg, Yığın, 2200x1300x1400mm, 1999.

Kaynak: <https://ehive.com/collections/3236/objects/1435/clear-glass-stack> Erişim Tarihi: 14.10.2022



Görsel 14. Shaikha Al Mazrou, Kırmızı Yığın, Boyalı fiberglas reçine kaplamalı Çelik Armatür, 2022 .

Kaynak: [http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/shaikha\\_al\\_mazrou\\_red\\_stack\\_2022/](http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/shaikha_al_mazrou_red_stack_2022/) Erişim Tarihi:08.10.2022

Yığın kavramını malzeme olarak yumuşak, bükülebilir hissi ile vermek isteyen sanatçı, enstalasyonlarını ağırlık ve mekanın temsilini vurgulayan bir ifade ile gerçekleştirmektedir.



Görsel 15. Tony Cragg, Kırmızı Tohumlar, 48x27x26 cm, 2020.

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/tony-cragg-seeds-red> (Erişim Tarihi:12.10.2022)

Tony Cragg, çalışmalarında malzemeleri çeşitlendirerek belli kavramlar üzerinde çalışmalar yapmış ve çalışmalarını birbirinin devamı niteliğinde sürmüştür. Yığın kavramı sanatçının çalışmalarına konu olan bir durumdadır. Sanatçı genel olarak bakıldığında insanlarla dünya arasında yeni bağlantılar kurmak için denemeler yapmaktadır. Camın yanı sıra bronz, ahşap, taş gibi malzemelerin sınırlarını ölçerek sanata dönüştürmektedir. İçinde bulunulan çağın endüstri ile getirmiş olduğu olumsuz etkileri yığın kavramını ele alarak çalışmalarında anlatmaktadır.

## SONUÇ

Yığın kavramı plastik sanatlar özelinde incelendiğinde sanat tarihi boyunca işlenmiş bir kavram olarak var olmuştur. Malzeme çeşitliliği disiplinlerarası olarak değişkenlik göstermiş, bu durum yığın kavramının yapay olarak ele alınmasında etkili bir faktör olmuştur. Doğal ve yapay olarak ele alınan yığın kavramı, zaman içinde farklı açılardan ele alınmış ve anlatımı güçlü bir konu olarak işlemiştir. Toplumsal olayların, isteklerin, reddedişlerin aktarımı sanat üzerinden her dönem önemli olmuştur. Sosyolojik olarak zamanın içinde önemli bulunan konular, eserler ile toplumun bir kez veya çoğu kez tekrar karşılaşmasını sağlamıştır. Biriktirme, yığma gibi kavramlar da hayatın her alanına dair olduğu için sanat ile bütünleşmesi olağan hale gelmiştir. Tarih öncesi ve tarihi çağların anlatım konusu halinde olmuştur. Resim sanatı ile başlayan yığın kavramının ele alınış şekli zamanla farklı malzemeler ile üç boyutlu tasarımların da konusu haline gelmiştir. Cam sanatında bu kavramın ele alınış biçimi de şekillendirme teknikleri doğrultusunda biçim olarak yerini almıştır. Sanatta yığın kavramın ele alınış şekli, sanatçının bir anlatımı olması durumunda daha çok ortaya çıkmış ve bu durum genel olarak üretim-tüketim dengesine dair olmuştur. Dünyaca ünlü sanatçıların bu konuyu ele alarak dikkat çekmeye çalıştığı örnekler çalışma içinde yer almıştır. Camı da bir anlatım aracı olarak kullanan sanat bu kavram üzerinden anlatımını güçlendirmiştir. Camın fiziksel ve kimyasal yapısı itibari ile yapay ve doğal

hallerinin bulunuşu kavram ile ilgili ortak noktaların olmasına neden olmuştur. Bu çalışmada camın yığın kavramı üzerinden ele alınış biçimleri aktarılmıştır. Örnekler dahilinde malzemenin nasıl kullanılabilineceği araştırılmış, sanatın birçok alanında akımlar aracılığıyla anlatımın nasıl şekillenebileceği vurgulanmıştır. Camda yığın kavramının oluşturduğu sanatsal anlatım, içinde barındırmış olduğu kendine has özellikleri ile birleşerek, anlatımı güçlendiren bir yapı haline gelerek bu çalışmanın anlatım konusu olmuştur.

## KAYNAKÇA

- Bruegel, P. (1563). *Babil Kulesi*, (Resim), <https://sanatabasla.com/2020/12/babil-kulesi-the-tower-of-babel-yasli-pieter-brueghel> (Erişim Tarihi:17.10.2021)
- Baudrillard, J. (2012). *Impossible exchange*. Verso Books.
- Cragg, T. (2016). *Yığın*, (Resim), <https://www.tate.org.uk/art/artworks/cragg-stack-t07428> (Erişim Tarihi:11.10.2022)
- Cragg, T. (1998). *Kümülüs*, (Resim), <https://www.tate.org.uk/art/artworks/cragg-cumulus-t07792>(Erişim Tarihi:12.02.2022)
- Cragg, T. (1999). *Yığın*, (Resim), <https://ehive.com/collections/3236/objects/1435/clear-glass-stack> (Erişim Tarihi:14.10.2022)
- Cragg, T.(2020). *Kırmızı Tohumlar*, (Resim), <https://www.artsy.net/artwork/tony-cragg-seeds-red>, (Erişim Tarihi:12.10.2022)
- Garaudy, R., & Doğan, M. (1966). *Gerçekçilik Açısından Picasso*. Hür Yayınevi.
- Gqunta, L. (2016). *Çimen 1(Lawn)*, (Resim), 15th İstanbul Bienal
- Gqunta L. (2017). *Biannelle 15 th İstanbul Book*.
- Marussich, Y. (2017).*Bongo Joe'da (Cenevre) Kırık Banyo*. (Erişim Tarihi: 20.12.2022)
- İsmail, T. (1989). *Felsefenin Işığında Modern Resim*. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İyem, M. (2018). *Yığın*, (Resim), <http://www.artcityculture.com/sergiler/ressam-murat-irtemin-yigin-adli-yeni-sergisi-sanatseverleri-bekliyor/> (Erişim Tarihi:13.10.2022)
- Leger,F.(1910). *OrmandakiÇıplaklar*,(Resim),[https://hmn.wiki/tr.%20Fernand%20Leger,%20Ormandaki%20%C3%87%C4%B1plaklarFernand\\_L%C3%A9ger](https://hmn.wiki/tr.%20Fernand%20Leger,%20Ormandaki%20%C3%87%C4%B1plaklarFernand_L%C3%A9ger) (Erişim Tarihi:22.10.2022)
- Marussich, Y. (2017). “*Keskin Kenar*”, (Resim), <https://yanmarussich.ch/home.php> (Erişim Tarihi:22.02.2022)
- Mazrou, S.A.(2022). *Kırmızı Yığın*, (Resim), [http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/shaikha\\_al\\_mazrou\\_red\\_stack\\_2022/](http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/shaikha_al_mazrou_red_stack_2022/)
- Picasso, P. (1912). *Kemanlı Natürmort*, (Resim), <https://sanatabasla.com/2020/12/babil-kulesi-the-tower-of-babel-yasli-pieter-brueghel/> (Erişim Tarihi:22.11.2022)
- Tdk, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi:11.10.2022).
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. Milli Eğitim.
- Weiwei, A. (2013). *Bang*, (Resim), <https://inhabitat.com/ai-weiwei-unveils-staggering-tower-of-886-repurposed-stools-at-the-venice-biennale/ai-weiwei-bang/> (Erişim Tarihi:11.10.2022)
- Weiwei, A.(2019). *Yığın* (Resim), <https://mymodernmet.com/ai-weiwei-stacked/> (Erişim Tarihi:22.02.2022)



## Spor Bilimleri Öğrencilerinin Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri

*Hypothetical-Creative Reasoning Skills of Sports Sciences Students*

### ÖZET

Bu araştırmanın amacı spor bilimleri öğrencilerinin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini Süleyman Demirel Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 650 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem grubunu ise, evrenin içinden rastgele yöntemle seçilmiş 259 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama teknikleri olarak kişisel bilgi formu ile literatürde bulunan hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeği kullanılmıştır. Hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeği her ne kadar öğretmen adayları için uygulanan bir ölçek olsa da, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrenciler formasyon eğitimi alarak öğretmen adayı oldukları için çalışmaya dahil edilmişlerdir. Veriler, bilgisayar ortamında IBM SPSS 22.0 (Statistics for Windows) adlı paket program ile analiz edilmiştir. İkili karşılaştırmalarda Bağımsız Örneklem T-Testi ve çoklu karşılaştırmalarda Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmış olup; farklılığın belirlenmesi için LSD testi uygulanmıştır.

Sonuç olarak, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Spor bilimleri öğrencilerinin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri, değişkenler açısından incelendiğinde cinsiyet, öğrenim görülen bölüm, yapılan spor türü ve aktif olarak spor yapma durumuna göre farklılaşırken, yaş değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun, öğrencilerin hem öğrenim gördükleri yüksek öğretim kurumundaki teorik ve uygulamalı derslerden, hem de sporcuların icra ettikleri spor branşının onlara sağladığı yüksek seviyede yaratıcı akıl yürütme becerilerine sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Spor bilimleri, Hipotetik, Akıl yürütme, Beceri

### ABSTRACT

The aim of this research is to examine the hypothetical-creative reasoning skills of sports science students. The population of the research consisted of 650 students studying at the Faculty of Sport Sciences at Süleyman Demirel University. The sample group consisted of 259 students randomly selected from the universe. Personal information form and hypothetical-creative reasoning skills scale found in the literature were used as data collection techniques. Although the hypothetical-creative reasoning skills scale is a scale applied to pre-service teachers, students studying in sports sciences were included in the study because they were teacher candidates by taking formation education. The data were analyzed with the IBM SPSS 22.0 (Statistics for Windows) package program in the computer environment. Independent Sample T-Test was used in pairwise comparisons and One-Way Analysis of Variance was used in multiple comparisons; LSD test was applied to determine the difference.

As a result, it has been determined that the hypothetical-creative reasoning skills of the students studying in sports sciences are high. When examined in terms of changes, it was determined that while it differed according to gender, department of education, type of sport and actively doing sports, it did not differ according to the age variable. It is thought that this situation arises from both the theoretical and applied courses in the higher education institution where the students study, and the high level of creative reasoning skills provided by the sports branch of the athletes.

**Keywords:** Sport sciences, Hypothetical, Reasoning, Skill

## GİRİŞ

Değişen ve gelişen teknoloji ile gündelik hayatımızdaki ihtiyaç duyduğumuz işlerin çok büyük bir kısmında makinelerin kullanılmasıyla birlikte yetenekli insanların önemi ortaya çıkmıştır. Bu sebeple problemlerin çözümünde, eleştirel düşünebilen, araştırma yapabilen ve yaratıcı düşünebilen bireylere olan ihtiyacın arttığı ifade edilmiştir (İşleyen ve Küçük, 2013; Özsoy, 2017; Kılıç ve Çimen, 2018). Düşünmek herhangi bir inancın ifade edilmesinde, bir öngörünün bulunulmasında, çeşitli şekillerde ortaya çıkan zihinsel fonksiyonlar olarak ifade edilebilir (Duran, 2014).

Eğitim bilimlerinde birçok çalışma incelendiğinde çeşitli örneklem gruplarının eleştirel düşünme (Özdemir, 2005; Turan ve Koç, 2018; Sariolghalam ve ark., 2010; Yang ve ark., 2012; Pepe, 2018; Tabatabaei ve

Gül Bahar Bayıroğlu<sup>1</sup>   
Osman Pepe<sup>2</sup> 

**How to Cite This Article**  
Bayıroğlu, G. B. & Pepe, O.  
(2023). "Spor Bilimleri Öğrencilerinin Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3080-3085. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68778>

Arrival: 08 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Isparta, Türkiye

<sup>2</sup> Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Isparta, Türkiye

Parsafar, 2012), yaratıcı düşünme (Demirkale, 2015; Karataş ve Özcan, 2010; Lau, 2011; Toyran, 2015), stratejik düşünme (Çetin ve Köse, 2017; Naktiyok ve Çiçek, 2014; Çakır ve Taşgit, 2020) gibi bir takım düşünme biçimlerini inceleyen çalışmalara rastlanılmıştır. Bu çalışmaların farklı yaşlara, gelişim dönemlerine, kültürlere göre incelenmesi, düşünmenin karmaşık yapısını ortaya koyduğu görülmüştür. Yaratıcılık, yeni ve faydalı fikirleri üretmek ve detaylandırmak (Clark, 1999; Paulus, 2000), bu fikirlerin keşfi ve kombinasyonu (Higgins ve Morgan, 2000) olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanıma göre yaratıcılık, insanın bilişsel karakteristiğinin ve stiline bir bütünü olarak tanımlanmıştır (Amabile, 1995). Yaratıcı akıl yürütme ise; problemlerin çözümünde deneyler ve gözlemler üzerinden doğru olduğu varsayılan önermelerle genelden öze doğru işleyiş süreci olarak tanımlanmıştır (Duman, 2012). Buradan anlaşılacağı üzere, varsayımlar yoluyla tahminlerde bulunmak, var olan bilgilendirmeleri işleyerek bilgiye dönüştürme becerisi olarak tanımlanabilir.

Literatür incelendiğinde, spor bilimleri öğrencilerinin hipotetik düşünme becerileri üzerine herhangi bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılacak bir çalışmanın mevcut literatüre değerli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sunulan bu çalışmada, spor bilimleri öğrencilerinin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

## YÖNTEM

### Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, çok sayıdan oluşan bir evren içinde, evrenin ya tamamı ya da evreni ifade edebilecek bir örneklem üzerinde yapılan genel tarama modeli uygulanmıştır (Karasar, 2015).

### Gönüllü Guruplarının Oluşturulması

Araştırmanın evrenini Süleyman Demirel Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 650 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem grubunu ise, evrenin içinden rastgele yöntemle seçilmiş 259 öğrenci oluşturmuştur.

**Tablo 1:** Katılımcıların betimsel istatistikleri

	Değişken	f	%
Cinsiyet	Erkek	147	56,8
	Kadın	112	43,2
Yaş	18-21	98	37,8
	22-25	107	41,3
	26 ve üzeri	54	20,8
Öğrenim Görülen Bölüm	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	74	28,6
	Spor Yöneticiliği	63	24,3
	Antrenörlük Eğitimi	53	20,5
	Spor Bilimleri	69	26,6
Spor Türü	Bireysel	105	40,5
	Takım	154	59,5
Aktif Olarak Spor Yapma Durumu	Evet	80	30,9
	Hayır	179	69,1
<b>Toplam</b>		<b>259</b>	<b>100</b>

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet değişkenine göre %56,8'inin erkek ve %43,2'sinin kadın, yaş değişkenine göre %37,8'inin 18-21, %41,3'ünün 22-25 ve %20,8'inin 26 yıl ve üzeri, öğrenim görülen bölüm değişkenine göre %28,6'sının beden eğitimi ve spor öğretmenliği, %24,3'ünün spor yöneticiliği, %20,5'inin antrenörlük eğitimi ve %26,6'sının spor bilimleri, yapılan spor türü değişkenine göre %40,5'inin bireysel ve %59,5'inin takım, aktif olarak spor yapma durumunu göre ise, %30,9'unun evet ve %69,1'inin hayır cevabını verdiği tespit edilmiştir.

### Veri Toplama Araçları

Araştırmada kişisel bilgi formu ile literatürde bulunan hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeği kullanılmıştır.

### Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu; katılımcıların cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm, spor türü ve aktif olarak spor yapma düzeyleri hakkında bilgi edinmek amacıyla 5 sorudan oluşmuştur.

### Hipotetik Düşünme Becerileri Ölçeği

Duran (2014) tarafından oluşturulan ölçek, 23 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte, her bir ifade için derecelendirme 5'li likert tipindedir. İlgili ölçeğin alt boyutları için değerlendirme yapılabileceği gibi,



ölçeğin tamamı içinde değerlendirme yapılabileceği ifade edilmiştir. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenilirlik analizinin 0,922 olduğu rapor edilmiştir. Sunulan bu çalışmada, ölçeğin tamamı değerlendirmeye alınmıştır. Sunulan bu çalışma için, Cronbach alfa güvenilirlik analizinin 0,806 olduğu tespit edilmiştir.

## Verilerin Analizi

Katılımcıların hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeğine verdikleri cevapların çarpıklık ve basıklık değerleri tablo 2’de sunulmuştur.

**Tablo 2:** Katılımcıların hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçek puanının çarpıklık-basıklık değerleri

Ölçek	n	Çarpıklık	Basıklık
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	259	-1,074	,630

Katılımcıların hipotetik-yaratıcı akıl yürütme beceri puanlarının, normallikten sapmaların anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Büyüköztürk (2007) çarpıklık ve basıklık değerlerinin  $\pm 1$ , George ve Mallery (2016) ise  $\pm 2$  aralığında olmasının, normallik için uygun bir koşul olarak açıklamışlardır. Bu bilgiler doğrultusunda normal dağılım testleri uygulanmıştır. Veriler, bilgisayar ortamında IBM SPSS 22.0 (Statistics for Windows) adlı paket program ile analiz edilmiştir. İkili karşılaştırmalarda Bağımsız Örneklem T-Testi ve çoklu karşılaştırmalarda Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmış olup; farklılığın belirlenmesi için LSD testi uygulanmıştır.

## BULGULAR

**Tablo 3:** Katılımcıların hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeğine ait tanımlayıcı istatistikleri

Ölçek	n	Min	Max	$\bar{x} \pm ss$
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	259	78,00	115,00	107,722 $\pm$ 7,430

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri ölçeğinden aldıkları puan toplamının 107,722 $\pm$ 7,430 olduğu tespit edilmiştir.

**Tablo 4:** Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri

Ölçek	Cinsiyet	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	Erkek	147	106,694 $\pm$ 7,747	-2,579	,010*
	Kadın	112	109,071 $\pm$ 6,793		

$p < ,05$ , ( $t=257$ )

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde kadın öğrenciler yönünde farklılaştığı tespit edilmiştir ( $t_{(257)} = -2,579$ ,  $p < ,05$ ).

**Tablo 5:** Katılımcıların yaş değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri

ÖLÇEK	Yaş Aralığı	n	$\bar{x} \pm ss$	f	p	Fark
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	18-21 <sup>a</sup>	98	107,255 $\pm$ 7,577	,950	,388	-
	22-25 <sup>b</sup>	107	108,477 $\pm$ 6,651			
	26 ve üzeri <sup>c</sup>	54	107,074 $\pm$ 8,556			

$p < ,05$ ,  $F(2,256)$ ,  $a=18-21$ ,  $b=22-25$ ,  $c=26$  yıl ve üzeri

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin yaş değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ( $F_{(2,256)} = ,388$ ,  $p < ,05$ ).

**Tablo 6:** Katılımcıların öğrenim görülen bölüm değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri

Ölçek	Bölüm	n	$\bar{x} \pm ss$	f	p	Fark
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	<sup>a</sup> Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	74	110,919 $\pm$ 6,182	23,721	,000*	a>c
	<sup>b</sup> Spor Yöneticiliği	63	109,540 $\pm$ 5,171			b>d
	<sup>c</sup> Antrenörlük Eğitimi	53	108,321 $\pm$ 6,699			c>d
	<sup>d</sup> Spor Bilimleri	69	102,174 $\pm$ 8,002			

$p < ,05$ ,  $F(3,255)$ ,  $a=$  Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği,  $b=$ Spor Yöneticiliği,  $c=$ Antrenörlük Eğitimi,  $d=$ Spor Bilimleri

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin öğrenim görülen bölüm değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir ( $F_{(3,255)} = 23,721$ ,  $p < ,05$ ).

**Tablo 7:** Katılımcıların spor türü değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri

Ölçek	Spor Türü	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	Bireysel	105	106,410 $\pm$ 7,628	-2,368	,019*
	Takım	154	108,617 $\pm$ 7,180		

$p < ,05$ , ( $t=257$ )

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin spor türü değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde takım sporları icra edenler yönünde farklılaştığı tespit edilmiştir ( $t_{(257)} = -2,368$ ,  $p < ,05$ ).

**Tablo 8:** Katılımcıların aktif spor yapma değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri

Ölçek	Aktif Spor Yapma	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerileri	Evet	80	109,488±6,972	2,585	,010*
	Hayır	179	106,933±7,511		

$p < ,05$ , ( $t=257$ )

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin aktif olarak spor yapma değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde aktif sporculuk hayatına devam edenler yönünde farklılaştığı tespit edilmiştir ( $t_{(257)} = 2,585$ ,  $p < ,05$ ).

## TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüz dünyasında bireylerin yeni ve farklı olan bilgi ve materyallere olan ihtiyaçlarının giderek artması, yaratma kavramına verilen önemin de artmasını sağlamıştır (Tok, 2008). Bireylerin gelişen ve değişen dünyada sosyal yaşama uyum sağlayabilmesinde eğitim dünyasındaki her kademenin önemi çok büyüktür (Çimen ve ark., 2022). Sunulan bu çalışmada, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. İnsanlığın tarihsel süreç içinde gelişimini sağlayan yaratıcılık, sosyal ve kişisel özelliklerden birisidir (Leikin ve Pitta-Pantazi, 2013). Yüksek yaratıcı düşünme becerisine sahip bireylerin, farklı ve açık görüşlü olmaları gerektiği söylenebilir. Sunulan bu çalışmada, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin yüksek hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerine sahip olmalarının, antrenman ve müsabaka gibi farklı ortamlarda başarılı olabilmek için ekstra beceriler kazanmaya çalışmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Spor bilimleri öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde kadın öğrenciler yönünde farklılaştığı tespit edilmiştir. Karaoğlu ve ark (2016) öğrencilerinin yaratıcılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını rapor etmişlerdir. Bu bulgulara ek olarak literatürde; cinsiyetin yaratıcılık için anlamlı bir farklılık oluşturmadığını savunan çalışmalara rastlanılmıştır (Çiftçi, 2002; Özmutlu ve ark., 2009; Turaşlı, 2014.). Bireyin yaratıcılık düzeyinin zihinsel, duygusal ve duygusal birçok süreci içine alan bir anlam yükü olduğu varsayıldığında, bireysel farklılıkları ortaya koyan özelliklerin yaratıcılık algı düzeyinin etkili bir şekilde kullanımında önemli olduğu savunulmuştur (Turaşlı, 2014). Sunulan çalışmada, hipotetik yaratıcı akıl yürütme becerisinin kadın öğrenciler yönünde olmasının toplumsal yapı içerisinde kadınların erkeklere oranla daha detaycı olmalarından ve var olan detayları işleyerek bilgiye dönüştürme becerilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin yaş değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Literatürde, herhangi bir örneklem grubunun yaş değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çiftçi (2002) ilköğretim okulu yöneticilerinin, Karaoğlu ve ark (2016) öğrencilerinin yaratıcılık düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaştığını rapor etmişlerdir. Bu sonuçlara karşılık olarak, sunulan bu çalışmada, hipotetik yaratıcı akıl yürütme becerisinin yaş değişkenine göre farklılaşmamasının genel itibarıyla spor bilimleri öğrencilerinin benzer eğitim ve sporculuk kariyerlerine sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin öğrenim görülen bölüm değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde herhangi bir örneklem grubunun öğrenim görülen bölüm değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Karaoğlu ve ark (2016) yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yaratıcılık düzeylerinin öğrenim görülen bölüm değişkenine göre farklılaştığını rapor etmişlerdir. Çokokumuş, (2002) yaratıcılık düzeylerinin hem bireylerin dış dünyalarını algılamalarında hem de iç dünyalarında bazı becerilerinin artırılmasında eğitimin gerekli bir olgu olduğunu ifade etmiştir. Çünkü eğitim bireylerin akliselim ve makul düşüncelerini sağlamanın gerçek kaynağını meydana getirmektir (Cooper ve Sawaf, 2003). Sunulan çalışmada, hipotetik yaratıcı akıl yürütme becerisinin beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü yönünde farklılaşmasının, her ne kadar spor bilimlerine alınan öğrencilerin aynı özel yetenek sınavına tabi tutulsa da, bahsi geçen bölüme öğrenci alımının üniversite eğitimine geçişte daha farklı ve yüksek bir puan kriterine bağlı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin spor türü değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde takım sporları icra edenler yönünde farklılık tespit edilmiştir. Literatürde herhangi bir örneklem grubunun spor türü değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerini inceleyen herhangi bir

çalışmaya rastlanılmamıştır. Bireylerin düşünsel, duysal, imgeleme gücü gibi yetilerinin birbirleriyle bağlantıları yaratıcılık düzeyinin gelişiminde önemli rol oynadığı belirtilmiştir (Tekin ve Taşgın, 2008). Buradan hareketle bireylerin yaratıcı akıl yürütme becerileri, duyu ve düşüncelerin motivasyon ve hayal gücü ile birleşerek, düşüncelerin özgürce ifade edilmesini sağlayabilir. Sunulan bu çalışmada, hipotetik yaratıcı akıl yürütme becerisinin spor türü değişkenine göre takım sporları yönünde farklılaşmasının takım sporlarında birden çok sporcunun aynı anda aynı amaç doğrultusunda beraber hareket etmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan spor bilimleri öğrencilerinin aktif olarak spor yapma değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinde aktif sporculuk hayatına devam edenler yönünde farklılık tespit edilmiştir. Literatürde herhangi bir örneklem grubunun aktif spor yapma değişkenine göre hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Sunulan bu çalışmada, hipotetik yaratıcı akıl yürütme becerisinin aktif spor yapanlar yönünde farklılaşmasının sporculuk hayatına devam eden sporcuların devam etmeye göre ekstra antrenmanlar yapmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler açısından incelendiğinde cinsiyet, öğrenim görülen bölüm, yapılan spor türü ve aktif olarak spor yapma durumuna göre farklılaşırken, yaş değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun, öğrencilerin hem öğrenim gördükleri yüksek öğretim kurumundaki teorik ve uygulamalı derslerden, hem de sporcuların icra ettikleri spor branşının onlara sağladığı yüksek seviyede yaratıcı akıl yürütme becerilerine sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

## ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde ve mevcut literatür dikkate alınarak yapılan tartışmalar ışığında aşağıdaki öneriler yapılabilir;

Daha büyük ölçekte öğretmen adaylarının hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri incelenebilir,

Farklı branşlarda öğretmen adaylarının hipotetik-yaratıcı akıl yürütme becerileri incelenebilir.

## KAYNAKÇA

Amabile, T. M. (1995). "Attributions of Creativity: What Are the Consequences?" *Creativity Research Journal*, 4: 423-426.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Clark, K. (1999). "Justice and Positive and Negative Creativity", *Creativity Research Journal*, 3:311-321.

Cooper, R. K. & Sawaf, A. (2003). *Liderlikte Duygusal Zekâ*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Çakır, K. & Taşgit, Y. E. (2020). "Stratejik Düşünmenin Temel Bileşenleri: Türk Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(39): 23-42.

Çetin, S. & Köse, M. S. (2017). "Proaktif Kişiliğin Stratejik Düşünce Becerisine Etkisi", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16): 65-84.

Çiftçi, Y. (2002). "İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Yaratıcılık Düzeyleri ile Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki", *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çimen, E.; Koçyiğit, B. & Doğan, F. (2022). "Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Akademik Hedef Yönelimleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Sportive*, 5 (2): 69-77 .

Çokokumuş, B. (2002). "Bileşenlerin Diyalektiği Açısından Görsel Algı ve Yaratıcılık", *Sanatta Yeterlilik Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Demirkale, O. C. (2015). "The Examination of the Contribution of the Visual Arts Subject to Creative Thinking Skills", *Unpublished Master's Thesis*, Karadeniz Technical University Institute of Education Sciences, Trabzon.

Duman, B. (2012). *Neden Beyin Temelli Öğrenme*, Pegem Akademi, Ankara.

Duran, V. (2014). "Öğretmen Adaylarının Hipotetik-Yaratıcı Akıl Yürütme Becerilerinin, Bilimsel Epistemolojik İnançları, Öğrenme Stilleri ve Demografik Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

George, D. & Mallery, P. (2016). "IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference", New York: Routledge, 112-120.

- Higgins, M. & Morgan, J. (2000). "The Role of Creativity in Planning, The Creative Practitioner", *Planning Practice-Research*, 15(1): 117-128.
- İşleyen, T. & Küçük, B. (2013). "Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(21): 199-208.
- Karaoğlu, B.; Turan, M. B. & Pepe, O. (2016). "Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeyleri İle Duygusal Zekâ Seviyelerinin İncelenmesi", *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2): 85-99.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları. Ankara.
- Karataş, S. & Özcan, S. (2010). "Yaratıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin yaratıcı düşüncelerine ve proje geliştirmelerine etkisi", *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1): 225-243.
- Kılıç, T., & Çimen, P. N. (2018). "Ortaokul ve lise öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumlarının incelenmesi", *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1): 1-13.
- Lau, J. Y. (2011). "An Introduction to Critical Thinking and Creativity: Think More, Think Better", John Wiley & Sons, 23-26.
- Leikin, R. & Pitta-Pantazi, D. (2013). "Creativity and Mathematics Education: The State of the Art", *ZDM International Journal on Mathematics Education*, 45(2): 159-166.
- Naktiyok, A. & Çiçek, M. (2014). "Stratejik Düşünmenin Bir Öncülü Olarak Eleştirel Düşünme: Yöneticiler Üzerinde Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2): 157-178.
- Özdemir, S. M. (2005). "Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3): 297-316.
- Özmutlu, İ.; Durmuş, S.; Tekin, M. & Yetiş, Ü. (2009). "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaratıcılık Düzeylerinin Karşılaştırılması", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3): 233-244.
- Özsoy, N. (2017). "Stem ve Yaratıcı Drama", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3): 633-644.
- Paulus, P.B. (2000). "Groups, Teams, And Creativity: The Creative Potential Of İdea-Generating Groups", *Applied Psychology: An International Review*, 49: 237-262.
- Pepe, O. (2018). "The Impact of the Creativity Levels of the Students Who Study at the School of Physical Education and Sport on Their Critical Thinking Dispositions", *World Journal Of Education*, 8(5): 185-191.
- Sariolghalam, T.; Narges, E. & Noruzi, F. (2010). "A Survey on the Relationship between Critical Thinking and Self-Efficacy Case Study: Mathematic Students of Payam e Noor University in Maragheh", *Studies in Mathematical Sciences*, 1(1): 61-66.
- Tabatabaei, O. & Parsafar, S. M. (2012). "The Effect of Self-Directed Learning on Critical Thinking of Iranian EFL Learners", *Journal of Educational and Social Research*, 2(2): 55-64.
- Tekin, M. & Taşgın, Ö. (2008). "Orta Öğretimde Öğrenim Gören Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Yaratıcılık ve Çoklu Zekâ Alanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3): 206-214.
- Tok, S. (2008). "Performans Sporcusu ve Spor Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ İle Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması", *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Toyran, G. (2015). "Okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme düzeylerinin ve eleştirel düşünme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Turan, M.B. & Koç, K. (2018). "The Impact of Self-Directed Learning Readiness on Critical Thinking and Self-Efficacy among the Students of the School of Physical Education and Sports", *International Journal of Higher Education*, 7(6): 98-105.
- Turaşlı, N.K. (2014). "Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi". (Ed. Elif Çelebi Öncü), *Yaratıcılıkta Temel Kavramlar ve Yaratıcılığın Doğasını Anlamak*, ss.1-15, Pegem Akademi, Ankara.
- Yang, S.H.; Ha, E.H.; Lee, O.C.; Sim, I.O.; Park, Y.M.; Nam, H.A. & Kim, J.S. (2012). "Academic Achievement, Self-Directed Learning, and Critical Thinking Disposition According to Learning Styles of Nursing Students", *Journal of Korean Academy of Fundamentals of Nursing*, 19(3): 334-342.



## Yaşlı Bakım: Modern Teknolojiler

*Elderly Care: Modern Technologies*

### ÖZET

Tıp alanındaki gelişmeler, yaşam kalitesini yükseltmekte ve yaşam süresini uzatmaktadır. Yaşlıların ciddi şekilde yaşlanmasının yanı sıra, gençlerin yaşlılara bakacak zamanlarının olmaması da yaşlıların hastanelere ve bakım evlerine bağımlı olmasının temel nedenidir. Tüm dünyada, özellikle Avrupa, Japonya ve Çin gibi büyüyen ekonomilerde, yaşlanan nüfusun yüzdesinde benzeri görülmemiş bir artış vardır. Bu hızlı yaşlanan görüf, bu büyüyen ekonomiler için sosyal, ekonomik ve sağlık sonuçlarını doğrudan etkileyecektir. Özellikle sağlık hizmetlerinde yaşlı ve geriatrik hastalarda kronik hastalıklar göz önünde bulundurularak yeniden yapılandırılması gerekmektedir. COVID-19 pandemisinin bir sonucu olarak verilen yerinde barınma emirleri, yaşlıların ve savunmasız bireylerin sosyal dışlanma ve yalnızlığını vurgulamıştır. Birçoğu sonuç olarak ciddi sağlık komplikasyonları geliştirmiştir. Covid-19 salgını, özellikle yaşlanan nüfus söz konusu olduğunda, uzaktan yapay zeka (AI) çözümlerine olan ihtiyacı her zamankinden daha fazla kullanılır hale getirmiştir. Dolayısıyla, sağlık hizmeti sağlayıcıları, bakım yollarının belirli kısımlarını yapay zeka (AI) tabanlı otomasyonla çözüm bulmaya çalışıyor. Kronik hastalığı olan bireylerin (yaşlılar ve engelliler dahil) sayısındaki önemli artış, sağlık sistemleri için yeni modelleri zorunlu hale getirmiştir. Hastaneler, bakım evleri ve uzun süreli sağlık merkezleri gibi geleneksel sağlık kurumlarına daha az bağımlı yeni modeller geliştirilmiştir. Akıllı sağlık sistemi, özellikle yapay zeka (AI) ve makine öğrenimi (ML) olmak üzere modern teknolojilerdeki büyük gelişmelere giderek daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Yaşlı Bakım, Yapay Zeka, Sensör, Robot

### ABSTRACT

Advances in medicine increase the quality of life and prolong life expectancy. In addition to the severe aging of the elderly, the lack of time for young people to care for the elderly is also the main reason why the elderly are dependent on hospitals and nursing homes. All over the world, there is an unprecedented increase in the percentage of the aging population, especially in growing economies such as Europe, Japan and China. This rapidly aging population will directly impact social, economic and health outcomes for these growing economies. Especially in health services, it needs to be restructured by considering chronic diseases in elderly and geriatric patients. Housing-in-place orders issued as a result of the COVID-19 pandemic have highlighted the social exclusion and loneliness of the elderly and vulnerable individuals. Many have developed serious health complications as a result. The Covid-19 pandemic has made the need for remote artificial intelligence (AI) solutions more relevant than ever before, especially when it comes to the aging population. So, healthcare providers are trying to find solutions to specific parts of their care pathways with artificial intelligence (AI)-based automation. The significant increase in the number of individuals (including the elderly and disabled) with chronic diseases has made new models for health systems imperative. New models have been developed that are less dependent on traditional health institutions such as hospitals, nursing homes and long-term health centers. There is an increasing need for advances in modern technologies, especially the smart healthcare system, especially artificial intelligence (AI) and machine learning (ML).

**Keywords:** Elderly Care, Artificial Intelligence, Sensor, Robot

### GİRİŞ

Günümüzde, dünya çapındaki çoğu insan yeni teknolojiler, tıbbi gelişmeler ve sosyal gelişmeler nedeniyle altmışlı yaşlarında ve sonrasında yaşamayı bekleyebilir. Bu nedenle, hemen hemen tüm ülkeler nüfuslarındaki yaşlı yetişkinlerin (65 yaş ve üstü) oranında artış yaşamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) yayınladığı rapora göre, nüfus yaşlanması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde giderek daha büyümektedir (Deep et al., 2019). Dünya çapında, 65 yaş ve üstü sayısının 2019'da 702 milyondan 2050'de 1,5 milyara, yani nüfusun %16'sına ulaşacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Bazı çalışmalar, Avrupa'daki 65 yaş ve üstü nüfusun 2019'da 90,5 milyondan 2050'de 129,8 milyona (nüfusun yaklaşık %29'u) yükseleceğini tahmin etmektedirler (Eurostat, 2020). Benzer şekilde, ABD nüfusunun yaklaşık %22'si (Duffin, 2022) ve Kanada nüfusunun %25'i 2050'de 65 yaşın üzerinde olacaktır (GoC, 2014). Japonya'da nüfusunun yaklaşık %27,6'sı 65 yaş ve üstü (Nathan et al., 2018). Normal yaşlanma, fiziksel ve algısal yeteneklerde bir düşüşle ilişkilidir. Bu faktör, 65 yaş ve üstü günlük aktivitelerini gerçekleştirme yeteneğini etkiler ve dolayısıyla tüm

Begümhan Turgut<sup>1</sup>

How to Cite This Article  
Turgut, B. (2023). "Yaşlı Bakım: Modern Teknolojiler", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3086-3093. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68850>

Arrival: 13 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Dr. Begümhan Turgut., Artvin Çoruh Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Artvin, Türkiye

ülkeler ve de aileler üzerinde ekonomik ve sosyal hayatı üzerinde büyük bir baskı oluşturur (United Nations, 2019).

Yapay zeka (AI) ve robotik alanında ki çalışmalarda 65 yaş ve üstü bağımsız yaşlanmasıyla ilgili araştırmalar yoğunluktadır (Loukatos et al., 2021). Geleneksel yaşlı bakım modelinde, zorluklar vardır. Yaşlıların yaşlı bakım anlayışının aktif olmaması yaşlı bakım hizmetinin kalitesini ve etkinliğini kısıtlamaktadır. Onların eğlenmek, bir şeyler yapmak ve öğrenmek şeklindeki davranışlarını aktif olarak engellemektedir. Dolayısıyla yaşlıların psikolojisi üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Zheng, 2018). Yaşam beklentisindeki artış, kronik hastalıkların da oranında bir artış anlamına gelmektedir. 75 yaş ve üzerindeki kişilerin %30 ila %40'ı günde en az 10 farklı ilaç almaktadır (Le Cossec, 2015).

Modern tıp, yaşam beklentisinde bir artış sağlamakta, bu da yaşlı bakım hizmetlerine olan talebin artmasına neden olmaktadır (Sparrow & Sparrow, 2006). Sosyal dönüşüm ve iş yoğunluğu nedeniyle, yaşlıların kendilerine bakmak için aile üyelerine güvenmeleri veya bağlı kalmaları zorlaşmaktadır. Çin'de artan yaşlı nüfusu, yetersiz sayıdaki hemşire personeli tarafından yaşlı bakım hizmetlerine olan talebi karşılayamamaktadır. Bu nedenle yaşlıların tıbbi bakım ve hemşirelik hizmetleri taleplerinin karşılanması dünyada önemli bir konu haline gelmiştir. Son zamanlarda, Nesnelerin İnterneti (IoT'ler), Bilgi Teknolojisi, Büyük Veri ve Bulut Bilişim ile karakterize edilen dördüncü bilimsel ve teknolojik devrim, yaşlı bakım hizmetlerinin gelişimine büyük katkıda bulunmaktadır. Yaşlı bakımı için akıllı ev teknolojisi de kullanılmaktadır (Beard, 2010). Dolayısıyla, akıllı ev yaşlıların bakımında önemli bir rol oynamaktadır (Peine et al., 2014). Akıllı ev hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kullanılmaktadır. İlk olarak 1984 yılında Amerikan İnşaatçılar Birliği tarafından akıllı interaktif teknolojiye sahip evler önerilmiştir (Harper, 2003). Akıllı ev, güvenlik, bağımsızlık ve sağlık ihtiyaçlarına cevap veren bir teknoloji uygulamasıdır.

### YAŞLI HASTALARA TIBBİ BAKIM SAĞLAMA

Mobil cihazlar genellikle teletıp ile bağlantılıdır. Kullanıcıların tıbbi sorunlarını, fitness hedeflerini, doktor ziyaretlerini ve sigorta taleplerini daha verimli bir şekilde yönetilmesine yardımcı olmak amacıyla geliştirilen birçok teletıp uygulaması vardır.

Telesağlık yardımcı robotları içerir. Bu robotlar, özellikle başta yaşlılar olmak üzere bölge sakinlerine sağlık hizmeti sunar. Akıllı robotlar, evde yürüme ve hareket etme, ilaçları zamanında teslim etme ve acil durumda gerekli yerlere haber verme gibi faaliyetlerde bireylere yardımcı olabilir.

Robotlar yarı otonom hareket ederek, kendilerine verilen işleri yapabiliyorlar. Robotlar, AI yetenekleri sayesinde çevreyi, yaşlıların davranış ve hareket modellerini kavrayarak yaşlıya yardım etmeyi öğrenebilir ve onlara bakıcı hizmeti görevi verir. Bu robotlar, gerçek zamanlı olarak yaşlıların hareket etmelerine, yıkanmalarına, atıklarını atmalarına ve sağlıklarını kontrol etmelerine yardımcı olabilir. Robotlar, insanlarla aynı verimlilik düzeyinde performans gösterirken sağlık hizmeti sunum maliyetlerinde düşme sağlar. Yaşlılara 24 saat bakım sağlayarak onların yaşam kalitelerini artırmalarına yardımcı olabilirler (Varshneya, 2021).

### GERİATRİK BAKIM DA ROBOTİK VE SENSOR TEKNOLOJİSİ

Robotik ve sensör teknolojileri, yaşlı insanların ve bakıcılarının yaşamlarında önemli bir araçtır. Robotik egzersiz, geleneksel egzersizle mukayese edildiğinde dinamik dengeyi ve alt ekstremite kas gücünü iyileştirmede daha etkili olduğu görülmektedir (Ozaki et al., 2017). İnme sonrası rehabilitasyonda geleneksel fiziksel ve mesleki terapi yaklaşımlarına alternatif olarak Robot Spor Salonları, inme hastalarında hem üst hem de alt ekstremite testlerinde işlevselliğini artırdı. Alt ekstremite fonksiyonlarını iyileştirmede geleneksel terapiden daha etkin oldu (Valles et al., 2016). Rehabilitasyonda robotların bir başka kullanımı, parkinson hastalığında ve yaşlılarda dengeyi ve yürüyüşü iyileştirmede kullanılan dans tekniğidir (Chen et al., 2015). Yapay konuşmacı görevi gören, işitsel veya metinsel yöntemlerle iletişim kuran sohbet robotları, sosyal destek sağlayarak insanların yalnızlığını azaltan bir başka bakım sunma tekniğidir. Yaşlı insanların ihtiyaçlarına yönelik, destek sağlamak ve günlük yaşam aktivitelerini sürdürmek için çevreye gömülü robotiklerin (yani mobilyalar, duvarlar, tavan vb.) çeşitli kullanımları vardır (Güttler et al., 2015). Sesle kontrol edilen akıllı kişisel asistanlar (örn. Amazon Echo ve Google Hom benzer şekilde) arkadaşlık, ve hatırlatmalar sağlayabilir. Yalnız yaşayan yaşlı insanlara eğlence, acil durum iletişimi sağlar. Bakıcıların yükünü azaltır (O'Brien et al., 2020).

### SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKA

Sağlık hizmeti sistemi, insan yaşamında önemli yere sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerdeki sağlık hizmeti sağlayıcıları yapay zeka (AI) ve makine öğrenimi teknikleri gibi akıllı teknolojiler kullanıyor. AI entegrasyonu

ile ilgili olarak, sağlık hizmetlerinde önemli ilerlemeler olmuştur. AI teknolojileri, hastanelerde ve kliniklerde yoğun bakım ve denetim faaliyetlerinin geliştirilmesi üzerinde etkilidir.

Modern teknolojiler, modern prognoz, önleme, ilaç ve sağlık alanındaki atılımlar için hızlı, ekonomik ve daha etkili çözümler sunar. AI uygulamaları tıbbi teşhiste tahmindeki doğruluğu iyileştirme, gelişmiş hizmet sunumu, hastalık tesbitinde alanlarında önemli yere sahiptir. Yapay zeka destekli süreçler, yoğun tıp endüstrisinde ilaçların keşfi, kişiselleştirilmiş tıp, klinik tanı araştırmaları, robotik yardımcı cerrahi, doğrulanmış reçeteler, kadınlar için eğitilmiş gebelik bakımı, radyoloji ve gözden geçirilmiş hasta bilgilerini analiz eder. Otomasyon artık bağımsız değildir, son yıllarda yapay zeka uygulamasıyla birlikte yol almıştır.

Yapay zeka (AI), makine öğrenme ve problem çözmede karar verme için geliştirilmiş ve programlanmıştır. Yapay zeka, tıpkı makinelerin fiziksel yeteneklerini artırması gibi, insan zekasını artırma potansiyeline sahiptir (Cann, 2018).

İnsan tıbbi bakımında teşhis ve terapötik hatalar kaçınılmazdır. Yapay zeka sistemi bunları azaltabilir. AI gadget'ı, sağlık riski uyarıları ve tahminleri için sürekli kesintiler yapmak üzere geniş bir hasta kümesinden kritik verileri toplar. Yapay zekanın önemi tarama, bulma ve tedavi görevleri gibi tıbbi alıştırmalardan elde edilen bilgilerdir. Demografi, tıbbi kayıtlar, tıbbi cihazlardan alınan dijital kayıtlar, klinik muayene, tıbbi laboratuvar testleri ve görüntüler, klinik verilere birkaç örnektir.

Yapay zeka cihazları ikiye ayrılır. Görüntüleme, genomik ve Elektrofizyolojik çalışma (EPS), verileri gibi yapılandırılmış verileri değerlendiren makine öğrenimi (ML) algoritmaları ilk sırada yer alır. Sinirsel Dil Programlama yöntemi (NLP) yaklaşımları, organize tıbbi verileri desteklemek ve iyileştirmek için klinik notlar ve tıbbi literatür gibi yapılandırılmamış veri kaynaklarından faydalanır.

Tıbbi bakımda artan yapay zeka kullanımı asıl üç hastalık türüne odaklanır: kanser, sinir sistemi hastalığı ve kardiyovasküler hastalıklar. Bu üç hastalık önemli ölümlere neden olduğundan, insanların sağlıklarının bozulmaması için mümkün olan en kısa sürede teşhis konulması gerekir. Ayrıca, AI sisteminin görüntüleme, genomik, Elektrofizyolojik çalışma (EPS) ve Endoskopik Mukozal Rezeksiyon (EMR) araştırma tekniklerini geliştirme kapasitesi daha erken teşhise yol açabilir.

Yapay zeka(AI) teknolojileri akıllı robotik sistemlerle birleştiğinde yaşlılar ve engelliler için daha iyi yaşam kalitesi sağlar. Vücuda bağlı bir kontrolör veya sensör sistemine ihtiyaç duymadan, engelli bireyler bir insan-makine arayüzü (HMI) aracılığıyla tekerlekli sandalye ve robot yardımını yönetebilir. Engelli bireyler artık başkalarına bağımlı değildir. AI, bu tür insanların kendi kendine yaşamalarını destekliyor. Bir "çevresel akıllı sistem" olan RUDO'da görme engelli bireyler ve engelli bireylere yardımcı olabilmektedir. Bir düşme tanıma sistemi, yaşlıların düşmelerden ve diğer sorunlardan kurtulmalarına yardımcı olabilir. Yapay zeka (AI), manuel işlerden veri yönetimine ve ilaç geliştirmeye, verileri değerlendirme, gelişmiş teşhis ve tedavi ile sağlık sektöründe yer alır.

Yapay zeka, hasta bakımında büyük bir gelişme ve sağlık bakımı maliyetlerinde azalma potansiyeli sunar. Teknolojideki, özellikle yapay zeka ve robotik alanlarındaki hızlı gelişmeler, erken teşhis ve tedavi uygulamalarında başarı sağlamaktadır (Coeckelbergh, 2010). İnsanların yaptıklarından, daha fazlasını verimli, kolay ve daha düşük maliyetle yapılmasını sağlar. Halk sağlığı için önemli olan, yapay zekanın önleyici bakım özelliği insanların sağlıklı kalmasına yardımcı olabilir. Kanser gibi hastalıkların daha doğru, güvenilir ve hızlı tespiti için çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Google'ın DeepMind Sağlık Teknolojisi, yapay zekayı kullanarak insan beynini modellemek için makine öğrenimini bir nörobilim sistemiyle bütünleştirir ve sağlık uzmanlarına teşhis ve karar verme desteği sağlar (Arđan et al., 2020). Bu yeni teknoloji, tıbbi bakımı daha verimli bir şekilde yönlendirmekte, dünyadaki sağlık sistemi içindeki uygulamaları ve sağlık teknolojisi ürünlerindeki kullanımı uygulanabilirliğini kanıtlamıştır.

Yapay zeka, sisteme veri kümesine ve veri eğilimlerine bağlı olarak düşmeleri algılar. Sensörler, veri toplama işlemi sırasında çeşitli düşme parametreleriyle ilgili veriler üretir. Bu bağlamda, uygulamanın gereksinimlerine göre düşme eylemlerini sınıflandırmak veya tanımlamak için makine öğrenimi yöntemlerinden yararlanılır (Hsieh et al., 2016).

Yalnız yaşayan yaşlılar düşebileceklerinden ve kimsenin onlara hemen yardım edemeyeceğinden korkar. Düşmeleri tahmin edebilen, önleyebilen, gelişmekte olan bir giyilebilir Yapay Zeka(AI) teknolojisi vardır. Bu bağlamda, yaşlı insanların dışarı çıkarken kendilerine güvenmeleri için mükemmel bir fırsattır. Düşme korkusuyla evlerine kalmak zorunda değillerdir (Bacelisco, 2021).

Yapay zeka, sisteme veri kümesine ve veri eğilimlerine bağlı olarak düşmeleri algılar. Sensörler, veri toplama işlemi sırasında çeşitli düşme parametreleriyle ilgili veriler üretir. Bu bağlamda, uygulamanın gereksinimlerine

göre düşme eylemlerini sınıflandırmak veya tanımlamak için makine öğrenimi yöntemlerinden yararlanılır (Hsieh et al., 2016).

Gelecekte, yapay zeka sistemleri daha gelişmiş hale gelmek ve insan olmadan daha geniş bir görev kontrol mekanizmasına sahip olacaktır (Bostrom & Yudkowsky, 2018).

## SAĞLIK HİZMETLERİNDE NESNELERİN İNTERNETİ (IOT)

Yaşlıların bağımsız yaşamlarını devam ettirebilmeleri için daha fazla teknolojiye ihtiyaç vardır. Bu konuda tıbbi IoT teknolojisi etkin çözümler üretebilir. Bu teknolojinin uygulama alanı oldukça geniştir ve herkes tarafından kullanılabilir. IoT cihazları, yaşlılara ve özel bakıma ihtiyacı olan kişilere güvenilir ve erişilebilir kolaylık sağlayabilir. Yalnız yaşayan yaşlı yetişkinlerde ve özel bakıma ihtiyacı olan kişilere de, IoT teknolojisi, davranışsal değişiklikleri tespit edebilmektedir. Bu da, yaşlıların bağımsız yaşamlarında sağlık sektörünün verimliliğini artırabilir ve işletme maliyetlerini aza indirebilir. Ayrıca hastane maliyetlerinde düşürür.

Yaşlılar evlerinde, akıllı ev bakım çözümleri yardımıyla, bağımsız olarak yaşamaya devam edebilir. IoT sensörü yaşlının durumunu ve yerini izler. Sensör herhangi bir anormal durum tespit ettiğinde, bildirim göndermek için alarm uyarı uyarı gönderir. Böyle durumda yaşlı insanlar evlerinde kendilerini güvende hissedebilirler. Kablosuz çağrı düğmeleri, acil bir durumda yardım çağırma için kolay bir yol sağlar. IoT uygulamalarının örnekleri olan, akıllı evler yaşlı sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinde önemli rol oynar (Patel et al., 2012).

Genel olarak, yaşlılar ve kronik engelli hastalar, sağlık durumlarını değerlendirmek ve potansiyel olarak tehlikeli durumları belirlemek için sürekli bakıma ihtiyaç duyarlar (Garcia et al., 2017; Hussain et al., 2015; Tabbakha et al., 2017). Bir hastaneye bağlı bir izleme sistemi, tıbbi yardım sağlar. Böylece farklı tipte sensörler kullanılabilir (örn. GPS alıcısı, ivmeölçer, EKG, kan basıncı, kan şekeri, vücut ısısı ve solunum sensörü). Sensör verilerine ek olarak, komşular ve bakıcılar tarafından sağlanan çevrimiçi bilgilerden faydalanmak mümkündür.

IoT, sayesinde uzaktan izleme, hasta takibi, envanter yönetimi, klinik ekipmanın kullanılabilirliğini ve erişilebilirliğini sağlama, ilaç yönetimi gibi sağlık sisteminde önemli alanı kapsamaktadır. Dolayısıyla teknoloji odaklı hastane ve tıbbi tesislerin yeniden düzenlenmesinde kronik hastalıkların yönetilmesinde önemli rol sağlar (Kim & Kim, 2018). Bu teknoloji, gerçek zamanlı veri elde etmek ve karar verme sürecini kolaylaştırmak için tesislerin ve kaynakların birbirine bağlanmasına olanak tanır. Akıllı sağlık hizmeti ile toplanan veriler analiz edilirse, acil bir durumda zamanında ele alınabilir ve yanıtlanabilir (Yuehong et al., 2016).

## DÜŞME TESPİTİ İÇİN TEKNOLOJİLER

Düşmeler, yaşlılıktaki yaralanmaların sıklıkla görülen önemli nedenidir. Kalp hastalığı, hipotansiyon, zayıf görüş, kas zayıflığı vb. yaşlıların düşmesinin önemli sebepleridir. Bu nedenlerin yanı sıra nörodejeneratif hastalıklar, Parkinson, Alzheimer ve motor nöron hastalıkları yaşlıların düşmesine neden olur.

Yaş arttıkça ve insan vücudu zayıfladıkça düşme olasılığı da artar. Uzun süreli bakım kurumlarında yaşayan insanların yaklaşık %30 ila %50'si her yıl düşer ve %40'ı tekrar düşme yaşar [40]. Yaşa bağlı biyolojik değişikliklerle düşmeler katlanarak artar. Kırıklar ve omurilik yaralanması gibi bazı düşme yaralanmalarının insidansı, son otuz yılda %131 oranında belirgin bir şekilde artmıştır (Dionyssiotes, 2012). Bu nedenle, önleyici tedbirler alınmazsa, düşmelerden kaynaklanan yaralanmaların sayısı önemli ölçüde artacaktır.

Düşmeyle ilgili insan sistemleri, sensör yerleşimine göre üçe ayrılır: kamera tabanlı sistemler, ortam tabanlı sistemler ve giyilebilir sistemler. Pahalı donanım maliyeti nedeniyle, kamera tabanlı ve ortam tabanlı cihazlar az kullanılır. İvmeölçerler ve jiroskop gibi atalet ölçüm birimlerini kullanan giyilebilir cihazlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Mikro-elektro-mekanik sistemin icadı ile giyilebilir cihazlar küçük ve hafif olacak şekilde uygulanabilir (Chaccour et al., 2016). Giyilebilir tabanlı sistemlerde sensörler yaşlı bir kişinin vücuduna düşme tespiti veya düşmeyi önleme amaçlı olarak bel veya bilek üzerine yerleştirilir.

Son yıllarda, düşme tespiti ve önleme yaklaşımlarına karşı bir çok metod geliştirilmiştir: akıllı telefon, giyilebilir teknolojiler, makina öğrenimi, Yapay Zeka (AI), Nesnelere İnterneti (IoT), Bulut Bilgi İşlem tabanlı sistemler, Uç Bilişim Tabanlı Sistemler.

### Akıllı Telefon

Akıllı Telefonlarda yerleşik olan teknolojiler, tümü düşme tahmini teşhisinde potansiyel sunan atalet ölçüm birimlerini, sensörleri (ivmeölçer, jiroskop, GPS), kamera, bilgi işlem yeteneği ve ekran özelliklerini içerebilir.



Amaca yönelik tasarlanmış uygulamalarla birlikte uygulandıklarında, düşmeleri önlemede önemli rol oynar. Ve yaşlı insanları düşme önleme programlarına dahil eder (Hamm et al., 2016).

### Giyilebilir Teknolojiler

Yaşlanan nüfus, kronik durumlar, düşmeler, sakatlıklar ve diğer olumsuz sağlık problemleriyle karşı karşıyadır. Giyilebilir cihazlar, sağlık koşullarının tesbiti ve yönetilmesinde kullanılabilir. Giyilebilir cihazlara dayalı düşme algılama sistemleri, hafiflik, düşük maliyet, enerji tasarrufu gibi çeşitli avantajlar ile son yıllarda fazla kullanılabilir hale gelmiştir.

### Makine Öğrenimi Yöntemleri

Makine öğrenimi yöntemleri, karmaşık algoritmalar aracılığıyla düşmeleri tahmin eder veya tespit eder. Bu karmaşık algoritmalar, düşmeleri tahmin etmeye yönelik veriler hakkında yakın bilgi elde etmek için kullanılır. Makine öğrenmesi yöntemlerinde, algoritma öncelikle veri setinden çıkarılan bir özellik seti üzerinde eğitilir ve daha sonra gerçek zamanlı verilerin test edilmesi için kullanılır. Düşmelerin tespiti veya tahmini için kullanılan bazı ünlü makine öğrenimi algoritmaları şunlardır: Destek Vektör Makinesi (Wang et al., 2016). Çok Katmanlı Perceptron (Nguyen et al., 2018), K-En Yakın Komşular (Ozdemir et al., 2017), Naive Bayes (Wang et al., 2016) ve diğerleri. Bu yöntemler, algılama ve hatta gelecekteki düşüşlerin tahmini için kullanılır.

### SONUÇ

Küresel nüfus hızla yaşlanırken, teknoloji deki yenilikler, İnternette bilgisayarlara kadar yaşlıların bakımında önemli roller oynuyor. Yapay Zeka(AI) yaşlı bakımında en etkin şekilde kullanılıyor: Teknoloji, dünyanın her yerinde insan yaşam kalitesini etkileyen bir akımdır. Robotlar, teknolojinin geleceğinin nelere tanık olacağını heyecan verici bir örneğidir. Robotik, teknoloji insan hayatını ve endüstrisini önemli ölçüde iyileştirmiştir (Kartal et al., 2016). Küresel nüfusun büyümesi, sağlık sağlayıcıları, hükümet yetkilileri, bakıcılar ve aileler için giderek daha önemli bir sorun haline geliyor. Bu bağlamda, yaşlı insanları yalnız bırakmayan dost robotların, onların bakım görevlerini üstlenmeleridir. Robotlar yaşlı bakımı sektöründe daha yaygın kullanılır hale geliyor. AI modeli ile dijital akıllı sistemler, tıbbi veri analizi, sağlık sistemi gibi uygulamalar mümkündür. Spesifik olarak, derin öğrenme ile hastalık teşhisi, Makina Öğrenme (ML) ile radyoloji modeli, otomatik sistemler vb. yapay zekanın en çok kullanılan sağlık sistemleridir.

AI teknolojileri, sağlık ve araştırma alanında hastalıkların tespiti teşhisi alanlarında kullanılıyor. Yapay zeka teknolojileri, önemli sağlık sorunlarının ele alınmasında, kronik hasta yönetimi, ilaç geliştirilmesinde büyük potansiyele sahiptir.

Yapay zekanın büyük miktarda veriyi otomatik olarak analiz etme yeteneği, sağlık ve yaşlı bakımı sektörleri için yalnız hastalık tesbitinde değil, aynı zamanda hataları azaltmada ve iş verimliliğini artırmaya katkı sağlar (Hajkowicz & Dawson, 2019).

Ateroskleroz, osteoporoz, kardiyovasküler hastalıklar, obezite, diyabet, demans ve osteoartrit gibi geriatrik hastalıklar, profesyonel bir bakıcı tarafından sürekli gözetim ve denetimi gerektirir. Bu hizmetin bir kısmının otomasyona dayalı yapay zeka tarafından karşılanması bekleniyor. Yapay zeka, hastalıkların erken teşhis edilmesine biyometrik bilgilerin akıllı bir şekilde izlenmesine, tedavi yollarının kolay anlaşılmasına ve klinisyenlerin yaşlı insanlarla ilgilenmesine ve onları daha verimli ve zamanında tedavi etmesine yardımcı olur.

Doktorların gerçek zamanlı, veriye dayalı zengin seçimler yapmasını sağlayan yapay zekanın tele sağlıkta uygulanması, daha iyi hasta deneyimi ve iyileştirilmiş sağlık sonuçları oluşturmada önemli bir bileşendir. Sağlık, hızla değişen bir sektördür. Telesaglık, yapay zekayı yoğun kullanan en yeni sektörler arasında yer alıyor. AI, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde tele sağlığı şekillendiren en önemli kavramlardan biridir. Doktorların gerçek zamanlı, veri odaklı zengin seçimler yapmasına izin vermek için yapay zekanın tele sağlıkta uygulanması, pratisyenler bakım süreci boyunca sanal bakım alternatiflerini genişletmeye doğru ilerlerken daha iyi bir hasta deneyimi ve iyileştirilmiş sağlık sonuçları oluşturmada önemli bir bileşendir.

Akıllı telefon sahipliğindeki artışla tüketiciler artık durumlarını izleyebiliyor ve kendi kendilerini yönetebiliyorlar (Morrison et al., 2012). Avustralya'da ve uluslararası düzeyde izleme teknolojilerinin etkinliğine dair kanıtlar, bireyler için olumlu sağlık sonuçlarının yanı sıra hastaneye giriş ve kalış sürelerinin azalması yoluyla önemli hizmet sistemi tasarrufları getiriyor.

Yaşlı yetişkinlerin yaklaşık %90'ının kendi evlerinde yaşamayı tercih ettiklerinden bu ihtiyaç akıllı ev sistemleriyle karşılanmaktadır (Komai et al., 2016). Aynı zamanda, yaşlı yetişkinlere hem psikolojik hem de fiziksel yardım sağlamak için onlarla sosyal etkileşim kurabilen robotik ajanların dahil edilmesinin önemini

artırmaktadır (Syed et al., 2019). Yaşlı yetişkinlerin bakımı için robotik ajanların kullanımından başka, diğer araştırmacılar bu tür robotları ortam destekli yaşam (AAL) ortamlarına diğer akıllı sensörleride entegre etmişlerdir (Nasr et al., 2020).

Sensörler, günlük kalıpların ortam izlenmesi yoluyla bir kişinin temel sağlık göstergelerini doğrudan veya dolaylı olarak izleyebilir. Birçok açıdan, evdeki sağlık hizmetleri IoT'nin bir parçası haline geliyor (WHO, 2015). Yakın gelecekte, bir kişinin hayati işaretlerini 7/24 izleyebilen giyilebilir sensörler olacaktır (Wolf, 2009).

## KAYNAKÇA

Ardan, M., Rahman, F.F. & Geroda, G.B. (2020). The Influence of Physical Distance to Student Anxiety on COVID-19, Indonesia. *Journal of Critical Reviews*, 7(17), 1126-1132.

AIHW. (2016). Leading Causes of Ill Health. Australian Institute of Health and Welfare, Australia's Health 2016. [Erişim: 11.02.2023, <https://web.archive.org/web/20170701222143/https://www.aihw.gov.au/australias-health/2016/ill-health#t4>].

Bacelisco, M. (2021). Artificial Intelligence and the Role it will Play in Elderly Care. MB, Content Marketing Writer for Senior Care & Living. [Erişim: 11.02.2023, <https://melaniebacelisco.com/artificial-intelligence-and-the-role-it-will-play-in-elderly-care/>].

Beard, J. (2010). Innovative Approaches to Dealing With Population Ageing. *Gerontechnology*, 9(2), 64.

Bostrom, N. & Yudkowsky, E. (2018). The Ethics of Artificial Intelligence. In *Artificial intelligence safety and security* (pp. 57-69). Chapman and Hall/CRC.

Cann, O. (2018). These are the top 10 emerging technologies of 2018. World Economic Forum. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/top-10-emerging-technologies-of-2018/>].

Chaccour, K., Darazi, R., El Hassani, A.H. & Andres, E. (2016). From Fall Detection to Fall Prevention: A Generic Classification of Fall-related Systems. *IEEE Sensors Journal*, 17(3), 812-822.

Chen, T.L., Bhattacharjee, T., McKay, J.L., Borinski, J.E., Hackney, M.E., Ting, L.H. & Kemp, C.C. (2015). Evaluation by Expert Dancers of a Robot That Performs Partnered Stepping via Haptic Interaction. *PLoS One*, 10(5), e0125179. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4438977/>].

Coeckelbergh, M. (2010). Health Care, Capabilities, and AI Assistive Technologies. *Ethical theory and moral practice*, 13, 181-190.

Deep, S., Zheng, X., Karmakar, C., Yu, D., Hamey, L. G., & Jin, J. (2019). A Survey on Anomalous Behavior Detection For Elderly Care Using Dense-sensing Networks. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 22(1), 352-370.

Dionyssiotis, Y. (2012). Analyzing the Problem of Falls Among Older People. *International journal of general medicine*, 5, 805-813.

Duffin, E. (2022). Statista Research Department. U.S.—Seniors as a Percentage of the Population 1950–2050. 2021. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.statista.com/statistics/457822/share-of-old-age-population-in-the-total-us-population/>].

Eek, M. & Wressle, E. (2011). Everyday Technology and 86-year-old Individuals in Sweden. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 6(2), 123-129.

Eurostat. (2020). Ageing Europe—Statistics on Population Developments. 2020. Eurostat, Statistics Explained. [Erişim: 11.02.2023, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing\\_Europe\\_-\\_statistics\\_on\\_population\\_developments#Older\\_people\\_.E2.80.94\\_population\\_overview](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_.E2.80.94_population_overview)].

Garcia, A.C.B., Vivacqua, A.S., Sanchez-Pi, N., Martí, L. & Molina, J.M. (2017). Crowd-based Ambient Assisted Living To Monitor the Elderly's Health Outdoors. *IEEE Software*, 34(6), 53-57.

GoC. (2014). Action for Seniors Report. 2014. Government of Canada. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/seniors-action-report.html>].

Güttler, J., Georgoulas, C., Linner, T. & Bock, T. (2015). Towards a Future Robotic Home Environment: A Survey. *Gerontology*, 61(3), 268-80. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25341658>].

- Hajkowicz, S. & Dawson, D. (2019). Digital Megatrends: A Perspective On the Coming Decade of Digital Disruption. CSIRO's Data61 Insight Team, Brisbane. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.data61.csiro.au/media/Files/Digital-Megatrends>].
- Hamm, J., Money, A., Atwal, A. & Paraskevopoulos, J. (2016). Fall Prevention Intervention Technologies: A Conceptual Framework and Survey of the State of the Art, *Journal of Biomedical Informatics*, 59, 319-345. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1532046415002932>].
- Harper, R. (2003). Inside the Smart Home: Ideas, Possibilities and Methods. *Inside the smart home*, 1-13. London: Springer.
- Heart, T. & Kalderon, E. (2013). Older adults: Are They Ready to Adopt Health-related ICT? *International Journal of Medical Informatics*, 82(11), e209–e231.
- Hsieh, C.Y., Huang, C.N., Liu, K.C., Chu, W.C. & Chan, C.T. (2016). A Machine Learning Approach to Fall Detection Algorithm Using Wearable Sensor. In *2016 international conference on advanced materials for science and engineering (ICAMSE)* (pp. 707-710). IEEE.
- Hussain, A., Wenbi, R., Da Silva, A.L., Nadher, M. & Mudhish, M. (2015). Health and Emergency-care Platform for the Elderly and Disabled People In the Smart City. *Journal of Systems and Software*, 110, 253-263.
- Iwasaki, N. (2013). Usability of ICT Applications for Elderly People in Disaster Reduction. *Journal of E-Governance*, 36(2), 73-78.
- Kartal, B., Nunes, E., Godoy, J. & Gini, M. (2016). Monte Carlo Tree Search With Branch and Bound for Multi-robot Task Allocation. In *The IJCAI-16 workshop on autonomous mobile service robots* (Vol. 33).
- Kim, S. & Kim, S. (2018). User Preference for An IoT Healthcare Application for Lifestyle Disease Management. *Telecommunications Policy*, 42(4), 304-314.
- Komai, K., Fujimoto, M., Arakawa, Y., Suwa, H., Kashimoto, Y. & Yasumoto, K. (2016). Beacon-based Multi-person Activity Monitoring System for Day Care Center. In *2016 IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communication Workshops (PerCom Workshops)* (pp. 1-6). IEEE.
- Le Cossec, C. (2015). *La polymédication au regard de différents indicateurs de sa mesure: impact sur la prévalence, les classes thérapeutiques concernées et les facteurs associés* (p. 1-72). Paris, France: Irdes.
- Loukatos, D., Fragkos, A., & Arvanitis, K.G. (2021). Exploiting Voice Recognition Techniques to Provide Farm And Greenhouse Monitoring for Elderly or Disabled Farmers, Over Wi-Fi and LoRa Interfaces. In *Bio-Economy and Agri-production*, 247-263. Academic Press.
- Morrison, L.G., Yardley, L., Powell, J. & Michie, S. (2012). What design features are used in effective e-health interventions? A Review Using Techniques from Critical Interpretive Synthesis. *Telemedicine and e-Health*, 18(2), 137-144.
- Nasr, M., Karray, F. & Quintana, Y. (2020). Human Machine Interaction Platform for Home Care Support System. In *2020 IEEE International Conference on Systems, Man, and Cybernetics (SMC)* (pp. 4210-4215). IEEE.
- Nathan, V., Paul, S., Prioleau, T., Niu, L., Mortazavi, B.J., Cambone, S.A., Veeraraghavan, A., Sabharwal, A. & Jafari, R. (2018). A Survey on Smart Homes for Aging In Place: Toward Solutions To the Specific Needs of the Elderly. *IEEE Signal Processing Magazine*, 35(5), 111-119.
- Nguyen, L.P., Saleh, M. & Jeannès, R.L.B. (2018). An Efficient Design of A Machine Learning-based Elderly Fall Detector. In *Internet of Things (IoT) Technologies for HealthCare: 4th International Conference, HealthyIoT, 4*, 34-41. Springer International Publishing.
- Nikou, S. (2015). Mobile Technology and Forgotten Consumers: The Young-elderly. *International Journal of Consumer Studies*, 39(4), 294–304.
- O'Brien, K., Liggett, A., Ramirez-Zohfeld, V., Sunkara, P. & Lindquist, L.A. (2020). VoiceControlled Intelligent Personal Assistants to Support Aging in Place. *J Am Geriatr Soc*, 68(1), 176-179. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31617581>].
- Ozaki, K., Kondo, I., Hirano, S., Kagaya, H., Saitoh, E., Osawa, A. & Fujinori, Y. (2017). Training With a Balance Exercise Assist Robot Is More Effective Than Conventional Training For Frail Older Adults. *Geriatr*

- Gerontol Int. 2017, 17(11), 1982-1990. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28295912>].
- Ozdemir, A.T., Tunc, C. & Hariri, S. (2017). Autonomic Fall Detection System. In *2017 IEEE 2nd International Workshops on Foundations and Applications of Self\* Systems (FAS\* W)* (pp. 166-170). IEEE.
- Patel, S., Park, H., Bonato, P., Chan, L. & Rodgers, M. (2012). A Review of Wearable Sensors and Systems With Application In Rehabilitation. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 9(1), 1-17.
- Peine, A., Rollwagen, I. & Neven, L. (2014). The Rise of the “Innosumer”—Rethinking Older Technology Users. *Technological forecasting and social change*, 82(1), 199-214.
- Rahtz, D.R. & Sirgy, M.J. (2000). Marketing of Health Care Within a Community:: A Quality-of-Life/Needs Assessment Model and Method. *Journal of business research*, 48(3), 165-176.
- Sparrow, R. & Sparrow, L. (2006). In the Hands of Machines? The Future of Aged Care. *Minds and Machines*, 16, 141-161.
- Syed, L., Jabeen, S., Manimala, S. & Alsaeedi, A. (2019). Smart Healthcare Framework for Ambient Assisted Living Using IoMT and Big Data Analytics Techniques. *Future Generation Computer Systems*, 101, 136-151.
- Tabbakha, N.E., Tan, W.H. & Ooi, C.P. (2017). Indoor Location and Motion Tracking System for Elderly Assisted Living Home. In *2017 International Conference on Robotics, Automation and Sciences (ICORAS)* (pp. 1-4). IEEE.
- Tegart, G., Harvey, E., Livingstone, A., Martin, C., Ozanne, E. & Soar, J. (2014). Assistive Technologies For Independent Living. Report for the Australian Council of Learned Academies.
- United Nations. (2019). World Population Ageing 2019 Highlights. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210045537>].
- Valles, K.B., Montes, S., Madrigal, M.D.J., Burciaga, A., Martínez, M.E. & Johson, M.J. (2016). Technology-assisted Stroke Rehabilitation in Mexico: A Pilot Randomized Trial Comparing Traditional Therapy To Circuit Training in A Robot/technology-assisted Therapy Gym. *J Neuroeng Rehabil*, 13(1), 83. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27634471>].
- Varshneya, R. (2021). The Growing Role of Artificial Intelligence in Telehealth. [Erişim: 11.02.2023, <https://www.medtechintelligence.com/column/the-growing-role-of-artificial-intelligence-in-telehealth/>].
- WHO. (2015). Global Health and Aging. World Health Organization. [Erişim: 11.02.2023, [https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811\\_eng.pdf](https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf)].
- Wang, H., Li, M., Li, J., Cao, J. & Wang, Z. (2016). An Improved Fall Detection Approach for Elderly People Based on Feature Weight and Bayesian Classification. In *2016 IEEE International Conference on Mechatronics and Automation* (pp. 471-476). IEEE.
- Wang, Y., Wu, K. & Ni, L.M. (2016). Wifall: Device-free Fall Detection By Wireless Networks. *IEEE Transactions on Mobile Computing*, 16(2), 581-594.
- Wolf, G. (2009). Know Thyself: Tracking Every Facet of Life, from Sleep to Mood to Pain, 24/7/365. *Wired*, vol., 2009. [Erişim: 11.02.2023, [http://www.wired.com/medtech/health/magazine/17-07/lbnp\\_knowthyself?currentPage=2](http://www.wired.com/medtech/health/magazine/17-07/lbnp_knowthyself?currentPage=2)].
- Yuehong, Y.I.N., Zeng, Y., Chen, X. & Fan, Y. (2016). The Internet Of Things In Healthcare: An Overview. *Journal of Industrial Information Integration*, 1, 3-13.
- Zheng, Q. (2018). Study on Countermeasures of Spiritual Consolation for the Elderly. Shenyang normal University.



## Yerel Bir Tarih Çalışması 1844-1845 Temettuat Defterlerine Göre Aydınşeyh Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı \*

*A Local History Study According To The 1844-1845 Dividend Temettuat Social and Economic Structure of Aydınşeyh Village*

### ÖZET

19. yy Tanzimat dönemi reformlarının tesiri altında vergi alanında reform yapılması mevzuu öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu amaçla devletin gelirler kaynaklarının belirlenmesi ve kayıt altına alınması, gelir-gider dengesinin sağlanması, vergi usul ve toplanmasındaki kusurların giderilip dönemin ihtiyacına uygun bir mali sistem oluşturulması amacıyla ülke kapsamında sayımlar yapılmıştır. Adına “Emlak, Arazi, Hayvanat ve Temettuat” sayımları denilen bu sayımlar sonucu, yirmi bine yaklaşan defter serileri oluşmuştur. Temettuat Defterleri olarak adlandırılan bu defterler; Tanzimat’ın uygulanmış olduğu bölgelerde mal- mülk, hayvan, arazi ve yaşayan vatandaşların malvarlıklarının hane bazında kaydedildiği resmi defterlerdir. Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin bilhassa 19. yy’deki Osmanlı Devleti için önemli bilgiler içeren bu defterler, devrin toplumsal ve iktisadi tarihinin araştırılmasında önemli kaynak görevi üstlenmektedir. Bu çalışmada Kırıkkale ili Balışeyh ilçesine bağlı Aydınşeyh köyü ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Aydınşeyh köyünün ekonomik, tarihi ve kültürel özelliklerinin yer alacağı bu yazıda, köyün ekonomik durumuna ilişkin bilgilere 1844-1845 yıllarındaki temettuat kayıtlarından ulaşılmıştır. Temettuat defterlerinin önemi ve içerdiği bilgilerin anlaşılması adına yerleşim yeri olarak Aydınşeyh köyü örnek olarak seçilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Temettuat defteri, Tarım, Vergi, Hayvancılık, Sosyo-Ekonomik Hayat.

### ABSTRACT

In the 19th century, under the influence of the Tanzimat period reforms, the issue of reform in the field of taxation was prioritised. For this purpose, censuses were conducted throughout the country in order to determine and record the sources of state revenues, to ensure the balance between income and expenditure, to eliminate the defects in tax procedure and collection, and to create a financial system suitable for the needs of the period. As a result of these censuses, which were called "Real Estate, Land, Livestock and Temettuat" censuses, a series of nearly twenty thousand books were created. These books, called Temettuat Books, are the official books in which the property, livestock, land and assets of the citizens living in the regions where Tanzimat was implemented were recorded on a household basis. These ledgers, which contain important information about the Ottoman socio-economic history, especially for the Ottoman Empire in the 19th century, serve as an important source for the research of the social and economic history of the period. In this study, information about Aydınşeyh village of Balışeyh district of Kırıkkale province will be given. In this article, which will include the economic, historical and cultural characteristics of Aydınşeyh village, information on the economic situation of the village was obtained from the temettuat records of 1844-1845. In order to understand the importance of the temettuat books and the information they contain, Aydınşeyh village was chosen as an example as a settlement.

**Keywords:** Temettuat book, Agriculture, Tax, Livestock, Socio-Economic Life

### GİRİŞ

Son yüzyılda bütün dünyada tarih çalışmalarında makrodan mikroya doğru bir evrilme sürecine girilmiştir. Bu süreç içerisinde genel tarihten özel tarihe doğru araştırmalar artmakla beraber yerel tarih çalışmaları da büyük önem kazanmıştır. Günümüzde tarih çalışmaları artık büyük bir resmi oluşturan pazıl (puzzle) parçaları gibi görülmekte ve bu resmi oluşturan parçaları daha iyi tanıyabilmek için bölgesel çalışmalar yapılmaktadır. Bu minvalde yerel tarih çalışmaları hem incelenen bölgenin tarihi coğrafyasını hem de o günden bugüne kadar süregelen sosyal ve ekonomik değişimleri görebilmenizi sağladığından büyük bir öneme sahiptir.

Yerel tarih araştırmalarında birinci elden kaynak durumunda olan temettuat defterleri bu çalışmalar için büyük önem atfetmektedir. 1839 tanzimat fermanıyla yönünü batıya çeviren Osmanlı Devleti kurumlarını batılı devletlerin kurumlarına benzer şekilde yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere Tanzimat Fermanının üç ayağı bulunmaktaydı. Bunlar hak ve hürriyetlerin bahşedilmesi, can ve mal emniyeti ve maliyenin tekrar bir düzene girmesiydi. Üzerinde en fazla durulan hak ve hürriyetle gibi gözükse de Tanzimat uygulayıcılarının en önemli hedefi yeni bir vergi reformuna imza atmaktı. O döneme ait birçok belge, vergi meselesinin önemini hep vurgulamaktadır. Adına “Emlak- Arazi ve Hayvanat ve Temettuat” sayımları denilen

Ertuğrul Temizyürek <sup>1</sup>

**How to Cite This Article**  
Temizyürek, E. (2023).  
“Yerel Bir Tarih Çalışması  
1844-1845 Temettuat  
Defterlerine Göre Aydınşeyh  
Köyünün Sosyal ve  
Ekonomik Yapısı”,  
International Social Mentality  
and Researcher Thinkers  
Journal, (Issn:2630-631X)  
9(69): 3094-3118. DOI:  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68861>

Arrival: 13 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a Creative  
Commons Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

<sup>1</sup> Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye

bu sayımlar sonucu yirmi bine yaklaşan defter serileri oluşmuştur. Dokuz katalog halinde Osmanlı Arşivi'nde araştırmaya açılan defter sayısı 17.747'dir. Buna Maliyeden Müdevver ve Kepeci Tasnifi'nde yer edinen Temettuat Defterlerini de eklediğimizde bu rakam dahada yükselmektedir<sup>2</sup>.

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için reformlar dönemidir. Özellikle Tanzimat'ın ilanıyla birlikte başlayan süreçte Osmanlı Devleti'nde, sosyo- ekonomik, siyasi, idari ve kültürel alanda pek çok değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede devletin malî politikalarında da önemli reformlar yapılmıştır. Devletin mali politikalarındaki reformundan kasıt; devletin gelirlerinin kontrol altında tutulması, vergi konusunda ahalî arasındaki dengesizliğin ve haksızlıkların önüne geçilmesi, vergi verecek kişilerin tespit edilmesi, ağır vergi yükünün hafifletilip halkın refaha kavuşturulmasıdır. Osmanlı Devleti bu suretle devletin gelirlerini arttırarak, son dönemde gittikçe bozulan gelir-gider dengesini yeniden sağlamayı hedeflenmiştir<sup>3</sup>.

Bu amaçlar doğrultusunda, “12 Ocak 1840 (19 Zilkade 1255) tarihinde Muhassıllar Nezareti'ne bir talimatname gönderilmiş, her yerde ahalinin ismi, şöhreti, arazileri, hayvanları, tüccar ve esnafın ise yıllık gelirleri vs. bilgilerinin kaydedildiği defterler tutulması emredilmiştir. Devlet bu suretle, herkesten emlak, arazi ve hayvanatı ile esnaf ve tüccar kısmının senelik kazançlarına birer kıymet takdir olunmak üzere binde hesabıyla “temettü vergisi” alınması esasını getirmiştir. Böylelikle, yıllardan beri devam eden örfî vergilerin yerine, temettü vergisi diğer ismiyle “ancemaatin vergi” olarak adlandırılan bir vergi ihdas edilmiştir”<sup>4</sup>.

1840 yılından itibaren tutulmaya başlayan bu defterler Osmanlı Devleti'nin bize bırakmış olduğu en büyük miraslardan birisi olduğu gibi yerel tarih çalışmaları yapan araştırmacılarında en büyük yardımcısıdır.

Tanzimat'la birlikte Osmanlı vergi sistemi, içerisinde cumhuriyete gelinceye kadar sürecek bir dönüşümün başlangıcını oluşturuyordu. Fermanla mali islahat çerçevesinde örfî vergilerin yerine ancemaatin veya komşuca alınan vergi gibi isimler alan vergilerin tek isim altında toplandığı vergi sistemi getirilmiştir. Ancemaatin vergi, tevzi olunan vergi ifadesi vergilerden bir cemiyet veya topluluğun sorumlu tutulması ve bu verginin topluluğun üyeleri arasında ödeme gücüne göre paylaşılması demektir. Yani bir köy veya kasabanın durumuna göre o yerin mali ortalaması bulunuyor ve ortalamanın üzerinden kişinin gelirine göre vergi alınmasına karar verilmiştir. Bu sistemle devlet ilk defa mükelleflerle yani vergi veren halkla doğrudan doğruya temasta bulunmaya başlamıştır. Tanzimat'tan sonra yayınlanan talimatnamelerde kanun uygulamaya konmaya çalışılmıştır<sup>5</sup>.

Vergi tahsisi ve adil bir vergi uygulaması tarih boyunca bütün devletler için önemli bir mesele olmuştur. Nitekim vergide adil bir düzen tesis etmek ve sistemli bir vergi uygulaması temin etmek kolay değildir. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren önceki Türk devletlerinde de olduğu gibi, vergi kaynaklarını tespit için “tahrir” (sayım) usulünü benimsemiştir. Her fethedilen ülkede kaynakların tespiti için tahrirler yapılmış ve zaman içindeki değişme ve gelişmelere göre tahrirler yenilenmiştir. Tahrir sırasında vergi kaynaklarının gözden kaçmaması hususunda azami dikkat sarf edilmiş, muhtelif sebeplerle vergilendirilemeyen kaynaklar sık sık yapılan teftişlerle vergi sistemine alınmaya çalışılmıştır<sup>6</sup>.

Temettü vergisi herkesten hasılatına uygun olarak alınan vergidir. “Temettuat sayımlarına göre düzenlenen yeni vergi sisteminin en önemli özelliği, vergi yükümlülüğünün kişi bazında değerlendirilmesidir. Bu amaçla defterlerde, vergi mükellefinin adı, vergiye esas olan gelir kaynağı, kaynağın senelik geliri ve bu gelire göre tarh eden vergi ve öşür miktarı kaydedilmiştir. Böylece; beyana dayanmayan, sayımlara göre alınan bir gelir vergisi sistemine geçilmiştir. Tanzimat ile başlayan, ödeme gücüne yönelen vergileme ilkesi yeni düzenlemelerle geliştirilmiştir. Temettuat vergisi önceleri ancak Müslüman halktan alınmış ancak; Müslümanların vergiden kaçınmak için ticarethanelerini ve mal varlıklarını gayrimüslimlere devretmesiyle hazine büyük zarara uğramıştır. Böylece, yeni bir düzenlemeyle temettuat vergisinin İranlılar ve Yunanlılar hariç tüm Osmanlı halkını kapsadığı açıklanmıştır”<sup>7</sup>.

Bu çalışmada Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesine bağlı Aydınşeyh köyünün Hicri 1260-1261 miladi 1844-1845 yılları arasında tutulan Temettuat defterlerindeki bilgilere göre köyün sosyal ve ekonomik yapısının araştırılarak Balışeyh ilçesinin ve Aydınşeyh köyünün dolayısı ile Kırıkkale'nin tarihi coğrafyasına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

## AYDINŞEYH KÖYÜ GENEL BİLGİLER

<sup>2</sup> Said Öztürk, “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2003, ss. 287-288.

<sup>3</sup> Nuri Adıyeye, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, OTAM, S. 11, Ankara 2000, s. 769.

<sup>4</sup> Musa Çadircı, *Tanzimat Dönemi’nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997, s. 340.

<sup>5</sup> Ahmet, Akgündüz; Said, Öztürk (2000), *Yozgat Temettuat Defterleri*, cilt 1, Yimpaş Holding’in Osmanlı Devleti’nin 700. Kuruluş Yıldönümü Armağanı, Yimpaş Holding Yayınları, ss.18 – 24.

<sup>6</sup> Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1997, s. 134- 135.

<sup>7</sup> Mustafa, Serin, “Osmanlı Arşivi’nde Bulunan Temettuat Defterleri”, *Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası*, 20- 21 Nisan, 1998, Ankara, ss. 721.

İç Anadolu bölgesinde yer alan köy, 39-40 kuzey paraleli ve 33-34 doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. Denizden yüksekliği 1.104 metredir. 1928 yılından beri aynı adı taşımaktadır. Daha önceleri Kırıkkale merkez ilçeye bağlı iken 20 Mayıs 1990 yılında Balıışeyh ilçesine bağlamıştır. Köy; Kırıkkale merkezine 38 kilometre, Balıışeyh ilçe merkezine ise 18 kilometre uzaklıktadır. Köyün adının Anadolu'nun Türkleşmesi için gelen Türkmenlerden birisi olan Yörük Türkmen Aydınşeyh'e ait olduğu bilinmektedir. Yörükün taifesindedir. Köyün iklimi karasal iklim etki alanı içerisindedir. Köyde bir ilkokul ve bir de camii vardır. Köyün içme suyu şebekesi bulunmakta ama kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. PTT ve sağlık ocağı gibi hizmet veren kurumlar henüz yoktur<sup>8</sup>.

### **Köyün Tarihi Yerleri**

Köyde tarihi alan ve eserler şu an için bulunmamakla beraber Köyün, Kapaklı Mevkii'nde Keçili Çeşmesi yanındaki tarlada 6 – 7 m. yüksekliğinde, 50 m. çapında bir höyük olup burada Eski Tunç, Hitit, Roma, Bizans dönemlerine ait bol miktarda çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Höyük tepesinde önceki yıllarda kimliği bilinmeyen kişilerce kaçak olarak kazılar yapıldığı saptanmıştır<sup>9</sup>.

### **KÖY TEMETTUAT DEFTERİNİN ÖZELLİKLERİ**

Balıışeyh ilçesine bağlı köylerden Aydınşeyh köyüne ait temettuat defterlerini incelediğimizde defterin ciltsiz ve ebrusuz olduğu 17,5\*50 cm. ebadında ve yirmi dört sayfadan oluştuğu, Rika yazısı ile kaydının tutulduğu görülmektedir. Defterde sayfalar numarası sırayla verilmiştir. Defterin ilk sayfasının bir kapak görevini üstlendiği bundan sonraki sayfaların sağ tarafı çift, sol tarafı tek rakam olacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. İlk sayfada sadece köyün ismi görülmekte olup, ikinci sayfasında ise köyün ismi Karye i Aydınşeyh olarak tekrar belirtildikten sonra Hane numarası ve Hane sahibinin lakabıyla beraber ismi, yaptığı işi, sahip olduğu tarla, bağ ve hayvanları ile elde ettiği diğer gelirleriyle birlikte ödemiş olduğu vergi ile o yılki tahmini gelirleri yani temettuatı ayrıntılı olarak tutulmuştur. Defterlerde önce Hane numaraları sayıyla yazılmış daha sonra da Hane reisinin varsa mesleği belirtilmiştir. Örneğin “İmam Mehmed Efendi Emlâki” gibi. Yada “Mehmed oğlu Ali Kethüda Emlaki” gibi babasının ismiyle veya “Çatak Osman” şeklinde kişinin kendi lakabıyla Hane reislerinin ismi belirtilmiş ve Hane reisinin isminden sonra ya emlakı yada “Molla Mahmud oğlu Süleyman'ın Emlâk ve Temettu'âtı” gibi ifadelerden sonra kişinin vergisi ve ekili tarlası, bağı, bahçesi, sahip olduğu kara öküz, Camız öküz, eşek, inek, koyun, keçi gibi sahip olduğu hayvanları ve bunlardan tahminen elde ettiği gelirler düzenli bir şekilde yazılarak toplandıktan sonra “Merkûmun bir senede tahmînen temettu'âtı” diyerek elde edilen rakamlar yazılmıştır. Genel olarak belirtilen rakamlar doğru olsa da bazen de toplama hatasının yapıldığı görülmektedir. Aşağıda Aydınşeyh köyündeki bir Hane sahibinin bilgilerinin yer aldığı temettuat defterinden bir örnek kısım yer almaktadır.

**ML.VRD.TMT.d-16250-00002**

**Sayfa 2**

**Karye-i Aydınşeyh**

**Hane 1**

**İmam Mehmed Efendi Emlâki**

Bervech-i hacı imam ve hatib olduğu

Vergisi 41 guruş

Altmış senesi rüsûmu 21 guruş

Âdet-i ağnam rüsûmu 1 guruş

Sağman inek 1 re's

Hâsılatı 12 guruş

Döllü merkeb 1 re's

Hâsılatı 8 guruş

Kıl keçi 5 re's

Hâsılatı 20 guruş

<sup>8</sup> [https://www.BalıışeyhAydınşeyhKöyü\(koylerim.com\)](https://www.BalıışeyhAydınşeyhKöyü(koylerim.com))

<sup>9</sup> [Kültürportalı.gov.tr](http://kultportalı.gov.tr)

Bağ dönüm 1

Hâsılatı 25 guruş sene 60

Merkûmun tahmînen temettu'âtı

Yekûn 65 guruş

İmamlıktan aldığı 90 guruş

$65+90 = 155$  guruş

Görüldüğü gibi bu defterlerde hane sahibinin ismi, mesleği, lakabı sahip olduğu emlak ile hayvanlarını, ödediği vergi ve elde ettiği gelir miktarını göstermektedir.

Temettuat defterlerinin sayesinde köydeki Hane sayısını, kısmen nüfusunu, toplam arazisini, yetiştirilen ürünleri, köydeki insanların lakaplarını, bir takım fiziksel özelliklerini öğrenme imkânına sahip oluyoruz. Bu bakımdan temettuat defterleri 19. yüzyıldaki köyün sosyal ve ekonomik durumunu göstermesi açısından mühim bir kaynaktır.

## NÜFUS

Temettuat defterlerinin kaydında, Hane ile Hane numarası da kaydedilmiştir. Genellikle Hane içerisinde bir aile bulunurken, bazen de aynı Hane içinde iki ya da üç aile bulunabilmektedir. Temettuat sayımları vergi tespiti için yapılmaktadır. Bu yüzden nüfus sayımlarında sadece erkek nüfus kaydedildiğinden dolayı tam bir kaynak görevi görememektedir<sup>10</sup>. Ancak Temettuat Defterlerinden yararlanılarak nüfus, Hane sayısı x 5 formülü tahmini olarak hesaplanabilmektedir<sup>11</sup>.

<sup>10</sup> Kütükoğlu, a.g.m., s. 395.

<sup>11</sup> Ömer Lütfi Barkan, Tahrir Defterlerinin İstatistik Vesikaları Hakkında Bir Araştırma, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, s.12.



**Tablo 1:** Aydınşeyh köyünün 1844-1845 (H.1261-1262) Tarihinde Tahmini Nüfusu

Hane No	Hane Sahibi	Tahmini Nüfus
Hane 1	İmam Mehmed Efendi	5
Hane 2	Mehmed oğlu Ali Kethüda	5
Hane 3	Çatak Osman	5
Hane 2 Numro 4	Çubuk oğlu Hüseyin	5
Hane 4 Numro 1	Kara Ömer oğlu Ahmed	5
Hane 5 Numro 7	Gökçe oğlu Battal Ali	5
Hane 6 Numro 9	Molla Mehmed oğlu Mehmed	5
Hane 7 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Süleyman	5
Hane 8 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Ömer	5
Hane 9 Numro 9	Mehdi oğlu Ahmed	5
Hane 10 Numro 9	Mehdi oğlu Nalçacı Halil	5
Hane 11 Numro 9	Mehdi oğlu Osman	5
Hane 12 Numro 9	Mehdi oğlu Mehmed	5
Hane 13 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Osman	5
Hane 14 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Ali	5
Hane 15 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Veli (Geçinemediği için Karafakılı köyüne gitmiş)	5
Hane 16 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Hüseyin	5
Hane 17 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Halil	5
Hane 18 Numro 9	Köse İbrahim oğlu Ali	5
Hane 19 Numro 9	Köse Yusuf oğlu İsmail	5
Hane 20 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Ahmed	5
Hane 21 Numro 9	Osman oğlu Alaaddin	5
Hane 22 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Ali	5
Hane 23 Numro 9	Çatak Mehmed oğlu Ali	5
Hane 24 Numro 9	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	5
Hane 25 Numro 9	Ali Kethüda oğlu Veli	5
Hane 26 Numro 2	Süleyman oğlu İsmail	5
Hane 27 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Mehmed	5
Hane 28 Numro 9	Yusuf oğlu Mustafa	5
Hane 29 Numro 9	.... oğlu İsa	5
Hane 30 Numro 9	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	5
Hane 31 Numro 9	Köse Ali oğlu Mustafa	5
Hane 32 Numro 9	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	5
Hane 33 Numro 9	Şahin oğlu Mustafa	5
Hane 34 Numro 9	Gök Ömer oğlu İbiş	5
Hane 35 Numro 9	Köse İbrahim oğlu Abdullah	5
Hane 36 Numro 9	Abdal oğlu Yâkub Beğ	5
Hane 37 Numro 9	Molla Osman oğlu İsmail	5
Hane 38 Numro 9	Molla Osman oğlu Hüseyin	5
Hane 39 Numro 9	Hacı İbrahim oğlu İbiş	5
Hane 40 Numro 9	Hacı İbrahim oğlu İbiş	5
Hane 41 Numro 9	Receb Veli oğlu Mahmud	5
Hane 42 Numro 9	Çatak Mehmed oğlu Ömer	5
Hane 43 Numro 9	Kudret Musa oğlu Osman	5
Hane 44 Numro 9	Ömer oğlu Veli Ömer	5
Hane 45 Numro 9	Murad oğlu Topal Ali	5
Hane 46 Numro 9	..... oğlu Süleyman	5
Hane 47 Numro 9	Hüseyin Koca (vefat etmiş)	5
TOPLAM		240

Aydınşeyh köyü 1844-1845 yıllarındaki temettuat kayıtlarına göre 48 haneden oluştuğu görülmektedir. Nüfus tespitlerinde yaygın olarak kullanılan uygulamalara göre köyün nüfusu Hane sayısı x 5 formülü ile tahmini olarak hesaplanabilmektedir<sup>12</sup>. Buna göre 1844-1845 yılları arasında köyün nüfusu 260 kişi olmalıdır. Ancak temettuat defterindeki kayıtlara göre Hane 15 Numro 9'un Hane sahibi olan Köse Mehmed oğlu Veli'nin geçinemediği için Karafakılı köyüne gittiği görülmektedir. Ayrıca Hane 47 Numro 9'un Hane sahibi Hüseyin Koca'nın vefat etmesi sebebiyle Hane sayısı 46' ya düşmektedir. Bu durumda 1844-1845 yılı Temettuat Defterine göre Aydınşeyh köyü 46 Haneden oluşmaktadır. Bu durumda köyün tahmini nüfusu 230 olmalıdır.

Günümüzde ise Köyün nüfusu 2007 yılında 334, 2010 yılında 290, 2017 yılında 230 kişi gözükmektedir. Bugün ise yaklaşık 30 hanelik mevcuda sahip olan köyün yerleşik nüfusunun 199 kişi olduğu bilinmektedir<sup>13</sup>. Bu rakamlardan anlaşıldığı üzere Aydınşeyh köyü yüksek oranda göç vermektedir. Bu göçün en büyük sebebi

<sup>12</sup> Ömer Lütfi Barkan, Tahrir Defterlerinin İstatistik Vesikalari Hakkında Bir Araştırma, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, s.12.

<sup>13</sup> Aydınşih Köyü Nüfusu, Kırıkkale Balışeyh (nufusune.com)

işsizliktir. Köydeki iş imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle iş bulma ümidiyle gençlerin büyük bir kısmı başka şehirlere çalışmaya gitmektedirler. Başka illerde ikamet eden köyün yerli halkından bir kısmı tarım ürünlerini hasat etmek ve tatillerini köylerinde geçirmek istemesi gibi sebeplerle köye dönüş yapmaları yaz aylarında köyün nüfusunun artmasına sebep olmakta kış aylarında ise şehir merkezlerine gidenlerin sayılarının artmasıyla beraber köyün nüfusunun daha da azaldığı görülmektedir.

### KÖYDEKİ AİLE İSİMLERİ İLE UNVAN VE LAKAPLAR

**Tablo 2:** 1844-1845 yılları Temettuat Defterlerine göre Aydınşeyh köyü aile isimleri

Aile adı	Hane sayısı	Aile adı	Hane sayısı
Mehmed Efendi	1	Süleyman oğlu	1
Mehmed oğlu	1	Yusuf oğlu	1
Çatak Osman	1	.... oğlu İsa	1
Çubuk oğlu	1	Ahmed Kethüdâ oğlu	2
Kara Ömer oğlu	1	Köse Ali oğlu	1
Gökçe oğlu	1	Şahin oğlu	1
Molla Mehmed oğlu	1	Gök Ömer oğlu	1
Molla Mahmud oğlu	2	Abdal oğlu	1
Mehdi oğlu	4	Molla Osman oğlu	2
Köse Mehmed oğlu	3	Hacı İbrahim oğlu	2
Köse Yusuf oğlu	5	Receb Veli oğlu	1
Köse İbrahim oğlu	2	Kudret Musa oğlu	1
Osman oğlu	1	Ömer oğlu	1
Molla Mahmud oğlu	1	Murad oğlu	1
Çatak Mehmed oğlu	2	..... oğlu Süleyman	1
Ali Kethüda oğlu	2	Hüseyin Koca	1

Köydeki unvan ve lakapların kullanım sıklığına bakıldığında 4 kullanım ile köse 3 kullanımıyla Molla lakap ve unvanların olduğu görülmektedir.

Temettuat defterleri Hane reisi esasına göre düzenlendiği için, bu defterlerde Hane reisinin adı ve mesleği açık olarak belirtilmektedir. Bu çerçevede Aydınşeyh Köyü Temettuat Defterinde Hane reislerinin isimleri, genellikle “Kudret Musa oğlu Osman” veya “Osman Oğlu Ali” örneğinde olduğu gibi Hane reisinin baba adı veya “Çubuk oğlu Hasan” ve “Köse Ali oğlu Mustafa” şeklinde babanın lâkabı ya da aile adıyla birlikte verilmektedir. Bununla birlikte, bazı Hane reisleri baba veya aile adlarından bağımsız olarak sosyal veya fizikî açıdan öne çıkan rolleri ya da özellikleriyle tanımlanmışlardır. Çatak Mehmed oğlu Ömer, Abdal oğlu Yâkub Beğ gibi isimler de bu duruma örnek gösterilebilir. Aydınşeyh Köyü temettuat defterlerinde Hane reislerinin isimleri verilirken yapılan tanımlamalar, köyde yaşayan ailelerinin büyük çoğunluğunun birbirleriyle akraba olduklarını da ortaya koymaktadır. Nitekim bazı aile adları birden fazla Hane reisinde görülmektedir.

Aile adlarının yanında bazı Hane reislerinin isimleri sosyal statüleriyle beraber anılmaktadır. Aydınşeyh Köyü’nde kullanılan lakaplar şu şekildedir: Efendi, Beğ, Abdal, Battal, Çatak, Çubuk, Kara, Topal, Köse, Kethüda, Molla, Gökçe, Gök, Koca, Mehdi, Nalçacı, İbiş, Hacı, Koca. Köyde en fazla kullanılan lakabın Köse olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Temettuat Defterinden alınan bilgilere göre lakaplar ve kullanma sıklığına ait bilgiler yer almaktadır.

**Tablo 3:** Köyde kullanılan unvan ve lakaplar kullanım sıklığı

Unvan ve Lakap	Kullanılma sıklığı	Unvan ve Lakap	Kullanılma sıklığı
Efendi	1	Kethüda	2
Beğ	1	Molla	3
Abdal	1	Gökçe	1
Battal	1	Gök	1
Çatak	2	Koca	1
Çubuk	1	Mehdi	1
Kara	1	Nalçacı	1
Topal	1	İbiş	2
Köse	4	Hacı	1

## MESLEKLER

Tablo 3: Aydınşeyh köyündeki hane sahiplerinin meslekleri

Hane sahibi	Mesleği	Hane sahibi	Mesleği
İmam Mehmed Efendi	İmam ve hatip 90 kuruş	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	Erbâb-1 ziraat
Mehmed oğlu Ali Kethüda	Erbâb-1 ziraat	Ali Kethüda oğlu Veli	Erbâb-1 ziraat
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	Erbâb-1 ziraat
Çubuk oğlu Hüseyin	Erbâb-1 ziraat	Köse Yusuf oğlu Mehmed	Erbâb-1 ziraat
Kara Ömer oğlu Ahmed	Erbâb-1 ziraat	Yusuf oğlu Mustafa	Erbâb-1 ziraat
Gökçe oğlu Battal Ali	Ticaretten hali	Hanefi oğlu Velioğlu İsa	Erbâb-1 ziraat
Molla Mehmed oğlu Mehmed	Erbâb-1 ziraat	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	Erbâb-1 ziraat
Molla Mahmud oğlu Süleyman	Erbâb-1 ziraat	Köse Ali oğlu Mustafa	Erbâb-1 ziraat
Molla Mahmud oğlu Ömer	Erbâb-1 ziraat	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	Erbâb-1 ziraat
Mehdi oğlu Ahmed	Erbâb-1 ziraat	Şahin oğlu Mustafa	Erbâb-1 ziraat
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	Erbâb-1 ziraat	Gök Ömer oğlu İbiş	Erbâb-1 ziraat
Mehdi oğlu Osman	Erbâb-1 ziraat	Köse İbrahim oğlu Abdullah	Erbâb-1 ziraat
Mehdi oğlu Mehmed	Erbâb-1 ziraat	Abdal oğlu Yâkub Beğ	Erbâb-1 ziraat
Köse Mehmed oğlu Osman	Erbâb-1 ziraat Hizmetkar 193 kuruş	Molla Osman oğlu İsmail	Erbâb-1 ziraat
Köse Mehmed oğlu Ali	Erbâb-1 ziraat	Molla Osman oğlu Hüseyin	Erbâb-1 ziraat
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok Karafakılı köyüne gitmiş.	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Erbâb-1 ziraat
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	Erbâb-1 ziraat	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Erbâb-1 ziraat
Köse Yusuf oğlu HALİL	Erbâb-1 ziraat	Receb Veli oğlu Mahmud	Erbâb-1 ziraat
Köse İbrahim oğlu Ali	Erbâb-1 ziraat	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Ticaret Başkalarının yardımıyla geçiniyor
Köse Yusuf oğlu İsmail	Erbâb-1 ziraat	Kudret Musa oğlu Osman	Hizmetkar
Köse Yusuf oğlu Ahmed	Erbâb-1 ziraat	Ömer oğlu Veli Ömer	Çulhacı Esnaf
Osman oğlu Alaaddin	Erbâb-1 ziraat	Murad oğlu Topal Ali	Başkalarının yardımıyla geçiniyor
Molla Mahmud oğlu Ali	Erbâb-1 ziraat	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Çulhacı Esnaf ve Ticaret
Çatak Mehmed oğlu Ali	Erbâb-1 ziraat	Hüseyin Koca	Vefat etmiş

Tablo 4: Aydınşeyh köyündeki Mesleklerin Hane Bazında Dağılımı ve elde ettikleri gelirler

Mesleği	Hane reisi sayısı	Mesleğinden Elde Ettiği Gelir (kuruş)
İmam ve Hatip	1	90 kuruş
Ziraat Erbabı	37	Yok
Ticaret	2	Yok
Hizmetkar	2	293kuruş
Esnaf	2	300 kuruş
Mesleği olmayan	3	Yok
	Toplam	683 kuruş

Temettuat Defterindeki bilgilerden de anlaşılacağı gibi köyde; 1 imam ve hatip, 37 Ziraat Erbabı, 2 dokumacı esnaf, 2 hizmetkâr, 2 ticaret erbabı olduğu, 3 Hane sahibinin ise hiçbir mesleğin olmadığı, 1 Hane sahibinin de vefat ettiği görülmektedir. Ayrıca Hane 13 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Mehmet oğlu Osman'ın Ziraat ile uğraştığı ancak fakir olduğundan başkalarına hizmetkarlık yaptığı, Hane 15 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Mehmet oğlu Veli'nin geçinemediği için Karafakılı köyüne gittiği, Hane 31 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Ali oğlu Mustafa'nın evinin yandığı, Hane 42 numara 9 nolu Hane sahibi Çatak Mehmet oğlu Ömer'in ticaretle uğraştığı ama başkalarının yardımıyla geçinmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Köyde meslekleriyle para kazanan kişilerin de var olduğu Temettuat defterlerindeki bu bilgilerden anlaşılmaktadır. Köyde imam ve hatiplik yaparak senelik 90 kuruş kazanan İmam Mehmet Efendi, Ziraat erbabı olmasına rağmen fakir olduğu için hizmetkarlık yaparak senede 193 kuruş kazanan Köse Mehmed oğlu Osman ile yine hizmetkarlık yaparak sene de 100 kuruş kazanan Kudret Musa oğlu Osman, dokumacı esnaflarından senede 150 kuruş kazanan Ömer oğlu Veli Ömer ve Bıyık Veli oğlu Süleyman bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi köyün sosyal hayatında az da olsa ticaret ile uğraşan kişiler bulunmaktadır. Köyde Ziraat ile uğraşanların sayısının çok olması Aydınşeyh köyü sakinlerinin tarıma bağlı bir hayat tarzını benimsediklerini ve köyün ekonomisinin büyük bir çoğunlukla tarıma dayandığını göstermektedir.

**AYDINŞEYH KÖYÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI****Tarım Ürünleri**

Günümüzde Aydınşeyh köyünde buğday, arpa, nohut, mercimek ve diğer sebze ürünleri yetiştirilmekle beraber sınırlı miktarda da olsa pancar bitkisi de yetiştirilmektedir. Köyde kendi ihtiyaçları için kavun, karpuz gibi başka ürünler de yetiştirilmekte olup ticareti yapılmamaktadır. 1844-1845 yıllarına ait temettuat defterlerinden elde edilen bilgilere göre Aydınşeyh köyündeki Hane halklarının hububat arazi dönümlerine ve elde ettikleri gelirlere ait bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

**Tablo 5:** Aydınşeyh Köyü Tarla Alanları (1844-1845 temettuat defterlerine göre)

Hane Sahibi	Tarla Dönüm	Hane Sahibi	Tarla Dönüm
İmam Mehmed Efendi	Yok	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	30 dönüm 650 kuruş
Mehmed oğlu Ali Kethüda	35 dönüm 400 kuruş	Ali Kethüda oğlu Veli	30 dönüm 510 kuruş
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	30 dönüm 324 kuruş
Çubuk oğlu Hüseyin	10 dönüm boz 25 dönüm 180 kuruş	Köse Yusuf oğlu Mehmed	25 dönüm 490 kuruş
Kara Ömer oğlu Ahmed	45 dönüm 690 kuruş	Yusuf oğlu Mustafa	20 dönüm 360 kuruş
Gökçe oğlu Battal Ali	Yok	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	30 dönüm 650 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	25 dönüm 158 kuruş	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	50 dönüm 720 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	25 dönüm 240 kuruş	Köse Ali oğlu Mustafa	30 dönüm 470 kuruş
Molla Mahmud oğlu Ömer	25 dönüm 326 kuruş	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	20 dönüm 360 kuruş
Mehdi oğlu Ahmed	20 dönüm 126 kuruş	Şahin oğlu Mustafa	32 dönüm 630 kuruş
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	20 dönüm 280 kuruş	Gök Ömer oğlu İbiş	20 dönüm 304 kuruş
Mehdi oğlu Osman	20 dönüm 504 kuruş	Köse İbrahim oğlu Abdullah	20 dönüm 540 kuruş
Mehdi oğlu Mehmed	20 dönüm 280 kuruş	Abdal oğlu Yâkub Beğ	30 dönüm 690 kuruş
Köse Mehmed oğlu Osman	10 dönüm 72 kuruş	Molla Osman oğlu İsmail	20 dönüm 306 kuruş
Köse Mehmed oğlu Ali	25 dönüm 200 kuruş	Molla Osman oğlu Hüseyin	20 dönüm 306 kuruş
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	20 dönüm 306 kuruş
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	20 dönüm 470 kuruş	Hacı İbrahim oğlu İbiş	40 dönüm 650 kuruş
Köse Yusuf oğlu Halil	40 dönüm 510 kuruş	Receb Veli oğlu Mahmud	20 dönüm 270 kuruş
Köse İbrahim oğlu Ali	20 dönüm 306 kuruş	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	25 dönüm 206 kuruş	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	30 dönüm 432 kuruş	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	10 dönüm 80 kuruş	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	40 dönüm 540 kuruş	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	30 dönüm 650 kuruş	Hüseyin Koca	Vefat etmiş

**Tablo 6:** Tarla olarak kullanılan köy arazilerinin Hane sahipleri arasındaki dağılımı

Arazi Dönüm	Hane sayısı	Arazi Dönüm	Hane sayısı
50	1	30	8
45	1	25	6
40	3	20	14
35	2	10	2
32	1	Olmayan	10

**Tablo 7:** Köydeki Hane sahiplerinin tarlalardan elde ettikleri gelir miktarı

Köydeki Hane sahiplerinin tarlalardan elde ettikleri gelir miktarı			
Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
720	1	324	1
690	2	306	4
650	4	304	1
630	1	280	2
540	2	270	1
510	2	240	1
504	1	206	1
490	1	200	1
470	2	180	1
432	1	158	1
400	1	126	1
360	2	80	1
326	1	72	1
		Olmayan	10
<b>Toplam</b>	<b>15.186 kuruş</b>		

Temettuat defterlerinden alınan bilgiler ile oluşturulan yukarıdaki tablolara göre Aydınşeyh Köyünde tarım için elverişli toplamda 1.007 dönüm tarla arazisi olduğu görülmektedir. Bu tarlaların sadece 10 dönümlük bir alan ekilmeyerek boş bırakılmıştır. Ekilen kısım 997 dönümdür. En fazla araziye 50 dönüm ile hane 30 numara 9 nolu hane sahibi Ahmet Kethüda oğlu Halil sahiptir. Onu 45 dönümlük arazi ile hane 4 numara bir nolu hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmed takip etmektedir. Köyde tarlalardan elde edilen gelir miktarı toplamda 15.186 kuruştur. Tarlalardan en fazla gelir elden kişi ise senelik 720 kuruş ile Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ahmet Kethüda oğlu Halil'dir. Senelik 690 kuruş geliriyle Hane 4 numara 1 nolu Hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmet ve Hane 36 numara 9 nolu Hane sahibi Abdal oğlu Yakup Bey takip etmektedirler. Geliri 100 kuruşu bile bulmayan en düşük gelire sahip Hane sayısı ise 2 dir. Tarlalardan hiç geliri olmayan Hane sahibi sayısı 10 dur. Köyde tarlalardan elde edilen gelir miktarı 15.186 kuruş olduğu göz önüne alındığında ortalama miktar olan 316 kuruş gelire 22 Hanenin ulaştığı görülmektedir. Bu durum bize köydeki Hane sahiplerinin gelirleri arasında büyük bir uçurumun olduğunu göstermektedir.

**Bağcılık****Tablo 8:** Köydeki Bağ miktarı ve elde edilen gelirler

Hane sahibi	Bağ miktarı ve geliri	Hane sahibi	Bağ miktarı ve geliri
İmam Mehmed Efendi	1 dönüm 25 kuruş	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	2 dönüm 80 kuruş
Mehmed oğlu Ali Kethüda	2 dönüm 100 kuruş	Ali Kethüda oğlu Veli	5 dönüm 90 kuruş
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	2 dönüm 36 kuruş
Çubuk oğlu Hüseyin	1 dönüm 27 kuruş	Köse Yusuf oğlu Mehmed	1 dönüm 36 kuruş
Kara Ömer oğlu Ahmed	3 dönüm 108 kuruş	Yusuf oğlu Mustafa	2 dönüm 72 kuruş
Gökçe oğlu Battal Ali	1 dönüm 18 kuruş	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	2 dönüm 54 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	1 dönüm 36 kuruş	Ahmed Kethüda oğlu Halil	3 dönüm 72 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	1 dönüm 26 kuruş	Köse Ali oğlu Mustafa	2 dönüm 72 kuruş
Molla Mahmud oğlu Ömer	1 dönüm 36 kuruş	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	2 dönüm 72 kuruş
Mehdi oğlu Ahmed	1 dönüm 27 kuruş	Şahin oğlu Mustafa	4 dönüm 90 kuruş
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	1 dönüm 45 kuruş	Gök Ömer oğlu İbiş	3 dönüm 72 kuruş
Mehdi oğlu Osman	2 dönüm 45 kuruş	Köse İbrahim oğlu Abdullah	4 dönüm 81 kuruş
Mehdi oğlu Mehmed	1 dönüm 36 kuruş	Abdal oğlu Yâkub Beğ	3 dönüm 81 kuruş
Köse Mehmed oğlu Osman	1 dönüm 27 kuruş	Molla Osman oğlu İsmail	2 dönüm 45 kuruş
Köse Mehmed oğlu Ali	1 dönüm 45 kuruş	Molla Osman oğlu Hüseyin	2 dönüm 45 kuruş
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	2 dönüm 54 kuruş
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	2 dönüm 90 kuruş	Hacı İbrahim oğlu İbiş	5 dönüm 90 kuruş
Köse Yusuf oğlu Halil	1 dönüm 54 kuruş	Receb Veli oğlu Mahmud	3 dönüm 54 kuruş
Köse İbrahim oğlu Ali	2 dönüm 36 kuruş	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	2 dönüm 36 kuruş	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	5 dönüm 90 kuruş	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	2 dönüm 20 kuruş	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	2 dönüm 108 kuruş	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	5 dönüm 108 kuruş	Hüseyin Koca	Yok

Köyde bağ olarak kullanılan arazi miktarı toplamda 88 Dönümdür. En fazla bağ arazisine beşer dönümlük arazi ile 4 tane sahip olmaktadır. Köyde bağlardan elde edilen gelir miktarı 2.339 kuruştur. Elde edilen en fazla gelir miktarı 108 kuruş olup bu geliri elde eden Hane sayısı 3 tür. Bu Haneler Hane 4 numara 1 nolu Hane sahibi Kara Ömeroğlu Ahmet, Hane 22 numara 9 nolu Hane sahibi Molla Mahmutoğlu Ali ile Hane 23 numara 9 nolu Hane sahibi olan Çatak Mehmet oğlu Ali'dir. En düşük gelir miktarına sahip olan Hane sayısı senelik 18 kuruş ile Hane 5 numara 7 nolu Hane sahibi Gökçeoğlu Battal Ali'dir. Bağlardan geliri olmayan Hane sayısı ise 8'dir.

**Tablo 9:** Bağ olarak kullanılan köy arazilerinin Hane sahipleri arasındaki dağılımı

Arazi Dönüm	Hane sayısı	Arazi Dönüm	Hane sayısı
5	4	2	16
4	2	1	13
3	5	Arazisi olmayan	8

5 dönüm araziye sahip olan Hane sahibi sayısı 4 iken 1 dönüm araziye sahip olan Hane sahibi sayısı 13 tür. Hiç bağı olmayan Hane sahibi sayısı ise 8 dir. Köyde bağ arazisi olarak kullanılan alana bakıldığında frekans aralığının 2 dönüm ve bir dönüm bağ arazisine sahip olan haneler arasında dağıldığı görülmektedir.

**Tablo 10:** Köydeki Hane sahiplerinin bağlardan elde ettikleri gelir miktarı

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
108	3	45	5
100	1	36	7
90	5	27	3
81	2	26	1
80	1	25	1
72	5	20	1
54	4	18	1
		Geliri olmayan	8

Bağlardan elde edilen gelirlere bakıldığında elde edilen en çok gelir frekans sıklığının 36, 45 ve 72 kuruş gelir elde eden Haneler arasında dağıldığı görülmektedir. Defterden de anlaşılacağı üzere bağı olmayan Haneler ihtiyaçlarını diğer Hanelerden temin etmektedirler. Bu da bizlere gösteriyor ki az da olsa bağlardan elde edilen ürünler köyün içerisinde ve dışarısında ticari bir emtia olarak yer almaktadır.

## HAYVANLARDAN ELDE EDİLEN GELİRLER

### Ailelerin Sahip olduğu öküz miktarı ve elde ettikleri gelirler

**Tablo 11:** Köydeki Öküz miktarı ve elde edilen gelirler

Köydeki Öküz miktarı ve elde edilen gelirler			
Hane sahibi	Öküz (Karasığır) Camuş öküz	Hane sahibi	Öküz (Karasığır) Camuş öküz
İmam Mehmed Efendi	Yok	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	2 re's (baş)
Mehmed oğlu Ali Kethüda	2 re's (baş)	Ali Kethüda oğlu Veli	2 re's (baş) Camuş öküz
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	2 re's (baş)
Çubuk oğlu Hüseyin	1 re's (baş)	Köse Yusuf oğlu Mehmed	2 re's (baş)
Kara Ömer oğlu Ahmed	4 re's (baş)	Yusuf oğlu Mustafa	2 re's (baş)
Gökçe oğlu Battal Ali	Yok	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	2 re's (baş) Camuş öküz
Molla Mehmed oğlu Mehmed	2 re's (baş)	Ahmed Kethüda oğlu Halil	2 re's (baş)
Molla Mahmud oğlu Süleyman	2 re's (baş)	Köse Ali oğlu Mustafa	2 re's (baş)
Molla Mahmud oğlu Ömer	2 re's (baş)	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	Yok
Mehdi oğlu Ahmed	2 re's (baş)	Şahin oğlu Mustafa	2 re's (baş)
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	2 re's (baş)	Gök Ömer oğlu İbiş	2 re's (baş)
Mehdi oğlu Osman	2 re's (baş) Camuş öküz	Köse İbrahim oğlu Abdullah	2 re's (baş)
Mehdi oğlu Mehmed	1 re's (baş) Camuş öküz	Abdal oğlu Yâkub Beğ	2 re's (baş)
Köse Mehmed oğlu Osman	Yok	Molla Osman oğlu İsmail	1 re's (baş)
Köse Mehmed oğlu Ali	2 re's (baş)	Molla Osman oğlu Hüseyin	1 re's (baş)
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	2 re's (baş)
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	2 re's (baş) Camuş öküz	Hacı İbrahim oğlu İbiş	2 re's (baş)
Köse Yusuf oğlu Halil	2 re's (baş)	Receb Veli oğlu Mahmud	2 re's (baş)
Köse İbrahim oğlu Ali	2 re's (baş)	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	2 re's (baş)	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	2 re's (baş)	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	Yok	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	2 re's (baş) 1 re's (baş) Camuş öküz	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	3 re's (baş)	Hüseyin Koca	Yok

**Tablo 12:** Aydınşeyh Köyündeki öküzlerin hane bazında dağılımları

Öküz sayısı	Hane sayısı	Öküz sayısı	Hane sayısı
4	1	2	28
3	2	1	4
		Hiç öküzü olmayan	13

1844-1845 yılları temettuat defterlerine göre köyde toplam 70 tane öküz bulunmaktadır. Bunlardan 58 tanesi kara sığır öküzü 12 tanesi de Camuş öküzüdür. En çok öküzü olan Hane 4 baş öküz ile Hane 4 numara 1 nolu

Hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmet'tir. 3 tane öküzü olan 2 Hane vardır. Bunlar Hane 22 numara 9 nolu Hane sahibi Molla Mahmut oğlu Ali ile Hane 23 numara 9 nolu Hane sahibi Çatak Mehmet oğlu Ali'dir. Köyde hiç öküzü olmayan Hane sayısı 13 tür. 2 tane öküze sahip Hane sayısı 28 dir. Köyde hanelerin sahip olduğu öküz miktarına bakıldığında frekans sıklığının 2 ve bir adet öküze sahip olan haneler arasında olduğu görülmektedir. Bu durumda köyün yaklaşık olarak  $\frac{1}{4}$ 'ünün Öküzü bulunmamaktadır. Öküzler vergiye tabi tutulmamıştır. Buda bizlere devletin tarıma verdiği önemi ve desteği göstermektedir. Ayrıca köyde ekilecek arazisi bulunduğu halde öküze sahip olmayan Hanelerin ihtiyaçlarını öküz sahibi olan diğer Hanelerden karşıladıklarını göstermektedir. Buda bizlere köydeki Hane sakinlerinin akrabalık ve komşuluk ilişkileri içerisinde bir dayanışma içerisinde bulduklarını göstermektedir.

### Ailelerin Sahip olduğu eşek miktarı ve elde ettikleri gelirler

**Tablo 13:** Köydeki Eşek miktarı ve elde edilen gelirler

Hane sahibi	Döllü Dölsüz (Eşek)	Merkeb merkeb	Hane sahibi	Döllü Merkeb Dölsüzmerkeb (Eşek)
İmam Mehmed Efendi	1 re's (baş) 8 kuruş		Ali Kethüda oğlu Hüseyin	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehmed oğlu Ali Kethüda	1 re's (baş) 8 kuruş		Ali Kethüda oğlu Veli	1 re's (baş) 8 kuruş
Çatak Osman	Yok		Süleyman oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş
Çubuk oğlu Hüseyin	Dölsüz Merkeb 1 re's (baş)		Köse Yusuf oğlu Mehmed	Dölsüz Merkeb 1 re's (baş)
Kara Ömer oğlu Ahmed	2 re's (baş) 16 kuruş		Yusuf oğlu Mustafa	1 re's (baş) 8 kuruş
Gökçe oğlu Battal Ali	Dölsüz Merkeb 1 re's (baş)		Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	1 re's (baş) 8 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	Dölsüz Merkeb 1 re's (baş)		Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	2 re's (baş) 16 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	1 re's (baş) 8 kuruş		Köse Ali oğlu Mustafa	1 re's (baş) 8 kuruş
Molla Mahmud oğlu Ömer	1 re's (baş) 8 kuruş		Ahmed Kethüda oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Ahmed	1 re's (baş) 8 kuruş		Şahin oğlu Mustafa	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	1 re's (baş) 8 kuruş		Gök Ömer oğlu İbiş	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Osman	1 re's (baş) 8 kuruş		Köse İbrahim oğlu Abdullah	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Mehmed	1 re's (baş) 8 kuruş		Abdal oğlu Yakub Beğ	Dölsüz merkeb (Eşek) 1 re's (baş)
Köse Mehmed oğlu Osman	Yok		Molla Osman oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse Mehmed oğlu Ali	1 re's (baş) 8 kuruş		Molla Osman oğlu Hüseyin	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok		Hacı İbrahim oğlu İbiş	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	Dölsüz Merkeb 1 re's (baş)		Hacı İbrahim oğlu İbiş	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse Yusuf oğlu Halil	1 re's (baş) 8 kuruş		Receb Veli oğlu Mahmud	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse İbrahim oğlu Ali	1 re's (baş) 8 kuruş		Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş		Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	1 re's (baş) 8 kuruş		Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	1 re's (baş) 8 kuruş		Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	Yok		Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	2 re's (baş) 16 kuruş		Hüseyin Koca	Yok

Köyde 41 adet eşek bulunmaktadır. Bunlardan 35 tanesi döllü yani yavrulayabildiği için geliri olan eşeklerdir. 3 Hanenin 2 şer adet eşiği, 35 Hanenin ise 1'erer Adet eşiği bulunurken 10 Hanenin eşiği ise bulunmamaktadır. İkişer eşiğe sahip olan Haneler; Hane 4 numara 1 nolu Hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmet, Hane 23 numara 9 nolu Hane sahibi Çatak Mehmet oğlu Ali ile Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ahmet



Kethüda oğlu Halil'dir. Yavrulayan eşekler döllü, yavrulayamayan eşekler dölsüz olarak nitelendirilmiş, yavrulayabilen eşekler vergiye tabi tutulmuştur. Yavrulayabilen eşekler standart bir şekilde her birisi senelik 8 kuruş gelir getiren bir meta olarak görülmüştür. Köydeki eşeklerin senelik tahmini getirisi 280 kuruş olarak hesaplanmıştır. Binek hayvanı olarak kullanılan eşeğe sahip olmayan Hane sahiplerinin bu ihtiyaçlarını komşuluk, akrabalık ilişkiler içerisinde giderdiklerini söylenilebilir.

**Tablo 14:** Aydınşeyh Köyündeki eşeklerin Hane bazında dökümü

Eşek sayısı (Döllü)	Hane sayısı	Eşek sayısı (Döllü)	Hane sayısı
Eşek sayısı (Dölsüz)		Eşek sayısı (Dölsüz)	
2 (döllü)	3	1 (döllü)	29
		1 (dölsüz)	6
		Hiç eşeği olmayan	10

Köyde toplam 41 adet eşek bulunmaktadır. Eşeğe sahip olan hanelere bakıldığında frekans sıklığının 1 adet eşeğe sahip olan Haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

**Tablo 15:** Aydınşeyh Köyündeki eşeklerin tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
16	3	8	29
		Hiç geliri olmayan	10

Köyde eşeklerden toplamda 280 kuruş senelik tahmini gelir elde edilmektedir. Elde edilen gelirlere bakıldığında frekans sıklığının 8 kuruş gelir elde eden haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

**Ailelerin sahip olduğu sağmal inek miktarı ve elde ettikleri gelirler****Tablo 16:** Köydeki Sağmal İnek miktarı ve elde edilen gelirler

Hane sahibi	Sağman İnek+Döve	Hane sahibi	Sağman İnek+Döve
İmam Mehmed Efendi	1 re's (baş) 12 kuruş	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve
Mehmed oğlu Ali Kethüda	2 re's (baş) 24 kuruş	Ali Kethüda oğlu Veli	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş
Çubuk oğlu Hüseyin	Yok	Köse Yusuf oğlu Mehmed	1 re's (baş) 8 kuruş
Kara Ömer oğlu Ahmed	3 re's (baş) 24 kuruş 2 re's (baş) düve 1 yaşında	Yusuf oğlu Mustafa	1 re's (baş) 8 kuruş
Gökçe oğlu Battal Ali	Yok	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	Yok
Molla Mehmed oğlu Mehmed	1 re's (baş) 8 kuruş	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	2 re's (baş) 12 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve 1 yaşında 8 kuruş	Köse Ali oğlu Mustafa	Yok
Molla Mahmud oğlu Ömer	1 re's (baş) 8 kuruş	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	Yok
Mehdi oğlu Ahmed	Yok	Şahin oğlu Mustafa	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	Yok	Gök Ömer oğlu İbiş	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Osman	2 re's (baş) 16 kuruş 1 re's (baş) döve	Köse İbrahim oğlu Abdullah	1 re's (baş) 8 kuruş
Mehdi oğlu Mehmed	1 re's (baş) 8 kuruş	Abdal oğlu Yakub Beğ	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve
Köse Mehmed oğlu Osman	1 re's (baş) 8 kuruş	Molla Osman oğlu İsmail	Yok
Köse Mehmed oğlu Ali	Yok	Molla Osman oğlu Hüseyin	Yok
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Yok
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	1 re's (baş) 8 kuruş	Hacı İbrahim oğlu İbiş	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse Yusuf oğlu Halil	1 re's (baş) 8 kuruş	Receb Veli oğlu Mahmud	1 re's (baş) 8 kuruş
Köse İbrahim oğlu Ali	1 re's (baş) 8 kuruş	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	1 re's (baş) 8 kuruş	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	1 re's (baş) 8 kuruş	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	1 re's (baş) 8 kuruş	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) kısır inek	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	1 re's (baş) 8 kuruş 1 re's (baş) düve	Hüseyin Koca	Yok

Köyün 29 Hanesinde Sağmal inek türü tercih edilmiş olup, köydeki sağmal inek sayısı 35 tanedir. Bu ineklerden 1 tanesi kısır olduğu için vergiye tabi tutulmamıştır. Köyde 1 yaşını doldurmuş inek yavruları (düve) sayısı ise 8 adet olup, 8 Hane bu yavrulara sahiptir. Bunlardan sadece 1 tanesi 8 kuruşluk tahmini bir getir getirdiği kanısı ile vergiye tabi tutulmuştur. Köydeki sağmal ineklerin senelik 288 kuruş gelir getirdiği

hesaplanmıştır. Köydeki 19 Hanenin hiçbirisinde Sağmal inek bulunmamaktadır. Köyde 2 Hanenin hem camız türü hem de sağmal inek türüne sahip oldukları görülmektedir.

**Tablo 17:** Aydınşeyh Köyündeki Sağmal ineklerin Hane bazında dökümü

Sağmal inek (baş)	Hane sayısı	Sağmal inek (baş)	Hane sayısı
3	1	1	26
		1 düve	8
2	3	Hiç olmayan	19

Köyde toplam 35 baş sağmal inek 8 başta bir yaşında olan düveler bulunmaktadır. Sağmal ineğe sahip olan hanelere bakıldığında frekans sıklığının 1 adet ineğe sahip olan Haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

**Tablo 18:** Aydınşeyh Köyündeki Sağmal ineklerin tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
24	2	12	2
16	2	8	23
		Hiç geliri olmayan	19

Köyde sağmal ineklerden toplamda tahmini 288 kuruşluk bir gelir elde edilmiştir. Hanelerin elde edilen bu gelirlerine bakıldığında frekans sıklığının 8 kuruş gelir elde eden haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Sağmal ineklerden geliri olmayan hane sayısı 19 dur.

### Ailelerin sahip olduğu Camuz inek miktarı ve elde ettikleri gelirler

**Tablo 19:** Köydeki Camuz İnek miktarı ve elde edilen gelirler

Hane sahibi	Sağman Camuş İnek	Hane sahibi	Sağman Camuş İnek
İmam Mehmed Efendi	Yok	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	Yok
Mehmed oğlu Ali Kethüda	1 re's (baş) 20 kuruş	Ali Kethüda oğlu Veli	Yok
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	Yok
Çubuk oğlu Hüseyin	Yok	Köse Yusuf oğlu Mehmed	Yok
Kara Ömer oğlu Ahmed	Yok	Yusuf oğlu Mustafa	Yok
Gökçe oğlu Battal Ali	Yok	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	1 re's (baş) 20 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	Yok	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	Yok
Molla Mahmud oğlu Süleyman	Yok	Köse Ali oğlu Mustafa	Yok
Molla Mahmud oğlu Ömer	Yok	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	Yok
Mehdi oğlu Ahmed	Yok	Şahin oğlu Mustafa	Yok
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	Yok	Gök Ömer oğlu İbiş	Yok
Mehdi oğlu Osman	1 re's (baş) 30 kuruş	Köse İbrahim oğlu Abdullah	Yok
Mehdi oğlu Mehmed	Yok	Abdal oğlu Yâkub Beğ	Yok
Köse Mehmed oğlu Osman	Yok	Molla Osman oğlu İsmail	Yok
Köse Mehmed oğlu Ali	Yok	Molla Osman oğlu Hüseyin	Yok
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Yok
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Yok
Köse Yusuf oğlu Halil	Yok	Receb Veli oğlu Mahmud	Yok
Köse İbrahim oğlu Ali	Yok	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	Yok	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	Yok	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	Yok	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	Yok	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	Yok	Hüseyin Koca	Yok

Köyde toplamda 3 baş Camuz inek bulunmaktadır. bu inek türünü beslemeyi 3 hane tercih ederken 45 hane ise tercih etmemiştir. Camuz ineklerden elde edilen tahmini senelik gelir 70 kuruş olarak hesaplanmıştır. 1 Haneye 30 kuruş 2 Haneye ise 20 kuruş senelik tahmini gelir hesaplanmıştır. Köyde hiç büyük baş hayvanı olmayan Hanelerin ihtiyaçlarını köydeki büyükbaş hayvan sahiplerinden karşıladıkları görülmektedir. Bu da bizlere büyükbaş hayvanlardan elde edilen süt ve süt ürünlerinin köy içerisinde ticari bir emtia olarak yer edindiğini göstermektedir.

**Tablo 20:** Aydınşeyh Köyündeki Camuz ineklerin Hane bazında dökümü

Aydınşeyh Köyündeki Camuz ineklerin Hane bazında dökümü			
Sağmal Camuz inek (baş)	Hane sayısı	Sağmal Camuz inek (baş)	Hane sayısı
1	3	Hiç olmayan	45

Köyün 3 Hanesinde 1'rer adet sağmal Camuz inek bulunurken geriye kalan 45 Hanesinde bu inek türü tercih edilmemiştir.

**Tablo 21:** Aydınşeyh Köyündeki Camuz ineklerin tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
30	1	20	2
Hiç geliri olmayan	45		

Camuz ineklerden elde edilen senelik tahmini gelir 70 kuruştur. bu geliri elde eden hanelerde bakıldığında frekans sıklığının 20 kuruş gelir elde eden haneler arasında olduğu görülmektedir.

### Ailelerin sahip olduğu koyun miktarı ve elde ettikleri gelirler

**Tablo 22:** Köydeki Koyun miktarları ve elde edilen gelirler

Hane no	Hane sahibi	Sağman koyun miktarı
Hane 22 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Ali	6 re's koyun 48 kuruş 11 re's Kuzu

Köyde sadece hane 22 numara 9 nolu Hanenin sahibi olan Molla Mahmud oğlu Ali'nin 6 baş koyunu 11 baş kuzusu olmak üzere toplam 17 adet koyunu bulunmakta olup senelik tahmini geliri ise 48 kuruştur.

**Tablo 23:** Aydınşeyh Köyündeki Koyunların Hane bazında dökümü

Koyun (baş)	Hane sayısı	Koyun (baş)	Hane sayısı
6	1	Hiç olmayan	47
11			

48 hanelik köyde sadece hane 22 numara 9 nolu Hanenin sahibi olan Molla Mahmud oğlu Ali'nin 6 baş koyunu 11 baş kuzusu olmak üzere toplam 17 adet koyunu bulunmaktadır. Geriye kalan 47 hane sağmal koyu yetiştirmeyi tercih etmemiştir.

**Tablo 24:** Aydınşeyh Köyündeki Koyunların tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü

Aydınşeyh Köyündeki Koyunların tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü			
Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
48	1	Hiç geliri olmayan	47

Bu koyunların senelik tahmini geliri ise 48 kuruş olarak hesaplanmıştır. Köyün sağmal koyunları tercih etmediği görülmektedir.

**Ailelerin sahip olduğu kıl keçisi miktarı ve elde ettikleri gelirler****Tablo 24: Köydeki Kıl keçisi miktarı ve elde edilen gelirler**

Hane sahibi	Kıl Keçi+ Oğlak	Hane sahibi	Kıl Keçi+ Oğlak
İmam Mehmed Efendi	5 re's (baş) 20 kuruş	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	4 re's (baş) kıl keçisi 8 kuruş
Mehmed oğlu Ali Kethüda	10 re's (baş) 40 kuruş	Ali Kethüda oğlu Veli	6 re's (baş) kıl keçisi 12 kuruş
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	4 re's (baş) kıl keçisi 24 kuruş 4 re's (baş) oğlak
Çubuk oğlu Hüseyin	Yok	Köse Yusuf oğlu Mehmed	Yok
Kara Ömer oğlu Ahmed	10 re's (baş) kıl keçisi 36 kuruş 4 re's (baş) oğlak	Yusuf oğlu Mustafa	Yok
Gökçe oğlu Battal Ali	Yok	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	6 re's (baş) kıl keçisi 12 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	4 re's (baş) 8 kuruş	Ahmed Kethüda oğlu Halil	6 re's (baş) kıl keçisi 12 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	4 re's (baş) kıl keçisi 16 kuruş 2 re's (baş) oğlak	Köse Ali oğlu Mustafa	Yok
Molla Mahmud oğlu Ömer	5 re's (baş) kıl keçisi 22 kuruş 2 re's (baş) oğlak	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	Yok
Mehdi oğlu Ahmed	3 re's (baş) kıl keçisi 4 kuruş	Şahin oğlu Mustafa	4 re's (baş) kıl keçisi 24 kuruş 4 re's (baş) oğlak
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	Yok	Gök Ömer oğlu İbiş	Yok
Mehdi oğlu Osman	5 re's (baş) kıl keçisi 32 kuruş 2 re's (baş) oğlak	Köse İbrahim oğlu Abdullah	4 re's (baş) kıl keçisi 16 kuruş 2 re's (baş) oğlak
Mehdi oğlu Mehmed	Yok	Abdal oğlu Yâkub Beğ	6 re's (baş) kıl keçisi 12 kuruş
Köse Mehmed oğlu Osman	Yok	Molla Osman oğlu İsmail	Yok
Köse Mehmed oğlu Ali	Yok	Molla Osman oğlu Hüseyin	Yok
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Yok
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	6 re's (baş) kıl keçisi 32 kuruş 5 re's (baş) oğlak	Hacı İbrahim oğlu İbiş	Yok
Köse Yusuf oğlu Halil	Yok	Receb Veli oğlu Mahmud	4 re's (baş) kıl keçisi 24 kuruş 4 re's (baş) oğlak
Köse İbrahim oğlu Ali	Yok	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	Yok	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	Yok	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	Yok	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	4 re's (baş) kıl keçisi 24 kuruş 4 re's (baş) oğlak	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	4 re's (baş) kıl keçisi 24 kuruş 4 re's (baş) oğlak	Hüseyin Koca	Yok

Köyde 20 Hanenin kıl keçisi beslediği 28 Hanenin ise kıl keçisini beslemeyi tercih etmediği, 11 hanenin hem kıl keçisi hem de oğlaklarının olduğu 9 hanenin ise sadece kıl keçisine sahip olduğu görülmektedir. Köyde 37 yedisi oğlak olmak üzere toplamda 141 adet kıl Keçisi bulunmaktadır. Kıl keçilerinden senelik toplam tahmini gelir 402 kuruş olarak hesaplanmıştır.

**Tablo 25:** Aydınşeyh Köyündeki kıl keçilerinin Hane bazında dökümü

Kıl keçi (baş)	Hane sayısı	Kıl keçi (baş)	Hane sayısı
14	1	6	6
11	1	5	1
10	1	4	2
8	5	3	1
7	2	Olmayan	28

Köyde kıl keçisine sahip olan hanelere bakıldığında frekans sıklığının 6 ve 8 adet kıl keçisine sahip olan Haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

**Tablo 26:** Aydınşeyh Köyündeki kıl keçilerinin tahmini senelik gelirlerinin Hane bazında dökümü

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
40	1	20	1
36	1	16	2
32	2	12	4
24	5	8	2
22	1	4	1
		Hiç geliri olmayan	28

Kıl keçisinden En fazla gelir elde eden hanelere bakıldığında frekans sıklığının 24 ve 12 kuruş gelire sahip olan Haneler arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

**Tablo 27:** 1844-1845 yılları Temettuat Defterlerine göre Köydeki Hayvan sayıları ve elde edilen toplam tahmini gelirler

Hayvanın ismi	Adeti	Tahmini geliri
Öküz	70	Yok
Eşek	41	280 kuruş
İnek	43	288 kuruş
Camız inek	3	70 kuruş
Kıl keçisi	141	402 kuruş
Koyun	17	48 kuruş
Toplam	315	1.088 kuruş

Defterdeki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Köyde toplam 315 adet hayvan bulunmaktadır. Köyün sayısal olarak en fazla hayvan sayısı 141 adet ile kıl keçisine aittir. Sonra sırası ile 70 adet ile öküz, 43 adet ile inek, 41 adet ile eşek, 17 adet ile koyun ve 3 adet ile Camız inek yer almaktadır. Tahmini gelir olarak ise köyün hayvanlardan 1.088 kuruş geliri olduğu gözükmemektedir. En çok geliri 402 kuruş ile kıl keçisi getirmektedir. Sonra sırası ile 288 kuruş ile inek, 280 kuruş ile eşek 70 kuruş ile çamış inek ve 48 kuruş ile koyun yer almaktadır. Tarımsal bir destek aracı olarak görülen öküzler ise gelir getiren bir meta olarak görülmediği için vergiye tabi tutulmamıştır. Bu sebeple öküzler gelir getiren hayvan grubu olarak gözükmemektedir. Köyde hiç at bulunmaması bu hayvanın köy halkı için lüks olduğu ve ulaşımında eşeklerin daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

## ZUHURAT (ANİDEN ORTAYA ÇIKAN YA DA NASIL ELDE EDİLDİĞİ BELLİ OLMAYAN GELİRLER)

Temettuat defterlerinde görülen kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkan “ZUHURAT” kavramı TDK Güncel Türkçe Sözlük’ünde; “gerçekleşeceği düşünülmeyen, hesapta olmayan, umulmadık olağan dışı olgular” olarak tanımlanmıştır. Temettuat defterlerinde köy halkının elde ettiği gelirler olarak kayıt altına alındığı ve vergiye tabii tutulduğu görülmektedir. Temettuat yazımı esnasında kaynağı belli olsun olmasın tüm gelirler yazılıyordu. Çiftçi, esnaf, tüccar, nakliyecisi, ırgat vs. bütün sektörler gelirleriyle kaydediliyordu. Gayrimenkul kira gelirlerinin yanı sıra kaynağı belli olmayan gelirler de “zuhurlar temettuatı” gibi adlarla yazılıyordu. “Böylece beyana dayanmamakla birlikte tahrir dayanan bir gelir vergisine geçilmiş oluyordu”<sup>14</sup>. Bu sebeple olsa gerek bu yazımların adı da temettuat (kar, kazanç) yazımları olarak kaydedilmiştir.

<sup>14</sup> Ömer Lütfi Barkan, Tahrir Defterlerinin İstatistik Vesikaları Hakkında Bir Araştırma, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, s.10

**Tablo 28: Köydeki Zuhurattan elde edilen gelirler**

Hane sahibi	Diğer gelirler (Zuhurat)	Hane sahibi	Diğer gelirler (Zuhurat)
İmam Mehmed Efendi	Yok	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	200 kuruş
Mehmed oğlu Ali Kethüda	Yok	Ali Kethüda oğlu Veli	172 kuruş
Çatak Osman	Yok	Süleyman oğlu İsmail	Yok
Çubuk oğlu Hüseyin	143 kuruş	Köse Yusuf oğlu Mehmed	316 kuruş
Kara Ömer oğlu Ahmed	Yok	Yusuf oğlu Mustafa	252 kuruş
Gökçe oğlu Battal Ali	182 kuruş	Hanefi oğlu Veli oğlu İsa	156 kuruş
Molla Mehmed oğlu Mehmed	Yok	Ahmed Kethüdâ oğlu Halil	114 kuruş
Molla Mahmud oğlu Süleyman	112 kuruş	Köse Ali oğlu Mustafa	Yok
Molla Mahmud oğlu Ömer	Yok	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	110 kuruş
Mehdi oğlu Ahmed	55 kuruş	Şahin oğlu Mustafa	100 kuruş
Mehdi oğlu Nalçacı Halil	Yok	Gök Ömer oğlu İbiş	108 kuruş
Mehdi oğlu Osman	Yok	Köse İbrahim oğlu Abdullah	200 kuruş
Mehdi oğlu Mehmed	218 kuruş	Abdal oğlu Yakub Beğ	69 kuruş
Köse Mehmed oğlu Osman	Yok	Molla Osman oğlu İsmail	41 kuruş
Köse Mehmed oğlu Ali	204 kuruş	Molla Osman oğlu Hüseyin	51 kuruş
Köse Mehmed oğlu Veli	Yok	Hacı İbrahim oğlu İbiş	202 kuruş
Köse Yusuf oğlu Hüseyin	300 kuruş	Hacı İbrahim oğlu İbiş	204 kuruş
Köse Yusuf oğlu Halil	100 kuruş	Receb Veli oğlu Mahmud	216 kuruş
Köse İbrahim oğlu Ali	342 kuruş	Çatak Mehmed oğlu Ömer	Yok
Köse Yusuf oğlu İsmail	262 kuruş	Kudret Musa oğlu Osman	Yok
Köse Yusuf oğlu Ahmed	272 kuruş	Ömer oğlu Veli Ömer	Yok
Osman oğlu Alaaddin	100 kuruş	Murad oğlu Topal Ali	Yok
Molla Mahmud oğlu Ali	172 kuruş	Bıyık Veli oğlu Süleyman	Yok
Çatak Mehmed oğlu Ali	104 kuruş	Hüseyin Koca	Yok

**Tablo 29: Köydeki zuhurat gelirinin haneler bazında dağılımı**

Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı	Elde ettiği gelir (Kuruş)	Hane sayısı
342	1	156	1
316	1	143	1
300	1	114	1
272	1	112	1
262	1	110	1
252	1	108	1
218	1	104	1
216	1	100	3
204	2	69	1
202	1	55	1
200	2	51	1
182	1	41	1
172	2	Olmayan	18

Deftere göre Zuhurat yani nereden geldiği belli olmayan ani ve ansızın ortaya çıkan gelirlerin de olduğu görülmektedir. Köyde toplam zuhurat geliri 5077 kuruştur. Kişisel bazda bu geliri en çok elde eden kişi 342 kuruş tahmini geliriyle Hane 18 numara 9 nolu Hane sahibi Köse İbrahim oğlu Ali'dir. Onu 316 kuruş tahmini geliriyle Hane 27 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Yusuf oğlu Mehmet ve 272 kuruşluk tahmini geliriyle Hane 20 numara 9 nolu sahibi Köse Yusuf oğlu Ahmet takip etmektedir. Bu geliri en fazla elde edenlerin aynı aileye mensup olmaları dikkat çekicidir. 30 Hane zuhurat geliri elde ederken 18 Hanenin ise bu tür bir geliri bulunmamaktadır. Köyde zuhurat geliri olan hanelere bakıldığında frekans sıklığının en fazla 100 kuruş geliri olan haneler ile 172, 200 ve 204 kuruş geliri olan haneler arasında sınırlandığı görülmektedir.

## AYDINŞEYH KÖYÜNÜN TOPLAM YILLIK GELİR MİKTARI

**Tablo 29: 1844-1845 Yılları temettuât defterlerine göre Köyün tahmini gelirleri toplamı**

Hane no	Meslek Geliri	Tarla ve Bağdan elde ettiği gelir	Hayvancılıktan elde ettiği gelir	Diğer gelirler (Zuhurat)	Toplam gelirler
Hane 1	İmam ve hatip 90 kuruş	115 kuruş	40 kuruş	Yok	155 kuruş
Hane 2	Yok	500 kuruş	92 kuruş	Yok	592 kuruş Defterde 492 kuruş
Hane 3	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok Başka yere göç etmiş
Hane 2 Numro 4	Yok	207 kuruş	Yok	143 kuruş	350 kuruş
Hane 4	Yok	798 kuruş	76 kuruş	Yok	874 kuruş

Numro 1						
Hane 5	Yok	18 kuruş	Yok	182 kuruş	200 kuruş	
Numro 7						
Hane 6	Yok	194 kuruş	16 kuruş	Yok	210 kuruş	
Numro 9						
Hane 7	Yok	266 kuruş	40 kuruş	112 kuruş	418 kuruş defterde 420 kuruş	
Numro 9						
Hane 8	Yok	362 kuruş	38 kuruş	Yok	400 kuruş	
Numro 9						
Hane 9	Yok	153 kuruş	12 kuruş	55 kuruş	220 kuruş	
Numro 9						
Hane 10	Yok	325 kuruş	8 kuruş	Yok	333 kuruş	
Numro 9						
Hane 11	Yok	549 kuruş	86 kuruş	Yok	635 kuruş	
Numro 9						
Hane 12	Yok	316 kuruş	16 kuruş	218 kuruş	550 kuruş	
Numro 9						
Hane 13	Hizmetkar	99 kuruş	8 kuruş	Yok	300 kuruş	
Numro 9	193 kuruş					
Hane 14	Yok	245 kuruş	8 kuruş	204 kuruş	457 kuruş	
Numro 9						
Hane 15	Yok	yok	Yok	Yok	Yok	
Numro 9						
Hane 16	Yok	560 kuruş	40 kuruş	300 kuruş	900 kuruş	
Numro 9						
Hane 17	Yok	564 kuruş	16 kuruş	100 kuruş	680 kuruş	
Numro 9						
Hane 18	Yok	342 kuruş	16 kuruş	342 kuruş	700 kuruş	
Numro 9						
Hane 19	Yok	242 kuruş	16 kuruş	262 kuruş	520 kuruş	
Numro 9						
Hane 20	Yok	522 kuruş	16 kuruş	272 kuruş	810 kuruş	
Numro 9						
Hane 21	Yok	100 kuruş	16 kuruş	100 kuruş	216 kuruş	
Numro 9						
Hane 22	Yok	648 kuruş	80 kuruş	172 kuruş	900 kuruş	
Numro 9						
Hane 23	Yok	758 kuruş	48 kuruş	104 kuruş	910 kuruş	
Numro 9						
Hane 24	Yok	730 kuruş	24 kuruş	200 kuruş	954 kuruş	
Numro 9						
Hane 25	Yok	600 kuruş	28 kuruş	172 kuruş	800 kuruş	
Numro 9						
Hane 26	Yok	360 kuruş	40 kuruş	Yok	400 kuruş	
Numro 2						
Hane 27	Yok	526 kuruş	8 kuruş	316 kuruş	850 kuruş	
Numro 9						
Hane 28	Yok	432 kuruş	16 kuruş	252 kuruş	700 kuruş	
Numro 9						
Hane 29	Yok	704 kuruş	40 kuruş	156 kuruş	900 kuruş	
Numro 9						
Hane 30	Yok	792 kuruş	40 kuruş	114 kuruş	946 kuruş defterde 950 kuruş	
Numro 9						
Hane 31	Yok	542 kuruş	8 kuruş	Yok	550 kuruş defterde 450 kuruş gözüküyor	
Numro 9						
Hane 32	Yok	432 kuruş	8 kuruş	110 kuruş	550 kuruş	
Numro 9						
Hane 33	Yok	720 kuruş	40 kuruş	100 kuruş	860 kuruş	
Numro 9						
Hane 34	Yok	376 kuruş	16 kuruş	108 kuruş	500 kuruş	
Numro 9						
Hane 35	Yok	621 kuruş	32 kuruş	200 kuruş	853 kuruş	
Numro 9						
Hane 36	Yok	771 kuruş	20 kuruş	69 kuruş	860 kuruş	
Numro 9						
Hane 37	Yok	351 kuruş	8 kuruş	41 kuruş	400 kuruş	
Numro 9						
Hane 38	Yok	351 kuruş	8 kuruş	51 kuruş	410 kuruş	
Numro 9						



Hane Numro 9	39	Yok	360 kuruş	8 kuruş	202 kuruş	570 kuruş
Hane Numro 9	40	Yok	740 kuruş	16 kuruş	204 kuruş	960 kuruş
Hane Numro 9	41	Yok	324 kuruş	40 kuruş	216 kuruş	580 kuruş
Hane Numro 9	42	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Hane Numro 9	43	Hizmetkar	100 kuruş	Yok	Yok	100 kuruş
Hane Numro 9	44	Çulhacı Esnaf 150 kuruş	150 kuruş	Yok	Yok	150 kuruş
Hane Numro 9	45	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Hane Numro 9	46	Çulhacı Esnaf ve Ticaret 150 kuruş	Yok	Yok	Yok	150 kuruş
Hane Numro 9	47	Vefat etmiş Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
TOPLAM		683 kuruş	17.525 kuruş	1.088 kuruş	5.077 kuruş	24.373 kuruş** defterde 23.091 kuruş

Köyde en çok gelire sahip olan kişi 960 kuruş Tahmini senelik geliriyle Hane 40 numara 9 nolu Hane sahibi hacı İbrahim oğlu İbiş'tir. Onu 954 kuruş tahmini senelik geliri ile Hane 24 numara 9 nolu Hane sahibi Ali Kethüda oğlu Hüseyin ve 946 kuruşluk tahmini senelik geliriyle Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ali Kethüda oğlu Halil takip etmektedir. En düşük 100 kuruşluk tahmini geliriyle Hane 43 numara 9 nolu Hane sahibi Kudret Musa oğlu Osman'dır. Köyde 5 Hanenin ise hiç geliri bulunmamaktadır.

### AYDINŞEYH KÖYÜNÜN ÖDEDİĞİ SENELİK VERGİLER

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nde "yeni bir vergi düzenlemesine gidilmesi beraberinde vergi kaynaklarının yeniden tespitini de gündeme getirmiş ve Tanzimat'ın cari olduğu bölgelerde sayımlar yapılmıştır. Buna göre her hane bir vergi mükellefi sayılacak, vergi mükelleflerinin yıllık kazancı belirlenerek bu kazanç üzerinden vergi alınacaktı. Ekonomik gelirlerin ölçüsü olarak halkın arazisi, emlaki, hayvanı ve ticari gelirleri göz önünde bulundurulacaktı. Vergilerin hakkaniyetli bir şekilde herkesten eşit derecede alınması öncelikli amaç idi"<sup>15</sup>. Bu kapsamda 1844-1845 yılları arasında Aydınşeyh Köyü halkının ödediği vergilere dair bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

### Aşar Vergisi

Tablo 30: Köydeki Hane Reislerinin ödediği Aşar vergisi miktarları

Hane No	Ödediği aşar vergisi	Hane No	Ödediği aşar vergisi	Hane No	Ödediği aşar vergisi
Hane 1	Yok	Hane 16 Numro 9	52 kuruş	Hane 32 Numro 9	40 kuruş
Hane 2	40 kuruş	Hane 17 Numro 9	56 kuruş	Hane 33 Numro 9	70 kuruş
Hane 3	Yok	Hane 18 Numro 9	34 kuruş	Hane 34 Numro 9	34 kuruş
Hane 2 Numro 4	20 kuruş	Hane 19 Numro 9	34 kuruş	Hane 35 Numro 9	60 kuruş
Hane 4 Numro 1	76 kuruş	Hane 20 Numro 9	48 kuruş	Hane 36 Numro 9	74 kuruş
Hane 5 Numro 7	Yok	Hane 21 Numro 9	8 kuruş	Hane 37 Numro 9	34 kuruş
Hane 6 Numro 9	17,5 kuruş	Hane 22 Numro 9	60 kuruş	Hane 38 Numro 9	34 kuruş
Hane 7 Numro 9	24 kuruş	Hane 23 Numro 9	72 kuruş	Hane 39 Numro 9	34 kuruş
Hane 8 Numro 9	26 kuruş	Hane 24 Numro 9	72 kuruş	Hane 40 Numro 9	72 kuruş
Hane 9 Numro 9	14 kuruş	Hane 25 Numro 9	56 kuruş	Hane 41 Numro 9	30 kuruş
Hane 10 Numro 9	30 kuruş	Hane 26 Numro 2	36 kuruş	Hane 42 Numro 9	Yok
Hane 11 Numro 9	56 kuruş	Hane 27 Numro 9	54 kuruş	Hane 43 Numro 9	Yok
Hane 12 Numro 9	20 kuruş	Hane 28 Numro 9	40 kuruş	Hane 44 Numro 9	Yok
Hane 13 Numro 9	8 kuruş	Hane 29 Numro 9	72 kuruş	Hane 45 Numro 9	Yok
Hane 14 Numro 9	20 kuruş	Hane 30 Numro 9	80 kuruş	Hane 46 Numro 9	Yok
Hane 15 Numro 9	Yok	Hane 31 Numro 9	52 kuruş	Hane 47 Numro 9	Yok

Köyde toplam ödenen 1.651,50 kuruş aşar vergisine bakıldığında 38 hanenin bu vergiyi ödediği 10 hanenin ise ödemediği, en fazla aşar vergisini ise 80 kuruş ile hane 30 numara 9 nolu hane sahibi Ahmet Kethüda oğlu Halil'in, en düşük aşar vergisini ise 8'er kuruş ile hane 13 numara 9 nolu hane sahibi Köse Mehmet oğlu Osman ile hane 21 numara 9 nolu hane sahibi Osmanoğlu Alaaddin'in ödediği görülmektedir.

<sup>15</sup> Sait Öztürk, "Konya Temettuat Defterleri", Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönüyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999), Konya 2000, s.533- 539

**Tablo 31:** Köydeki ödenen Aşar vergilerin Hane bazında dağılımı

Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı	Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı
80 kuruş	1	36 kuruş	1
76 kuruş	2	34 kuruş	6
72 kuruş	4	30 kuruş	1
70 kuruş	1	26 kuruş	1
60 kuruş	2	24 kuruş	1
56 kuruş	3	20 kuruş	4
54 kuruş	1	17,5 kuruş	1
52 kuruş	2	14 kuruş	1
48 kuruş	1	8 kuruş	2
40 kuruş	3	Ödemeyen	10

Haneler bazında ödenen vergi frekans sıklığının 34 kuruş ile sınırlandığı görülmektedir.

### Bağ Vergisi

**Tablo 32:** Köydeki Hane Reislerinin Ödediği Bağ vergisi miktarları

Hane No	Ödediği vergisi	Bağ	Hane No	Ödediği vergisi	Bağ	Hane No	Ödediği vergisi	Bağ
Hane 1	Yok		Hane 16 Numro 9	10 kuruş		Hane 32 Numro 9	8 kuruş	
Hane 2	10 kuruş		Hane 17 Numro 9	6 kuruş		Hane 33 Numro 9	10 kuruş	
Hane 3	Yok		Hane 18 Numro 9	4 kuruş		Hane 34 Numro 9	8 kuruş	
Hane 2 Numro 4	3 kuruş		Hane 19 Numro 9	4 kuruş		Hane 35 Numro 9	9 kuruş	
Hane 4 Numro 1	12 kuruş		Hane 20 Numro 9	10 kuruş		Hane 36 Numro 9	5 kuruş	
Hane 5 Numro 7	2 kuruş		Hane 21 Numro 9	2 kuruş		Hane 37 Numro 9	5 kuruş	
Hane 6 Numro 9	4 kuruş		Hane 22 Numro 9	13 kuruş		Hane 38 Numro 9	6 kuruş	
Hane 7 Numro 9	4 kuruş		Hane 23 Numro 9	12 kuruş		Hane 39 Numro 9	10 kuruş	
Hane 8 Numro 9	2 kuruş		Hane 24 Numro 9	8 kuruş		Hane 40 Numro 9	6 kuruş	
Hane 9 Numro 9	3 kuruş		Hane 25 Numro 9	10 kuruş		Hane 41 Numro 9	Yok	
Hane 10 Numro 9	5 kuruş		Hane 26 Numro 2	4 kuruş		Hane 42 Numro 9	Yok	
Hane 11 Numro 9	5 kuruş		Hane 27 Numro 9	4 kuruş		Hane 43 Numro 9	Yok	
Hane 12 Numro 9	4 kuruş		Hane 28 Numro 9	8 kuruş		Hane 44 Numro 9	Yok	
Hane 13 Numro 9	3 kuruş		Hane 29 Numro 9	6 kuruş		Hane 45 Numro 9	Yok	
Hane 14 Numro 9	5 kuruş		Hane 30 Numro 9	8 kuruş		Hane 46 Numro 9	Yok	
Hane 15 Numro 9	Yok		Hane 31 Numro 9	8 kuruş		Hane 47 Numro 9	Yok	

Köyde toplam ödenen 255 kuruş Bağ vergisine bakıldığında 39 hanenin bu vergiyi ödediği 9 hanenin ise ödemediği, en fazla Bağ vergisini ise 13 kuruş ile hane 22 numara 9 nolu hane sahibi Molla Mahmut oğlu Ali'nin, en düşük Bağ vergisini ise 2 kuruş ile Hane 5 Numara 7 nolu hane sahibi Gökçe oğlu Battal Ali ve Hane 8 Numara 9 nolu Molla Mahmutoğlu Ömer ile Hane 21 Numara 9 nolu hane sahibi Osmanoğlu Alaaddin'in ödediği görülmektedir.

**Tablo 33:** Köydeki ödenen Bağ vergilerin Hane bazında dağılımı

Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı	Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı
13 kuruş	1	6 kuruş	4
12 kuruş	2	5 kuruş	5
10 kuruş	6	4 kuruş	7
9 kuruş	2	3 kuruş	3
8 kuruş	6	2 kuruş	3
		Ödemeyen	9

Haneler bazında ödenen Bağ vergisi frekans sıklığının 4 kuruş ve 6 kuruş ile sınırlandığı görülmektedir.

### Ağnam Vergisi

**Tablo 34:** Köydeki Hane Reislerinin Ödemiş oldukları Ağnam vergisi miktarları

Hane No	Ödediği Ağnam vergisi	Hane No	Ödediği Ağnam vergisi	Hane No	Ödediği Ağnam vergisi
Hane 1	1 kuruş	Hane 16 Numro 9	1 kuruş	Hane 32 Numro 9	Yok
Hane 2	2,5 kuruş	Hane 17 Numro 9	Yok	Hane 33 Numro 9	1 kuruş
Hane 3	Yok	Hane 18 Numro 9	Yok	Hane 34 Numro 9	Yok
Hane 2 Numro 4	Yok	Hane 19 Numro 9	Yok	Hane 35 Numro 9	1 kuruş
Hane 4 Numro 1	2 kuruş	Hane 20 Numro 9	Yok	Hane 36 Numro 9	1,5 kuruş
Hane 5 Numro 7	Yok	Hane 21 Numro 9	Yok	Hane 37 Numro 9	Yok
Hane 6 Numro 9	1 kuruş	Hane 22 Numro 9	10 kuruş	Hane 38 Numro 9	Yok
Hane 7 Numro 9	1 kuruş 3	Hane 23 Numro 9	1 kuruş	Hane 39 Numro 9	Yok
Hane 8 Numro 9	1 kuruş	Hane 24 Numro 9	1 kuruş	Hane 40 Numro 9	Yok
Hane 9 Numro 9	0,5 kuruş	Hane 25 Numro 9	1 kuruş	Hane 41 Numro 9	1 kuruş
Hane 10 Numro 9	Yok	Hane 26 Numro 2	Yok	Hane 42 Numro 9	Yok
Hane 11 Numro 9	1,5 kuruş	Hane 27 Numro 9	Yok	Hane 43 Numro 9	Yok
Hane 12 Numro 9	Yok	Hane 28 Numro 9	Yok	Hane 44 Numro 9	Yok
Hane 13 Numro 9	Yok	Hane 29 Numro 9	1 kuruş	Hane 45 Numro 9	Yok
Hane 14 Numro 9	Yok	Hane 30 Numro 9	1,5 kuruş	Hane 46 Numro 9	Yok
Hane 15 Numro 9	Yok	Hane 31 Numro 9	Yok	Hane 47 Numro 9	Yok

Köyde toplam ödenen 31,5 kuruş Ağnam vergisine bakıldığında 19 hanenin bu vergiyi ödediği 29 hanenin ise ödemediği, en fazla Ağnam vergisini ise 10 kuruş ile hane 22 numara 9 nolu hane sahibi Molla Mahmut oğlu Ali'nin, en düşük Ağnam vergisini ise 0,5 kuruş ile Hane Hane 9 Numro 9 nolu hane sahibi Mehdi oğlu Ahmet'in ödediği görülmektedir.

**Tablo 35:** Köydeki ödenen Ağnam vergilerinin Hane bazında dağılımı

Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı	Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı
10 kuruş	1	1 kuruş	12
2,5 kuruş	1	0,5 kuruş	1
2 kuruş	1	Ödemeyen	29
1,5 kuruş	3		

Haneler bazında ödenen Ağnam vergisi frekans sıklığının 1 kuruş ve 1,5 kuruş ile sınırlandığı görülmektedir.

**Tablo 36:** 1844-1845 (H.1261-1262) Temettuat Defterine göre Aydınşeyh köyü Hane sahiplerinin ödemiş olduğu vergi miktarları

Hane No	Hane Sahibi	Ödediği vergi miktarı (kuruş)
Hane 1	İmam Mehmed Efendi	41
Hane 2	Mehmed oğlu Ali Kethüda	269
Hane 3	Çatak Osman	16
Hane 2 Numro 4	Çubuk oğlu Hüseyin	156
Hane 4 Numro 1	Kara Ömer oğlu Ahmed	468
Hane 5 Numro 7	Gökçe oğlu Battal Ali	90
Hane 6 Numro 9	Molla Mehmed oğlu Mehmed	187
Hane 7 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Süleyman	220
Hane 8 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Ömer	220
Hane 9 Numro 9	Mehdi oğlu Ahmed	90
Hane 10 Numro 9	Mehdi oğlu Nalçacı Halil	197
Hane 11 Numro 9	Mehdi oğlu Osman	383
Hane 12 Numro 9	Mehdi oğlu Mehmed	382
Hane 13 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Osman	156
Hane 14 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Ali	291
Hane 15 Numro 9	Köse Mehmed oğlu Veli	156
Hane 16 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Hüseyin	466
Hane 17 Numro 9	Köse Yusuf oğlu HALİL	382
Hane 18 Numro 9	Köse İbrahim oğlu Ali	269
Hane 19 Numro 9	Köse Yusuf oğlu İsmail	284
Hane 20 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Ahmed	382
Hane 21 Numro 9	Osman oğlu Alaaddin	90
Hane 22 Numro 9	Molla Mahmud oğlu Ali	417
Hane 23 Numro 9	Çatak Mehmed oğlu Ali	456
Hane 24 Numro 9	Ali Kethüda oğlu Hüseyin	456
Hane 25 Numro 9	Ali Kethüda oğlu Veli	382
Hane 26 Numro 2	Süleyman oğlu İsmail	197
Hane 27 Numro 9	Köse Yusuf oğlu Mehmed	383
Hane 28 Numro 9	Yusuf oğlu Mustafa	382
Hane 29 Numro 9	.... oğlu İsa	456
Hane 30 Numro 9	Ahmed Kethüdâ oğlu HALİL	468

Hane 31 Numro 9	Köse Ali oğlu Mustafa	447
Hane 32 Numro 9	Ahmed Kethüda oğlu İsmail	285
Hane 33 Numro 9	Şahin oğlu Mustafa	456
Hane 34 Numro 9	Gök Ömer oğlu İbiş	236
Hane 35 Numro 9	Köse İbrahim oğlu Abdullah	374
Hane 36 Numro 9	Abdal oğlu Yâkub Beğ	456
Hane 37 Numro 9	Molla Osman oğlu İsmail	253
Hane 38 Numro 9	Molla Osman oğlu Hüseyin	253
Hane 39 Numro 9	Hacı İbrahim oğlu İbiş	465
Hane 40 Numro 9	Hacı İbrahim oğlu İbiş	447
Hane 41 Numro 9	Receb Veli oğlu Mahmud	260
Hane 42 Numro 9	Çatak Mehmed oğlu Ömer	77
Hane 43 Numro 9	Kudret Musa oğlu Osman	0
Hane 44 Numro 9	Ömer oğlu Veli Ömer	77
Hane 45 Numro 9	Murad oğlu Topal Ali	16
Hane 46 Numro 9	..... oğlu Süleyman	77
Hane 47 Numro 9	Hüseyin Koca	0
Toplam	12.771 (kuruş)	
Defter toplamı	12.870 (kuruş)	
Fark	99 (kuruş)	

Tablo 37: Köydeki ödenen vergilerin Hane bazında dağılımı

Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı	Ödenen vergi (Kuruş)	Hane dağılımı
468	2	269	2
466	1	260	1
465	1	253	2
456	5	236	1
447	2	220	2
417	1	197	2
383	2	187	1
382	5	156	3
374	1	90	3
291	1	77	3
285	1	41	1
284	1	16	2
		Vergi vermeyen	2

Köyde en çok vergi ödeyen Haneler 468 kuruş ile Hane 4 numara 1 nolu Hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmed ile Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ahmed Kethüda oğlu Halil'dir. Onları 466 kuruş vergi ödeyen Hane 16 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Yusuf oğlu Hüseyin takip etmektedir. Ödenen vergilere bakıldığında ödenen en yüksek vergi frekans aralığının 456 ve 382 kuruş ödeyen Haneler arasında dağıldığı görülmektedir. Ödenen düşük vergi frekans aralığının ise 156, 90 ve 77 kuruluş ile sınırlandığını görebiliriz. 2 Hanenin ise vergi ödemediği görülmektedir.

## SONUÇ

XIX. yüzyılın ortalarındaki idarî düzene göre Aydınşeyh, bu dönemde bir köy statüsüne sahip bulunmaktadır. Aydınşeyh'de ikamet eden insanların uğraştıkları işler göz önüne alındığında da söz konusu yerleşimin bu dönemde kasaba veya şehir niteliğine haiz olmadığı görülmektedir. Aydınşeyh'de yaşayan haneler, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi geçimini ziraat ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Bu dönemde ziraat ve hayvancılık dışında bazı faaliyetlere rastlanmakla birlikte bu faaliyetlerin temel geçim alanı olmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik şehir ve kasabalarda icra edilen sınaî ve ticari faaliyetlere bu dönemde Aydınşeyh'de görülmemektedir.

Aydınşeyh Köyü'nde gerek ziraî faaliyetlerin yürütülebilmesi amacıyla ve gerekse hanelerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla küçükbaş hayvancılığın yanı sıra büyükbaş hayvancılık da yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Bu özelliklerin dışında Aydınşeyh'de yetiştirilen hayvanlar üzerinden bir değerlendirilme yapılırsa, XIX. yüzyılın ortalarında Aydınşeyh'de yaşayan ailelerin, ortalama bir çift öküzü, bir binek hayvanı ve bir ineği ile ellerindeki arazilerinde asgari geçimlerine yetecek ölçekte tahıl üretimi gerçekleştiren tipik bir Anadolu köylüsü olduğu söylenebilir. Köyde hiç ata sahip olan hanenin bulunmaması ise bu hayvanın köy halkı için son derece lüks olduğunu söyleyenebilir.

1844 – 1845 yıllarında Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu bazı düzenlemeler çerçevesinde hazırlanan temettuat defterleri ışığında Aydınşeyh'in sosyal, ekonomik ve demografik yapısı gözler önüne serilmeye çalışıldı. Çalışma ilerledikçe ve belirli bir metod kazanıldıkça temettuat defterlerinin sanılandan daha fazla

bilgi içerdiği görülmektedir. Çalışmanın kaynağını teşkil eden Aydınşeyh temettuat defterine istinaden Aydınşeyh Köyü'nün ekonomik, sosyal ve demografik yapısına ait derin bulgular elde edildi.

Aydınşeyh köyü 1844-1845 yıllarındaki temettuat kayıtlarına göre 48 haneden oluştuğu görülmektedir. Tarih araştırmalarında genel kabul gören uygulamaya göre her hanede 5 kişinin yaşadığı varsayılmış ve böylelikle orada yaşayan nüfus tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre 1844 1845 yılları arasında köyün nüfusu 250 kişi olduğu görülmektedir. Ancak temettuat defterindeki kayda göre Hane 15 Numro 9'un Hane sahibi olan Köse Mehmed oğlu Veli geçinemediği için Karafakılı köyüne gittiği görülmektedir. Ayrıca Hane 47 Numro 9'un Hane sahibi Hüseyin Koca'nın Vefat etmesi sebebiyle Hane sayısı 46'ya nüfusunun da 230 kişi olduğu görülmektedir. Köydeki hane sahipleri arasında 1 imam ve hatip, 37 Ziraat Erbabı, 2 dokumacı esnaf, 1 hizmetkâr, 2 ticaret erbabı olduğu, 3 Hane sahibinin ise hiçbir mesleğin olmadığı, 1 Hane sahibinin de vefat ettiği görülmektedir. Bu durumda köyde tarım ile uğraşanların oranı yaklaşık olarak %77'e tekabül etmektedir. Köydeki hanelerin toplam senelik gelirlerinin dağılımına bakıldığında ilk sırayı 15.186 kuruş ile tarım arazilerinin aldığı görülmektedir. Sonra sırası ile 5.077 kuruş ile zuhurat gelirleri, 2.339 ile bağ gelirleri, 1.088 kuruş ile de hayvanlardan elde edilen gelirler yer almaktadır. Köyün toplam geliri ise 24.373 kuruştur. (Defterde 23.091 kuruş olarak gözükmektedir.) Köydeki hanelerin senelik gelirlerinin dağılımına bakıldığında en çok gelire sahip olan kişi 960 kuruş Tahmini senelik geliriyle Hane 40 numara 9 nolu Hane sahibi hacı İbrahim oğlu İbiş'tir. Onu 954 kuruş tahmini senelik geliri ile Hane 24 numara 9 nolu Hane sahibi Ali Kethüda oğlu Hüseyin ve 946 kuruşluk tahmini senelik geliriyle Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ali Kethüda oğlu Halil takip etmektedir. En düşük 100 kuruşluk tahmini geliriyle Hane 43 numara 9 nolu Hane sahibi Kudret Musa oğlu Osman'dır. Köyde 5 Hanenin ise hiç geliri bulunmamaktadır. Bu bilgiler ışığında köyde gelir dağılımında adaletsizlik olduğu söylenebilir.

Temettuat defterleri incelendiğinde Aydınşeyh Köyü'nün yıllık toplam ödediği vergi 12.771 kuruş (defterde 12.870 kuruştur.) Yıl içerisinde en fazla vergiyi ödeyen Haneler 468 kuruş ile Hane 4 numara 1 nolu Hane sahibi Kara Ömer oğlu Ahmed ile Hane 30 numara 9 nolu Hane sahibi Ahmed Kethüda oğlu Halil'dir. Onları 466 kuruş vergi ödeyen Hane 16 numara 9 nolu Hane sahibi Köse Yusuf oğlu Hüseyin takip etmektedir. Vergi ödemeyen hane sayısı ise 2'dir.

Tüm bu bilgiler ışığı altında temettuat defterlerindeki bilgilere ek olarak kayıt altına alınan bu tahmini gelirlerin belirlenmesi sırasında köy muhtarının çok aktif bir role sahip olduğu kanısı bizlerde hasıl olmaktadır. Hem ekili arazilerden elde edilen ürünlerin miktarı kıstaslarında hem bağ arazilerinden elde edilen ürünlerin belirlenmesi kıstasında özellikle de zuhurat gelirlerinin belirlenmesi sırasında vergi toplamakta yükümlü muhassılları yönlendirme gayretleri içerisinde buldukları kanaatini bizlerde oluşturmuştur.

## KAYNAKÇA

### Başbakanlık Arşiv Belgeleri

ML\_VRD\_TMT\_d\_\_16250\_00000

ML\_VRD\_TMT\_d\_\_16250\_00012

### Kitap

Adıyeke, N. (2000). “*Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri*”, OTAM, S. 11, Ankara.

Akgündüz, A., Öztürk, S. (2000). *Yozgat Temettuat Defteri*, C.1, Yimpaş Yay., İstanbul.

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara.

Kültürportalı.gov.tr

Öztürk, S. (2003). “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1).

Öztürk, S. (2000). “*Konya Temettuat Defterleri*”, Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönüyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999), Konya, s.533- 539

Serin, M. (1998). “Osmanlı Arşivi’nde Bulunan Temettuat Defterleri”, Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20-21 Nisan, Ankara.

Ünal, M.A. (1998). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta.



## 21. Yüzyıl Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumlarının Belirlenmesi \*

*Determining 21st Century Teachers' Attitudes Towards Distance Education*

### ÖZET

Tüm Dünyayı etkisi altına alan ve ülkemizde de görülen Covid-19 virüsü nedeniyle eğitim ve öğretim ortamlarında aktif olarak kullanılması, zamandan ve mekândan tamamen bağımsızlığı sağlayan eğitim ortamlarının yaygınlaştığı görülmüştür. Bu ortamlardan en önemlisini uzaktan eğitim oluşturmaktadır. 21. yüzyıl öğretmenlerinin uzaktan eğitim ortamlarına uyum sağlaması, dijital okuryazarı olması, uzaktan eğitim uygulamalarındaki görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için teknolojiyi etkin bir şekilde kullanması ve uzaktan eğitime karşı tutumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Araştırmanın amacı, Türkiye’de MEB’e bağlı devlet ve özel okullarında uygulanan uzaktan eğitim faaliyetlerinin 21. yüzyıl öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlemektir. Araştırma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında devlet ve özel okullarda görev yapan 331 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak; araştırmacılar tarafından hazırlanan 7 sorudan oluşan “Kişisel Bilgi Formu”, uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlemede 20 sorudan oluşan Ağır ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen “Uzaktan Eğitime Karşı Tutum Ölçeği” izin alınarak kullanılmıştır. Veriler Google Form yardımıyla çevrimiçi ortamda oluşturularak öğretmenlerin çalışmaya gönüllü katılımı esas alınmıştır. Araştırma sonunda, öğretmenlerin uzaktan eğitim düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitime karşı düzeyleri ile uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi olma değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, çalıştığı kurum türü, meslekteki kıdemi ile günlük uzaktan eğitime harcadığı süre değişkenleri ile uzaktan eğitime düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Uzaktan Eğitim, 21. Yüzyıl Becerileri, Tutum Ölçeği, Tarama Yöntemi, Covid 19

### ABSTRACT

Due to the Covid-19 virus, which affects the whole world and is also seen in our country, it has been observed that educational environments that are actively used in education and training environments and that provide complete independence from time and place have become widespread. The most important of these environments is distance education. In order for 21st century teachers to adapt to distance education environments, to be digitally literate, to fulfill their duties and responsibilities in distance education applications, it is necessary to use technology effectively and to determine their attitudes towards distance education. The aim of the research is to determine the attitudes of 21st century teachers towards distance education in distance education activities implemented in public and private schools, which are educational institutions affiliated to the Ministry of National Education in Turkey. The research group consists of 331 teachers working in public and private schools in the 2022-2023 academic year. As a data collection tool; The "Personal Information Form" consisting of 7 questions prepared by the researchers and the "Attitude Scale towards Distance Education" developed by Ağır et al. (2008) consisting of 20 questions were used to determine their attitudes towards distance education. The data was created online with the help of Google Form, and the voluntary participation of the teachers in the study was taken as a basis. At the end of the research, it was concluded that the distance education levels of the teachers were high. It has been observed that there is a significant difference between the level of teachers against distance education and the variable of having an idea about distance education, and there is no significant difference between the variables of gender, education status, the institution they work for, the type of institution they work, their seniority in the profession and the time they spend on distance education per day and their level of distance education.

**Keywords:** Distance Education, 21. Century Skills, Attitude Scale, Screening, Covid 19

### GİRİŞ

Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de, bilişim ve bilgi paylaşım teknolojilerinde ki hızlı ilerleyiş bilginin hızla yayılmasına ortam hazırlamıştır. Teknoloji ve iletişim kanallarının gelişmesi ile beraber insanların da 21. Yüzyılda bilgi, iletişim ve teknoloji gibi gelişmelere uyum sağlaması gerekmektedir. Bu teknolojik gelişmeler

Mustafa Kaya<sup>1</sup>   
Hasan Arıcılık<sup>2</sup>   
Murat Baysal<sup>3</sup>

### How to Cite This Article

Kaya, M., Arıcılık, H. & Baysal, M. (2023). “21. Yüzyıl Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumlarının Belirlenmesi”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3119-3126. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68861>

Arrival: 16 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Öğretmen, MEB, Harran Borsa İstanbul Anadolu Lisesi, Şanlıurfa, Türkiye

<sup>2</sup> Öğretmen, MEB, Ayrancı Ortaokulu, Karaman, Türkiye

<sup>3</sup> Öğretmen, MEB, Ayrancı Çok Programlı Anadolu Lisesi, Karaman, Türkiye

karşısında yaratıcı ve eleştirel düşünme ve iş birliğine dayalı çalışma becerileri gibi 21. Yüzyılın önemli becerilerine sahip insanlar, problemler karşısında çözüm üretmek için harekete geçmektedir (Akgündüz ve Ertepinar, 2015). 21. yüzyıl becerileri hakkında birçok uluslararası kuruluşlar ve şirketler çalışmalar yapmış fakat her biri 21. Yüzyıl becerileri hakkında farklı görüşler belirtmektedirler. Larson ve Miller 21. Yüzyıl becerilerinin sürekli yakından incelenmesi gereken bir konu olduğu üzerinde durmaktadır. Çünkü her geçen zaman diliminde bu becerilerin öğrenme ortamını doğrudan etkilediğini, öğretmenlerin bu becerilere yakından ilgili olmaları ve müfredatlarını güncellemeleri gerektiğini savunmuştur (Larson ve Miller, 2012). Bilgi ve iletişim çağında insanlar kendilerini sürekli olarak geliştirmekte ve buna uyum sağlamaktadırlar. Eğitimin en önemli parçası olan öğretmenlerin de 21. Yüzyılda gelişen teknolojiyi bilme ve bu çağın gerektirdiği becerilere sahip olması, gelişen bu yenilik hareketine uyum sağlayabilecek öğrencileri hayata hazırlaması yönünden oldukça önem arz etmektedir (Kozikoğlu ve Altunova, 2018). Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak 21. Yüzyıl becerileri ile doğrudan ilgili olmakla beraber öğretmenlerin bu becerilere sahip olması gerekmektedir. Şüphesiz ki bilgi teknolojilerindeki büyük gelişmeler uzaktan eğitimi daha önemli hale getirmiştir. Günümüzde uzaktan eğitim yöntemi, eğitim sistemimizde vazgeçilmez bir hale gelmiştir. Uzaktan eğitim sistemi, ülkemizde bazı üniversiteler tarafından aktif olarak kullanılmaktaydı. Ancak olağanüstü durumlarda (pandemi, doğal afetler vb.) uzaktan eğitim sistemini kullanmak eğitim politikasında önemli bir yer edinmiştir. Bu nedenle eğitim öğretim sürecinde yer alan bireylerin belirli bir düzeyde teknolojik alt yapıya sahip olmaları gerekmektedir.

## 21. Yüzyıl Becerileri

21. yüzyıl becerileri ile ilgili ortak bir tanım olmamakla beraber benzer nitelikteki beceriler birçok araştırmacı kurum ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde kategorize edilmiştir. 21. yüzyıl becerileri bir önceki yüzyıl becerilerine oranla oldukça farklılık göstermektedir. Bunun en önemli sebebi ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerdir. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde araştırma yapan kurumlar, bu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan 21. Yüzyıl beceri ve yeterlilikleri konusunda büyük çaba harcamaktadır. 21. Yüzyıl becerileri bilişsel ve duyuşsal yetenekleri kapsamakta ve çeşitli alt kategorilerden oluşmaktadır (Karakaş, 2015:20). Bu bağlamda 21. Yüzyıl becerileri; bilişsel, kişiler arası (iletişim), içsel yani öz yönetim becerileri olarak da sınıflandırılmaktadır (Yalçın, 2018:187). Ananiadou ve Claro (2009) 21. yüzyıl becerilerini içinde bulunduğumuz yüzyılın toplum ve bireylerinin iyi insan ve nitelikli çalışanlar olmasını sağlayan nitelikler olarak tanımlamaktadırlar. Wagner (2018) yaptığı çalışmada, 21. Yüzyılda gereksinim duyulan yedi farklı becerinin olduğunu ifade etmektedir. Bunlar;

- ✓ İşbirliği ve liderlik,
- ✓ Eleştirel düşünme ve problem çözme,
- ✓ Hız ve uyum,
- ✓ Bilgiye ulaşma ve analiz etme,
- ✓ Hayal gücü ve merak,
- ✓ Girişimcilik,
- ✓ Etkili yazılı ve sözlü iletişim.

21. Yüzyıl becerileri; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, karar verme ve girişimcilik gibi becerilerden oluşmaktadır. (OECD, 2009). 21. Yüzyıl becerileri tek başına bilgiyi kapsamamaktadır. Bu beceriler bilginin yanında anlama ve performans gibi becerileri de içermektedir. Başka bir ifadeyle hem bilgiden hem de beceriden oluşan bir olgudur (Dede, 2010:4). 21. Yüzyıl becerileri çeşitli şekillerde sınıflandırılmış olsalar da yukarıda ifade edilen düşünme şekillerine vurgu yapmaktadır. Bilgiyi bilmekten çok bilgiye ulaşmak ve bilgiyi kullanabilmek bu becerilerin en önemli özelliğidir. Teknolojiyi ve teknolojik cihazları kullanmak, bilgi ve dijital okuryazarlık oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda bireyler, hayatlarını daha yaratıcı ve nitelikli bir şekilde devam ettirmektedirler (Anagün, Atalay, Kılıç, Yaşar, 2016:161).

## Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim, yaklaşık olarak üç asırdır uygulanmakta olan disiplinler arası bir alandır. Dünyada uygulanmakta olan uzaktan eğitim yaklaşık iki asır sonra ülkemizde de uygulanmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2017:86). Uzaktan eğitimde teknolojinin belirleyici olduğu görülmektedir (Moore ve Kearsley, 2011). Uzaktan eğitim; öğrenen, öğreten ve öğrenme kaynakları arasında meydana gelen sınırlılıkları ortadan kaldıran ve bunu da gerçekleştirmek için hali hazırdaki teknolojileri yararlı bir anlayış ile kullanan disiplinler arası bir alan olarak tanımlanabilmektedir (Bozkurt, 2016). Uzaktan eğitim, en genel ifadeyle öğreticilerin ve

öğrencilerin aynı mekânda bulunmadan gerçekleştirebildikleri eğitim olarak ifade edilmektedir (Berk, 2004). Aynı zamanda uzaktan eğitim, kişinin bireysel öğrenmesini amaçlayan, öğrencilere kişisel olarak hazırlanmış içeriklerin farklı araçlar ve öğrenme ortamları ile sağlanan öğretim yöntemidir ( Banar ve Fırat, 2015:17). Bu yöntemde, öğreticiler ve öğrenciler arasında köprü görevi gören bir merkez vardır. Bu merkez, çeşitli iletişim yollarını kullanarak öğreticiler ve öğrenciler arasındaki etkileşimi sağlamaktadır (Bakioğlu ve Can, 2014:17). Uzaktan eğitim, esnek yapısı ile herkese eğitim sağlayan ve bu anlamda birçok artıları olan bir sistemdir. Bu bağlamda çalışan bireylerin, zaman bakımından problem yaşayanların ve bulunduğu ortamda istenilen eğitimi alamayan bireylerin, eğitim kurumuna gidemeyecek olan engelli bireylerin tercih ettiği bir eğitim sistemidir (Albayrak, 2017:19). Farklı iletişim teknolojileri ile daha geniş kitlelere eğitim ve öğretim hizmeti sunulabilmekte ve farklı mekânlarda bulunan öğrenci ve eğiticiler eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amaçlanmaktadır (Yalın, 2001:204). Kısacası uzaktan eğitim, içinde bulunduğumuz çağın iletişim teknolojileri sayesinde öğretici ve öğrenenler arasında iletişimi sağlayarak farklı ortamlardaki bireylerin etkileşim haline geçebildikleri öğrenme ve öğretme etkinlikleridir. Bu bağlamda uzaktan eğitimin sağladığı avantajlar;

- ✓ Eğitimde zaman ve mekân sınırlılığını ortadan kaldırması,
- ✓ Eğitimde fırsat eşitliğini sağlanması,
- ✓ Teknolojiden faydalanmaya olanak sağlanması,
- ✓ Hayat boyu öğrenmeyi pozitif yönde desteklemesi,
- ✓ Öğrenenlerin tüm dünyadaki eğitim faaliyetlerinden yararlanabilmesi,
- ✓ Bireylerin kendi hızında öğrenmeye imkân sunması,
- ✓ Bağımsız olarak öğrenme ortamını sunması şeklinde özetlenebilir (Ercan ve Bülbül, 2019:910).

Araştırmanın amacı, Türkiye’de MEB’e bağlı olan devlet ve özel okullarında uygulanan uzaktan eğitim faaliyetlerinde 21. Yüzyıl öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlemektir. Tüm Dünyayı etkisi altına alan ve ülkemizde de görülen Covid-19 virüsü nedeniyle eğitim ve öğretimde uzaktan eğitim metodlarını kullanmak önem arz etmektedir. 21. Yüzyıl öğretmenlerinin, hızlı bir şekilde gelişmekte olan teknolojiye uyum sağlaması, dijital okur- yazarı olması, uzaktan eğitim uygulamalarındaki görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için teknolojiyi etkin bir şekilde kullanması ve uzaktan eğitime karşı tutumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranması amaçlanmıştır.

1. Öğretmenlerin uzaktan eğitime tutum düzeyleri nedir?
2. Öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutum düzeyleri ile
  - ✓ Cinsiyet
  - ✓ Eğitim Durumu
  - ✓ Çalıştığı Kurum
  - ✓ Meslekteki Kıdemi
  - ✓ Uzaktan Eğitim Hakkında Fikir Sahip Olma

Günlük uzaktan eğitime harcadığı süre arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

## YÖNTEM

### Araştırmanın Modeli

21. yüzyıl öğretmenlerin uzaktan eğitime karşı tutumlarının bazı değişkenler açısından incelemeyi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, geçmişte veya günümüzde mevcut olan durumu tespit etmek amacıyla yürütülen araştırma yöntemidir. Araştırmaya konu olan durum, kişi ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya, betimlemeye çalışılır (Karasar, 2018).

### Çalışma Grubu

Araştırma örneklemini, MEB’e bağlı 2022-2023 eğitim öğretim yılında özel ve devlet okullarda görev yapan toplam 331 (130 erkek ve 201 kadın) öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, çalıştığı kurum türü, meslekteki kıdemi, uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi



olma durumu ve günlük uzaktan eğitime harcadığı süreye göre sayısal verileri ve yüzdeleri Tablo 1’de sunulmaktadır.

**Tablo 1: Öğretmenlerin Farklı Değişkenlere Göre Verileri ve Yüzdeleri**

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Erkek	130	39,3
	Kadın	201	60,7
Eğitim Durumu	Lisans	268	81,0
	Yükseklisans	57	17,2
	Doktora	6	1,8
Çalıştığı Kurum	Devlet Okulu	308	93,1
	Özel Okul	23	6,9
Çalıştığı Kurum Türü	İlkokul	78	23,6
	Ortaokul	192	58,0
	Ortaöğretim (Lise)	61	18,4
Meslekteki Kıdemi	1 Yıldan Az	27	8,2
	1 – 2 Yıl	40	12,1
	3 – 5 Yıl	100	30,2
	5 Yıldan Fazla	164	49,5
Uzaktan Eğitime Dair Bilgi Sahibi Olma Durumu	Az Bilgim Var	17	5,1
	Yeterince Bilgim Var	239	72,2
	Fazla Bilgim Var	75	22,7
Günlük Uzaktan Eğitime Harcadığı Süre	1 Saatte Az	43	13,0
	1 – 2 Saat	44	13,3
	3 – 5 Saat	116	35,0
	5 Saatten Fazla	128	38,7

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin %39,3 oranında erkek, %60,7’sinin bayan olduğu, %81,0’inin lisans, %17,2’sinin yüksek lisans, %1,8’inin doktora mezunu olduğu, öğretmenlerin %93,1’inin devlet okulu %6,9’unun özel okulda çalıştığı, %23,6’sının ilkokulda, %58,0’ inin ortaokulda, %18,4’ünün ortaöğretim kurumunda öğretmen olduğu görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin %8,2’sinin 1 yıldan az, %12,1’inin 1 - 2 yıl, %30,2’sinin 3 - 5 yıl, %49,5’inin ise 5 yıldan fazla öğretmenlik mesleğini yerine getirdiği görülmüştür. Öğretmenlerin uzaktan eğitim hakkında %5,1’inin az, %72,2’sinin yeterince, %22,7’sinin fazla bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin uzaktan eğitim süresince %13,0’ü 1 saatten az, %13,3’ü 1- 2 saat, %35,0’i 3-5 saat ve %38,7’si 5 saatten fazla uzaktan eğitimde süre harcadığı görülmüştür.

### Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerini toplamak için iki farklı bölümden oluşan ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme aracının birinci bölümünde araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Bu formda öğretmenlerin cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, çalıştığı kurum türü, meslekteki kıdemi, uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi olma durumu ve günlük uzaktan eğitime harcadığı süreyi içeren toplam 7 soruya yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Ağır ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen 20 maddeden oluşan “Uzaktan Eğitime Karşı Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplandığı ölçek, Ağır ve diğerleri (2008) tarafından geçerlik (Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .81) ve güvenilirliği (Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .83) sağlanmış bir veri toplama aracıdır. Bu çalışmada ise geçerlik Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .90 ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .75 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısının .75 olarak çıkması, testin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Güvenirlik katsayısının .70 ve üzerinde olması test puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2010).

### Verilerin Toplanması

Araştırma verileri Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 2022-2023 eğitim öğretim yılında özel ve devlet okullarda görev yapan öğretmenlere uygulanan “Kişisel Bilgiler Formu” ve “Uzaktan Eğitime Karşı Tutum Ölçeği” ölçme araçlarıyla elde edilmiştir. Veri toplama sürecini gösteren adımlar Şekil 1’ de yer almaktadır.



Şekil 1: Veri Toplama Süreci

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi hazırlık aşamasında alanyazın taraması yapılarak uzaktan eğitim ölçeğiyle ilgili çalışmalar incelenmiştir. Ölçek seçimi geçerliği ve güvenilirliği sağlanmış olan Ağır ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen “Uzaktan Eğitime Karşı Tutum Ölçeği” gerekli izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Uygulama için Google Form yardımıyla ölçekler çevrimiçi ortamda oluşturulmuştur ve öğretmenlerin çalışmaya gönüllülük esas alınmıştır. Verilerin toplanması 1 ay sürmüştür.

### Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğretmenlerin uzaktan eğitime karşı tutum düzeyini belirlemek için betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, uzaktan eğitim ölçeğinden elde edilen puanı; cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, çalıştığı kurum türü, meslekteki kıdemi, uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi olma durumu ve günlük uzaktan eğitime harcadığı süre değişkenlerine göre incelemek için parametrik analiz teknikleri kullanılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Araştırmada Uygulanan Analiz Teknikleri

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Analiz Tekniği
Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Elde Edilen Puanlar	Cinsiyet	Bağımsız örneklem T testi
	Eğitim Durumu	Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)
	Çalışılan Kurum	Bağımsız örneklem T testi
	Çalıştığı Kurum Türü	Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)
	Meslekteki Kıdemi	Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)
	Uzaktan Eğitim Hakkında Fikir Sahibi Olma Durumu	Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)
	Günlük Uzaktan Eğitime Harcadığı Süre	Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Parametrik testler birtakım işlemlere dayanmaktadır. Öncelikle, normal dağılımı zorlaştıran, verideki uç değerlerin olup olmadığı bakılmıştır. Veriler incelendiğinde uzaktan eğitim ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının  $-1$  ile  $+1$  Aralığında olması normal dağılımın sağlanması için yeterli görülmektedir (George ve Mallery, 2010). Dağılıma ait çarpıklık ( $-0,27$ ) ve basıklık ( $0,40$ ) değerlerinin belirtilen aralıkta yer alması verilerin normal dağılıma yakın olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre, parametrik testin bu verilerde kullanılmasında bir sakınca olmadığı anlaşılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları

Değişkenler	Çarpıklık		Basıklık	
	Değer	Std. Hata	Değer	Std. Hata
Uzaktan Eğitim	-0,27	0,13	0,40	0,26

Araştırma verileri, IBM SPSS Statistics (v25) programı yardımıyla analiz edilmiştir. Veriler %95 güven düzeyinde yorumlanarak sonuçlandırılmıştır.

## BULGULAR

### Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu bölümde “Öğretmenlerin uzaktan eğitime karşı tutum düzeyleri nedir?” alt problemine ilişkin bulguya yer verilmiştir.

Tablo 4: Uzaktan Eğitim Düzeyleri

Değişken	N	Min.	Mak.	$\bar{X}$	Ss	Düzye
Uzaktan Eğitim	331	1,0	4,40	3,02	,49	Yüksek

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitime karşı puanlarının 1,0 ile 4,40 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin uzaktan eğitim aritmetik ortalaması 3,02 (Ss= ,49) olarak elde edilmiştir. Bu değer öğretmenlerin uzaktan eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir.

### İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu bölümde “Öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutum düzeyleri ile cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, çalıştığı kurum türü, meslekteki kıdemi, uzaktan eğitim hakkında bilgi sahip olma ve günlük uzaktan eğitime harcadığı süre” arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

**Tablo 5:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Uzaktan Eğitim	Erkek	130	3,06	,48	1,03	,30
	Kadın	201	3,00	,50		

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığına anlamak için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Uygulanan t-testi sonucuna göre öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmıştır. ( $p>0,05$ ).

**Tablo 6:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Değişken	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Uzaktan Eğitim	Lisans	268	3,00	,49	1,94	0,14
	Yükseklisans	57	3,13	,52		
	Doktora	6	2,83	,56		

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığına anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Uygulanan Anova testi sonucuna göre öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının eğitim durumu arasında anlamlı bir fark görülmemektedir ( $p>0,05$ ). Araştırmaya katılan lisans, yüksek lisans ve doktora mezunu öğretmenlerin uzaktan eğitim düzeylerinin aynı düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

**Tablo 7:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Çalıştığı Kuruma Göre Karşılaştırılması

Değişken	Çalıştığı Kurum	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Uzaktan Eğitim	Devlet Okulu	308	3,02	,46	1,03	,30
	Özel Okul	23	3,06	,82		

Tablo 7 incelendiğinde, devlet okulunda çalışan öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalaması  $\bar{X}=3,02$  ve özel okulda çalışan öğretmenlerin puan ortalaması  $\bar{X}=3,06$ 'dır. İki grubun puan ortalamaları çok yakın bulunmuştur. Öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının çalıştığı kuruma göre farklılaşp farklılaşmadığına anlamak için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Uygulana t testi sonucuna öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının çalıştığı kuruma göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ( $p>0,05$ ).

**Tablo 8:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Çalıştığı Kurum Türüne Göre Karşılaştırılması

Değişken	Çalıştığı Kurum Türü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Uzaktan Eğitim	İlkokul	78	2,93	,48	2,48	0,08
	Ortaokul	192	3,07	,48		
	Ortaöğretim	61	2,98	,54		

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının çalıştığı kurum türüne göre farklılaşp farklılaşmadığına anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Anova testi sonucunda öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamaları çalıştığı kurum türüne göre anlamlı bir fark görülmemektedir ( $p>0,05$ ). Araştırmaya katılan ilkökul, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin uzaktan eğitim düzeylerinin aynı olduğunu anlaşılmıştır.

**Tablo 9:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Meslekteki Kıdeme Göre Karşılaştırılması

Değişken	Çalıştığı Kurum Türü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Uzaktan Eğitim	1 Yıldan Az	27	3,02	,42	0,16	0,92
	1 – 2 Yıl	40	2,97	,46		
	3 – 5 Yıl	100	3,02	,53		
	5 Yıldan Fazla	164	3,04	,49		

Tablo 9 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının meslekteki kıdemine göre farklılaşıp farklılaşmadığına anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Anova testi sonucuna göre öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının meslekteki kıdemleri arasında anlamlı bir fark görülmemektedir ( $p>0,05$ ).

**Tablo 10:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanlarının Uzaktan Eğitim Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu Göre Karşılaştırılması

Değişken	Uzaktan Eğitim Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Uzaktan Eğitim	Az Bilgim Var	17	2,77	,44	7,02	0,01	3>1
	Yeterince Bilgim Var	239	2,99	,48			
	Fazla Bilgim Var	75	3,01	,50			

Tablo 10 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Anova testi sonuçlarına göre öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının uzaktan eğitim hakkında fikir sahibi olmaları arasında anlamlı bir farklılık göstermiştir ( $p<0,05$ ). Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını tespit etmek için Scheffe çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Scheffe Testi sonuçlarında; “Fazla Bilgim Var” diyen öğretmenlerin uzaktan eğitim hakkındaki bilgi düzeyleri, “Az Bilgim Var” ve “Yeterince Bilgim Var” diyen öğretmenlerden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

**Tablo 11:** Uzaktan Eğitim Ölçeğinden Alınan Puanların Günlük Uzaktan Eğitime Harcadığı Süreye Göre Karşılaştırılması

Değişken	Günlük Uzaktan Eğitime Harcadığı Süre	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Uzaktan Eğitim	1 Saatte Az	43	2,96	,54	0,25	0,85
	1 – 2 Saat	44	3,02	,43		
	3 – 5 Saat	116	3,02	,51		
	5 Saatten Fazla	128	3,04	,49		

Tablo 11 incelendiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının günlük uzaktan eğitime harcadığı süreye göre farklılaşıp farklılaşmadığına anlamak için Anova testi uygulanmıştır. Anova testi sonuçlarına göre öğretmenlerin uzaktan eğitim puan ortalamalarının günlük uzaktan eğitime harcadığı süre arasında anlamlı bir fark görülmemektedir ( $p>0,05$ ).

## KAYNAKÇA

- Akgündüz, D., & Ertepinar, H. (2015). STEM eğitimi Türkiye raporu: Günün modası mı yoksa gereksinim mi?
- Albayrak, İ. (2017). Uzaktan Eğitim Sistemi, Uzaktan Eğitim Sisteminde Sanal Sınıf Ortamı Ve Sanal Sınıf Ortamında Sınıf Yönetimi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması Ve Ekonomisi Bilim Dalı Uzaktan Eğitim.
- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). 21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries. OECD Publishing, 1–34. <https://doi.org/10.1787/218525261154>
- Bakioğlu, A., & Can, E. (2014). Uzaktan eğitimde kalite ve akreditasyon (Vize Yayın).
- Banar, K., & Fırat, M. (2015). Bütüncül bir bakıştan açık ve uzaktan eğitim. Yeğitek Uzaktan Eğitim Özel Sayısı Ankara: MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü., 18–23.
- Berk, A. (2004). Uzaktan Eğitim Yaklaşımı. Mersin Üniversitesi ÖYP-YUUP Uzaktan Eğitim Çalıştayı.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. (3. Baskı), Ankara: PegemA.
- Bozkurt, A. (2016). Bağlantıcı kitlesel açık çevrimiçi derslerde etkileşim örüntüleri ve öğreten-öğrenen rollerinin belirlenmesi. . Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(2), 85–124.
- Chris Dede. (2009). Comparing Frameworks for 21st Century skills. 21st Century Skills.
- Ercan, Y., & Bülbül, T. (2019). Uzaktan Eğitim Ortamlarında İletişimci Biçimlerinin Sosyal Buradalığa Etkisi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), 909–928.
- George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Kavramlar İlkeler Teknikler (33. Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karakaş, M. M. (2015). Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin fen bilimlerine yönelik 21. yüzyıl beceri düzeylerinin ölçülmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kazikoğlu, İ., & Altunova, N. (2018). Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Öz-yeterlik Algılarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerini Yordama Gücü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 522–531. <https://doi.org/10.5961/jhes.2018.293>
- Larson, L., & Miller, T. N. (2012). 21st Century Skills: Prepare Students for the Future. *Kappa Delta Pi Record*, 121–123.
- Moore, M., & Kearsley, G. (2011). Distance education: A systems view of online learning. In CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Organisation for Economic Co-operation and Development OECD. (2009). 21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries. OECD Education Working Papers No. 41, 1–33.
- Şengül Saim Aygün, Nurhan Atalay, Zeynep Kılıç, & Sehat Yaşar. (2016). Öğretmen Adaylarına Yönelik 21. Yüzyıl Becerileri Yeterlilik Algıları Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlilik Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 160–175.
- Wagner, T. (2018). 7 Survival Skills For 21st Century Students. My Learning Springboard. web:<http://www.tonywagner.com/7-survival-skills/>
- Yalçın, S. (2018). 21. Yüzyıl Becerileri ve Bu Becerilerin Ölçülmesinde Kullanılan Araçlar ve Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 183–201. <https://doi.org/10.30964/auebfd.405860>
- Yalın, H. İ. (2001). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (Nobel Yayın).



## Küçük Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Uygulamaları ve Gereksinimleri

*Child Raising Practices and Requirements of Mothers with Small Children*

### ÖZET

Bu çalışma küçük çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme uygulamaları ve gereksinimleri belirlenmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 1-3 yaş grubu çocuğu olan 216 anne oluşturmaktadır. Çalışma nicel bir araştırma olup betimsel tarama yöntemlerinden anket ile veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda; annelerin doğum sürecine yönelik görüşlerine bakıldığında annelerin önemli bir oranının doğum sürecini zor olarak değerlendirdiği (%47,7), gebelik dönemi ruh hallerini zor ve stresli olarak değerlendirdikleri (%44,4) görülmüştür. Çocuk büyütürken en zorlandıkları konuların uyku (%52,8), beslenme (%39,4) sakinleştirme (%37,0) ve disiplin (%20,8) olduğu, annelerin çocuklarında geciktiğini düşündükleri gelişimsel beceriler arasında konuşma (%25,5) ve başkalarına ilgili gösterme (%22,2) gibi beceriler olduğunu ifade etmeleri önemli bulgular olarak görülebilir. Çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine yönelik olarak anneler çoğunlukla birlikte uyuduklarını (%33,8), çocuklarını geleneksel yöntemlerle uyuttuklarını (%66,2), haftada iki gün açık havada zaman geçirdikleri (%39,4), çocukların günde 1-2 saat ekrana maruz kaldıklarını belirtirken (%40,7), annelerin önemli bir oranı çocuklarına her gün kitap okuduğunu (%42,6) ifade etmiştir. Son olarak anneler, çocuk yetiştirme süreçlerinde gereksinim duydukları destekler konusundaki görüşlerinde çocuklarını büyütürken aile hekimlerinde çocuk gelişimcilerin bulunması ve çocuklarının düzenli takip edilmesini beklediklerini (%56,9), çocuk gelişimi konusunda uzman kişilere ulaşabilecekleri telefon danışma hatlarının oluşturulmasını istediklerini (%52,3) ve çocuk gelişimciler tarafından ev ziyaretleri yapılmasını (%41,7) istediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar küçük çocuğa sahip annelere ve çocuklarına yönelik sunulacak erken müdahale hizmetlerinin planlanmasında rehberlik ederek uygun gelişimsel destekler sağlanmasına yardımcı olacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Küçük Çocuklar, Çocuk Yetiştirme, Anneler.

### ABSTRACT

This study was conducted to determine the child-rearing practices and needs of mothers with young children. The study group of the research consists of 216 mothers with children aged 1-3. The study is a quantitative research and data were collected with a questionnaire, one of the descriptive survey methods. As a result of the research; Considering the views of mothers on the birth process, it was seen that a significant proportion of mothers evaluated the birth process as difficult (47.7%), and they evaluated their mood during pregnancy as difficult and stressful (44.4%). The most difficult issues while raising children are sleep (52.8%), nutrition (39.4%), calming (37.0%) and discipline (20.8%), and speaking (25.5%) is among the developmental skills that mothers think are delayed in their children. ) and showing interest in others (22.2%) can be seen as important findings. Regarding their daily routine and interactions with their children, mothers mostly sleep together (33.8%), put their children to sleep with traditional methods (66.2%), spend time outdoors two days a week (39.4%), and children watch screens for 1-2 hours a day. (40.7%), a significant proportion of mothers stated that they read to their children every day (42.6%). Finally, in their views on the support they need in the child-rearing process, they expect that there are child development specialists in their family physicians and their children will be followed regularly (56.9%), they want telephone advice lines to be established where they can reach experts in child development (52.3%), and stated that they wanted home visits (41.7%) by child development professionals. These results will help provide appropriate developmental support by guiding the planning of early intervention services for mothers of young children and their children.

**Keywords:** Young Children, Parenting, Mothers

### GİRİŞ

Bebeğin gelişiminde 0-3 yaş birçok açıdan en önemli dönemdir. Bebeklerin sağlıklı gelişebilmeleri, ruh sağlığı yerinde, mutlu ve başarılı bireylere dönüşebilmeleri adına ebeveynlerinin bu dönemi nasıl ele aldıkları ve çocuklarının hayata uyum sürecinde anne-babalık becerilerinin ne kadar gelişmiş olduğu büyük öneme sahiptir (Öztek, 2018; Sağıt, 2016; Zöhrap, 2004). Anneler, ilk yıllarda çocuklarına karşı sergiledikleri

Özlem Gözün Kahraman<sup>1</sup>



Şenay Şirin Kaya<sup>2</sup>



Fatma Güngören<sup>3</sup>



### How to Cite This Article

Gözün Kahraman, Ö., Kaya, Ş. Ş. & Güngören, F. (2023). "Küçük Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Uygulamaları ve Gereksinimleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3127-3141. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68414>

Arrival: 17 February 2023

Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Karabük, Türkiye

<sup>2</sup> Öğr. Gör., Şişli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, İstanbul, Türkiye

<sup>3</sup> Uzman., Ankara Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ankara, Türkiye

davranışlarla çocukların hayatı tanınması, uyum sağlanması ve ilerleyen süreçlerde çocuğun dünya ile bağımlı sağlıklı sürdürmesini kolaylaştırmakta veya zorlaştırmaktadırlar (Bourdieu,1997).

Çocuk yetiştirmeye dair davranışlar; toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler ve hatta anneler arasında da farklılıklar göstermektedir (Kulaksızoğlu, 2017). Kültür, annelerin çocuk yetiştirme ve bakım uygulamalarında önemli bir rol oynamaktadır. Kültür, yalnızca bir insan topluluğu tarafından ortak düşünce ve inançları değil aynı zamanda davranış ve uygulamaları da içermektedir. Bebeklere bakım sağlamanın kendine özgü yolları olan bireyci ve kolektivist kültürler vardır. Bebek ve çocuk beslenme uygulamaları ve kişisel hijyen gibi farklı alanlarda kültürlerarası farklılık görülür. Erken dönem gelişim araştırmacıları, doğu ve batı kültürlerindeki annelerinin, kültürel bölünme ve kendi özel talepleri nedeniyle bebek ve çocuk bakımı uygulamaları açısından farklılık gösterdiğini öne sürmüştür (Chandrasekaran, 2021). Kültürlerarası farklılıklar, bebek ve çocuk bakımında beslenme, uyku, oyun ve eğitim gibi alanlarda görülebilir. Bunun yanı sıra, ailelerin çocuğun büyüme ve gelişimine ilişkin beklentileri de kültürel değişkenlerden etkilenir. Örneğin, batı kültürlerinde özerklik benimsendiği için çocuğun ayrı bir odada bağımsız uyuması teşvik edilmekte; kolektifliğin ön planda olduğu doğu kültürlerinde ise annelerle birlikte uzun süre uykuya geçmenin çocuğun duygusal gelişiminde önemli olduğuna inanılmaktadır. Bu tür kültürlerarası farklılıklar, ailelerin bebek ve çocuk bakımı uygulamalarını belirleyen çeşitli faktörlerden kaynaklanır. Anneler, çocuklarının gelişimlerini desteklemek için birçok farklı yöntem ve uygulama kullanabilirler. Küçük çocuklar için özellikle önemli olan bu uygulamalar, onların zihinsel, duygusal, fiziksel ve sosyal gelişimine yardımcı olur. Ayrıca, çocukların güvende, sevgi dolu ve güvenilir bir ortamda büyümelerini destekler. Bebek ruh sağlığı, bakım verme ilişkilerinin kalitesiyle, özellikle bebek ve annenin karşılıklı uyumuyla güçlü bir şekilde ilişkilidir (Mäntymä ve ark., 2008). Bebekler ve küçük çocuklar için duyarlı, sıcak ve erişilebilir bir bakım verenle ilişki kurmak için muhtemelen en önemli faktörlerden biridir (Feldman, 2007; Gerhardt, 2004; Trevarthen ve Aitken, 2001).

Doğum sonrası ilk yılda bebek için birincil hedefler, birincil bakıcı ile duygusal iletişimin bir bağlanma bağı oluşturması ve öz düzenlemenin geliştirilmesidir (Schore, 2005). Bakım veren yeterince duyarlı ve duygusal olarak ulaşılabilir olduğunda, bebek kendi davranışlarını ve duygularını fark eder ve kontrol etmeyi öğrenir, bu da bebeğin sosyal duygusal gelişimini kolaylaştırabilir (Braungart-Rieker ve ark., 2001; Feldman ve ark., 2009). Bu gelişimi kolaylaştırmak adına bebeğe birinci dereceden bakım veren kişi, bebeğin ihtiyaçlarını karşılamak için zaman ayırmalı ve onunla birebir etkileşim kurmalıdır. Bu etkileşim, bebeğin düşünme becerilerine, sosyal becerilerine, diğer çocuklarla ve yetişkinlerle etkileşim kurmalarına yardımcı olur. Bebekler ebeveyn-bebek etkileşiminde pozitif duygusal durumları deneyimleme, ifade etme ve düzenleme becerileri geliştirerek bebeklerin kendi duygu düzenlemeleri için temel oluştururlar (Manian ve Bombstein, 2009; Schore, 2001). Rutin bir şekilde verilen empatik bakım, bebeklikte güvenli bağlanmayı ve dolayısıyla çocuklukta iyi gelişimsel sonuçlar alınmasını sağlar (Schore, 2001). Dolayısıyla, bebeklik dönemi ruh sağlığı için bebeğin gelişiminin desteklenmesine duyarlı bakımla birlikte verilen desteğin belirli rutinler halinde sağlanması kritik öneme sahiptir.

Bebeğin gelişimi ve ruh sağlığı aynı zamanda annenin iyi olma haliyle yakından ilişkilidir. Doğum sonrası depresyonun çocuğun sağlığı üzerindeki etkileri araştırmalarla kanıtlanmıştır Depresyon, doğum sonrasında sık görülen bir sağlık sorun olup anne ve bebek sağlığı üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Depresyon, anne-bebek arasındaki bağı ve iletişimi etkileyebilir, anne-bebek etkileşiminin kalitesini düşürebilir. Bu nedenle anneler depresyon tedavisine başvurmakta çekinmemeli ve bebeğin gelişimine yardımcı olacak adımlar atmalıdır. Ayrıca, annelere destek veren aile ve arkadaşları, bebeğin bakımında yardımcı olabilecek bir çocuk bakıcısı veya anne-bebek grupları gibi kaynaklar bu süreçte anneye yardımcı olabilir (Özkars, 2017; Servet, 2018). Gelişim geriliğine sebep olan annenin depresyonu, çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel gibi bütün gelişim alanlarını olumsuz etkilemektedir (Stein ve ark., 2008; Stewart, 2007). Ayrıca bu durum, bazı kadınların hamilelik ve doğumdan sonraki sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, hamilelik sırasında veya doğumdan sonra birçok kadını etkileyen yaygın bir durumdur. Depresyonunun belirtileri arasında üzüntü, umutsuzluk ve kaygı duyguları yer alabilir; uyuma veya odaklanma zorluğu, iştahtaki değişiklikler ve yeni doğanla bağ kurmada zorluk görülebilir. Doğum sonrası depresyon yaşayan annelerde, bu belirtiler nedeniyle emzirme süresinde azalma, emzirme güçlüklerinde artış ve anne sütünde azalma gibi bebek beslenmesini olumsuz etkileyen sonuçlar saptanmıştır (Gaffney ve ark., 2014). McLearn ve ark. (2006), depresyondaki annelerin emzirmeye devam etme olasılığının çok düşük olduğunu ifade etmiştir. Bansal ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmada, annelerdeki depresyonun anne ve bebeğin kötü beslenmesi ve az uyumasının çocuğun bakımına yansımalarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Küçük çocuklu ebeveynlerin çocuk yetiştirme ihtiyaçlarının belirlenmesinin amaçlandığı bir araştırmada ebeveynlerin çocuk yetiştirmeyle ilgili daha fazla bilgi ve destek istedikleri ortaya çıkmıştır (Yong ve Toffle,

1998). Konu ile ilgili literatüre bakıldığında araştırmalarda geleneksel uygulamalar ve bakım ağırlıklı uygulamalara yer verildiği görölmüştür (Akçay ve ark., 2019; Cumbul ve Uymaz, 2021; Gürsoy ve ark., 2020; Kahriman, Topbaş ve Çan, 2011, Karabulutlu, 2014). Ülkemizde yapılan araştırmalarda, Muğla (Akçay ve ark., 2019) ve Trabzon ili (Kahriman, Topbaş ve Çan, 2011) gibi belirli illerde yaşayan annelerin bebek bakımı ve geleneksel uygulamalarını inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, kırk uçurma ve dua okuma gibi kültürel uygulamaların yanı sıra bebek tuzlama ve bebeğin gözüne sürme çekme gibi bebeğin sağlığını ve gelişimini tehlikeye atabilecek uygulamalara da yer verilmiştir (Sivri ve Karataş, 2015; Uğurlu ve ark., 2013). Geleneksel uygulamaları inceleyen bu araştırmalarda, annelerin öğrenim düzeyi arttıkaça geleneksel uygulamaları yapma oranlarının düştüğü ifade edilmiştir. İlk yılların ebeveynlerin çocuğu yetiştirmedeki en zorlayıcı dönem olduğundan, bu döneme ilişkin ihtiyaç ve gereksinimlerinin belirlenmesi ve uygun desteklerin sunulması önemli bir toplumsal sorumluluktur. Bu süreçte ebeveynlerin iletişimde oldukları uzmanların disiplinler arası çalışma konusunda iş birliğine açık olmaları, aileleri doğru yönlendirmeleri, zamanında uygun desteklerin sunulması açasından önem arz etmektedir. Ulusal nitelikte yapılacak kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünöldüğünden bu çalışma bulgularının bebeklik dönemi uygulamalarına ilişkin önemli bulgular sağlayacağı, politikalar ve uygulamalar hususunda yol göstereceği düşünölmektedir. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı, bakım uygulamalarına ek olarak bebeğin gelişimi, anne-çocuk iletişimi, günlük rutinler ve sosyal destek ağı konularını da kapsayan annelerin küçük çocuklarını yetiştirmeye yönelik uygulamalarına ilişkin daha geniş bir perspektif sunmasıdır. Bu çalışmada küçük çocuğa sahip olan ebeveynlerin küçük çocuklarını yetiştirmeye yönelik uygulamaları, gereksinim duydukları hizmetler ve aldıkları desteklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda "Annelerin doğum süreci ve perinatal dönemde (Gebeliğin 21. Haftası ile doğumdan sonraki 1 aylık dönem) yaşadıklarına ilişkin görüşleri nelerdir?", "Annelerin çocuklarının sağlık ve gelişimiyle ilgili konulara yönelik görüşleri nelerdir?", "Annelerin çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?" ve "Annelerin çocuk yetiştirmede sosyal destek, zorluklar ve gereksinimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?" alt amaçları belirlenmiştir.

## YÖNTEM

Nicel desende genel tarama modelinde yapılan bu araştırmada anket tekniği kullanılarak var olan durum belirlenmeye çalışılmıştır. Anketler bilgisayar-internet yoluyla uygulanmıştır. Küçük çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme uygulamaları ve gereksinimlerine ilişkin toplanan veriler frekans ve yüzdelerle açıklanmıştır.

### Çalışmanın Modeli

Genel tarama modelinde tasarlanan bu çalışmada nicel desen benimsenmiştir. Genel tarama, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2005).

### Çalışma Grubu

Bu çalışmanın, çalışma grubunu 1-3 yaş arasında çocuğu olan ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle kendilerine ulaşılabilen 216 anne oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan anket annelere online ortamda sunulurken gönüllölük esasına dayalı bir şekilde uygulanmıştır.

Çalışmaya katılan annelerin demografik bilgileri incelendiğinde; %38'i 31-36 ay, %33,8'i 12-18 ay, %15,3'ü 19-24 ay, %13'ü 25-30 ay arası çocuğa sahiptir. Çocukların %50,5'i erkek, %49,5'i ise kızdır. Çocukların %69'u ilk çocuk, %24,1'i ikinci çocuk, %6,9'u ise üçüncü çocuktur. Ayrıca çocukların %63,4 çocuk tek, %26,9 iki kardeş, %7,9'u üç, %1,9'unun ise üç kardeşi bulunmaktadır. Çalışmaya katılan annelerin %51,4'ü 31-40 yaş aralığında, %44,4'ü 20-30 yaş aralığında, %4,2'si ise 41-50 yaş aralığında yer almaktadır. Babaların ise %63'ü 31-40 yaş aralığında, %23,1'i 20-30 yaş aralığında %13,9'u 41-50 yaş aralığında yer almaktadır. Annelerin %47,7'si lisans mezunu, %17,1'i lisansüstü, %15,7'si ön lisans, %13,4'ü lise, %6'sı ilköğretim mezunudur. Babaların %52,3'ü lisans, %15,3'ü lise, %13,9'u lisansüstü, %9,3'ü ilköğretim, %9,3'ü ise ön lisans mezunudur. Annelerin %55,1'i çalışıyorken, %44,9'u ev hanımıdır. Çalışmaya katılan annelerin %90,7'si çekirdek aile, %7,4'ü geniş aile, %1,9'u ise parçalanmış aile yapısına sahiptir.

### Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasından önce Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 18/01/2023-2023/01-26 tarih ve numaralı kararı ile Etik Kurul İzni alınmıştır.

Çalışmada küçük çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme uygulamaları ve gereksinimlerini belirlemek amacıyla ilgili literatür dikkate alınarak (Young ve ark., 1998) araştırmacılar tarafından oluşturulmuş anket ve çocuğun sosyo-demografik özellikleri ile ilgili bilgilerin bulunduğu (yaş, cinsiyet, anne-baba yaşı, anne-babanın eğitim düzeyi vb.) kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ankette sorular çoğunlukla seçeneklerden



arasından seçim yapmayı gerektiren sınıflama tarzı kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Kapalı uçlu sorular cevaplayıcıya olası cevap seçeneklerinin verildiği soru türüdür. Bu sorular cevaplayıcıya güvenilir ve hızlı bir şekilde cevaplar vermesini sağlar. Bununla birlikte anketteki dört soruda katılımcılardan serbestçe cevap vermelerinin istendiği sorular için diğer seçeneği eklenmiş ve annelerin bu konudaki farklı görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Örneğin; annelere doğum sürecine ilişkin belirlenen temada; “Planlı ve istenen bir gebelik mi yaşadınız?”, “Doğum sürecinizi nasıl değerlendirirsiniz?” sorularına, annelere çocuğunun sağlık ve gelişimine ilişkin belirlenen temada; “Yeni doğan bebeğinizin gelişim ve bakımı konusunda sağlık çalışanları tarafından yeterince bilgilendirme yapıldı mı?”, “Çocuğunuz ile ilgili çocuk doktoru size en çok hangi konuda yardımcı olur?”, “Çocuk bakımı, gelişimi ve çocuk yetiştirme uygulamaları hakkında çoğunlukla başvurduğunuz bilgi kaynaklarınız nelerdir?” sorularına, annelere çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine ilişkin temada “ “Çocuğunuzun belirlenmiş günlük rutinleri (yemek saati, uyku saati, oyun saati, park saati vb.) bulunmakta mıdır?”, “Bebeğinizi büyütürken çevrenizdekilerden (yakın arkadaş, akraba, komşu, anne-baba) yeterince sosyal destek aldığınızı düşünüyor musunuz?” gibi çoktan seçmeli ve diğer seçenekli sorular sorulmuştur.

Anket soruları hazırlandıktan sonra üç farklı çocuk gelişimi uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılarak araştırmacılar tarafından sorulara son şekli verilmiştir. Soruların anlaşılabilirliğini değerlendirmek için iki anneyle ön çalışma yapılmış ve anneler sorularda anlaşılabilirlik açısından bir problem olmadığını belirtmişlerdir.

Bir istatistik analiz programından (SPSS-23) yararlanılarak verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde frekans ve yüzde dağılımlar kullanılmıştır.

## BULGULAR

Bu bölümde örnekleme oluşturan annelerin; doğum süreci ve perinatal dönemde yaşadıklarına ilişkin, çocuklarının sağlık ve gelişimine ilişkin, çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine ilişkin, çocuklarını büyütme sürecinde aldıkları sosyal destekler ve ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir.

**Tablo 1:** Annelerin doğum süreci perinatal dönemde yaşadıklarına ilişkin görüşleri

Doğum sürecine ilişkin konular	Annelerin Görüşleri	f	%
Planlı ve istenen gebelik olma durumu	Evet	186	86,1
	Hayır	30	13,9
Doğum şekli	Normal	151	69,9
	Sezaryen	65	30,1
Doğum süreci	Kolay	113	52,3
	Zor	103	47,7
Bebekte sağlık sorunu / hastanede yatma durumu	Hayır	166	76,9
	Evet	50	23,1
Gebelik dönemi ruh hali	Mutlu ve rahat	120	55,6
	Zor ve stresli	96	44,4
Lohusalık depresyonu için destek alma durumu	Aldı	203	94,0
	Almadı	13	6,0

Tablo 1’de annelerin doğum süreci ve perinatal dönemde yaşadıklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, annelerin çoğunlukla planlı ve istenen bir gebelik yaşadığı (%86,1), çoğunlukla vajinal doğum gerçekleştirdiği (%69,9) ve annelerin çoğunlukla doğum sürecini kolay geçirdikleri (%52,3) görülmüştür. Tabloda doğum sürecini zor olarak değerlendiren (%47,7) anne oranının oldukça yüksek olması da dikkat çekici bir bulgudur. Gebelik dönemini zor ve stresli olarak değerlendiren annelerin oranı da oldukça yüksektir (%44,4).

**Tablo 2:** Annelerin çocuklarının sağlık ve gelişimiyle ilgili konulara yönelik görüşleri

Çocuğun sağlık ve gelişimine ilişkin konular	Annelerin Görüşleri	f	%
Doğumdan sonra bebeğin sağlık / gelişim problemi olma durumu	Hayır	196	90,7
	Evet	20	9,3
Bebekğin sağlığı ve gelişimi konusunda sağlık çalışanları tarafından yeterli bilgilendirme yapılmı durumu	Evet	152	70,4
	Hayır	64	29,6
Çocuğu düzenli olarak çocuk doktoruna götürme durumu	Evet	133	61,6
	Hayır	83	38,4
Çocukla ilgili olarak çocuk doktorunun size en çok yardımcı olduğu konular	Fiziksel sağlık durumu (hastalık, aşı, boy-kilo takibi vb.)	193	89,4
	Genel gelişim durumu	21	9,7
	Diğer (disiplin, tuvalet eğitimi, çocuğu sakinleştirme vb.)	3	0,9
Çocuk doktorunun büyüme, bakım ve gelişim konusunda yeterli bilgi verme durumu	Kısmen	93	43,1
	Evet	90	41,7
	Hayır	33	15,3
Çocuk doktorunun çocuğun gelişimi hususunda başka uzmanlık alanlarına yönlendirme durumu	Hayır	196	90,7
	Evet	20	9,3
Çocuğun anne sütü alma durumu	İlk 6 ay anne sütü sonra ek gıda ve anne sütü	150	60,4
	Anne sütü ve mama birlikte	61	28,2
	Hiç anne sütü almayıp yalnızca mama	5	11,4
Çocuk bakımı, gelişimi ve yetiştirme uygulamaları hakkında <u>en çok</u> başvuru alan bilgi kaynakları	Kitap/dergi	62	28,7
	Çocuk doktoru	47	21,8
	Sosyal medya	46	21,3
	Çocuk gelişimci	38	17,6
	Büyük ebeveynler	17	7,9
	Diğer (arkadaşlar, ebe/hemşire vb.)	6	0,7
Çocuğu büyütürken <u>en çok</u> zorlanılan konular	Uyku	114	52,8
	Beslenme	84	39,4
	Sakinleştirme	80	37,0
	Disiplin	45	20,8
	Tuvalet eğitimi	41	19,0
	Güvenlik	21	9,7
	Yeni şeyler öğretme	20	9,3
	İletişim	19	8,8
	Oyun	18	8,3
	Hijyen ve bakım	9	4,2
	Diğer (alerjik hastalık, memeden ayırma, kardeş kıskançlığı vb.)	7	3,5
	Çocuğun zamanında yapamadığı ve geciktiği düşünölen gelişimsel beceriler	Konuşma	55
Başkalarına ilgi gösterme		48	22,2
Gelişimsel gecikme yok		38	17,6
Yürüme		23	10,6
Oyun oynama (mış gibi oyun)		23	10,6
İletişim kurma		21	9,7
Diğer (tuvalet eğitimi, bağımsız yemek yeme, renkleri ve sayıları öğrenme vb.)		8	3,8

Tablo 2’de annelerin çocuklarının sağlık ve gelişimiyle ilgili konulara yönelik görüşleri incelendiğinde, anneler çocukların çoğunlukla sağlık veya gelişim problemi yaşamadığını (%90,7), sağlık çalışanları tarafından bebeklerinin sağlık ve gelişimine ilişkin yeterli bilgi aldıklarını (%70,4) belirtmişlerdir. Bebeklerin ilk 6 ay anne sütü ve sonrasında ek gıda ve anne sütü ile beslendikleri (%60,4) görölmektedir. Annelerin çocuklarını düzenli olarak çocuk doktoruna götürdüğü (%61,6) ve çocuk doktorunun en çok çocuğun fiziksel sağlık durumu hakkında bilgi verdiği (%89,4) anneler tarafından ifade edilmektedir. Çalışmaya katılan annelerin çocuk doktorlarının çocuğun gelişimi ile ilgili başka bir uzmanlık alanına yönlendirilmediklerini (%90,7) ifade ettiği; çocuk bakımı, gelişimi ve yetiştirme hakkında kitap ve dergilerden (%28,7), çocuk doktorundan (%21,8), sosyal medyadan (%21,3) bilgi aldıkları göze çarpmaktadır. Annelerin çocuklarını büyütürken en çok zorlandıkları durumlar arasında uyku (%52,8), beslenme (%39,4), ağladığında sakinleştirme (%37), disiplin (%20,8), tuvalet eğitimi yer alırken (%19) çocuklarının zamanında yapamadıklarını düşündükleri becerileri arasında konuşma (%25,5), aile dışında başkalarına ilgi gösterme (%22,2) yer almaktadır.

**Tablo 3:** Annelerin çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine ilişkin görüşleri

Günlük rutin ve etkileşimlere ilişkin konular	Annelerin Görüşleri	f	%
Çocuğun belirlenmiş günlük rutine sahip olma durumu	Evet Hayır	184 32	85,2 14,8
Çocuğu ile uzun süre yalnız kalma konusunda zorlanma durumu	Hayır Biraz Evet	102 76 38	47,2 35,2 17,6
Çocuğu ile oyun oynama durumu	Oyun konusunda çok yaratıcıyım, çok eğleniriz. Oyun oynamaktan keyif almam ama yine de oynarım. Ben oyun konusunda iyi olmadığı için babası oynar. Oyun oynamak beni çok sıkır, zorlanırım.	120 68 18 10	55,6 31,5 8,3 4,6
Çocuğunu sakinleştirme yöntemleri	Kucağa alma/Kucakta gezdirme Konuşup açıklama yapma Emzirme Diğer (telefon/tablet vermek, bağırarak susturmak, dikkatini başka yöne çekmek vb.)	101 84 17 14	46,8 38,9 7,9 6,4
Çocuğun iletişim amacı	İhtiyaçlarını belirtmek Duygularını belirtmek Etkinlik/nesne istemek Diğer (bilgi vermek, her konuda iletişime geçer vb.)	96 61 36 23	44,4 28,2 16,4 11
Çocuğa kitap okuma sıklığı	Ara sıra Her gün Hiç	107 92 17	49,5 42,6 7,9
Çocuk ile açık havada zaman geçirme sıklığı	Haftada iki gün Her gün belirli saatlerde Haftada bir gün Çok nadir	85 67 43 21	39,4 31 19,9 9,7
Beslenme ve uyku düzeni durumu	Çok düzenli Biraz düzenli Düzensiz	106 89 21	49,1 41,2 9,7
Çocuğa ev içinde oyun alanı oluşturma durumu	Evet Hayır	205 11	94,9 5,1
Çocuğun yemek zamanındaki etkileşim durumu	Yemek seçmez, aile bireyleriyle yer Yemek seçer, zorlayarak yer Oyun, tablet, telefon izleyerek yer Yemek seçer, ama zorlamadan/isterse yer	118 46 42 10	54,6 21,2 19,4 4,8
Çocuğun gün içinde ekrana maruz kalma durumu	1-2 saat Yaklaşık yarım saat Hiç maruz kalmıyor 3 saat ve daha fazla	88 65 43 20	40,7 30,1 19,9 9,3
Çocuğun çoğunlukla yemeğini yediği yer	Yemek masasında ve kendi mama sandalyesinde Yemek masasında anne/baba kucağında Yemek yerken sabit durmaz, gezerek Koltukta oturup TV, tablet izleyerek Diğer (yerde kitap okuyarak, yemek masasında istediği yerde vb.)	178 13 13 6 6	82,4 6 6 2,8 2,8
Çocuğun uykuya geçiş şekli	Birlikte uyuyarak Emzirerek Sallanarak Kendi kendine yatağında Emzik ve sallanmayla Ninniyle/müzikle Diğer (elimi tutarak, pilates topunun üstünde emzirerek, yanında bekleyerek vb.)	73 41 35 27 12 9 19	33,8 19 16,2 12,5 5,6 4,2 8,7
Çocuğun uyuduğu yer	Kendi odasında, kendi yatağında Ebeveyn odasında beşiğinde Ebeveyn odasında ebeveyn yatağında Kendi odasında anne-baba ile birlikte	79 70 44 23	36,6 32,4 20,4 10,6

Annelerin kullandıkları yöntemleri	uyku	Geleneksel yöntemler		
		Marc Weissbluth	143	66,2
		Tracy Hogg	36	16,7
		Kim West	16	7,4
		Richard Feber	15	6,9
		Dr. Harvey Karp	3	1,4
			3	1,4

Tablo 3'te annelerin çocuklarıyla günlük rutin ve etkileşimlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, annelerinin çoğunun çocuklarının günlük rutinlerinin bulunduğu (%85,2) ifade ettikleri görülmektedir. Annelerin bir kısmı çocukla yalnız kaldıklarında zorlanmadıklarını (%42,7) belirtirken, bir kısmı da (%35,2) zorlandıklarını belirtmektedirler. Annelerin büyük bir çoğunluğunun çocuklarıyla oyun oynarken çok yaratıcı olduğu ve eğlendiği (%55,6), bir kısmının da oyun oynamaktan keyif almadığı ama yine de oynadığı (%31,5) görülürken çocukların küçük bir kısmının ise babasıyla oyun oynadığı (%8,3) görülmektedir. Çalışmaya katılan anneler çocuklarını ağladıkları zaman kucaklarına alarak (%46,8) ve konuşup açıklama yaparak (%38,9) sakinleştirdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklar ihtiyaçlarını belirtmek (%44,4), duygularını belirtmek (%28,2), etkinlik/nesne istemek (%16,4) gibi konularda anneleri ile iletişim kurmaktadır. Annelerin büyük bir kısmı ara sıra (%49,5) çocuklarına kitap okurken büyük bir kısmının da her gün çocuklarına kitap okuduğu (%42,6) göze çarpmaktadır. Çocuklarla haftada iki gün (%39,4), her gün belirli saatlerde (%31) açık havada zaman geçirildiği görülmektedir. Anneler, çocuklarının beslenme ve uykusunun çok düzenli olduğunu (%49,1) ve çocuklarına ev içerisinde oyun alanı oluşturduklarını ifade etmişlerdir (%94,9). Çocukların yemek masasında kendi mama sandalyelerinde yemek yediği (%82,4) görülürken annelerin yarısı çocuklarının yemek seçmeyiip beraber yediklerini (%50) belirtmişlerdir. Annelerin, çocuklarına yemekleri tablet/telefon ile oyalanarak (%18,5) ve zorlayarak (%17,6) yedirdikleri de görülmektedir. Bebeklerin günde 1- 2 saat ekrana maruz kalma süreleri de oldukça yüksektir (%40,7), büyük bir kısmı da günde yarım saat maruz kalmaktadır (%30,1). Annelerin çocuklarını geleneksel yöntemlerle uyuttuğu (%66,2) ve çocukların kendi odasında kendi yatağında (%36,6) uyuduğu görülmektedir. Annelerin bir kısmının çocuklarını uyuturken Marc Weissbluth (%16,7) yöntemini tercih ettikleri, çocukların önemli bir çoğunluğunun da anne/baba ile birlikte (%33,8) uyuduğu da göze çarpmaktadır.

**Tablo 4:** Annelerin çocuk yetiştirmede sosyal destek, zorluklar ve gereksinimlerine ilişkin görüşleri

Sosyal destek, zorluklar ve gereksinimlerine ilişkin konular	Annelerin Görüşleri	f	%
Çocuğun bakımıyla ilgilenen kişiler	Anne-Baba	100	46,3
	Büyük Ebeveynler + Anne-Baba	65	30,2
	Anne-Baba + Bakıcı	29	13,4
	Kreş/Gündüz Bakımevi	22	10,2
Çocuğun bakımında babanın aktif katılım gösterme durumu	Evet, çok destek olur	116	53,7
	Kısmen katılım gösterir	87	40,3
	Hiç katılım göstermez	13	6
Sosyal destek alma (anne-baba, akraba, arkadaş, komşu vb.) durumu	Kısmen	79	36,6
	Evet	73	33,8
	Hayır	64	29,6
Çevreden rahatsızlık oluşturan yorum ya da tepkiler	Çocuğumun beslenmesi, uykusu, bakımı konusunda verilen tavsiyeler	98	45,4
	Çocuğumun gelişimini başkalarıyla karşılaştırma	83	38,4
	Çocuğumun kime benzediği konusu	65	30,1
	Çocuğumu disipline etmem hakkında verilen tavsiyeler	64	29,6
	Hiç rahatsız olduğum tepki olmadı.	33	15,3
	Diğer	9	4,5
Ebeveyn destek gruplarına ihtiyaç duyma durumu	Biraz	113	52,3
	Çok	37	17,1
	Hiç	37	17,1
Sağlık ve sosyal hizmetlerden sorumlu kurumlardan bekledikleri destekler	Aile hekimliklerinde çocuk gelişimcilerin bulunması ve çocukların gelişimini düzenli takip etmesi	123	56,9
	Çocuk gelişimi konusunda uzman kişilere ulaşılabilir telefonla danışma hatlarının oluşturulması	113	52,3
	Çocuk gelişimciler tarafından ev ziyaretlerinin yapılması	90	41,7
	Diğer (ücretsiz kreş, maddi destek, anne ve çocuklar için aile hekimleri aracılığıyla kitap dağıtımı)	6	3

Tablo 4’de annelerin çocuk yetiştirmede sosyal destek, zorluklar ve gereksinimlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, anneler çocuğun bakımıyla ilgilenene kişiler konusunda %46,3’ü çocuğun bakımını anne-baba birlikte yaptıklarını belirtirken, %30,2’si büyük ebeveynlerden destek aldıklarını, %13,4’ü kreşe verdiklerini, %10,2’si ise evde bakıcı desteği olduğunu belirtmiştir. Çocuğun bakımı ve büyütülmesinde babanın rolüne ilişkin olarak annelerin %53,7’si babaların aktif katılım gösterdiğini, %40,3’ü kısmen katılım gösterdiğini, %6’sı ise babanın hiç katılım göstermediğini ve çevresinden sosyal destek alma konusunda ise annelerin %33,8’i çocuğunu büyütürken çevresinden sosyal destek aldığını ifade etmiştir. Anneler çocuk büyütme sürecinde çocuklarının bakımı ile ilgili verilen tavsiyelerden (%45,4) ve çocuklarının başkaları ile kıyaslanmasından (%38,4) rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda rahatsız oldukları konular içerisinde çocuğun kime benzediği (%30,1) ve çocuğu disipline etme (%29,6) ile ilgili görüşleri de yer almaktadır. Küçük çocuğu olan anneler ile tanışabilecekleri ebeveyn destek gruplarına biraz ihtiyaç duyduklarını (%52,3) ifade etmişlerdir. Anneler çocuklarını büyütürken aile ve toplum sağlığı merkezlerinde çocukların gelişimlerini düzenli takip edecek çocuk gelişimcilerin istihdam edilmesini beklediklerini (%56,9), çocuk gelişimi konusunda uzman kişilere ulaşabilecekleri telefon danışma hatlarının oluşturulmasını istediklerini (%52,3) ve çocuk gelişimciler tarafından ev ziyaretleri yapılmasını (%41,7) istediklerini belirtmişlerdir.

## TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada bir-üç yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuk yetiştirme süreci, karşılaştıkları zorluklar ve ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada annelerin doğum süreci ve perinatal dönemde yaşadıklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, büyük çoğunluğun planlı ve istenen bir gebelik yaşadığı, doğum sürecini kolay geçirdikleri ve vajinal doğum yaptıkları belirlenmiştir. Aydın Beşen ve Seller Dathıcı (2022) tarafından yapılan çalışmada, annelerin çoğunun normal doğumla ilgili olumlu düşünceler belirttiği ve normal doğumu tercih ettikleri belirtilmiştir. Benzer şekilde Büyükbayrak ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan geniş örneklemlili çalışmada ise bulgularımıza paralel olarak annelerin %84’ünün normal doğumu daha sağlıklı buldukları ve normal doğum yaptıkları saptanmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada, annelerin önemli bir kısmının doğum sürecini zor geçirdiği, zor ve stresli bir gebelik dönemi yaşadığı görülmüştür. Gebelik dönemi ve doğum sonrası süreçte hormonal değişimler, bebekle ilgili endişeler, fiziksel değişimlerden kaynaklı durumlar birçok anne için fiziksel ve duygusal olarak zor olabilir. Zor ve stresli geçirilen gebelik dönemi ve lohusalık depresyonu hem annenin hem de bebeğin sağlığı üzerinde olumsuz

etkilere sahiptir. Tanılanmayan ve tedavi edilmeyen lohusalık depresyonu yalnızca annenin sağlığını olumsuz etkilemekle kalmaz, aynı zamanda çocuğun sağlığını, gelişimini ve bakımını da etkiler (Şimşek Orhon, 2007). Bu durumun, bebeklerin ve küçük çocukların bilişsel, dil, sosyal duygusal ve davranışsal gelişimi üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği ifade edilmiştir. Lohusalık depresyonu geçiren annelerin depresyonu olmayan annelere göre daha az duyarlı, güvenli ve şefkatli davrandıkları ve bebeğin ihtiyaçlarına depresyonu olmayan annelerden daha az yanıt verdikleri ifade edilmiştir (Murray ve ark., 2003). Yapılan araştırmalar incelendiğinde, depresyonu olan annelerin bebeklerinin ishali enfeksiyon riskinin arttığı (Rahman ve ark., 2004), bebekte sık ağlama ve uyku sorunlarının saptandığı (Akman ve ark., 2006; Hiscock ve Wake, 2001; Howell, Mora ve Leventhal, 2005), emzirme sürecinin olumsuz etkilendiği ve dolayısıyla bebeğin yeterli beslenmediği, yaşından beklenen oranda fiziksel büyümenin gerçekleşmediği (O'Brien ve ark., 2004) belirtilmiştir. Bunların arasından emzirme sürecinin çift yönlü olumlu etkisi araştırmalarla kanıtlanmıştır. Emzirme sürecinde annenin stres yanıtını oluşturan kortizolün azaldığı, oksitosin ve prolaktin hormonlarının artarak hem annenin depresyonunu iyileştirdiği hem de anne-bebek bağlanmasına, bebeğin beslenmesine ve gelişimine katkı sağladığı raporlanmıştır (Ayhan Başer, 2018; Erol ve Altuntaş, 2019). Aynı zamanda annenin eş desteği görmesinin, anne mutluluğunu olumlu etkilediği ve düşük bebek huysuzluğu ve kolik bebek oranlarında azalma sağladığı kanıtlanmıştır (Alexander ve ark., 2017). Annenin doğum öncesinden başlayan ve doğum sonrasına uzanan süreçteki stres düzeyinin sağlıklı düzeyde olması, bebeğin sağlığı ve gelişimi için kritik öneme sahiptir. Bu doğrultuda yaşamın ilk yıllarında sağlıklı çocuk ziyaretlerinin yapılması, annenin doğum sonrası depresyon değerlendirmesine yönlendirilmesi ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi adına alan uzmanlarının rutin takibinde olması gerektiği düşünülmektedir.

Annelerin çocuklarının sağlık ve gelişimine ilişkin görüşlerine bakıldığında, çocukların çoğunluğunun sağlık veya gelişim problemi yaşamadığı, annelerin düzenli olarak çocuklarını çocuk doktoruna götürdükleri ve sağlık çalışanları tarafından yeterli bilgi aldıkları görülmektedir. Fakat araştırmada çocuk doktorlarının, çocuklarının gelişimleri ile ilgili anneleri başka bir uzmanlık alanına yönlendirmedikleri ve annelerin genelde kitap, dergi ya da sosyal medyadan bilgi aldıkları görülmektedir. Kahraman ve Ceylan'ın (2018) 0-3 yaş arasındaki çocukların gelişimsel değerlendirmelerini inceledikleri araştırma sonucuna göre çocukların hayatında son derece önemli olan ilk üç yaşta gelişim sorunlarının yaşanması, çocukların gelişimlerinin yaşitlarından geri kalmasına ya da gecikmesine neden olmaktadır. Bu veriler, ailelerin doğru bilgiye ulaşması, erken dönemde gelişimsel risklerin fark edilmesi ve erken müdahale uygulamalarının başlatılması açısından çok düşük bir oran olarak değerlendirilmektedir. Anneler, çocuk doktorunun çocuğun büyümesi, bakımı ve gelişimi konusunda yeterli ve kısmen yeterli bilgi verdiğini düşünmektedir. Ancak çocuk doktorlarının annelere en çok hangi konuda yardımcı olduğu sorulduğunda %89,4 oranında fiziksel sağlık durumu (hastalıklar, aşılar, boy-kilo takibi) konusu ciddi oranda dikkat çekmektedir. Annelerin yalnızca %9,7'si çocuğunun genel gelişimi ile ilgili yeterli bilgi aldığını beyan etmiştir. Taştepe ve Köksal Akyol (2014) tarafından yapılan araştırmada hastanede çalışan çocuk gelişimcilerle görüşmüş ve katılımcılar görev yaptıkları birimlerde disiplinler arası çalışma yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada çocuk doktorlarının gelişim uzmanlarıyla iş birliği içinde çalışması ve çocuk gelişimcilerin hastanelerde ve aile sağlığı merkezlerinde istihdam edilmesi hususunda önem arz etmektedir. Çalışmanın dikkat çekici önemli bir bulgusu ise anneler, çocukların zamanında yapamadığı ve geciktiği düşünülen becerilerin sırasıyla konuşma, aile dışında başkalarına ilgi gösterme ve eşit oranda yürüme ve oyun oynamada gecikme olduğunu belirtmiştir. İletişim ve etkileşim odaklı gecikmelerin özellikle erken dönemde gelişimsel gecikme ve otizm spektrum riskini işaret ettiği bilinmektedir. DSM-5 tanı kriterlerine göre erken dönemde görülen sözel ve sözel olmayan iletişimde sınırlılık ve farklı kişilerle etkileşimden kaçınma davranışları otizm spektrum bozukluğu açısından değerlendirilmesinde önemsenen konulardır (Freidman, Sadhu ve Jellinek, 2012; Kırcaali-İftar, 2018). Bu noktada erken dönemde çocukların gelişimsel olarak değerlendirilmesi, erken müdahale uygulamalarına başlanması ve aile ile birlikte çocuğun desteklenmesi çok önemlidir.

Akkuş ve arkadaşları (2015) tarafından 3-60 ay çocuğa sahip 155 ebeveynle yapılmış olan çalışmada hiç televizyon izlememesi gereken iki yaş altı çocuklardan 3-24 ay arası çocukların günlük ortalama 1,05 saat, 25-60 ay arası çocukların ise ortalama 2,9 saat televizyon izlediği tespit edilmiştir. Bu çalışmada da annelerin çoğu, çocuklarının günde yaklaşık yarım saat ve 1-2 saat ekrana maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu bulguya paralel olarak annelerin bir kısmı çocuklarının konuşmalarında gecikme olduğunu belirtmektedir. Ekrana maruz kalma, çocukların beyin gelişimi ve dil gelişimi başta olmak üzere tüm gelişim alanlarını etkileyebilir. Amerika Pediatri Akademisi 0-18 aylık bebeklere hiç ekran gösterilmemesi yalnızca görüntülü konuşma için kısa süreli kullanımı uygun görürken, 18-24 aylık bebekler için yetişkin eşliğinde eğitici programların kullanılması koşuluyla en fazla yarım saat kullanılmasını uygun görmektedir (AAP, 2016). Alan yazına bakıldığında küçük yaşta aşırı ekran kullanımı çocukların sosyal becerileri, dikkat ve uyku problemleri, beslenme sorunları ve obezite gibi diğer sağlık sorunlarına da yol açtığı görülmektedir (Berk, 2013; Hanley ve

ark., 2000). Erken dönemde beyin gelişimi, dil gelişimi, fiziksel gelişim ve sosyal duygusal gelişim çok hızlıdır ve bebeklik döneminin insan gelişiminde önemli bir yeri vardır. Bu dönemde bebeğin karşılıklı etkileşimle gerçekleştirebildiği duyarlı bakım alması, sevgi ve ilgi görmesi, yakınlık kurması sağlıklı gelişimi açısından kritik olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada annelerin çocuklarını büyütme sürecinde en çok uyku, beslenme ve ağladığında sakinleştirme konularında zorlandıkları görülmektedir. Uyku ve beslenme, çocukların sağlıklı ve dengeli bir büyüme ve gelişme için gerekli olan temel ihtiyaçlardır. Çocukların uyku düzeni, dikkat, bellek ve öğrenme gibi zihinsel fonksiyonlarını da etkiler. Çocukların bazıları uyku düzenini kuramadıkları için gece uyanık kalabilirler veya uyku rutini düzensiz olduğunda uykuya dalması zor olabilir. Beslenme ise, çocukların vücudunun ihtiyacı olan enerjiyi, protein, vitamin ve mineral gibi besin öğelerini sağlar. Ayrıca, sağlıklı beslenme çocukların zihinsel ve fiziksel sağlıklarını da destekler. Bu nedenle, çocukların uyku ve beslenme rutinleri kurulmalı ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmelidir. Morell ve Stelle (2013) da yapmış oldukları çalışmalarında bir bebeğin besleme rutini ile uyku rutini arasında yakından ilişki olduğunu, düzenli beslenme rutinleri olan çocukların sağlıklı uyku rutinleri olduğunu da belirtmişlerdir. Annelerin zorlandıkları diğer bir konu ise çocuklarının ağladığında veya gergin olduklarında sakinleştirmedir. Anneler, çocuklarının duygusal durumlarını yatıştırmak ve onlara güven vermek için sarılma, gülümseme gibi fiziksel temaslar, rahatlatıcı ses tonları ile konuşma, şarkılı oyunlar oynama gibi farklı yollar kullanabilirler. Bu çalışmada da Tablo 3'e baktığımızda annelerin çocuklarını kucaklarına alarak ya da konuşup açıklama yaparak sakinleştirdikleri görülmektedir. Fakat, Solmaz (2019) tarafından yapılan çalışma sonucunda annelerin çocukları ağlayınca toplumdaki gelen tepkilerden dolayı çocuklarını sakinleştirmek için abur cubura başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Toplumda, annelerden çocuklarının her zaman sessiz ve mutlu olması beklenmektedir. Çocukların ağlaması ve buna karşılık olarak annelerin çocuklarını kucaklarına alarak, konuşarak sakinleştirmek istemeleri normaldir, fakat toplumdaki bu beklentiden kaynaklı olarak anneler en kolay çözüm yoluna başvurmayı tercih edebilirler.

Çalışmada, anneler çocuklarının belirlenmiş rutinleri olduğunu belirtmişlerdir. Uyku, beslenme, oyun, kitap okuma, açık alanda vakit geçirme gibi belirli rutinler çocuklara gün içinde ne yapacaklarını bildirdiği ve güvenli ortam sağladığı için önemlidir. Ayrıca rutinler çocukların daha iyi uyum sağlamasına, daha az huzursuz olmasına da yardımcıdır. Mindell ve ark. (2015), tarafından yapılan çalışma sonucunda rutinlerdeki tutarlılık arttıkça çocukların uykusunda ve beslenmesinde iyileşme olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçlarına göre çocukların bir kısmının beslenme ve uyku rutinleri çok düzenliken bir kısmının uyku ve beslenmesi biraz düzenlidir. Buna bağlı olarak çocukların çoğu yemek seçmeden, anne-babayla birlikte yemek masasında kendi mama sandalyesinde yemek saatine eşlik etmektedirler. Tablet veya telefon ile oyalayarak ya da zorlayarak yemek yediren bir kısmın olduğu da görülmektedir. Çocuk beslenmesinde annenin sergilemiş olduğu davranışların diğer ebeveynlerden, sosyal normlardan ve tutumlardan etkilendiği görülmektedir (Duncanson ve ark., 2013). Birçok çalışma, annenin eğitim düzeyinin, çocuğun beslenme rutinini etkileyen en önemli faktör olduğunu göstermektedir (Bonuck ve diğerleri, 2005; Wen ve ark., 2009; Al Ketbi ve ark., 2018). Yapılan araştırmalarda annelere çocuk beslenmesi konusunda verilen eğitimin annelerin bilgi ve davranışları ile çocukların beslenme rutinlerini olumlu yönde etkilediği saptanmıştır (Sethi ve ark., 2003; Kulwa ve ark., 2014; Sukandara ve ark., 2015).

Uyku rutinlerine bakıldığında ise kendi odasında kendi yatağında ve ebeveyn odasında kendi beşiğinde uyuyan çocukların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Annelerin çoğunluğu çocuklarını birlikte uyuma, emzirme, sallama gibi geleneksel yöntemlerle uyuttuklarını da belirtmişlerdir. Kahraman ve Ceylan (2018) tarafından 0-3 yaş arasındaki çocukların uyku rutinlerinin belirlenmesine dair yapılan çalışmanın sonucu da bulguları destekler niteliktedir. Mindell ve diğerleri (2009), yapmış oldukları çalışmada erken çocukluk döneminde çocuklarda sağlıklı uyku alışkanlıklarının gelişmesi için uyku rutini üç adımdan bahsetmektedirler; hikâye okumak, banyo yapmak ve pijamaları giymek. Mindell ve Williamson (2018), tarafından yapılan başka bir çalışmada da bu şekilde oluşturulan tutarlı bir yatma zamanı rutininin, yalnızca sık sık gece uyanmalarını azaltmakla kalmayıp aynı zamanda gündüz davranışlarındaki iyileşme, olumsuz duyguların düzenlenmesi ve gelişmiş ebeveyn-çocuk etkileşimiyle de yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Erken çocukluk döneminde çocuk ve ebeveyn arasında yaşanan etkileşimle uyku saati etkileşimi arasında güçlü bir bağ olduğu da ortaya konmuştur (Sadeh, Flint-Ofir, Tirosh, ve Tikotzky, 2007). Ayrıca annelerin bir kısmının çocuklarını uyuturken Marc Weissbluth yöntemini kullandığı görülmektedir. Marc Weissbluth, çocuk uyku uzmanı olarak bilinen ve "Healthy Sleep Habits, Happy Child" kitabının yazarıdır. Weissbluth, çocukların sağlıklı uyku alışkanlıkları edinmelerine yardımcı olmak için birçok yöntem önermektedir. Weissbluth'un önerdiği uyku yöntemleri arasında, bebeklerin uyku saatlerini düzenli bir şekilde tutmalarına, uyku öncesinde rahatlatıcı rutinler uygulanmasına ve bebeklerin kendi kendilerine uykuya dalmalarına olanak tanınmasına odaklanmaktadır. Bu yöntem genellikle "yumuşak geçiş" olarak adlandırılır ve bebekleri yavaş yavaş uyku alışkanlıklarını değiştirmeye teşvik etmektedir. Weissbluth ayrıca, bebeklerin uykularını

kesintiye uğratan faktörlerin, özellikle de gaz, açlık, ıslaklık veya ağrı gibi rahatsızlıkların ortadan kaldırılması gerektiğini de vurgulamaktadır (Weissbluth ve ark., 1999).

Açık hava rutinlerine ilişkin annelerin görüşlerine baktığımızda, annelerin haftada iki gün ve her gün belirli saatlerde çocuklarla açık havada vakit geçirme rutinleri olduğu görülmektedir. Clements (2004) tarafından yapılan çalışma sonucunda açık havada çocuklarla vakit geçirmenin çocukların bedensel gelişimleri başta olmak üzere tüm gelişim alanlarını olumlu yönde etkilediği, çocukların duyu gelişimlerini desteklediği ve çevrelerini tanımalarına yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca açık havada oyun süreleri kısalan çocukların dijital araçlara yönelme durumunun arttığı, fiziksel olarak hareketlerinin azaldığı da Erol ve Erol (2020) tarafından yapılan araştırma sonucunda desteklenmiştir.

Çalışmada anne-çocuk kitap okuma rutinlerine bakıldığında, annelerin neredeyse yarısının ara sıra çocuklarına kitap okuduğu, önemli bir kısmının ise her gün kitap okuduğu görülmektedir. Çocukların kitap okuma alışkanlığı kazanmasında ebeveynlerin rolü oldukça büyüktür, çocukların kitabın eğlence ve bilgi dolu olduğunu bu yaşlarda ailelerinden öğrenmeleri kitap okuma alışkanlığı kazandıklarını göstermektedir (Gönen, 2005; Küçükturan, 2005; Yalçın ve Aytaş, 2005). Erken yaşta kitapla tanışan çocukların sonraki yıllarda okuma davranışına hazırlık yaptıkları ve bu sayede okuma-yazma davranışlarının kolaylaştığı da Baker ve ark. (1997) tarafından yapılan çalışma ile desteklenmiştir. Fletcher ve Reese (2005) tarafından, 0-3 yaş arasındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada, resimli kitap okuma deneyiminin çocuklara bu yaş aralığında kazandırılmasının dil gelişimlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada göze çarpan bir diğer bulgu da neredeyse annelerin hepsinin ev içinde çocuklarına oyun alanları yarattıkları ve yarısının ise oyun oynama konusunda çok yaratıcı olduklarıdır. Fakat annelerin önemli bir kısmının çocuklarıyla oyun oynamaktan keyif almadıkları, yine de oynadıkları veya baba ile oynadıkları görülmektedir. Çocuğun kişilik ve zekâ gelişimi oyun oynayarak gelişir, çocuğun sağlıklı gelişimi için beslenme ve uyku rutinleri kadar oyun da önemlidir. Ev içerisinde çocukların etkileşim ve iletişim içinde olacakları, birlikte oyun oynayacakları kişilere ihtiyaçları vardır. Özyürek ve Gürleyik (2016) tarafından yapılan çalışmada çocukların evde anne-babayı oyun arkadaşı olarak tercih ettikleri ve geniş alanlarda zaman geçirmek istedikleri görülmüştür. Lindsey ve Mize (2000) tarafından yapılan çalışmada anne-baba ve çocuk arasındaki oyun zamanlarındaki uyumlu iletişimin, çocukların sosyal yeterlilikleri ve duygusal gelişimleri arasında olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Nelms (1989), çocukların toplumsal rolleri kazanmak için dijital aletlere değil ailesine ihtiyacı olduğunu ve ebeveynleri ile sağlıklı iletişim kurabilen çocukların toplumdaki sosyal ilişkilerini de sağlıklı yürütebileceklerini vurgulamaktadır.

Ebeveynlik yaşam sürecinde hayatın olumlu olaylarından biri olmasıyla birlikte, çocuğun yaşamının ilk yıllarında annelerin, ebeveynlik süreçlerinde zorlanması ve desteğe ihtiyaç duymaları olağandır. Annelerin çocuk yetiştirmede sosyal destek, zorluklar ve gereksinimlerine ilişkin görüşlerine bakıldığında; çocuğu büyütme sürecinde en çok çocuğun beslenmesi, uykusu ve bakımı konusunda verilen tavsiyelerden ve çocuğun gelişiminin başkalarıyla kıyaslanmasından rahatsız oldukları görülmüştür. Annelerin büyük bir kısmı çocuk büyütürken çevreden sosyal destek aldığını ve kısmen sosyal destek aldığını belirtmiştir. Annelerin bebek bakımında sosyal destek alması, annenin ruhsal iyi oluş hali ve anne-çocuk etkileşiminin kalitesini etkilemektedir. Çeşitli sosyal ağlarla desteklenen annelerin kendi annelik rollerinde daha etkili ve yetkin olduğu ifade edilmiştir (Rullo ve Musatti, 2005). Marshall ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan çalışmada annenin hem aldığı sosyal destek miktarının hem de sosyal ağların çeşitliliğinin ebeveynlik davranışı üzerinde olumlu etkiler sağladığı doğrulanmıştır. Bu çalışmada anneler, küçük çocuğu olan diğer anneler ile tanışıp süreci paylaşmaya biraz ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Annelerin benzer yaşanmışlıkları paylaşan diğer anneler ile sıkıntılarını paylaşması stres düzeylerini azaltabilir, sosyal ve psikolojik yönden desteklenmiş hissetmelerini sağlayabilir. Silver, Heneghan, Bauman ve Stein (2006) tarafından yapılan çalışmada şehirde yaşayan ve küçük çocuğu olan annelerin depresif belirtilerinin ebeveyn yetkinliği ve sosyal destekle ilişkisi incelenmiştir. Söz konusu çalışmada yüksek ebeveynlik stresi yaşayan annelerin çok az sosyal destek aldığı veya hiç almadığı saptanmıştır. Dolayısıyla yetersiz sosyal desteğin yüksek stres ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Son olarak bu çalışmada, annelerin çocuklarını büyütürken sağlık ve sosyal hizmetlerden sorumlu devlet kurumların beklentileri incelendiğinde çoğunlukla çocuğun gelişimini düzenli takip edecek çocuk gelişimcilerin aile ve toplum sağlığı merkezlerinde istihdam edilmesini, konunun uzmanlarına telefon danışma hatları ile ulaşabilmeyi ve çocuk gelişimciler tarafından ev ziyaretleri yoluyla çocuğunun gelişiminin takip edilmesini talep ettikleri görülmüştür. Sağlıklı nesillerin yetişmesini sağlamak amacıyla çocuk gelişimcilerin aile ve toplum sağlığı merkezlerinde görev alması çocukların yaşamlarının ilk aylarından itibaren gelişimlerinin düzenli takip edilmesini ve desteklenmesini sağlayabilir. Değişen dünya düzeni ve teknoloji kullanımının yaygınlaşması ile birlikte aileler, çocukları ile ilgili merak ettikleri her bilgiye kolaylıkla ulaşabilmektedirler. Fakat her zaman doğru bilgiye ulaşamayan annelerin çocuklarının gelişimi ile



ilgili uzmanlar tarafından yönlendirmelere ihtiyaçlarının olduğu çalışmanın sonucunda görülmektedir. Bununla birlikte teknolojik alt yapıların çocukların ve ailelerin desteklenmesi doğrultusunda kullanılması, bir ebeveyn destek ağı kurularak o sistem üzerinden ebeveyn koçluğu yapabilecek çocuk gelişim uzmanlarına telefon ile ulaşmaları sağlanabilir.

Çocukların sağlıklı gelişiminde ilk 1000 gün çok kritiktir. Bu dönemdeki gelişimsel risklerin tespiti ve gelişimsel gecikmelerin saptanması erken müdahale çalışmalarının etkin yürütülmesiyle sağlanabilir. Çocuğun fiziksel, motor, zihinsel ve sosyal-duygusal gelişiminde uygun desteklerin verilmesi, ailelerin çocuğun gelişimi konusunda doğru yönlendirilmesi ve bu önemli yıllarda ebeveynlerin yalnız bırakılmaması erken müdahalenin en önemli işlevlerindedir. Ebeveynlerin çocuğun gelişimindeki kritik yıllarda uygun şekilde desteklenmesi erken müdahalenin önleyicilik işlevi açısından da gereklidir. Böylece çocuğun gelişiminde risk oluşturacak olumsuz deneyimler önlenir. Erken çocukluk dönemindeki erken müdahale çalışmaları aracılığıyla sunulan düzenli gelişimsel taramalar, gelişim destek programları, ebeveyn eğitimi programları ile çocuğun potansiyelinin en üst seviyede gerçekleşmesi desteklenir. Erken müdahale çalışmalarının etkili olabilmesi için multidisipliner çalışmalar önemlidir. Bu nedenle çocuk gelişimciler sağlık alanındaki diğer uzmanlarla özellikle de pediatristler ve çocuk psikiyatrları ile iş birliği içinde olmalıdır. Çocukların büyüme sürecinde gelişiminin değerlendirilmesi, izlenmesi ve desteklenmesi konusunda çocuk gelişimcilerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Pediatristlerin çocuk gelişimcilerle iş birliği içerisinde olması çocuğun en kritik yıllardaki gelişiminin optimal düzeyde gerçekleşmesini sağlayabilir. Aynı zamanda doğum sürecini zor, gebelik dönemindeki ruh hallerini stresli ve gergin olarak değerlendiren annelerin oranının oldukça yüksek olduğu dikkate alındığında da doğumdan sonraki süreçte annelere yönelik desteklerin ne kadar önemli olduğu da görülmektedir. Bu süreçte annelerin çocuğun gelişimi konusunda Sağlık Bakanlığı aracılığı ile doğru desteklere kolay ulaşabilmelerini sağlayacak telefon danışma hatlarının oluşturulması ve aile ve toplum sağlığı merkezlerinde çocuk gelişimcilerin bulunması gibi çözümler uzun vadede sağlıklı bir toplum için önemli katkılar sağlayabilir.

Ebeveynlik insan hayatındaki en güzel ancak bir o kadar da zor ve stresli bir süreçtir. Bu nedenle özellikle annelere ilk üç yılda sunulacak profesyonel desteklerin annelerin kendi ruhsal durumları üzerinde de olumlu etkiler sağlayacağı düşünülmektedir. Küçük çocuklara günlük rutin oluşturmak ve doğru yöntemleri kullanmak annelerin uyku, beslenme ve sakinleştirme gibi en çok zorlandıkları konularda annelere uzmanlar aracılığıyla destek olunabilir. Çünkü bu yıllarda oluşturulacak doğru alışkanlıklar ilerleyen yıllarda çocuklarda otaya çıkabilecek duygu ve davranış sorunlarını önlemek açısından oldukça önemlidir. Ayrıca ilk yıllardaki ekran maruziyetinin olumsuz sonuçları dikkate alındığında, annelere bu yıllarda etkileşimli kitap okumanın ve oyun oynamanın anne çocuk arasındaki nitelikli etkileşim ve çocuğun sağlıklı gelişimi açısından önemi vurgulanmalıdır. Bunun için de çocuk gelişimci olan ebeveyn koçlarının liderliğinde oluşturulacak ebeveyn destek gruplarının etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, betimsel olarak var olan durumu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda 0-3 yaş çocuğa sahip ebeveynlerle uyku, oyun, beslenme, çocuğu sakinleştirme gibi zorlandıkları konuları içeren erken müdahale uygulamalarının etkililiğini değerlendiren deneysel çalışmalar yapılabilir. Ebeveyn koçluğu, ebeveyn destek grupları gibi hizmetler sunulurken bu tür uygulamaların annelerin ebeveyn öz yeterlilik durumları, ebeveynlik stresi, anne depresyonu, güvenli bağlanma, çocuğun çeşitli gelişim alanları üzerindeki etkileri incelenebilir. Çalışmada yer alan annelerin lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almış olması bu araştırmanın sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Bundan sonraki çalışmalarda farklı eğitim düzeyi olan ebeveynlerin çocuk büyüme uygulamaları incelenebilir.

## KAYNAKÇA

Akçay, G., Kırılı, U., Topal, H., Topal, Y., Hakan, N., Özer, E.A. (2019). Muğla ilinde annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 11(3), 263-270. <https://doi.org/10.21601/ortadogutipdergisi.458292>

Akdağ, F. (2015). Çocukta beyin gelişimi ve erken müdahale. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*.

Akman, I., Kuscu, K. & Özdemir, N. (2006). Mothers' postpartum psychological adjustment and infantile colic. *Arch Dis Child*, 91, 417-9.

Alexander, C. P., Zhu, J., Paul, I. M., & Kjerul, K. H. (2017). Fathers make a difference: positive relationships with mother and baby in relation to infant colic. *Child: care, health and development*, 43(5), 687-696.

American Academy of Pediatrics, Council of Communications and Media (AAP) Policy statement (2016). Media and young minds. *Pediatrics*, 138(5). doi: 10.1542/peds.2016-2591

- Aydın Beşen, M. & Seller Datlıcı, A. (2022). Kadınların doğum sürecine uyumu ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 170-182.
- Ayhan Başer, D. (2018). Postpartum depresyon ile emzirme arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Ankara Med J.*, 3(2): 76-85. Doi: 10.17098/amj.461652
- Bansal, S. C., Ganjwale, J. D., Nimbalkar, S. M., Kharod, N. M. (2018). Screening for postpartum depression in a neonatal intensive care unit and postnatal ward with its impact on newborn care practices: A hospital based survey. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 12(8),1-6.
- Berk, L. (2013). *Bebekler ve çocuklar [Infants and children]*. (N. Işıkoğlu-Erdoğan, Çev.). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Braungart-Rieker, J. M., Garwood, M. M., Powers, B. P., & Wang, X. (2001). Parental sensitivity, infant affect, and affect regulation: Predictors of later attachment. *Child Development*, 72(1), 252–270.
- Büyükbayrak, E.E, Kaymaz, O, Kars, B, Karsidag, A.Y, Bektas, E, Unal, O. and Turan, C. (2010). Caesarean Delivery or Vaginal Birth: Preference of Turkish Pregnant Women and Influencing Factors. *J Obstet Gynaecol*, 30 (2), 155-8.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri.
- Chandrasekaran, S. (2021). Newborn and infant care practices of French women in Puducherry: The acculturation effect explored. *Indian Journal of Health and Well-being*, 12(1), 10-13.
- Cumbul, B. ve Uymaz, P. (2021). Mothers' Traditional Practices on 0-12 Month Old Baby Care: Turkey Sample. *IAIM*, 8(9), 15-25.
- Duncanson, K., Burrows T., Holman B. and Collins C. (2013). "Parents' Perceptions of Child Feeding: A Qualitative Study Based on the Theory of Planned Behavior", *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 34 (4): 227-236.
- Erol, S. & Altuntaş, N. (2019). Annelerin doğum sonrası depresif duygusal bozukluklar açısından değerlendirilmesi ve emzirme üzerine etkilerinin belirlenmesi. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 50(1): 58-62.
- Feldman, R. (2007). Parent–infant synchrony and the construction of shared timing; physiological precursors, developmental outcomes, and risk conditions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(3–4), 329–354.
- Feldman, R., Granat, A., Pariente, C., Kanety, H., Kuint, J., & Gilboa-Schechtman, E. (2009). Maternal depression and anxiety across the postpartum year and infant social engagement, fear regulation, and stress reactivity. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48(9), 919–927.
- Friedman, N., Sadhu, J., & Jellinek, M. (2012). DSM-5: Implications for pediatric mental health care. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 33, 163-178.
- Gaffney, K. F., Kitsantas, P., Brito, A., & Swamidoss, C. S. (2014). Postpartum depression, infant feeding practices, and infant weight gain at six months of age. *J Paediatr Health Care*. 28(43-50).
- Gerhardt, S. (2004). *Why love matters: How affection shapes a baby's brain*. London: Routledge.
- Gürsoy, F., Aydoğdu, F., Aysu, B. & Aral, N. (2020). Bebeklerin sağlığı ve gelişimi ile ilgili geleneksel uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(Ek), 183-193.
- Hanley, A. J., Harris, S. B., Gittelsohn J., Wolever, T. M., Saksvig, B., & Zinman, B. (2000). Overweight among children and adolescents in a native Canadian community: Prevalence and associated factors. *Am J Clin Nutr*. 71(3), 693-700. doi: 10.1093/ajcn/71.3.693.
- Hiscock H. & Wake M. (2001). Infant sleep problems and postnatal depression: a community based study. *Pediatrics*, 107: 1317-1322.
- Howell, E. A., Mora, P., & Leventhal, H. (2005). Correlates of early postpartum depressive symptoms. *Maternal and Child Health Journal*, 10, 1-9.
- Kahraman, Ö. G., Ceylan, Ş., & Korkmaz, E. (2016). 0-3 yaş arası çocukların gelişimsel değerlendirmelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 60-69. ISO 690.
- Kahriman, İ., Topbaş, M., & Çan, G. (2011). Traditional baby care practices among mothers with children aged 6-12 months in the Turkish province of Trabzon. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(1), 61-70.

- Karabulutlu, Ö. (2014). Kars ilinde doğum sonu dönemde yenidoğan bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamaların belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7 (4), 295-302.
- Kırcaali-İftar, G. (2018). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış, E. Tekin-İftar (Ed), Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde, 1-16.
- Kulwa, K. B. M., Roosmarijn, V., Bouckaert, K. P., Mamiro, P. S., Kolsteren, P. W. and Lachat, C. (2014). "Effectiveness of a Nutrition Education Package in Improving Feeding Practices, Dietary Adequacy and Growth of Infants and Young Children in Rural Tanzania: *Rationale, Design and Methods of a Cluster Randomised Trial*", *BMC Public Health*, 14 (1077): 1-6
- Lavigne, J. V., Arend, R., Rosenbaum, D., Smith, A., Weissbluth, M., Binns, H. J., & Christoffel, K. K. (1999). Sleep and behavior problems among preschoolers. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 20(3), 164-169.
- Manian, N., & Bornstein, M. H. (2009). Dynamics of emotion regulation in infants of clinically depressed and nondepressed mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(11), 1410–1418.
- Mäntymaa, M., Puura, K., Luoma, I., Kaukonen, P., Salmelin, R. K., & Tamminen, T. (2008). Infants' social withdrawal and parents' mental health. *Infant Behavior and Development*, 31(4), 606–613.
- Marshall, N. L., Noonan, A. E., McCartney, K., Marx, F., & Keefe, N. (2001). It takes an urban village: Parenting networks of urban families. *Journal of Family Issues*, 22, 163-182.
- McLearn, K.T., Minkovitz, C.S., Strobino, D.M., Marks, E., Hou, W.(2006). Maternal depressive symptoms at 2 to 4 months post partum and early parenting practices. *Archives of Paediatrics and Adolescent Medicine*. 160(3):279-84.
- Morrell, J., & Steele, H. (2003). The role of attachment security, temperament, maternal perception, and caregiving behavior in persistent infant sleeping problems. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 24(5), 447-468.
- Murray L, Cooper, P, & Hipwell A. (2003). Mental health of parents caring for infants. *Arch Womens Ment Health*, 6, 71-77.
- Nelms, B. (1989) Emotional behaviors in chronically ill children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 17 (6), 657-668.
- O'Brien L. M., Heycock E. G, & Hanna M. (2004). Postnatal depression and faltering growth: A community study. *Pediatrics*, 113, 1242-1247.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özkars, B. N. (2017). Prematüre doğum yapmış annelerin travma, depresyon, maternal bağlanma ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi (Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Rahman A, Iqbal Z, & Bunn J. (2004). Impact of maternal depression on infant nutritional status and illness. *Arch Gen Psychiatry*, 61, 946-952.
- Rullo, G. & Musatti, T. (2005). Mothering young children: child care, stress and social life. *European Journal of Psychology of Education*, 2, 107-119.
- Sağat, H. (2016). Bireylerin anne baba tutumlarının özgüven ve sosyal fobiye olan ilişkisinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programı).
- Schore, A. N. (2001). The effects of early relational trauma on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 22(1–2), 201–269.
- Schore, A. N. (2005). Attachment, affect regulation, and the developing right brain: Linking developmental neuroscience to pediatrics. *Pediatrics in Review*, 26(6), 204–217.
- Servet, M. (2018). Prematüre bebeği yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan annelerin postpartum depresyon ve maternal bağlanma düzeyleri (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Sethi, V., Kashyap, S. and Sethi, V. (2003). "Effect of Nutrition Education of Mothers on Infant Feeding Practices", *The Indian Journal of Pediatrics*, 70 (6): 463-466.

- Silver, E. J., Heneghan, A. M., Bauman L. J. & Stein, R. E. K. (2006). The relationship of depressive symptoms to parenting competence and social support in inner-city mothers of young children. *Maternal and Child Health Journal*, 1(10)1, 105-112.
- Sivri, B. ve Karataş, N. (2015). Toplumun kültürel yönü: doğum sonu dönemde anne ve bebek bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamalar ve dünyadan örnekler. *Güncel Pediatri*, 13 (3), 183-193.
- Stein, A., Malmberg, L. E., Sylva, K., Barnes, J., Leach, P., FCCC Team (2008). The influence of maternal depression, caregiving, and socioeconomic status in the post-natal year on children's language development. *Child Care Health Development*. (34), 603-12.
- Stewart, R.C. (2007). Maternal depression and infant growth-A review of recent evidence. *Matern Child Nutrition*. (2), 94-107.
- Sukandara, D., Khomsanb, A., Anwar, F., Riyadid, H. and Mudjajanto, E. S. (2015). "Nutrition Knowledge, Attitude, and Practice of Mothers and Children Nutritional Status Improved after Five Months Nutrition Education Intervention", *International Journal of Sciences:Basic and Applied Research (IJSBAR)*, 23(2): 424-442.
- Şimşek Orhon, F. (2007). The impact of postpartum depression on children. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 60(2): 57-60.
- Taştepe, T. & Köksal Akyol, A. (2014). Hatanelerde görev yapan çocuk gelişimcilerin çalışma ortamları ile mesleklerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1-2-3), 29-54.
- Trevarthen, C., & Aitken, K. J. (2001). Infant intersubjectivity: Research, theory, and clinical applications. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(1), 3-48.
- Uğurlu, E., Başbakkal, Z., Dayılar, H, Çoban, V. ve Ada, Z. (2013). Ödemiş'te bulunan annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 342-360.
- Young, K. T., Davis, K., Schoen, C., & Parker, S. (1998). Listening to parents: a national survey of parents with young children. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 152(3), 255-262.
- Zöhrap, D. U.. (2004). "Lise Öğrencilerinde Algılanan Anababa Tutumları ve Aile Yapısının Ergen Kişilik Özelliklerine Etkisi". Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.



## Ameliyathane Çalışanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi

*Evaluation Of Health Promoting Lifestyle Behaviors Of Operating Room Staff*

### ÖZET

Amaç: Bu araştırma Sivas İlindeki kamu, özel ve üniversite olmak üzere üç ayrı hastanenin ameliyathanesinde görev yapan sağlık çalışanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarını (SYBD) belirleyerek, bu davranışları etkileyen sosyodemografik özellikleri ortaya çıkarmak ve çalışanların görev ve sorumluluklarını yerine getirirken kendi sağlıklarına yönelik tutum ve davranışlarının farkına varıp, geliştirmelerini sağlamak, gelecekteki sağlıklı yaşam programı revizyonu ve/veya gelişimini ve sunulan sağlık hizmetlerinin kalite düzeyini ve verimliliğini artırmak amacıyla yapıldı. Çalışmanın evreni, Cumhuriyet Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Sivas Numune Hastanesi ve Sivas Özel Medicana Hastanesinin ameliyathanelerinde görev yapan 326 sağlık personelinin oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, "Veri Toplama Formu" ve "Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II" (SYBDÖ-II) kullanılarak toplandı. Anket formları vasıtasıyla toplanan verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasında Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 22.0) programı kullanılmıştır. Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeğinden alınan puanın yüksekliği sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına önem verdiği ve sağlık davranışlarının olumlu olduğu anlamına gelmektedir. Araştırma sonucunda katılımcıların en yüksek alt ölçek puanını "manevi gelişim" alırken en düşük puanı "fiziksel aktivite" almıştır. Katılımcıların sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeği ve alt boyut düzeylerinin cinsiyete göre farklılık durumlarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, sağlık sorumluluğu alt boyut düzeyinin cinsiyete göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu ( $p<0.05$ ), kadınların ( $=2,35$ ) sağlık sorumluluğu düzeylerinin erkeklere ( $=2,21$ ) göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** SYBD, Ameliyathane Çalışanları

### ABSTRACT

This study was conducted in three different hospitals in Sivas province, including public, private and university hospitals, to determine Health Promoting Lifestyle (HPL) and to reveal the socio-demographic characteristics affecting these behaviors. The aim was also to raise awareness among the employees about their own attitudes and behaviors towards their health while fulfilling their duties and responsibilities, to encourage them to improve their own health behaviors, and to revise and develop future healthy lifestyle programs and increase the quality and efficiency of the health services provided. The population of the study consisted of 326 employees who agreed to participate. The data of the study were collected using the "Data Collection Form" and "Health Promoting Lifestyle Profile" (HPLP-II). The Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 22.0) program was used to transfer the data collected through survey forms into computer environment. A higher score obtained from the Healthy Lifestyle Behaviors Scale indicates that healthy lifestyle behaviors are valued and health behaviors are positive. As a result of the study, participants scored highest in the sub-scale of "spiritual development" and lowest in the sub-scale of "physical activity". According to the independent sample t-test results conducted to determine the differences in healthy lifestyle behaviors II scale and sub-dimensions according to gender, the difference in health responsibility sub-dimension by gender was statistically significant at the 95% confidence level ( $p<0.05$ ). It was found that the health responsibility levels of women ( $=2.35$ ) were higher than those of men ( $=2.21$ ).

**Keywords:** HPL, Operating Room Staff

### GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Sağlığı; *bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali* olarak tanımlamıştır. Bu tanımın tüm dünyaya yayılmasıyla ülkeler geleneksel sağlık hizmetlerinin sınırlarının ötesine geçmiştir. Ülkelerin ulusal sağlık sistemlerinin gelişiminde DSÖ'nün bu tanımları büyük rol oynamıştır (Leonardi 2018: 2). Kişinin kendini tüm yönleriyle (sosyal, fiziksel ve ruhsal olarak) nasıl algıladığı fikrine subjektif sağlık denir. Bu fikirle kişi, hasta olmasa bile hastaymış düşüncesine kapılabileceği gibi, çok hasta olduğu durumlarda kendisini sağlıklı olarak görebilir. Hekim tarafından yapılan muayene, tetkik ve test sonuçlarının yorumlanması sonucu kişide bir hastalık belirtisine rastlanılmaması ise objektif sağlıktır (Bolsoy

Oya Otar<sup>1</sup>   
Yılmaz Daşlı<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Otar, O. & Daşlı, Y. (2023).  
"Ameliyathane Çalışanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3142-3157. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68947>

Arrival: 17 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup> Yük. Lisans Öğr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Bölümü, Sivas, Türkiye

<sup>2</sup> Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sivas, Türkiye



ve Sevil 2006: 78). Hastalık ise organizmanın değişkenlik göstermesi sonucu bozulan sağlık durumudur. Türk Dil Kurumunun (TDK) bu tanımında hastalık nedenlerinin memnuniyetsizlik, olumsuzluk ve mutsuzluk gibi ifadelerle bağdaştırıldığı görülmektedir. Hastalıkların dağılımında rol oynayan faktörler; Hastalık etkeni olarak bildiğimiz, bakteriler, besinler vb, sosyal çevre ve fiziki şartlar; (coğrafya, hava koşulları, yaşanan yer vb) ve kişisel özellikler (yaş, cinsiyet, yaşam stili vb) dir (Aytaç ve Kurttaş 2015: 232).

Bulaşıcılığı olmayan tüm hastalıklarda kişilerin davranış ve tutumlarının ya da yaşam biçiminin büyük rol oynadığı görülürken, ölümle sonuçlanan hastalıkların kökeninde ise sağlığa zararlı davranışların varlığı bildirilmiştir (Vural 1998: 40). Özellikle bazı kanser çeşitleri, hipertansiyon, kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH), serebrovasküler hastalıklar (SVH), kalp hastalıklarını önlemek ve tedavi etmek bireyin olumlu yaşam davranışıyla birebir ilişkilendirilmiştir (Zaybak ve Fadiloğlu 2004: 80). Maalesef ki bulaşıcı olmayan hastalıklar lider olmaya devam etmekte ve giderek artarak evrensel katiller olarak kabul edilmektedir (Al-Momani 2021: 562).

Toplumda sağlığı oluşturup, sunulması sırasındaki tüm hizmetlere *Sağlık hizmetleri* denir. Sağlık hizmetlerinin amacı, insanların sağlıkla geçirdiği ömür süresini uzatmaktır (Aydoğan 2015: 18). Kişide herhangi bir hastalık bulunmadan veya belirli hastalıkları önlemek, erken teşhis ve tedavi, bireysel sağlığı iyileştirmek amacıyla sunulan sağlık hizmeti *Koruyucu Sağlık Hizmetleridir*. (Demirbilek ve Çolak 2008: 95). Bireyin kısa süre içerisinde yanıt beklediği, sağlık durumu bozulduğunda, tekrar sağlığına kavuşması için en az bir hekimin bulunduğu bir sağlık kurumunda tedavi ve muayeneden oluşan hizmeti almasına *Tedavi edici sağlık hizmetleri* denir (Kar ve Özer 2020:334). *Rehabilitasyon edici sağlık hizmetleri* ise fiziksel olarak kalıcı hasar görmüş ya da ruhen sağlığını kaybetmiş bireylerin diğerlerinden bağımsız yaşamaları için yapılan, uzun süre devam edebilen, sabır ve uzmanlık gerektiren çalışmaları ifade etmektedir. Bu tür hizmetler bireylerin sağlığını kaybetmiş kısıtlı durumu ile hayata uyum sağlamasını, kendisinin ve çevresinin yaşadığı acıları gidermeyi amaçlar (Gençoğlu 2017: 307). Ülkemizde Sağlık Bakanlığına bağlı Sağlığı Geliştirme Genel Müdürlüğü adı altında ayrı bir birim bulunmaktadır. Bu kurum bireysel eğitim faaliyetleriyle toplumdaki sağlık bilincini oluşturmak ve bireylerin sağlığını geliştirmeyi hedeflemektedir. Eğitim kurumları ve medya kuruluşlarını da aktif olarak kullanarak tanıtım faaliyetlerini yürütmektedir (Aydoğan 2015:80).

Gochman'a (1972: 286) göre sağlıklı yaşam biçimi davranışları bireyin; inanç, beklenti ve güdeleri, değerler yargısı ve algıları, kişisel tavırları, alışkanlıkları ve psikolojik özelliklerini kapsar. Bu algı ne kadar iyiyse ve kişinin hayat beklentilerini karşılıyorsa sağlıklı yaşam biçimi davranışları o kadar yüksek olur (Çalışkan, Saygılı 2020:2). Sağlığı korumak ve geliştirmek adına yapılan ve uygulanan eylemler; Sağlık Sorumluluğu, Fiziksel Aktivite, Beslenme, Manevi gelişim, Kişiler Arası İlişkiler, Stres Yönetimini içerir. Bu davranışlar aynı zamanda bireyin sağlığını geliştiren veya ona zarar veren, sağlığın en önemli yakınsal belirleyicileridir. Sağlık yanlısı davranışlar, sağlık politikaları gibi uzak belirleyicilerden daha fazla etkilenir ve bu olumlu davranışlar sadece daha iyi sağlık ve esenliğe değil, aynı zamanda genel yaşam kalitesine de katkıda bulunur (Chawłowska ve ark 2022: 2). Sağlıksız yaşam tarzını benimseyen insanlar toplumda düşük üretkenliğe sebep olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplum üzerinde ekonomik bir yük olacaktır (Chow ve ark 2018: 2).

Hastaneler yoğun hasta ve çalışan potansiyeline sahip kurumlar olup, birçok birimden oluşmaktadır (Özkan 2016: 1) Ameliyathaneler ise başlı başına bir dünyadır ve hastanelerin en riskli alanlarından biridir. Katı sterilizasyon kuralları, standartları, çoklu protokoller stresli bir ortamda gerçekleşir. Bazı yazarlar onu *yüksek düzeyde uzmanlık gerektiren bir ortam* olarak tanımlar (Yule ve ark 2006: 145). Hastalarla yakın çalışılan, tehlikeli çalışma ortamlarında uzun süre bulunmak zorunda kalan; psikososyal ve fiziksel bir varlık olan insanı, iş hayatındaki bu zorlayıcı çalışma koşulları olumsuz etkilemektedir. Örgütlenmiş bir ekip çalışması türünün en güzel örneğini oluşturan ameliyathane çalışanlarını; cerrah, anestezi uzmanı, ameliyathane hemşiresi, anestezi teknisyeni, klinik destek personeli oluşturmaktadır (Yüce 2015: 16). Uzun süren ameliyathane boyunca ve stresli bir ortamda, oldukça yoğun çalışıldığı bölümlerden biri olan ameliyathaneler; kimyasal, fiziksel, psikolojik ve biyolojik birçok faktörü bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu durum insan sağlığı ve ergonomisini de etkilemektedir (Demirtaş 2018: 1). Çalışanların sağlık davranışlarını ve sağlık algılarını değerlendirdiğimizde sağlığın biyolojik boyutlarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak algılanan iyi olma hali; fiziksel, psikolojik, sosyal ve işlevsel değerlendirmeleri de içermektedir (Musaoğlu 2008: 12). Sağlıklı olmak herkesin hakkıdır ve birey sağlığında sorumludur. Bireyin sağlığını geliştirici davranışlar kazanabilmesi için davranışlarını kontrol etme hususunda istekli olması gerekir, çünkü sağlığın gelişimine katkı sağlamak için olumlu sağlık davranışı kazanılmalı ve sürdürülmelidir.

Yaşamı anlamlı kılan değerlerden ilki sayılabilecek sağlığa hizmet eden, sağlığı koruyan ve geliştiren ve oldukça fazla bir grup olan sağlık çalışanlarının halkın sağlığına etki etmeleri, bu konudaki kilit rolleri sebebiyle bilinç düzeylerini geliştirip, rol model olmaları zorunlu bir hal almaktadır (Balliel 2009: 3). İnsan sağlığına yönelik doğrudan sorumlulukları nedeniyle, nitelikli sağlık hizmeti sağlayıcılarının elde tutulması

için olumsuz işyeri koşullarıyla mücadele etmek gerekmektedir (Kurnat-Thoma ve ark 2017: 78). Gelişmiş iş-yaşam dengesini korumak, kişisel refahı teşvik etmek için ameliyathane çalışanlarının topluma hizmet verme rollerinin de önemi sebebiyle, çalışmanın amacı olan; sağlık davranışlarını araştırmak ve ihtiyaç duydukları yerde onları desteklemek eksik unsurları tespit etmek oldukça önemlidir (Aydoğan ve Baş 2019: 17). Nitekim sağlık çalışanlarının almış olduğu eğitim ve klinik uygulama gerekli olan sağlık bilgisini kuşkusuz artırabilir, ancak tutumlarını ve sağlığı geliştirici davranışlarını değiştirebilir (Chow ve ark 2018: 9).

Literatürde, ülkemizde yapılan SYBD ile ilgili çalışmalara bakıldığında zaman alanları farklı, fakat kapsam olarak benzerlik gösteren çalışmalar olduğu görülmüştür. Örneğin; Bozhüyük A (2010) Sağlık Bilimlerinde okuyan üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada SYBDÖ alt ölçek madde puan ortalamasının orta düzeyde olduğu görülmüştür. En yüksek puan ortalamasını manevi gelişim (Tinsellik), en düşük puan ortalamasını ise fiziksel aktivite almıştır. Benzer veriler, Demir ve Artantaş (2018) Tıp ve Hemşirelik Öğrencilerinin, Kolaç ve ark (2017) Fabrika Çalışanlarının, Cürcani ve ark (2010) Cerrahi Hemşirelerinin, Çalışkan ve Saykılı (2020) İç Anadolu'da bulunan bir ildeki Sağlık Müdürlüğü çalışanlarının SYBD'ni değerlendirmek için yapmış oldukları araştırmalarda ve yapılan birçok çalışmada görülmektedir. (İlhan ve ark 2010; Saydam ve ark 2007; Altay 2006; Altıparmak ve Kutlu 2009, Kocaakman ve ark 2010; Tuğut ve Bekar 2008; Kaya ve ark 2008; Ünal ve ark 2007; Arslan ve Ceviz 2007; Can ve ark 2008; Al Ma'aitah ve ark 1999; Tuncer ve ark 2022 Karadeniz ve ark 2008; Emeksiz 2018; Kostak ve ark 2014; Üstündağ ve ark 2019; Uz ve Kitiş 2017; Doumit R 2020; Chen C-M ve ark 2007; Rebecca Keele 2009). Ancak Pender ve ark (1990)'nın çalışmada beslenme ve stres yönetimi alt boyutlarının en düşük, sağlık sorumluluğunun ise en yüksek ölçek puanı aldığı, Esin (1997)'nin fabrika işçileriyle yaptığı çalışmada ise en yüksek ölçek alt grup puanı kendini gerçekleştirme ve sağlık sorumluluğu alırken en düşük puanı stres yönetimi ve kişiler arası desteğin aldığı görülmüştür.

Güner ve Demir (2006) Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi ameliyathanesinde yaptığı çalışmada bekar olanların egzersiz yapma, beslenme alışkanlıkları ve SYBD düzeyinin evli olanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca eğitim durumunun SYBD'ni oldukça olumlu etkilediğini bildirmiştir. Alpar ve ark (2008); Değerli ve Yiğit (2020); Karaca ve Aslan (2019); Çalışkan ve Saykılı (2020); Rueda-Medina ve ark (2020) 'nın çalışmaları Güner ve Demir (2006)'in çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Optur (2017) araştırmasında evli olmanın ve çocuk faktörünün manevi gelişime olumlu etkisi olduğunu ve ruhsal yönden gelişim içinde olmanın kendini geliştirme ölçeğini de olumlu etkilediği görülmüştür. Aile düzeni beslenme alışkanlığını ve sağlıklı beslenmeyi de beraberinde getirdiği, stresle baş etmede bekarlara göre daha iyi oldukları tespit edilmiştir. Bekar ve çocuğu olmayanların ise fiziksel aktivite puanlarında artış olduğu görülmüştür. Aksoy ve Uçar (2014) bekar öğrencilerin evlilerden daha yüksek ölçek puanı olduğunu bildirmiştir. Yalçınkaya ve ark (2007) kadınların erkeklere göre beslenme ve sağlık sorumluluğunun daha yüksek puanda olduğunu saptamıştır. Shi-chen Zhang ve ark (2013)'nin SYBDÖ'nin Japonca versiyonunda kadınların SYBD'nin daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür

Keskin ve ark (2020)'nin deniz ticareti gemi adamlarının SYBD'ni incelemiş, spor yapan grubun ortalama puan durumu çok ileri düzeyde anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Bu durum özellikle aile, arkadaş vb. sosyal alanlardan uzakta bir yaşam sürdükleri tahmin edilen gemi adamlarında düzenli spor yapmanın ne kadar önemli bir sonuç doğurduğu anlaşılmıştır.

Demirtaş (2018)'in ameliyathane hemşirelerinin egzersiz ve sağlık sorumluluğu alt grupları puanının düşüğe seviyede olduğunu bildirdiği çalışmasına benzer, E. Kurnat-Thoma ve ark (2007) Washington D.C. Metropolitan bölgesindeki hemşirelerde sağlık sorumluluğu açısından benzerlik göstermektedir. Ayrıca artan hemşire yaşının, algılanan sağlıklı yaşam tarzı davranışlarının azalmasıyla ilişkili olduğunu gözlemlemiştir. Hemşirelerin yaşı arttıkça bakım ihtiyacının da arttığını bildirirken, Köse ve Çıplak (2020), yaş arttığında sağlık sorumluluğunun arttığını ruhsal gelişim ve stres yönetiminin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azaldığını belirtmiştir. Walker ve ark (1988) ise aksine yaş arttıkça yaşlıların sağlığı teşvik eden genel yaşam tarzı ve sağlık sorumluluğu, beslenme ve stres yönetimi boyutlarında hem genç hem de orta yaşlılardan daha yüksek puanlara sahip olduğunu bildirmiştir.

### **Araştırmanın Metodolojisi**

Kesitsel ve tanımlayıcı tipte yapılan bu çalışmada, 1-31 Mayıs 2022 tarihleri arasında Cumhuriyet Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Sivas Numune Hastanesi ve Sivas Özel Medicana Hastanesinin ameliyathanelerinde görev yapan sağlık personeliyle çalışılmıştır. Araştırmanın evreni anılan üç hastanenin ameliyathanesindeki hemşire, anestezi teknikeri, anestezi uzmanı, klinik destek personeli, radyoloji teknikeri, perfüzyonist olarak çalışan 326 kişi oluşmaktadır. Evrenin tamamına uygulanarak 326 kişiyle çalışılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci

bölüm demografik soruların bulunduğu Kişisel Bilgi Formudur. Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği (SYBDÖ II) kullanılarak toplanılan veriler ise ikinci bölümde bulunmaktadır. Çalışmada yer verilen ve sağlıklı teşvik eden bir anketin uygunluğunu yansıtan, SYBD II Ölçeği; Sechrist, Walker ve Pender (1987) tarafından geliştirilmiştir. Orjinali İngilizce olan ölçeğin Türkçeye uyarlanması, Bahar ve ark (2008) tarafından yapılmıştır. 48 madde ve 6 bağımsız değişken olarak sunulan ölçeğin ilk hali, 1996 yılında revizyona uğramış (Walker ve ark 1996) ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II ortaya çıkarılmıştır. Stres yönetimi, Manevi Gelişim, Kişiler Arası İlişkiler, Fiziksel Aktivite, Beslenme, Sağlık Sorumluluğu olmak üzere 6 faktörden ve 52 maddeden oluşturulmuştur. Ölçek 4'lü likert tipinde derecelendirilmiş "Hiçbir zaman, bazen, sık sık, düzenli olarak" şeklinde sıralandırılıp, 1, 2, 3, 4 olarak maddelendirilmiştir. Geçerlilik ve Güvenilirlik çalışması olarak sadece güvenilirlik katsayılarına bakılmış ve uzman değerlendirme puanlarına göre kapsam geçerliliği yapılmıştır. Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör analizleri yapılmamıştır. Bahar ve arkadaşlarının Türkçeye uyarladığı Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği-II ölçek soruları kullanılarak Sivas ilindeki ameliyathane çalışanları ile yüz yüze anket çalışması ile veri toplanan ve Türk kültüründe ölçeğin faktör yapısının nasıl şekillendiğini belirlenmesi için güvenilirlik analizleri, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Bir maddenin bir diğer maddeyle olan ilişkisi 0,25 değerinin altında olmaması gerekliliği sebebiyle 8 ve 48 numaralı sorular ölçekten çıkarılmış olup kalan 50 soru ile tekrar güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyleri incelendiğinde ölçeğin güvenilirliğinin yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. (Cronbach Alpha=0,935). Ölçeğin puanı ne kadar yüksekse, katılımcıların o kadar sağlıklı yaşam biçimi davranışını benimsediği görülmektedir. Alt ölçekleri sağlıklı yaşam tarzını teşvik etmek ve sağlıklı ölçmek için tasarlanmış çok boyutlu bir model olarak tanımlanabilir.

Veriler SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 22.0 programında değerlendirilmiştir. Veriler değerlendirilirken kullanılan tanımlayıcı testler; Anova Testi, Bağımsız örneklem T Testi, Post Hoc testlerinden Tamhane's T2 testi, Post Hoc testlerinden LSD testidir. Ölçeğin alt boyutlarına ait verilerin dağılımını belirlemek için; aritmetik ortalamaları, medyan değeri, çarpıklık ve basıklık katsayıları araştırılarak, aritmetik ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın ya da eşit olma durumu, çarpıklık ve basıklık katsayı değerinin  $\pm 1.5$  sınırları arasında olması, verilerin normal dağılımdan geldiğini göstermektedir (Tabachnick ve Fidell 2013). Öğrencilerin bireysel özellikleri sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. SYBDÖ II puanı ortalama standart sapma olarak gösterilmiştir. Normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiştir.

### Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamındaki katılımcıların sosyodemografik özellikleri incelendiğinde, 150 (%46)'kişisi Sivas Numune Hastanesi Ameliyathanesi, 150 (%46)' kişisi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hastanesi Ameliyathanesi, 26 (%8)'kişisi ise Medicana Hastanesinde görev yapmaktadır. %63,8' i kadın, %36,2' si erkektir. % 54,6' sı lisans, %21,2' si ön lisans ve %17,2' si yüksek lisans mezunudur. %30,4' ü 1-5 yıl, %38,7' si ise 16 yıl ve üzeri süredir ameliyathanede çalışmaktadır. %76,7' si nöbet tutarken, %23,3' ü nöbet tutmamaktadır. %59,8' i sigara içmemekte, %73' ünün ise kronik bir hastalığı bulunmamaktadır. %81,6' sı sağlık durumlarını iyi olarak nitelemektedir. %53,4' ü iş yerine araba ile giderken, %20,2' si yürüyerek, %23' ü toplu taşıma ile ulaşımı sağlamaktadır. %57,4' ü bazen fiziksel egzersiz yapmaktaki, %15,6' sı ise düzenli olarak egzersiz yapmaktadır ve % 64,3' ünün tempolu yürüyüş yaptığı belirlenmiştir. Fiziksel egzersiz yapmayı engelleyecek rahatsızlığa sahip olan katılımcıların %14,4' ü kalp dolaşım sistemi rahatsızlığı, %16,5' i ruhsal problem, %33 ü kas iskelet sistemi rahatsızlığına sahip olduklarını bildirmişlerdir. %88,7' si yaşam biçimi davranışları ile ilgili hizmet içi eğitim almamıştır.

Tablo 1 de sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeğine madde analizi sonuçları incelendiğinde, S8 "Şekeri ve tatlıyı kısıtlarım" ve S48 "İlahi bir gücün varlığına inanırım" maddelerinin ölçekten çıkarıldıktan sonra kalan 50 soru ile tekrar güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bir maddenin diğer maddelerle olan ilişkisi 0,25' in üzerinde yer aldığından ölçekten tekrar soru çıkarımı yapılmamıştır. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyleri incelendiğinde ölçeğin güvenilirliğinin yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. (Cronbach Alpha=0,935).



**Tablo 1:** Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Ölçeğine İlişkin Güvenirlik Analizleri Sonuçları

Maddeler	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha
S1	114,9632	444,134	,319	,935
S2	115,2791	442,528	,348	,935
S3	115,0184	439,581	,468	,934
S4	115,4816	440,054	,445	,934
S5	115,0460	444,050	,316	,935
S6	114,8466	435,706	,563	,933
S7	114,4387	440,776	,425	,934
S9	115,4693	442,896	,379	,935
S10	115,2239	436,802	,453	,934
S11	115,2209	437,360	,503	,934
S12	114,5184	439,297	,421	,934
S13	114,5644	435,853	,537	,934
S14	115,5583	444,377	,274	,935
S15	115,0429	439,721	,485	,934
S16	115,2791	435,525	,519	,934
S17	114,8374	439,404	,417	,934
S18	114,6963	434,612	,536	,933
S19	114,7147	436,925	,514	,934
S20	115,3773	439,196	,470	,934
S21	115,2178	439,002	,489	,934
S22	115,4356	435,705	,546	,933
S23	115,0859	437,260	,525	,934
S24	114,7699	433,938	,607	,933
S25	114,6626	427,910	,306	,939
S26	115,4233	439,285	,472	,934
S27	115,0184	438,301	,532	,934
S28	115,5491	435,516	,568	,933
S29	115,1595	436,221	,587	,933
S30	114,7546	433,232	,577	,933
S31	114,6043	437,249	,497	,934
S32	115,1166	437,906	,439	,934
S33	115,4387	435,872	,556	,933
S34	115,1227	437,240	,496	,934
S35	115,1135	433,879	,579	,933
S36	115,3773	437,393	,495	,934
S37	115,2914	437,893	,468	,934
S38	115,2669	441,458	,386	,935
S39	115,3528	435,411	,562	,933
S40	115,3742	436,266	,517	,934
S41	115,5000	436,885	,500	,934
S42	114,5368	437,597	,494	,934
S43	115,1166	438,786	,468	,934
S44	115,2822	438,929	,393	,935
S45	115,6595	438,884	,460	,934
S46	115,5092	436,928	,477	,934
S47	115,4080	442,273	,341	,935
S49	114,5245	439,555	,433	,934
S50	114,5000	439,863	,354	,935
S51	114,9693	435,230	,495	,934
S52	114,4755	435,499	,497	,934

Tablo 2' te Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II ölçeğinde yer alan 1, 2, 5, 9, 11, 17, 25, 29, 33, 34, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52 numaralı maddelerin yüklerinin iki faktör arasında 0,10' luk farklılık oluşturmaması ya da faktör yükü alt sınır olan 0,50' nin altında olduğundan maddeler ölçekten çıkarılarak tekrar açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Maddeler çıkarıldıktan sonra kalan 31 soru ile yapılan Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ifadelerin faktör yükleri 0,529 ile 0,810 arasında yer almaktadır. Ayrıca KMO değerinin 0,902 olması ve Barlett's testinin anlamlı sonuç vermesi, her bir boyut için toplanan verilerin araştırmada kullanılan ölçekle uyumlu bir şekilde faktörler altında toplanabileceğini ve araştırma konusu ile ilgili yazını desteklediğini göstermektedir. Araştırma modelinde yer alan beş faktörden, Manevi Gelişim toplam varyansın %15,354' ünü, Fiziksel Aktivite %12,268' ini, Sağlık Sorumluluğu %10,299' unu, Beslenme %9,348' ini, Stres Yönetimi %8,124' ünü açıklamaktadır.

**Tablo 2:** Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)

Yargı İfadeleri	Faktörün Açıklayıcılığı %	Özdeğer	Güvenilirlik	Faktör Yükleri
<b>Manevi Gelişim</b>	<b>15,354</b>	<b>8,975</b>		
S6: Olumlu yönde değiştiğimi ve geliştiğimi hissedirim				,628
S7: İnsanları başarıları için takdir ederim				,559
S12: Yaşamımın bir amacı olduğuna inanırım				,699
S13: İnsanlarla anlamlı ve doyumlu ilişkiler sürdürürüm				,725
S18: Geleceğe umutla bakarım				,641
S19: Yakın arkadaşlarıma zaman ayırırım				,594
S23: Uyumadan önce güzel şeyler düşünürüm				,588
S24: Kendimle barışık ve kendimi yeterli hissedirim				,686
S30: Hayatımdaki uzun vadeli amaçlar için çalışırım				,641
S31: Sevdiğim kişilerle kucaklaşıyorum				,617
<b>Fiziksel Aktivite</b>	<b>12,268</b>	<b>2,764</b>		
S4: Düzenli bir egzersiz programı yaparım				,782
S10: Haftada en az üç kez 20 dakika ve/veya daha uzun süreli egzersiz yaparım (hızlı yürüyüş, bisiklete binme, aerobik, dans gibi)				,810
S16: Hafif ve orta düzeyde egzersiz yaparım (Örneğin haftada 5 kez ya da daha fazla) yürürüm				,761
S22: Boş zamanlarımda yüzme, dans etme, bisiklete binme gibi eğlendirici fizik aktiviteler yaparım				,657
S28: Haftada en az üç kere kas güçlendirme egzersizleri yaparım				,710
S46: Kalp atımım hızlanana kadar egzersiz yaparım				,634
<b>Sağlık Sorumluluğu</b>	<b>10,299</b>	<b>2,168</b>		
S3: Doktora ya da bir sağlık görevlisine, vücudumdaki olağandışı belirti ve bulguları anlatırım				,693
S15: Sağlık personeline önerilerini anlamak için soru sorarım				,718
S21: Her zaman gittiğim sağlık personelinin önerileri ile ilgili sorularım olduğunda başka bir sağlık personeline danışırım				,700
S27: Sağlık sorunlarımı sağlık personeline danışırım				,685
S39: Kendime nasıl daha iyi bakabileceğim konusunda sağlık personeline danışırım				,628
S43: Benzer sorunu olan kişilerden destek alırım				,569
<b>Beslenme</b>	<b>9,348</b>	<b>1,772</b>		
S14: Her gün 6-11 öğün ekmek, tahıl, pirinç ve makarna yerim				,584
S20: Her gün 2-4 öğün meyve yerim				,654
S26: Her gün 3-5 öğün sebze yerim				,738
S32: Her gün 3-4 kez süt, yoğurt veya peynir yerim				,707
S38: Her gün et, tavuk, balık, kuru bakliyat, yumurta, çerez türü gıdalardan 3-4 porsiyon yerim				,738
<b>Stres Yönetimi</b>	<b>8,124</b>	<b>1,493</b>		
S35: İş ve eğlence zamanımı dengelerim				,582
S36: Her gün yapacak değişik ve ilginç şeyler bulurum				,771
S37: Yakın dostlar edinmek için çaba harcarım				,646
S41: Günde 15-20 dakika gevşeyebilmek, rahatlayabilmek için uygulamalar yaparım				,529
KMO = 0.902 Bartlett's= 4257,009		Açıklanan Varyans (%) (Toplam = % 55,393)		
df= 45, Sig< 0.001		Ölçek Toplam Güvenilirlik= 0,914		

Bir modelin kabul edilebilir uyum ya da mükemmel uyumda olduğunun belirlenmesinde kullanılan en önemli uyum kriterinin  $X^2/sd$ ' dir. (Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003).  $X^2$  önerilen model ile verinin uyumunu test eder. Anlamsız olması, önerilen model ile örneklem kovaryanslarının benzer olduğunu anlamına gelir.  $X^2/sd$   $X^2$  değeri örneklemden etkilendiğinden serbestlik derecesine oranı daha güvenilir sonuçlar verir. RMSEA Serbestlik derecesini de dikkate alarak modelin örneklem kovaryansı ile ne derecede uyumlu olduğunu sunar. CFI; serbestlik derecesini ve örneklem büyüklüğünü dikkate alarak test edilen modeli temel modele göre mukayese eder. NFI; CFI' dan farklı olarak  $X^2$  dağılımının gerektirdiği şartlara bağlı olmaksızın karşılaştırma yapar. TLI(NNFI); NFI' nın serbestlik derecesi dikkate alarak hesaplanmış halidir. IFI; örneklem büyüklüğü ve modelin karmaşıklık derecesini dikkate alarak modelin uyumunu test eder. (Gürbüz, S. 2019:34).

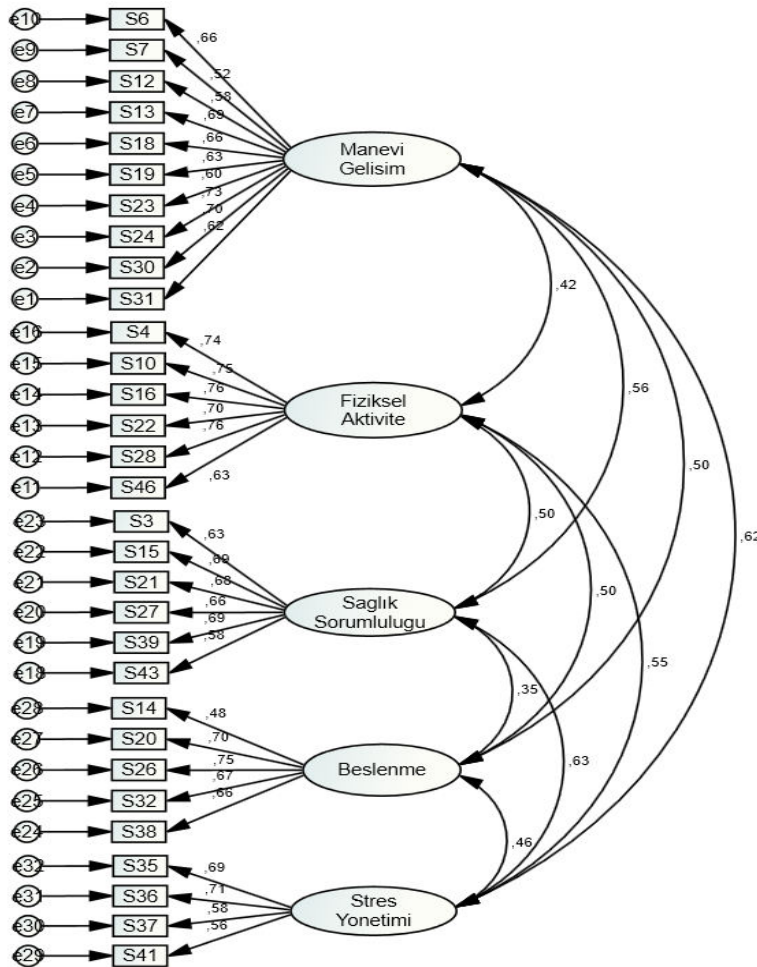
Tablo 3'te ölçeğe ait RMSEA kriteri ilk aşamada istenilen düzeyde çıktığından hiçbir modifikasyona gidilmemiştir. Yapılan DFA analizi sonucunda, maddelerin ilgili faktörleri %95 güven seviyesinde doğruladığı ( $p<0.05$   $p=0,000$ ) ve  $X^2/sd$ , RMSEA, NFI, CFI değerlerinin mükemmel uyum aralıklarında olduğu belirlenmiştir.

**Tablo 3:** Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Ölçüm Adı	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Ulaştığı sonuç	Modelin Başarı Düzeyi
$\chi^2/df$	$0 < X^2/sd < 3$	$0 < X^2/sd < 5$	2,169	Mükemmel Uyum
RMSEA	RMSEA $\leq .05$	RMSEA $\leq .10$	0,060	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR			0,058	
NFI	$.95 \leq NFI < 1.0$	$.90 \leq NFI < 1.0$	0,831	Uyum Göstermiyor
NNFI (TLI)	TLI $\geq .95$	TLI $\geq .90$	0,912	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	CFI $\geq .95$	CFI $\geq .90$	0,904	Kabul Edilebilir Uyum

**Kaynak:** Schermelleh ve Moosbrugger, (2003)

Sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi yapısı aşağıdaki şekilde açıkça görülmektedir (Şekil 1). Manevi gelişim ile fiziksel aktivite ile 0.423, sağlık sorumluluğu ile 0.565, beslenme ile 0.497, stres yönetimi ile 0.619 kuvvetinde orta dereceli pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Fiziksel aktivite ile beslenme arasında 0.497, sağlık sorumluluğu arasında 0.497, stres yönetimi ile 0.551 orta kuvvetli pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Stres yönetimi ile sağlık sorumluluğu 0.626, beslenme ile 0.463 ve sağlık sorumluluğu ve beslenme boyutları arasında 0.348 kuvvetinde pozitif yönlü ilişki vardır.

**Şekil 1:** Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Doğrulayıcı Faktör Analizi

**Kaynak:** Tabachnick ve Fidell 2013

Tablo 4'te Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II ölçeği ve alt boyutlarına ait verilerin hangi dağılımdan geldiğini belirlemek için; aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş olup, aritmetik ortalama ve medyanın eşit ya da yakın olması, çarpıklık ve basıklık katsayılarının  $\pm 1.5$  sınırları içinde bulunmasından verilerin normal dağılımdan geldiği belirlenmiştir.

**Tablo 4:** Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Ölçeğine Ait Normal Dağılım Analizi ve Betimsel İstatistik Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov	p	Çarpıklık	Basıklık	$\bar{X}$	Med.	S.S.
Manevi Gelişim	,072	,000	,228	-,551	2,73	2,70	,57
Fiziksel Aktivite	,137	,000	,720	,534	2,01	2,00	,66
Sağlık Sorumluluğu	,135	,000	,706	,547	2,30	2,16	,56
Beslenme	,149	,000	,810	1,239	2,08	2,00	,61
Stres Yönetimi	,150	,000	,714	,446	2,11	2,00	,63
Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II	,084	,000	,771	,982	2,32	2,27	,44

Manevi gelişim ile fiziksel aktivite ile 0.423, sağlık sorumluluğu ile 0.565, beslenme ile 0.497, stres yönetimi ile 0.619 kuvvetinde orta dereceli pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Fiziksel aktivite ile beslenme arasında 0.497, sağlık sorumluluğu arasında 0.497, stres yönetimi ile 0.551 orta kuvvetli pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Stres yönetimi ile sağlık sorumluluğu 0.626, beslenme ile 0.463 ve sağlık sorumluluğu ve beslenme boyutları arasında 0.348 kuvvetinde pozitif yönlü ilişki vardır.

### **Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları II Ölçeği Alt Boyutlarının Demografik Değişkenlere Göre Farklılık Analizleri**

SYBDÖ II alt boyutlarından cinsiyete göre farklılık analizi bağımsız örneklem t-testi ile yapılmıştır. Sağlık sorumluluğu düzeyinin cinsiyete göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $t=2,292$ ;  $p<0.05$ ). Kadınların sağlık sorumluluğu düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir. Manevi gelişim, fiziksel aktivite, beslenme, stres yönetimi, sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri cinsiyete göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Katılımcıların SYBD düzeylerinin yaş grupları arasında farkı tek yönlü anova analizi ile yapılmıştır. SYBD alt boyutlarından fiziksel aktivite düzeyleri yaş grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. 18-24 yaş grubunda olanların fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu düzeyleri yaş büyük gruplara göre daha yüksektir. Stres yönetiminde ise yaşı 44 ve üzeri olanların stres yönetimi düzeyleri yaş küçük olan gruplara göre daha düşüktür. 18-24 yaş grubunda olanların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri 44 ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. Manevi gelişim ve beslenme düzeyleri yaş grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Araştırmaya katılanların SYBDÖ II ve alt boyut düzeylerinin medeni duruma göre farklılık durumları bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Fiziksel aktivite düzeyi medeni duruma göre %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $t=-4,016$ ;  $p<0.05$ ). Evli olanların fiziksel aktivite düzeyleri bekarlara göre daha düşüktür. Ayrıca evlilerin sağlık sorumluluğu düzeyleri, stres yönetim düzeyleri ve sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri bekarlara göre daha düşüktür. Manevi gelişim, beslenme düzeyleri medeni göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Araştırma kapsamında sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin çocuk sayısı grupları arasında fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları alt boyutlarından manevi gelişim düzeyleri çocuk sayısı grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $F=2,884$ ;  $p<0.05$ ). Post Hoc testi sonucuna göre çocuk sayısı 1 olanların manevi gelişim düzeyleri çocuğu olmayanlara, 2 çocuğu olanlara ve 3 ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. Fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu, beslenme, stres yönetimi, sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçek düzeyleri çocuk sayısı grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Çalışmaya katılanların SYBD düzeylerinin eğitim durumu grupları arasında fark tek yönlü anova analizi ile yapılmıştır. SYBD alt boyutlarından beslenme düzeyleri eğitim durumu grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $F=6,208$ ;  $p<0.05$ ). Lisans mezunu olanların beslenme düzeyleri yüksek lisans ve üzeri mezun olanlara göre daha düşüktür. Ön lisans mezunu olanların stres yönetimi düzeyleri lisans mezunu olanlara göre daha yüksektir. Lisans mezunu olanların SYBD düzeyleri ön lisans ve yüksek lisans ve üzeri mezunu olanlara göre daha düşüktür. Manevi gelişim, fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu düzeyleri eğitim durumları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Katılımcıların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin aile tipi grupları arasında fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçeği ve alt boyut düzeyleri aile tipi grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

Çalışma ile sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin çalışma süresi grupları arasında fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları alt boyutlarından fiziksel aktivite düzeyleri çalışma yılı gruplarına göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $F=4,892$ ;  $p<0.05$ ). Post Hoc testi sonucuna göre çalışma süresi 16 yıl ve üzeri olanların fiziksel aktivite düzeyleri ve stres yönetimi düzeyleri 1-5 yıl ve 6-10 yıl olanlara göre daha düşüktür. Sağlık sorumluluğu düzeyleri ve sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri çalışma yılı gruplarına göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $F=5,749$ ;  $p<0.05$ ). Çalışma süresi 1-5 yıl olanların sağlık sorumluluğu düzeyleri 6-10 yıl ve 16 yıl ve üzeri olanlara göre daha yüksektir.

Manevi gelişim ve beslenme alt boyut düzeyleri çalışma yılı gruplarına göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Çalışmaya katılanların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin haftalık çalışma süresi grupları arasında fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları alt boyutlarından manevi gelişim düzeyleri haftalık çalışma süresi gruplarına göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $F=4,503$ ;  $p<0,05$ ). Haftalık çalışma süresi 45 saat olanların manevi gelişim düzeyleri 40 saat ve 55 saat ve üzeri olanlara göre daha düşüktür. Fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu, beslenme, stres yönetimi ve sağlıklı yaşama biçimi davranışları haftalık çalışma süresine göre farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeği ve alt boyut düzeylerinin nöbet tutma duruma göre farklılık durumlarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam davranışları genel ölçek ve alt boyut düzeyleri nöbet tutma duruma göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Araştırma kapsamında sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin günlük girilen ameliyat sayısına göre fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçeği ve alt boyut düzeyleri günlük ameliyat sayısı grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Katılımcıların sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeği ve alt boyut düzeylerinin sigara içme duruma göre farklılık durumlarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, sağlık sorumluluğu düzeyleri sigara içme durumuna göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ( $t=-2,238$ ;  $p<0,05$ ). Sigara içenlerin sağlık sorumluluğu düzeyleri içmeyenlere göre daha düşüktür. Sigara içenlerin beslenme düzeyleri içmeyenlere göre daha düşüktür. Sağlıklı yaşam davranışları genel ölçek ve manevi gelişimi fiziksel aktivite, stres yönetimi alt boyut düzeyleri sigara içme duruma göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Çalışmaya katılanların sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeği ve alt boyut düzeylerinin kronik hastalığı olma duruma göre farklılık durumlarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçek ve alt boyut düzeyleri kronik hastalığa sahip olma durumuna göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Araştırmaya katılanların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin sağlık durumu grupları arasında fark durumlarının belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, Sağlık durumu çok iyi olanların manevi gelişim düzeyleri, fiziksel aktivite düzeyleri, stres yönetimi düzeyleri ve Sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçek düzeyleri sağlık durumu iyi ve kötü olanlara göre daha yüksektir ( $p<0,05$ ). Sağlık sorumluluğu ve beslenme alt boyut düzeyleri sağlık durumu gruplarına göre farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Katılımcıların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin egzersiz yapma durumunun grupları arasındaki farklılığın belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova analizi sonuçlarına göre, Düzenli olarak egzersiz yapanların fiziksel aktivite düzeyleri bazen egzersiz yapanlara ve egzersiz yapmayanlara göre daha yüksektir ( $p<0,05$ ).

Egzersiz yapanların sağlık sorumluluğu düzeyleri, beslenme düzeyleri stres yönetimi düzeyleri ve sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri bazen egzersiz yapanlara ve egzersiz yapmayanlara göre daha yüksektir. Manevi gelişim alt boyut düzeyleri egzersiz yapma durumuna göre farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

Sağlıklı yaşam biçimi davranışları II ölçeği ve alt boyut düzeylerinin yaşam biçimi davranışları ile ilgili eğitim alma duruma göre farklılık durumlarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçek ve alt boyut düzeyleri yaşam biçimi davranışları ile ilgili eğitim alma durumuna göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ).

## TARTIŞMA

Sağlıklı yaşam tarzı ve olumlu davranış değişikliği hakkında özellikle riskli birimlerde görev yapan sağlık çalışanlarının farkındalık düzeyini arttırmayı amaçlayan bu çalışmayla elde edilen bulgular, mevcut durum ve ilgili literatürle birlikte tartışılarak sunulmuştur.

Ameliyathane çalışanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, çalışanların SYBD ölçeği ve alt gruplarından aldıkları puan ortalamaları arasında en

yüksek puan ortalaması manevi gelişim olarak bulunmuştur. Bunu sırasıyla; sağlık sorumluluğu, stres yönetimi, beslenme ve fiziksel aktivitenin izlediği görülmektedir.

SYBD II ölçeği alt boyutlarının cinsiyete göre farklılıklarının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre, sağlık sorumluluğu alt boyut düzeyinin cinsiyete göre farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ( $p<0,05$ ). Kadınların sağlık sorumluluğu düzeyleri erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların bakım verici özelliği yönüyle ilgili olduğu düşünürsek, bu sonucu literatürde desteklemektedir (Optur, 2017; Esin, 1997; Türkmenoğlu ve Sümer, 2017; Emeksiz 2018; Şimşekoğlu ve Mayda, 2016; Pasinlioğlu, 1998; Zorlu ve ark., 2022; Shi-chen Zhang ve ark, 2013). Manevi gelişim, beslenme, fiziksel aktivite, stres yönetimi, sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri cinsiyete göre farklılığı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ )

Katılımcıların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin yaş grupları arasında farkının belirlenmesi için yapılan analiz sonucu, sağlıklı yaşam biçimi davranışları alt boyutlarından fiziksel aktivite ve sağlık sorumluluğu düzeylerinin yaş grupları arasındaki farklılığı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ( $p<0,05$ ). 18-24 yaş grubunda olanların fiziksel aktivite ve sağlık sorumluluğu düzeyleri 25-34, 35-44 ve 44 ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. Bu da yaşı daha genç çalışanların SYBD olarak fiziksel aktiviteye önem verdiklerinin göstergesi kabul edilebilir. Ameliyathane çalışanlarının vardiyalı çalışması, riskli çalışma koşulları, evlilik gibi nedenler ile fiziksel aktivite ve olumlu yaşam davranışları konusunda yeterli olmadıkları görülmektedir. Gençgün (2018) çalışmasında, çalışmamızın aksine ameliyathane çalışanlarında yaş ile birlikte sağlık sorumluluğu ve yine yaş ile birlikte fiziksel aktivite alt boyut puan ortalamasının da yükseldiği görülmüştür. On 2016; Özkan ve Yılmaz 2008 çalışmaları da yaş arttıkça sağlık sorumluluğu puan ortalaması arttığı yönündedir.

Stres yönetimi düzeyleri yaş grupları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ( $p<0,05$ ). Yaşı 44 ve üzeri olanların stres yönetimi düzeyleri 18-24 ve 25-34 yaş grubunda olanlara göre daha düşüktür. Çalışmamızdaki bulgular, yaş ile stres yönetimi arasında negatif, anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yaş artışı ile beraber stres yönetiminin kazanılmasında azalma olabileceğinin gösteresidir. Ayaz ve ark (2009); Choi Hui (2002) öğrencilerle yaptığı çalışmalarında yaş arttıkça stres yönetimi puan ortalamalarının azaldığını belirlerken çalışmamızla paralellik göstermektedir. 18-25 yaş grubundaki, hemşirelerin stres yönetimi alt boyutu puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu bildiren diğer çalışmada Khaghanyrad (2014) ve Emeksiz (2018) çalışmalarıdır. Ancak, Optur (2017)'un çalışmasında 18-25 yaş arası hemşirelerin stres yönetimi alt boyut puanı, üst yaş grubundaki sağlık çalışanlarına göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur.

Sağlıklı yaşam biçimi davranışları genel ölçek düzeyi yaş grupları arasındaki farklılığı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ( $p<0,05$ ). 18-24 yaş grubunda olanların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri 35-44 ve 44 ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. 25-34 yaş grubunda olanların sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyleri ve 44 ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. Çalışmamızın aksine literatürde yaş arttıkça sağlıklı yaşam davranış düzeylerinin arttığını bildiren çalışmalar oldukça fazladır (Yalçınkaya ve ark 2007; On 2016; Özkan ve Yılmaz 2008; Kandari ve ark 2007; Walker 1988). Bu durumu yaşın ilerlemesiyle bilgi, deneyim ve sosyal yaşam tarzının daha düzenli olabileceği ile bağdaştırmışlardır.

Manevi gelişim ve beslenme düzeyinin yaş grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ). Medeni durumlarına göre SYBD II ölçeği alt boyutları incelendiğinde bekâr olanların toplam SYBDÖ, fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu, stres yönetimi alt boyutu puan ortalamalarının evli olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ( $p<0,05$ ). Bunun sebebi eş veya çocuk gibi faktörlerin olmamasının bekâr çalışanların kendilerine daha fazla zaman ayırıyor olabilmesi ile açıklanabilmektedir. Cürcani ve ark (2010); Yalçınkaya ve ark (2007); Güner ve Demir (2006) benzer çalışmalardandır. Aksini destekleyen çalışmalarda mevcuttur. Optur (2017); On (2016); Esin (1997) evli olanların SYBD ve alt boyut puanlarının yüksek olduğunu, aile düzeninin beslenme alışkanlığını, stresle baş etmeyi beraberinde getirdiğini ve bekarlara göre daha iyi olduklarını bildirmiştir.

Bunun yanı sıra manevi gelişim ve beslenme düzeylerinin medeni duruma göre farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ). Akgül (2008)'ün yaptığı çalışmada beslenme puanı bekarlarda yüksek bulunmuştur. Esin'in (1997) yaptığı çalışmada sağlık sorumluluğu, beslenme ve egzersiz evlilerde daha yüksek olduğunu belirtirken düzenli yaşamla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların Sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeylerinin eğitim düzeyine göre farklılığı araştırıldığında beslenme düzeyleri ve stres yönetimi düzeylerinin eğitim durumu grupları arasındaki farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunurken ( $p<0,05$ ). Manevi gelişim, fiziksel aktivite ve sağlık sorumluluğu düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ( $p>0,05$ ). Lisans mezunu olanların beslenme düzeyleri yüksek lisans ve üzeri mezun olanlara göre daha düşük görülürken, ön lisans mezunu olan katılımcıların stres yönetimi

düzeyleri, lisans mezunu olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Güner ve Demir (2006); Değerli ve Yiğit (2020); Karaca ve Aslan (2019); Çalışkan ve Saykılı (2020) bireylerin eğitim seviyesi arttıkça SYBDÖ puan ortalaması değerinin yüksek olduğunu, stres yönetimi, beslenmenin yanı sıra bu çalışmalarda çevreyle olan iyi ilişkiler ve iletişim becerisinin de arttığını, yine eğitim seviyesi arttıkça sağlık sorumluluğunun ve sağlıklı ilgili bilgi, farkındalığının iyileştiğine dikkat çekilmiştir. Eğitim düzeyi ile sağlıklı yaşam biçimi davranışları egzersiz alt faktörü arasında önemli bir ilişki bulunmuştur (Öztürk 2009).

## SONUÇ

Çalışmada yer alan bireylerin sağlık düzeyinin yükseltilmesi, hastalığın önlenmesi gibi konularda belirli bir eğitim sürecini tamamlamış, sağlık ekibinin birer üyesi olduklarını düşünürsek bu eğitimler sağlık bilgisini kuşkusuz artırabilir ancak davranış değişikliği ve alışkanlık olarak kazandırılmalıdır. Bunun için sağlık çalışanlarının SYBD ölçeğinden daha düşük puan aldıkları fiziksel aktivite, stres yönetimi ve beslenme düzeni konularında hizmet içi eğitimler planlanabilir.

Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarında Pender ve ark (1987) oluşturduğu Sağlığı Geliştirme Modeli kapsamındaki ilkeler rehber olmuştur. Sağlığı Geliştirme Modelinde kişinin davranışlarını etkileyen süreç ve bu süreçte bireylere etkin sağlık davranışı değişikliği için verilen eğitimin önemini belirtir.

Araştırmanın bulguları ve ameliyathane çalışanlarının mevcut yaşam tarzlarına dair sağlanan ipucular doğrultusunda, çalışmada sağlığı geliştiren yaşam tarzı profillerinden, kadınlarda sağlık sorumluluğu düzeyi erkeklere göre daha olumlu sonuçlanmıştır. Kadınlara toplumun biçtiği anne rolü, erkeklere göre daha fazla sağlıklı alaka karar almalarına sebep olabileceğini düşündürmektedir. Bu doğrultuda kültürel uygulamalara uygun yaşam tarzı programları, sağlık çalışanı gruplarına eğitim kursları şeklinde entegre edilebilir.

Fiziksel hareketsizlik yaygın bir sağlık sorunudur. Çalışmamıza katılan sağlık çalışanları için de davranışsal bir risk faktörüdür. Sporla ilgili bir aktivite grubuna dahil olmanın aidiyet duygusu oluşturduğu ve sosyal kaygıyı azaltmada etkili olduğu düşünülürse, fiziksel aktivitenin sağlık çalışanları arasında daha verimli hale gelmesi için ücretsiz fizyoterapist danışmanlığı dahil egzersiz programı geliştirilebilir gerekli tesislere yönlendirilebilir. Yönetim bazındaki bu uygulamalar SYBD ölçeğindeki alt boyut değerlendirmelerindeki fiziksel aktivite ve stres yönetimi puanlarını da artırarak uzun vadede, bireysel günlük yaşam tarzlarının bir parçası olacaktır.

Ameliyathane çalışanlarının beslenme konusundaki yetersizliği, kapalı ortam koşulları nedeniyle, vitamin eksikliklerini yerine koymak ve besin değeri yüksek, enerji veren ve fiziksel ihtiyacı karşılayan beslenme menülerinin sağlanması konusunda diyetisyenlerle beraber çalışmalar yapılabilir.

Riskli birim sınıfında olan ameliyathanelerde ekipteki çalışma yılı fazla olanların SYBD düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Çalışma yılı 16 yıl ve üzeri olan grubun olumsuz sağlık davranışlarının azaltılması konusunda eğitim ve etkinlikler yapılması, periyodik taramalarının takibinin yapılması, ücretsiz biyometrik taramalar (ağırlık, boy, hayati işaretleri, nikotin kontrolü ve kan şekeri, lipit seviyeleri) yapılarak çalışanların sağlıklarını izlemeleri sağlanabilir.

Çalışmada manevi gelişim alt boyut düzeyi yüksek olduğu görülmüştür. Çalışanların, çalışma şartlarının merkezine iş doyumunu koydukları düşünülürse çalışma ortamı iyileştirilen bu grubun daha verimli olacağı düşünülebilir. Bu anlamda anketleri cevaplarken katılımcıların not olarak eklediği; *güneş ışığı ve temiz havanın olmaması, ağır mesai şartları, vardiya sistemlerinin düzensizliği, iletişim sorunu, radyasyon, mobing* gibi faktörler düzenlenerek koşullar daha verimli hale getirilebilir. *Sağlıklı* insanların psikolojik, duygusal ve ruhsal özelliklerini ayakta tutmak, sağlıklı yaşam tarzları için *öz farkındalık, öz denetim ve öz sorumluluk ve benlik saygısı* kazandırmak önemlidir. Riskli çalışma koşullarının zorluklarıyla karşı karşıya olan sağlık çalışanlarına kısa ve uzun vadeli, maddi manevi ödüllendirmenin sağlanıp, stres yönetimi ve psikolojik destek noktasında destek birimleri oluşturulabilir.

Çalışmada sosyodemografik olarak yaş, medeni durum, çocuk sayısı, tutulan nöbet sayısı gibi değişkenler, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ile önemli ölçüde ilişkili olduğu görülmüştür. Uygulanacak eğitimler kapsamında bu faktörler de göz önünde bulundurulabilir.

## KAYNAKÇA

Akgül Nurcan (2008) Sivas il merkezi birinci basamak sağlık kurumlarında çalışan sağlık personelinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve öz-etkililik-yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy Güler ve Kılıç Elif (2012). Ameliyathane Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi İstanbul Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

- Aksoy Türkan ve Uçar Hülya (2014). Healthy Lifestyle Behaviors of Nursing Students. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 53–67
- Al-Kandari Fatimah, Vidal Victoria L (2007). Correlation of the Health-Promoting Lifestyle, Enrollment Level and Academic Performance of College of Nursing Students in Kuwait. Nursing and Health Science. 9: 112-119.
- Al Ma'aitah Rowaida, Haddad Linda (1999). Health Promotion Behaviors Of Jordanian Women. Health Care for Women International, 20:533–546
- Al-Momani Mohammed Mahmoud (2021). Health-promoting lifestyle and its association with the academic achievements of medical students in Saudi Arabia. Pak J Med Sci. 2021;37(2):561-566
- Alemdağ Murat (2019). Ameliyathanede çalışan sağlık personelinin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Alpar Sule Ecevit, Senturan Leman, Karabacak Ükke, Sabuncu Necmiye (2008). Change in the health promoting lifestyle behaviour of Turkish University nursing students from beginning to end of nurse training. Nurse Education in Practice. 8, 382–388
- Altay Birsen (2006). Samsun 6 Nolu Sağlık Ocağı Bölgesindeki 15–49 Yaşlı Evli Kadınların Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları. O.M.Ü. Tıp Dergisi 23(1): 1–8
- Altıparmak Saliha, Kutlu Adalet Koca (2009). 15–49 Yaş Grubu Kadınlarda Sağlığı Geliştirme Davranışları ve Etkileyen Faktörler. TAF Prev Med Bull 8(5):421-426
- Arslan Cengiz, Ceviz Deniz (2007). Ev Hanımı ve Çalışan Kadınların Obezite Prevalansı ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi. F.Ü. Sağ. Bil. Derg. 21 (5): 211 - 220
- Arslanoğlu Ali ve Köser Canan Elvan (2020). Ameliyathane Hemşirelerinin Sorunlarını İnceleyen Nitel Bir Çalışma, Elvan Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi. 2 (1): 1-14
- Aydoğan Hayri, Baş Mustafa (2019). Investigating Perceived Stress Levels and Lifestyles Of University Students The Online Journal of Recreation and Sport. Volume 8 Issue2
- Aydoğan Murat (2015). Sağlık Hizmetlerinin Gelişimi Ve Sağlık Hizmetleri Sunumunda İletişimin Önemi. İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetmeliği Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Bahar Zuhail, Beşer Ayşe, Gördes Nihal, Ersin Fatma ve Kıssal Aygöl (2008). Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeğinden Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması. Sivas C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 12(1):1-13
- Balluel Nükhet (2009). Ankara Üniversitesi İbni Sina Hastanesi Hemşirelerinde Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları Ve İlişkili Faktörler. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Beebe Deborah, Chang Jen Jen, Kress Kathleen, Mildred Mattfeldt-Beman M.(2017). Diet quality and sleep quality among day and night shift nurses. Journal of Nursing Management;25(7):549-557
- Bilgili Naile, Ayaz Sultan (2009). Kadınların Sağlığı Geliştirme Davranışları ve Etkileyen Faktörler. TAF Prev Med Bull 8(6):497-502
- Blanca Rueda-Medina , Jose Luis Gómez-Urquiza, Rosa Tapia-Haro ,Antonio Casas-Barragán ,María Encarnación Aguilar-Ferrándiz, María Correa-Rodríguez (2020). Assessing health science students' health literacy and its association with health behaviours. Health Soc Care Community. 28:2134–2139
- Bolsoy Nursen ve Sevil Ümran (2006). Sağlık-Hastalık Ve Kültür Etkileşimi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 9 (3): 81
- Bostan Nalan (2013). Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarını Etkileyen Faktörler. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Yüksek Lisans Tezi.
- Bozhüyük Ali, Özcan Sevgi (2010). Çukurova Üniversitesi sağlık bilimleri öğrencilerinin sağlıklı yaşam davranışları. Cukurova Med J 41(4):664-674



- Can Gulbeyaz, Ozdilli Kursat, Erol OZgul, Unsar Serap, Tulek Zeliha, Savaser Sevim Ozcan Seyda, Durna Zehra (2008). Comparison of the health-promoting lifestyles of nursing and non-nursing students in Istanbul, Turkey. *Nursing and Health Sciences* 10, 273–280
- Carol H.J. Lee and Chris G. Sibley (2019). What predicts healthy lifestyle habits? Demographics, health and personality correlates of healthy lifestyle factors in New Zealand. *Correlates of Healthy Lifestyle Habits* pp:14-26
- Chawłowska Ewelina, Staszewski Rafał, Jó'zwiak Paulina, Lipiak Agnieszka and Zawiejska Agnieszka (2022). Development and Validation of a Health Behaviour Scale: Exploratory Factor Analysis on Data from a Multicentre Study in Female Primary Care Patients. *Behavioral Sciences* 12, 378 pp: 1-13
- Chen Ching-Min, Kuo Shu-Fen, Chou Yu-Hua & Chen Hsiu-Chuan (2007). Postpartum Taiwanese women: their postpartum depression, social support and health-promoting lifestyle profiles. *Journal of Clinical Nursing* 16, 1550–1560
- Chrystal Jaye, Jessica Young, Richard Egan, Rebecca Llewellyn, Wayne Cunningham, Peter Radue (2018). The healthy lifestyle in longevity narratives. *Soc Theory Health* 16:361–378
- Choi Hui Wai-Hing (2002). The Health-Promoting Lifestyles of Undergraduate Nurses in Hong Kong. *Journal of Professional Nursing*. Vol 18, No 2 (March–April). pp 101-111
- Chov Susan Ka Yee , Lam Kin-Man, Lie Shih-Hung, Mak Ka-Chun, Mong Ka-Chun, So Chun-Man and Yuen Wai-Yip (2018). Do demographic factors and a health promoting lifestyle influence the self-rated health of college nursing students? *BMC Nursing* 17:50 pp:2-9
- Cürçani Mehtap, Tan Mehtap, Küçüköğlü (Sibel 2011). Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ve Etkileyen Faktörler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 14: (1)41-49
- Çalışkan Zehra ve Saykılı Suzan (2020). İl Sağlık Müdürlüğü Çalışanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ve Antropometrik Ölçümlerinin Belirlenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi (ASBD)*. (2):1-12
- Çam Raşan, Gezer Nurdan, Boyacıoğlu Nurcan ve Öztürk Mehmet Halil (2020) .Ameliyathane Hemşirelerinin Stres Kaynaklarının Belirlenmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*. 3(3) :14–21
- Çarkoğlu Ali ve Kalaycıoğlu Ersin (2011). Türkiyede Sağlık: Toplum Bilimsel Bir Değerlendirme. [Http://Research.Sabanciuniv.Edu/19127/1/Saglik\\_Raporu](http://Research.Sabanciuniv.Edu/19127/1/Saglik_Raporu): 1-37
- Değerli Havvana ve Yiğit Arzu (2020). Sağlığın Korunması Ve Geliştirilmesinde Bireylerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranış Düzeyinin Belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 11 (27):573-586
- Demir Esra ve Artantaş Aylin Baydar (2018). Tıp Ve Hemşirelik Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Ankara Med J*. (2):186-197
- Demirbilek Sevdâ ve Çolak Murat (2008). Sağlık Hizmetlerinde Kalite: Manisa İli Örneği. *Manisa Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (2): 91-111
- Demirtaş Sedef Alataş (2018). Ameliyathane Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Trabzon Avrasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Dos Santos Raquel Murano Alfaia ve Beresin Ruth (2009). Quality of life of nurses in the operating room. *Journal Citation Reports A* 7 (2): 152-158
- Doumit Rita, Habre Maha, Cattan Rebecca, Abi Kharmâ Joelle. & Davis Beena. (2022). Health-promoting behaviors and self-efficacy among nursing students in times of uncertainty. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 00, 1–8
- Emeksiz Burçin (2018). Yoğun Bakım Ünitesi Hemşirelerinde Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Emma Kurnat-Thoma, Majeda El-Banna, Monica Oakcrum, Jill Tyroler (2017). *Applied Nursing Research*. 35: 77–81
- Eryiğit Günler Oya (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sağlık Ve Hastalık: Bir Sağlık Sosyolojisi Çalışması. *Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Esin Nihal (1997). Endüstriyel Alanda Çalışan İşçilerin Sağlık Davranışlarının Saptanması ve Geliştirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi*.

- Esin M. Nihal ve Aktaş Emine (2012). Çalışanların Sağlık Davranışları Ve Etkileyen Faktörler: Sistematik İnceleme. İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi. 20(2) :166-176
- Flin Rhona H, Yule Steven, McKenzie Lynda, Paterson-Brown Simon, Maran Nicola J (2006). Attitudes to Teamwork and Safety in the Operating Theatre. *The Surgeon-* 4(3): 145- 151
- Gençgün Fatma (2018). Ameliyathane ve Yoğun Bakım Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi. İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gochman David S (1972). The Organizing Role Of Motivation İn Health Beliefs And Intentions. *Sağlık Ve Sosyal Davranış Dergisi* 13(3); 285-293
- Goldman Maxine A. (2008) (Ed. Shinsuke Kato, Kyosuke Hiyama). *Pocket Guide to the Operating Room*, Philadelphia: F. A. Davis Company. Rijal, Hom Bahadur (2012) *Thermal Adaptation Outdoors and the Effect of Wind on Thermal Comfort, Ventilating Cities: Air-flow Criteria for Healthy and Comfortable Urban Living*, (33-58) London: Springer.
- Gürbüz, S. (2019). Sosyal bilimlerde aracı, düzenleyici ve durumsal etki analizleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- İlhan Nesrin, Batmaz Makbule, Akman Latife Utaş (2010).Üniversite Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Dergisi* 3:33-44
- Jadad Alejandro R (2013). On Living a Long, Healthy, and Happy Life, Full of Love, and with no Regrets, until Our Last Breath. *Verhaltenstherapie*.23(4):287-289
- Kar Ahmet ve Özer Özlem (2020). Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Altyapı Kaynaklarının, Hizmet Kullanım Düzeylerinin Ve Sağlık Sonuçlarının Bölgesel Düzeyde Karşılaştırılması Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10 (20) :331-350
- Karaca Türkan, Aslan Sinan (2019). Hemşirelik Öğrencilerinin Sağlık Durumu Algılarının ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi. *ACU Sağlık Bil Derg* 10(4):734-739
- Karadeniz Gülten, Uçum Emre Yanikkerem, Dedeli Özden, Karaağaç Öznur (2008). Üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 7(6) 497 - 502
- Kaya Tülay, Gürbıyık Aslı, Kılıç Selim (2008). Bir lojman bölgesinde yaşayan kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının incelenmesi. *Türk Aile Hek Derg* 12(1): 18-24
- Keskin Burçak, Günver Güven Mehmet, Yurtseven Nihal Cemile, Yutseven Eray (2020). Gemi Adamlarında Sağlıklı Yaşam Biçimlerinin Değerlendirilmesi. *Turkish Studies-Education* 15 (6): 4343-4352
- Khaghanyrad Elisha (2014). İki farklı ülkede cerrahi kliniklerinde çalışan hemşirelerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek lisans Tezi.
- Kılıç Elif (2012). Ameliyathane Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi. İstanbul Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Kocaakman Merve, Aksoy Güler, Eker Hasan Hüseyin (2010). İstanbul ilindeki hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *S.D.Ü. Tıp Fak. Derg.*17(2)/ 19-24
- Komşuk Dilek (2013). Ameliyathanelerde Çalışan Hemşirelerde, Uyku Sorunlarının Tükenmişlik Düzeyine Etkisinin İncelenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Kostak Melehat Akgün, Kurt Seda, Süt Necdet, Akarsu Özlem, Ergül Gizem Dilan (2014). Hemşirelik ve Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları. *TAF Prev Med Bull* 2014;13(3):189-196.
- Köse Gizem, Çıplak Mustafa Ertuğrul (2020). Does mindful eating have a relationship with gender, body mass index and health promoting lifestyle? *Progress in Nutrition*; Vol. 22, N. 2: 528-535
- Köşgeroğlu Nedime ve Gençgün Fatma (2018). Ameliyathane Ve Yoğun Bakım Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi. İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Laflamme Karine, Leibing Annette, Lavoie-Tremblay Mélanie (2019). Operating Room Culture and Interprofessional Relations Impact on Nurse's Retention. *The Health Care Manager Volume*. 38(4):301-310
- Leonardi Fabio (2018). The Definition of Health: Towards New Perspectives. *International Journal of Health Services* 0(0) 1–14

- Li Na, Zhang Lichuan C, Xuejing Li and Lu Qian. (2020). The influence of operating room nurses' job stress on burnout and organizational commitment: The moderating effect of over-commitment. *Journal of Advanced Nursing*. 77 (4):1772-1782
- Louise Hull, Arora Sonal, Kassab Eva, Kneebone Roger, Sevdalis Nick (2011). Assessment of stress and teamwork in the operating room: an exploratory study. *The American Journal of Surgery*.201(1):24-30.
- Ma'aitah Rowaida Al, Haddad Linda, Umlauf Mary Grace (1999). Health Promotion Behaviors Of Jordanian Women (Ürdünlü Kadınların Sağlığı Geliştirme Davranışları) *Health Care for Women International*, 20:533–546
- Mansoureh Tajik, Heloisa M Galvaõ, C Eduardo Siqueira (2010). Health Survey Instrument Development Through a Community-Based Participatory Research Approach: Health Promoting Lifestyle Profile (HPLP-II) and Brazilian Immigrants in Greater Boston. *J Immigrant Minority Health* (2010) 12:390–397
- Maryam Ahmadi, Saeid Komasi (2020). Combined profiles derived from cardiovascular risk factors, health promoting lifestyle, and post-traumatic stress disorder sym. *Clinical Epidemiology and Global Health* 8: 49–52
- Michael L Dolfman, (1973). Toward Operational Definitions Of Health. *Okul Sağlığı dergisi*. 44(4):206-209.
- Moorthy Krishna, Munz Yaron, Dosis Aristotelis, Bann Simon and Darzi Ara (2003). The effect of stress-inducing conditions on the performance of a laparoscopic task. *Cerrahi Endoskopi Ve Diğer Girişimsel Teknikler* 17 (9) :1481-1484
- Musaoğlu Zeliha (2008). Trakya Üniversitesinde Öğretim Elemanlarının Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi. *Edirne Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi*
- On Bahar (2016). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin sağlığın geliştirilmesi ile ilgili görüşleri ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi.*
- Optur Meltem (2017). Hemşirelerde Sağlıklı Yaşam Davranışları: Yoğun Bakım Hemşireleri İle Kat Hemşirelerinin Karşılaştırılması (Bir Kamu Hastanesi Örneği). *İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane Ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.*
- Ozlu Zeynep Karaman (2020). The Healthy Lifestyle Behaviors Of Nurses Working İn Surgical Clinics İn Two Countries *International Journal Of Caring Sciences* 13 (3):1652-1661
- Özkan Sultan ve Yılmaz Emel (2008). Hastanede Çalışan Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları *Ulusal Cerrahi Kongresi Kongre Kitabı*. 24-28
- Özkan Zerrin (2016). Sağlık Sektöründe Ameliyathanelerde Çalışanların Memnuniyetlerinin Ölçülmesi. *İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı. Hastane Ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.*
- Öztürk Zeynep, Oyur Çelik Gülay, Malak Arzu Tuna, Bektaş Murat, Yılmaz Derya, Sami Yümer Aysin, Demir Emel (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlığı Geliştirme Davranışlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. *Anatol J Clin Investig* 3(3):164-169
- Rebecca Keele (2019). To Role Model or Not? Nurses' Challenges in Promoting a Healthy Lifestyle. *Workplace Health & Safety* 67( 12):584-591
- Robert B Hash, Rana K Munna, Robert L Vogel and James J Bason (2003). Does Physician Weight Affect Perception of Health Advice? *Preventive Medicine* 36: 41–44
- Roomaney Rizwana, Eeden Sarah van and Kagee Ashraf (2016). Güney Afrikalı bir öğrenci örneğinde Sağlığı Destekleyen Yaşam Tarzı Profili II'nin faktör yapısı. *Güney Afrika Psikoloji Dergisi*, 47(3): 389-400.
- Rootman Irving, Goodstadt Michael, Hyndman Brian, McQueen David V, Potvin Louise, Springett Jane ve Ziglio Erio (Ed.) (2011). Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi alanındaki değerlendirmeler: ilkeler ve bakış açıları. S. Bakanlığı (Çev.) Ankara: DSÖ Bölgesel Yayınlar. Avrupa Serisi, No. 92 pp:1-578.
- Saydam Birsen Karaca, Bozkurt Özlem Demirel , Hadımlı Aytül Pelik, Can Hafize Öztürk, Soğukpınar Neriman (2007). Riskli Gebelerde Öz-Bakım Gücünün Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarına Etkisinin incelenmesi. *Perinatoloji Dergisi Cilt: 15, Sayı: 3* 131-139.

- Schermelleh-Engel, K. & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8, 23-74.
- Shi-chen Zhang, Chang-nian Wei, Koichi Harada, Kimiyo Ueda Kumiko Fukumoto, Hiroshi Matsuo, Keiko Minamoto, Takeshi Nishikawa, Eiichi Araki, Atsushi Ueda, Jun Fang (2013). Relationship between lifestyle and lifestyle-related factors in a rural–urban population of Japan *Environ Health Prev Med*. 18:267–274
- Sonoda Yukio, Onozuka Daisuke, Hagihara Akihito (2018). Factors related to teamwork performance and stress. *Journal of Nursing Management* 26 (1):66-73
- Şimşek Zeynep (2013). Sağlığı Geliştirmenin Tarihsel Gelişimi Ve Örneklerle Sağlığı Geliştirme Stratejileri. *Taf Preventive Medicine Bulletin*. 12(3):343-358
- Şimşekoğlu Nesibe ve Mayda Atilla Senih (2016). Bir Üniversite Hastanesinde Görevli Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Sağlık Kaygısı Düzeyleri. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 6(1): 19-29
- Tabachnic, B.G. and L.S. Fidell (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.).
- Tuğut Nilüfer, Bekar Mine (2008). Üniversite Öğrencilerinin Sağlığı Algılama Durumları İle Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Arasındaki İlişki. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 11(3):17-26.
- Türkmenoğlu, Bahar ve Sümer Haldun (2017) Sivas il merkezi sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2 (2): 24-34.
- Ulutaşdemir Nilgün ve Alataş Demirtaş Sedef (2018) Ameliyathane Hemşirelerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Trabzon Avrasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi*.
- Ustundag Hülya, Gul Asiye, Ozkaya Birgül ve Zengin Neriman (2019). Healthy Lifestyle Behaviors and Quality of. Life After Sleeve Gastrectomy. 43(6):456-462
- Uz Dilek, Kitiş Yeter (2017). Bir Hastanede Çalışan Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Öz Etkililik Düzeylerinin Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2(3): 27-39
- Ünalın Demet, Şenol Vesile, Öztürk Ahmet, Erkokmaz Ünal (2007). Meslek Yüksekokullarının Sağlık ve Sosyal Programlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Öz-Bakım Gücü Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 14(2) 101-109
- Vural Fisun, Fil Şükran, Çiftçi Seval, Dura Ayşe Aydın, Yıldırım Filiz ve Patan Resul (2012). Ameliyathanelerde Radyasyon Güvenliği; Çalışan Personelin Bilgi Tutum ve Davranışları. *Balıkesir Sağlık Bil Dergisi*. 1 (3):131-135
- Walker Susan Noble, Volkan Kevin, Sechrist Karen Richert, Pender Nola J(1988). Health-promoting lifestyles of older adults: comparisons with young and middle aged adults, correlates and patterns. *Adv. Nurs. Sci*. 11:76–90
- Walker Susan Noble, Sechrist Karen Richert, Pender Nola J (1987) The Health-Promoting Lifestyle Profile: Development And Psychometric Characteristics. *Nursing Research* 36:2
- Zaybak Ayten ve Fadiloğlu Çiçek (2004). Üniversite Öğrencilerinin Sağlığı Geliştirme Davranışı ve Bu Davranışı Etkileyen Etmenlerin Belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 20(1):77- 95
- Zorlu, Semra, Türkmenoğlu, Bahar, ve Budak, Mehtap (2022). Menopoz Dönemindeki Kadınların Menopoz Semptomlarına Yönelik Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 139-149.



## Covid-19 Pandemi Döneminin Hava Yolu Kargosuna Etkisi: Turkish Cargo Örneği

*The Effect of the Covid-19 Pandemic Period on Airline Cargo: The Example of Turkish Cargo*

### ÖZET

Hava taşımacılığında her dönemde farklı bir kriz yaşanmıştır. Bazen bu krizler siyasi, bazen ekonomik sebeplerden kaynaklı krizler olduğu görülmüştür. SARS virüsü gibi bölgesel çapta sağlık açısından etkileyen krizler de yaşanmıştır. Fakat, Covid-19 Pandemisi gibi küresel çapta havacılık sektörünü etkileyen bir kriz görülmemiştir. Yolcu seferleri gerçekleştiren hava yollarını zor duruma sokan ve hatta piyasaları silinmelerine sebep olacak kadar önemli bir etki yaratmıştır. Bu dönemde kargo firmalarının taleplerinde artış olduğu ve bu paralelde gelir ve pazar paylarının da artış olduğu görülmüştür. Bunun en büyük sebebi e-ticaret ve medikal ürünlerin taşınması olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada Turkish Cargo pandemi öncesi ve pandemi dönemi (2019-2021) olarak incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada Turkish Cargo pandemi dönemi öncesindeki büyümesini pandemi döneminde katlayarak arttırmıştır. Pandemi sonra dönemde de farklı stratejiler ve iş birlikleriyle arttıracığı tahmin edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Covid-19, Turkish Cargo, Hava Kargo Taşımacılığı

### ABSTRACT

Air transport has experienced a different crisis in every period. Sometimes these crises are caused by political, sometimes economic reasons. There have also been regional health monitoring crises, such as the SARS virus. However, monitoring the global protective industry, such as the Covid-19 Pandemic, has not seen a crisis. Air lengths operating passenger flights have had such a significant effect that they put them in a difficult situation and even caused the market to be wiped out. It is the place where cargo companies have series in their demands in this period, and in parallel with this, there is also the scene in revenue and market shares. The biggest organization of this is e-commerce and medical obligations. Turkish Cargo will see this work as pre-pandemic and pandemic period (2019-2021). This study has multiplied the transitions before the pandemic period of Turkish Cargo during the pandemic period. It is estimated that it will be increased with different strategies and collaborations in the post-pandemic period.

**Keywords:** Covid-19, Turkish Cargo, Air Cargo Transport

### GİRİŞ

Geçmiş yıllarda Dünya üzerinde birçok krizin eşliğine gelinmiş hatta birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlerin bazıları siyasi sebepli olurken bazıları ise sağlık bazlı krizler olmuştur. Geçmiş dönemlerde 11 Eylül terör saldırısı, Sars salgını gibi bölgesel çapta krizlerin bile küresel etkiler yarattığı ve birçok sektörü etkilediği görülmüştür. Bu örneklerin etkisini düşündüğümüz zaman ise Covid-19 virüs salgını gibi küresel çapta yaşanan bir salgının etkisi küresel çapta büyük olmuştur. Tüm hayatın neredeyse durduğu ve sosyal hayatın azaldığı, iş modellerinin değişikliğe uğradığı bu dönemde seyahatlerde en dip noktaya ulaşmıştır. Bu dönemde başta turizm ve ulaştırma alanları etkilenmiştir.

Turizm ve ulaştırma alanında ise bundan en çok etkilenen sektör ise kuşkusuz havacılık sektörüdür. Bu dönemde yolculu uçuşların dip olduğu ve en küçük krizden bile etkilenen hava yollarının bu denli büyük bir krizden zarar görmeden çıkması imkânsız olduğu bilinmektedir. 2019 yılında 42,1 milyon yolcu ve kargo uçuşu gerçekleşirken bu sayı pandemi başladığı andan itibaren 27,6 milyona kadar düşmüştür (IATA,2021). Fakat kargo uçuşlarını tek başına ele aldığımızda ise istatistikler uçuşların yolculu uçuşlar kadar etkilenmediğini ve hatta artış gösterdiğini gözlemleyebiliriz. IATA'nın verilerine göre 2019 yılında 981,571 kargo uçuşu gerçekleşirken 2020 yılında ise 1,008,481 sefer gerçekleşmiştir (IATA,2021) . Bunun en büyük sebebi ise pandemi ile gelen asosyalleşmenin e-ticarete katkısı ve aynı şekilde pandemi ile medikal alandaki sağlık ürünlerinin ulaşımı için en hızlı lojistik aracı hava kargosunun olmasından kaynaklı hava yollarının yerde hizmet vermeyen yolcu uçaklarını da kargo için tahsis etmesi kargo taşımacılığı faaliyetlerini pandemi döneminde negatif yönün aksine pozitif yönde etkilemiştir.

Ömer Sezgin Kırççek<sup>1</sup>   
Hakan Rodoplu<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Kırççek Ö. S. & Rodoplu, H. (2023). "Covid-19 Pandemi Döneminin Hava Yolu Kargosuna Etkisi: Turkish Cargo Örneği", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(69): 3158-3164. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68429>

Arrival: 18 February 2023  
Published: 28 March 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

<sup>1</sup>Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Havacılık Yönetimi, Kocaeli, Türkiye

<sup>2</sup> Dr. Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Havacılık Yönetimi, Kocaeli, Türkiye

Küresel anlamda yolcu ve kargo olarak hava taşımacılığı farklı şekillerde etkilenirken ülkemizde de farklı bir yön tayin edilmemiştir. Yolcu uçaklarını kullanamayan hava yolları bu uçaklar ile kargo taşımacılığını gerçekleştirmiştir. Bu araştırma da ise ülkemizin bayrak taşıyıcı hava yolu firması olan Türk Hava Yolları'nın pandemi dönemi öncesi, pandemi dönemi ve pandemi sonrasında kargo taşımacılığında hangi yönde ilerlediğini istatistiki verilere ve grafiklere dayanarak yorumlanmıştır.

## LİTERATÜR TARAMASI

Covid-19 pandemisi adı altında birçok farklı araştırma yapılmıştır. Havacılığın ve hava kargo taşımacılığının pandemideki durumlarının araştırılması için uluslararası havacılık kurumu olan IATA'nın pandemi dönemi istatistiki verilerinden yararlanılmıştır. Turkish Cargo'nun pandemi dönemi öncesi ve pandemi döneminde ki durumunun karşılaştırılması yapıp hangi yönde ilerlediği ve ilerleyeceği tayin edilmesi için Türk Hava Yolları'nın 2019,2020,2021 yıllık, faaliyet ve finansal raporları incelenmiştir.2022 yılı 12 aylık raporlar kamuoyu ile paylaşılmadığı için 2022 yılı 9 aylık bir dönem için incelenmiştir. İncelenen dönemde Turkish Cargo'nun pozitif yönde gelişmesinin yanı sıra iş stratejileri, endüstri gelişimi gösterdiği gözlemlenmiştir.

## HAVACILIK SEKTÖRÜNDE KARGO TAŞIMACILIĞI

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM)'ne göre "Uluslararası posta konvansiyonuna göre, posta veya belge ile kayıtlı bagaj haricinde, gümrüğe tabi ve konşimet kayıtlı olarak uçakla taşınan her türlü gönderiye hava kargo taşımacılığıdır." Denilmektedir (SHGM,2015).

Hızlı ve güvenilir olması sebebiyle acil taşınması gereken ürünlerin, bozulabilir rutin kargoların ve altın gibi değerli rutin bozulmaz ürünlerin taşınması ve birçok endüstride ürünlerin depolama maliyetlerini azaltmak adına pazarda dolaşım hızını arttırmak adına hava kargo taşımacılığını tercih etmektedirler (Balık,2015). Son dönemde artan e-ticaret pazarı ise bunun en büyük örneğidir.

IATA'ya göre hava kargo taşımacılığı küresel tedarik zincirinin bel kemiği olarak görülmektedir. Hava kargo taşımacılığı 2019 yılında 101 Milyar dolar gelir elde ederken 2020'de 129 Milyar 2021 yılında ise 155 Milyar dolar olarak artış göstermiştir (IATA, 2022a).

Hava kargo taşımacılığı ülkemizde de önemli bir yeri bulunmaktadır. Türk Hava Yolları'nın "Turkish Cargo" adı altında bir hava yolu kargo firmasını kurması ve kargo uçak filosunu yıllar içinde arttırıp 2022 yılı sonunda bir adet B747-400F, iki adet A310-300F, sekiz adet B777F, on adet A330-200F bulundurması buna bir örnektir (Turkish Cargo,2023).

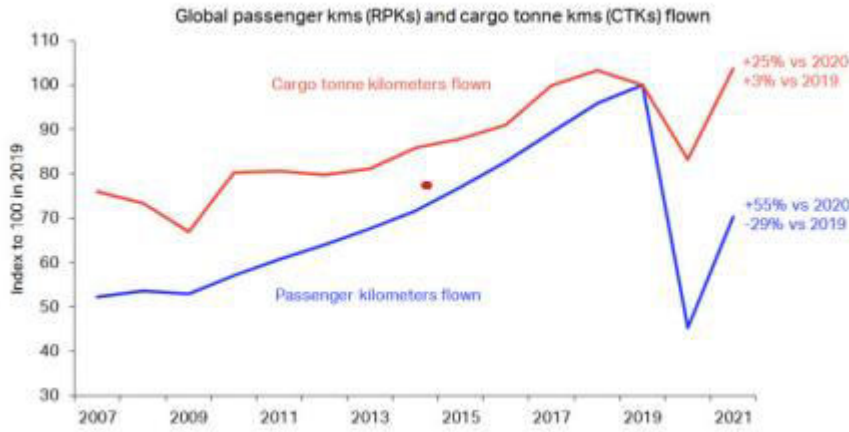
## COVID-19 PANDEMİSİNİN HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİSİ

Covid-19 pandemi döneminde sosyal hayatın sekteye uğraması, ülkelerin sınırlarını kapatması gibi önlemleri alması yolculu uçuşların negatif yönde etkilemiştir. Tablo 1.'de görüldüğü üzere 2019 yılında kargo uçuş sayıları toplam 981,571 sefer gerçekleşirken 2020 yılında ise uçuş sayısı 1,008,481 olmuştur. 2020 yılında 2019 yılına göre %2,74 oranında bir artış yaşamıştır.

**Tablo 1:** 2019-2020 Kargo Uçuş Sayısı Karşılaştırması

BÖLGE	2019	2020	FARK (UÇUŞ SAYISI)	FARK (ORAN)
ASYA/PASİFİK	169,74	166,373	-3,367	-1.98%
AFRİKA	10,9	8,501	-2,399	-22.01%
ORTA DOĞU	25,07	25,52	450	1.79%
LATİN AMERİKA/KARAYİPLER	45,254	49,565	4,311	9.53%
AVRUPA	149,496	159,753	10,257	6.86%
KUZEY AMERİKA	581,111	598,769	17,658	3.04%
TOPLAM	981,571	1,008,481	26,91	2.74%

Kaynak: IATA, 2020



Şekil 1: Havacılık Kargo ve Yolcu verileri

Kaynak: IATA, 2021

Şekilde 1'i incelediğimizde ise hava yolu kargo taşımacılığı ise en büyük düşüşü pandeminin sadece ilk aylarında yaşamıştır ve doğru bir vektör çizgisi halinde devam etmemiştir. İlerleyen süreçlerde pandeminin sonuçları olarak ve aciliyeti olan ürünler ortaya çıkmıştır. Maske ve aşı gibi aciliyeti olan medikal ürünlerin taşınması ve tedbirler için alınan önlemlerin getirisi olan asosyalleşmenin etkisiyle beraber e-ticaret hacminin büyümesi pandemi sürecinde hava kargo taşımacılığını yolculu uçuşların aksine pozitif yönde etkilediği söylenebilir. Kargo hizmeti veren hava yollarının uçuş ve yük miktarının artması ve pandemi öncesi yolculu uçuş hizmeti veren hava yollarının yolcu uçaklarıyla kargo taşıması pandemi döneminde ettiği zararı en aza indirmeye çalışmıştır. Hava kargo yolları ise artış trendinde kar oranını bu dönemde daha da arttırmıştır.

Kargo hava yollarının uzman olmalarından dolayı depolama ve dağıtım gibi kanallarda kuvvetli bir altyapıya sahip olmalarıyla beraber kapasite açısından da bir sorun yaşamaması kar etmelerini bu süreçte sağlamıştır. Tablo 2.'de görüldüğü üzere pandeminin en tepe noktası olan 2020 senesinde bile gelirlerini arttırmıştır. Örnek olarak DHL Hava Yolu 2019 yılındaki gelirini 2021 yılında neredeyse iki katına kadar çıkarmıştır (Rodoplu ve Kanat, 2022).

Tablo 2: 2019-2020 Kargo Uçuş Sayısı Karşılaştırması

Havayolu Şirketi	2019	2020	2021
DHL	4,951,808,960	6,368,242,160	9,119,131,840
Cargolux	2,259,000,000	3,171,000,000	4,429,000,000
Atlas Air	2,137,675,000	2,755,752,000	3,581,790,000
Silk Way West Airlines	617,474,113	1,384,118,813	1,693,866,458
YTO Cargo Airlines	281,669,971	391,806,266	430,055,542

Kaynak: Rodoplu ve Kanat,2022

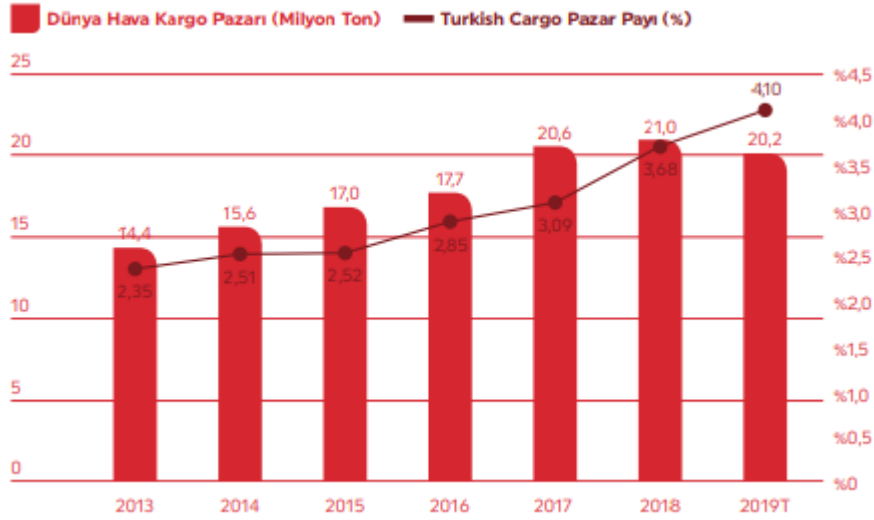
## COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE TÜRK HAVA YOLLARI

### Turkish Cargo

Şu anda Dünyanın 132 ülkesine 340 destinasyon ile hizmet veren Turkish Cargo 1933 yılında ilk faaliyetine başlamıştır. Şu anda bünyesinde Turkish Cargo adı altında 19 adet kargo uçağı bulunmasının yanı sıra Türk Hava Yollarının bünyesinde bulunan yolcu uçakları ile de hizmet vermektedir. 2025 yılında ise 120 destinasyona destinasyona direkt olarak uçmayı planlamaktadır (Turkish Cargo,2023).

### Pandemi Öncesi (2020) Yılı Öncesi Türk Hava Yolları

Turkish Cargo 2019 yılına kadar olan son on yıl boyunca büyüme trendinde devam etmiştir. Ağ yapısı ve frekans sayısının artmasıyla beraber daha çok bölgesel açıdan gelişme kaydetmiştir.



Şekil 2: Dünya Hava Kargo Pazarı ve THY Pazar Payı

Kaynak: THY Yıllık Raporu, 2019

Şekil 2.'de Dünya kargo pazarının 2019 yılına kadar artış gösterdiği görülmektedir. 6 yıllık hava kargo Pazar verileri incelendiğinde Türk Hava Yolları 2013 yılında olan yüzdelik oranını 2019 yılında yaklaşık iki kat arttırmıştır. Taşıdığı yükü ise 25 milyon ton düzeyine çıkarmıştır.

Tablo 3: Dünya Hava Kargo Pazarı ve THY Pazar Payı

Hava Yolu Sektörü Gelir/Gider	2014	2015	2016	2017	2018
Kargo Geliri	92,9	83,8	80,8	95,9	111,3
Trafik					
Kargo Ton Km Gelişimi %	5,8	2,3	3,6	9,7	3,4

Kaynak: THY Faaliyet Raporu, 2019

Türk Hava Yolları kargo gelirini %9,2, kargo gelirini ise %2,5 olarak arttırmıştır. Gelir, yük taşınması ve filosu doğru orantılı olarak gelişmiştir. Bu doğru orantı pandemi döneminde de devam etmiştir. Küresel anlamda sektör durumlarından dolayı ve döviz kurlarının etkisi ile 2015 ve 2016 yıllarında az bir düşüş yaşamasına rağmen 2018 yılı itibarıyla bir atılım yaşamış ve büyüme yolunda büyük bir yol kaydetmiştir.

Tablo 4: Yolcu ve Kargo Geliri Coğrafi Dağılım Tablosu

Bölgeler	1 Ocak-31 Aralık 2019	1 Ocak - 31 Aralık 2018
Avrupa	21.076	18.245
Uzak Doğu	18.116	14.212
Amerika	11.048	8.786
Orta Doğu	8.330	7.578
Afrika	7.247	6.014

Kaynak: THY Finansal Raporu, 2019

Tablo 4.'te ise bu dönemde ise en çok geliri uçuş yaptığı bölgelerden Avrupa Kıtası'na yaptığı uçuşlardan gelir elde etmişlerdir. Her bölgede ise uçuş sayısını arttırmıştır. Bu durumda, THY'nin kargo uçuşu sayısını küresel anlamda geliştirmiş ve bir ivme kazandığı görülmüştür.

Pandemi öncesinde kadar Türk Hava Yolları'nın değişkenlik gösteren ve bazı senelerde yavaşlama dönemine girmesine rağmen genel olarak büyüme trendinde olduğu görülmüştür.

### Pandemi Dönemi (2020-2022) Türk Hava Yolları

Pandemi döneminde Türk Hava Yolları yolculu uçuşlarından ettiği zararı verdiği kargo hizmeti sayesinde amorti etmiştir. Turkish Cargo iştirakini baz aldığımızda ise pandemi döneminde de gelişim göstermiştir.

Maske ve aşı gibi medikal ürünlerin bu dönemde en çok uçuş gerçekleştirdiği Avrupa diğer bölgelere Türk Hava Yolları'nın öncülüğünde yolcu uçakları ve kargo uçakları aracılığıyla taşınmıştır. 2020 yılının ilk yarısında her 20 hava kargodan birini taşıyarak, özel kargo taşımalarında %67 oranında büyüme gerçekleştirmiştir (AA,2022).

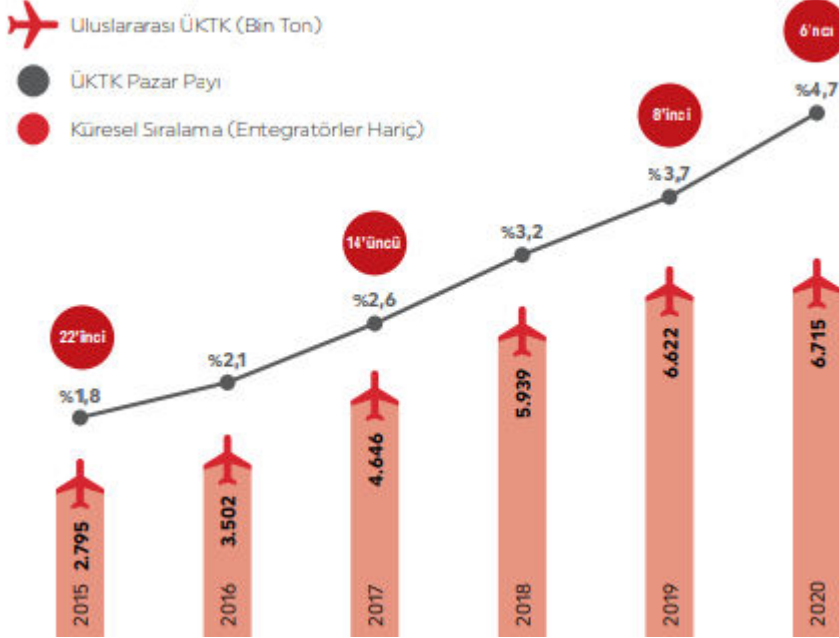
Büyüme trendine 2020 yılı içinde de devam eden THY yılın dördüncü çeyreğinde ise gelirini %79 oranında arttırmıştır. Dünyanın en büyük yolcu taşıma hizmeti veren hava yolu olmanın yanı sıra hava kargo pazarında



da pandemi döneminde payını arttırmıştır. 2020 sene yılının içinde taşıma kapasitesini de %40 oranında arttırmıştır (THY,2020).

Havacılık sektörünün en zor dönemi kabul edilen Covid-19 pandemisinde organizasyonel olarak çok etkin ve hızlı bir biçimde reaksiyon alan Türk Hava Yolları Turkish Cargo'nun hava kargo piyasasında %5,1 gelir payı elde etmiştir.

### TURKISH CARGO ÜTKK GELİŞİM GRAFİĞİ VE ÜTKK SIRALAMASI



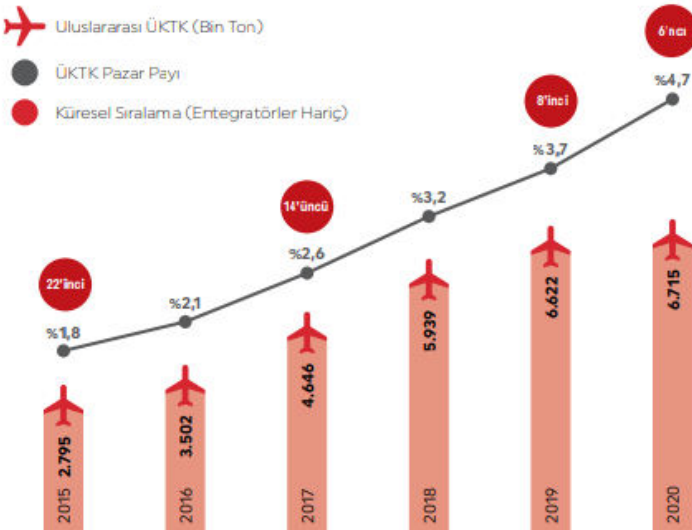
Şekil 3: Turkish Cargo Gelişim Grafiği

Kaynak: : THY Faaliyet Raporu, 2020

2021 senesinde havacılık dışı diğer modlarda sorunlar olmasına rağmen medikal ürünlerin taşınması ve e-ticaret hacminin diğer yıllara göre daha da artış göstermesi hava kargo taşımacılığının büyümesine katkıda bulunmuştur.

Turkish Cargo şekil 4. 'e baktığımız zaman pandemi öncesinden başlanan bir süreç ile pandemi döneminde en üst seviyeye ulaşan bir artış gözlemlenmiştir (THY,2021).

### TURKISH CARGO ÜTKK GELİŞİM GRAFİĞİ VE ÜTKK SIRALAMASI



Şekil 4: Turkish Cargo Gelişim Grafiği

Kaynak: : THY Faaliyet Raporu, 2021

2015 yılında sadece 2795 bin ton taşıma gerçekleştiren Turkish Cargo 2021 yılında pandemi döneminde 9132 bin ton yük taşıyarak 6 sene gibi bir dönemde %226,73'lük yüksek bir artış sağlamıştır. Bu artış beraberinde uluslararası alandaki sıralamasını da ilk beş içine girmesini ve pazar payını da %5,2 gibi yüksek bir orana çıkarmasını sağlamıştır. 2021 yılı içinde artış sağlamasının en büyük sebebi geçen senelerde olduğu gibi e – ticaret ve sağlık-medikal ürünlerinin taşınmasıdır. E-ticaret hizmetlerinin artmasından sonra Türk Hava Yolları farklı iş stratejileri oluşturmuştur. 2021 yılı içerisinde ekspres kurye ve posta ürünleri için TK Courier adı altında farklı bir iş stratejisi hayata geçmiştir (THY,2021). TK Courier 2021 ürünlerinin geliri %87 oranında artış sağlamıştır (Turkish Cargo,2023).

2021 yılı senesinde Turkish Cargo gelirini %48 oranında arttırmıştır. Bu artış ile beraber Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Standart&Poor's Türk Hava Yolları'nın kargo gelirlerinin artmasıyla beraber ve yolcu trafiğinin hızlı toparlanması sayesinde negatif yönlü notunu durağan olarak değiştirmiştir (KAP,2021).

**Tablo 5:** Trafik Değişimi

	2019	2021	Değişim (%)
Kargo + Posta (Ton)	1.544.341	1.879.552	21.7 (%)

**Kaynak:** : THY Yıllık Raporu, 2021

Tablo 5.'de pandemi başlangıcında olan trafik sayısı ile 2021 yılında ki trafik sayısındaki değişim kargodaki pozitif artışı ve kredi derecelendirme şirketlerinin THY'ye karşı kredi notlarını için neden pozitif yönde bir yaklaşım içinde olduğu gözlemlenmiştir.

**Tablo 6:** 2020-2021 Yılı Hasılat Karşılaştırması

	2021	2020
Yolcu uçaklarında Taşınan kargo+yük	10.648	3.193
Kargo uçaklarında taşınan kargo+yük	25.821	16.187
<b>TOPLAM</b>	<b>36.469</b>	<b>19.380</b>

**Kaynak:** : THY Finansal Raporu, 2021

Tablo 6'da ise bu durumu destekler nitelikte 2021 yılındaki kargodan elde edilen hasılat pandemi döneminin ilk senesi olan 2020 yılında hasılatı göre %88.18 gibi yüksek bir artış oranı göstermiştir ve yolcu uçaklarının bu dönemde daha aktif olarak kullanıldığından da söz edilebilmektedir.

2022 yılında ise durumda bir değişiklik yaşanmamıştır. THY kargo taşımacılığındaki artış trendini devam ettirmiştir. 2019 yılına göre 2022 yılının 9 aylık verisini baz aldığımızda iki kattan fazla arttığı görülmüş olup %140 'lık bir artış göstermiştir. 2021 yılına göre ise hasılatında %107.49 oranında çok büyük bir artış olduğu görülmüştür. Bu artış trendi küresel kargo taşımacılığı Pazar payında THY'yi 5. Sıradan bir basamak daha yukarı çıkartmış olup 4. Sırada kendisine yer bulmasını sağlamıştır (THY,2022).

2023 senesinde ise İstanbul Havalimanı içerisinde kurulan ve son teknolojiyle beraber büyük bir endüstriyel alan olan SMARTIST inşa edilmiştir. SMARTIST, İstanbul Havalimanı'nın sahip olduğu konum avantajını kullanarak ve Turkish Cargo'nun geniş uçuş ağı sayesinde bir çok taşıma hususu gerçekleşecektir. Bu durumda Turkish Cargo'nun 2023 yılında daha yüksek artış oranlarına ulaşmasını sağlaması olasıdır arttırmaktadır.

## COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE TÜRK HAVA YOLLARI

Dünya'da her zaman kriz dönemleri olmuştur ve bu kriz dönemlerinde en çok etkilenen sektör her zaman havacılık sektörü olmuştur. Covid-19 pandemisi havacılık sektörünün en büyük ve geniş çapta olan krizi olarak önümüze çıkmaktadır. Yolcu seferlerinin durma noktasına gelmesi ve sosyalleşmenin en dip düzeye inmesiyle beraber uçaklar havalimanlarının park pozisyonlarından çıkmamaya başlamıştır. Yolcu seferleri negatif düzeyde olağanüstü etkileyen bu durum bazı hava yollarını iflasın eşiğine getirmiştir. Devletlerin hava yollarına sağladığı sübvansiyonlar bile bu kriz ile başa çıkmaları için yeterli olmamıştır.

Kargo seferleri için ise yolcu seferlerinin tam aksi yönünde hareket ettiği görülmüştür. Pandemi döneminde asosyalleşmenin artması e-ticaret gibi alanları etkilemiş ve bu alanda yoğun bir pazar hacmi artış göstermiştir. Maske ve hijyen setlerinin satışlarında artan hacim de buna eklenerek hava kargonun artışını pozitif yönde artışına destek olmuştur. Pandeminin ilerleyen süreçlerinde aşı üretiminin artması ve bu aşının küresel çapta sirkülasyonun sağlanması için en hızlı ulaştırma aracı hava kargo olarak önümüze çıkmıştır. Bu aşı dolaşımının hızlı bir biçimde sağlanması hava kargo şirketlerinin pazar paylarını ve hasılatlarını arttırmış olup ve iştirakleri bulunan hava yollarının ve hatta kargo taşımacılığı için sadece yolcu uçak hangarlarını kullanan hava yollarının pandemi döneminde yüksek zararını azaltmasına destek vermiştir.

Turkish Cargo'yu pandemi dönemi öncesi ve pandemi dönemi olarak ikiye ayırmak mümkündür. 2013 yılı itibariyle değerlendirilmeye başlanan sadece pazar payı %2 civarında olan Turkish Cargo 2019 yılının ilk aylarına kadar iki kat oranında bir artış sağlamıştır. Bazı dönemlerde siyasi ve ekonomik açılımların etkisiyle beraber durağanlık yaşasa da pandemi dönemi öncesinde de artış trendinde olduğu gözlemlenmiştir.

2019 ilk aylarından itibaren başlayan Covid-19 pandemisi dönemi Turkish Cargo nezdinde önemli atılımlar yaptığı bir aralık olmuştur. Talep karşılanabilirliği sağlamak adına filosunu genişleten ve yolcu uçaklarının hangar bölümlerinin kullanılmasıyla beraber elde edilen sonuç 2022 senesinin 9 aylık dönemine kadar yüksek oranlarla artış trendinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu talep artışı hasılatları da her bir seneki yıla göre artmasını sağlamıştır. Pozitif yöndeki bu etki Turkish Cargo içinde farklı iş stratejileri yarattığı görülmüştür. Yaratılan bu katma değerler ile kargo pazarındaki payını en üst seviyeye çıkarıp 2022 yılında kendine 4.sıradan yer bulmasını sağlamıştır ve 2023 yılında Turkish Cargo alanında bir endüstri binası yaratılıp bu endüstri alanı ile Turkish Cargo'nun geniş uçuş ağının avantajıyla pazar payı, taşınan yük(ton) ve hasılatı daha çok artacağı gözlemlenmiştir.

## KAYNAKÇA

Balık, Fatih M. (2015). Hava Kargo Taşımacılığı ve Türkiye'deki Gelişimini Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Rodoplu, Hakan ve Kanat, Ali O. (2022). "Pandemi Döneminde Hava Kargo Endüstrisi; Sektörel Bir Araştırma". International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8 (59):2090-2097.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (2015), Kargo Hizmetleri: HAD/T-23, Ankara: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları

AnadoluAjansı.<https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/ulastirma/turkish-cargo-pandemi-doneminde-rekor-seviyede-buyudu/659532/> (04.02.2023).

IATA 2021.Operational Impact on Air Transport. ,<https://data.icao.int/COVID-19/> (10.01.2023)

IATA 2022a. Cargo. <https://www.iata.org/en/programs/cargo/> (15.01.2023)

Kamu Aydınlatma Platformu. <https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/846400> (09.02.2023).

Turkish Cargo. <https://www.turkishcargo.com.tr/tr/hakkimizda/turkish-cargo-hakkinda/hikayemiz> / (01.02.2023).

Turkish Cargo.<https://www.turkishcargo.com.tr/tr/urun-ve-hizmetler/ozel-kargolar/tk-courier/> (07.02.2023)

TurkishCargo. ,<https://www.turkishcargo.com.tr/tr/hakkimizda/turkish-cargo-hakkinda/filo/kargo-ucaklari/> (15.01.2023).

Türk Hava Yolları, (2020). 2020 Yılı Faaliyet Raporu. <https://investor.turkishairlines.com/documents/faaliyet-raporlari/4q2020-yk-faaliyet-raporu-06012022.pdf/> (04.02.2023)

Türk Hava Yolları,(2021).2021 yılı Yıllık Rapor. <https://investor.turkishairlines.com/documents/yillik-raporlar/2021-yillik-rapor-tr.pdf/> (06.02.2023).

Türk Hava Yolları,(2022). 2022 Yılı Sunumu.<https://investor.turkishairlines.com/documents/sunumlar/ir-presentation-3c22tr.pdf> (11.02.2023)